

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ
FOLKLORİK UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Birol AZAR

HAZIRLAYAN
Eda TANYILDIZI

ELAZIĞ-2015

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ
FOLKLORİK UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Birol AZAR

HAZIRLAYAN
Eda TANYILDIZI

Jürimiz,/...../..... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/doktora tezini oy birliği ile başarılı bulmuştur.

Jüri Üyeleri:

1. Yrd. Doç. Dr. Birol AZAR (Danışman)
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Aziz Nesin Romanlarındaki Folklorik Unsurlar****Eda TANYILDIZI****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Elazığ, 2015, Sayf: XI+462**

Halk bilimi, insanın var olma sürecinden beri halkın yaşam biçimini, düşünce yapısını, insanlar arasındaki hukuku ve topluma ait birçok maddi ve manevi unsurları kısacası halk kültürüne ilişkin her şeyi konu edinir. Türk kültürünün kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Gerek sözlü gerekse yazılı edebiyatta pek çok ürün veren Türk milleti, bugün de bu güçlü kültürün izlerini edebî anlatımlarda ilmik ilmik işleyerek kullanmaktadır. Türk mizahına yeni bir anlayış getiren Aziz Nesin toplumun kültürel unsurlarını, geleneklerini, törelerini, değerlerini, inançlarını, sözlü edebiyat ürünlerini kendine has anlatım tarzıyla romanlarında başarıyla işleyen bir yazardır. Yazarın halk kültürüne ilişkin pek çok ögeyi başarıyla kullanması onun halktan gelen bir yazar olması ve Türk kültürünün geçmiş bağını çok iyi bilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmamız Aziz Nesin'in on bir romanında değerlendirilen halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarından oluşmakta olup bu unsurların romandaki işlevleri ve kullanılış nedenleri üzerinde durularak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Aziz Nesin, roman

ABSTRACT

Master Thesis

Folkloric Elements in Aziz Nesin' s Novels

Eda TANYILDIZI

Fırat University

Institute of Liberal Arts

Department of Turkish Literature and Language

Elazığ, 2015; Page: XI+462

Folk literature has been issued every thing, people's life style, frame of mind, law between people and elements which belong to society shortly related popular culture since human existence. The origin of Turkish culture's dated from past. Turkish nation who bring forth in both oral and written literature has used thish strong culture trail in literary expressions to handle loop. Aziz Nesin who is bringing to Turkish humor new mentality commits to paper cultural elements of community, traditions, customs, merits, beliefs, products of orally literature in his novels with his self style. Used of plenty of element relating folk culture in a good way is based on being a man of the people and knowing former bond of Turkish cultural.

In our study is formed eleven novels which are evaluated by us and these elements is worked on being identified with emphasis on the novel's functions and used reasons.

Key Words: Folklore, Aziz Nesin, novel

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AZİZ NESİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ROMANLARI	1
1.1. Hayatı	1
1.2. Edebî Kişiliği	3
1.3. Aziz Nesin Romanları	12
1.3.1. Kadın Olan Erkeğin Hatırları	12
1.3.2. Düğümlü Mendil	13
1.3.3. Gol Kralı	14
1.3.4. Erkek Sebahat.....	15
1.3.5. Saçkıran.....	16
1.3.6. Zübük	17
1.3.7.Şimdiki Çocuklar Harika	19
1.3.8. Tatlı Betüş	19
1.3.9. Surname	20
1.3.10. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz	21
1.3.11. Tek Yol	22

İKİNCİ BÖLÜM

2.AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ HALK EDEBİYATI UNSURLARI	25
2.1. Anonim Halk Edebiyatı.....	25
2.1.1. Manzum Olanlar	25
2.1.1.1. Türkü	25
2.1.1.2. Mani	27
2.1.1.3. Ninni	28
2.1.1.4. Bilmece.....	28
2.1.1.5. Tekerleme	29
2.1.1.6. Ağıt.....	29

2.1.2. Mensur olanlar.....	30
2.1.2.1. Masal	30
2.1.2.1.1. Terim Olarak Masal	31
2.1.2.1.2. Masal Motifleri	32
2.1.2.1.3. Masal Formelleri.....	34
2.1.2.1.4. Masal Diyarları.....	35
2.1.2.2. Efsane	35
2.1.2.3. Destan.....	37
2.1.2.4. Halk Fıkrası	38
2.1.2.5. Kıssalar	39
2.1.3. Halk Hikâyesi.....	41
2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler.....	42
2.1.4.1. Atasözü.....	42
2.1.4.2. Deyimler	51
2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)	278
2.1.4.4. Beddualar (Kargışlar)	283
2.1.4.5. Ölçülü Sözler	286
2.1.4.6. Yeminler	288
2.1.4.7. Selamlaşma ve Vedalaşma	290
2.1.4.8. Argolar.....	292
2.1.4.9. Küfürler	307
2.1.4.10. Ünlemler	309
2.1.4.11. Hitaplar	311
2.1.4.12. Lakaplar	312
2.1.4.13. Tebrikler /Kutlamalar	316
2.1.4.14. Deyiş.....	317
2.2. Âşık Edebiyatı	317

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI	325
3.1. Geçiş Dönemleri	331
3.1.1. Doğum	331
3.1.1.1 Doğum Öncesi	332
3.1.1.2. Doğum sırası	333

3.1.1.3. Doğum Sonrası.....	334
3.1.1.3.1. Bebeğin Sağlıklı Olması İçin Yapılan İşlemler	334
3.1.1.3.2. Ad Koyma	335
3.1.2. Sünnet	336
3.1.3. Evlenme	337
3.1.3.1. Evlenme Öncesi	337
3.1.3.1.1. Kız İsteme/Görücülük	337
3.1.3.1.2. Söz ve Nişan	341
3.1.3.1.3. Başlık ve Çeyiz	342
3.1.3.1.4. Beşik kertmesi	343
3.1.3.2. Nikâh.....	345
3.1.3.3. Evlenme Sonrası	345
3.1.4. Ölüm	346
3.1.4.1. Helallik Alma.....	347
3.1.4.2. Vasiyet.....	347
3.1.4.3. Ölü Gömme ve Taziye	347
3.2. Halk Bilgisi.....	349
3.2.1. Halk Astrolojisi	349
3.2.2. Halk Botaniği	350
3.2.3.Halk Ekonomisi.....	352
3.2.4. Halk Hekimliği.....	356
3.2.4.1. Hastalıklar	356
3.2.4.2. Tedavi Yöntemleri	358
3.2.5. Halk Meteorolojisi.....	359
3.2.6. Halk Matematiği ve Ölçüsü	361
3.2.6.1. Modern Ölçü Birimleri.....	362
3.2.6.2. Osmanlı Dönemi Ölçü Birimleri.....	362
3.2.6.3. Nicelik Bildiren Kelimeler	363
3.2.7. Halk Zoolojisi.....	365
3.2.8. Halk Taşımacılığı	368
3.3. Halk Hukuku.....	370
3.3.1. Âdetler	370
3.3.1.1. Alışveriş Âdetleri	371

3.3.1.2. Çocuk Eğitim Âdetleri.....	371
3.3.1.3. Çalışma Hayatındaki Âdetler.....	372
3.3.1.4. Sosyal İlişkilerde Görülen Âdetler.....	373
3.3.2. Töre.....	374
3.3.2.1. Cezaevi Töreleri.....	374
3.3.3. Moda.....	375
3.4. Halk Tiyatrosu	376
3.4.1. Karagöz ve Kukla	376
3.4.2. Meddah	377
3.5. Oyunlar/Eğlenceler	379
3.5.1. Büyüklerin Oyunları /Eğlenceleri.....	379
3.5.2. Çocuk Oyunları	380
3.6. Halk Müziği.....	382
3.6.1. Müzik Türleri	383
3.6.2. Çalgı Aletleri.....	385
3.7. Halk Sporları.....	386
3.8. Halk Sanat ve Zanaatları	387
3.9. Halk Mutfağı.....	397
3.9.1. İçecekler.....	398
3.9.1.1. Alkolsüz İçecekler.....	398
3.9.1.2. Alkollü İçecekler.....	399
3.9.2. Tatlılar.....	399
3.9.3. Yemekler.....	401
3.9.4. Hamur İşleri	405
3.9.5. Mutfak Gereçleri	405
3.10. Halk Mimarisi.....	407
3.10.1. Konut Çeşitleri	407
3.10.2. Hayata Yardımcı Yapılar	408
3.10.3. Konut ve Hayata Yardımcı Yapılarda Süsleme	411
3.10.4. Konutlarda Isınma ve Aydınlanma.....	414
3.10.5. Konutlarda Kullanılan Malzeme	415
3.11. Giyim-Kuşam	416
3.11.1. Kadın Giysileri	416

3.11.2. Erkek Giysileri	418
3.11.3. Ayak Giysileri/Ayakkabı	421
3.11.4. Giysilerde Kullanılan Kumaşlar	422
3.12. İnanışlar	423
3.12.1. Soyut Varlıklarla İlgili İnanışlar	424
3.12.2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar	425
3.12.3. Sayı İle İlgili İnanışlar	426
3.12.4. Uğur-Uğursuzluk İnanışları	426
3.12.5. Dini Nitelikli İnanışlar	427
3.12.6. Türbe Ziyaretleri ve Tarikat Çevresinde Gelişen İnanışlar	431
3.12.7. Fal İnanıcı.....	435
3.12.8. Nazar İnanıcı	435
3.12.9. Büyü/Muska Çevresinde Gelişen İnanışlar	436
3.13. Yardım ve Dayanışma Kurumları	437
3.13.1. Yardımlaşma	438
3.13.2. Hediyeleşme	440
3.13.3. Misafirperverlik	441
3.13.4. Hemşehrilik	443
3.13.5. Arkadaşlık	444
3.14. Bayramlar, Ziyafetler, Özel Günler	444
3.14.1. Bayramlar	444
3.14.1.1. Dini Bayramlar	445
3.14.1.2. Milli Bayramlar	446
3.14.2. Ziyafetler	448
3.14.3. Özel Günler	449
SONUÇ	451
EKLER	455
KAYNAKÇA	456
ÖZGEÇMİŞ	462

ÖN SÖZ

Yazı hayatına şiirle başlayan Aziz Nesin, yaşadığı toplumu gözlemleyerek toplumun haritasını çıkaran ve Türk mizahını farklı bir kulvara taşıyan toplumcu-gerçekçi bir yazardır. Toplumda gördüğü aksaklıkları, çarpıklıkları hiç çekinmeden kaleme alan yazar, ülkenin her tabakasından kişileri ve kurumları sert ve merhamete yer vermeyen bir tutumla eleştirir. Aziz Nesin, roman ve öykülerinde başarılı bir mizah anlayışına sahip olup toplumdaki ahlaksızlıkları, adaletsizlikleri, erdemden yoksunlukları çarpıcı ve sivri bir dille anlatır. Yazar, edebî nitelikli eser vermekten çok fikri ön plana çıkaran, halka kıssadan hisse vermeyi amaçlayan eserler yazmıştır. Mizahını, düşüncelerini ve eleştirilerini yazmada bir araç olarak kullanan Nesin'in özellikle hikâyelerinde bu yönünü daha yetkin ve net olarak kullandığı görülmektedir.

Halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, geleneklerini, törelerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, hekimliğini, hukukunu kısacası toplumun maddi ve manevi bütün birikimlerini inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini ortaya çıkaran folklor, Türk romancılarının ilgisini çekmiş ve bu değerli hazineyi sanatçılar eserlerine aksettirmişlerdir. Zengin Türk kültürünü tanıyan ve kullanan yazarlardan biri de Aziz Nesin'dir. Türk toplumunu çok iyi gözlemleyen yazarın toplumun kültürel öğelerine eserlerinde ağırlık verdiğini fark etmemiz sonucunda Aziz Nesin'in romanlarındaki folklorik öğeleri incelemeye karar verdik.

Aziz Nesin'in yayımlanmış on bir romanında halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarını konu başlıklarına uygun fişleme yöntemiyle tespit ettik. Çalışma özet, önsöz, sonuç, kaynakça ve özgeçmiş haricinde üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümde Aziz Nesin'in hayatı, edebî kişiliği ve romanları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise halk edebiyatı unsurlarını Saim Sakaoğlu'nun tasnifi doğrultusunda 1)Anonim Halk Edebiyatı: Manzum ürünler (türkü, mani, ninni, tekerleme) , mensur ürünler (masal, efsane, destan, fıkra, kıssalar), halk hikâyesi ve kalıplaşmış ifadeler(atasözü, deyim, alkışlar, kargışlar, ölçülü sözler, yeminler, selamlaşma ve vedalaşma, argolar, küfürler, ünlemler, hitaplar, lakaplar, tebrikler, deyiş) ve 2) Âşık Edebiyatı olarak ele aldık.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Nesin'in romanlarındaki halk bilimi unsurlarını Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi tasnifine uygun; geçiş dönemleri (doğum, sünnet, evlenme, ölüm), halk bilgisi(halk astrolojisi, halk botaniği, halk ekonomisi, halk

hekimliği, halk meteorolojisi, halk matematiği, halk zoolojisi, halk taşımacılığı), halk hukuku, halk tiyatrosu, oyunlar/eğlenceler, halk müziği ve çalgı aletleri, halk sporları, halk sanatları ve zanaatları, halk mutfağı, halk mimarisi, giyim-kuşam, inanışlar, yardımlaşma ve dayanışma kurumları, bayramlar, ziyafetler ve özel günler olarak inceledik ve yorumladık.

Değerlendirilen romanlarda tespit edilen folklorik ögelerin fazlalığı nedeniyle aynı roman içindeki her unsurun tek bir örneği verilip örnekleri sunarken yazarın noktalama ve imlasına bağlı kalınarak kronolojik sıraya uygun, hiçbir ekleme ve çıkarma yapmadan aktardık ve kendi yorumlarımızda Türk Dil Kurumu'nun son tarihli imla kılavuzunu esas aldık. Yazarın cümle sonlarında (...)üç nokta kullanması hasebiyle biz cümle kısaltmalarımızda ve bir tek deyimler bölümünde dört nokta(...) ile cümleyi keserek kısalttık.

Sonuç bölümünde incelediğimiz romanlarda tespit edilen halk edebiyatı ve halk bilimi unsurlarının romanlardaki dağılımı değerlendirilmiştir. Kaynakça'da ise eserleri incelerken yararlandığımız kitap, dergi, bildiri, sözlük ve internet kaynaklarının künye bilgilerini yazarak çalışmamızı tamamladık.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve çalışmamın ortaya çıkmasında fikir hocam Birol AZAR'a, engin bilgisi ve anlayışıyla bize örnek olan Prof. Dr. Esmat şİMŞEK'e, Nesin vakfına ve tez süresince benden desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

Çev	: Çeviren
DM	: Düğümlü Mendil
ES	: Erkek Sebehat
GK	: Gol Kralı
KOEH	: Kadın Olan Erkeğin Hatırları
s.	: sayfa numarası
S.	: Sayı
S	: Saçkıran
SN	: Surname
ŞÇH	: Şimdiki Çocuklar Harika
TB	: Tatlı Betüş
TY	: Tek Yol
Vb	: Ve benzeri
Vd	: Ve diğerleri
YNYNY	: Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz
Z	: Zübük
(....)	: Cümle bazında kısaltmalarda kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AZİZ NESİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ROMANLARI

1.1. Hayatı

Asıl adı Mehmet Nusret Nesin olan Aziz Nesin, 20 Aralık 1915 yılında İstanbul'a bağlı Heybeliada'da dünyaya gelmiştir. Aziz Nesin'in öğrenim yaşantısı Ali Galip Hoca ile başlar. Aziz Nesin'in kişiliğinin şekillenmesinde ve dünya görüşünü belirleyen Ali Galip Hoca'yla tanışması, babasının Galip Hoca'dan oğluna Kur'an öğretmesini isteyerek evine davet etmesi üzerine gerçekleşir. Nesin, Galip Hoca için görüşünü şu şekilde belirtir : *“Galip amcam bir roman: Arapça, Farsça, Fransızca ve yüksek matematik bilen, şiirler yazan bir Rufai ve Kadiri dervişi... Zamanına göre çok devrimci, ilerici bir adam olduğu için ne hocalarla ne şeyhlerle uyuşabilirdi; bu yüzden işi gücü de yoktu. Hem de hattattı hem de beste yapardı hem de marş bile bestelerdi.”* (Nesin 1966: 36)

Aziz Nesin'in dünyayı algılayışı, duyuş ve düşünüşü üzerinde büyük bir etkiye sahip Galip Hoca, pek çok ilme mensup şiirler yazan, Nesin'in sekiz yaşında hafız olmasında ve Arapçayı öğrenmesinde önemli bir role sahip çok yönlü bir insandır. Nesin'in Galip Hoca'yla olan münasebeti annesinin hükümet okulu konusundaki ısrarcı tutumuyla son bulur.

Aziz Nesin, Süleymaniye'deki adı daha sonra İstanbul 7. İlkokul olarak değiştirilen Kanuni Sultan Süleyman İptidai Mektebi'nin 3. sınıfına başlar. İki yıl Darüşşafaka Lisesi'nde okuduktan sonra, 1935'te Kuleli Askeri Lisesi'ne, 1937'de Ankara'da Harp okuluna gider ve son olarak 1939'da Askeri Fen Okulu'nu bitirir. Harp okulunu bitirip asteğmen rütbesiyle orduya katılan Nesin, aynı yıl Vedia Hanım'la evlenir. 1941'den başlayarak II. Dünya Savaşı yıllarında iki yıl Trakya'da Çadırlı ordugâhta görev yapar. Ardından 1942'de Erzurum Müstahkem Mevkii İstihkâm Taburu Bölük Komutanlığı'na atanır ve bir bomba kazasında yaralanması sonucunda Erzincan'da depremde yıkılmış bir cephaneliğin boşaltılmasıyla görevlendirilir. 1944'te Ankara'da Harp Okulu'nda açılan ilk tank kursuna katılır. Aynı yıl Zonguldak'ta uçaksavar top mevzileri yaptırmakla da görevlendirildikten sonra üsteğmen rütbesindeyken görev ve yetkisini kötüye kullandığı suçlamasıyla askerlikten uzaklaştırılır. (Işık 2007: 2624)

Askerlik yaşamını 1945 yılında tamamen bırakan yazar, yazın hayatına *Millet* gazetesinde yayımladığı şiir ve hikâyelerle adım atmıştır. Küçük yaşlarda yazmaya başlayan yazarın, profesyonel olarak yazın dünyasına girmesi 1944-1945'tir.

1945 yılında *Karagöz* ve *Yedigün* gazetesinde redaktörlük ve yazarlık yapan yazar, Amerika'nın yazıp Türkiye'nin uyguladığı Truman Doktrinine karşı yazdığı yazı sonucunda 1946'da tutuklanıp hakkında on ay hapis hükmü verilerek 1947'de Bursa'ya sürgün edilir. *Aziznâme* adlı eseri için hakkında dava açılarak dört ay tutuklu kalır ve İstanbul'a döndükten sonra 1952'de Oluş Kitabevini açar.(Işık 2007: 2624)

Yazar, *Yedi Gün*, *Yeni Adam* ve *Millet* dergilerine şiir ve öykülerini göndermiş, önce *Yedi Gün* dergisinde daha sonra *Karagöz Gazetesi* 'nde çalışmaya başlamıştır. Kısa zamanda başarısını kanıtlayan yazar *Tan Gazetesi* 'nde köşe yazarlığına başlamıştır. O dönemlerde belli bir olgunluk ve birikim aranan köşe yazarlığı konumuna, Nesin kısa bir sürede ulaşmış ve burada başarısını ispat etmiştir.

Sabahattin Ali ile birlikte, çeşitli isimlerle yayımlanan *Marko Paşa* dergisini çıkarmıştır. Dergi 1950'ye kadar *Malum Paşa*, *Yedi Sekiz Hasan*, *Ali Baba* ve en son da *Medet* gibi isimler altında yayımlanmaya devam etmiştir. 1950'lerden sonra yazar kitapçılık ve fotoğrafçılık yaparak hayatını kazanmaya çalışmış kısa bir süre sonra 1954 yılında Yusuf Ziya Ortaç'ın önerisiyle *Akbaba* dergisinde yazmaya başlamıştır. 1956 yılına kadar *Akbaba* dergisinde takma adlarla öykülerini yazmış ve ilk kitabını yayımlamıştır.

1956 yılında İtalya/Bordigera'da yapılan gülmece öykü yarışmasında birinci olup Altın Palmiye ödülünü kazanır. Bir sonraki yıl aynı yarışmada *Fil Hamdi* öyküsüyle yine birinci olur. Sıkıyönetimin ardından kalkan yasaklarla çeşitli gazetelerde çalışıp 1960 yılında *Tanin* gazetesinde köşe yazarlığına başlayan Nesin, aynı yıl Gazeteciler Cemiyeti Fıkra Birincilik Ödülü'nü alır. 1966 yılında Bulgaristan'da yapılan uluslararası gülmece yarışmasında *Vatani Vazife* adlı öyküsüyle Altın Kirpi ödülünü kazanır. Nesin 1968 yılında, *Milliyet* gazetesinin açtığı Karagöz Oyunu yarışmasında *Üç Karagöz* adlı oyunuyla birincilik ödülü, 1969 yılında Moskova'da yapılan uluslararası gülmece yarışmasından *İnsanlar Uyanıyor* adlı öyküsüyle birincilik, 1970 yılında *Çiçü* adlı oyunuyla Türk Dil Kurumu Oyun Ödülü'nü ve 1974 yılında Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin Lotus Ödülü'nü kazanır. 1978'de *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz* adlı romanıyla Madaralı Roman ödülünü alır. 1989 yılında Sovyet Çocuk Fonunca verilen Altın Madalyasına değer görülür. Türk toplumunun aydın ve vicdani

olarak Türk ve Dünya gülmece edebiyatına, özgür düşünceye yaptığı büyük katkılar nedeniyle Aziz Nesin'e Edebiyatçılar Derneği tarafından onur ödülü altın madalyası verilir. (Işık 2007:2625)

Yazar 1972 yılında kimsesiz çocukların eğitimini sağlayan “ Aziz Nesin Vakfı'nı ” kurmuş, 1977 yılında Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanlığına seçilmiştir. Türk mizahına damga vuran büyük mizah ustası Aziz Nesin 6 Temmuz 1995 yılında kalp yetmezliği sonucunda hayata veda etmiştir. Nesin vakfı arazisinde açılan dört mezar yerinden hangisine gömüldüğü belli değildir.

1.2. Edebî Kişiliği

Sanat hayatına öykü ve şiirle başlayan yazarın eserlerinde, gözlem ve bunun sonucunda elde edilen toplumsal sorunlar, aksaklıklar ve uyuşmazlıklar yazarın yapıtlarının iskeletini oluşturur. Üsluptaki sert ve hoşgörüyü yer vermeyen dili, yazarı çağdaşlarından ayıran en tipik özelliği olup onu Türk gülmece edebiyatının eşsiz ustası yapar.

Aziz Nesin, eserlerinde gözleme önem vermiş, toplumun aksayan yönlerini ve siyasal çatışmalarını sergilemiştir. Kara mizahın özgün örneklerinden olan eserlerinde bir düşünce çevresinde ve o düşünceyi destekleyen olaylar zincirini sağlam bir plan dahilinde bir araya getiren yazar, sanat hayatının son dönemlerinde geleneksel anlatma biçimlerini eserlerine yansıtmış; özellikle eski edebiyatta sultan düğünlerinin ve şehzâde sünnetlerinin anlatıldığı divan edebiyatı nesirlerinden olan *Surnameyi*, mizahi öğelerle döşeyerek bir ırz ve namus düşmanı olarak bilinen ama gerçekte masum bir gencin Sultanahmet meydanında asılması çevresinde gelişen olayları öyküleştiren eleştirmiştir. Asılma törenini bir şenlik, düğün havasında sunan Nesin, biçim olarak yararlandığı eski Surnâmelerin de bir parodisini yazmıştır. Türk anlatı geleneklerini ve edebî akım tekniklerini başarıyla eserlerine uygulamış olan yazarın romanları, öyküleri kadar başarılı değildir. Yazar bu eksiği kahramanlarına yerel ağızla konuşturarak ve mizah unsurlarıyla bezeyerek ve bunları belli bir plan çerçevesinde kapatmaya çalışmıştır. (Korkmaz vd. 2006: 437-438)

Toplum hayatında gördüğü sorunları, aksaklıkları, dikkatli gözlem yeteneğiyle yansıttığı mizah hikâyeleri, pek çok dile çevrilmiş ve baskısı yapılmıştır. Aziz Nesin sadece Türk toplumundaki sorunları değil dünyadaki kurum ve yapılara karşı da eleştiri oklarını göndermekten geri kalmamıştır.

Gülmece türündeki yazılarıyla kısa sürede kendi çizgisini yakalayan yazar, hiciv çizgisini aşmamış Türk gülmece edebiyatına alayı, güldürme ögesini, humorla beslenen yergiyi getirerek bu alanda yetkin örnekler vermiştir. En sıradan olaylardan bile öykü konusu çıkarabilen, gözlem gücüyle toplumsal düzenin çarpıklığını, kurumların işleyişindeki aksaklıkların günlük yaşayışa yansımalarını ve gerçekte bir drama boyutuna ulaşan gülünç yanlarını anlatmasının yanı sıra insanların belirli alışkanlıklarını, duyuş, düşünüş ve davranış biçimleri çevresinde tipleştirerek bazen abartı bazen de mizahi dilini kullanarak gözler önüne serer. (Özkırımlı 1987: 910)

Türk mizahını farklı bir platforma taşıyan yazarın, roman ve hikâyelerindeki kahramanlarının en temel özelliği çevremizde görebileceğimiz kişiler olmasıdır. Anlatımındaki abartı, mizahın bir parçası olup zaman zaman güldürü ve eleştiri amaçlı kullanılmaktadır.

Halk mizahı, güldürme yoluyla düşündürmeyi ve toplumsal sorunları, bozuklukları sergilemeyi amaçlar. Aziz Nesin emeğiyle geçinen halk kökenli bir kişi olması sebebiyle halk mizahını seçmiş ve yazılarında mizahı halkı düşündürmek için kullanmıştır. Yazar, sözlü halk mizah geleneğini çağdaş bir kürsüye taşıyarak ustalarını unutmadan kendi mizah anlayışını oluşturmuştur. (Kudret 1999: 313-314)

Yazar eserlerinde toplumsal bozuklukları, haksızlıkları, fırsatçılığı, bürokrasiyi ve yanlış değer yargılarını sivri bir dille eleştirmiştir. Çok geniş toplulukların kolayca sevebileceği canlı, hareketli, dolambaçsız, sade bir anlatımı yeğleyen Nesin, bir yandan güldürürken bir yandan da duygulandıran ve düşündüren bir yazar olmuştur. Onun anlattıklarına benzer terslikler, güldürücü olaylar, küçük insanı, ilerici aydını ezen bozukluklar geniş topluluklarca “Aziz Nesinlik olay” diye adlandırılmaya başlamış ve yazarın günlük olaylardan, gazete haberlerinden, politikadan esinlenerek zaman zaman masallar ve halk hikâyeleri de çıkış noktası olmuştur. Nesin, hikâye ve romanlarındaki bu tür konuları ve somut insan ilişkilerine karşılık oyunlarında insanın kişiliği, ahlaksal, toplumsal temaları yer yer somutlamalara yönelerek işlemiştir. (Büyük Larousse 1986: 8605)

Aziz Nesin, toplumsal sorunlara parmak basarak onları düzeltmek umuduyla yaşadıklarımızı kaleme alır. Nesin, kendimizden başlayarak çevremizde gerçekleşen adaletsizlikleri, toplumu bozan her türlü yapıyı ve birimleri eleştirmekten çekinmez. Anlatımında kendine özgü mizahıyla dikkat çeken yazar, eserlerinde oldukça sağlam bir dil, dil birlikleri ve edebî teknikler kullanarak herkes tarafından kolayca anlaşılabilen

eserler ortaya koyar. Yazdıklarının ve yaratıcılığının kaynağı halk ve düzendir. Keskin zekâsının özgün mizah anlayışıyla birleşmesinden Türk hikâyeciliğine ve romancılığına farklı bir yaklaşım getirip mührünü vurmuştur. Yazarın öykü başta olmak üzere roman, şiir, mektup, anı, köşe yazısı, oyun, söyleşi türlerinde yüzden fazla eseri bulunmaktadır.

Düşüncelerin nükteli, şaka ve takılmalarla süslenip anlatıldığı bir söz ve yazı çeşidi olan mizah, toplumdaki aksaklıkları, adaletsizlikleri doğrudan veya dolaylı yoldan zarif bir şekilde eleştiren bir sanattır. Mizahta kullanılan gülünçleştirme, ironi toplumu eleştirmek amacıyla kullanılan yöntemlerdir. (Tuğlacı 1972: 17)

Mizah, toplumda yanlış görülen bir olayı veya davranışı gülünç bir şekilde anlatan, insanları düşünmeye sevk eden, içinde ince bir eleştiriyi barındıran kavramdır. Mizahta düşündürerek eğlendirme fikri bulunduğundan kullanılan dil kırıcı, rencide edici değil ince ve iğneleyici bir şekilde kullanılmaktadır. Aziz Nesin, sözünü esirgemeyen, toplumun silkelenmesine, düşünmesine bir kapı açan kısacası Türk mizahına yeni bir anlayış getiren bir yazardır. Romanlarında kullandığı mizah, dar, sıkışmış bir çevreyle sınırlanmamış toplumun her alanında görülen çarpıklıkları bir kuyumcu titizliğiyle romanlarında ince ince işlemiştir. Romanlarda, memur, tüccar, doktor gibi belirli meslek gruplarını, sosyete dünyasını ve buradaki ahlsız yaşantıları, zengin aile çocuklarını, mirasyedileri, azınlıkları, medyayı, sözde bilim adamlarını, politikacıları, eğitimci ve eğitim kurumlarını, batıl inançları, bürokrasiyi, yasaları, toplumun kadına bakışını, ebeyn tutumlarını, evlilik anlayışını, özentili ve yapay yaşantıları ince ve bazen sert bir üslupla yermiştir. Sadece Dügümlü Mendil romanında herhangi bir mizahi unsura rastlanamamıştır.

Kadın Olan Erkeğin Hatıraları adlı romanda, kadının toplumdaki algılanışı ve değeri mizahi bir dille eleştirilmiştir. Yazar, zıt unsurları birlikte kullanarak önce okuru şaşırtıyor sonra da okurun düşünmesini sağlıyor.

Eğer kimseye söylersem, mebus adayı olayım! KOEH-5

Boşanmalara en fazla sebep olan, kadınların, kocalarına ait traş makinelerini kendi işlerinde kullanmalarıdır. KOEH-23

Recep ayrıldığı zaman, içimden bir şeyin koptuğunu hissettim. Sonra içeri gidip baktım, içimde kopan, kombinezonumun askısıymış. KOEH-73

Aziz Nesin Gol Kralı'nda futbol fanatikliği ve onun yol açtığı toplumsal sorunları eleştirmek amacıyla mizahtan yararlanmıştır. Güldürücü öğelerle okuru eğlendiren yazarın okuru düşünce dünyasından bir an bile uzaklaştırmadığı mizahi

örneklerle tespit edilmiş ve yazarın eleştirilerini bazen toplumun yozlaşmış değerlerine bazen de inanışlarına yönelttiği görülmektedir.

Bir kızı, anası babası sıkmazsa, başkası sıkar... dedi. GK-8

Hekim, bir ameliyatla Ferferik ailesinin namusuna sürülen lekeyi temizleyecekti. Ancak leke epiy büyümüş olduğu için, temizlemesi de Ferferik ailesine pahalıya mal olacaktı. GK-9

“Gaipten haber alma ve haber verme” demek olan gizbilimini, astronomi profesöründen değil, Paris’te kendisini bir Hint fakiri diye yutturan, nereli ve hangi ulustan olduğunu kimsenin bilmediği bir hergeleden öğrenmişti. GK-14

Ama Sait gizbilim verilerine göre yaptığı hesaplar sonucunda, evlenirse ilerde başına neler geleceğini anladığı için, hiçbir kıza evlenme önermiyordu. GK-14

Dünyanın her renk, her cins kadınının harman yeri olan Paris’te zavallı Sait Sarıoğlu hiçbir Havva kızıyla ilişki kuramamıştı. GK-17

-Oğlum, dedi, doğrusu ya, kızın ailesine hiç diyecek yok; babadan yana Ferferikzadelere, anadan yana Haltyedibaşızadelere dayanıyor. GK-35

Kendileri, nikâh merasiminden önce baba oluyormuş. Acaba ne babası oluyorlar?

Bu soru üzerine yaşlılar, öksürükler arasında “Şam babası”, “Trabzan babası”, “İskele babası” diye fısıldaşarak gülüştüler. GK-75

Ne zaman maçtan önce Eyüpsultan hazretlerinin türbesini ziyaret ederlerse hep böyle olur... Tozkoparan kalesini Eyüpsultan koruyor... Yoksa çoktan kaç gol girerdi. GK-214

-Eyüpsultan kaleci midir?-Heryerde oynar... GK-214

O kadar itibarlı bir adamdı ki, bankalara olan borcu milyonları buluyordu. GK-233

Doğu kasabalarından birinin pazaryerinde, yine Tozkoparan kazanacak, yok Hacetbaba kazanacak diye tartışma olurken, Hacetbaba’yı kendi partisinin hacı, hoca gibi bir ileri geleni sanan bir köylü de tartışmaya girip, “Elbet Hacetbaba kazanır Allahın izniyle...” demiş, buyüzden bıçaklanmıştı. Haberi veren gazetenin bildirdiğine göre, yaralı köylü hastanede, “Hacetbaba uğruna geberiyorduk, hiç değilse, Hacetbaba denilen şeyh efendinin yüzünü göreydik...” diye kaygılanmıştı. GK-271

Yakalanmak tehlikesi arttıkça, karaborsacılar da tehlikeyle orantılı olarak bilet fiyatlarını artırıyor ve alıcılardan da o oranda hayırdia alıyorlardı. GK-272

İş öyle bir durum almıştı ki, maçı kendi takımları kazanırsa, bütün takım oyuncularına büyük armağanlar verecekler vardı. Gazetelerin yazdığına göre bir kunduracı, maçı kazanırsa, Tozkoparanın bütün oyuncularına, yöneticilerine ve hepsinin ailesine birer çift iskarpin yapacağına söz vermişti. Büyük armağanlar biyana, bir lokantacı, maçı kazanırsa Hacetbaba oyuncularına bir ay parasız yemek vereceğini vadediyordu. Belki gazetecilerin işi büsbütün alaya almak için uydurmasıydı ama, bir genel hela görevlisinin galip gelecek Tozkoparan oyuncularından bir yıl hela parası almayacağını gazeteler yazmışlardı. GK-273

Erol İpkıran'ın gazetesinde, hem de birinci sayfada, bikini mayolu bir kızın resminin altında şunlar yazılıydı: "Koyu bir Hacetbabalı olan Nurten, Hacetbaba yenilirse kendini yakacağını söylemektedir. Yukarda Nurten'in geçen yaz plajda çekilmiş bir resmini görüyorsunuz." GK-273

Yalınmayak çocuklar bile kırkar, ellişer lirasına bahse girişiyorlardı ki, paranın böylesine rezilliği elbette ülkenin ekonomik düzeyinin yüksekliğini gösterirdi. GK-281

Erkek Sebehat romanında yazar erkek-kadın arasındaki eşitsizliğe dikkat çekerek eğitim sistemini, dini istismar edenleri ve insanların yaptığı yanlışları başka bir yanlış davranışla kapatmaya çalışmasını eleştirmektedir.

Meğer herif bizim hanımın başından, şapkasını alırken saçlarını birlikte al aşağı etmiş, sahnenin bütün ışıkları hanımın cavlak başında aksettiğinden, herkes tiyatroya birden gökten nur indi, ya da gece yarısı kuzey güneşi doğdu sanmış. ES-26

Kurbağa kadın:-Kat'iyyen dayak yemezler, dedi, en modern terbiye usulleri ile bunları terbiye ediyoruz... Hattâ meşhur bir Alman sirkinin köpek terbiyecisi geldi de parmağı ağzında kaldı. Bu kadar senelik terbiyeciyim, hiç böyle sizdeki gibi terbiye görmedim, dedi.-Usulleriniz nedir efendim? Kurbağa kadın, bunu soran gazeteciye: - Sırdır, söyleyemeyiz. Ama size söyleyeyim, dedi, tatbik ettiğimiz usul tamamen millî terbiyeye uygundur. ES-74

Ben, dedi, hayır işlerini çok severim. Üç gün önce palamut akını vardı. Balık karaya vurdu. Palamudun çifti yirmi beş kuruşa kadar düştü. Bu fiyata para kazanmaz namussuzum. Bari denize dökelim de fiatlar düşmesin, dedik. Bu sefer de belediye, uzağa götürün de orada denize dökün, dedi. Balıkları uzağa taşımak hem masraf, hem zahmet... Başladı palamutlar da bozulmağa. Düşündüm, taşındım, en sonunda denize

dökmektense, bari şu çocuklar bol bol yesinler de dua etsinler, dedim. Şimdi bir araba gönderip balıkları alacaklar. ES-75

Biz, bazı soğuk kış gecelerinde bu türbeye gider, Elekli Baba'nın sandukası içine girer, orada Elekli Baba'nın ruhuyla sarmaş dolaş, koyun koyuna sabahlardık. Elekli Baba'nın ruhu o kadar sıcaktı ki, bizi sabaha kadar kalorifer gibi ısıtırdı. ES-84

Çünkü cami avlularında, türbelerde iyi satış olmuyordu. Buralara gelenlerin çoğu, zaten günah işlemeyecek kadar temiz insanlar olduklarından, onlar para verip sevaba da giremiyorlardı. Onlara bedavadan sevap işlemek kalıyor, bol bol dua ediyorlardı... ES-86

Nesin, Saçkıran romanında birkaç kelime edebî terim öğrenip entelektüel geçinen kişileri sert bir şekilde anlatmaktadır. Toplumun yazın alanında yozlaşmış birimlerini ve putlaştırılmış Atatürk veya Atatürkçülük anlayışı yazarın en çok mizah malzemesi yaptığı konudur.

Bizim dergide birinci sayfada koskoca “ Biz uygarlığın emrindeyiz” diye bir başlık vardı. Ben bu “uygarlığı” yanlış dizilmiş sanarak “aygırlık” yapmıştım. Başlık şöyle olmuştu : “ Biz aygırlığın emrindeyiz !” S-36

Hadi pehlivan tefrikası yok, hiç olmazsa efendime söyliyeyim, bunun içine Hazret-i Numan Aleyhisselâm filân gibi bir dinî tefrika koysaydınız. S-57

Zübük, Türk insanına kendini sorgulatan ve toplumdaki bireylerin empati duygusundan yoksun tutumlarını, toplumdaki sorunların bireyler tarafından çıkarıldığını gösteren bir romandır. Yazar, zübük tipini mizahlaştırarak aslında toplumdaki her bireyin adaletsizliği nasıl çıkardığını gözler önüne serer.

Ümmet-i Muhammed'in gözleri yollarda kaldı. Z-90

Biz halisinden Atatürkçüyüz ve Atatürk hazretlerinin izinindeyiz. Biz öyle, yatıra matıra, türbeye, kıtıra inanmayız. Velâkin şehit başka, şehit türbesi. Atatürk rahmetli sağ olsaydı da, şehide türbe yaptığımızı duyaydı bize “Aferin!” demez miydi? Z- 173

Olmaz, din işine politika işini karıştırmıyalım, biz laik'iz. Tarafsız bir yer olsun diye öğretmenler Derneği'nde toplanalım! dedi. Z-191

Nesin'in ebeyn tutumlarını Şimdiki Çocuklar Harika romanında çocuklar üzerinden eleştirdiği görülmektedir. Çocukların dünyasından ve ağzından yazması dolayısıyla romanlarının içinde mizahi dilini en yumuşak kullandığı romanıdır.

Mesela benim kızım, bigün lokantada dişlerini kürdanla karıştıran birini görünce, “Bu adam geviş mi getiriyor?” diye sordu. Rica ederim, dördüncü sınıfta bir çocuk, insanların işkembeli olmadığını, geviş getirmediğini bilmelidir. ŞÇH-144

Yazar Tatlı Betüş romanında toplumdaki iyilik, aile, evlilik, bireysel ilişkilerdeki bozulmuş değerleri çok sert bir şekilde eleştirmekle birlikte mizahını ve abartısını sert ve sivri diliye zenginleştirmektedir.

Evet, âdet ve gelenektir, dış seferden dönen her gemide kaçak mal ve eşya bulunur. TB-6

-Asıl yardım gizli olur, dedi, iyilik kimin tarafından yapıldığı belli olmayandır. Memleketimizin bu kadar sıkıntıda olduğunu görüp halimize acıyan bir yabancı dostumuz, haysiyetimiz incinmesin diyerek, bu malzemeleri gizlice bavullarımıza yerleştirmiş olamaz mı yani? TB-9

“Paregzampl...” bir güzel kadın, Arabistan memleketlerinden birine gitse de, bir deveye binse ve onu bir Arap şeyhi, bir Arap kralı, bir Arap prensi görse, o kadını prenses yapmadan bırakmazlar. Çünkü o zaman Araplarda şeyhlerin, prenslerin sayısı fellâhların sayısından bile çoktu. TB-45

“Tre normal” Çünkü bir Arap kralı, yahut prensi, diyelim çok aza kanaat etse de yirmi kadınla evlense, bu yirmi kadından herbiri beşer çocuk doğursa yüz çocuk eder; bu yüz çocuktan yarısı erkek olsa, demek bir prensten elli prens dünyaya çıkıyor. TB-45

Bu dünya yüzünde tavşanlarla domuzlar, bir de prensler çok ürerler. “Revolüsyon” nasıl derler, ihtilâller olup da kökleri kazınmasa, domuzları vurmasalar, tavşanları rahat bırakmasalar, dünya yalnız domuz, tavşan, prens ve prensesle dolar. TB-45

Ben o zamanlar, İstanbul Belediyesinin Beyoğlu kısmında tahsilat şefiydim! TB-66

Bende yalan yok oğlum... Hepsini alırsan belediye batar yahu... Belediye batınca, sen de batarsın... O zaman tahsilat şefliği kalır mı? TB-67

Yani zevkleri incelmış erkeklerin gözlerine ve gönüllerine ziyafet çekmek için, güzel kızların nasıl yürümeleri, oturup kalkmaları, nasıl bacak bacak üstüne atmaları, ellerini, ayaklarını, parmaklarını nasıl kullanmaları gerektiğini öğreten manken okulları var ya şimdilerde, işte Betül Hanım’ın evi de o zamanlar öyle bişeydi. Akıl hocalığı öyle yayılmış ki, Betül Hanım gitgide bir dişi evliya gibi bişey olmuş. Bana arkadaşımın söylediğine göre, Betül Hanım evinde, sosyete kızlarına parasız öğrettiklerini,

çıkacağı dergide yazarak, daha geniş çevreye anlatacak, daha çok insana yararlı olacakmış. Niyeti, dergide yazacaklarını sonra da bir kitapta derlemekmiş. TB-169

Köylü, düğünde kendi parasını harcıyormuş. Oysa bu geceki düğünde, düğün sahibi olan işadamı, kendi parasını değil, başkalarının paralarını harcıyormuş. Hiç insan kendi parasını böyle su gibi harcar mıymış! Ancak başkalarının ceplerinden çalma, çırpma paralar böyle harcanırmış. TB-177

Yurdumuzda şunca koca yalnız baştan çıkmak değil, başka yerden bile çıkar da kimsenin kılı kıpırdamaz, ama kodamanlarımızın baştan çıkmasına hiç dayanamayız. Öyle anlaşılıyor ki, ağızları süt kokan bu masum kodaman kocalar,

-Aman bir yabancı dansöz gelsin de bizi baştan çıkarsın! diye kuyruğa girmiş, Allah Allah deyip duruyorlar. TB-239

Ne etsek, n'ylesek de çok tanınmış "şahsiyet" lerimizin baştan çıkmalarını, o tertemiz ahlâklarının bozulmalarını önlesek? Bu kodamanlar, ağızlarında emzik, altlarında sübek, bebekler değil ki, yabancı dansözlere karşı onları korumak için üzerlerinde "Beni öpmeyiniz!" yazılı mama önlüklerini göğüslerine takalım. TB-240

Üç ay önce Life dergisinin kapak kızı olan çok güzel bir Skandinav kızı Cuma gecesi, Ç. otelindeki Kimsesiz Çocukları Kurtarma Derneği'nin balosunda açık arttırmaya çıkarıldı. Bu açık arttırma, kızın bütünü için değil, yalnızca yanakları içindi. Beyler arasında en yüksek fiyatı veren kızı bir kerecik öpecekti. Beşyüz liradan başlayan artırma ne yazık ki on bin lirayı aşmadı. TB-242

Aziz Nesin, Türkiye'de daha önce uygulanan idam cezasını, toplumun bu konudaki duyarsızlığına dikkat çekerek ölüm ve şenlik zıtlığıyla birlikte anlatmaktadır. Özellikle eserin sonlarında mizahi dilin ağırlaştığını görmekteyiz.

İşbu Surnâme, Berber Hayri adlı bir ırz ve namus düşmanının Sultanahmet alanındaki asılma şenliğini betimleyip anlatır. SN-5

Bastım tuğramı işte: Sultan Palamut! SN- 6

-Demek, İngiltere'de bile eşekleri ş'apıyorlarmış... Gözlüklü Beyfendinin sözünü kesince başka biri de,- Şimdi neden İngiltere'nin endüstriye geçmek zorunda kaldığı anlaşılıyor, demek eşekleri yaka yaka tüketip hayvancağızın türünü kuruttuklarından, eşeğin yapacağı işi makineye yaptırtmak zorunda kalmışlar... dedi. SN-43

Ama bölgenin çok hümanist olan papazı, dişi eşeği baştan çıkararak Jacques Feron'un yakılmasına sesini çıkarmadıysa da eşeğin yakılmasının insanlığa aykırı olduğunu ileri sürdü.SN-43

Nasıl olsa asılacak suçlunun bir yolunu bulup kendisini öldürmesi, birçok insanı idam işlemlerinin çok yorucu zahmetinden kurtarırdı ama, o zaman da halk darağacında sallanan suçlunun cesedini görerek bundan ibret dersi alamaz, yani idam cezasının toplumsal işlevi yerine getirilmemiş olurdu. SN-96

Berber Hayri'nin kimliğinde, "dini" yazısının karşısında "İslam" olarak yazılı olduğundan ve kendisine hiçbir seçme hakkı tanınmadan Hayri daha doğumunda babasının kararıyla kütüğe müslüman olarak geçirildiğinden, savcı, asılma gününün kurban ve şeker bayramları gibi dinsel bayram günlerine ve bu bayramların arefelerine, kadir gecesi sabahına yada kandil günlerine gelmemesine titizlik gösterdi. SN-122

Sayın savcım kutsal günlerde asmayı dinimiz yasaklamış... Ne denli insancılık... Sayın savcım... SN-124

Berber Hayri'nin annesi, idam cezasının Yargıtayda onanması haberini duyunca kalbi durarak ölmüş, buyüzden oğlunun kısacık yaşamında onun için yapılacak olan tek törene olsun katılmaktan yoksun kalmıştı SN-126

Görevimiz bir insanı yasalara uyarak öldürmek bile olsa, bunu elimizden geldiğince acı çektirmeden yada az acı çektirerek, çok insancıl biçimde yerine getirmeliydik; öyle ki, cezasını çekip asılan kişi bile -asıldıktan sonra konuşabilse-kendisini uygarca ve insanca asanlara "Allah sizden razı olsun! Sağolunuz! Hiç canımı yakmadınız, beni ne iyi astınız!" demeliydi. SN-127

Yaşar, sıradan bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Onun yaşadıkları aslında her vatandaşın bir şekilde başından geçmektedir. Yazar, Türkiye'deki devlet dairelerinde vatandaşın mağduriyetini ve bürokrasiye olan eleştirisini Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz romanında roman kahramanı Yaşar üzerinden anlatmaktadır. Yazarın bu eserle mizahının doruk noktasına ulaştığını söylemek mümkündür.

Tövbeee... Bir yaşıma daha girdim... Sus oğlum, ağlayıp zırlayıp da büsbütün aklımı başımdan alma! Sus! Gülünecek yerde ağlanmaz. YNYNY-40

'Senin okul diploman yok, seni vali yapayım, büyükelçi yapayım,' filan dediyse de kabul etmedim, o da bana bu kartı verdi işte. YNYNY-135

Soruyu soran adam,-Gördünüz mü, dedi, elektrik yok ama Elektrik idaresi var. Bu ne mucizedir arkadaşlar, Hazret-i Musa Aleyhisselam bile böyle bir mucize gösterip

de olmayan bişeyi idare edemedi. Peki, elektrik yok, su yok da, havagazı var mı? Evlerinizde havagazı var mıydı? YNYNY-200

“Balayına çıkacak mıyız?” diye sordu.“Balayı mı? O da nasıl bir ayı ki, hiç duymadım...” dedim. YNYNY-206

“Oğlum Yaşar Yaşamaz! Yeryüzünde çektiğin çile elverdi, seni cennete aldım.”

“Aman, burası cennet mi?” diye sordum.O ses yankılana yankılana,“Hem de eşşek cenneti,” dedi. YNYNY-221

Tek Yol, dürüst yaşamak isteyen bir vatandaşın hayatta kalmak için verdiği mücadele ve sonunda toplumdaki yolsuzluğa katılan bu kişinin hayatı etrafında şekillenen bir romandır. Yazarın bu eserde toplumun eğitim alanındaki tükenmişliğine, cahilliğine, din konusundaki bilgisizlik ve anlayışına dikkat çekmek amacıyla mizahi dilini zaman zaman sertleştirdiği görülmektedir.

Yanında beş-altı adamı olmadan yola çıkmayan Meko, bana, yani şih hazretlerine güvendiği için benimle yalnız gelmekteydi. Çünkü ben bir candarma taburuna bedeldim. TY-116

Çok şaşılabilir bişeydir, bu öğretmenler birliği kurulur kurulmaz, bizim okulun öğretmenleri aralarında önce ikiye, sonra üçe bölündüler. TY-327

-Ne demek, cümlemiz Atatürkçüyüz elhamdülillah... Hamdolsun... Herkes gibi ben de bir Atatürkçüyüm... TY-355

Heykel dedikse boy heykeli değil, şuraya yüksek biyere Atatürk'ün başını assan yeter, bir kesik baş, o kadar... Seni de, barını da korur. TY-355

1.3. Aziz Nesin Romanları

1.3.1. Kadın Olan Erkeğin Hatırları

Mizahi roman olan Kadın Olan Erkeğin Hatırları adlı yapıtın, 1955 yılında Akbaba Mizah yayınları tarafından ilk basımı yapılmıştır.

Yazar, bu eserinde kadın olarak toplumda yaşamının güçlüğü ve kadının sadece cinsel obje olarak algılanmasından duyduğu rahatsızlığı mizahını kullanarak dile getirmektedir. Romanda Huriye ve Ahmet Bayram adlı evli bir çift vardır ve bir gün Huriye’de erkeklik belirtileri baş gösterir, bıyıkları çıkar, sesi kalınlaşır ve vücudu erkek şeklini alır. Ahmet Bayram eve geldiğinde Huriye’yi bulamaz. Ahmet Bayram’ın Huriye ile evliliklerinden bir de erkek çocukları vardır. Çocuğunu anasız bırakmak istemeyen ve karısını deliler gibi seven Ahmet Bayram karısını bulmak için kadın

olması gerektiğine inanır ve ameliyatla kadın olur. Ahmet Bayram kadın kıyafetleri diktirmek için terziye gider, terzinin istediği ücreti çok bulur. Terzi Sabriye, bu elbisenin parasını ödeyecek bir beyefendi bulabileceğini söyler. Bunun üzerine Taksim'e gider, cilveler yapar; fakat hiç kimseyi Sabriye'nin atölyesine getirmeyi başaramaz. Kadın olduğu duyulan Ahmet Bayram'ın evine gazeteciler gelir ve poz poz resmini çekerler. Yazar, bu bölümde gazeteciler ve gazetecilik anlayışını da eleştirir. İsmi Bayramiye olarak değiştiren Ahmet Bayram, iş aramak üzere evden çıkar ve eski çalıştığı iş yerine gider. Müdür, Bayramiye'nin karşısında hayranlığını gizleyemez ve eski maaşının üç katıyla onu sekreteri olarak işe alır. İş yerinde hiçbir iş yapmayan, Müdür'ü istediği gibi kullanan Bayramiye'ye iş yerindeki bütün erkekler tutkundur, kadınlar ise haset etmektedir. İş yerini teftişe gelen genel müdür, Bayramiye'yi yemeğe davet eder. Gazinoda herkesi tanıdığını söyleyen müdür, isterse onu şarkıcı yapacağını söyleyip Bayramiye'yi gazinoya götürür. Böylece Bayramiye'nin sanat serüveni başlar, ardından filmcilik sektörüne girer ve bir gün barda eski karısıyla karşılaşır. Bayramiye'yi tanımayan, erkek olan eski karısı Huri, kocasını nasıl aldattığını, kandırdığını Bayramiye'ye ince ince anlatır. Uğruna erkek olduğu karısının onun hakkındaki bu düşüncelerinden sonra yeniden erkek olmaya karar verir ve ameliyata yatar. Çılgınlık atarak uyanan Ahmet Bayram hepsinin bir rüya olduğunu görür; fakat rüyanın etkisinden çıkamadığı için karısını dövmeye başlar. Bir süre akıl hastanesinde kaldıktan sonra kuzu gibi olmuş karısıyla, mutlu mesut bir şekilde evliliklerini sürdürür.

1.3.2. Düğümlü Mendil

Düğümlü Mendil, 1955 yılında Türkiye Ticaret Matbaası/İstanbul tarafından Aziz Nesin'in, Nuru Hayat ismiyle tek baskısı yapılan ilk ve tek polisiye romanıdır. Aziz Nesin bu romanın yeniden basılmasını istemediğinden dolayı yapıtın basımı yapılamamaktadır. Eserin konusu; seri cinayetler işleyen bir katilin ardında bıraktığı izlerden yola çıkarak bulunması üzerine şekillenir.

İsmet Doğan zengin ve itibarlı bir iş adamıdır. Son cinayetlerde öldürülen kadınların onunla ilişkisi olduğunun saptanması, onun muhtemel şüpheli olarak görülmesine yol açmıştır. Psikolojik sorunları olan bu katilin kendini açığa çıkaran son cinayet teşebbüsü ise Neclâ'yı öldürme girişimidir. Bu uğurda elindeki bütün fırsatları kullanan İsmet Doğan, Neclâ'yı zayıf olduğu noktadan yakalamış ve elde etmiştir. Neclâ'nın nişanlısı Halûk, hukuk fakültesinde okuyan, kendi yağıyla kavrulan bir

gençtir. Neclâ ise hasta annesine, kardeşine bakan ve kıt kanaat geçinen genç bir kadındır. İçinde bulunduğu müşkül durumdan kurtulma isteği Neclâ'yı İsmet Doğar'la yakınlaştırmış ve evlilik yoluna uzanan bir serüvene itmiştir. Neclâ ve İsmet Doğar yakınlaşmasından rahatsızlık duyan Halûk, bu ilişkinin sonlanması için İsmet Doğar'ı takibe almış ve Neclâ'yı bu ilişkiden vazgeçmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Cinayet şüphelisi olarak görülen İsmet Doğar'ı takip hususiyetiyle polisin ve Halûk'un yolları kesişmiş, polis ve Halûk ortak hareket etmeye başlayarak bu katili suçüstü yapmak için ince bir plan kurmuştur. Neclâ ve İsmet Doğar'ın evlendiği gün, Neclâ'yı öldürmek üzereyken katil İsmet Doğar yakalanır. Romanın her bölümü gerilim unsurlarıyla yüklü olup yapıt yıldız işaretiyle bölümlere ayrılmıştır. Yazarın dili oldukça yalın ve eleştiriden uzaktır. Aziz Nesin'in farklı bir dil anlayışını ortaya koyan bu eserde toplumsal yergiye ve mizaha ilişkin hiçbir unsur bulunmamaktadır.

1.3.3. Gol Kralı

Gol Kralı, ilk baskısı 1956 yılında Gül matbaası tarafından yapılmış olup daha sonra genişletilmiş, son olarak da Nesin yayınevi kitabın basım işlevini üstlenmiştir.

Roman, Kerkenez Sevim ve futbol ilişkisini konu edinerek başlar. Futbol, toplumlarca insanın hayatına yön veren hatta pek çok değeri kişinin hayatından alan bir spor olarak bu romanda işlenmiştir. Aziz Nesin, futbolun sadece bir spor olarak kalması gerektiğini, kişinin bir amacı değil bir eğlence aracı olarak görmesi gerektiğini kahramanları aracılığıyla okuyucuya iletir. Kerkenez Sevim, Tozkoparanlı bir futbol fanatığı ve kulüp başarısı için her yolu mübah olarak gören hafif-meşreb bir kadındır. Yüksek sosyete mensup bu kadın toplumda kötü nam salmış ve ailesi tarafından namuslu bir ev kadını olması için evlenmesi istenmektedir. Sait ise, köklü bir aileye mensup, teyzesi Berrin Hanım'la yaşayan yüksek tahsilli; fiziki olarak sıska, ince ve karakteri de zayıf bir gençtir. Berrin Hanım aile töresine ve nezakete son derece önem veren saraylı bir hanımdır.

Bir gün Sait ve Kerkenez Sevim'in yolları sinemada kesişir. Film çıkışı, yan locadaki adamla Sait arasında tartışma başlar, Sevim durumu Sait'e nişanlım diyerek kurtarır ve Sait'i evine davet eder. Bu davete gitmeyi kafasına koyan Sait, Kerkenez Sevim'i arar ve telefonla ulaşamayacağını anlayınca evine gider. Eve giden gelen erkekleri görünce çok şaşırır ve geniş bir ailesi olduğunu düşünür. Sevim'le evlenmeyi kafaya koyan Sait durumu teyzesi Berrin Hanım'a açar ve Sevim'in hamile olduğunu

söyler. Durum karşısında şok geçiren Berin Hanım aile büyüklerini toplar ve durumu izah etmeye çalışır. Sait Sarioğlu, Sevim’le bir yıldır mektuplaştıklarını söyler, mektupla hamile kalınmayacağını söyleyen aile üyelerine Sait nişanın yapılması için ısrar eder ve Kerkenez Sevim’le nişanlanır. Sevim’in ilgisini ve sevgisini kazanmak isteyen Sait, futbolcu olmaya karar verir. Koyu Tozkoparanlı olan Sevim’in futbolcu sevgilisi Duvar Ahmet’ten bu konuda yardım istenir. Önce şiddetle reddeden Duvar Ahmet, Sait’in parasını almak için görevi kabul eder; ama bir süre sonra bu işi bırakır. Sarioğlu ailesinin pek çok iyiliğini gören psikiyatr Refik bir gün bu aileyi ziyaret eder, teyzesi Sait’in durumunu doktora açar ve ondan yardım ister. Doktor bu konuda elinden geleni yapacağını söyleyerek köşkten ayrılır. Bu isteğe karşılığı, bir vefa borcu olarak gören Doktor Refik, Sait’in tedavisine ona söylemeden başlar. Duvar Ahmet’in bıraktığı boşluğu, meslek ahlakına düşkün Thomson devralır. Bir yandan jimnastik eğitimi bir yandan psikolojik destekle Sait, kendine olan güvenini kazanır. Sait, bir süre yurt dışına gider ve oradan yeni bir Sait olarak döner. Sait çok değişmiştir, o saf, kolay kandırabilen Sait gitmiş yerine kendine son derece güvenen ve değerlerine sahip çıkan bir kişi gelmiştir. Amerika dönüşü Sevim’den ayrılır ve Tozkoparan’ın rakip takımı Hacetbaba’ya transfer olur. Sait, artık hayatta istediği her şeye kavuşmuştur hatta lakabı da Hopsait olmuştur. Roman Sait’in futbolu bırakması ifadesiyle de son bulur. Yazar, fanatizm boyutundaki futbol sevgisini ve yüksek sosyetenin değerlerini bu romanda eleştirir.

1.3.4. Erkek Sebahat

Erkek Sebahat, 1957 yılında, Düşün yayınevi tarafından yayımlanan Nesin’in sosyal romanlarından biridir.

Sebahat, ailenin yedinci ve tek kız çocuğudur. Gerek erkek kardeşlerinin kıyafetlerini giymesi gerekse onların yanında kendini güçlü hissetmek için erkek gibi davranması çevresi tarafından erkek çocuğu olarak görülmesine yol açmıştır. Geçim sıkıntısı çeken Sebahat’in babası onu Mümtaz Bey’e evlatlık olarak verir. Burada eski hayatından daha iyi koşullarda yaşadığı halde Sebahat rahat durmaz ve yaramazlıklar yapar. Bir gün kardeşi Ali’yi de yanına alarak kaçarlar. Bundan sonra geçim derdi baş gösterir ve Kör Andon olarak adlandırılan kişiyle tanışıp hayatını kazanmaya çalışan bu iki kardeş, vapurlara binen yolcuların bavullarını taşıyıp ekmek paralarını çıkarırlar. Sebahat fiziki yapısı nedeniyle bu iş ona ağır gelmiş ve her seferinde farklı geçim

yolunu denemekten geri durmamıştır. Sokaklarda barınan bu çocuklar kış gelince kokmuş, pis hamamlarda konaklamaya başlamıştır. Sebahat burada gazete satan bir çocukla tanışıp onun tecrübelerinden yararlanarak hayatının ilerleyen aşamalarında bu deneyimleri kullanır. Günlerden bir gün hamamda yatarken polisler gelip büyükleri medrese bahçesine, küçük çocukları ise ıslahhaneye götürür. İslahhaneye giden çocuklar ne olduğunu anlamadan kendilerini bir reklam aracı olarak kullanılırken bulurlar. Aziz Nesin bu bölümlerde toplumdaki sosyal adalet, kişisel çıkarlar ve toplumun vicdanına göndermeler yaparak eleştirilerini ince; fakat can yakıcı şekilde yapar. Aradan geçen zaman diliminde Sebahat on altı yaşına gelir ve merhamet kuşları satmaya başlar. Sebahat kuşları kendine satan adamın dediği yerde değil, insanların en çok günah işlediği yerlerde satmayı tercih eder. Arkadaşları Sebahat'in çok para kazandığını görünce onu takibe alıp yerini öğrenirler. Günah işlediği zaman vicdani bir rahatsızlığa düşen insan, vicdanını rahatlatmak için en kolay yolu tercih eder. İşte Aziz Nesin kişisel eleştirilerini ve halkın sömürülen dini duygularını bu bölümde tenkit ederek Sebahat üzerinden anlatır. Sebahat'in merhamet kuşu satarken söylediği nutuklar bir parti üyesinin dikkatini çeker ve onunla konuşmak için onu bir gazinoya davet eder. Durum karşısında şaşırın kahraman, bu davete icabet eder ve orada Ahmet Kemal adlı bir şairle tanışır. Yapılan sohbetten çok zevk alan Sebahat Ahmet Kemal'le yeniden buluşmak ister ve böylece edebî topluluğa katılmış olur. Yazar romanı birinci cildin sonu diyerek bitirip devamını yazmasa da Saçkıran romanı bu romanın ikinci cildi olarak devam etmiştir.

Yazarın dili süslü bir anlatımdan uzak, güldürürken düşündüren, mizahi bir dildir. Toplumdaki olumsuz tipler ve kurumlar sert bir o kadar da eğlence öğeleriyle birleştirilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

1.3.5. Saçkıran

Eser, karikatür yayıncılık tarafından 1959 yılında yayımlanmıştır. Yapıt, Oğuz'un hapisane koğuşundaki durumunu anlatan bir görüntüyle başlar. Bir fırın kâtibinin oğlu olan Oğuz iş ararken, şair olduğunu iddia eden üç genç ile tanışır. Konuşmalarından, kullandıkları kelimelerden bir şey anlamayan Oğuz, heyecanlanır ve onların arasına katılır. Kendilerini Genç Kuşak olarak atfeden bu gençler, dergi çıkarmak için uğraşırlar. Batı edebiyatından gelen nazım ve teknikleri edebiyatımıza uyarlamaya çalışan bu bilgiç gençleri, Aziz Nesin cahilliklerini ve bilgisizliklerini

ortaya koyarak komik duruma düşürüp eleştirir. Oğuz, dergi için arkadaşlarından para toplamak ister; ama herkes türlü bahanelerle para vermek istemez. Dergi işinden hiç anlamayan kahraman kendi imkânlarıyla bu dergiyi bastırmaya çalışır. Matbaada Oğuz'un başına gelen olayları toleransa yer yermeyen şekilde eleştiren yazar, kendini şair, yazar, eleştirmen sayan kişileri de kahramanları üzerinden cahillik ve bilgisizlikle suçlayarak eleştirmiştir. Yazar bazen çok abartılara gitmiş ve üslubunu ağırlaştırmıştır. Bilgiç geçinen bu gençler sürekli Kovuk dedikleri meyhanede buluşup edebî tartışmalarını yapmaktadırlar. Bir gün Seylan Pastanesi'nden çıkarken her gidenin ardından dedikodusunun yapılması, Oğuz'un tuhafına gider ve gruptan ayrılır, stajyer gazeteci olarak bir gazetede çalışmaya başlar. Yazı müdürü, Oğuz'a işi öğrenme bahanesiyle hiç para vermez. Seçimler yaklaşmış ve her bir gazetecinin gideceği seçim bölgesi vardır. Muhasebeden diğer gazeteciler yüklü miktarda para alırken Oğuz'a gideceği seçim bölgesi için cüzi bir miktar verilir. Yazı müdürü eğer iyi bir partiye oynarsa ileride çok parlak bir gazeteci olacağını, işlerini gördüreceğini anlatarak Oğuz'u yollar. Gazetede onun imzasıyla adına yazılar basılır. Bir gün, gittiği bölgede partilerin dağılacağı haberi çıkar; bunun üzerine hiçbir partinin yanında yer almayan Oğuz bölgeden kovulur. Bir süre sonra gazeteden de atılan kahraman dergici arkadaşının yanına gider. Bir süre sonra gazetede kendi adına çıkmış ifadeler yüzünden mahkûm olur.

1.3.6. Zübük

Zübük diğer bir adı Kağrı Gölgesindeki İt, 1961 yılında ilk basımı Karikatür yayınevi tarafından yapılmıştır.

Zübükzade İbraam Bey ve ilçe halkının arasında geçen ilişkileri ve toplumun kendi eliyle toplumdaki adaletsizlikleri çıkardıklarını gözler önüne seren bir romandır. Zübük kavramını yazar romanın sonunda ayrıntılı olarak anlatmakta; zübüklüğü ise romanın kendi üzerinden vermektedir. İbraam Bey yalancı, kurnaz, dolandırıcı, sahtekâr, ağzı iyi laf yapan bir kişidir. Kasabada ondan mustarip olmamış hiç kimse yoktur; ama o ne yapıp edip içine düştüğü müşkül durumdan, laf ebeliği ve ikna kabiliyetiyle çıkmaktadır. Namı değer Zübükzade halkın dini, vicdani bütün değerlerini çıkarları uğruna kullanmaktan çekinmeyen bir tiptir.

Belediye reisinin oğlu, arkadaşı Kara Bela'yı çağırır ve Zübükzade'nin evini gözetlemeye başlar. İbraam Bey, TBMM'den gelen mektubu kız kardeşine

okutturmaktadır. Kara Bela, Zübükzade'nin evinde gördüklerini kasaba halkına anlatır. Zübük'e gelen mektubu ahaliye anlatan Kara Bela hükümetin İbraam Bey'i ziyarete geleceğini söyler. Bunun üzerine insanlar Zübük'ün iyiliklerini anlatmaya başlar. Zübük bu mektubu kendi yazmış ve bunu kasaba halkına yayarak onların gözünde itibar kazanmak amacıyla yapmıştır. Halk işini hallettirmek için Zübük'ten sürekli yardım ister ve ona para verir. Daha sonra işleri olmayınca Zübük'ü yerden yere vurup öldürmek isterler. Baş her sıkıştığında Zübükzade İbraam Bey'e başvuran köy halkı aradan aylar geçmesine rağmen işleri yoluna girmeyince Zübük'ün sahtekârlığını, namussuzluğunu dile getirip ondan kurtulmak isterler. Zübük yaptığı dolandırıcılığın açığa çıkmasıyla öldürülmek istenmiş her seferinde de usta oyunları ve sözünün gücüyle işin içinden sıyrılmayı başarmıştır. Her defasında Zübükzade'ye yaklaşmama konusunda tövbe eden halk onu önce belediye başkanlığına sonra da mebusluğa kadar yükseltmiştir. Artık mebus olan Zübükzade, kasaba halkına yazdığı mektuplarla bu sefer de halka hükümetin kendisine danışmadan hiçbir şey yapmadığı palavralarını atmaktadır. Halk baraj, fabrika yapılması için bir heyet oluşturup Ankara'ya İbraam Bey'in yanına gönderir. Heyet Ankara'ya vardığında Zübük'ün türlü oyunları ile karşılaşır ve isteklerini bildiremeden kasabaya dönmek zorunda kalır. Başlarına ne geldiğini anlamayan heyet Zübük'ün sahtekârlığını kahvehanede ortaya çıkarmaya kararlıdır. Bir gün Zübükzade milletin sorunlarını dinlemeye kasabaya gelir. Akı Evvel Bedir Hoca ve Gedikli İhsan Efendi kendilerine söz geldiğinde Ankara'da başlarına gelenleri Zübük'ün yaptıklarını anlatacakken, Zübük yalanına Akı Evvel Bedir Hoca ve diğerlerini de dahil edince şaşırın heyet üyeleri hiçbir şey söyleyememiştir. Zübük halkı kandırmaya devam ederken kasabaya gelen Almanca öğretmeni her yerde Zübük'ün konuşulmasından oldukça rahatsızdır bu durumu arkadaşına mektupla bildirmektedir. Gel zaman git zaman Zübük mebus olarak seçilemez ve kasabaya geri döner. Kasaba halkı öğretmeni uyarmasına rağmen o Zübükzade'yi merak edip onunla konuşmak ister ve maalesef kandırılanlar kervanına o da katılır.

Zübük, aslında toplumda rüşvet, kayırmacılık, adaletsiz ve çıkar ilişkilerinin kendisini temsil etmektedir. Aziz Nesin bu romanda toplumun kendisini bizzat yaptıkları ve yapmaya çalıştıkları, eleştirdikleriyle yüzleştirip göstermiştir.

1.3.7.Şimdiki Çocuklar Harika

Düşün Yayınevi tarafından 1967 yılında ilk baskısı yapılan eserin yayın hakkını Nesin Yayınevi yürütmektedir.

Zeynep ve Ahmet adındaki iki çocuğun mektuplarından oluşan bir romandır. Zeynep ailesinin işi yüzünden Ankara'ya taşınmış ve arkadaşı Ahmet'ten ayrılmıştır. Aralarındaki ilişkiyi mektuplar aracılığıyla sürdürmeyi amaçlamış bu iki çocuk büyüklerin davranışlarını, öğretmenleri, eğitim sistemini, büyüklerin çocuk üzerine bakışını, düşünüşünü kendi masum dünyalarında yumuşak bir şekilde eleştirmişlerdir. Aziz Nesin bu romanında dili oldukça yumuşak ve naiftir. İlk mektupta Zeynep yeni taşındıkları evi anlatırken daha sonra Ahmet okullarına gelen müfettiş ve öğretmenin rutin formaliteler karşısındaki tutumuna yer verir. Çocuklar aile içinde, okulda ve çevresinde yaşadıklarını mektuplarla birbirlerine anlatırlar. Aslında çocuklar kendilerine anlatılanla yapılan arasındaki çelişkiler üzerine dikkat çekerek eleştiri yaparlar. Şimdiki Çocuklar Harika bir çocuk romanı değildir. Nesin'in yetişkin tutumlarının ve toplumda çocuk algılayışının aksaklıklarını dile getirdiği bir romandır.

1.3.8. Tatlı Betüş

Tatlı Betüş, ilk kez 1974 yılında basımı yapılmıştır. Roman ilk olarak 1958'de Bayan Döviz adıyla Yeni Gazete'de tefrika edilir.

Romanın konusunu, çeşitli adlarla anılan Betül adındaki bir kadının başından geçen serüvenleri oluşturur. Yazarın amacı serüven anlatmak değil, burada birçok kuruma ve toplumsal tabakaya eleştiri yapmaktır. Kırk, kırk beş yıl önce evlatlık olarak verilen Güllü adındaki bir kadına Mısırlı bir akrabası tarafından yüklü bir mirasın kalması sebebiyle mirastan pay alabilmek için akrabaları Betül'ü aramaktadır. Roman Bayan Döviz'in gemiyle getirdiği kaçak malları ile başlar. Gümrükçüler tarafından Bayan Döviz olarak adlandırılmaktadır. Yazar daha romanın ilk sayfalarında rüşvet konusuna parmak basar. Bayan Döviz, yüksek mevkilerdeki arkadaş hatırıyla gümrükten kolayca geçer. Daha sonra zengin bir mirasyedi Mecdi Bey'le evlenir. Güzelliğiyle etrafını büyüleyen bu kadının bütün edepsizliğine kocası göz yumar. Betül alımlı, çekici, zeki, aynı zamanda vicdanlı bir kadındır. Çevresine karşı zalim görünmekten hoşlanır. Betül çocukken doktor bir aileye evlatlık olarak verilmiştir. Doktor, Betül'ün büyüüp serpilmesinden sonra ondan etkilenmiş ve her gece onunla birlikte olmak istemiştir. Bu durum karşısında evin hanımı durumdan rahatsız olup

Betül'ün saçlarını kesip onu çirkinleştirme arzusuyla her gün dövmetedir. Betül'ün yanında ölen kocasının hıncını almak isteyen evin hanım'ı Betül'ü bir gece kapı dışarı eder. Komşusu tarafından sahiplenilen Betül bir süre sonra mahalleden ayrılır. Zeynel Bey adında zengin bir iş adamıyla tanışan Betül bir gün sevgilisiyle gazinoya gider, buradaki dansöz kızı beğenen Zeynel Bey Betül'ü kıskandırır. Bu durum karşısında Betül dayanamayıp dansöz gibi oynamaya başlar ve dansöz olur. Ünü kısa zamanda yayılan Betül, Gülcan lakabını alır. Sevgilisi bu durum karşısında Betül'e bu işi yapmaması için yalvarır; ama Betül dinlemez. Gazinoya gelenler arasında Komiser Recep, Betül'e âşık olur; fakat Betül ona yüz vermez. Bu davranışı yüzünden Betül'ün çalıştığı gazino kapatılır.

Aziz Nesin, Tatlı Betüş romanında, kendini yüksek sosyete olarak adlandıran kişilerin değerden yoksunluklarını, para tutkusunu, karı-koca, eş-dost arasındaki çirkef ilişkileri sivri bir dil ve sert bir üslupla yer yer abartılardan yararlanarak anlatır. Betül romanın ilerleyen bölümlerinde Erkek Kazım daha sonra köylü ve kültürsüz Abuş Bey'le evlenir. Yazar, Betül'ün her evliliğinde toplumun yozlaşmış farklı bir yönüne vurgu yaparak tenkide alır. Tatlı Betüş, bir ahlaksızlık romanı değil, toplumun çarpık birimlerini, kokuşmuş yaşam tarzlarını sert dille eleştiren bir romandır. Romanın sonunda Betül'e Coşkun adlı bir mühendis âşık olur. Betül'ün kültürü, bilgisi, dünya görüşü karşısında şaşırان Coşkun Betül'le evlenmek istediğini belirtir. Aşkına karşılık alamayan Coşkun bir trafik kazasında ölür. Betül, hiç kimseye, hiçbir şekilde boyun eğmeyen, eyvallahı olmayan bir karakterdir. Nitekim, üzerine konduğu mirası reddetmesi bunun en güzel kanıtıdır. Aziz Nesin Tatlı Betüş romanında sadece Türk toplumunun çeşitli birimlerini değil, kendini ayrı bir sınıf olarak gören krallık kurumuyla da alay ederek eleştirmiştir.

1.3.9. Surname

Surname, 1976 yılında ilk olarak Tekin yayınevi tarafından basılmıştır. Surnâme, sultan düğünlerini, şehzadelerin sünnetini, şenliklerini anlatan divan edebiyatı nesrine denir. Aziz Nesin'in romanın daha ilk sayfalarında hatta kitabın ismin de dahi mizahi öğelere yer verdiği görülür. Surname, namus ve ırz düşmanı Berber Hayri'nin asılma törenini konu edinir. Yazar, asılma törenini halkın bir şenlik havasına dönüştürmesini, toplumsal duyarlılığı eleştirmiştir. Berber Hayri genç, yakışıklı bir genç olup bir Berber dükkânı işletmektedir. Hayri komşusu tarafından cinsel istismara

uğrayınca, öcünü komşusunun 6 yaşındaki oğlundan almak istemiş ve onu boğarak öldürmüştür. Bunun üzerine idama mahkûm edilen Berber Hayri, hapishaneye düştüğünde kimseyle konuşmamış ve neden geldiğini anlatmamıştır. Bir gün derdini bir mahkûma açar ve koğuş Ağası Kürt Kâmil anlatılanlardan haberdar olunca onu kötü emellerinde kullanır ve oğlanı yapar. Kürt Kâmil'in istismarına maruz kalan Berber Hayri aynı zamanda onun zulacısıdır. İşi bitince Kürt Kâmil Berber Hayri'ye tekme vurur. Erkekliği elinden giden, bu duruma içerleyen Hayri, Kürt Kâmil'i öldürmek için plan kurup şişlerini hazırlar. Kürt Kâmil'i şişleyeceği gün, Kürt Kâmil başka cezaevine gönderilir. Kendisiyle dalga geçen mahkûmlara sinirlenen Hayri, şişini çıkartır ve hapishanede bıçakçılığıyla ünlü İlhami'nin üzerine yürür ve onu yaralar. Bunun üzerine hücreye kapatılan Berber Hayri başka bir cezaevine yollanır. Üsküdar cezaevinde geleceği bilinen Hayri'nin her istediği yapılır. Kısa zamanda koğuş Ağası olur. Üsküdar cezaevinde Berber Hayri, siyasiler koğuşundakileri çok sever ve oradakilerle görüşmek için yönetimden izin alır. İdamlık mahkûmun isteklerini yerine getiren cezaevi yönetimi bir karışıklık çıkmasını istemez. Buradakilerden pek çok şey öğrenen Berber Hayri, hayata bakışı çok değişmiş olarak idam edilmek üzere yeniden Sultanahmet cezaevine gönderilir. Asılma anı ise bir şenlik havası içinde anlatılır. Yazar idama karşı olduğunu, olayı ve kişileri eleştirerek anlatır. Yazara göre suç yalnızca suçu işleyenin değildir, onu bu ortama itenin, ortamı hazırlayanın da en az suçlu kadar suçu olduğunu ileri sürerek eleştirir.

1.3.10. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz

Oyun olarak 1948'de yazılan eser, Tekin yayınevi tarafından 1977'de roman olarak ilk defa basılmıştır.

Yaşar, nüfus kâğıdı olmayan ve bu yüzden başına gelmedik iş kalmayan bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Yaşar hükümet okuluna gitmek için nüfus kâğıdı alması gerektiğini öğrenir, babasıyla birlikte nüfus kâğıdı almak için nüfus dairesine gider ve burada Çanakkale Savaşı'nda şehit düştüğünü öğrenir. Bunun imkânsız olacağını memura söyler; fakat deftere göre Yaşar yaşamıyordu. Babasının bütün uğraşlarına rağmen Yaşar ve babası nüfus kâğıdını alamadan dönerler. Bir süre sonra Yaşar'ı askere alırlar, duruma sevinen Yaşar yaşadığını böylece ispat edecektir. Kendisiyle askere gelenler çoktan tezkere almış; ama Yaşar bir türlü terhis olamamıştır. Bu durum karşısında komutan eline askerliğini bitirdiğine dair Yaşar'a mühürlü bir

belge verir ve onu terhis eder. Asker dönüşünde Yaşar, babasının öldüğünü öğrenir. Sevdiği kız Anşe'nin babası Yaşar'ın babasının mirasını alması için ona yardım eder. Önce babasının vergi borçlarını ödeyen Yaşar, parasını almak için iki yıl uğraşır ve alamaz. Bir süre tımarhanede yatan Yaşar çıktıktan sonra mahkemeye kimlik ve babasının mirası için yeniden başvurur. Sonuç alınamayacağını gören Anşe'nin babası Yaşar'a kızından vazgeçmesini söyler. Yaşar köyden ayrılıp bir baba dostunun yanına gider ve derdini anlatır. Baba dostu onu, babasının çok iyiliğini görmüş Satı Bey'in yanına gönderir. Satı Bey'den tavsiye kartı alan Yaşar, İstanbul'a gidip müzede çalışmak istemektedir. Kartı, müzenin müdürüne bir türlü ulaştıramaz, ulaştırdığında kart artık işe yaramaz bir haldedir. Yaşar, Anşe'yi İstanbul'a çağırır ve ona hizmetçilik yapacağı bir ev ayarlar. İş bulamayan ve durumdan rahatsız olan Yaşar bir gün kendini öldürmek ister; fakat başaramaz. Anşe, yaşadığı konaktaki Güher Hanımefendinin çok iyi biri olduğunu söyleyerek Yaşar'ı iş istemesi için Güher Hanım'ın yanına götürür. Güher Hanımefendi, Yaşar'ın nüfus kâğıtsız olduğunu öğreninceye kadar Yaşar ve Anşe köşkte çalışırlar. Köşkten kovulan Yaşar, küçük bir ev kiralar. Bir süre sonra Anşe'nin babasının affetmesi üzerine Yaşar ve Anşe köye dönerler. Nüfus dairesindeki memur deftere bakarak çocuğuna nüfus kâğıdı çıkarmak isteyen Yaşar'a, yaşamayan birinin çocuğu olmayacağından bebeğe nüfus kâğıdı verilemeyeceğini bildirir. Bunun üzerine sinirlenen Yaşar deftere, memura küfür eder ve kendini hapisanede bulur. Hapisanede anlatıcılık ve farklı işlerle hayatını kazanan Yaşar, aslında hayat okulundan çoktan mezun olmuştur. Aziz Nesin bu romanıyla mizahın zirvesine çıkmış, devlet kurumlarındaki aksaklıkları, yanlışlıkları bir fotoğrafçı edasıyla başarıyla yansıtmıştır.

1.3.11. Tek Yol

Yapıt, ilk kez 1978 yılında Tekin yayınevi tarafından basılmıştır. Romanın giriş kısmında belirtildiği üzere eser, Üsküdar cezaevinde yatmış Paşazade lakaplı bir sahtecinin başından geçenlerden esinlenerek oluşturmuştur.

Paşazade askerî okulda okumaktayken bir gün mutfak nöbetine kalması için ısrar edilir. Gece olunca mutfağa giden Paşazade, şambaba tatlılarını koğuşa getirirken nöbetçi subay Balyoz Hakkı'ya yakalanmamak için yıldızlarla süslenmiş bir salona girer ve elindeki şambaba tatlılarını masanın üstüne bırakır. Derslerine gelen müfettiş Paşa içeride uyumakta olup Paşa'nın kıyafetlerindeki apoletler, yıldızlar Paşazade'nin

ilgisi çekip Paşa olma arzusunu uyandırır. Arkadaşlarına Paşa kılığında şaka yapma isteğiyle koğuşları gezmeye başlayan Paşazade, Balyoz Hakkı'nın peşinden geldiğini anlar, ona yakalanmamak için koğuşuna kaçır ve sonunda yakalanır. Odaya şaşkınlıkla bırakılan şambaba tatlılarını yiyen şeker hastası Paşa, ölümden döner. Bunun üzerine Paşazade Askerî okuldan atılır ve çeşitli işlerde çeşitli kimliklerle çalışmaya başlar. Kendi anlatımına göre dürüstlüğünden dolayı hiçbir işte dikiş tutturamamaktadır ya da yazgısı ona zorla sahtekârlık yaptırmaktadır. İnşaat işinde, defter tutarken rüşvet almadığı, dürüst çalıştığı için kovulur. Türlü sebeplerle hapishaneye giren Paşazade, kendini zorla akıl hastanesine attırdığını koğuştaki yazara anlatır. Daha sonra kendisine Paşa süsü verdiği için hapishaneye girer. Hapishaneden çıktıktan sonra şehirden uzak küçük bir kasabada iş tutmak için yola koyulur. Otobüsü eşkıyalar tarafından soyulan ayakkabısına kadar alınan Paşazade bir mağaraya sığınır, kasabadan gelen kadın onu rüyasında gördüğünü, onun Şeyh Ahmet Uryani olduğunu söyler. Kendisine verilen şeyhlikten memnun olan Paşazade, şeyhlik oyununa başlar. Kısa bir süre sonra köyün Beyi, jandarma ve kaymakamla ters düşünce adı gazetelere sahte Şeyh Uryani halkın dinî duygularını sömürüyor diye çıkar ve köyden sürülür. Bir gün okul arkadaşı Hercai Recai ile karşılaşır. Onunla türlü sahtecilik işine girişen Paşazade hiçbir suçunun olmadığını arkadaşının bütün işleri yürüttüğünü anlatır. Sahtecilik yapmak istemediğini hapishanedeki gazeteciye anlatan Paşazade şehirden uzaklaşmak için otobüse biner, otobüs onu bir tarlada indirir, buradaki köylüler onu muallim zannederek evlerine götürüp ertesi gün okulun yolunu tutarlar. Paşazade durumdan rahatsız olmasına rağmen öğretmen olmadığını söyleyemez. İşin gerçeği yerine geçtiği matematik öğretmenin dul karısının devletten talep ettiği dul maaşını almak istemesi sonucu anlaşılır. Paşazade'nin bir başka macerası hapishanede yatarken, bedel karşılığı birinin yerine yatan Seydo ile karşılaşmasıyla başlar. Seydo, Paşazade'ye para karşılığında az bir süre birinin yerine yatmayı teklif eder. Paşazade bedel parasıyla bir bar açarak hayatını sürdürmeyi düşünür ve işi kabul eder. Birkaç yıl yattıktan sonra çıkan Paşazade düşüncesini gerçekleştirmek üzere Doğu'ya gider ve barını açar. İşleri yolundayken cezaevinde tanıştığı yağ tüccarıyla askeriye makine yağı satmaktan yine cezaevini boylar. Paşazade artık adı çıkmış bir dolandırıcıdır; bu yüzden nereye gitse kapılar yüzüne kapanmaktadır. O, Paşazadeyi öldürmeye karar verir. Arkadaşının kimliğini alır ve uç kasabalardan birine gidip yeni bir kimlikle işe başlar. Burada da kendisine teklif edilen rüşveti almadığı için arkadaşları tarafından sevilmediğini, daha önce hapishanede

karşılaştığı gazeteci-yazara anlatıp burada kalmak istemediğini belirtir. Gazeteci, bir gün Paşazade'nin iş yerini ziyarete gittiğinde Kurum müdürüne, Paşazadeyi sormuş, müdür burada çalışanların ondan memnun olmadığını dile getirmiştir. Paşazade rüşvet almak suçundan yine yakalanmıştır. Kim bilir kader mi yoksa zorunluluk mu Paşazadeyi sahteciliğe itiyordu. Hep önüne tek yol çıkıyordu başka seçeneği yoktu.

Tek yol, rüşvet temasını ve kurumların işleyişindeki bozuklukları çarpıcı örneklerle sergileyen bir romandır. Aziz Nesin bu romanıyla toplumda putlaşmış, kemikleşmiş artık işlevsiz hale gelen birimleri ve kişileri Paşazade'nin yaşadıkları üzerinden eleştirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ HALK EDEBİYATI UNSURLARI

Halk edebiyatı halkın duygularını ve düşüncelerini aktardığı ürünleri dilden dile, gönülden gönüle çağın kültürü, sosyal, siyasal ve ekonomik anlayışıyla yeniden şekillendiren halkın sözlü ya da yazılı olarak oluşturdukları ürünleri içine alan kısacası halkın her türlü etkinliği ve davranışlarıdır.

Yardımcı'ya göre halk edebiyatı, başlangıçtan günümüze kadar halkın ürünlerini toplayan, sınıflandıran, değerlendiren; halkın ortak tecrübelerini, anılarını ve umutlarını dile getiren edebiyat ürünlerinin genel adıdır. (Yardımcı 2013: 7)

2.1. Anonim Halk Edebiyatı

Sözlü gelenekte yürüyen, yaratıcısı belli olmayan halkın duyuş ve düşünüş tarzını yansıttığı, zamanla halkın iç dinamiği ve edebî ortamıyla yeniden şekillenen ürünler, Anonim Halk Edebiyatını oluşturur. Türkü, mani, ninni, tekerleme, bilmece, ağıt manzum ürünleri oluştururken; masal, efsane, destan, halk fıkrası ve kıssalar mensur grubu oluşturmaktadır.

2.1.1. Manzum Olanlar

Dizeler halinde, ölçülü, uyaklı yazılan Anonim Halk Edebiyatı ürünleri bu kısımda değerlendirilmiştir.

2.1.1.1. Türkü

Ezgi ile söylenen halk şiirine halk türküsü denir. Türkülerde gerçekte hayal, sağ düşünce ile rüya, söz ve ona koşulan saz birleşir. Halk türküsünü ve ona koşulan ezgiyi bir insan yaratmıştır. Yalnız ilk yaratımda bile kişinin içinde bulunduğu kültür, geleneksel unsurlar, normlar bu yaratıya damgasını vurur. Türkü ilk yaratıcısından sonra dilden dile, telden tele geçerek değişikliğe uğrar. (Başgöz 2008: 15-28)

En sonunda da:

Recebim, sarı lira vereceğim.

Almazsan, karakola gideceğim...

Türküsunü okudum, gözüm Recepteydi. KOEH-74

Sait, köşkün içinde, bazı da büyük ve bakımsız bahçede, “Aşk, adamı deli deli söyletir” diye türküler söyleyerek gezdikçe, Berrin Hanım da, “Aman ne bayağı sözler...” deyip duruyordu. GK-71

Yandaki koğuştan biri türkü çağırıyor :

“Al hançeri kadınım, vur, ben öleyim...”

“Kapınızda, bir denem, kul ben olayım...” S-5

Yandaki koğuştan biri türkü çağırıyor:

“ Al hançerini kadınım, vur ben öleyim...”

“Kapınızda, bir denem, kul ben olayım...”

Aşağıdaki koğuştan yanık bir ses duyuluyor :

“Elveriyor, elveriyor...”

“Orta da direk bel veriyor, vaay...” S-149

Atmamla ben de “Aman aman, hey... “ türküsüne giriştim. Z-242

Annem, iş görürken türküler söylüyordu. Ablam sevincini gizlemeye çalışıyordu, ama yine belli oluyordu davranışlarından. ŞÇH-44

Naci de orda türkü söylüyor. Bildiği topu topu iki türkü varmış onları söylemiş.

Biri:

Oğlan, oğlan ne güzel oğlan

Kollarım sana yastık, saçlarım yorgan

Ne güzel oğlan, ne şeker oğlan.

Öbürü de:

Oğlan gelir karşıdan

Karşı değil çarşıdan

Oğlanımı tanırım

Başındaki poşudan TB-269

Hani “İki meme arası, cennete giden yoldur” diye bir türkü vardır ya, Deniz’in göğüsleri de, cennete giden yolun başına kadar ortada. TB-291

En çok yalnız kalmak, içini dökmek, türkü çağırmak yada şiir yazmak isteği işte bu saatlerde gelir tutuklulara. SN-34

İlkin bu acılı duygularını, sözlerini de ezgisini de bir daha tekrarlayamayacağı yanık türküler olarak zindanda söylerken, sonradan bu türkülerin sözlerini yazmaya başladı, işte böylece şiir yazmaya başlamış oldu. SN-74

Bu göz alıcı renkler ve türlü güzellikler içinde yalınayak bir adam bağıra çağıra hovarda manileri söyleyerek basılı kâğıtlarda halk türküleri satıyordu. SN-153

Hayri ağlıyordu, şiirlerinden türküler söylerken. SN-157

Şiirlerini bağıra bağıra türkü olarak söyleyip ağladığı sırada, birden kapının zinciri şakırdadı, sürgüsü çekildi, içeri ayak patırtıları doldu. SN-157

Sözlü gelenekte dilden dile aktarılarak yayılan, ezgiyle söylenen, aşk, sevgi, kara seveda, özlem, gurbet, dostluk, toprak, yurt ve vatan sevgisi gibi konuları işleyen anonim halk şiirine türkü denir. Halk türkülerinin pek çoğunda yaşanmışlık söz konusudur. Türküler genellikle bağlama ve diğer bazı çalgı aletleri eşliğinde söylenirler. Türkülerde kafiye, redif, nakarat gibi birtakım biçimsel özellikler söz konusudur. Aziz Nesin'in romanlarında türkünün bazen terim olarak karşımıza çıktığına rastlarken bazen de yazarın türkü örneklerine yer verdiği görülmüştür. Roman kahramanının içinde bulunduğu psikolojik ve sosyolojik konumuna göre dillendirilen türküler kahramanların duygularını yansıtıcı olarak kullanılmıştır. Ayrıca yazar, roman kahramanlarının hoş vakit geçirmesi ve eğlenmesini sağlamak için türkülerden yararlanmıştır. Yazarın çeşitli türkülerden romanlarında seçmeler sunması onun türkü konusundaki geniş bilgisini göstermektedir.

2.1.1.2. Mani

Mani sözcüğü Arapça “ma'nâ” (=ma'nî)dan gelen, geniş bir alanda yayılma imkânı bulan, en çok yedi heceli ve kafiye düzeni aaba şeklinde olan dörtlüklere denir. Bazı durumlarda uyak düzeni ile dize sayısı değişebilir. (Boratav 1992: 170-171) İlk iki dize hazırlık olup mani söyleyen kişiye başlangıç için bir kolaylık sağlar, manici asıl söylemek istediği düşüncesini, nüktesini son iki dizede dile getirir. (Mutluay 1990: 88)

Bu göz alıcı renkler ve türlü güzellikler içinde yalınayak bir adam bağıra çağıra hovarda manileri söyleyerek basılı kâğıtlarda halk türküleri satıyordu. SN-153

Halk edebiyatının yaygın nazım biçimlerinden olan maniler, konu sınırlaması olmayan bir tür olmakla birlikte daha çok aşk konularını işler. Nesin'in sadece Surname adlı romanında geçen maninin şenlik törenlerinde halkı eğlendirmek ve ilgisini çekmek amacıyla kullanıldığı göze çarpmaktadır.

2.1.1.3. Ninni

Annelerin çocuklarını uyutmak için söylediği, öğretici nitelikli anonim halk şiidir. Ana dilin öğreniminde ninniler büyük bir işlevselliğe sahiptir. (Güzel vd. 2008: 156)

Hem hüngür hüngür ağlıyo, hem de bi yandan hazin hazin ninni söylüyo... İçmiyorsunuz ama... Hadi şerefe... Bu mezarda ninni söylemek, bizim filmcilikte bir yenilik...KOEH-96

Anonim hak edebiyatının bir nazım şekli olan ninniler, bebekleri sakinleştiren, onların uykuya dalmasını sağlayan ezgili şiiirlerdir. Ninnilerde annenin iç dünyasının dışı vurumu söz konusudur. Nesin'in bir romanında ninni kelimesine rastlanmış olup bu terim kahramanın içinde bulunduğu duygusal durumu tarif etmek için kullanılmıştır. Yazarın anlatımını güçlendirmek ve kahramanının psikolojik yönünü okura sunmak amacıyla bu kelimeye yer verdiği düşünölmekle birlikte herhangi bir ninni örneği tespit edilememiştir.

2.1.1.4. Bilmece

Tabiat unsurları ile bunlara bağılı olayları, insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nevinden kavramları dinî konu ve motifleri kapalı bir şekilde çağrışımlarla düşünce ve dikkatimizi çekerek bulmayı hedefleyen kalıplaşmış sözlerdir. (Elçin 1977: 63)

Reçeteye asprin bile yazsalar, eczacıdan başka kimse okuyamaz... Bilmece gibidir. KOEH-113

Bilmece, bir şeyin adını söylemeden o nesneyi, bitkiyi, hayvanı veya doğadaki herhangi bir varlığı buldurmayı amaçlayan söz oyunlarına ve düşünce gücüne dayalı kalıplaşmış sözlerdir. Aziz Nesin'in Kadın Olan Erkeğin Hatırları romanında bilmecenin ismi geçmiş olup bu kelime herhangi bir nesneyi buldurmak amacıyla kullanılmamıştır. Yazar, anlatımını kısa ve öz bir şekilde anlatmak, anlaşılmasını sağlamak amacıyla bilmece kelimesini deyim olarak kullanmıştır.

2.1.1.5. Tekerleme

Tekerlemeler, bilmece, masal, halk tiyatrosu veya oyun içinde ya da müstakil olarak tek başına bulunan halk edebiyatı ürünleridir. Söylenişlerinde vezin, kafiye, seci ve aliterasyondan faydalanılır. Tekerlemeler; zıtlık, güldürme veya şaşırtmaya dayalı sözlerdir. Belli söz kalıpları içinde art arda bazen kapalı bazen açık ifadelerle söylenir. (Elçin 1981: 650-651)

Dandini Fikret, o hastalıklı hımhım sesiyle, Karantina Koğuşunun uzun koridorunu, tekerleme biçimine soktuğu çığırtkanlığını tekrarlayarak çınçın çınlatıyordu. TY-173

Tekerlemeler, aralarında anlam ilişkisi gözetilmeyen, ölçülü, kafiye, aliterasyon ve asosans uyumundan yararlanılarak oluşan kalıplaşmış ifadeler olup Nesin'in, Tek Yol adlı romanında terim olarak karşımıza çıkar. Kahramanın satış yaparken tekerlemelerden yararlanması olayların inandırıcılığını artırmakla beraber romanı anlatım bakımından zenginleştirmektedir.

2.1.1.6. Ağıt

Ağıt, ölüme karşı insanın bir sığınması ve acısını hafifleten bir tesellinin, direnmenin sözsel ifadesidir. Ağıtlar ile insanların ölüm karşısındaki durumlarının, duruşlarının, yaşadığı korku, öfke, sevinç , üzüntü gibi pek çok duygunun dillendiği görülmektedir. (Kartopu vd. 2012: 1961)

Ağıtlarda, acısı dinmeyen kalplerin, üzüntülü yüreklerin avuntusu görülür. Evladını kaybeden anne, sevgilisinden ayrılan âşık, yatağında inleyen hasta, sıla hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlar aracılığıyla dile getirir (Şimşek 1993: 1) Matem ayinleri, Türklerde varlığı bilinen eski törenler arasında yer almakla birlikte ölen kişiler üzerine söylenen ölüm teması etrafında gerçekleştirilen ritüellerdir. (Şenocak 2001: 165-176).

Bir de yere çömelip ağlamağa başlamaz mı!.. Hem ağlıyor, hem de ağıt söylüyor: “Vay ben yandım bu dağlar başlarında... Gençliğim gitti eyvah... Çürüdüm...”Z-120

O günden sonra ne zaman Süleyman Usta feleğe sövecek olsa ben de ona katılır, birlikte ağıt yakar gibi söver, birlikte ilenirdik. YNYNY-312

Ağıt insanın ölüm karşısındaki çaresizliğini, isyanını, üzüntüsünü, düzenli-düzensiz şekilde ezgili sözlerle dile getirmedir. Ağıtta, ölen kişinin güzel özellikleri sıralanmakla birlikte yokluğunu kabullenememe, şaşkınlık, telaş ve üzüntü duyguları iç içe geçmiştir. Ağıt geleneği İslamiyet'ten önceki Türk topluluklarında mevcut olup "sagu" kelimesi ile karşılanmış, yapılan törene ise "yuğ" adı verilmiştir.

Ağıt, günümüzde de ölen kişinin ardından söylenmektedir; fakat bu söyleyiş özel bir törenle değil, matem evinde ölen kişinin yakınları tarafından duygularını ifade eden söyleyişlerdir. Aziz Nesin romanlarında ağıt yakma geleneğine değinmiş ve bir ağıt örneği vermiştir. Roman kahramanlarının duydukları üzüntü karşısında derin acılarını ağıt yakarak dışa vurduklarını, Zübük romanında kahramanın hissettiği acıyı, ağıtle ifade ettiğine rastlanmıştır. Yazarın ağıt geleneğine ilişkin örnekler vermesi kahramanların aslında psikolojik ve içsel durumunu yansıtmaktadır.

2.1.2. Mensur olanlar

Nesir halinde düz yazı şeklinde yazılan, anlatmaya dayalı ürünlere denir. Masal, destan, efsane, halk fikrası ve kıssalar bu grupta yer alır.

2.1.2.1. Masal

Masal, "*Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus(olağanıüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür.*" (Şimşek 2001: 3)

Masal, yapısında kalıplaşmış ifadeleri barındıran, inandırıcılık iddiası olmayan, olağanıüstü olaylara veya kahramanlara yer veren, daha çok masal anası ya da masal ninesi tarafından anlatılan halk edebiyatının anlatmaya dayalı ürünlerine denir. Farklı coğrafyalarda ve kültürlerde bir masalın çeşitlenmesi, onun evrenselliğini; toplumun geleneklerini, dünya görüşünü, kültürünü giyerek yeniden hayat bulması milli unsurları barındıran halk anlatıları olduğunu gösterir. Aziz Nesin, halk anlatı geleneğinin önemli mahsullerinden olan masalı terim olarak kullanmakla birlikte, masal formellerine ve motiflerine yer vermesi; ayrıca masal diyarlarının romanlarında geçmesi bu türe ilişkin bilgisini ve kültürünü ortaya koymaktadır.

2.1.2.1.1. Terim Olarak Masal

Masalın isim olarak kullanıldığı örnekleri içeren bu kısımda, romanlarda masal kelimesinden, Binbir Gece Masalları'ndan ve masal anlatı geleneğinden bahsedildiği görülmüştür. Yazar, çevre tasvirlerinde ve kişisel betimlemelerinde masalın fantastik dünyasını bize sunarak anlatımını canlı kılmak istemiştir. Kahramanın kendini masal âleminde bulması bize olağanüstü dünyaları sunar. Kahramanların Periler diyarında olması ise zorlu bir sınava başlayıp tamamlayacağına işarettir. *“Periler diyarı tehlikeli bir ülkedir; bu diyarda ihtiyatsızlar için tuzaklar ve fazla cesur olanlar için de zindanlar vardır.”* (Tolkien 1999: 11)

Annesiyle beraber, İsmet Doğar'ın apartmanına girdikleri zaman, kendisini sanki bir masal âleminin ortasında buldu. Tıpkı bir peri masalı yaşıyordu. DM-82

Çocuk masallarındaki ana balığın, yavru balıklara, büyük balıklardan korunmaları için ders verdiği gibi, Mehçure Ferferik de kendi gönül maceraları koleksiyonundan örnekler vererek kızını uyardı. GK-149

Şimdilik, bana bir masal kahramanıymış gibi gelen bu adamın hayatını, başından geçenleri öğrenmeğe çalışıyorum. Z-107

Biz çocuklar bir odadaydık. Metin'le Nurten'e kitaptan masal okuyordum. ŞÇH-165

Tatlı Betüş de iftiraya uğramış, iftiralara uğraya uğraya da, bir masal kadın haline gelmiştir. TB-217

Binbir gece masallarını bile gölgede bırakan bu asılma şenliği gözler önüne çok parlak, büyülmüş bir düşler dünyası sermekteydi. SN-149

Padişahların yatak odaları gibi desen, padişah odası da böyle olamaz. Bir masal anlatılmış da ben de anlatılan o masalın içine düşmüşüm gibi...YNYNY-256

Üstelik benim paşazadeliğim üstüne ne destanlar, ne masallar uydurdular...TY-104

Nesin, masalın eğitici yönünü masallardan örneklerle ortaya koymaktadır. Masal kahramanlarının özelliklerine vurgu yapılarak yazarın kahramanlarını güçlendirdiği; ayrıca romanlardaki çocuk kahramanların masal kitaplarından yararlanması bu türün çocuk eğitiminde yaygın bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Bazı romanlarda kullanılan masal kelimesi, kahramanın sıradışı bir kişilik olduğunu anlatmak için

kullanılmıştır. Yazarın sadece Türk masallarını değil, Binbir Gece Masalları'ndan örnek vermesi onun çevre ülkelerdeki masallardan da haberdar olduğunu işaret eder.

2.1.2.1.2. Masal Motifleri

Thomson'a göre motif, gelenekte kalma gücüne sahip, masalın en küçük unsuru olarak tanımlanmaktadır. Masallar en az bir motife sahiptir. Bir motif bir masalda bir kez kullanılır. Yalnız bazı motifler masalın diğer bölümlerinde farklı olarak kullanılabilir. (Sakaoğlu 1999: 75)

Ben senden aldığım gayret, aşkımızın heyecanı ile bir **dev** gibi çalışacaktım.
DM-107

Ben öyle şeylere inanmam ama, **cin peri** mi çarptı, nedir bilmem ki..GK-123

Onun zaten **peri** taifesinden olduğu belliydi... “Kendi kendine konuşur” demez miydiniz, demek **perilerle**, **cinlerle** konuşmuş. Küçüklüğünde de kaç kere kaybolmuştu da, birinde çini sobanın içinden, birinde de küpten çıkarmıştık... GK-192

O kalabalık, sanki ayrı, bambaşka bir **dev** yaratık gibi yuvarlana yuvarlana, her yuvarlandıkça daha da artarak, büyüyerek, soluk soluğa gelmekteydi. GK-289

Yaşlı akraba hanımlardan, Sait'in **perilere karışmış** olabileceğini söyleyenler bile vardı. GK-192

Bizi **cin**, **peri** sanan hamallar, ürkek ürkek geldiler. ES-54

Hani masallarda vardır ya, **bir derviş** çıkar da “Al oğlum şu **kılı**, başın dara geldi mi, bu kılı yak, ben yetişirim” der ya, işte onun gibi. S-113

O kızlar, **peri padişahının** oğluna teslim olmazlardı. Z-48

Anlayamadığım bir şey var, bizim Zübük'ün yanında bir koca başvekil **cüce** gibi kalmış. Zübük dersene, **dev** gibi duruyor. Z-134

Bir gece rüyasında kocaman bir **dev** geliyor, “Fedakârlık dileğin kabul olundu, kardeşinin yerine seni alıp götürmeye geldim,” diyor. ŞÇH-55

Babamdan boyuna kötülüklerini duyduğum patronu hiç görmediğim için merak ediyordum. **Dev** gibi, canavar gibi bir yaratık olmalıydı. ŞÇH-169

Mine'yi görsen, annesinin eski elbiseleri içinde, tam bir **cüce kocakarı** olmuş.
ŞÇH-199

Demir, gözlüğü de takınca tam bir yaşlı cüce oldu, sanki **yedi cücelerden biri**.
ŞÇH-199

Duvarlar, dallar, yapraklar, alçıdan süsler arasına gizli bu renkli kör ışıklar, büyülü **peri değneği** değmiş gibiymiş; sekseninde karının buruşuk suratına değdi mi, yirmisinde gelinlik kız yapıyormuş...TB-93

Kimisi sarı ışıktta tazelenir, mavi ışığa yatınca bir **cadı** olurmuş. TB-94

Allah tarafından o Yırtık Leylâ'ya bir kuvvet gelmiş ki **dev** kuvveti desen yerinde. TB-139

Hani masallarda **ayvacı güzeli, kahveci güzeli** filan diye, **ay parçası** gibi güzel oğlanlar vardır ya, işte bunlar da öyleymiş. TB-181

Neden sonra o zar gibi adam, ancak bir **devden** çıkabilecek bir sesle, “Ne istiyorsunuz?” diye sordu. YNYYNY-32

-**İn midir, cin midir?** Evet, şaşırmakta hakları var. Benim adama benzer bir halim kalmamış, inden cinden hiç ayırdım yok...TY-111

Başımı kaldırıp, “**Ne inim, ne cinim**, ben de sizin gibi bir beniâdemim” desem mi? TY-111

Okuyup üfleyip **peri padişahını** çağıracağım. Seni peri padişahıyla evlendireceğim ki, peri padişahından gebe kalasın. Peri padişahının seni beğenmesi lazım ki, seninle gerdeğe girsin. TY-393

Masallar, toplumun kültürünü, inancını ve hayat tarzına ilişkin pek çok ögeyi içinde barındıran halk anlatılarıdır. Toplumun bilinçaltına ilişkin motifleri masallarda kullanılan sembollerden anlamak mümkündür.

Sembol, başka şeyin yerine geçen, onu temsil eden, bir deneyimin ürünüdür, semboller benliğin dışını yansıtmakla birlikte, içimizdeki duyguların somut olarak hayat bulmasıdır. (Fromm 1995: 30-31) Masallarda kullanılan sembollerde, toplumun bilinçaltındaki dünyasından yansımaları bulabiliriz. Nesin'in romanlarında kullanılan motiflerde, roman kahramanlarının dev, cin, peri gibi varlıklara karşı güç kazanma, onları yenme isteğini görebiliriz. Kahramanların bilinçaltında yaşayan bu varlıklarla mücadelesi söz konusudur. Yazarın romanlarında kullandığı bir başka motif de yardımcı ihtiyar motifidir. İhtiyarın kahramana verdiği nesnelere sonucunda kahramanın olağanüstü vasıflarla donandığını görmek mümkündür. Yazar bu motifle ana kahramanı diğer kahramanlardan ayırmıştır. Masallarda kötülük dünyasının simgesi cadı, kocakarıkıdır. Nesin'in bu motife yer vermesinin nedeni kahramanın istenmeyen veya sevilmeyen özelliğini tanımlamak içindir. Yazar, kahramanın dış görünüşüne ilişkin bilgi verirken masallardan ayvacı güzeli ya da ay parçası sembollerinden yararlanmış ve

kahramanın eşsiz güzelliğini vurgulamak istemiştir. Yazarın in misin, cin misin motifine yer vermesi, kahramanın şaşırdığını veya korktuğunu göstermek amacıyla kullanılan bir ifadedir. Peri padişahı ise masallarda sık kullanılan motiflerden olup romanlarda halkın inançlarını sömüren kişilerin toplumu kandırmak amacıyla kullanılan bir motiftir. Ayrıca yazarın “Pamuk Prenses” masalının motiflerini örneklendirmesi onun Batı masallarından haberdar olduğunu göstermektedir.

2.1.2.1.3. Masal Formelleri

Masal içinde belirli görevlere ve şekle sahip kalıplara formel denir. Formeller masalda anlatıcı için ustalık gösterme ölçütüdür. Usta anlatıcılar bu kalıplardan unuttukları ya da hatırlayamadıkları zamanlarda yararlanırlar. (Sakaoğlu 2002: 250)

Gel zaman git zaman, o mahir operatörün de bulunduğu biyerde bizim Rasim, yine bir gayda sesi duyup oyuna kalkınca doktor da gülmeye başladı. GK-89

Gel zaman git zaman, aradan yıllar geçti. ES-21

Gel zaman git zaman hükümet işi sarpa sardırınca, Zübükzade'ye amana düşmüş. Z-13

Gel zaman git zaman, bu Muhalif Kadir Efendinin başına bir bela dolandı ki, hiç sorma...Z-40

Cumhuriyet döneminin sözü geçen şenliği de düzenli bir izlence içinde, dört gün dört gece sürmüştür. SN-11

Günler günleri, aylar ayları kovaladı. SN-44

“Ne demeeek!.. Helbeeeet! Hem de öyle bir düğün ki, dostları güldürsün, düşmanları çatlatsın... Yedi gün yedi gece düğün yaparız masallardaki gibi.” YNYNY-209

Gel zaman git zaman... Mahmut Saim öldü.TY-370

Masal formelleri dinleyiciyi olağanüstü olaylara karşı hazırlayan veya anlatıcının unuttuğu yerde hatırlatıcı unsur olarak yer alan belirli söz kalıplarından oluşan tekerlemelerdir. Aziz Nesin'in masal formellerini uygun ve doğru yerde kullandığı tespit edilmekle birlikte genellikle geçiş ve bitiş formelinden yararlanmıştır. Yazar masalımsı anlatımını ve mizah yaparken faydalandığı mübalağ sanatını destemelek amacıyla “gel zaman git zaman” geçiş formelini kullanmıştır. Bu formeller, romanda okuyucuyu masal dünyasının derinliklerine uzanan bir yolculuğa sürükleyerek

akıcılığı sağlamaktadır. Bilindiği üzere masallar mutlu sonla biter ve iyi olan kazanır. Aziz Nesin'in roman kahramanları da tıpkı masal kahramanı gibi mutlu sona ulaşmış ve geçtiği zorlu süreçlerin ardından gelen “yedi gün yedi gece düğün” şeklindeki bitiş formeliyle kahramanın mutluluğu pekiştirilmiştir.

2.1.2.1.4. Masal Diyarları

Masal diyarı masalın geçtiği mekândır. Nesin'in romanlarında masal diyarı olarak Hindistan, Yemen, Çin, Maçin, Fizan, Kaf Dağı, devler, cüceler ülkesine ulaşılmıştır.

Çini mâçini alsak gerek... dedi. S-71

İşbu makine ile, Çin'de, Çini Maçinde, Hintte, Yemende, Kasımpaşada, Tahtakalede çektiğiniz bir resim, her nereye isterseniz, göz açıp kapayana kadar derhal oraya hem de rötüşlü ve basılmış olarak ve de renkli ve kokulu ve de sinema gibi hareketli olarak gider. S-123

O genç, sübyan koğuşuna tıklıp da, koğuşun demir kapısı arkadan sürgülenip zincirlenince, sübyan denilen o koğuş dolusu canavar yavruları, hiçbir önsöze, hiçbir başlangıca gerek duymadan, tıpkı cüceler ülkesindeki Gülüver'in üstüne binlerce cücenin saldırması gibi, gencin üstüne saldırıp pantolonunu, donunu yırtıp sıyırmışlardı. SN-17

Nesin'in sadece Doğu kültüründe yer alan masalları değil aynı zamanda Batı folkloründeki masalları da bildiği Gulliver'in masallarından seçtiği örneklerden anlaşılmaktadır. Yazarın seçtiği masal diyarları aslında ironi yapmak amacıyla kullanılmıştır. Bilindiği üzere masal diyarlarının birçoğu hayalidir, yazar bilinçli olarak bu masal ülkelerini kaleme almış, toplumun boş hayallerini eleştirmek istemiştir. Yazarın masal diyarlarını ve günümüz mekânlarını aynı örnekte kullanması okuyucuyu masal ve gerçek arasında sarsıp düşünmesini sağlamak amacıyla yapılmıştır.

2.1.2.2. Efsane

Şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılan belirli bir şekli olmayan, kısa ve konuşma diline yer veren, inandırıcılık vasfıyla olağanüstü şahıs ve hadiseleri içinde barındıran halk anlatmalarına efsane denir. (Sakaoğlu 2013: 23)

Sait, “Yedi uyurlar” uykusuna dalmış gibi, sanki üç yüzyıl uyuyacağı benziyordu. GK-145

İşbu makine ile, Çin’de, Çini Maçinde, Hintte, Yemende, Kasımpaşada, Tahtakalede çektiğiniz bir resim, her nereye isterseniz, göz açıp kapayana kadar derhal oraya hem de rötuşlu ve basılmış olarak ve de renkli ve kokulu ve de sinema gibi hareketli olarak gider. S-123

“Efsane, çığ gibi büyüyen bir hiçtir; o çığ yuvarlandıkça büyüttüğü kendi kendini ezip çığnemedikçe yok olmaz.” TB-254

Olduğunuz yerde, namaz kılarken göz açıp kapayasıya uçup buraya gelmişsiniz. Sendeki keramete bak... Atlıların dört nala at sürüp sizden bir saat sonra gelmesi ne hikmet? TY-123

Efsane, genellikle olay, yer ve şahıs hakkında anlatılan, olağanüstü, dini ve inandırıcılık vasıflarına sahip halk arasında anlatılan kısa nesirlere denir. Yazar, Yedi Uyurlar efsanesine telmihte bulunmuştur. “*Efsane’ye göre 250 yılları civarında Dakyus (Dakyanus veya Decius) adlı bir kral’ın yönettiği putperest bir ülkede 7 genç Hristiyalık’la suçlanır. İnançlarını değiştirmeleri için bir süre verilir fakat, onlar dünyevi eşyalarını bırakıp dağa ibadet etmeye giderler. Putperestliğe karşı bu tavrı gören kral öldürülmelerini emreder. Gençler ve köpekleri mağaraya sığınurlar. Kral mağaranın girişine duvar örülmesini emreder. Yedi Uyurlar yıllarca burada kalırlar. Uzun yıllar sonra, (genelde 379-390 yılları) ağıl yapmak isteyen bir çiftçi mağara girişini açar ve Yedi Uyurlar’la karşılaşır. Şehir’de haçlı bir sürü bina görüp hayrete düşerler. Dakyus zamanında kalan altınları harcamaya çalıştıkları zaman Psikopos’un karşısına çıkarılırlar. Hikayelerini dinleyen psikopos bunun bir mucize olduğunu söyler.*” (www.efsaneler.net)

Yazarın efsane örneklerini bilmesinin yanı sıra efsaneyi roman kahramanının içinde bulunduğu durumu ve kahraman üzerinden birtakım kişileri eleştirmek için terim olarak kullandığı göze çarpar. Yazarın efsane motiflerini de bilmesi bu konuya vakıf olduğunu göstermektedir. Birçok yerde aynı anda bulunma; yani tayy-i zaman tayy-i mekân motifi roman kahramanının olağanüstü yönüne vurgu yaparak mizahi unsur olarak kullanılmıştır.

2.1.2.3. Destan

Destan kelimesi dilimize, İslâmiyet'in kabulünden sonra "efsane, mesel, hikâyet-i güzeşteğân" şeklinde kullanılan "dâstân" kelimesinin şekil değişikliğiyle girmiştir. (Oğuz 2004: 130) Destan, bilinen tarihî devirlerde, toplumun başından geçmiş büyük bir savaşı, âfeti ve milleti zor durumdan kurtaran kahramanın hayatını anlatan veya etrafında şekillenen epik eserler ile saz şairlerinin, sosyal, tarihî ve mizahi konularda söyledikleri manzumeler anlamında kullanılmaktadır. (Kaya 2006: 105)

Belki de kendileri için "Sait'le Sevim" yada "Ferferik'le Sarıoğlu" diye aşk destanları yazılacaktı. GK-64

Bu destan azizim, destan... Tayın destanı... Okuyun, ne olur... Sayfaları çevirip çevirip okuyordum. S-9

Söylesem, binlik gittikten başka, bir de üstelik memlekete destan olup dile düşeceğiz de, torunlarımız, ahvalimizi bu destandan öğrenecek. Z-38

Efeler ülkesinin namlı Zeybekzade Kara Yusuf Efe'sinin destanını da merak etmekteyiz. Z-145

Çok kızdı. İşte o kızgınlıkla,-....Ve daha sık boy atan destanlar diyarı hey! deyip ayağını yere vurmasıyla, o "hey!" in arkasından, Ay, ayy, ayyy! diye bağırmaya başladı. ŞÇH-36

Cezaevinde kaldığı uzun süre içinde, orda işlenmiş birçok destansı cinayetleri dinlemiş, kimi böyle cinayetlerin tanığı olmuştu. SN-47

Üstelik benim paşazadeliğim üstüne ne destanlar, ne masallar uydurdular...TY-104

Olağanüstü serüvenleri anlatılıyordu. Paşazade, gittikçe destanlaştırılmaktaydı. TY-262

Destan, yüzyıllar öncesinden süzülüp gelen kültürün, geleneğin, inançların tarihi gerçeklerin, olağanüstü özelliklerle süslenerek toplumu ilgilendiren sevinç, üzüntü veya bir kahramanın etrafında şekillenen olayları manzum, mensur, manzum-mensur olarak anlatan sanatsal kaygısı yüksek halk anlatılarına denir. Yazarın, romanlarında bahsettiği destan kelimesi, mübalağa yapmak amacıyla kullanılmıştır. Bilinen Türk destanlarından herhangi bir örnek görülmemiş, daha çok yazarın kendi kurgusunu içeren örnekler mevcuttur. Yazar romanın akışına uygun olarak roman kahramanlarından birkaç bilgiç genci alaya almak amacıyla Tayın Destanını ve halkın duygularını istismar eden

kişilerin kendi adına uydurduğu destanlara değinmekle birlikte daha çok kahramanlarının duygularını ve yaptıklarına ilişkin abartıları vurgulamak amacıyla destan kelimesinden yararlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca Nesin'in roman kahramanlarının birbirlerine olan aşklarının büyüklüğünü anlatmak için aşk destanlarına gönderme yaptığı görülür.

2.1.2.4. Halk Fıkrası

Fıkra sözcüğü, Arapçadan dilimize geçmiş bir kelime olmakla birlikte sadece bir halk anlatısı anlamına gelmemektedir. Türkçe Sözlük'te "*1. Kısa ve özlü anlatım olan nükteli güldürücü hikâye, anekdot. 2. Gazetelerin veya dergilerin belirli sütunlarında genel başlık altında gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi veya eğlendirici yazı türü. 3. Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri. 4. Paragraf 5. Omur.*" (Türkçe Sözlük 1998: 778) Sakaoğlu'na göre, "*Motife yer veren, kısa ve özlü bir anlatıma sahip güldürücü küçük hikâye, yeri geldiğinde düşünceyi bir örnekle güçlendirmek, bir hareketi eleştirmek için tasarlanan sözlü edebiyat ürünü, kısa anlatımlardır.*" (Sakaoğlu 1984: 445)

Kibar çağrılılardan, çapkınlığıyla övünen, yüksek sosyetenin ünlü hovardası, çevresinde toplananlara bir fıkra anlatmıştı. Kadınla hiçbir ilişkisi olmayan bir çoban, günün birinde bir kadınla evlenmek ister. Evlenmek istediği kadının topal olduğunu söylerler. Çoban "O'ssun!" der. Bir gözünün kör olduğunu söylerler. Çoban, "O'ssun!" der. "Ama sağır da..." derler. Çoban yine, "O'ssun!" der. "Sırtında kamburu da var..." Çoban yine, "Va'ssın o'ssun..." der. "Çok yaşlı yahu, yerinden kalkamaz o..." "Va'ssın, o'ssun..." "O karı delidir be..." "Va'ssın o'ssun canım..." Şöyle derler, böyle derler, ama ne deseler çobanın kabulü. Sonunda, kadını o kadar çok yererler ki, gözü kararmış olan çoban, "Canım, karı o'ssun da, n'olussa o'ssun yahu!" diye bağırır. GK-80

Sait bu tatsız fikrayı nişanlısı duymamış olduğu için yine memnundu. GK-81

Oysa palavracılıkta çok ünlüydü; onun palavraları fıkra olarak dillerde dolaşırdı. GK-88

Bir de baktım, bu bizim Dünder Dubara, toplamış çevresine yirmiotuz kişi, en yakası açılmadık müstehcen fıkralar anlatıyor. Onu dinleyenler kasıklarını tutarak

gölüyor. Derken başka bir fıkra anlatıyor... Bilirsin âbicim, birisi bir müstehcen fıkra anlattı mı, karşısındakiler duramaz, onlar da anlatır...GK-246

Maçlara izin almak için kaynanasını öldürmeyi âdet edinmiş bir memur izin isteyip, müdürü,-Yine mi kaynananız öldü? diye alay edince şaşırın memur,-Hayır efendim, bu sefer evleniyor da... demiş ve bu olay mizah fıkrası olarak gazetelere bile geçmişti. GK-278

Hani Hocamızın kürkü hesabı... Bu zamanda kürk giyilmez; ama adamın adamlığı da şapkasından belli olur. YNYNY-178

Fıkra, toplumda görülen birtakım aksaklıkları, mizah unsurlarını kullanarak veciz bir şekilde sanat kaygısı güderek anlatan sözlü anlatı ürünlerine denir. Aziz Nesin'in romanlarında fıkra örneklerine rastlanmakla birlikte Nasreddin Hoca'dan bahsettiği ve Hoca'nın "Ye Kürküm Ye" fıkrasına değinilerek toplumun, insanların dış görünüşe verdiği önem bu fıkra üzerinden eleştirilmiştir. Bu fıkra şu şekilde bilinmektedir. *"Akşehir'in beyleri Hoca'yı yemeğe davet etmişler. Hoca nereden bilsin; davete, günlük kıyafetiyle katılmış. Katılmış ama ne hoş geldin, ne sefa getirdin diyen var. Herkes, allı pullu kıyafetlilere el pençe duruyormuş. Hoca, bir koşu evine giderek, sandıktaki işlemeli kürkünü giyip yemeğe geri dönmüş. Az evvel hoş geldin bile demeyenler, önünde yerlere kadar eğilmişler. Hoca'yı, yere göğe sığdıramayıp başköşeye oturtmuşlar. Kuzunun en hasını önüne koymuşlar. Herkes Hoca'nın yemeğe başlamasını bekliyormuş. Hoca, bir taraftan kürkünün kolunu sofrada sallamaya, bir taraftan da "Ye kürküm ye, ye kürküm ye!" demeye başlamış."* (www.nasrettinhoca.info) Hoca Nasrettin 13. yüzyılda yaşamış, Türklerin dünyaca tanınmış halk filozofu ve fıkra kahramanı olup Sivrihisar ve Akşehir'de yaşamıştır. Akşehir'de ölmüş ve buradaki mezarlığı bir türbe haline getirilmiştir. (Duman 2008: 15) Fıkralar, insanı güldürürken aynı zamanda düşünmeye sevk eder. Nitekim Aziz Nesin, mizah yazarı olarak güldürürken aynı zamanda inceden inceye toplumdaki yozlaşmış birimleri ve insanları eleştirip insanların kendisiyle yüzleşmesini eserleri aracılığıyla sağlamaktadır.

2.1.2.5. Kıssalar

Eski peygamberlere ait hikâyeler, İslam'ın kabul edilmesinden itibaren Kur'an tefsirlerine dayanılarak genişletilmiş ve zaman içerisinde ayrı bir tür olarak ortaya çıkmıştır. (Artun 2006: 106) Peygamber kıssaları, inkârcıların, başına gelmiş olayları

anlatması bakımından, kâfirler için bir uyarıcı niteliğindedir. Bu kıssaların anlatıldığı pek çok yerde, ibret alınması istenmiştir. (Yiğit 2008: 22)

Bu olay **İsa'dan** önce olsaydı, çok zayıf genç kızları Ruh-ül Kudüs'ün üflediği bile iddia edilebilirdi. Bununla birlikte, şimdiki usta estetik operatörleri, İsa'dan önce hünerlerini göstermeye başlasalardı, bugün insanlık İsa'dan yoksun kalacaktı. GK-9

Deniz, güneş ve yirminci yüzyılın **Adem ile Havva'sı**... GK-27

Babasız doğmuş **İsa'dan** söz etmiyordu, ama bazı kadınların hamamda bile durup dururken ve hiçbir çaba göstermeden gebe kaldıkları belli bişeydi. GK-80

Kendisi zavallı hayatında yalnız bikez evlenmiş ve bunun acısını çok çekmiş olduğundan, **hazreti peygamber** efendimizin hayatını çok okurdu, kaç kez, nasıl, niçin evlendiğini hep bilirdi. GK-128

“Müslümanlıkta mucize yoktur, derler, yahu biz bir karıyla başa çıkamıyoruz, **Muhammet** Hazretleri en büyük mucizeyi göstermiştir” derdi. GK-128

Bir kere **Hazreti Âdem** Aleyhisselâm dünyayı kuralı 1945 sene olmuş. Bu meyhaneci Âdem babamızdan önce mi doğdu? S-39

Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm, oğlunu kesip kurban edecekmiş. Allah gökten bir koyun göndermiş; “Oğlunun yerine koyunu kes!” demiş. S-73

Bir de dikkat ettim, ne anlatsa iyi? **Hazret-i Hasan** ile **Hazret-i Hüseyin'in** Kerbela'da nasıl şehit edildiklerini, anlatmıyor mu? Nasıl edip lafı Hasan-Hüseyin'e getirdi, hiç anlayamadım. ŞÇH-140

-Bu Karakaplı Nizami Bey, **Hızır** gibi biri desenize... dedi. YNYNY-124

Hızır Aleyhisselam, Karakaplı Nizami Beyden tavsiye mektubu almasa, hiçbir şey yapamaz... YNYNY-124

İyi ama ağbicum, anlattığınıza göre, idamlıkları ipten çekip alan, usta avukatlara derslerin en incisini veren, zamanımızın bir **Hızır Aleyhisselam'ı** olan Sayın Karakaplı Nizami Bey, bunca marifetleri, görülmedik hünerleri varken, nasıl olur da aramıza düşer ve de kendini hapisten kurtaramaz. YNYNY-196

Bu ne mucizedir arkadaşlar, **Hazret-i Musa** Aleyhisselam bile böyle bir mucize gösterip de olmayan bişeyi idare edemedi. YNYNY-200

Peygamber kıssaları, insanlara doğru yol göstermek amacıyla peygamberlerin hayat hikâyelerini anlatan ve ders veren eserlere denir. Aziz Nesin Hz. Adem, Hz. Peygamber, Hz. İsa, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Hızır kıssalarına ilişkin örneklere romanlarında yer vermiştir. Yazarın peygamberlerin hayatına ilişkin bilgiyi aldığı derin

dini eğitim sonucunda kazandığı düşünölmektedir. Yazar, romanlarına yansıyan bu örneklerin çoğunu bazen toplumun aksayan yönlerine dikkat çekmek, dini müesseseleri ve kişilikleri eleştirmek bazen de bu konudaki derin bilgisini ortaya koymak amacıyla kullanmıştır.

2.1.3. Halk Hikâyesi

Göçebelikten, yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerinden olan; aşk, kahramanlık gibi konulara yer veren kaynağı, Türk, Arap-İslam, Hint-İran'a dayanan genellikle âşıklar ve meddahlar tarafından icra edilen nazım-nesir karışık anlatılara denir. (Alptekin 2013: 18)

Berrin Hanımefendi uzun uzun, lafı sakızlandırarak, tadını çıkara çıkara anlatırken, Sait de **Leylâ ile Mecnun**, Romeo ile Jülyet, **Ferhat ile Şirin** gibi, yaşarken birbirlerine kavuşamamış sevgililerin acıklı sonlarını düşünüyordu. GK-64

Leylâ ile Mecnun, Romeo ile Jülyet gibi bir aşk: Sevim'le Sait...GK-193

Wilde, kendi yetiştirmesi bu soylu oğlana "Bosie" derdi. Hani bizim **Köroğlu'nun Ayvaz'ı** neyse, Oscar Wilde'in "Bosie"si de o...SN-41

İnsanların Allah'tan korkup, az sonra burda asılacak olan adam gibi yüz kızartıcı suçlar işlememesi için Kur'an cüzleri, dua kitapları, âyet levhaları, namaz duaları, esnafın işi açılması için karınca duası, evinden kaçan kocaları mutlu yuvalarına döndürmek için döngel duaları, gençler için aşk mektupları örneği ve **halk hikâyeleri** kitapları ve bütün bunların arasında seksolojiyi uygulamalı olarak öğreten kitap satanlar, kaldırım duvarı üzerine sergiler açmışlardı. SN-152

Halk hikâyesi sözlü gelenekte yaşayan, aşk, kahramanlık konularını işleyen ve âşıklar tarafından icra edilen halk anlatıdır. Nesin'in romanlarında Leyla ile Mecnun ve Ferhat ile Şirin adlı aşk konulu halk hikâyelerinden bahsedildiği görülür. Yazar romanlarında kahramanlarının içinde bulunduğu yoğun duygu durumunu anlatmak için halk hikâyelerden yararlanmışır. Kahramanın karşı cinse duyduğu büyük aşkı, Mecnun'un çöllere düşüp Leyla'sını aramasına ya da Ferhat'ın Şirin'e kavuşmak için dağların içinden su getirecek kadar türlü sınavlara tabi olmasına benzeterek anlatmaktadır. Yazar, Köroğlu'nun yiğitlerinden olan Ayvaz'ı, Oscar Wilde'in sevgilisi Lord Alfred Douglas'a; yani namı diğer Bosie'ye benzetmiştir. Yazarın bu benzetmeyi kahramanın tamamlayıcı unsuru veya kahramanın sevdiği kişi olarak görmesinden

yaptığı düşünülmektedir. Nesin, Türk kültüründe önemli bir yere sahip halk hikâyeleri kitaplarının varlığından söz ederek bu köklü geleneği örneklemiştir.

2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler

2.1.4.1. Atasözü

Atasözleri, ataların, sosyal yaşantısından yola çıkarak çeşitli deneyimleri, eleştiri, öğüt ve genel kural şeklinde biçimlenmiş özlü sözlere denir. Her biri bir yargı bildiren atasözlerinde, halkın gelenek, görenek ve hayata bakışı; ayrıca ince alay, taşlama, övgü ve yergiye ilişkin yorumların yer aldığı görülür. (Par 1980: 5) Atasözleri, bir işi temsil yoluyla anlatırken aynı zamanda hüküm de verir. (Aksoy 1984: 20).

Ağaç yaşken eğilir

Ağaç yaşken eğilir de, adam kartken sünnet edilmez ya...YNYNY-294

Açtı ağzını yumdu gözünü

Diye başladım bağırmağa, açtım ağzımı, yumdum gözümü... KOEH-19 (GK-281; ES-19; Z-25; TB-131; YNYNY-340)

Ağlayıp da gözden mi olayım

N'örek Bey, dövünük de dizden mi olak, ağlayak da gözden mi olak... diyorlar. Z-225

Akıl akıldan üstün

Bizden gençsen de akıl akıldan üstün. Z-20

Akıl (göz) var izan (mantık,yakın)var

“Ama, akıl var yakın var; babası oğlundan sonra doğamaz ki...”YNYNY-38

Alışmadık götte don durmaz

Birinci koğuştakilerden onu ilk gören, alışmadık yerde don durmadığı gibi, alışmadık kafada da şapka durmuyor. YNYNY-181

Alışmış, kudurmuştan beterdir

-Alışmış, kudurmuştan beterdir, o suç işlemeden duramaz artık... TY-138

Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz

Allahın bildiğini kuldan ne diye saklayayım; bak, bunu hiç beğenmedim. GK-64 (Z-39; TB-55; YNYNY-267)

Altın pas tutmaz

Altın pas tutmaz, platin pas tutmaz denir, doğrudur. SN-98

Anca beraber, kanca beraber

Anca beraber, kanca beraber... Nihayet kendi kendime bir kurnazlık düşündüm; varsın o küçüğünü iğfal etsin ama ben Betül'ü iğfal etmeyecektim. TB-150 (S-38; Z-92)

Aramakla bulunmaz

Ulan senin gibisi aramakla bulunmaz, meğer ki rastgeline...TY-120

Arayan mevlâsını da bulur, belâsını da

Neyse, ne demişler hani, arayan mevlâsını da bulur, belâsını da...TB-112

Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim

Başkası var mı heyri, “Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim” demişler. Z-135

Arslan ağzından kemik alınmaz

Atalarımız ‘itin ağzından kemik alınmaz’ buyurmuş, diyerek bunları kovdum. YNYNY-108

Aşk adamı deli deli söyletir

-Ne yapayım, söyledim işte, dedi, suç benim değil. Hani bir atasözü vardır, “Aşk, adamı deli deli söyletir,” diye... GK-70

At sahibine(binicisine) göre kişner

Ne demişler: Kısrak binicisine göre kişnar... TB-213

Ayağını yorganına göre uzat

Ama ikisi de yorganlarına göre ayaklarını uzattıklarını sanırlar. ŞÇH-101

Azana Tanrı bela verir

Bunca azmanın sonu, mutlak felâkettir. Atalar böyle buyurmuş. Z-50

Az tamah çok ziyan getirir demişler

Ama sen yirmi liraya kanaat etmedin. Az tamah çok ziyan getirir demişler. TY-69

Balık baştan kokar

Neden demişler, balık baştan kokar, diye... Z-36

Baş kırılır (yarılır) fes (börk) içinde, kol kırılır yen (kürk) içinde

Neden demişler “Kol kırılır yen içinde kalır” diye. Z-251

Beş parmak bir olmaz

Dedim buna, “Bak Betül, beş parmak olmaz bir. TB-212

Beterin beteri var

Allaha şükür, beterin beteri var, demişler. TB-66 (YNYNY-29)

Bey mi yaman, el mi yaman

“El mi yaman bey mi yaman” demişler ve de Poşulu Efe'nin namı duyulsun. Z-149

Bir çiçekle bahar (yaz) olmaz

Bir çiçeknen yaz olmaz...KOEH-86

Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı.

Doluya koyuyorum almıyor, boşa koyuyorum dolmuyor. YNYNY-331

Böyle başa böyle tıraş

Kardeşim, “bu başa bu traş” demişler, bu topluma bu şiir....S-83

Bu değirmenin suyu nereden geliyor

Bu değirmenin suyu nereden geliyor, diye düşünmez!..KOEH-136

Bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım demiş

Bülbülü altın kafese koymuşlar da, (Ah hürriyetim, ah vatanım) diye inlemiş. ES-85

Büyük lokma ye büyük söz söyleme

Oğlum Kâmil Kaleci diyorum, büyük lokma yut, büyük laf etme diyorum. YNYNY-319

Çam sakızı çoban armağanı

Aziz kardeşim Zübükzade İbraam Bey, sensiz boğazımdan geçmediğinden, çoban armağanı çam sakızı, bir kutu şekerleme gönderiyorum. Z-34

Çıkmayan canda umut vardır

Bu gözlemlerine dayanarak, Sait'in ilerde iyi futbolcu olabileceği yolunda hiçbir kesin yargıya varamamıştı ama, çıkmayan canda umut vardır, diyordu. GK-208

Damlaya damlaya göl olur.

-Ziyancı olma oğlum. Damlaya damlaya göl olur. ŞÇH-101

Demir tavında dövülür

- Tabii kabahat senin! dedi. Demir tavındayken dövülür...GK-221 (Z-74)

Denize düşen yılan sarılır

Denize düşen yılan sarılır. Z-73

Dili olsa da söylese(anlatsa)

Ne günler yaşadık, barların, gazinoların dili olsa da anlatsa... TB-18

Dimyata pirince gidelim derken evdeki bulgurdan olduk.

Dimyata pirince gidelim derken evdeki bulgurdan olduk, öyle ya, buraya geldik ki, fabrika isteyelim, baraj isteyelim, yeni bir kaymakam isteyelim. Z-237

Düşmez kalkmaz bir Allah

Eee, düşmez kalkmaz bir Allah... Biz burda çok şeyler gördük beyim...TB-137

Eğri oturup doğru konuşalım

Eğri oturalım doğru konuşalım, doğru doğru dosdoğru, işbu şenlik öyle bir şenlikti ki, Lâle döneminin Kâğıthane eğlenceleri bile yanında pek sönük kalırdı. SN-149 (KOEH-4; Z-71; TY-381)

Ekmeğini taştan çıkarır

“Taştan ekmeğini çıkarır” sözündeki beceriklilik, Yaşar Yaşamaz’ın ekmeğini çıkarmaktaki becerisi yanında hiç kalırdı. YNYNY-232

Elçiye zeval olmaz

Onlar bilmir mi ki, esas kaatil Küçük Ferdo Ağadır? Elçiye zavel yuh, değil mi? TY-342

Elin ağzı torba değil ki büzesin

Ona sonsuz güveni vardı, namuslu bir gençti, ama elin ağzı torba değil ki büzüp bağlayasın... Türlü dedikodu çıkarabilirlerdi. GK-79 (Z-211)

El ile gelen düğün bayram

“Nasılmış, işte sizlerden birinin oğlu da bizim aramıza düşer...” demek istiyorlar. “Elle gelen düğün-bayram” demişler...TY-104 (Z-92)

Erkeklerin kalbine giden yol midesinden geçer

Anneciğim “Erkeklerin kalbine midelerinden girilir” derdi. TB-121

Et tırnaktan ayrılmaz

İyi, kötü, gene bizim adamımız; et tırnaktan ayrılmaz. Z-130

Evdeki hesap(pazar) çarşıya uymaz

Evdeki hesap çarşıya uymadı. TY-352 (S-81)

Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler

Geçti o günler; geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler. TB-294

Günah benden gitti

Varsın yemesin, dedi, ben insaniyetliğimi gösterdim ya... Günah benden gitti, canı isterse yesin...TB-40 (SN-117)

Gün ola, harman ola

Siz de muradınıza eremediniz ya, avucunuzu yalayın... Yalnız... (İşaret parmağını Recep Beye salladı) gün ola, harman ola...TB-79

Gün olur yılı besler, yıl olur günü beslemez

Gün olur ayı besler, ay olur yılı besler...KOEH-127

Hak yerini bulur

“Çık, sen de konuş, kendini savun!” diyorlar, o boynunu bükmüş, “Hak yerini bulur” diyor. GK-147 (Z-78; SN-44)

Hangi rüzgâr attı?

Buyrun efendim, buyrun... Hangi rüzgâr sizi buralara attı böyle!.. diyerek konuğunu karşıladı. ŞÇH-129

Hangi taşı kaldırsan, altından çıkar

Hangi taşı kaldırsan altından Zübükzade çıkıyor. Z-23

Hayvan koklaşa koklaşa insan söyleşe söyleşe

Bunun üzerine beyaz tenli olanı,-Şekerim, dedi, neden demişler hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır, diye...TB-207

Her horoz kendi çöplüğünde öter

Her horoz kendi çöplüğünde öter denildiği gibi, Kerkenez de yalnız Tozkoparan çevrelerinde eşeleniyor, İspanyol Aysel'in nüfuz bölgesi olan Hacetbaba çevrelerine sokulamıyordu. GK-262

Herkes kaşık yapar ama, sapını ortaya getiremez

Herkes kaşık yapar ama, sapını ortaya getiremez, demişler... SN-134

Herkes sakız çiğner ama çatlatamaz

Ne demişler, herkes sakız çiğner ama Ayşe kız gibi çatlatamaz, demişler. SN-134

Her yiğidin gönlünde bir aslan yatar

Her yiğidin yüreğinde bir aslan yatar demişler. Z-54

Huylu huyundan vazgeçmez

Ama huylu huyundan geçer, mi? TB-192

İbadet de gizli, kabahat de

Ne demiş atalarımız, ibadet de gizli, kabahat de... TB-299 (Z-218)

İki çıplak bir hamama yaraşır

Yaşar, ona da,-Yanılmaktasın ağbicim, dedi, iki çıplak bir hamama yaraşır dedikleri çok doğru ama, Anşe artık eskisi gibi cıvıl değil ki...YNYNY-205

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur

Burasını, sevişmek için samanlığa benzetmişler ki, iki gönül bir olsun da samanlık seyran olsun. TB-103 (YNYNY-211)

İnsanoğlu çiğ süt emmiştir

Boşuna dememişler, efendi, “İnsanoğlu çiğ süt emmiştir” diye. Z-37

İti an çomağı hazırla (taşı eline al)

İşte kendisi de çıkageldi... İti an, çomağa davran, derler ya...TB-266 (YNYNY-152)

İt kağını gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış

İt kağını gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış. Z-4

İyi insan sözünün üstüne gelir

-Hah, iyi adam lâfını üstüne gelir, dedim, bak Selâhattin Ağabey, başmürettip düzeltmeler konmasın; büsbütün yanlış olur, diyor. S-77

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir

İyilik yap da denize at, balık bilmezse halik bilir...KOEH-85

İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş

İyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş. Z-67

Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez

Evet, bu söz doğrudur. Kaz gelecek yerden tavuk esirgememeli. Z-57

Kedi yetişemediği ciğere pis dermiş

Bedri de erişemediği ciğere pis diyen kedi gibi, hem İstanbul yüksek sosyetesine düşman oldu, hem de Tatlı Betüş için uydurmadık yalan bırakmadı. TB-216

Kelin merhemi olsa başına sürer

Hükümetimizin merhemi olsa kendi keline sürer...TY-126

Kepenek altında er yatıyor

Neden demişler “Sen püskülsüz fese bakma, kepenek altında er yatıyor...” diye... Bakarsan herife vekil mekil demezsin canım, basbayağı bir adam. Z-14

Keskin zekâ keramete kış attırır

Ulan ırzı kırık, düzmece şeyh, atalarımız ne buyurmuş: “Keskin zekâ keramete kış attırır!”buyurmuş. TY-127

Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar

“Kısmetinde olanın kaşığında çıkar” demezler mi? Z-259

Kimse kendi memleketinde peygamber olmaz

Neden demişler, “Hiçkimse kendi köyünden peygamber çıkamaz!” diye...TY-121

Kimsenin ahı yerde kalmaz.

Benimle çok uğraştınız, ama kimsenin ahı yerde kalmaz. TB-79

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür

-Efendim, komşunun tavuğu komşuya kaz görünür demişler, bizim hanım da ille korseyi başka yerden alacak...GK-106

Köpeğe dalaşmaktan çalıyı dolanmak yeğdir

Aman, ne derse, dediğini yapmalı... İte dalanmaktansa çalıyı dolanmak... SN-21

Körün istediği bir göz Allah verdi iki göz

İyi ya işte, körün istediği bir göz Allah verdi iki göz...Z-121

Kurt kocayınca köpeklerin maskarası

Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur dedikleri şey, Duvar Ahmet'in başına gelmişti. GK-265

Kurunun yanında yaş da yanar

Kurunun arasında yaş da yanıyor. S-51

Laf lafı açar

Özyaşamını özetledikten sonra, çok konuşkan olduğu için, laf lafı açtı, sonunda Dündar Dubara'yı anlatmaya başladı. GK-130 (TB-18)

Mal canın yongası

Mal canın yongası demişler. Z-216

Meramın elinden bir şey kurtulmaz

Meramın elinden ne kurtulur. Evet, günün birinde Müdürü ele geçirdim Allah'ın izniyle. YNYNY-147

Mısır'daki sağır sultan bile duydu

Ocağın batsın heyri, onu sağır sultan bile duydu. Z-12

Mürüvvete endaze olmaz

Ne demişler: “Mürüvvete endaze olmaz...” Z-57

Ne oldum dememeli ne olacağım demeli

Biz burda çok şeyler gördük beyim... İnsan ne oldum dememeliymiş, ne olacağım demeliymiş... TB-137

Olmaz olmaz deme olmaz olmaz

Ama olmaz deme, olmaz olmaz demişler. Z-17 (YNYNY-292)

Öksüzün karnına vurmuşlar (öksüzü dövmüşler) □vay arkam□ demiş

Boşuna mı söylenmiş bir söz: “Öksüze şamar atmışlar da, vah arkam, demiş...”
Z-35

Ölmek var, dönmek yok

Bizde ölmek var, dönmek yok. Biz bir tek parti biliriz... derlerdi. Z-182

Ölüm hak, miras helal

“Ölüm hak, miras helal” demişler, kim bırakır mirasını devlete canım!..YNYNY-55

Para parayı çeker

Neden “para, parayı çeker” dediklerini Yaşar Yaşamaz şimdi anlamıştı.
YNYNY-237

Para peşin kırmızı meşin

“Biz paramızı peşin isteriz. Para peşin kırmızı meşin...” YNYNY-103

Pilavdan dönenin kaşığı kırılısın

Ben de çakır keyif olduğumdan, pusulayı şaşırılmışım besbelli, pilavdan dönenin kaşığı kırılısın, deyip, gazinonun en güzel iki karısına işmar çekip el ettim. Z-223 (S-71)

Sabah ola hayrola

Sabah ola hayrola, gelin bu hayırlı işi gündüz gözüyle yapalım, dedim. Z-74

Sakınan göze çöp batar

Boşuna mı “Sakınan göze çöp batar” demişler... Z-66

Sakla samanı gelir zamanı

Saraylı Çerkez Berrin Hanımefendi, eline işe yaramaz her ne geçerse “sakla samanı, gelir zamanı” diyerek bunları buralara tikiştirir, ama hiçbir zaman da bu çerçöp gereksinilmezdi. GK-66 (Z-41; ŞÇH-108)

Su testisi su yolunda kırılır

Atasözüdür: “Su destisi suyolunda kırılır.” SN-16 (Z-150)

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer

Yani, çorbadan ağzım çok yandığından, ben de şimdi yoğurdu bile üfleyerek yiyorum. YNYNY-312

Tilkinin dönüp dolaşıp geleceğı yer kürkçü dükkânıdır

Başgardıyan,-Kart tilki dönüp dolaşıp kürkçü dükkânına gelecek elbet, ben ona söylemişim... dedi. TY-47

Tok açın hâlimden bilmez

- Başına gelmeyen bilmez, bir; tok açın derdinden anlamaz, iki; ey yarenler, sizlerin başınıza gelenler daha ne ki... YNYNY-125

Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli

Ya bu deveyi güdeceğiz, ya bu diyardan gideceğiz. Z-131

Ya devlet başa ya kuzgun leşe

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe, deyip yürümüş. Z-207

Yanlış hesap Bağdat'tan döner

Yanlış hesap Bağdat'tan döner demişler. YNYNY-37

Yılanın başı küçükken ezilir

Yılanın başı küçükken ezilecekti. Z-141

Yuvayı dişi kuş yapar

Madem sen bir dişi kuşsun, kocanın yuvasını da yapacaksın. TB-125

Zorla güzellik olmaz

Gelmezse, ne yapalım, affedersiniz, zorla güzellik olmaz, affedersiniz, o zaman senlen evleniriz. GK-44

Halkın bilgi ve deneyimleri sonucunda, yol gösterici ve nasihat niteliğı taşıyan anonim halk edebiyatı ürünlerine atasözü denir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde "*Uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık*" (Ergin 2013:212) şeklinde pek çok örneğine rastlanan atasözleri, Aziz Nesin romanlarında konuya, kahramanın sosyal çevresi ve eğitim düzeyine uygun olarak yerini almıştır. Romanların genelinde yüz yedi(107) atasözü çeşidine ulaşılmış ve hepsinin yerli yerinde kullanıldığı görülmüştür. "Arslan ağzından kemik alınmaz." atasözünün, "İtin ağzından kemik alınmaz." şeklinde; "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer." atasözünün de "Çorbadan ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer." şeklinde yanlış kullandığı tespit edilmiştir.

2.1.4.2. Deyimler

Deyimler, gerçek anlamlarından uzaklaşarak yeni bir kavram ortaya çıkaran kalıplaşmış sözlerdir. En az iki kelimedenden oluşan bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşünceleri etkili bir şekilde anlatan isim, sıfat, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurları olarak tanımlanır. (Elçin 2005: 642) Deyimin sözcüklerinin yerleri değiştirilemez, söz dizimi bozulamaz; aksi durumda deyim anlamını ve özelliğini kaybeder. Deyimler bir kavramı en özgün biçimde dile getiren anlatım kalıplarıdır. (Püsküllüoğlu 1998: 7)

Deyim, genellikle gerçek anlamının dışında ayrı bir anlam taşıyan en az iki kelimedenden oluşan sözcük türüne denir. Mecaz yollu anlatım ifadeleri olan deyimler, toplumun yaşanmışlığına ve kültürüne ilişkin pek çok ögeyi üzerinde taşır. Aziz Nesin'in romanlarında 2645 adet deyim tespit edilmiştir. Nesin'in Türk diline pekâlâ vakıf olduğu açıktır; yalnız bazı deyimlerin kullanımlarıyla ilgili yanlışlıklar da söz konusudur. "Elini sıcak sudan soğuk suya vurmamak, her kafadan bir ses çıkmak, kaşla göz arasında, vur aşağı tut yukarı, kulak misafiri olmak, Allah yarattı dememek, elini kana bulamak, dizlerinin bağı çözülmek, çantada keklik, sakalı değirmende ağartmak, başından aşağı kaynar sular dökülmek, içine kurt düşmek, fenersiz yakalanmak" deyimlerinin romanlarda yanlış kullanıldığı aşağıdaki örnekler doğrultusunda saptanmıştır.

Zengin demek, elini soğuk, sudan, sıcak suya sokmayan insan demektir. ES-37

Her kafadan bir lâf çıkıyordu. ES-77

Başımdan aşağı bir kova soğuk su dökülmüş gibi sersemledim. S-14

Yahu, bir kere herif candarma kumandanı der demez, benim ayaklarımın bağı çözüldü. Z-28

Ama neylersin, herif bizi bir kere fenersiz kıstırmış. Z-77

Seçimi kazandık bilin hemşeriler, seçim torbada keklik. Z-138

Biz bu saçları değirmende ağartmadık. Z-248

Yürürken elim ayağım dolanmaya başladı. TB-90

Zeytinyağının fiyatı, gardiyanın aylığından yüksek olunca, değil bir teneke, bir fiçı dolusu zeytinyağı bile gözle kaş arasında uçup giderdi. SN-143

.....,onları kulak konuğu olup dinleyen biri söze karışıp, soytarı sandıkları ve maskara dedikleri bu adamların soytarı ve maskara olmayıp, bu şenliğe gelirken yolların.....SN-154

Davut Bey arkasını dönünce, ben hemen gözle kaş arasında kurnazlık edip omuza kaldırmacılar bölüğüne daldım. YNYNY-105

Neyse uzatmayalım, tut aşağı vur yukarı, sıkı bir pazarlıktan sonra şapkayı aldım, başıma geçirdim. YNYNY-180

Başımdan aşağı soğuk sular döküldü sanki... Siz bendeki şu talihsizliğe bir bakın... YNYNY-254

Vurdu mu, Tanrı yarattı demez, bir yumrukta nakavt ederdi. TY-14

Paşazade, gözle kaş arasında etüvcünün eline de paralar sıkıştırdığı için, onun giysisi etüve sokulmamıştı. TY-49

Ama kimi insan da, namus uğruna elini kana boyamış insana kahraman gözüyle bakar ve öylelerine çok acır. TY-290

Aziz Nesin'in bu deyimlerden bazılarının doğru kullanımlarına romanlarında yer verdiği görülmüştür. Ayrıca mizahi amaçlı "kuş uçmaz kervan geçmez" deyimini "kuş uçmaz yol geçmez" şeklinde kullanmıştır. Tespit edilen 2650 deyimden her birinin bir örneği verilmiş olup adı geçen deyimden bulunduğu romanların isimleri yazılmıştır.

Abuk sabuk konuşmak

Eğlenceli zaman geçirmekten başka bir işe yaramayan bu abuk sabuk konuşmalarla ikindiye buldular. GK-192 (TB-229)

Acısını çıkarmak

-Vay namussuz karı, atlattı beni, alacağı olsun, bunun acısını çıkarırım ondan, diye söylene söylene gitti. KOEH-26 (GK-225; ŞÇH-107; TB-203;TY-162)

Âciz kalmak

Bizim buranın doktorlarıyla Fransızca konuşurdu ki, doktorlar onun Fransızcasına cevap vermekten âciz kalırlardı. TB-137

Aç açık kalmak

Çünkü, verdiği ürünle kendilerini bile zar zor geçindirebilen üç-beş dönümlük tarlasını, Sülüman alacağı kızın babasına başlık olarak verince, kadın ortada aç-açık kalacaktı. SN-27

Açığa çıkmak

Sübyan koğuşunda onbir yaşından onsekiz yaşına dek çocuk suçlularla, cinsel sapık oldukları iyice açığa çıkmış ve koğuş ağalarının da artık gözünden düşmüş olan her yaştan suçlular vardı. SN-16

Açığa vurmak

Memleket hayrına bir iş yaptıkça, şimdi bunu açığa vurmanın yeri var mı? Z-202 (SN- 114; TY-13)

Açık saçık

Bunun üzerine ne yaptı biliyor musun, katiyen açık saçık dans etmedi. TB-75 (TY-272)

Açıkta kalmak

Çünkü kovmasam, sırtımdan büyük adamı kapıp kendileri sırtlayacaklar, ben de açıkta kalacağım. YNYNY-108

Açık vermek

Tevekkeli değil, her tarafın böyle açık vermiş!..KOEH-15 (GK-27)

Aç kurt gibi

Son günlerde iştahı o kadar açılmıştı ki, Berrin Hanım bile onun aç kurt gibi yemek yişişine şaşırıyordu. GK-197 (SN-88)

Açlıktan ölmek

O olmasaydı açlıktan ölecektim. YNYNY-126 (GK-106)

Aç susuz kalmak

Dağbaşında eşkiyaya soyulup bilmediğim yaban yerlerde aç susuz, çırılçıplak kalmıştım, başka ne yapabiliirdim ki... TY-112

Adamdan saymak

Hükümet bizi bir adam saymış, değil mi ya...Z-18

Adam etmek

İşte onu evvel Allah, sonra ben adam ettim. KOEH-86 (GK-132; ES-20; Z-247;TB-114;TY-16)

Adam gibi

Bu içkiyi burnuna değil, adam gibi ağzına içmeli!..KOEH-53

Adam olmak

Sayenizde adam olup piyasaya çıkmak istiyor, dedi. KOEH-57 (ES-15; S-84; ŞÇH-42; TB-52;YNYNY-178)

Adam sarrafi

Haddim olmayarak adam sarrafiyım. Z-163

Adam yerine koymak

Aman! derdi, ben onları adam yerine koymuyorum ki...KOEH-25 (GK-265; S-101; Z-53; SN-45; YNYNY-252 ;TY-280)

Aday göstermek

Ankara'dan vilayete parti demiş ki, kimin seçim kabiliyeti varsa, onu aday gösterin...Z-197

Adı bile okunmamak

Zübükzade'nin yanında kaymakamın maymakamın adı okunmaz oldu gayri...Z-166

Adı çıkmak

Eğer büyük bir adam okuyucunun elinden tutmazsa, sanatı korumuyor, diye adı çıkarmış. KOEH-66 (GK-157; ES-108; ŞÇH-117; TB-76; YNYNY-52)

Adı geçmek

Bu davada daha birçoklarının adı geçiyordu. S-10

Adını anmamak

Dandini Fikret bile, rüşvet alanları, zimmetine devlet parası geçirenleri, ihtilas suçlularını adam yerine koymazmış da, buyüzden onların adlarını anmazmış. TY-280

Adını çıkarmak

Efendim, bu Zübükzade kendiliğinden adını çıkarmış. Z-20

Adını ...ye çıkarmak

Benim adımlı boşuna deliye çıkarmışlar. Z-115

Adım atmak

“Ama o zamana kadar, o zibidi futbolcu oğlanlar bu eve adım atamaz” diyorlardı. GK-94(TY-189)

Adımını(adım) atmamak

Muallimler bir karar çıkarıp buraya adımını attırmasalar yeri ya...Z-11 (TB-295;YNYNY-19; TY-193)

Ad takmak

Hayır kurumları yararına verilen balolarda dudaklarını arttırmaya çıkarırmış da, ondan Müzayede Hanım adını takmışlar...TB-87 (YNYNY-26; TY-18)

Ad yapmak

Tatlı Betüş, küçük yaşta, daha adı Güllü'yken köyünden İstanbul'a gelmiş, adını değiştirmiş ve basit bir sokak kadınıyken, türlü maceralardan sonra yüksek sosyetenin ünlü kişileri arasında kendine bir ad yapmasını başarmıştı. TB-134

Afur tafura gelmemek

Afur tafurundan geçilmez; rüzgârı kendisinden, kendisi rüzgârından seçilmez; yiğitlenmesine değer biçilmez, cakalı mı cakalı ve pek fiyakalı olmuştu. SN-38

Ağına düşürmek (düşmek)

Kerkenez'i ağına düşürmek için işi büsbütün enayiliğe vuruyordu. GK-27 (TB-214)

Ağır basmak

Sonunda, ağır basan Betül Hanım'ın kararıyla çıkarılacak dergiye Peri adı verilmesi uygun görüldü. TB-175

Ağır çekmek

Şimdiki otomobillerin ağırlığından ne olacak be, Cames Bond'un valizi o arabalardan ağır çeker. YNYNY-104

Ağırdan almak

Kendini satmasını bileceksin. Ağırdan al, dirhem dirhem sat kendini... TB-91 (GK-43)

Ağır gelmek

Kira derdi ağır geliyordu. DM-7 (Z-130;TY-219)

Ağırına gitmek

Sen erkek değil misin? dedi. Bu sözü çok ağırına gitti. TB-149 (SN-36;YNYNY-313)

Ağırlık basmak (çökmek)

Bey'in konuşmalarından içime bir ağırlık çökmüştü. TY-125

Ağız birliği etmek

Ağızbirliği ettik mi, ne diyebilirmiş Zübükzade İbraam?.. Z-67 (ŞÇH-109; TB-113; YNYNY-39; TY-87)

Ağız dalaşı

Bisüre, anakızım ta dışarlardan duyulan ağız dalaşmalarını kapıdan dinledi. GK-158 (TB-62;SN-162)

Ağız değiştirmek

Düzeltme yanlışlarıyla çıkan şiirini bir eleştirmeci övdükten sonra ağız değiştirmişti. S-86 (TB-282; YNYNY-216)

Ağız yapmak

Yaşar, önerilen işi reddetmek için ağızlar yapmaya, bin dereden su getirmeye başladı. YNYNY-278

Ağız alınmaz (alınmayacak)

Böyle telefon edip eve gelince de Başvekil hazretlerine ağız alınmaz laflar söyleyecek de caka satacak. Z-222

Ağız açık ayran delisi(budalası)

Ağızlarını açmış ayran budalası gibi. SN-44

Ağız açık(bir karış açık) kalmak

İhtiyarın ağızı açık kaldı. KOEH-33 (GK-203; Z-146; şÇH-159;YNYNY-39;TY-123)

Ağız dili bağlanmak

Velakin karşı karşıya geldik mi, her ne hikmetse, herif bizim ağzımızı, dilimizi bağlıyor. Z-30

Ağız kalabalık

Kalaycı Nuri'nin, hakikat, ağız kalabalık değildir. Z- 19 (TB-147)

Ağız köpürmek

Muharrem ayındaki acemlerin matem âyini gibi, kimi göğsünü parçalıyor, kimi saçını başını yoluyor, kimi ağız köpürerek dövünüyordu. KOEH-64 (Z-22; YNYNY-328)

Ağız kulaklarına varmak

Buradaki partinin ileri gelenlerinden biri elinde bizim gazete, ağız kulaklarına vararak, önüne gelene resimdeki insan yığınının en üstüne çıkmış olanı gösteriyordu. S-131

Ağız kulaklarında

Avcı, bir elinde tüfeği, bir ayağını yerdeki kaplanın, aslanın, filin cesedi üzerine basıp, başarısından ağız kulaklarında, objektife gülerek resim çektirir. TY-52

Ağız laf (lakırtı) yapmak

Çünkü ağızın çok laf yapmaz. Z-19 (şÇH-149; SN-90;YNYNY-198)

Ağızına almak

Alçakgönüllülüğü tutarsa, vali sözünü ağızına alıyor. Z-30 (TB-233)

Ağızına bir parmak bal çalmak

Bunun bir yolu var, Gedikli İhsan Efendi'nin ağızına da bir parmak bal çalmak...Z-110

Ağızına geleni söylemek

İsmet Beyin kapısı çalacak, içeride eğer Neclâ varsa, ağızına ne gelirse söyleyecek, bir daha da onun yüzünü görmemek üzere çekip gidecekti. DM-84 (TB-27)

Ağızından bal damlamak (akmak)

Anlatırken ağızından bal akıyor. Z-173 (ŞÇH-129; YNYNY-21)

Ağızından çıkan kulağı duymamak(işitmek)

Hanım, dedim, ağızından çıkan kulağın işitsin. KOEH-92 (ŞHÇ-22)

Ağızından çıkmak

Gözyaşları, salyaları, ağızından çıkanlar birbirine karışmıştı. KOEH-56 (GK-11;S-74; YNYNY-78; TY-233)

Ağızından dökülmek

Ne dediği pek anlaşılılmıyorduydu da, arada bir ağızından “Yuvam... Namusum... Mutluluğum, mutlu aile yuvam...” gibi sözler dökülüyordu. TB-277

Ağızından girip burnundan çıkmak

Andon, Alinin ağızından girip, burnundan çıkmış, onu rıhtımda hamallık etmeğe kandırmıştı. ES-48 (GK-133; SN-138)

Ağızından kaçırmak

Diye ağızından kaçırdım. KOEH-40 (GK-31; TY-149)

Ağızından laf almak

Sonra gelen doktor, kadının ağızından laf alamayınca, kadını zorla yatırıp kaba etine bir iğne yaptı. ES-25 (GK-237; Z-121)

Ağızından (laf, söz) dirhemle çıkmak

Edepsizin ağızından laf dirhem dirhem çıkıyor. Z-136

Ağızını açmak

Üstad Hayrettin bunlara: “Benim sizin gibi sesim olsa, değil şarkı söylemek, ağızımı açıp konuşmam bile!..” demişti. KOEH-58 (GK-21; Z-16; ŞÇH-111)

Ağzını açmamak

Ben daha ağzımı açmadan, müdürün yüzü gevşedi, yayıldı. KOEH-27 (Z-27; ŞÇH-45; YNYNY-265)

Ağzını aramak

İstersen ben bu gece arabada yolunu yapayım, bir ağzını arayayım kadının... dedi. TB-83 (TY-149)

Ağzını bıçak açmamak

Velâkin o gün hiç de konuşmuyor. Ağzını bıçak açmıyor. Z-19

Ağzını bozmak

-Hatırlasan, öyle ağzını bozar mısın? ES-96 (Z-14; TB-232; YNYNY-109)

Ağzını burnunu dağıtmak

Hatta ben, onu buymuş tazı gibi titrer görünce, çizmeme sokulu kamçıya bir el attım ki, kamçıyı suratına çala çala ağzını burnunu dağıtam...Z-89

Ağzını kapamak (kilitlemek)

Genç ana bunun kolayını bulup, “Beni ever ana!” deyip duran oğlunun ağzını kapamalıydı. SN-27

Ağzının içine bakmak

Şâfiyânım, Câvidan, hepimiz rejisörün ağzının içine bakıyorduk. KOEH-95 (GK-63; Z-136; SN-67; YNYNY-21; TY-99)

Ağzının payını almak

Ağzının payını da aldı. GK-106

Ağzının payını vermek

Maamafih, şu Cavidânın alacağı olsun, tekrar erkek olur olmaz, ilk işim, onun ağzının payını vermek olacak. KOEH-18 (S-41)

Ağzının suyu akmak

Tafta tuvaletin yerleri süpüren eteklerinin çıkardığı fısırtı üzerine, paşa ağzının suları akarak hayranlıkla “Aman ne feşafeş, aman ne feşafeş!..” diyor. TB-47

Ağzının tadını bilmek

Ağzının tadına bilen kralın ağzının sulandığını görünce, ziyafetten sonra karısını saraya emanet edip çekip gitmiş. TB-48

Ağzının tadı bozulmak (kaçmak)

Başka müşterilerin ağzının tadı kaçacak. S-46

Ağzını öpeyim

Hay ağzını öpeyim... Ne güzel söyledin. KOEH-54 (YNYNY-67)

Ağzını sıkı (pek) tutmak

Ben de ağzımı sıkı tuttum, kimseye bişey söylemedim. ŞÇH-74

Ağzını tıkamak

Kala kala ben bir şoför parçasına mı kaldım?" diye dedikoducuların ağzını tıkarmış. TB-108

Ağzını toplamak

-Ağzını topla, yoksa o ağzını yırtar, faraşa çeviririm. KOEH-59

Ağzını tutmak

Daha onun ağzı tutulur mu? Z-220

Ağzı sıkı

Maksadı bir kere delikanlı ile karşı karşıya görüşerek onun ağzının sıkı olup olmadığını anlamaktı. DM-75

Ağzı sulanmak

Meşhur bir şarkıcı olursam, adımlı herkes duyar, gazeteler benden bahseder, mecmualarda çıplak resimlerim çıkar, bu suretle belki de Hûri Beyin ağzı sulanır da beni arar, bulurdu. KOEH-54 (ES-21; TB-26; YNYNY-212)

Ağzı süt kokmak

-Senin ağzın da süt kokuyo be!.. Aspes, yâni püf be!..KOEH-72 (TB-239)

Ağzıyla kuş tutsa

Sen ne kadar şair olsan, parlak şiirler yazsan, ağzınla kuş tutup döktürsen, çok kıymetli şiir kitapları çıkarsan, Betül Hanım'ın salonuna girmedikçe şairliğin tescil olunmuyor. TB-113 (TY-121)

Ah etmek

Ne kadar ah etsem yine de az... Kör müydüm, nasıl oldu da onu ancak gece yarısına doğru görebildim. TB-248

Ahını almak

Senin ahını almak bana farz. Z-78

Akan sular durmak

Aklı Evvel Hoca da böyle deyince, tamam, akan sular durur...Z-182

Ak dediğine kara demek

Bugün, ak dediğine yarın kara diyecek kadar kuvvetli siyasî görüşün yok. ES-10

Akıl almak

Arkadaş, senden bir akıl almağa geldim. Z-22

Akıl danışmak

Bundan ötürü sana bir akıl danışacağım, demiş. Z-19 (ŞÇH-206; TB-169)

Akılda tutmak

Hangi birini akılda tutacaksın. S-69

Akıl durdurmak

Bir hokkabaz da akıl durdurucu hünerler göstermekteydi. SN-148

Akıl erdirmek

İnsan hakları üzerine bunca derin bilgisi olan ve cinsel sapıklara düşman bir aydın adamın nasıl olup da bu duruma düştüğüne akıl erdiremiyorlardı. SN-109

Akıl etmek

-Tabii çok ayıp oluyor, dedi, şimdiye kadar akıl edip çağırmalıydın...GK-104 (Z-75; ŞÇH-109; YNYNY-324)

Akıllılık etmek

Aralarına katılmadığım, dağ başında oturduğum için akıllılık ettiğimi sonradan anladım. TY-113

Akıl öğretmek

Böyleleri hiç bir şey yapamayınca, kendi yapamadıkları şeylerin nasıl yapılması gerektiği hakkında ona buna akıl öğretirler. ES-102 (S-93)

Akıl sır ermemek

Akıl sır almaz işler, dedi, bu kaymakam beyimizin ilçemizde işleri akla zarar. Z-248

Akılsızlık etmek

Şurda seçimlere ne kaldı... akılsızlık etme, biraz daha sık dişini... S-112

Akıl vermek

Allah razı olsun Defterdar Rıfat Bey akıl verdi. ES-16 (GK-190; S-22; Z-23; TB-122; SN-84; YNYNY-281; TY-325)

Akıntıya (akıntıya karşı) kürek çekmek

Karıdan ekmek çıktığı da yok. Bugüne kadar akıntıya kürek çektin...TB-159

Akla(akıllara) durgunluk vermek

Örneğin ünlü kadın avcısı Eyüplü Halit'in kadınları nasıl kandırıp kafese koyduğunu, daha bunun gibi ne usta dolandırıcıların akla durgunluk veren, ne

soyguncuların dudak uçuklatan, ne kabadayların kan donduran serüvenlerini, görmüş, yaşamış, onlarla birlikte bulunmuşçasına anlatırdı. YNYNY-23

Akla gelmek

Hem İsmet Doğar'ın büyük serveti, hem de ölen kadınların fakir oluşu yüzünden, böyle bir şüphe akla gelmez. DM-28

Akla zarar

Akıl sır almaz işler, dedi, bu kaymakam beyimizin ilçemizde işleri akla zarar. Z-249

Aklı almamak

Genç kızların bir matematikçiyle evlenmeye neden bu kadar istekli olduğunu anlamak pek akıl almaz. GK-14

Aklı başına gelmek

Birden aklım başıma geldi. KOEH-17 (GK-47; ES-10; S-95; Z-97; TB-130; SN-85; YNYNY-41; TY-24)

Aklı başından gitmek

Az kalsın aklım başımdan gidiyordu. KOEH-6 (Z-80; TB-154; TY-101)

Aklı başında olmamak

Aklı başında olmadığı için, bundan başka saçma bişey de söyleyebilirdi. TB-246

Aklı durmak

Sen neler anlatıyorsun? Aklım duracak. KOEH-130 (Z-168; TB-17; TY-306)

Aklı ermek

Sizin gibi tazelerin akli ermiyor bu işlere...KOEH-85 (S-22 ;Z-133; ŞÇH-83; TB-56; SN-144)

Aklı evvel

Aklı Evvel Bedir Hoca'nın oğlu Kara Belâ şöyle anlatıyordu. Z-6

Aklı fikri

Aklı fikri para biriktirmekte olan Ali:-Ben o ıslahhane mi, abdesthane mi, ne ise oraya gitmem, dedi. ES-67

Aklı karışmak

Acele etme, aklın karışır. KOEH-127 (S-75; ŞÇH-45; TB-203; YNYNY-82; TY-70)

Aklı kesmek

Yağlanması gereken ipin ıslatılmasını Çingene Ali'nin aklı kesmediyse de, olmazlanmanın bir işe yaramayacağım bildiğinden ipi bir kurna dolusu suya yatırmaktan başka bir çıkar yol göremedi. SN-144

Aklına gelmek

Doktorun söylediği kız aklıma geldi. KOEH-14 (DM-42; GK-117; ES-76; S-40; Z-33; ŞÇH-37; TB-26; SN-133; YNYNY-16; TY-26)

Aklına getirmek

Çok zor oldu, dedi, önce babamı aklıma getirdim, ağlıyacak yerde gülmeğe başladım. ES-82 (SN-159)

Aklına koymak

Bu Deli Celil, benim bildiğim deli domuzsa zaptolmaz, dedi, aklına koyduysa yapar.Z-176 (TY-397)

Aklı (aklına) takılmak

Ne kadar unutmaya çalışsam, bitürlü unutamıyorum, hep aklıma takılıyor. ŞÇH-36

Aklına uymak

Ya rüzgâr bir sağdan, bir soldan değişik esseydi de, sen Kel Hüseyi'nin aklına uysaydın, yol gidiyoruz diye topuğunuzun üstünde fir dönseydiniz nasıl olurdu? Z-229

Aklına yatmak

Bu sevaba girmek işine aklım yattı. ES-16 (Z-207; ŞÇH-73; TB-194; YNYNY-250;TY-190)

Aklında kalmak

O günlerde aklımda kalan en mühim hatıra, tekirle aramızda geçen bir sahnedir. DM-53(Z-59; ŞÇH-162; TB-42; SN-157; YNYNY-191; TY-54)

Aklından çıkmak

Şiir aklımdan çıkmış. Öyle de suspus durulmaz. ŞÇH-37

Aklından çıkmamak

Bir türlü Alinin istediği pastalarla çukulatalar aklımdan çıkmıyordu. ES-32

Aklından geçmek

Herif gece yatakta aklımdan geçenleri seziyor...TY-147

Aklından geçirmek

Ertesi günü, iki sivil memur refakatinde, Halûk Emniyet Müdürlüğüne gelirken, aklından türlü şey geçiriyordu. DM-74 (TY-148)

Aklından zoru olmak

“Senin aklından zorun mu var?” diye bağırdı komutan. YNYNY-48

Aklında tutmak

Bütün dikkatimle, mühendisin ne dediğini aklımda tutmaya çalışıyordum. ŞÇH-158

Aklını başına almak (toplamak, devşirmek)

İyisi mi, şimdiden aklını başına topla...KOEH-125(Z-206; TB-138; TY-71)

Aklını başından almak

Ocak maşası gibi bir kız kurusu, Sait'imın aklını başından aldı... GK-189 (YNYNY-40)

Aklını kaçırmak

-Hadi o oğlan deli, sen de mi aklını kaçırdın be...GK-169 (Z-66; TB-120)

Aklını karıştırmak

Aman, aklımı karıştırdın, nerde kalmıştım? GK-65 (Z-59)

Aklını kullanmak

Ola ki aklımı kullanırsam, dedim. YNYNY-205

Aklının ucuna gelmemek

Elinde büyüyen bu çocuğun hiçbir zaman baba olabileceği aklının ucuna gelmemiştir. GK-68

Aklının ucundan bile geçirmemek

Reislik benim aklımın ucundan geçmemiş...Z-111

Aklını oynatmak

Elin fukarası aklını oynatmış, vah, vah, vah... dedi. Z-116

Aklını peynir ekmekle yemek

Ayol, sen aklını peynir ekmekle mi yedin? KOEH-11

Aklını şaşırma

Yoksa ben aklımı mı şaşırdım? Z-154

Aklınla bin yaşa

“Sağol, hay aklınla bin yaşa!” deyip yürüdüm. YNYNY-224

Aklı sıra

Aklı sıra, bu konuştukları Başbakanın kulağına gidecek de, gözüne girecek. Z-261

Akşamı zor etmek

O gün akşamı zor ettim. KOEH-74

Alabora olmak

Ortalık bir alabora oldu. S-59

Alaşağı etmek

Meğer herif bizim hanımın başından, şapkasını alırken saçlarını birlikte alaşağı etmiş, sahnenin bütün ışıkları hanımın cavlak başında aksettiğinden, herkes tiyatroya birden gökten nur indi, ya da gece yarısı kuzey güneşi doğdu sanmış. ES-26 (GK-284; TY-12)

Alaya almak

Bu üç kelimeyle bir zamanlar, arkadaşlarımı alaya alırdım. TB-245

Alaya çıkmak

İçimizden birini alaya çıkarılmaktan kurtaramazsa çok üzülürdü. TY-13

Alaya vurmak

Hepsi de, Amerikalı işadamlarının basın toplantısına gereken değeri vermiş, yalnız içlerinden biri işi alaya vurmuştu. TY-305

Al benden de o kadar

Allah bilir ya, al benden de o kadar... TY-149

Al birini vur ötekine

Erkek milleti değil mi kardeş, al birini vur ötekine... ŞÇH-93

Aldırış etmemek

Hiç aldırış etmedim. KOEH-26 (ES-67; S-13; TB-164; SN-60; TY-247)

Aldı yürüdü

Ulus gazetesi, memlekette hırsızlık aldı, yürüdü, insan milyonlarını bile muhafaza edemiyor, bu ne sefalet! diye ikinci baskı yaptı. ES-78 (Z-222; TY-206)

Âlem yapmak

Onlar bir yanda âlem yaparlarken, ben içerde divana uzandım. KOEH-49 (ES-57;TY-158)

Aleyhine dönmek

İhtilâlciler, kralın akrabalarını da asıp kesecekler, memleketten kovacaklar diye, akrabaları kralın aleyhine dönmüşler, “Mal onet!”Pardon, yani nasıl derler Türkçe ki, namussuzluk...TB-49

Alı al moru mor

Gördüm ya, ikisi de kötü, alı al, moru mor soluyarak gidiyorlar. Z-174

Alıcı gözüyle bakmak

Kadına alıcı gözle bakıyorum, hiç tanışlığımız yok. TB-59 (TY-120)

Alı koymak

Yalnız, sizi işinizden alıkoymayayım... GK-25

Alıp başını gitmek

Üst üste beş kız babası olmak, adama çok ayıp geliyormuş, “Artık kimselerin yüzüne bakamam!” diye, alıp başını gitmiş uzaklara. ŞÇH-76

Alıp yürümek

Kasabada şehide cenaze merasimi yapılacak, kasabamızın namı alıp yürüyecek diye muhalifler kıskançlıklarından çatlayacaklar...Z-167 (GK-209)

Alicengiz oyunu

Bakın görelim, altından bunun ne Ali Cengiz oyunu çıkartacak...Z-58

Ali kıran baş kesen

Buna da hamdolsun, Ali kıran baş kesen olmaktansa saçkıran olmak yine iyidir. S-73

Ali'nin külahını Veli'ye, Veli'nin külahını Ali'ye geçirmek

Babasının parasında pulunda gözü var dese, babası gerçekte adı zengine çıkmış, oysa Ali'nin külahını Veli'ye, Veli'nin külahını Ali'ye geçiren biriydi. GK-152

Alkış kopmak

Bir alkış koptu. KOEH-52(ES-94; S-13; Z-192; ŞÇH-37; TB-101)

Alkış tutmak

Yaşa İbraam Bey, diye bağırarak alkış tutuyor ki, kulaklar sağır olacak...Z-192(ŞÇH-37;YNYNY-97)

Allah Allah

-Allah Allah... Düzelmış yahu... Aman doktor, olur şey değil...KOEH-5 (GK-204; ES-26; S-24; Z-50; TB-26; SN-69; YNYNY-31; TY-70)

Allah aşkına

-Merak ettim, söyle Allahaşkına...KOEH-5(DM-149; GK-217; Z-28; ŞÇH-139; TB-293; SN-41; YNYNY-280; TY-67)

Allah bilir

-Topa vuramaz ki... Topa vurmaya kalksa, Allah bilir, oynak yerlerinden bütün kemikleri dökülür ortaya...GK-169 (Z-12; TB-38; YNYNY-186; TY-98)

Allah büyüktür

Dur hele... Allah büyüktür. YNYNY-316

Allah'ın günü

Her Allah'ın günü, ikimizden birinin yüzü, gözü kan içinde kalırdı. ES-32 (YNYNY-282)

Allah'ın kulu

Yahu, bunca yıldır hapisteyim, bugüne kadar bir Allah'ın kulu da çıkıp, suçum şudur demedi be...YNYNY-28

Allah için

Değer Allah için. Onun yalnız hâtırası yeter. ES-21 (TB-159; Z-215)

Allah (seni) inandırısın

Geldiği zaman elime, Allah seni inandırısın, ayağında takunyalar, sümüklü bir kızdı. KOEH-86 (Z-141; TB-278; YNYNY-246)

Allah ne verdiyse

Orada Allah ne verdi ise, toplarsın, haydi oradan başka yere... ES-79 (TY-222)

Allah selamet versin

Allah selamet versin, Sait'im çok dalgındır. GK-232 (TB-141)

Allah'tan korkmaz

Allahtan korkmaz, kuldan utanmaz, onca sabıkalı resmi içinde, neden benimkini seçtin? diye şaka yaptığımda, birden şaşırıp şu itirafta bulunmuştu. TY-218

Allah var

Herif burda yoksa, Allah'ı var. Z-72 (TB-24)

Allah vere

Allah vere, bugün stadyumda olsaydı da seni tanıştırsaydım âbicim...GK-209

Allah vermesin

Mümtaz Bey:-Bu çocuk değil, Allah vermesin canavar! diye bağırdı. ES-15

Allah yarattı dememek

Herif, kadının saçlarını bileğine dolar, Allah yarattı demez, ağzından burnundan kan getiresiye dayak atardı. KOEH-73 (Z-97; TB-101; TY-14)

Allah yürü ya kulum demiş

Allah yürü ya Kâzım kulum dedi. . Kâzım da uydu Allahın emrinda, yürüdü. TB-211 (YNYNY-127)

Allem kallem etmek

Şimdi Hûriye olsa, ne yapar, ne eder, iki kırır, bir süzülür, allem eder, kallem eder, bakkalın gönlünü ederdi. KOEH-24 (GK-130; ES-20; Z-72)

Alnında yazılıysa

-Kadın bana, "Ne diyelim... Alnında yazılıysa, kısmetse olur," dedi. GK-68

Alnından öpmek

Özel olarak beni huzuruna çağırıp, gazetenin sahibi ve öbür gazeteci arkadaşları yanında, "Sizi tebrik ederim, siz hükümeti destekleyen büyük bir gazetecisiniz," diyerek alnından öptü. GK-134

Alnını karışlamak

Küçük çocuk eliyle alnımı karışladı. ES-81 (TB-196)

Alnının teriyle

Hayatında alnının teriyle hiçbir şey yapmamış, hiçbir şey kazanmamıştı, ama kendi emeğiyle baba olmayı çok isterdi. GK -78

Alt etmek

Yook, içinizde muhalefeti alt edecek, İbraam Bey'den daha oyunbaz birisi varsa, o başka, ona bir diyeceğim yok...Z-131

Altı karış beberuhi

O sis düdüğü sesli Bedri Kaymakam bu mu? Yahu bu, altı karış beberuhi... TY-135

Altına etmek(kaçırmak)

Anladığım doğruysa, candarma kumandanının adını duyar duymaz altına kaçırdığından, ayakta duramamış. Z-28 (YNYNY-315)

Altında kalmak

Bu iyiliğinizin altında kalacağım, dedim. KOEH-25 (Z-24)

Altında kalmamak

Nihal'in annesi bu iyiliklerin altında kalmamak için, İsmet Beyin ev işlerini görürdü. DM-23(S-37; TB-105)

Altından kalkmak

İkimiz elele verir, evelallah bu işin altından kalkarız, diyordu. TY-318

Altını üstüne getirmek

O koca köşkün birkaç kere altını üstüne getirdim, Kenan yok...TB-107 (ŞÇH-96; SN-105)

Alt olmak

Partimiz Belediye seçimlerinde alt oldu mu, elinden belediye reisliği gidecek, herifin düzeni tüm bozulacak... Z-110

Altüst etmek

Evin içini altüst ettik. YNYNY-286

Altta kalmak

Numarayı almak için yetiyecek olmasam altta kalmam ama, ne yapayım ki işim acele...YNYNY-67

Alttan almak

Herif alttan aldıkça, karı bayrağı açıyor. TB-58 (Z-28; YNYNY-264; TY-355)

Alt tarafı (yanı)

Alt yanı "ıslatmaz" diyeceksin. YNYNY-246 (KOEH-11; S-77; Z-17; TY-213)

Altüst olmak

Kavganın neden çıktığını bilemiyorum. Ama bar altüst oluyordu. TY-359

Amana gelmek

Sonra, amana geldi de, Dünder Dubara da ortalığı mayna etti. GK-251 (YNYNY-281)

Aman bulmak

Evinde olsa, peykeden, minderden aman bulur. Z-187

Aman vermemek

Ama arkasından koşanlar hiç aman ve zaman vermediklerinden, uluslararası değerli hakemimiz sağa sola sapmaya fırsat bulamadan can telaşıyla kaçtığı için, her nasıl olduysa, her nerelerden girip çıktıysa, birden kendini stadyumun dışında buldu. GK-215 (SN-99)

Ana baba günü

İten, kakan, düşen, kalkan, bir ana baba günü. TB-287 (GK-211; YNYNY-32)

Anadan doğma

Adam, anadan doğma polis, efendim... TB-69 (KOEH-4; Z-39; YNYNY-24;TY-110)

Ananın (anasının) ak sütü gibi helal olsun

“Oğlum Yaşar, senden ne kadar alacağım varsa, anamın ak sütü gibi hepsi helal olsun.” YNYNY-325

Anasından emdiği süt burnundan(fitil fitil) gelmek

Rıhtıma gelince bavulu yere bıraktım. Anamdan emdiğim süt burnumdan gelmişti. ES-51(TB-22)

Anasından emdiği süt burnundan getirmek

Hem de anasının emdiği sütü fitil fitil burnundan getiririz... dedi. TY-209 (Z-89)

Anasından doğduğuna pişman etmek

Koşmasındaki hızına, savurduğu tozuna bakılırsa, İmam bir eline geçirirse, Yaşar Yaşamaz'ı anasından doğduğuna pişman edecekti. YNYNY-14 (Z-198)

Anasını ağlatmak

Alt yanı bir lira dolmuş parası vereceksin, kapının anasını ağlattın be...YNYNY-67(KOEH-115; Z-41; TY-168)

Anasını bellemek

O Zübük alçağının, ahan simdik anasını belledim... diye yataktan fırlayıp, giyinmiş, seferi olmuş. Z-98 (S-76)

Anasının kızı

Ne de olsa anasının kızıydı. GK-283

Anasının ipini satmış (pazara çıkarmış)

Anasının ipini satmışlardan biri, yanındakini dirseğiyle dürterek, -Oğlum, gene Kürt Kâmil'e gün doğdu, şu yavriye bak... SN-14 (Z-48)

Anlam çıkarmak

Aman emmi, karttaki yazıyı okuduysam da, bir anlam çıkaramadım. YNYNY-135 (TY-298)

Anlam vermek

Hepsi sözcüklere ayrı ayrı kendilerine göre anlam verdiğiğine göre... S-18

Anlaşmazlık çıkmak

Şekerim, evvelden konuşalım da, sonra aramızda anlaşmazlık çıkmasın!..KOEH-30 (TB-86)

Ant içmek

Eski alacağı olan iki kişilik asma parasıyla bu yenisinin ücretini de peşin almadan elini ipe sürmeyeceğine, ana-avrat karıştırarak söver gibi and içiyordu. SN-138 (Z-49;TY-364)

Apar topar

Bizi apar topar karakola götürdüler. ES-105 (Z-68; TB-37; SN-113; TY-27)

Apışıp kalmak

Berrin Hanımla Madam Anjel bu konuda yeni bir tartışmaya girmişler, Sait de şaşkınlıkla onları dinliyordu, apışıp kalmıştı. GK-166 (Z-125; TB-159)

Aptallığa vurmak

Ama bazı kulağı ağır işitenlerin, işlerine gelmeyi duymayıp, işlerine gelen fisiltiyi bile duymaları gibi, Sait de bütün bunları bilmezden gelip, işi büsbütün aptallığa vuruyordu. GK-145

Ara bulmak

İçerde tanımadığı üçdört kişi oturmuş tatlı tatlı konuşuyorlar, o da konuşmaya katılır ve onları birbirine düşürür önce, sonra da, “Durun ben aranızı bulayım...” diyerek, durumu kendisi odaya girmeden önceki yerine getirir. GK-245

Aradan çıkarmak

Nasıl olsa bu dairedeki bütün İbraaam Beyleri bir bir dolaşacak değil misin, ilkin tevziat kalemindeki İbraaam Beyi gör, onu aradan çıkar. YNYNY-76

Araları (arası) açılmak (açık olmak, bozulmak)

Sait’le aralarının açıldığını bilmeyen Berrin Hanımefendi, Kerkenez Sevim’i çok iyi karşıladı. GK-223(Z-20; TB-174)

Aralarından su sızmamak

-Efendim, bu kadın, bizim vekil beyle çok sıkı fıkı ahbap, aralarından su sızıyor. TB-82 (Z-15)

Arap saçı

Tamam, ben lafı arapsaçına çevirince, dans ettiğim kadın da hiçbir şey anlamayan bütün insanlar gibi,-Anladım, dedi, yani siz bizim damadın nesi oluyorsunuz? TB-145

Aralık vermek

Her ne olursa olsun şiş yapma işine ara vermiyordu. SN-53

Arası iyi(hoş) olmamak

Evde herkesle barıştı, ama nedense benimle arası pek iyi değil. ŞÇH-48

Arasını açmak

Bu resimleri basıp da Sait'le arasını mı açacaklardı? GK-274

Arasını(aralarını)bulmak

İtalya ile padişah'ın arasını bulan oymuş; sonra İtalya ile siyâsi ve ticarî münasebetleri o kadar iyi yoluna koymuş ki, İtalyanlar da “Biz de eğer insansak bu kadar iyiliğin altında kalmayız” diye o zaman kendi gazetelerine yazmışlar. TB-14

Araya girmek

Biyandan da konuşmalarını sürdürüyorlardı. Ben de araya girmek zorunda kaldım. YNYYN-73

Arayı açmak

Çiftverenoğlu da gayri belediye reisliğinin elden gittiğini anlamış, hiç değilse Zübük'le arayı açmayayım diye, o hepimizden ateşli,-Her ne gibi şartın şurtun varsa, her bir buyruğun canbaşüstüne!.. dedi. Z-136

Arayıp sormak

Mirastan hakları olduğunu iddia edenler, hala ya da teyzeleri olan Güllüyü, heryerde arayıp sormaya başlamışlar, ama Güllü'nün ne yaşadığı, ne öldüğü konusunda bir bilgi edinebilmişlerdir. TB-51

Arayıp taramak

Sonradan katılanlarla yirmi otuz kişilik kalabalık, Sait'in bulunması değil de bulunmaması ihtimali olan yerleri arayıp tarayıp neden sonra onu yaşıtı çocuklarla birlikle neşe içinde, karlar arasında yuvarlanırken bulunca, hep birlikte, “Ah yavrum...”, “Canım çocuğum”, “Nerelerdesin Sait'çim...” gibi gösterişli çığlıklarla çocuğun üzerine öyle bir atılış atılmışlardı ki, neye uğradığını şaşırın Sait, korkudan karların üstüne boylu boyunca düşüp kaskatı kesilmişti. GK-186

Arayı soğutmak

Arayı soğutup da bir unutturdun mu, bir daha taş çatlasa hatırlatamazsın. S-113

Ar damarı çatlamak

Emicemin ar damarları çatlamış. TB-202

Ardını bırakmamak

Oysa, sıkıyönetim, işin ardını bırakmamış. TY-381

Ardına düşmek

Kerkenez, ünlenmiş büyük futbolcuların ardına düşer. GK-207 (Z-67; SN-133; YNYNY-147; TY-42)

Arif olan anlar (anlasın)

Baksana “Naa... Naaa...” diye ses çıkarıyor ikisi de... Arif olan anlar...TY-156 (S-80)

Arka çıkmak

Bir arka çıkanımız olsaymış, ne çare...Z-39 (TY-210)

Arkadan vurmak

Koç Rahmi, cinayeti planlamış, altı omuzdaşım berberhaneye yerleştirmiş ve berberhaneden ziyaret yerine serbestçe geçildiğinden, tam Beyaz Nuri'nin ziyaret saatinde altı omuzdaşım Beyaz Nuri'nin üstüne üşüştürüp arkadan vurdurmuştu. SN-77

Arka planda kalmak

Ama istemiyordu; o arka planda kalıp işleri yürütmeyi daha uygun buluyordu. GK-131

Arkası kesilmek

Hiç umulmadığı, beklenmediği bir zamanda avukatı, dedelerinden birinden miras kalıp biyanda unutulmuş bir hanın, apartmanın, bir çiftliğin yada çok geniş bir arazinin bulunduğu müjdesini getirir, bu müjdelerin arkası hiç kesilmezdi. GK-16

Arkasına(ardına) düşmek

Bir sokağa çıktı mı, arkasına bir bölük erkek düşermiş...GK-67 (ES-21; YNYNY-99)

Arkasına düşmek (takılmak)

Onun arkasına takılacaksın. S-112 (KOEH-15; DM-11; GK-42; TB-297; TY-94)

Arkasından koşmak

Hem de Sahirenin arkasından ne beyler, ne zenginler koşardı. KOEH-74 (TB-243)

Arkasını bırakmak

O gidiyorum dedi, biz arkasını bırakmadık. Z-166

Arkası olmamak

Çünkü bir arkamız yok. Z-35

Arka vermek

Candarmaya arkanı vereceksin, anladın mı? TY-122

Arpacı kumrusu gibi düşünmek

Ağası gitti, arpacı kumrusu gibi düşünüyor şimdi... SN-59

Ar ve haya perdesi yırtılmak

Sen iki göbek attın mı, hemen rencide olur, Allah göstermesin, ar ve haya damarı ve perdesi yırtılıverir. TB-78

Asıp kesmek

İhtilâlciler, kralın akrabalarını da asıp kesecekler, memleketten kovacaklar diye, akrabaları kralın aleyhine dönmüşler, “Mal onet!” Pardon, yani nasıl derler Türkçe ki, namussuzluk...TB-49

Aslanın ağzında olmak

Gerisini siz ona bırakın, mebusluk aslanın ağzında olsa söker alır. Z-200

Aslan kesilmek

Vali hazretlerini görsen, herif aslan kesilmiş, kükreyip duruyor. Z-65

Astarı yüzünden pahalı olmak

Hani, astarı yüzünden pahalı çıkar diye korkarım... Z-35

Astığı astık, kestiği kestik

Çünkü, sonradan cezaevinin astığı astık, kestiği kestik bir baş belası olduğu, cezaevi yönetimine bile söz geçirdiği zamanlarda Berber Hayri, bu gardiyandan, eski kabahati için af dilemişti. SN-116

Aşağı kalmamak

Bana kalırsa akıllılıktan yana Tüccardan Emin Efendi, Bedir Hoca'dan hiç de aşağı kalmıyor. Z-231 (KOEH-92; TY-151)

Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık

Alta tükürsem sakal, üste tükürsem bıyık. Z-130

Aşağı yukarı

Bugün de aklımda, aşağı yukarı şöyle bişeyler yazmıştım. TY-270

Ateş bacayı sarmak

-Desene, çoktan ateş bacayı sarmış, sen bizi boşuna uğraştırıyorsun... Aman Sait, nasıl yaptın bu işi? GK-68

Ateş basmak

Söyleyiş biçiminden ne demek istediğini anladığım için yüzüme ateş bastı. TB-224 (S-14; TY-235)

Ateş düşmek

Üstelik, yüreğine sevi ateşi de düşmüştü. GK-226

Ateş pahası

Bu zamanda apartıman kiraları ateş pahası. YNYNY-210

Ateş püskürmek

Kapı birdenbire açıldı. Mümtaz beyle, Saffet hanım ateş püskürüyorlardı. ES-31 (YNYNY-327; TY-405)

Ateş saçmak

Benim iki iriliğimde bir adam, gözleri ateş saçıyor...TB-158

Atıp(atmak) tutmak

Atıp tutmaya da başlamıştı, bilinçaltına bastırıldığı duyguları yüze fişkırıyordu. GK-155 (S-96; Z-71; TB-281; TY-347)

Atsan atılmaz, satsan satılmaz

Bu Zübükzade, memleketimizin bir yüzkarası ama, neylersin bey, bir kere mevcut bulunmuş; atsan atılmaz, satsan satılmaz. Z-10

Avazı çıktığı kadar

İstiklâl caddesinde bir sinemanın köşesinde durup avazım çıktığı kadar bağırmağa başladım. ES-85 (KOEH-60; DM-35)

Avucunun içine almak

Böyle bir kadın, Sait'i avucunun içine alır ve bütün hesaplarına elkoyarsa, onlara hiçbir şey koklatmazdı. GK-67 (DM-29)

Avucunu yalamak

Siz de muradınıza eremediniz ya, avucunuzu yalayın. TB-79

Ayağa fırlamak

Cengiz birden fırladı ayağa,-Efendim, fedakâr olmalıyız; bu hikâye işte onu anlatıyor, dedi. ŞÇH-52

Ayağa kaldırmak

“Yahu, boşu boşuna bağırıp herkesi ne diye ayağa kaldırıyorsun, dükkânınıza hırsız filan girmedi...” dedi. YNYNY-167

Ayağa kalkmak

Yalnız İstanbul değil, bütün yurt ayağa kalkmıştı. GK-271 (ES-96; Z-167; TY-31)

Ayağına düşmek

-Aman usta...diyerek mürettibin ayağına düştük. S-22

Ayağına gelmek

Kerkenez Sevim'in beklediği tesadüf ayağına geldi. GK-50 (TB-92)

Ayağına gitmek

Sonra koskoca bir Şeyh Said-i Uryani, Bey'in ayağına gider mi! TY-148 (Z-47)

Ayağına kapanmak

İki gözü.iki çeşme ağlayarak Büyükhanımefendi'nin ayaklarına kapanıyor, yalvarıyor. YNYNY-276(KOEH-69; DM-103; GK-117; Z-63; TB-133;TY-121)

Ayağını kesmek

İkisi de kulüpten filan ayaklarını kestiler. TB-278

Ayağının altına almak

Kızın yaşı küçülür küçülmez, hanım kızı aldı ayağının altına, “Ya el beğenir ya yer beğenir” diyerekten kızı bir iyice döğdü, pestilini çıkardı. ES-20 (KOEH-111; TB-161)

Ayağını öpeyim

“Üşenip de yarına bırakma, ayağını öpeyim.” YNYNY-190 (Z-78; TY-209)

Ayağını (ayaklarını) sürümek

Gedikli ihsan önden seğirtip giderken kapıya yanaştıkça ayak sürümeye, geri geri kalmağa başladı. Z-208

Ayağı suya ermek

Ayağım suya erdi. Bu “Vaşington” da “Kovuk” gibi bir içkili lokanta olacaktı. S-34

Ayak bağı olmak

Efe, “su testisi su yolunda kırılır” sözünce soluğunu can pazarında tüketecekmiş ya, karısı ayakbağı olmuş, İbraam oğlanı ayağının dibine atıp, -Bu sabiyi çiğne ondan kelli düşmanlarının üstüne var... demiş. Z-150

Ayak işi

Ayak işlerine bakacak birini arıyordu. YNYNY-255 (TY-207)

Ayakta dimdik durmak

Her ne kadar Tozkoparan profesyonel bir kulüpse de, onlarda amatör ruh egemendi ve Tozkoparan ancak böylece ayakta dimdik durabiliyordu. GK-139

Ayakta tutmak

En fazla sarhoş olan Abidin beyi ayakta tutabilmek için, Cemşit beyle Şaban bey onun kollarına girmişlerdi. ES-95

Ayakta uyumak

Onlar zaten ayakta uyuyor... Hayır, beni uyutamaz kimse... GK-142

Ayaküstü

-Ayak üstü olmaz dedi, bu akşam saat dokuzda Kırmızı gül gazinosuna gelir misiniz? ES-88 (DM-5; GK-94; TB-178; TY-416)

Ayranı kabarmak

Ayıp değil a ağbiler, kanım kaynamaya, ayranım kabarmaya başladı. YNYNY-204 (KOEH-65)

Ayrısı gayrısı olmamak

Yani diyeceğim şu ki, gecemiz gündüzümüz birlikte geçer ve ayrımız gayrımız yoktur. Z-224

Ayyuka çıkmak

Dedikodu da ayyuka çıkmış artık. TB-28

Baba dostu

Ben gene gittim o baba dostuna... YNYNY-116 (Z-124)

Babana rahmet

Hay babana rahmet... İyi bildin. Z-92

Baba ocağı

Dokuz yaşıma gelince baba ocağından ayrıldım. ES-13 (Z-13)

Baba olmak

Siz ne diyorsunuz teyzeciğim, dedi, ben yakında baba oluyorum. GK-68 (YNYNY-254)

Babasının hayrına

Babasının hayrına kimsenin bedavadan öksürdüğü yok. Z-264

Babasının oğlu

Bizim seyirci yenilene acır, Alman seyirci, babasının oğlu olsa, neden yenildi diye kızar. GK-178

Bacak kadar

Bu bacak kadar çocuğa... Ahlâk düşkününü herif!... Yürü karakola! diye bağırdı.

ES-47 (KOEH-84)

Bağdaş kurmak

İşini bitirince, iki ayağı üstüne bağdaş kurdu, cıgarasını yaktı. ES-67

Bağırıp çağırarak

Ana bacı da karıştırarak ağır sövgüler savurup bağırıp çağırmaya başladı.

YNYNY-25 (TB-47)

Bağrına basmak

Onu bağrına bastı. DM-65

Bağrına taş basmak

Gözyaşlarını içine akıtmayı, bağrına taş basmayı bilirsin...DM-115

Bağrı yanık

Demek o zavallının da bağı yanıkmiş ki, hazır bağrımaya fırsat çıktı diye, o da benimle birlikte bağıırıyordu. YNYNY-340

Bahse girmek(tutuşmak)

Sonunda üç yüz lirasına bahse tutuştular. TB-96 (GK-273; Z-73; TB-184)

Bahsi kazanmak

Sonunda Zübükzade bahsi kazanmış. Z-73

Bal gibi

Bal gibi yalan işte... Senin, baban atmış... ŞÇH-25(KOEH-7; S-99; TY-152)

Ballandıra ballandıra anlatmak

Sonra da birbirimize yazdığımız mektuplarda bunları bire bin katarak, ballandıra ballandıra anlatacağız. Z-101 (KOEH-38; TY-34)

Baltayı taşa vurmak

Doğru söyle, yoksa baltayı taşa mı vuruyorum?...KOEH-125

Bana mısın dememek

İstanbul derler bir belde var ki, bu bizim hükümet gibi on hükümeti kaldırır da bana mısın demez. Z-88

Bardaktan boşanırcasına yağmak

Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. TY-76

Barut olmak (kesilmek)

Barut olmuş, bağırıyor ya, ne dediği anlaşılıyor. Z-66

Basıp gitmek

Nasıl olsa sabah buradan basıp gidecektim. TY-236 (TB-27)

Basireti bağlanmak

Lakin bizim basiretimiz bağlandı da “Bir fabrika isteriz” dedik. Z-253(GK-214)

Baskına uğramak

Ahlâk zabıtası tarafından hiçbir turistik otelde baskına uğramadığım gibi, hiçbir zaman da uygunsuz vaziyette bulunurken yakalanmadım. S-140

Baskın çıkmak(gelmek)

Kızı kendisinden de baskın çıkmıştı. GK-114(ŞÇH-24; TB-56)

Baskın vermek

Ahlak zabıtası olsa, baskın verir, annadın mı, yaşı küçük kız arar, sonacığma vesikasız artis kan, konsomatris filan arar...TB-294 (SN-89)

Baskın yapmak

Baskın yapar ahlâk zabıtası tak kapatır barı...TB-295 (KOEH-94)

Baskı yapmak

Kendilerine yasal ve toplumsal baskı yapıldığını iddia ediyorlar. SN-44 (GK-144;TY-149)

Başa çıkmak

“Müslümanlıkta mucize yoktur, derler, yahu biz bir karıyla başa çıkamıyoruz, Muhammet Hazretleri en büyük mucizeyi göstermiştir” derdi. GK-128 (DM-155; S-22; Z-31; TB-192; TY-414)

Başarı göstermek

Yaşı geçmiş ve artık eski yetiştiriciliği kalmamış olan Tomson, Türkiye’den başka biyerde antrenörlük bulacağından umudu kestiği için de, son aylarda hem hayal kırıklığına hem de son gücüyle bir başarı göstermek tutkusuna kapılmıştı. GK-184

Baş başa bırakmak

Annesiyle babası da sözde onları evde baş başa bırakmışlardı, ne diye? GK-96 (TB-171)

Baş başa kalmak

Mehcure Ferferik durumdan memnundu; demek ki iki gencin baş başa kalmaları, tam tasarladıkları yönde gelişmişti. GK-103 (KOEH-38; TB-48; YNYNY-50; TY-248;)

Baş başa vermek

Beygirler bile beygir akliyle, canavarı gördü mü, başbaşa verir birleşir de art ayaklarını canavara dönerler. Z-110 (S-20)

Baş belası olmak

Çünkü, sonradan cezaevinin astığı astık, kestiği kestik bir baş belası olduğu, cezaevi yönetimine bile söz geçirdiği zamanlarda Berber Hayri, bu gardiyandan, eski kabahati için af dilemişti. SN-116

Baş edememek

Polis ve candarma baş edemeyince, itfaiyeye telefon edip yardım istediler. GK-280 (ES-19; Z-31; ŞÇH-151; TB-136; YNYNY-33;TY-128;)

Baş etmek

Deliye ne yapılır, deliyle baş edilir mi hiç...TB-296 (Z-131; SN-46; TY-126)

Baş göz etmek

Berrin Hanım,-En iyisi kızı biçabuk başgöz etmektir, diyordu, bir kere nikâh altına girip başı bağlansın, ondan sonra ne isterse yapsın. GK-11

Baş göz olmak

Kaçtır, denedim, horoz sesi duymamış, er eli değmemiş, gün görmemiş, pencere kenarında koca beklemekten kurumuş, kız kurularına bile gönül versem, hemen, ama hemen bir koca bulur, başgöz olurlar. KOEH-3

Başı belaya girmek(uğramak)

-Ben, dedi, geçen seferki dergiye biliyorsunuz, üç yüz lira koymuştum. Bu yüzden başım belâya girdi... ES-110 (S-22; Z-22; TB-29; YNYNY-17; TY-93)

Başı boş bırakmak

Kari milletini başı boş bıraktın mi olmaz. TB-213

Başı boş kalmak

Bunların başı bir boş kaldı mı, o bar senin bu bar benim geze dolaşa karı kız dalgasına tutuluyorlar. GK-135

Başı çatlamak

Başım çatlayacak. Nasıl dertliyim anlatamam. Z-157

Başı derde girmek

Bu işten başımız derde girer... SN-95 (S-57; Z-43; TB-298; YNYNY-292;TY-205)

Başı dönmek

Çalgı, şarkı, müşterilerin gürültüsünden başım döndü. ES-89(KOEH-124; DM-101; GK-100; S-18; TB-97; TY-362)

Başına bir hâl gelmek

Ayıp değil arkadaşım, yiğit olanın başına her bir hal gelir. YNYNY-29

Başına bela almak

Bu kadar iş arasında durup dururken al başına bir de "Pare" belasını...Z-60

Başına buyruk

Bunca zaman kızlarını başına buyruk bırakmış olan annesiyle babası, şimdi ne oluyordu da böyle Sevim'in herşeyine karışıyorlardı. GK-157 (ES-80)

Başına çıkmak

Biz bu alçağın afur tafuruna ses etmezsek, bu bizim başımıza çıkar, dedi. Z-31

Başına çorap örmek

Ama başıma çorap öreceklerini nerden bilirim.TY-160 (Z-58)

Başına devlet(talih)kuşu konmak

Düşen uçak değil, tepemize talih kuşu gelip konmuş da haberimiz yok. Z-165(TB-12)

Başına ekşimek

Ama iki ay sonra Cins Bekir "Betül'ü boşayacaksın!" diye Sarsak Mecdi'nin başına ekşiyor. TB-20

Başına geçmek

Çünkü bu Selâhattin nerde yeni bir kuşak varsa oraya koşar, onların başına geçmek ister. S-100

Başına gelmek

Adam da karısının suçu olmadığını anlıyor, anlamasına anlıyor ama, başına gelenleri de bitürlü hazmedemiyor. TB-28 (DM-73; Z-16; SN-122;YNYNY-19;TY-10)

Başına iş açmak

Onlar da gecenin bu saatinde başlarına iş açılmasını istemiyorlardı. YNYNY-215 (S-35; Z-53; TY-96)

Başına iş çıkarmak

“Sanki” burda bizim işimiz az, bir de şapkanızı orda burda unutursunuz, bizim başımıza iş çıkarırsınız.” YNYNY-185

Başına kakmak

Niçin şimdiye dek arayıp sormadın diye başına kakmayacaktı. GK-223 (S-127)

Başına toplanmak

Koşuş arkadaşları başına toplanıp sormaya başladılar. YNYNY-15

Başına yıkmak

Çünkü bir genç kızla bir delikanlı bir evde yalnız başlarına kalınca, evinizi başınıza yıkacak değiller ki bir tehlike olabilsin, alt tarafı ne yapabilirler... TB-171

Başından almak

Allah bizim ferasetimizi hep mi başımızdan aldı. Z-25

Başından aşağı kaynar sular dökülmek

Sanki başımdan aşağı kaynar sular döküldü. TY-137(DM-124)

Başından atmak

Babam beni ne kadar başından atmak isterse istesin, eğer şu Mümtaz beyin evlâtlıklar için söylediklerini duymuş olsaydı, beni bu adama evlâtlık diye vermezdi. ES-23

Başından geçmek

Geçen mektubunu okurken, bütün gülünç olaylar hep senin başından mı geçiyor, diye düşündüm. ŞÇH-59 (KOEH-21; DM-93; SN-127; YNYNY-126;TY-81)

Başından savmak

Kral misafirlerini erkenden başından savıp da Prens Feşafeş’le başbaşa kalınca, koca sarayda bir kovalamacadır başlamış...TB-48 (KOEH-36; Z-198; ŞÇH-130; SN-139; YNYNY-134; TY-99)

Başını ağrıtmak

Daha önceleri sık sık gelip Berrin Hanımın başını ağrıtan bu adamlar, Sait'in geldiğini hemen daha o gün öğrenmişler, köşke damlamışlardı. GK-236 (KOEH-4; S-75)

Başını alamamak

Vaktim olsa yine şiir yazmak isterim ama, nerdeee, işten güçten başımı alamıyorum ki...TB-112

Başını alıp gitmek

Evet, “Artık çektiğim yeter! “ diyerek canına tak dedi, don-gömlek fırladı, başını alıp gitti, nereye olursa...GK-189 (TB-41; SN-35)

Başını bağlanmak

Kerkenez Sevim, Ahmet’in başını bağlar diye düşündüler. GK-135 (YNYNY-45)

Başını belaya sokmak

İşte bu arama başımızı belâya soktu. ES-106 (S-63; SN-88; TY-85)

Başını derde sokmak

Ama bu durumları düzenleyen ve kışkırtan ağaların bu kez, Berber Hayri için, hiç de başlarını derde sokmaya niyetleri yoktu. SN-115

Başını dinlemek

Ben de yalnız kalınca, biraz başımı dinleyeyim, dedi. KOEH-21

Başını döndürmek

Makam insanın başını döndürür. Z-137 (SN-49)

Başını ezmek

O kara yılanın başı ezilmedikçe, burda muhalefetin kökü kazınmaz, dedik. Z-72

Başını kaşıyacak vakti olmamak

Sonra mitinglerde bağıyor. Başını kaşıyacak vakti yokmuş. ES-36

Başının altından çıkmak

Bu hırsızlık hep Deli Celil’in başının altından çıkıyor... dedi. Z-183(KOEH-116)

Başının çaresine bakmak

Peki, öyleyse ben kendi başımın çaresine bakarım...GK-277 (S-119)

Başının etini yemek

“Aman Ahmet, otuzyedî milyon yurttaşın kalbi senin için çarpıyor” filan gibilerden moral vermek için Ahmet’in başının etini yemiş; işte bunu demek istiyorum. GK-136 (S-77)

Başını sokmak

Kızın başını sokacağı bir dam altı bile bulamazdım. YNYNY-313 (DM-7; Z-200; TY-110)

Başını taştan taşa vurmak

Ne zaman ki karıları kendilerini boynuzlatır, kendi elleriyle yakalarlar, hah işte o zaman akılları başlarına gelir “Vay anasını, demek bizim karıda iş varmış!...” diye başlarını taştan taşa vururlar.TB-124

Başını yakmak

Benim başımı da yakarsın Hayri oğlum...SN-95

Başını yemek

Ama deneyimli eski ve yaşlı hapishaneciler, ağalığın yiğitlikle süremeyeceğini, bu cezaevlerinde kalleşlikle, kancıklıkla, puştulukla çok yiğitlerin başının yendiğini anlatıp duruyorlardı. SN-86

Başın sağ olsun

Hepimizin başı sağ olsun...Z-178

Başı sıkılmak(sıkışmak)

Başın sıkışınca bana gel. TB-61 (Z-28; TY-186)

Başı üstünde yeri olmak

Gelgeldim, cezaevinde kaldığı ikibuçuk yıl gibi kısa sayılacak sürede usta bir hapishaneci kesilen Berber Hayri de pusuda sinmiş olup tırnaklarını ve dişlerini onlara göstermediğinden ve işlerine karışmadığından onu hep birlikte el üstünde tutup ona baş üstünde yer verdiler. SN-72

Baştan çıkarmak

Saf kız değildi ki baştan çıkarmaya değsin. GK-152 (ES-21; Z-48; TB-84; SN-43)

Başüstüne

Gelecek derse kadar yüz kere de bunu yazacaksın.-Başüstüne...GK-180(DM-22; S-133; Z-70; YNYNY-95; TY-20)

Baygın düşmek

Ben yere baygın düştüm. TY-161

Baygınlık geçirmek

Berrin Hanımefendi, köşkün yıkılacağını, başka yere taşınacaklarını öğrenince baygınlıklar geçirdi. GK-276

Bayram etmek

Eroin içicileri o gün bayram etmişlerdi. SN-13 (TY-45)

Bedduasını almak

Lanetlendik mi, beddua mı aldık nedir? Z-225

Belasını aramak

İlhami, daha ağır sövgülerle saldırınca da,-Belam mı arıyorsun? deyip yürüdü, ordan savuşmak istiyordu. SN-59

Belasını bulmak

Gelsin de belasını bulsun. Z-67

Belaya çatmak

Tam belaya çatmışım. TY-94

Belini doğrultmak

Cezaevinden çıkınca, bedel parasıyla davar alır, inek alır, öküz alır, belini doğrultur.TY-344

Belli etmek

Ama bu sevincini belli etmek istemiyor, arkadaşlarından gizli tutuyordu. YNYNY-212(KOEH-93; DM-32; GK-82; TY-277)

Belli olmak

Seydo'nun dediği kadar da talihsiz bir adam olmadığım belli oldu. TY-352(S-24)

Bel vermek

Onun da kirişleri bel vermiş, tepemize ha indi, ha inecek...Z-218

Benden günah gitti

Öyleyse anlatırım... “je man lavle men” Benden günah gitti artık...TB-44 (SN-135; TY-173)

Ben hancı sen yolcu oldukça

Ne demek istiyordu yani? “Ben hancı, sen yolcuyken...” mi demek istiyordu? TY-205

Berabere kalmak

“Bu yüzüymü sekiz maçtan ellidördünde Hacetbaba, kırk sekizinde Tozkoparan galip gelmiş, onaltı maçta da takımlar berabere kalmışlardı...”GK-98

Bereket versin

Bereket versin burası, salon gibi parlak ışıklı değil, gayet loş bir yer. TB-93 (KOEH-43; DM-83; TY-237)

Beşer şaşar

Arkadaşlar, dedi, birinci şartım şu ki, hep insanız, beşer şaşar...Z-136

Beş paralık olmak

“Ver buraya!” diye elinden çekip alsam, bir koca Başbakan iki karı yanında beş paralık olacak. Z-223

Beyninden vurulmuşa dönmek

Bir anda beyninden vurulmuşa döndü. DM-82 (SN-58; TY-344)

Bezginlik getirmek

İşinden bıkip bezginlik getirmiş insanlarda olduğu gibi, cezaevi imamının da her zaman yüzü asıktı. YNYYNY-11

Bıçak altına yatmak

Doktor, Kasap Osman’ı bıçağın altına yatırınca, herifin dili çözülmez mi...Z-216

Bıçak gibi kesilmek

Bıçakla kesilmiş gibi kahkahalar dondu. SN-24

Bıçak gibi kesmek

Ortasından bıçak gibi keserek geçtiğimiz kasabayı ikiye bölen yoldan, tozu, toprağı havalandırarak durmadan gelen geçen özel otomobiller, kasabanın toprak damlı evlerini kat kat toz tabakası altında bırakıyorlar. Z-102

Bıyığı terlemek

Doğan erkekse, bıyığı terledi miydi şeyh olur, gurbete yürürmüş. Z-146

Bıyık altından gülmek

Başkan ortalığı yatıştırmaya çalışırken, Dünder Dubara biyana çekilmiş bıyık altından gülüyordu. GK-256 (KOEH-38; Z-144)

Bıyık burmak (bükmek)

Baktım, olacağı yok, sol bıyığımı dudağımın üstüne elimle tutup, boyuna bıyık burar gibi yapıyorum. ŞÇH-202 (Z-144; SN-151; YNYYNY-181)

Bıyıkları terlemek

Çünkü daha ilkokuldayken bıyıkları terlemişti. ŞÇH-42

Bildiğinden kalmamak(şaşmamak)

O Zübük’sen de Gedikli İhsanım, diyor, bildiğinden kalmasın, ettiğinden geri durmasın. Z-207

Bilgiçlik taslamak (satmak)

Yanındaki Selma da “Bilgiçlik taslamasa olmaz...” dedi. ŞÇH-52 (S-25; SN-114; YNYNY-67)

Bilmezlikten gelmek

Daha doğrusu biliyor da, etrafa karşı bilmemezlikten geliyor. KOEH-123

Bin dereden su getirmek

Yaşar, önerilen işi reddetmek için ağızlar yapmaya, bin dereden su getirmeye başladı. YNYNY-278

Bini bir para

İçlerinin yanığı dışlarında tüterek, birinin elinde saldırma, öbürünün elinde terzi makası, ötekinin elinde demir keski, bunlar, efendime söyliyeyim, küfürün binibir para, sövüp sayarak yürüyorlar. Z-26

Bin pişman olmak

Bin pişman oldum davayı açtığıma ama iş işten geçti artık...YNYNY-119

Bir ayağı çukurda olmak

Bundan sonra iş, Sarsak Mecdi'nin biran evvel ölmesine kalıyor; nasıl olsa bir ayağı çukurda, öbürüne de bir çelme taktın mı tamam... TB-21 (YNYNY-287)

Bir ayak önce

Sait'in bir ayak önce evlenmesini isteyenler, Sarioğlu ailesinin sürmesini isteyenlerdi. GK-67 (S-15; Z-100; SN-129; YNYNY-46)

Bir ayak üstünde bin yalan söylemek

Tek ayağının üstünde bin yalan söyler, dedi, yalanının dokuzyüzdoksan dokuzu tutmasa da bir tutsa, ona yeter. Z-129

Bir baltaya sap olmak

Betüş'ün, ilişki kurduğu erkekleri bir baltaya sap ettiğini duymuş, o da yanaşmış Betüş'e ki, geçimin bir yolunu bulsun. TB-267 (S-55; TY-55)

Bir baştan bir başa(uca)

Kürt Kâmil denilen alçağı şişleyip, hem de cezaevi bahçesinde leşini bir baştan öte başa eliyle sürüyüp nağralanacak, bütün cezaevine meydan okuyacaktı. SN-48

Bir bir

Kaymakama yapacağı işleri bir bir anlattı. Z-166

Bir boka yaramamak

“Onun kartıyla bana bedavadan müzeyi gezdirdiler, hem de zorla gezdirdiler. Başka bir boka yaramadı,” dedim. YNYNY-158 (TY-59)

Birbirine düşmek

Herkes birbirine düştü. Sonunda da olan oldu. TB-84 (Z-46)

Birbirine girmek

Nerdeyse birbirlerine girecekler. Z-21 (KOEH-53; ES-59; S-59)

Birbirine katmak

Öyle konuşurdu ki, istediği zaman salonu dolduran bütün dinleyicileri horul horul uyutur, istediği zaman da ölüm uykusuna yatanları uyandırıp birbirine katardı. GK-131 (Z-198; TB-247)

Birbirini çekememek

Artık iki genç birbirlerinden çekmiyorlardı. DM-13

Birbirini yemek

Ali ile gece gündüz kavga eden, kedi köpek gibi birbirimizi yedik. ES-32 (KOEH-134)

Bir çuval inciri berbat etmek

Bir çuval inciri bok ettin be...TY-167

Bir dediğini iki etmemek

Ne desem yapardı, bir dediğimi iki etmezdi. TB-133 (Z-23; SN-15)

Bire bin katmak

Bu olay bire bin katılarak anlatıldı. GK-5 (DM-66; Z-101; TY-196;)

Bir eli yağda bir eli balda (olmak)

Bir eli yağdaysa, öbür eli balda...Z-147

Bir hâl almak

Basrının mumya sarısı yüzü büsbütün sararmış; korkunç bir hal almıştı. DM-67

Bir içim su

Giyinmiş, geldi. Vayvayvay... Bir içim su be! Aşağı indik. TB-63 (KOEH-25)

Bir kapıya çıkmak

İkimizin dediği de bir kapıya çıkar, dedi, ben de senin dediğini diyorum. Z-198

Bir kaşık suda boğmak

Belediye Reisi Çiftverenoğlu Hamza, Zübükzade'ye düşman ki, eline fırsat geçirse, bir kaşık suda boğacak zavallı Zübük'ü. Z-53

Bir kolayını bulmak

Genç ana bunun kolayını bulup, “Beni ever ana!” deyip duran oğlunun ağzını kapamalıydı. SN-27

Bir kulağından girip bir kulağından çıkmak

Demek benim sözlerim bir kulağından girip bir kulağından çıkıyor...GK-114

Birlik olmak

Biz birlik olalım diye çabalıyoruz, sen ikilik çıkarıyorsun...Z-195

Bir nefeste (solukta)

Uzun dediğime bakma, mektubunu bir solukta okudum. ŞÇH-41

Bir tahtası eksik

Nasıl kazanın supabı varsa, insanın da bir tahtası eksik olacak ki, burdan dışarıya su koyversin... YNYNY-96

Bir taşla iki kuş vurmak

Bir taşla iki kuş vurmak isteyen İspanyol Aysel’in, Hacetbaba yönetmenleriyle birlikte bir gizli planı daha vardı. GK-208 (S-145; Z-200;YNYNY-297)

Bir yolunu bulmak

Başımdan savayım da, sonra bir yolunu buluruz diyorum kendimce...TB-55 (SN-46;YNYNY-152)

Biti kanlanmak

Ulan şeyh gibi kara sakalına sıvadığının sefili, şimdi iyicene senin bitin kanlandı...TY-158

Bitmez tükenmez

Ama yine de sonu gelmeyen, bitmez tükenmez bir varlığı olduğunu sezinlemekteydi. GK-47

Bit yeniği

Bu işte bir bit yeniği var ya, ne? Z-44

Boca etmek

Kafamdan aşağı bir kaynar su daha boca edince dayanamadım, bir çığlık daha attım. ES-28 (TB-190;YNYNY-91;TY-162)

Boğazına bir yumruk tıkanmak(gelip oturmak)

Boğazıma bir yumruk geldi, tılandı. Z-179 (DM-103; SN-112)

Boğazına kadar

“Teşekkür ederim. Beni, boğazıma kadar gömüldüğüm çamurdan, burnumun ucuna kadar battığım çirkeften kurtarmak istiyorsun.” dedi. TB-262

Boğazından geçmemek

Bu evde bunlardan, bana yemek için verildikçe, hep Aliyi hatırlar, bir türlü yiyemezdim, boğazımdan geçmezdi. ES-32 (Z-34)

Boğaz tokluğuna (çalışmak)

Beni hastane işlerinde kullandığınız için taburcu etmiyorsanız, ben hep burda kalıp boğaz tokluğuna çalışmaya da razıyım. YNYNY-94 (Z-146;TY-57)

Boku çıkmak

Bu benim kanarya işim vardı ya, o işin boku çıktı...TY-306

Bok yemek

Balyoz Hakkı, kulağından sürüyerek bunu odaya sokunca,-Ulan it, ne bok yersen ye, seni dövmeyeceğim... demiş. TY-15

Bok yemek düşmek

“Devlet de, yurttaş benim yurttaşım, ister asarım, ister keserim, size bok yemek düşer...” diyor ötekilere...SN-71

Bok yoluna ölmek

Öyle bir kanlı kavgaydı ki ne kavgacıları ayırma olanağı vardı, ne kavgaya katılıp yan tutma olanağı; çünkü böyle bişeye kalkışanlar bir bıçak vuruşu, bir şiş dalışıyla bok yoluna gidebilirdi. SN-60

Bol keseden atmak

Yoksa böyle susmaz, filanca bakan beni kucakladı, başbakan alnımdan öptü, şu bakan da evine yemeğe çağırdı diye bol keseden atar tutardı. Z-122

Bomba gibi

Yazardı, yazardı, bir de bakardı ki, yazı bomba gibi olmuş. S-80

Bomba gibi patlamak

Öyle bir titreşim ki, yapının içinde büyüyüp yansiyarak, yansiyip büyüyerek bir bomba gibi patlamıştır. GK-241

Borç almak

Sizden iyi olmasın, bi arkadaştan, yarın veririm, diye üç yüz lira borç aldım, bu filmcilik işine, ben öyle başladım hanımefendi...KOEH-99 (S-19)

Borç harç etmek

Borç harç edip babanın borçlarını ödeyeceksin ki, mirasını da alabilesin. YNYNY-55

Borusu ötmek

Ünü öylesine yaygınlaşıyordu ki, artık onun yanında Duvar Ahmet'lerin, Yeonu Atilla'ların, Biber Osman'ların filan borusu ötmüyordu. GK-119 (S-42; YNYNY-144;TY-97)

Bostan korkuluğu

Şimdi siz gazetede bu rezilliği yazarsanız, böyle bir bostan korkuluğuna bunca para nasıl verilir diye bize çullanırlar. GK-137 (Z-53)

Boşa gitmek

Betüş'ün bütün gayretleri boşa gidiyor, Betüş gayret ettikçe Sarsak Mecdi açılıyor, gitgide formuna giriyormuş, azdıkça azıyormuş. TB-21(GK-189; ES-112; S-145; Z-181; YNYNY-11)

Boş atıp dolu tutmak

Halbuki hiç bir şey bilmiyor, boş atıp dolu tutmak istiyordu. DM-57

Boş bulunmak

Sait hiç de böyle bir sürpriz beklemediği için boş bulunmuştu, sıska iskeletinin üstüne Kerkenez hoplayınca, Sait'in göğsünden, "Hıh!" diye acayip bir ses çıktı. GK-99

Boş vermek

Dedikoducuların çenesi açılacaktı, ama o bütün dedikodulara boş verecekti. GK-69 (YNYNY-122; TY-98)

Boyacı küpü değil ki hemen daldırıp çıkarasın

Bu boyacı küpü değil, sok çıkar film olsun. KOEH-118

Boy göstermek

Hakiki mücevherleriyle salonlarda bir süre dolanıp boy gösterdikten sonra Roza Raziye, bir yere kapanıp hakiki mücevherlerini çıkarıyor, yerlerine aynen benzerleri olan sahtelerini takıyor. TB-284

Boynu kıldan ince olmak

Amma ki padişahımız efendimizin fermanına boynum kıldan incedir. S-72

Boynunu bükmek

Boynunu büküp, ağlamağa başlayacaksın. ES-79 (KOEH-32; DM-91; Z-212; ŞÇH-180; YNYNY-164)

Boynuz kulağı geçer

“Boynuz kulağı geçer” derler, ne doğru... GK-117 (YNYNY-238; TY-67)

Boynuz takmak

A körolasica herif, madem “Hayatım, şekerim, yavrum, canım, ruhum, karıcığım!” demesini biliyordun da, şu tatlı sözleri boynuz takmadan önce söyleseydin ya...TB-132

Boyun borcu (boynunun borcu)

Yaz. Yaptırmak boynuma borç...Z-28

Boyun eğmek

İsterlerse assınlar, ama hiç kimse onun bir sapığın isteklerine boyun eğmek zorunda kaldığını öğrenmesin... SN-36 (DM-145; TY-158)

Boyun kırmak

Estağfurullah... diye boyun kırdıktan sonra, yalnız Duvar Ahmet mi abicim, dedi, biz daha kimleri adam ettik, adam sırasına saktuk... GK-132 (Z-211)

Boyunun ölçüsünü almak

Daha önce içinden geçtikleri ilçelerde “Palas” otellerde, Restaurant’larda boylarının ölçülerini, güzelce derslerini almış olacaklar ki, kasaba içinden kurşun hızıyla geçip gidiyorlar. Z-102

Bozguna uğramak

Kulüpte rakibi olan yönetici kadronun değişmesi için, canından çok sevdiğini söylediği Tozkoparanın sürekli yenilmesi, bozgunlara uğraması gerekiyordu. GK-203

Bozuntuya uğramak

Bozuntuya uğramanın sıkıntısı içinde gönülsüz gönülsüz gidiyordu ki, kolundan tutup,-Aman muallim, dediler, sen hele o zevzeğin lafına aldırma da, daha başka neler dedi onu anlat...TY-241

Bozuntuya vermemek

Bizim, hanım saçının başından uçtuğundan hiç haberi olmadığından, hiç bozuntuya vermeden yerden kalkıp sandalyesine oturmuş. ES-26 (KOEH-102; S-12 ;TB-63; TY-185;)

Bulup buluşturmak

Yani, borç harç biyerlerden bulup buluşturdıkları parayı vererek, buraya altı aylığına, bir yıllığına atanıyorlar. TY-413 (KOEH-120)

Bundan iyisi can sağlığı

Yine şaşkınlıktan... “Bundan iyisi can sağlığı!” dedi. GK-88

Burnu büyümek

Yahu, şu baba dostunun iftirasına bakın hele, hani bizim ordan olanları tanımazdan geliyordu, hani burnu büyümüştü...YNYNY-128

Burnu havada olmak

Yağmur da çiselemiyor ama gene de şoförlerin burnu havada, gözü bulutta...YNYNY-63

Burnu kaf dağında olmak

Muammer’i o zamanlar görseniz, burnu kaf dağında... TB-31

Burnundan fitil fitil gelmek

Beş dakikalık keyfim sonradan burnumdan fitil fitil gelir...TY-99

Burnundan getirmek

Tezgâhtara verdiği zahmet için ben utanıyordum, içimden, “Hay Allah, şu paranın gözü kör olsun... Bana bir iyilik yapacak, burnumdan getiriyor,” diye geçiriyordum. TY-181

Burnundan solumak

Hayatında hiç böyle kızmamış olan Sait burnundan soluyarak,-Bişey yok, bişeyyok... diye bağırarak, yardımına gelenleri başından savmak istedi.GK-289 (KOEH-116; Z-113)

Burnunu çekmek

Hamza Bey, ceketinin yeniyle gözlerini siliyor, Emin Efendi zavallısı da burnunu çekiyor. Z-179 (S-87)

Burnunu kırmak

İyisi mi, bunun burnunu zamanında iyice kırmalı. Z-31

Burnunu sokmak

Din diyanet işlerine de burnunu sokup, bizi avukatlık ruhsatını elinden almaya mecbur bırakmasın!..Z-172 (S-77; GK-35)

Burnunu sürtmek

Nasıl olsa burnu sürtmüştü. YNYNY-25

Burnunun dibine sokulmak

Parmakkapı durağında, toy bir delikanlı burnumun dibine sokuldu. KOEH-15

Burnunun ucunu görememek

Gözleri, hele parlak aydınlıkta burnunun ucunu görmezken, topu nasıl görüp de vuracaktı? GK-141

Burun kıvrırmak

Bir yüzlük daha attım. Burun kıvrırdı. ES-21(GK-219)

Buyur etmek

Beni salona buyur ettiler. Müzayede Hanım'la kocası da salonda. TB-109 (TY-115)

Buz kesilmek

İsmet Bey, Halûk'un buz kesilmiş elini sıkarken: -İsmet Doğar...DM-50

Bülbül gibi konuşmak (okumak)

Ama sonradan bülbül gibi konuşur. TY-233

Bülbül gibi söylemek

Ne ezberletilmiş, öğretilmişse bülbül gibi söyledi. TY-165

Bülbül kesilmek

İğri Nuri'nin dili çözüldü, herif bülbül kesildi, baştan sona anlattı. Z-78 (KOEH-40)

Büyü bozulmak

Sorsam büyü bozulacak. TY-116

Büyük söylemek

"Öyle şey olur muymuş..." deyince, öbürü "Büyük söylemeyin, o klarka can dayanmıyor..." diye kendisini savunuyor. TB-31

Büyümüş de küçülmüş

Onu çok sevimli bulanlar,-Sanki büyümüş de küçülmüş diyorlar. ŞÇH-117

Büzülüp kalmak (oturmak)

Soğuktan titriyorum, çenelerim birbirine vuruyor. Köstebek gibi büzülüp kaldım. TY-110

Caka satmak

Böyle telefon edip eve gelince de Başvekil hazretlerine ağza alınmaz laflar söyleyecek de caka satacak. Z-222 (TY-52)

Cami yıkılmış ama mihrabı yerinde

Ama hastaneye ilk düştüğünde bile artık güzelliği sönmeğe üzere. Yalnız, cami yıkılmışsa da mihrap yerinde derler ya, işte öyle... TB-136 (KOEH-75)

Cana gelmek

Sesini titrete titrete ağladıkça, karşısında mezartaşı olsa cana gelir de ağlar. Z-179

Cana kıymak

Ben hiç cana kıymadım. TY-130

Can atmak

Ortada gerçekte böyle bişey yoktu ama, kendi söylediğine göre, Sait Sarıoğlu'yla evlenmek için can atan kızlar çoktu. GK-14 (DM-111; Z-37; TB-114; SN-21; YNYNY-154; TY-90)

Canavar kesilmek

Ama o çelimsiz adam, üstüne varılıp dara sokulunca, bıçağını bir çekti miydi, Tanrı korusun, bir canavar kesilirdi. SN-49

Can baş üstüne

Ne demek, İbraam Bey, buyur, emret allaşkına... Can baş üstüne...Z-28

Can bulmak

Delikanlılar, gönüllerince kız, kızlar tasarılarınca oğlan bulup, tanışıp konuşup, tatlı tatlı söyleşip, öpüşüp koklaşıp taze can buldular. SN-155

Can ciğer olmak

Geceleri, gündüzleri bir geçiyor, canciğer olmuşlar. Z-41

Can çekişmek

Can çekişir gibi:-Kolay!..KOEH-30

Can damarına basmak

Meğer ben onun can damarına basmışım. TB-285

Can dayanmamak

“Öyle şey olur muymuş...” deyince, öbürü “Büyük söylemeyin, o klarka can dayanmıyor...” diye kendisini savunuyor. TB-31

Can derdine düşmek

Can derdine düşmüş olan zavallı hakem, kimbilir koşuda nasıl bir dünya rekorunu kırdığının farkında olmadan kaçıyordu. GK-215 (ES-50; Z-77; TB-99; YNYNY-15)

Can düşmanı

Yine de bu iki can düşmanı rakipten İspanyol Aysel'in Kerkenez Sevim'e göre bir üstünlüğü vardı. GK-206 (Z-6)

Can havliyle

Sonra onun ayağından can havliyle yakaladı. DM-155

Canı boğazına (ağızına) gelmek

Gazete fotoğrafcıları da, “Bir de şöyle çekelim...”, “Bir de böyle olsun!” diye beni o yana bu yana çevirtiyorlardı. Canım boğazıma gelmişti. TY-211

Canı burnuna gelmek

Yorgunluktan canım burnuma gelmiş. S-35 (TB-191; SN-59; YNYNY-341)

Canı çekilmek

İki eli yanlarına sarkmış, yüzü apak olmuştu, canı çekilmişti adamın...TY-422 (DM-155)

Canı çekmek

Çocukluğunda çok nazlı, el bebek gül bebek yetiştirildiği için, çeşitli besinler almamış, canı ne çekerse yalnız o besin verilmişti. GK-162 (ES-39;TB-31;SN-28;YNYNY-137)

Canı çıkmak

Evet, çalışıyordu. Canı çıkıyordu. GK-201 (Z-147; YNYNY-191)

Canı istemek

Canım neyi isterse onu savunurum. S-14

Canına kastetmek

Ulan Paşazade, bu kadar namussuzluğu nasıl yapabildin, insanların canına nasıl kasedtin? TY-382

Canına kıymak

Kıy canına da resmi belgeler doğru çıksın...YNYNY-122 (KOEH-119; S-106; TY-384)

Canına minnet

Onun da canına minnet, istediği dayak...TB-192

Canına okumak

Külüpten bir muhalifinin canına okumak istediği zaman, bütün gazetelere o adamın mesela yüzbin lirayı nereye harcadığını sordurtur. GK-131

Canına susamak

Kana susamış gibi saldırıyorlar, canıma susamışlar... TY-162

Canına tak demek(etmek)

Evet, “Artık çektiğim yeter!” diyerek canına tak dedi, don-gömlek fırladı, başını alıp gitti, nereye olursa...GK-189 (KE-75; TB-79; SN-28; YNYNY-244)

Canına yetmek

Adamın canına yetmiş artık...TB-191

Canından bezmek

Oğlanı canından bezdirip kaçırttılar. GK-189 (KOEH-80; Z-161; YNYNY-282; TY-83)

Canını acıtmak

Sonra yasalarında idam cezası bulunan ülkelerde de, insanları elden geldiğince, canlarını acıtmadan, onlara hiç olmazsa acı çektirmeden öldürmenin yollarını arıyorlar. SN-68

Canını almak

Bu eğlenceli kavgasında, her devinmesinde, karşısındakinin canını alacağından güvenli görünüyordu. SN-49 (Z-30)

Canını bağışlamak

Bunlar hep senin ağam, canımı bağışla...Z-77

Canını çıkarmak

Nefes lazım, nefes lazım diyerek, Tozkoparan takımının canını çıkarıyordu. GK-160

Canını dar(bir yere) atmak

Ben de arkasından canımı dışarı attım. YNYNY-70

Canını dişine takmak

Genç oyuncuların ve seyircilerin karşısında rezil olmamak için canını dişine takıp oynuyordu ama, sonuç hiç de başarılı olmuyordu. GK-265 (DM-155; SN-61; TY-216)

Canını kurtarmak

O mantıklı herifin yanından çıkıp canımı kurtarınca, Anşe’mi bir göreyim de gönlüm açılsın dedim. YNYNY-253

Canını sıkmak

Ali, ikide birde “İş yapalım, çalışalım” deyip duruyor, canımı sıkıyordu. ES-43 (DM-113; S-104; ŞÇH-82)

Canını yakmak

Bir gün yine onu odanın bir köşesine sıkıştırmış mıncıklarken, canını yakarken, hayvan can havliyle üzerime atıldı. DM-53 (Z-83; SN-69)

Canı sıkılmak

Elyazması tarih kitaplarında yazılı olduğuna göre, cellat başının o gün çok canı sıkılmıştı. GK-15 (KOEH-28; DM-15; ES-87; S-35; ŞÇH-25; TB-151;SN-152;TY-41)

Canı yanmak

Balyoz Hakkı, Recep'in canı çok yanmasın diye, eliyle değil, sopayla dövüyormuş. TY-17 (KOEH-138; Z-26)

Can kalmamak

Davut Bey beni tepeden tırnağa süzüp "Len bu ne sıskalık, sende can ne kalmamış, geç şu yana!"diyerek beni alkışçılar bölüğüne itti. YNYNY-105

Can kulağıyla dinlemek

Onun için, Dünder Dubara'nın anlattıklarını can kulağıyla dinliyordu. GK-91 (Z-252; ŞÇH-71; SN-79; YNYNY-332)

Canla başla

Ne iş verseler canla başla yapıyorum ki, gözlerine gireyim de beni burdan taburcu etsinler. YNYNY-93 (TY-13)

Can pazarı

Nasıl bir oyun bulsam da bunları başımdan savuştursam diye can pazarına düşüp, korkudan güz yaprakları gibi tir tir titreyerek düşünmeye başladı. Z-89

Can sıkıcı

-Haydi elli kuruş vereyim de iki kuş ver!..Gibilerden can sıkıcı pazarlığa girişiyorlardı. ES-86 (SN-67)

Can vermek

Bilirsin, ben hürriyeti için canını veren, serbest ruhlu bir kızım. GK-110 (Z-147; ŞÇH-51; TB-219; SN-48)

Can yakmak

Çünkü o zamana kadar çok canlar yakmış bir adam. TY-129

Cayırtı koparmak

Gazeteler, "asayiş kalmadı" diye cayırtıyı koparmışlar. TY-128

Cebinde akrep var

Çünkü, durmadan “Çay getir!”, “Kahve söyle bana!”, “Cıgara al!” diye buyuran adam, cebinde akrep varmış gibi, hiç elini cebine sokmuyor, paraları hep Yaşar Yaşamaz ödüyordu. YNYNY-198

Cebinden çıkarmak

Sait, zenginlikte onun gibilerini cebinden çıkarırdı. GK-152 (Z-196; TY-62)

Cebine indirmek(atmak)

Sonra efendi oğlum, Cins Bekir hela taşları İtalyan mermerinden yapılma o güzelim köşkü Betül’e sattırdı, efendime söyleyeyim, sonra da paraları cebine indirip savuştu. TB-23(TY-198)

Cehennemin dibi

“Ne cehennemin dibinde oynarsa oynar...” diye yazıyorlar. GK-134 (TY-118)

Cehennemin dibine gitmek

Nereye, hangi cehennemin dibine gitmiş olabilir?..DM-140 (KOEH-101; SN-131; YNYNY-148)

Cennet gibi

Çünkü, bu gözlük bu bombok dünyayı bile cennet gibi gösteriyor. TY-278

Cesaret almak

Ben de ondan cesaret aldım.ES-46 (DM-70)

Cesaret gelmek

Fakat içkinin tesiriyle bana bir cesaret gelsin beyim, hiç sormayın. TB-151 (KOEH-58)

Cesaretini toplamak

Aylarca takipten sonra, artık bir akşam bütün cesaretini dudaklarının ucunda toplayıp, Neclânın yanına yaklaştı. DM-12

Cesaret vermek

Onlara ne kadar cesaret verseniz, o kadar uyuz, o kadar sünepe olurlar. KOEH-38

Ceza kesmek

“Yahu arkamızda arabalar birikti, trafikçi ceza kesecek be...” YNYNY-66 (TY-94)

Ceza çekmek

Onbeş günlük bir kısa hapis cezasını çekmek için gelmiş yakışıklı bir genci, öteki koğuşlarda sarkıntılık edilmesin diye, sözde korumak için sübyan koğuşuna vermişlerdi. SN-16 (TY-40)

Ceza görmek

Ama onun için önemli olan, suçlanmak, ceza görmek değil, yakalanmamaktır. TY-344

Ceza vermek

Kaç paraysa cezasını vereyim bırak yakamı yahu... TY-94

Cezaya çarptırmak

Müfettiş paşanın elbisesini giymiş, suçüstü yakalanmış, disiplin cezasına çarptırılmış, ama çocukluktur denilip bağışlanarak okuldan kovulmamıştı. TY-385

Ciddiye almak

Demek ki, seni, gereğinden çok ciddiye almışım. DM-113

Ciğerini sökmek

Ben adamın ciğerini sökerim...Z-139

Ciğeri on (beş) para etmemek

Vali de bunun üzerine “Vay ne demek olsun, ben bu yıkılası hükümetin bir koca valisi olayım da, vekil beni çiğneyip, ciğeri on para etmez bir Zübükzade'nin evine gece yatısına gitsin... Ne demek... ”diye onur edecek. Z-129

Ciğeri parçalanmak

Ciğerim parçalandı. Yavrumu göğsüme bastırdım. KOEH-50

Ciğeri yanmak

İşsizlikten ciğerim yanmış. YNYNY-239(Z-252)

Cihana gelmek

Velâkin Allah bağışlasın, böyle bir kadın cihana kırk yılda bir gelir, hani resmî arabanın rıhtımında beklediği kadar var. TB-6

Cihanı tutmak

Biz de varıp, namı cihanı tutmuş, efenin ağzından bir iki pent kapsak...Z-145

Cin çarpmak

Ben öyle şeylere inanmam ama, cin peri mi çarptı, nedir bilmem ki...GK-123

Cin gibi

Aslında Karadenizli, cin gibi bir adam... TY-96 (Z-46)

Cinleri başına toplanmak(üşüşmek)

Onlar da “Çok şeker bir delikanlı” gibi laflar edince cinlerim başıma toplandı.

TB-102 (Z-17)

Cin olmadan şeytan çarpmak

Şimdikiler daha cin olmadan şeytan çarpmaya kalkıyorlar...GK-117

Çaba göstermek

“Ama yine de bir çaba göstermeliyiz.” diye düşüncemi savundum. TB-263 (S-18; SN-10; YNYNY-163; TY-63)

Çaba harcamak

Bir zamanlar kendisine futbol profesörü denilen Duvar Ahmet, hiçbir zaman olmadığı kadar çaba harcıyor, bütün enerjisini toplayıp oynuyordu. GK-266

Çağanoz gibi

Çağanoz örneği yan yan gider olmuştu. SN-38

Çakılıp kalmak

Kalabalık bikaç adım ilerleyip çakılıp kaldı sonra yerinde...GK-195

Çalım satmak

Herif pazar yerinde, çarşı boyunda bir zaman çalım satarak gezindi dolaştı, çalımından yaklaşıyoruz ki, yanına varıp, “Hoşgeldin ağa, sen nerenin adamısın?” diye soralım. Z-143

Çalıp çırpamak

Kellesini koltuğuna alarak, sonunda da canını feda ederek çalıp çırpıklarıyla ikiyüzyıldanberi geçinen bu ailenin son artıkları, bakalım şimdi burda neler konuşacaklardı? GK-72 (Z-200)

Çanak tutmak

Gelgelelim kendisi çanak tuttu, bizi buraya çağırdı. Z-251

Çaptan düşmek

Eli de öyle açıktı ki... Ama son zamanlarda çaptan düştü... TY-45(TB-182)

Çarçur etmek

Kadınların uğruna Sarioğlu ailesinin büyük servetini çarçur etmişti. GK-77

Çaresiz kalmak

Ulan çaresiz kaldığından yalan uydurup, kendi yalanına inanmaktasın. TY-124

Çarkı döndürmek

Tek rüşvet alsın da çarkımız dönsün...Z-248

Çatal ses

Çatal çatal bir boğuk sesi vardı. YNYNY-311 (TY-269)

Çekidüzen vermek

Kadının elinden kurtulamadım ki, bir toparlanıp da kendime çekidüzen vereyim.
TB-104 (Z-234)

Çekip çevirmek

Aman efem, ne olursa sizden olur, bir an evvel başgöz olun da, hayırlısıyla şu oğlanı çekip çeviriniz. GK-226 (ŞÇH-111)

Çekip gitmek

En iyisi en kısa zamanda bu kasabadan çekip gitmekti. TY-231 (DM-84; GK-21; Z-186; TB-23)

Çeki taşı gibi

Her gidişinde, “Beni hiçkimse uyutamaz” diye bahse girdiği halde, artık öylesine koşullanmıştı ki, o her zaman uyuduğu odanın kapısından daha adımını atar atmaz, gözkapaklarına çeki taşı asılmış gibi gözleri kapanmaya başlıyor, kendini zor divana atıp sayıklar gibi, “Telkinle uyumaya inanmam, beni kimse uyutamaz!” deyip dururken gözler kapanıyordu. GK-163

Çelme takmak (atmak, vurmak)

Namussuzun biri de arkamdan çelme takınca ben de düştüm. YNYNY-111

Çene çalmak

Sen Fransa’ya gitmeden önce yine bu pastanede oturmuş, çene çalıyorduk. S-82

Çene patlatmak

Zaten millet bütün gün çene patlatmaktan yorgun düşmüş. GK-248

Çenesi açılmak

Madam Anjel’in çenesi açılmıştı. GK-62 (KOEH-39; Z-204;)

Çenesi atmak

Alucan Muhtarı Sabr’ağaya baktım korkudan herifin çenesi atıyor. Z-28

Çetin ceviz

Gözü pek, sözü tok, çetin ceviz dedikleri dik başlı, çatal yürekli, ama yaşlıca bir yiğitti. YNYNY-311

Çeyiz düzmek

Yoksul kızların çeyizini düzer, düğünlerini yaparım. TY-130

Çığırından çıkmak

İşte bu ve bunun gibi olayları kitaptan okumuş olan savcı, bireyin erincini, devletin düzenini sağlamak için bir kişiyi asalım derken, asayişin çığırından çıkıp alanın ölümlerle dolmaması için hertürlü önlemi alıyordu. SN-125

Çığlık atmak(koparmak, basmak)

Kafamdan aşağı bir kaynar su daha boca edince dayanamadım, bir çığlık daha attım. ES-28 (KOEH-43; DM-148; S-121; Z-126; SN-26; YNYNY-253; TY-162)

Çıkar yol

Yağlanması gereken ipin ıslatılmasını Çingene Ali'nin akli kesmediyse de, olmazlanmanın bir işe yaramayacağım bildiğinden ipi bir kurna dolusu suya yatırmaktan başka bir çıkar yol göremedi. SN-144

Çıkış yapmak

-Bizde kadınların elinden tutacak erkek yok, erkek... diye bir çıkış yaptı. TB-285

Çıkmaza girmek

Çünkü öykü bir çıkmaza girmiştir. S-17

Çılgına dönmek

Yaşlı koca uyanıp da, körpe karısının elinde tutup salladığı zıbığına yuvalarından uğramış gözlerle baktığım görünce, bunca aydır başarıyla sakladığı gizinin ne olduğunu karısının anladığını sanarak birden çılgına döndü. SN-26

Çıngar çıkarmak

İyi ki Sevim orda değildi, yoksa böyle bir geceyi rezil edecek bir çıngar çıkarır, bu kart hovardanın başına bişey fırlatırdı. GK-81 (SN-72)

Çıngar kopmak

Taksim'e gelince bu güdümlü - güdümsüz işinden bir çıngar koptu. ES-105

Çıra gibi yanmak

Oğlum çıra gibi yanıyor. Benim civan oğlumu yakmasın. Z-42

Çıt (çıtını) çıkarmamak

Çıt çıkarmadan, alt kata indim. ES-32 (YNYNY-22;TY-360)

Çiğ çiğ yemek

Cellat,-Eğer bağlamamış olsaydık, bizi çiğ çiğ yerlerdi! diyordu. SN-141

Çile çekmek

Çigara izmariti avcısı,-Oğlum Yaşar, sen bunca çileyi boşuna çekmişsin...dedi. YNYNY-214 (DM-115; S-44; TY-213)

Çileden çıkarmak

İspanyol Aysel'i çileden çıkarana da buydu. GK-206 (ES-13; ŞÇH-145; TB-174; TY-92)

Çilesi dolmak

Herkes anlatıp anlatıp, "Allah belanı versin ulan Zübük... Çilemiz dolmadı mı ki, seni Azrail hiç görmez" diye sözünü bitiriyor. Z-107

Çil yavrusu gibi dağılmak

Babam da çil yavrusu gibi kardeşlerimin her birini bir yere dağıtmıştı. ES-35(S-123; TY-22)

Çimdik basmak (atmak)

Oğlana, Abdürrezzak Efendiye çaktırmadan bir çimdik bastım, yüzü mosmor, tepine tepine yere yuvarlandı. KOEH-25

Çirkef atmak

Ama sonra başlıyor çirkef atmaya... TB-192

Çirkefe taş atmak(çirkefi üzerine sıçratmak)

Çirkefe taş at, üstüne sıçrasın, dedikleri bu işte...TB-59

Çocuk gibi

Sait boynunu büküp, utangaç bir çocuk gibi başını eğdi. GK-200 (KOEH-55; DM-92; TB-253;TY-310)

Çocuk gibi sevinmek

Refik'in sesini ilkin tanımadı, ama adını duyunca çocuk gibi sevindi. GK-120 (YNYNY-336)

Çoluk çocuğa karışmak

Ondan sonra ben evlendim, çoluk çocuğa karıştım... TB-187

Çorap söküğü gibi gelmek(gitmek)

Sudan umudunu kesen şişman kadın, "Şube müdürünü aramaktan dizlerime kara su indi. Ah bir bulsam şube müdürünü, gerisi çorap söküğü gibi gelecek..." dedi. YNYNY-82

Çorbaya dönmek

İşler çorbaya döndü. İçinden çıkamaz olduk. Z-12

Çubuğunu tütürmek

Yan gelip yatar, çubuğunu tütürür. TY-343

Çürüğe çıkmak

Ulan Deniz Bankın şilebi olsa, bu kadar tamirata dayanmaz, şimdiye kadar çürüğe çıkardı. ES-111

Çürük tahtaya basmak

Arkadaşımın teklifi üzerine, hasta halimle çürük tahtaya basmamak için sorup soruşturup, işte bu size anlattıklarımı öğrendim. TB-194 (Z-125)

Dağa çıkmak

Kolayını buldu şeyhim. Bizim bura insanı yokluktan, yoksulluktan dağa çıkar. TY-128 (Z-113)

Dağa kaldırmak

Direnen iki kişiyi vurduktan başka, yolculardan üç kızını da dağa kaldırıp on kişi birden ırzına geçmişler. SN-68 (Z-40)

Dağ gibi

Bu resim öbürünün tersi, bunda başvekil hazretleri maşallah dağ gibi duruyor. Z-134

Daha neler

-Daha neler Madam Anjel, kale duvarı gibi duvardan atlanır mı? GK-188 (Z-93; YNYNY-264)

Daktilo etmek

Eski Türkçe yazıyor önce, sonra o okuyor, ben daktilo ediyorum...GK-190

Dalavere çevirmek (dalaveresini döndürmek)

Emin Efendi'nin de gelmemesine bakılırsa, arkamızdan bir dalavere dönüyor. Z-118

Daldan dala atlamak

Beş dakika dolup da kocaları, nişanlıları, arkadaşları, herkim olursa, bunları öpüp de ağızlarını kapamazsa, iki satır operadan, üç cümle Sartre'den, iki mezür de müzikten konuşur, daldan dala atlarırmış. TB-183

Dalga geçmek

Dalga geçerek yürüyordu, düşleyerek... GK-93 (SN-21)

Dalıp gitmek

Öbürleri, Sevim'le Sait'i baş başa bırakmışlar, kendi aralarında söyleşiye, şarkılara dalıp gitmişlerdi.GK-151 (TB-152; TY-191)

Dalyan gibi

Kara İbo denilen dalyan gibi adamı, onbeş yıllık cezasını bitirip çıkmasına on gün kala, ziyaret sırasında, ziyaretçisi kadınla iki örgüt el arkasından çullanıp sırtından bıçaklayarak öldürmüşlerdi. SN-51

Damarına basmak

Ablam, büsbütün damarıma basmak için onlardan geri kalmadı. ŞÇH-111

Damdan düşercesine

Tam damdan düşercesine bir söz...GK-160

Damdan düşer gibi

Damdan düşer gibi sorulan bu soruya şaşırılmış. ES-91 (GK-42; YNYNY-296)

Damgasını vurmak

Şu yeryüzüne adıyla damgasını vurmuş kaç öykücü var? KOEH-17 (TB-114)

Dananın kuyruğu kopmak

Dananın kuyruğunun kopacağı maçı bu. GK-270

Danışıklı dövüş

-Demek biz şimdi, danışıklı dövüşe mi oturduk? Z-140

Darağacına çekmek

Cezaevi ilgilileri, darağacına çekileceğini Berber Hayri'ye duyurmak istemediklerinden ona yine hamamda su satışı işini vermişlerdi. SN-101

Darbe vurmak(indirmek)

Bütün bu yaptıklarına karşılık olarak da sana son darbeyi indiriyorum. DM-115

Darda kalmak

Hiç değilse bu yeryüzünde bitek kişi olsun, onun yüreğinin kötü olmadığını, nasıl darda kalıp da bu pislik çamuruna düştüğünü biliyordu artık. SN-37 (Z-16; YNYNY-249; TY-124)

Dar gelmek

Evde olmuyor efendim, dedi, ev dar geliyor. ŞÇ-93 (Z-88; YNYNY-306; TY-327)

Darmadağın etmek

Kavgacılar, kırıp döküyor, ortalığı darmadağın ediyorlardı. TY-359

Darmaduman etmek

Eğer zora kalırsak, burasını darmaduman edecektik. ES-43

Dava açmak

Kadın, estetik uzmanının, göğsünün birine istediği biçimi verdiğini, ama öbür göğsünün orantısını bozduğunu iddia ederek tazminat davası açmış. TB-185 (DM-75; YNYNY-115; TY-195)

Davet etmek

Şef garson, kart sahibinin beni lütfen masalarına davet ettiğini söyledi. KOEH-65(S-42)

Dayak atmak

Döveninden korkulmaz, çünkü alt yanı biliyorsun ki dayak atacak. YN-53(KE-73; TY-14)

Dayak yemek

Dayak da yedikten sonra bütün kadınlık vasıflarım tamamlanmıştı. KOEH-74 (S-44; Z-244; TB-290; YNYNY-328; TY-14)

Dayayıp döşemek

İçini de dayayıp döşedi...GK-158 (YNYNY-137)

Dediği dedik öttürdüğü düdük

Hakemin dediği dedik, öttürdüğü düdükse de, papucu pahalı gören hakem, üfürdüğünü sünmek, tükürdüğünü yalamak yoluyla hem kanlı bir çarpışmayı önledi hem de kellesini kurtardı. GK-212

Dedikodu çıkarmak

Çekemeyenler dedikodu çıkarırsa “Alt yanı bir şoför parçası, eve de girer, odaya da... Kala kala ben bir şoför parçasına mı kaldım?” diye dedikoducuların ağzını tıkarımsı. TB-108

Defterini dürmek

Aramızdaki ayrılığı gayrılığını unutup, eski defterleri dürelim, rafa koyalım.Z-111

Değer vermek

Bana on paralık değer veriyorsanız, lafım bir dinlenir lafsa, diyeceğim şu: Bence mebusluğa en layığımız gene İhsan Efendi ağabeyimizdir. Z-212 (S-101; TY-287)

Değirmenin suyu nereden geliyor

Ben de tıpkı Mümtaz beyi taklit ederek, onun her zaman karısına söylediği gibi:

-Hanım, hanım... dedim, bu değirmenin suyu nereden geliyor, diye hiç sormuyorsun. ES-31

Değiş tokuş etmek

O gece buyüzden biçok palto, ceket, şapka kayboldu yada değıştokuş edildi.
GK-287 (TB-202)

Dehşete kapılmak (düşmek)

Daha bir çekip yatağın dışına, yorganın üstüne çıkarınca, elinde ciğer renkli kauçuktan yapılmış zıbık denilen o aygıtı görüp, zavallı kızcağız dehşete kapıldı. SN-26 (DM-156)

Deli divane olmak

Bu sözlerle gerçek duygularını mı dile getiriyordu, yoksa daha biriki hafta önce deli divane olduğu nişanlısını atlatıyor muydu? GK-198 (KOEH-4)

Deli etmek

Yahu Mister Tomson, sen adamı deli edersin birader...GK-204 (TB-228; TY-159)

Deli gibi

Tatlı Betüş'e deli gibi tutkundu. TB-216 (DM-103; YNYNY-79)

Delik deşik etmek

Ama Sevim'in tribünde bulunmadığı maçlarda Duvar Ahmet kale önünde bir tahta perdeye dönüyor, en kıtıpiyoz oyuncular bile tahta perdeyi devirip kaleyi delik deşik ediyordu. GK-11 (SN-48)

Delik deşik olmak

Heryer delikdeşik oldu. Yetişin! TY-359

Deliliğe vurmak

Doktorun önünde işi iyice deliliğe vurdum. TY-86 (TB-278)

Deli olmak

Muammer deli olacak, son gayretini gösteriyor. TB-34 (YNYNY-66; TY-92)

Deli olmak işten değil

Öğlen oldu, hâlâ yok bizimkisi... Deli olmak işten değil. TY-191

Deliye dönmek

Telefon rehberinden üç ayrı yerde üç tane Etuval pastanesi olduğunu öğrenince deliye döndü. GK-45(DM-84; ES-13; ŞÇH-75; YNYNY-18; TY-93)

Deme gitsin

İncesaz da bir oynak hava tutturmuş ki, deme gitsin. Z-223

Demeye kalmamak

Demeğe kalmadı. Salonun kapısı açıldı. KOEH-90 (S-58)

Demir gibi

Demir gibi sağlam bir adamdı. TY-13

Demir leblebi

Saraylı Çerkez'in ne demir leblebi olduğunu bilen Sait, sert,-Peki dedi, aile toplansın karar versin. GK-69

Dengesi bozulmak

Tokat çok hızlı inmişti yüzüne. Dengesi bozulan çocuk yere düştü. ŞÇH-72

Dengi dengine

Deve boynundaki çan bile “dengi dengineee, dengi dengineee!” dermiş. Z-17

Denk düşmek

Ambara giren malzemeyle çıkan malzemenin denk düşmesine büyük çaba gösteriyordum. TY-63

Denk getirmek

Kralsız, milyonersiz bir zamana denk getirip boş bir zamanda bitürlü evlenemiyoruz. TB-282 (YNYNY-146)

Derdest etmek

Ulan bu ne iş domuz oğlu domuz, seni şimdi sahtecilikten derdest etsem, hak değil mi? Z-175

Derdini dökmek

Yaşar derdini dökmek için başından geçenleri anlatamadığı zamanlar, sazını söyletir, saz çalarak, türkü çığırarak avunurdu. YNYNY-125

Dereden tepeden konuşmak

Dereden tepeden konuşurken birden, Şeyh Efendi hazretleri, dedi, size herşey malumdur ya, yine de söyleyeyim: Bu bölgede asayiş ben değil, siz sağlayacaksınız. TY-137

Derisini yüzmek

Çünkü, kavgadan önce herife “Ulan, senin derini yüzerim!” demiş, sözünü de tutmuştu. SN-49

Derme çatma

Ankara'da derme çatma iş olmaz, Ankara'nın şanına lâayık iş yapmalı, dedim. TB-81

Derdine düşmek

Ben bilmeden, işte tam o sırada, “Ahmet nerde oynasın?” konusunu ortaya attığımdan, herkes Ahmet’in nerde oynayacağı derdine düşmüş, kendi derdini unutmuş. GK-134 (Z-220; SN-104)

Derdini dökmek

Şimdi bunlar davulu zurnayı yüzümüze karşı “Naaa!.. Naaa!..” diye bağırır, sonra bütün dertlerini dökmüş gibi boşalır, rahatlarlar...TY-157

Dereyi görmeden paçayı sıvamak

Biz, dereyi görmeden paçayı sıvamayız. GK-204

Derisini yüzmek

Biz Zübükzade’yi bir kurşunla, değişsek iyi olur, gelin bu dürzünün derisini yüzmeyelim de, surdan geçerken kurşunluyalım... dedi. Z-74

Derli toplu

Beyler Koğuşu, bir paralı yatılı okul yatakhane kadar temizdi, derli-topluydu. TY-285

Dermanı kesilmek(dermandan kesilmek)

Halatın yarısına gelince, kollarımda derman kesildi. ES-49 (TB-193; TY-79)

Derme çatma

Halk kendi parasıyla on-onbeş tane derme çatma sıra yapıp, iki büyük odaya doldurmuş, olmuş okul. TY-319

Ders almak

O da dersini aldı. YNYNY-238 (KOEH-81; ŞÇH-170; SN-137; TY-122)

Ders olmak

Size de bir ders olsun diye, onun bu güzel davranışı için hepimizi affediyorum. ŞÇH-57 (Z-185)

Ders vermek

Metin’le bana ders vermek, örnek olmak isteyen babam,-Bakın, şimdi burda bir deneyelim, dedi. ŞÇH-112 (S-94; Z-30; YNYNY-105; TY-188)

Dert anlatmak

Hangisine dert anlatabilirdim? S-59

Dert yanmak

Birgün ben, işlerin kötü gitmesinden dert yanarken, bizim Recep,-Yahu, dedi, sen şu Mis Kamepa'yı ayartıp da gazinona alamaz mısın? TB-81 (Z-107; ŞÇH-10; TY-169)

Derya gibi

“Derya gibi bir adam” dı. S-22

Destek olmak

N'eydelim, biz de ar belasına “Dedikleri, evet, doğrudur” diye yalana destek oluyoruz. Z-224

Devir açmak

Dergideki şiir eleştirmesine göre, Selâhattin Ağabey, bizim dergide çıkan şiiriyle yeni bir devir açmıştı. S-80

Devlet sırrı(gibi)

Edilmiş diyorum, çünkü böyle meselelerde telefon edenin kim olduğu, devlet sırrı olduğundan, bilinmez. TB-6

Dımdızlak ortada kalmak

Betül dımdızlak ortada kalakaldı. TB-24

Dışa vurmak

Demek kadının içinde de böyle gizli bir yanı varmış ki, sopayı yiyince, o gizli yanı fişkırıp dışa vurmuş. TB-190 (Z-91; SN-47; YNYNY-174; TY-277)

Dibine darı ekmek

Çünkü Lokum Betül'le Cins Bekir bir olup, Sarsak Mecdi'nin yıllardan beri savura savura bitiremediği o mirasın, iki ayda dibine darı ekmişler. TB-21 (TY-220)

Didik didik aramak

Anlatıcının yatağını, bavulunu didik didik aradılar. YNYNY-24

Didişip durmak

Bu yüzden kendi kendisiyle tartışıp didişip durdu. SN-45

Dik başlı

Gözü pek, sözü tok, çetin ceviz dedikleri dik başlı, çatal yürekli, ama yaşlıca bir yığitti. YNYNY-311

Dik dik bakmak

Hâlâ karşısında dikilip durduğuma bir anlam vermediğini göstermek için, gözlüğünü çıkarıp masaya koydu, yüzüme dik dik baktı. TY-400

Diken üstünde oturmak(olmak)

-Diken üstünde gibisin... dedi. TB-104

Dikilip durmak

Çünkü insan, ne de olsa canlı olduğundan, kıpırdamadan dikilip duramıyor.
YNYNY-74 (TY-279)

Dikiş tutturamamak

Her nasılsa, nüfuskâğıdımı sormadan beni çalıştıran biri çıktı karşıma, orda da ben dikiş tutturamadım. YNYNY-248 (GK-129)

Dikkatini çekmek

Evet, liseyi bile bitirememiş, ama yazısındaki kutsal kitap üslubuna dikkatinizi çekerim...TB-172(KOEH-103; DM-66; TY-43)

Dikkatini çekmemek

Buradaki okula başladığım ilk günlerde, sınıf arkadaşlarım içinde Hikmet, hiç de öyle dikkatimi çekmemişti. ŞÇH-74 (TY-261)

Dikkat kesilmek

-Şimdi ben size vicdan azabına örnek bir olay anlatayım, dedi.Dikkat kesildik.
ŞÇH-71 (YNYNY-41)

Dil dökmek

Ne kadar dil dökerseniz, o kadar çok müşteri gelir, para alırsınız. ES-83 (KOEH-110; DM-122; S-107; Z-88; TB-41;YNYNY-143; TY-97)

Dile düşmek

Biliyorum, sen Sait'e futbol profesörlüğü ettiğinin duyulmasından, gazetelerin diline düşmekten çekiniyorsun...GK-170 (ES-7; Z-38; TB-8; SN-41)

Dile gelmek

Nihayet çıka çıka, yaş elliye geçti mi, dile gelir. KOEH-38

Dile getirmek

Sevim kendisiyle alay etsin, böylece onun ilgisini çeksin diye bunları söylüyordu ama, gerçek özlemini, bütün düşlerini dile getiriyor, Sevim'i de kahkahadan kırıp geçiriyordu. GK-109 (ES-8; TB-56; TY-157)

Dili Çözölmek

İçkinin etkisiyle Sait'in dili çözüldü. GK-85 (DM-139; ES-35; Z-78)

Dili damağı kurumak (dili damağına yapışmak)

Yaşar,-Dilim damağım kurudu ağbiler, dedi. YNYNY-61

Dili dolanmak

Büsbütün şaşırın Sait, dili dolanarak,-Ben... Sizi şey için rahatsız ediyorum... diye kekeleydi. GK-42 (Z-212; YNYNY-299; TY-309)

Dili dönmek

Dilinin döndüğünce anlatıyordu. GK-265 (Z-48; SN-144; YNYNY-287; TY-247)

Dilinden anlamak

Ne dediğini ben anlamadım ama, yargıç herhalde onun dilinden anlamıştır. YNYNY-272 (GK-115; Z-176; TY-99)

Dilinden düşürmemek

Ben bu şarkıyı değiştirdim, dilimden düşürmüyorum. KOEH-3

Dilinde tüy bitmek

Kapı açmasını öğretmekten dilimde tüy bitti namussuzum. YNYNY-65

Diline dolamak (takmak)

Onun için de, başka şarkıcılar sahneye çıktığı halde, o diline doladığı bu şarkıyı söylüyordu hep...GK-155(TB-106; TY-196)

Dilini kesmek

Yahu, bir Müslüman evladı yok mu, şu kâfirin dilini kesecek...Z-196

Dilinin ucuna gelmek

Böyle durumlarda bizim oralarda, “Sen onu babanın ölmüş eşşeğine göster!” derlerse de, dilimin ucuna gelen bu sözü yutup sustum. YNYNY-149 (DM-12; S-108; TY-360)

Dilinin ucunda

-Kocam... şey... aman... adı dilimin ucunda... hay Allah... diye bir zaman kekeleyip, sonra emiceme, şekerim, neydi senin adın? diye sorarmış? TB-199

Dilini tutmak

Soğuk suyla ıslattıkları yetmezmiş gibi, bana bir de palaskalarıyla giriştiler ki, ıslak bedenime kayışlar vurdukça ben artık dayanamayıp amana geldim ve dilimi tutup pes ettim. YNYNY-91

Dilini yutmak

Eşref Ağa'yı dinlesen de olanları öğrensen... dilini yutarsın. Z-73

Dili tutulmak

Sevinç şaşkınlığından dili tutulmuştu. GK-61 (TY-185; Z-215; S-12)

Dili varmak

“Adam öldürmekten” diyecektim ya, yalanın o kadar büyüğüne dilim varmadı.
TY-120

Dillerde dolaşmak

Balyoz Hakkı seyrek döverdi ama, attığı dayak bir tarih olayı gibi, aylarca dillerde dolaşırdı. TY-14(GK-218)

Dillere destan olmak

Bu iş için İsmet Beyin bir milyon liraya yakın para harcadığı dillere destan olmuştu. DM-9 (GK-91; TB-15;YNYNY-209)

Dil uzatmak

İbraam Bey bu memlekete her ne iyilik yapmışsa, hepsine dil uzatıyor. Z-217

Dimdik ayakta durmak

Şimdi şutu yapıştırdığı yastık duvara çarpınca, o dimdik ayakta durabiliyordu.
GK-172

Dimdik durmak

Saraylı kadın, sinirli, o kendine mahsus saray asaletinin asık, donuk çehresiyle, eli kapının tokmağında, karşımda dimdik duruyordu. DM-63

Direktif vermek

Bilhassa bu adamın cins hayatını çok yakından inceleyiniz! diye direktif verdi.
DM-28

Diş bilemek

Ne var ki korkunç bir hınç içindeydi, herkese diş biliyordu, bu duygusunu hiç dışa vurmadan... GK-81(Z-251; SN-48)

Diş geçirmek

Çünkü eskiden adam yerine bile koymadığı bu sarı oğlana artık diş geçiremiyordu. GK-265(Z-32)

Diş göstermek

Dişlerini göstererek birbirlerine hırlayan iki köpeğe benziyorlardı. YNYNY-242

Dişinden tırnağından artırmak

Benim kızım dişinden tırnağından artırıp biriktirdiği biraz parası var. Z-18 (TB-176)

Dişini sıkamak

Bu kadar durdun durdun da biraz daha sabredemiyor musun? Sık dişini... GK-158 (S-112; Z-41; ŞÇH-94; TB-117; YNYNY-248)

Dişlerini göstermek

Gelgeldim, cezaevinde kaldığı ikibuçuk yıl gibi kısa sayılacak sürede usta bir hapisaneci kesilen Berber Hayri de pusuda sinmiş olup tırnaklarını ve dişlerini onlara göstermediğinden ve işlerine karışmadığından onu hep birlikte el üstünde tutup ona baş üstünde yer verdiler. SN-72

Diz boyu

Yahu, hakkını almak için rüşvet vereceksin... Namussuzluk diz boyu. Z-35

Diz çökmek

Sonra karşıma sıralanıp diz çöktüler. TY-112

Dize gelmek

Ama herifin önünde dize gelmişiz, ses edilir mi? Z-77

Dize getirmek

Şu dinsiz Muhalif Kadir Efendi alçağını allem edip kallem edip de sonunda amana düşürmek, “Ben ettim, siz etmeyin, aman beni de partinize kabul edin” diye dize getirmek, ne demek? Z-72

Dizini dövmek

Bunu duyunca Zübük alçağı “Heyvaah!” diyerek diz dövmeğe başladı. Z-165 (GK-107)

Dizlerine kara su inmek

Sudan umudunu kesen şişman kadın, “Şube müdürünü aramaktan dizlerime kara su indi. YNYNY-82

Dizleri kesilmek(tutmamak)

Taa dün öğledenberi yemek yemediğim, çünkü öğlen yediğim simitle durduğum için karnım iyice aç ve yorgunluktan da dizlerim tutmaz olduğundan kendimi o kalabalığın seline bıraktım. YNYNY-97

Dizlerinin bağı çözülmek

Bakmakla, dizlerimin bağı çözüldü. TY-204(Z-70; TB-48; SN-123)

Dobra dobra konuşmak (söylemek)

-Arkadaşlar, dedi, dobra dobra konuşulacak mı, yoksa gene dolambaçlı mı gideceğiz, ilkin bir anlayalım da ona göre...Z-197

Doğduğuna pişman etmek

Zübükzade onu doğduğuna bin pişman etmiştir ya... dedi. Z-202

Doğru bulmak

İlkin ben kasabamıza cami yaptırılmasını doğru bulmuyorum... Z-193

Doğru dürüst

Ben kırk sene çalıştım, doğru dürüst ev kirasını veremedim. ES-70 (TB-138)

Dokuz doğurmak

Kimi telefon başında dokuz doğuruyor, kimi radyo başında Allah Allah diyor. Z-214 (GK-63)

Dolanıp durmak

Sevimlerin apartımanının karşı kaldırımında dolanıp duruyordu. GK-50 (TB-83; TY-58)

Dolap çevirmek

Korkmaz mı, her birimize bin dolap çevirmiş. Z-89 (TB-16)

Dolup taşmak

Ev, dolup dolup taşıyormuş. TB-168 (SN-136)

Donuna etmek

Yaşar doğru söylüyor, dedi, ulan bu İstanbullular, cebinde parası olmayanı genel helaya bile sokmazlar da, insanı patır patır donuna ettirirler sokak ortasında be...YNYNY-330

Donup kalmak

Donup kaldım. Kadına alıcı gözle bakıyorum, hiç tanışlığımız yok. TB-59 (DM-62; ES-21; şÇH-72; YNYNY-148)

Dost edinmek

Biz bu düğünlerde ahbaplar, dostlar da edindik. TB-145

Dört ayak üstüne düşmek

Büyükbabam,-Bırak canım, dedi, her devirde dört ayağının üstüne düşenlerden... şÇH-132

Dört elle (bir işe) sarılmak (yapışmak)

Çünkü, işime dört elle sarılmıştım. TY-206

Dört dönmek

Sabaha kadar sarayın koridorlarında dört dönmüşler. TB-48 (DM-131; SN-104; YNYNY-329)

Dört gözle beklemek (bakmak)

Mektuplarını, haberlerini dört gözle bekliyorum. ŞÇH-184 (S-137)

Dua almak (duasını almak)

-Duanızı almaya geldik efendim... dedi. TY-115 (Z-81)

Dudak bükmek

Bir masada dolgun bir kadınla viski içen Abanoz Suat'a, başıyla Sait'i işaret edip, bak neler çekiyorum gibilerden dudak büktü. GK-83 (S-56)

Dul kalmak

Anası, gencecikken dul kalmıştı. SN-27

Dumanı üstünde

Yürüyelim arkadaşlar! dedimse de, arkadaşlar o ilk yürüme heyecanının geçtiğini, böyle işlerin dumanı üstündeyken, heyecanı soğumadan yapılabileceğini söylediler. S-41

Dur durak yok

Dur durak bilmeden, gözüne uyku girmeden, gece gündüz demeden şiş yapmaya çalışırken en büyük keyfi, taşa sürte sürte ateş kesmiş, demir çubuğun üstüne birdenbire işemektir. SN-53

Durup dururken

Bir adam durup dururken, hiç tanıyıp bilmediği üç çocuğun babasını, çocuklar nerde, diye nasıl suçlanabilirdi? YNYNY-292 (S-42; Z-32; TY-92)

Duymazlıktan gelmek

Yaşar Yaşamaz, kendisi için koğuştaki tartışılanları duyuyor, ama duymazdan geliyordu. YNYNY-292

Düdük gibi kalmak

Senin anlayacağın ben de düdük gibi ortada kaldım. TB-57

Düğüm atmak

Asılacak adama göre düğüm atar Çingene Ali. SN-142

Düğümünü çözmek

Bilhassa kadınların, nasıl ve ne şekilde öldürüldüğünün tesbit edilemeyişi yüzünden bu esrarlı cinayetlerin düğümleri çözülememektedir. DM-4

Düğün bayram etmek

Düğün bayram ediyorlardı. GK-163

Dümen çevirmek

Bu saf Yaşar böyle bir dümen çevirsin ha? YNYNY-20 (TB-178)

Dünden razı olmak

Onlar dünden razı... KOEH-67

Dünya başına yıkılmak

Dönüp otele vardım. Dünya başıma yıkılmış. YNYNY-150 (KOEH-138)

Dünya durdukça

Bir kere Futya ile yapışan iki cisim, bir daha dünya durdukça birbirlerinden ayrılamazlar. ES-27

Dünya evine girmek

Hem de nikâhtan önce, dünya evine bile girmeden?...GK-193

Dünyaya gelmek

Biz, altısı ölen, sekizi kalan on dört kardeş, babamın züğürtlüğü yüzünden dünyaya gelmiştik. ES-11(DM-25; TB-173)

Dünyaya getirmek

Babası, uğraşa uğraşa, annesi Roza'nın da yardımıyla, evliliğinin ancak onyedinci yılında zar zor onu dünyaya getirebilmiş. TB-279

Düşkün olmak

Neden bu sosyete kadınları, sosyete erkeklerine değil de, sosyete dışından erkeklere düşkün olurlar? TB-180 (Z-261; SN-124; YNYNY-329; TY-219)

Düşman başına

Aklı Evvel Bedir Hoca'nın Kara Bela derler bir oğlu var ki düşman başına...Z-11

Düşman çatlatmak

Hem de öyle bir düğün ki, dostları güldürsün, düşmanları çatlatsın...YNYNY-209 (Z-234)

Düşman kesilmek

Nişanlısına düşman kesilmişti; onun yüzündendi hep bu başına gelenler. GK-94 (Z-150; TY-262)

Düşman olmak

Oktay'a büsbütün düşman olmuştum. ES-30 (KOEH-93; TB-180; SN-34; TY-329;)

Düşünceye dalmak

Telefonu kapatınca savcı düşüncelere daldı. SN-130 (Z-61; TY-144)

Düşünüp taşınmak

Düşünüp taşınayım. Hangisinde iş varsa ona girerim. ES-99 (S-64; Z-131)

Düşüp kalkmak

Çünkü Kerkenez Sevim denilen bu dillere destan kız hep futbolcularla düşüp kalkıyordu...GK-121 (ES-29; TB-239)

Düz duvara tırmanmak

Düz duvara bile tırmanır sözü, İlhami'ye uygun bir sözdür. SN-50

Düze inmek

Aman Komutan, ben ettim sen etme, demiş, sen bana kasabada belediyeden çöpçülük filan gibi aylıklı bir hükümet işi bul, ben eşkıyalıktan cayar düze inerim. TY-129

Düzen kurmak

Kısa hapis cezası olan köylünün yerine, üç yıllık hapis cezası olan delikanlının tahliyesi için düzen kuran Paşazade'ydi. TY-267

Düzen vermek (düzene koymak, düzene sokmak)

Bir iş tutup hayatını düzene sokabilirmiş. TY-309

Eciş bücüş

Ayağa kalkınca çirkinliği daha da arttı, çünkü, o kurbağa yüzünden başka ecişbücüş, yamrıyumru, yanpiri yanpiri çarpık bişeydi...TY-210

Edebiyat yapmak

Burda boğuluyorum artık. Edebiyat yapmıyorum. Z-225

Efendime söyleyeyim

Sonra efendime söyleyeyim, ben kahvemi içtikten sonra, "Affedersiniz, elimi yıkamam iktiza etti," dedim. GK-65 (KOEK-87; S-27; Z-26; TB-279)

Efkâr basmak

Koş bana bir şişe yarım kiloluk al oğlum... Efkâr bastı gene...TB-65

Eğri büğrü

Yağ kapanında, yağ iskelesinin o daracık eğri büğrü yollarından biri üstündeki yağ mağazalarından biri...TY-376 (DM-4; Z-66)

Ekmeğinden olmak

Aman Müdür Bey, benim yüzümden kimsenin ekmeğinden olmasını istemem. YNYNY-241 (Z-39)

Ekmeğine yağ sürmek

Biz şimdi partice sen ben kavgasına düştük mü, muhaliflerin ekmeğine yağ sürülecek. Z-110

Ekmek elden su gölden

Öyle ya, çalışmak yok, ekmek elden su gölden dedikleri gibi... TY-343 (S-108)

Ekmek kapısı

Yoksa kim ekmek kapısını teper! YNYNY-246

Eksik etmemek

Saplı gözlüğe gayet meraklıydı ve hiçbir zaman yanından eksik etmezdi. TB-36 (Z-181; TY-265)

Eksik gelmek

Hem de bana eksik gibi geliyor. TY-66

Eksik olmamak

Götüremedik ama, kapımızdan polis eksik olmuyor. YNYNY-267 (Z-166)

Eksik olmasın

-Eksik olmasın, her zaman bizim takımı tutar, gayet koyu Tozkoparanlıdır. GK-92 (Z-34; TB-51; ŞÇH-93; YNYNY-92; TY-379)

El altından

Bir bakarsınız, falan yolcuyu aramayacaksınız diye el altından emir gelir, bir bakarsınız o yolcuyu sıkı sıkıya arayacaksınız diye, emir değiştirirler. TB-8 (SN-12; YNYNY-99)

El atmak

İster istemez, işe öbür gazeteler de el attı. GK-134 (Z-204; YNYNY-218)

El ayak çekilmek

Çünkü ancak o saatte el ayak çekilir, nöbetçi subayı da yatardı. TY-21 (SN-53)

El ayak(etek) çekmek

Zübükzâde İbraam böylece, Muhelif Kadr'efendinin evinden elini ayağını çekiyor. Z-46

El bebek gül bebek

Çocukluğunda çok nazlı, el bebek gül bebek yetiştirildiği için, çeşitli besinler almamış, canı ne çekerse yalnız o besin verilmişti. GK-162

El birliği etmek

Demek siz Şimdi, elbirliği, ağızbirliği edip, bizi defterinize uyduracaksınız zorla.
YNYNY-39 (Z-95; TY-69)

El çırpılmak

Herkes de benimle beraber el çırpıyordu. KOEH-65 (GK-163)

Elde avuçta (ne varsa)

Ellerindekini, avuğlarındakini, Hüsametlin ustanın hastalığı sırasında, son kuru-
şuna kadar harcamışlardı. DM-7

Elde etmek

Makine ustası benim sevinçten gevşediğimi görünce, bütün bu sonucu o elde
etmiş gibi kasıla kasıla,- Nasıl? dedi. S-47 (DM-5; GK-15; TB-114; SN-35; TY-174)

El değmemiş

Artık o hiç el değmemiş olarak pırıl pırıl benimdi. TB-249

Elden bırakmamak

Hem anlamsız Şiirler yazıyorsun, hem de toplumcu görüşü, gerçekçiliği elden
bırakmıyorsun. S-83

Elden düşme

Cezaevinden çıkmasına azkaldığı için, ucuza, elden düşme bir giysi edinmeyi
düşünüp dururken, önüne kendiliğinden bir yeni kazanç yolu daha açılmıştı. YNYNY-
259 (TY-171)

Elden ele dolaşmak

Evde kaç oğul varsa, hepsinden bir kaç yara ala ala, elden ele dolaşır, sürüm
sürüm sürünür. ES-8 (Z-134; SN-66; YNYNY-139)

Elden geçirmek

Yorganı, döşegi hep elden geçir. Z-7

Elden gitmek

Ulan emice, namusumuz elden gidiyor... dedimse de, herifte namus ne
gezer...TB-210 (S-58; Z-25; YNYNY-155)

Elden kaçırmak

Bu Deniz'i de elden kaçırdın mı, artık ondan sonraki erkekliğin turşusunu kur.
TB-279

Elden kaçmak

Bu kez de kadın, ziynetleri, takıları nasıl olsa gitti, hiç değilse koca olabilecek adam elimden kaçmasın diye, cezaevinde ziyaretime gelmeye başlamıştı. TY-216

Elden ne gelir

Sizi tanımaz olur muyum, ama elden ne gelir... YNYNY-270

Ele almak

Beni, bir de şöyle, bir de böyle diye, o yana bu yana döndürten fotoğrafçıya, dayanamayıp artık terbiyesizliği ele alarak,-Striptiz yapayım da istersen bir de öyle çek! dedim. TY-211

Ele avuca sığmamak

Evet ama; o zamanlar başkaydı, biz her ne kadar ele avuca sığmaz delikanlı olarak geçiniyorduksak da, daha gözümüz açılmamış. TB-149 (ŞÇH-45; YNYNY-128)

El ele vermek

Görüyorsunuz ki, siz üçünüz el ele verirsiniz, sizde bu, dil varken, halkımıza partimizin iktidara geçince neler yapacağını anlatırsınız. ES-98 (KOEH-115; Z-49; TY-318)

Ele geçirmek

Gerçekte, kendisine bile açıklayamadığı şey, Sait'e iyilik yapmanın arkasında onu yeniden ele geçirmenin yollarını aramaktı. GK-269 (ES-7; S-63; Z-61; TB-54; SN-57; YNYNY-109; TY-24)

Ele güne(ele güne karşı)

Ele güne karşı ailemizi rezil mi edeceksin? GK-158 (TB-30)

Ele güne rezil olmak

Hanım etme, ele güne rezil oluyoruz. YNYNY-287

Elektriği kesmek

Peki elektriği kesince bize darılmazlar mı? S-51

El etek öpmek

Bana kalsa en iyisi, el-etek öpüp, sağlık esenlik dileyip savuşmak, gözünden yitmektir. SN-100(TY-116)

Ele vermek

Yüzüm, her zaman beni ele vermiştir. TB-252 (Z-77; ŞÇH-53; TY-29)

Eli açık

Kaynana Ferferik, kızına, “Neme gerek, eliaçık oğlan,” diye Sait’i övüyordu.
GK-147; (Z-203; ŞÇH-93; TB-11; YNYNY-237; TY-45)

Eli ayağı dolaşmak

Benim fakir oğlan, valiyi görünce eli ayağı dolaşmış, bıçağı ne yaptığını hiç bilmiyor. Z-75 (S-35; SN-159)

Eli ayağı titremek

Biliyordum ki, polis olduğumu söyleyince, hiçbir suçu olmasa bile, eli ayağı titreyecekti. TY-222 (KOEH-34)

Eli böğründe kalmak

Haydi aldın, bire vicdansız, beni eli böğründe kapıdan salıvermeğe hiç utanmadın mı? ES-22

Eli çabuk

O kadar da eli çabuktur ki, hiç değilse, günde sekiz on kürtaj yapar. KOEH-89 (SN-130; TY-248)

Eli değmek

Bitürlü elim değip de oğlana bir yeni nüfuskâğıdı çıkartamadım Müdür Bey. YNYNY-31

Eli ekmek tutmak

Artık elin ekmek tuttu. KOEH-49 (TB-108)

Eli eline değmemek

Sana parayla bir adam tutacağız. Eli eline değmeyecek, anladın mı? TB-125

Eli hafif

Nasıl hani çok usta fenni sünnetçiler vardır da eli çabuk olduklarından, sünnet edilen çocuk pipisinin kesildiğinin ayırımına bile varmaz; hani nasıl eli hafif dişçiler vardır da, dişi çekilenler, dişlerinin çekildiğini bile duymazlar; işte bu Cellat Ali de öyledir savcı bey, öyle eli hafiftir ve öyle eli çabuktur ki, hani nerdeyse asılan adam bile asıldığına inanmaz da şaka filan sanır...SN-130

Elinde büyüme

Babanın elinde büyüdü sayılır, senin babanın ona çok iyilikleri vardır. YNYNY-126 (Z-126)

Elinden almak

Ama onun için önemli olan, Sait'i Kerkenez Sevim'in elinden almaktı. GK-262 (DM-111; ES-53; Z-128; TB-31; YNYNY-143; TY-150)

Elinden bir kaza(sakatlık) çıkmak

Kaçsa, bırak rezil olmayı, Pervin'in kocası büsbütün azıp kovalayacak, pisipisine elinden kaza çıkacak. TB-30

Elinden bir iş(şey) gelmemek

Başka ne yapsın, elinden başka bişey gelmiyor. TB-163 (Z-233; SN-34; YNYNY-270; TY-37)

Elinden düşürmemek

Paşazade'nin elinden düşürmediği iri taneli kehribar tesbihiyle, yine kehribardan kocaman ağızlığı, gelişinden beşon gün sonra elinde görünmez olmuştu. TY-257

Elinden geleni yapmak

Ağları Yırtan Haydar da kızların bu merakını gidermek için büyük çabayla elinden geleni yapıyordu. GK-259 (KOEH-85; DM-20; Z-264; TB-70; YNYNY-144; TY-31)

Elinden gelmek

-Elinden iş gelmez mi? ES-69(TB-89; SN-126; YNYNY-90; TY-92)

Elinden kurtulmak

Eskir, iki defa, üç defa, beş defa eskir, yırtılır, delinir, paramparça olur “yandım Allah!...” diye bar bar bağırır da yine bir ucunu fakirin elinden kurtaramaz. ES-8 (KOEH-18; TB-100; YNYNY-227)

Elinden ne gelir

Onu Tozkoparanla ilgilendirmek için elinden ne gelirse yaptı. GK-91 (TB-32)

Elinden tutmak

Sıkışık zamanlarda elimden tuttu, neme lâzım... TB-103

Elinde (elde) olmamak

Bakmamak da elde değil. TB-291 (DM-57; ŞÇH-19; SN-79; TY-57)

Eline almak

Bir evlenip de hürriyetimi elime alsam, senden bir dakika ayrılır mıyım... GK-

Eline ayağına kapanmak (sarılmak, düşmek)

Namaz zamanı camiye gelince, bizim Yaşar “Vaay hocam!” deyip İmam’ın eline, ayağına sarılıyor. YNYNY-16 (Z-199; TY-109)

Eline bakmak

O zaman annem var, bir ablam, bir de mektebe giden küçük kardeşim; bunların hepsi elime bakıyor. TB-88 (SN-35)

Eline düşmek

Fakir insanların eline düşmüş eşyalara acırım. ES-7 (KOEH-123; Z-96; TB-32; SN-99; TY-423)

Eline geçmek

Birisi organizatörün eline geçip yıldız olmuş, öbürü organizatörün eline geçemediği için zavallı bir dublör olarak kalmış. TB-290 (DM-121; S-133; Z-142; YNYNY-55; TY-163)

Eline sağlık (elinize veya ellerinize)

Aferin Sait kardeşim, eline sağlık, çok iyi, tam kitaplık yazmışsın. GK-179 (ŞÇH-173; YNYNY-142)

Eline su dökemez

Bu sosyete kızlarının en güzeli bile, güzellikte onların eline su dökemezmiş. TB-181 (KOEH-118; Z-11; YNYNY-46; TY-366)

Eline tutuşturmak

Ya bu defterleri elime nasıl tutuşturmuşlardı?..TY-61 (SN-23)

Elini atmak

Her sabah aynı işlem tekrarlandığı için yatağın, karyolanın, yastığın altları, kitap rafları giyilmiş çoraplarla dolar, Sait odasında nereye elini atsa, en olmadık zamanda eline bikaç kirli çorap geçerdi. GK-14

Elini çabuk tutmak

Yani elinizi çabuk tutun, benden günah gitti, geliyorum, demek...TB-95 (GK-79; YNYNY-63; TY-350)

Elini kana bulamak(bulaştırmak)

Allahını, peygamberini seversen, beni katil edip elimi kana bulama.TB-102 (Z-57; SN-47; TY-290)

Elini kolunu sallaya sallaya gezmek

Ustam, ona gerçek suçlu olmadığım, gerçek suçlunun kim olduğunu uzun uzun anlattı, ötedenberi cezaevinin gediklileri, dışarda ellerini kollarını sallayarak gezen gerçek suçlulara cezaevinde vekâlet ettiklerini söylerlerdi. SN-87 (TY-338)

Elini kulağına atmak

Halk ağzını açınca elini kulağına atıp gazel okumaz...S-70

Elinin altında olmak

Celladın da bulunup, asılma işleminden bir gün önceden cezaevine getirilmesi, cezaevinde geceyatısı konuğu olarak el altında bulundurulması gerekirdi. SN-103

Elinin körü

Elinin körü, diye adam beni tersledi. ES-83 (Z-7)

Elini sallasa ellisi(başını sallasa tellisi)

Koca çookmuş, elini sallasa ellisi, ama şoför nerde... TB-106

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak

Zeybekzade'nin gayri, elini sıcak sudan soğuk suya soktuğu yok. Z-147

Elini sürmek

Onun için de nikâh oluncaya kadar nişanlısına bile elini sürmeyen namuslu bir delikanlı rolünde görünerek kendi kendini kandırmaya çalışıyordu. GK-97

Elini sürmemek

Hanımfendi'nin bir de huyu var, asaletinden geliyor, kat'iyen paraya elini sürmez .TB-39 (Z-148; SN-65; YNYNY-163)

Elini vicdanına koymak

Büsbütün içerlerdim;-Şimdi sıkışınca vatana hizmet diyorsun, elini vicdanına koy da söyle, gebe kalan kadınlarla kocaları vatani düşünerek mi, vatana evlât yetiştirmek için mi?...ES-11

Eli olmak (bir işte)

Bunun için de, hapisane idaresinin gizliden eli olacak, üç...TY-122 (Z-23)

Eliyle koymuş gibi

Otuzüç sayılı odayı eliyle koymuş gibi buldu. YNYNY-299

Eli uzun

Eh, polislin eli uzun, o uzun elini uzatıp beni Ankara'da yakalayıp buraya getirmişler. TY-213

Eli yüzü düzgün

Bu kadınların içinde, eli yüzü düzgün, birazcık olsun güzelce, hatta sözü söyleşisi yerinde bitek kadın bile yoktu. TY-214

El kaldırmak

Bana el kaldıracak erkek, daha anasından doğmamıştır, anladın mı! TB-196 (Z-78)

El kapısı

El kapısında çalıştıktan sonra, bir kapı salt burası değil ya... YNYNY-282

El koymak

Böyle bir kadın, Sait'i avucunun içine alır ve bütün hesaplarına elkoyarsa, onlara hiçbirşey koklatmazdı. GK-67 (TB-6; TY-42)

El üstünde tutmak

Bu benim kaçınıcı evliliğim, kocalarımın hepsi de beni el üstünde tutarlar. TB-122 (Z-147; SN-72; YNYNY-21; TY-119)

El pençe

Elpençe duran adama sövüp tokat atarak, beni korkutmaya çalışıyordu. TY-136 (KOEH-45; TB-14)

El pençe divan

Zübükzade'nin huzurunda el pençe divan duruyor. Z-166 (TY-135)

El vermek

Allahıma çok şükür, o gün bugün gezmedik dağ, kesmedik yol komadık, bize el veren efenin adını da batırmadık. Z-147

El yordamı

Hepsini karanlıkta el yordamı ile bir gazete kâğıdına sardım. ES-33

Emeği geçmek

Eh, partiye emeğimiz çok geçti. Z-28

Emekliye ayırmak (çıkarmak, çıkartmak)

O yıl emekliye ayıracaklardı. TY-34 (KOEH-30)

Emek vermek

Bakımsız, zayıf, hastalıklı büyüdüğü için, belki de ona çok emek verdiğinden, Sait'i çok sever, küçüklüğünden beri ağlamasına dayanamazdı. GK-277 (KOEH-56; TB-279; SN-15)

Emir (buyruk)kulu

Ben de bir emir kuluyum, ‘verile’ buyruğu olmadan kendiliğimden veremem...YNYNY-190

Ensesine binmek

Demek birden ensesine binip, bıçağı çaldılar...Z-27

Ensesine yapışmak

“Gizli gizli neler yutturmuş bize...” diye şairin ensesine yapışıyorlar. S-80

Erkek gibi

Yedi erkek kardeşimin arasında, ben de erkek gibi büyüdüm. ES-9 (TY-16)

Erkekliğe sığmamak

Heyri, bunca adamın yalanını çıkarmak erkekliğe sığar mı? Z-256 (TY-225)

Erkekliği kesilmek

İlkin erkekliği kesildi, şimdi de dili tutuldu, vah...Z-215

Erkeklik taslamak

Ben şimdi size boşu boşuna erkeklik taslayacak değilim ya ağbiler, kart iki parça olunca ben artık kendimi tutamayıp hırşımdan ağlayıp hıçkırarak, herifin anasına avradına, soyundan hiçbirini de unutup bırakmamacasına sövüp saymaya başladım. YNYNY-146

Esas vaziyete geçmek

Yaşar Yaşamaz, iyi bir hizmet eri gibi, adamın karşısında topuklarını vurup esas vaziyete geçtikten sonra,-Buyur! diyordu. YNYNY-198 (Z-33; TY-19)

Eski köye yeni âdet getirmek

Ne ölçmesi oğlum, dedi, sen eski köye yeni âdet mi çıkarıyorsun? TY-66

Eski kulağı kesiklerden olmak

Gülcan Keklik desen eski kulağı kesiklerin, eski hovardaların hepsi bilir...TB-73

Eski püskü

Kendimi balıklama fırlattığımda daha havadayken karşımda o eski püskü dolmuş arabasını görmüştüm. YNYNY-335

Eşeklik etmek

On yıl sonra buluşalım, deyişime incinmiş, “Yani seninle evlenmediğime pişman olup ah ne eşeklik ettim dememi benim ağzımdan duyup benden intikam almak istiyorsun...” TB-264

Eşek sudan gelinceye kadar dövmek

Kimbilir, onu eşek sudan gelinceye kadar döğmüş olsaydım belki de, belki değil muhakkak, aile saadetimiz bozulmıyacak, sevgili, karım mes'ut aile yuvasını bırakıp kaçmıyacaktı. KOEH-74 (ES-21; Z-185; TB-74; TY-16)

Eşi manendi(benzeri, menendi) olmamak (bulunmamak)

Şehrin bütün kibar kadından, bir eşi, benzeri daha olmıyan bu moda salonlarında giyinirlerdi. DM-9

Eşiğini aşındırmak

Bu üç yere gide gele eşik aşındırılmış, ama hak ettiği parasını yıllardır alamamıştı. SN-134 (TY-220)

Eteğinden ayrılmamak

Ben emicemin eteğinin dibinden ayrılmıyorum. TB-202

Eteğine yapışmak

Koca oğlan da annesinin eteğine yapışmış, ağlayıp duruyordu. ES-25 (KOEH-25)

Etek açmak

Benim nur topu gibi kızım, sizin şıfıntılarınız gibi, erkeklere eteğini açıp da para kazanmıyor, anladın mı sen? KOEH-116

Etekleri tutuşmak

Kör Nuri'nin etekleri tutuşmuş. Z-25 (S-76)

Etekleri zil çalmak

Biz ister istemez, "Aman kıza müşteri çıktı..." diye etekleri zil çalarak "Alın götürün başımızdan" diyecek değillerdi ya... GK-68

Etinden et koparmak

Sen ondan atık davranıp, etinden et koparılmış gibi bağırarak kendini yere atıp debelenmeye, kıvranmaya başlayacaksın. GK-177 (KOEH-17)

Etki bırakmak

Asiye, üzerimde hiçbir zaman unutamadığım ve unutamayacağım bir etki bırakmıştır. TY-243

Etliye sütlüye karışmamak

Kimsenin etlisine sütlüsüne karıştığı görülmemiş olan Kolonyacı bar bar bağırıyordu. YNYNY-327

Etrafını sarmak

Sonra da gazeteciler etrafımı sardı. Z-20

Etrafında pervane olmak(dört dönmek)

Boşamak mı, dedi, ayol deli misin, tecrübeyle sabit, kocan seni başka herifle yakalasin bir, bak nasıl “Karıcığım, ruhum, canım, şekerim” diye eteğinin etrafında pervane olacak...TB-126

Evcilik oynamak

-Haydi şimdi evcilik oynyalım, dedim, annen babana neler söylüyorsa, sen de bana öyle söyle. ES-31

Evde kalmak

Bizim burda kız, körpeliğini eskitti de yirmibeşi buldu mu, artık evde kaldı demektir. Z-41

Evirip çevirmek

Bizim hanım onu bir evirir çevirir, insan kılığına sokar ki, şaşar şaşar kalırsın. ES-15 (TB-36)

Evli barklı

Üçü de evli barklı, çoluk çocuk sahibi. YNYNY-285

Ev tutmak

Ev dedin, herif ev tuttu. GK-158 (YNYNY-137; TY-190)

Evvel Allah

Biz evvel Allah kaç tanesini adam ettik. ES-15 (KOEH-49; S-28; Z-12; TB-206; YNYNY-138; TY-16)

Ezbere bilmek

Altın yıldızla sıvanmış bu küçük büst, gerçekte Atatürk'e hiç benzemiyordu ama, Atatürk'ten başka hiçkimsenin büstünün meyhanedeki radyonun üstüne konulamayacağı bilindiğinden, herkes bunun, Atatürk'ün büstü olması gerektiğini ezbere biliyor ve o dışı yıldızlı alçıya Atatürk büstü diye bakıyordu. TY-356

Eziklik duymak

Anlatılmaz bir burukluk, acı eziklik duydum. TB-264

Ezilip büzülmek

Sevim'in sorusu karşısında ezilip büzülerek,-Bişey söyleyeceğim ama... dedi, durdu. GK-108 (TY-97)

Eziyet etmek

Müslümana eziyet edecek... Z-196

Faka basmak

Selâhattin Ağabey iyi kulp uydurmuştu ama ben onu yine faka bastıracaktım. S-83

Falakaya çekmek (yatırmak veya vurmak veya yıkmak)

Genellikle tutuklulara hamamda falaka çekilirdi, çünkü hamamda dayak yiyen tutuklunun bağırtısı koğuşlardan duyulmazdı. SN-111 (TY-169)

Falso yapmak

Yine enaz falso yapan bendim. ŞÇH-173

Fark etmek

O gürültüde, hiç fark etmemişim. Z-128 (KOEH-56; DM-89)

Farkına varmak

Bunca zamandır gelip gittiği, saatlerce oturduğu bu salondaki resimlerin ilk olarak farkına varıyordu. GK-173 (KOEH-6; DM-15; S-27; TY-93)

Farkında olmak

Halbuki, takip ettiğinden senin farkında olmaman için, son derecede dikkat ediyor. DM-15

Farz olmak

Cami içine de kaçsa herifi vurmak farz oldu. Z-75

Faydası dokunmak

Kasabamıza faydası dokunur. Z-80

Faydasını görmek

Geçen gün faydasını gördüm. KOEH-77

Fazla kaçırmak

Rakıyı fazla kaçırınca, fırlar sokağa, soyunur, herkese rezaletini gösterirdi. TB-276

Feda etmek

Yirmi beş yıl bu kadar sabırlı, namuslu bir ömür, bir hiç uğruna feda edilemezdi. DM-85 (TY-164)

Fedakârlığa katlanmak

Sonradan da, “Kız anası olmak kolay mı... Senin için her fedakârlığa katlanırım yavrum,” demişti. GK-152 (TB-50)

Fedakârlık yapmak(göstermek)

Ah bilemezsiniz şekerim, onun için ne fedakârlıklar yaptım. KOEH-82

Feda olmak

Senin için ne yapsam azdır babacığım, bu bıyıklar sana feda olsun!.. dedim.
ŞÇH-202

Feleğin çemberinden geçmek

Feleğin çemberinden geçmiş, ellenip dillenmiş bir kadındı. GK-151 (TB-49; SN-15; TY-171)

Feleğini şaşırmak

Ben eve girince feleğimi şaşırdım. TB-62 (Z-185)

Felekten bir gece çalmak

Dünya umurunda olmayan Duvar Ahmet'se, felekten bir gece çalmak için alaturka şarkılı, sazlı sözlü bir gazinoya gidilmesini istiyordu. GK-147

Fellik fellik aramak

Köşkte aranmadık tavanarası, mahzen, bodrum deliği, ahır kovuğu bırakmadıktan sonra sokağa fırlayan bu insanların haykırmalarına, mahallenin öbür insanları da evlerinden fırlamışlar, fellik fellik Sait'i arıyorlardı. GK-185

Felsefe yapmak

Hayat hakkında yüksek felsefeler yaparak Halıcıoğluna indik. ES-57

Fenalık gelmek(geçirmek, çökmek)

Aman doktor, yine fenalık geldi, sinir tuttu bizim hanımı. ES-25 (KOEH-118; YNYNY-82; TY-33)

Ferah tutmak

Gayri yüreğinizi ferah tutun, dedi, avukat Burhan diye bir herif kalmadı. Z-197

Feryadı basmak

-Ve aleykümselââm Reis Bey... diye feryadı bastı. Z-9

Feryat etmek

Nerelerdesin yavrum? diye feryat ettikçe, kendi seslerinden ürkerek gözyaşları döküyorlardı. GK-185 (KOEH-129; DM-33; Z-185; TB-49; SN-123; TY-148)

Fındık kırmak

Kimbilir hangi çapkınla fındık kırıyor? ES-33

Fır dönmek

Cezaevi bahçesinde fır dönüyorlardı. YNYNY-14 (GK-36; Z-84; TB-99; TY-37)

Fırıldak gibi

Fırıldak gibi adam. S-82

(...)Fırın ekmek yemesi lazım

943 yılında benim “memlekete demokrasi lazımsa da ancaak, milletin demokrasiyi hazmedecek olgunluğa gelmediği, demokrasiyi hazmedecek seviyeye gelmek için, daha on fırın ekmek yemesi lâzım gelir” dediğim yazılmıştır. S-126

Fırsat bilmek

Hatta, gardiyanlardan birini, bir koğuşun hükümlüleri, Yarım porsiyon sanarak, elektiriğin kesildiği zamanı fırsat bilip, bir iyice pataklamışlardı. YNYNY-200 (DM-94)

Fırsat bulmak

Arada susulunca, Çiftverenoğlu'yla Gedikli İhsan kendilerini toparlamağa fırsat buldular. Z-112 (YNYNY-131)

Fırsat düşmek (çıkma)

Böyle bir fırsat da çıktı. SN-78 (YNYNY-340; TY-37)

Fırsatı kaçırmak

Suratlarına tüküremedikleri, başka erkeklerin yerine, suratına tükürülecek birini hazır ellerine geçirmişlerken, bu fırsatı kaçırmak istemiyorlardı. TY-163 (S-5)

Fırsat kollamak (gözlemek)

Kardeşim, konuşulanları anladığımı ispat için fırsat gözlüyormuş. ŞÇH-82

Fırsattan istifade etmek

Dedim, nazar değmesin diye fırsattan istifade kızları öpmek isterken, terzi Sabriye:-Dur bakalım, onlar senin bildiğin kızlardan değil, dedi. Z-12

Fırsat vermemek

Konuşmasına fırsat vermeden, bir yazılı sözleşmeyi imzalar gibi birden Sait'i öptü, ama iğrendiği için dudağından değil, yanağından öpmüştü. GK-199 (DM-72; Z-73; ŞÇH-149; SN-67; TY-317)

Fıstık gibi

Sosyetenin kızlarına neden fıstık gibi, lokum gibi diyorlarmış? TB-181

Fikrini almak

Onun da fikri alınmış olsun. Z-53(DM-128; S-135)

Film çekmek

Biz sevişirken, operatör de filmimizi çekmeğe başladı. KOEH-112

Film çevirmek

Karı doğru söylüyor, bir film çevirsen, darphane gibi para keseriz... KOEH-88

Fiske kondurmamak(dokundurmamak)

Söylendiğine göre, kotra yarışını kazanmasından sonra onunla birkaç gün gezip tozan Kerkenez Sevim, bugün bir kalabalık topluluk içinde, uzun manikürlü tırnağıyla Abanoz Suat'ın biçimli ve iri burnuna bir fiske kondurarak. GK-7

Fiskos etmek

Kemancı ile fiskos etti. KOEH-52(TY-171)

Fiyat kırmak

Kimse senin kadar fiyat kıramaz! TY-379 (Z-204)

Fiyat vermek

En ucuz fiyatı ben vermişim. TY-380

Flört etmek

Halûk, arkadaşları gibi, kızlarla flört etmiş, tecrübeli bir delikanlı değildi. DM-12

Fora etmek

İşıkları iyice fora etmişler, hiçbir şey göremiyorum. GK-24 (KE-20; S-13; TB-76; SN-50; TY-101)

Formda olmak

Final maçlarında, eğer oyuncularımız formlarında olurlarsa, moralleri yerinde olursa, maçtan bir gece önce kendilerini çok yormazlarsa, karşı takım oyuncuları bozuk oynarlarsa, güneş ve rüzgâr Tozkoparanın aleyhine olmazsa, hiçbir şanssızlık olmaz, hakem de Tozkoparanı tutarsa, kalecimiz şutları yakalayabilir ve karşı takım kalecisi de topları tutamazsa, forvet oyuncuları topa vurabilir ve topları kaleye gönderebilirlerse, Tozkoparanın Avrupa şampiyonu olması hiç de uzak bir ihtimal sayılmaz. GK-125

Fos çıkmak

İspanyol Aysel'in kancayı takıp da, sonradan fos çıkmış hiçbir futbolcu görülmemiştir. GK-207 (S-138)

Foyası meydana (ortaya) çıkmak

O günden sonra benim meslek sırrımın foyası meydana çıkmıştı. ES-87 (ŞÇH-63; TB-25; TY-248)

Gafil avlamak

Başka bir yiğiti de boşken, yani üstünde bıçağı yokken gafil avlayıp vurmuşlardı. SN-51

Galeyana gelmek

Halk adamakıllı galeyana geldi. S-69 (TB-14; TY-390)

Galip gelmek

Bu yüzyirmi sekiz maçtan ellidördünde Hacetbaba, kırk sekizinde Tozkoparan galip gelmiş, onaltı maçta da takımlar berabere kalmışlardı...GK-98

Gayrete gelmek

O duyduğu şehvet hissini en yüksek noktasında, tehlikeyi, başına gelecek felâketi, hiç bir şeyi düşünmüyor, bir an evvel işini tamamlamak, elleri arasındaki kurbanının güle güle, katıla katıla son nefesini verdiğini görmek için gayrete gelmişti. DM-150 (Z-126)

Gayret göstermek

Muammer deli olacak, son gayretini gösteriyor. TB-34

Gazaba gelmek

Sait Sarioğlu gidecekti ama, Duvar Ahmet birden gazaba gelip çıkıştı. GK-113 (Z-59)

Gazel okumak

Halk ağzını açınca elini kulağına atıp gazel okumaz... S-70

Gebe kalmak

Kız ameliyatla erkek olup, kendi kendinden gebe kalmış olacak? KOEH-7(DM-29)

Gebe olmak (bir şeye)

Çünkü neden, ordaki memurlar da, müdür de, odacıya karşı, ne de olsa az bişey gebeymiş...YNYNY-177

Gece gündüz

Ali ile gece gündüz kavga eden, kedi köpek gibi birbirimizi yerdik. ES-32 (Z-15; TB-17; SN-57; YNYNY-195;TY-402)

Gece gündüz dememek

Bu zavallı da hem karısını, hem metresini geçindirecek diye, gece gündüz demeden, sihirbaz gibi kolonyaları votkaya çevirmeye çalışıyor. YNYNY-308 (SN-53)

Geceyi gündüze katmak

“Ben” dedi, “bu kadar sene devletime, hükümetime, milletime, vatanıma sadıkane hizmet edeyim, gecemi gündüzüme katıp çalışayım da, buna karşılık bir de Ankara’ya sürsünler, öyle mi?” TB-81

Geçmiş olsun

Kürt Kâmil, bakışlarını ilk kez yeni gelenlere çevirip, -Geçmiş olsun arkadaşlar! dedi. SN-20(ŞÇH -96; TB-155; YN-28)

Gelgelelim

Gelgelelim herkes, en çok bildiği konu üzerinde durup dururken tartışmaya başlar. GK-249(ES-17; S-74; Z-13; ŞÇH-94; TB-21; SN-161; YNYNY-48)

Gelin almak

Üç karısının üstüne taze gelin almak istemiş, anababası razı gelmeyince, kız de istemezlenince, adamlarına kızı kaçirttırmış, bu kaçırma sırasındaki vuruşmada kızın ağabeyisiyle bir akrabası da ölmüştü. SN-84

Gelip çatmak

Beklenen gün gelip çatmıştı. GK-205 (YNYNY-156; TY-247)

Gel keyfim gel

Bir de çöpçülerin koğuşunda içi kuru ot dolu yatak verdiler. Gel keyfim gel! ES-65 (TY-343)

Geniş bir nefes almak

Halûk geniş bir nefes aldı. DM-154

Gerdan kırmak

-Fazla beklettim mi? diye bir gerdan kırdım. KOEH-51 (SN-151)

Gerekçe göstermek

Özel araba almayışını açıklarken de, maymun iştahlılığını gerekçe olarak göstermişti. TY-309

Geri almak

Bu konuşmanın hemen ertesi günü, Recep ehliyetini geri almıştı. KOEH-73

Geri çekilmek

O kadar kızgındı ki, o bağırdıkça geri çekilmek zorunda kalıyordum. TB-162 (TY-399)

Geri çevirmek

Hisseme düşen parayı az bulduğum için geri çevirdiğimi sanmıştı. TY-419 (Z-208)

Geri durmak

O Zübük'se ben de Gedikli İhsanım, diyor, bildiğinden kalmasın, ettiğinden geri durmasın. Z-207(DM-130)

Geride kalanlar

Var mı geride kalan çocuklara, kadına, yaşlıya bakacak olan? TY-276

Geri geri çekilmek

Berber Hayri, kanlı şişi elinde,-Erkek olan şimdi gelsin! Diye üstlerine yürüdükçe geri geri çekiliyorlardı. SN-62

Geri kalmak

Zavallı, ne yapsın ki, güreşte ileri gitmiş ama futbolda geri kalmış bir ülkenin adamıydı. GK-130

Geri kalmamak

Ablam, büsbütün damarıma basmak için onlardan geri kalmadı. ŞÇH-111 (KOEH-70 ; S-105)

Geviş getirmek

Mesela benim kızım, bugün lokantada dişlerini kürdanla karıştıran birini görünce, "Bu adam geviş mi getiriyor?" diye sordu. ŞÇH-144

Gezip tozmak

-Gündüz canınız istediği gibi gezip tozun. ES-45(KOEH-8; GK-79)

Gıcık tutmak

.... çevirmekte olduğumu, ve gıcık tutmuş gibi öksürüp yere tükürdüğümü, istediğinize sorabilirsiniz. S-137

Gık dememek (Gıkı çıkmamak)

Görüyorsun, ne mutlu bir aileyiz; bugüne kadar babanın bana karşı ağzını açtığını, gık dediğini duydun mu? GK-21 (ES-33; S-92; TB-123; TY-15)

Gırla gitmek

Alkış, kahkaha gırla gidiyor...ŞÇH-204

Gırtlığına kadar

Bakkala, zaten erkekliğim zamanından gırtlığına kadar borçluydum. KOEH-24

Gibi gelmek

- Vallahi doktor, bana bunlar palavra gibi geliyor. KOEH-6 (Z-257)

Girişimde bulunmak

Yapmak istediğini gerçekleştiremedi ama, girişimde bulunmuştu. SN-36

Giyinip kuşanmak

Önce giyinip kuşanmak gerek...Z-234

Gizli kapaklı

Onbir yaşındaydım ama, sokakta büyüdüğüm için, bir çok şeyleri, hele gizli kapaklı olanları çok iyi bilirdim. ES-30 (TY-11)

Gizli tutmak

Ama bu sevincini belli etmek istemiyor, arkadaşlarından gizli tutuyordu. YNYNY-212

Göbeği çatlamak

Sabahtanberi laf alacağım diye göbeğim çatladı. Z-121 (S-78)

Göbek atmak

Niyazi de örtüyü beline dolayıp, göbek atmaya başladı. TY-101 (GK-163; Z-219; TB-18)

Göçüp gitmek

Bu dünyadan göçüp gitmeleri, gazetelerin zabıta sütunları için hakikaten bir kayıptır. TY-389

Göğsü daralmak

Dur, yavaşla yahu, göğsüm daraldı, beni öldüreceksin... TY-238

Göğsü kabarmak

Hasip Ferferik, kızına verilen değerden ötürü, bir baba olarak kıvanarak göğsü kabardı. GK-11(Z-35;TB-123)

Göğsünü kabartmak

Metin, göğsünü kabartarak,-Babam kendisi söyledi... dedi. ŞÇH-25 (S-78; Z-190)

Göğüs geçirmek

Yalnız arasına çakmak ve çakılan kibrit sesiyle göğüs geçirmeler duyuluyordu. YNYNY-90 (SN-39)

Göğüs germek

Haydi diyelim, hepsine göğüs gerdin, basına isbat hakkı olmadığından, zâten birçok şeyin doğrusunu, iç yüzünü yazamazsın. S-84

Göğüs vermek

Zübükzade saldıranlara karşı göğüs vermese, avukat Burhan'ı paralayacaklar. Z-196

Göklere çıkarmak

Baksana nasıl övüyor, göklere çıkarıyor...GK-254 (DM-9; S-9; Z-37; ŞÇH-151; YNYNY-47)

Gökte ararken yerde bulmak

Hem de gökte ararken yerde bulunan bir koca adayı: Sait Sarıoğlu. GK-12 (TY-119)

Gölgede bırakmak

Amerika'da üç yıl kalan ve Holywood'da verdiği seks partileriyle, ünlü artistlerin seks partilerini gölgede bırakan Prenses Feşavî'nin ölümü, kaatilin itiraflarına ve polisin verdiği bilgiye göre şöyle olmuştur. TB-219

Gölge düşmek

Zindan denilen bu yerde bir aydan uzun kalanın kanının rengi aldan sarıya, sarıdan irin akına dönüşerek sonunda yüzüne ölümün ağulu gölgesi düşerdi. SN-64

Gölgesine sığınmak

Vekil gölgesine sığınınca, yanındaki vekil kaç para eder. Z-14

Gönlü çekmek

Gönlün hangisini çekerse ona gir. YNYNY-210 (KOEH-34; Z-47)

Gönlünden geçmek(geçirmek)

Yani gönlümden böyle geçiyor...GK-109 (Z-199)

Gönlünü almak

Yani, bütün erkeklerin kendisiyle yatmaktan başka bişey düşünmediklerinden şikâyet etmeye getirdi de, gönlümü almak istedi. TB-65 (ŞÇH-121; YNYNY-130)

Gönlünü çalmak

Nitekim, Tozkoparanın belkemiği olan Duvar Ahmet'i de, önce gönlünü çalarak bu takıma Kerkenez Sevim transfer ettirmişti. GK-40

Gönlünü eğlemek

Bir zaman da Dürdâne ile gönül eğledikten sonra,-Partiden tazyik başladı, diyor, benim bir azılı muhalifin kızını alacağım ta Ankara'dan duyulmuş. Z-46

Gönlünü etmek(yapmak)

Senin hatırın için o pis herifi oyalamaya, gönlünü etmeye çalıştığım için mi? GK-221 (KOEH-21; S-106; TB-19)

Gönlünü kaptırmak

Cins Bekir'in içtiği kahve fincanından falına bakan sosyetenin ünlü falcısı, "Sen gönlünü siyah saçlı bir kadına kaptırmışsın" demesine gülmüşse de, saçlarım siyaha boyattığından haberi olmadığından, biraz sonra Lokum Betül'ü simsiyah saçlı olarak karşınızda görünce falın çıkmasına çok şaşmıştır. TB-243

Gönlü olmak

Tek onun gönlü olsun... ES-15 (TB-27)

Gönlünden kopmak

Herkes gönlünden ne koparsa atmış, kutuyu doldurmuş ve Kâbe yeşili boyalı kutumuzu çöp kutusuna döndürmüş; cigara izmariti var, düğme var, çaput paçavra, kâğıt yırtığı, efendime söyleyeyim, her ne aklına gelirse var. Z-218

Gönül bağı

Sevim'le hiçbir gönül bağı kalmamıştı. GK-258

Gönül bağlamak

Onun üyesi olmak için sporcu olmak, sporla uğraşmak gerekmezdi; Tozkoparana gönül bağlamak, bu şanlı kulübü sevmek yeterdi. GK-139

Gönül eğlendirmek

Gönül eğlendirmek niyeti olsa böyle hareket etmezdi. DM-13

Gönül rızası ile

Yalnız, nasıl etmeliydim de, kadını bağırtıp çağırılmadan, bu işi gönül rızasıyla yapmalıydım. TY-222

Gönül vermek

-Bu dediklerin uygun görünür, dedi, velâkin Zübükzade'nin marifeti ne ki, sen ona böyle gönül vermişsin. Z-200 (KOEH-3)

Göreyim seni

Göreyim seni, orda kendi kısmetini kendin ara, bul! dedi. TB-202 (GK-101; TY-127)

Görmezden gelmek

İki kadın, birbirini görmezden gelerek arabaların içinde oturuyorlardı. GK-291(TB-29; TY-178)

Görmezlikten gelmek

Oğullar, analarının yaptığını görmemezlikten gelir. KOEH-123 (S-101)

Görmüş geçirmiş

Çok görmüş geçirmiş, çok günler görmüş, başından çok işler gelip geçmiş. YNYNY-311

Göz açtırmamak

Gümrük kapısına atanmış, hiçkimseye göz açtırmıyor, kırk para rüşvet aldirtmiyor. TY-413 (ŞÇH-177)

Gözaltında tutulmak

Doktorlar, bu yaşlı bunağın akıl hastanesine yatırılmasını salık veriyorlardı ama, Sarıoğlu ailesinin şerefi düşünülerek köşkte gözaltında tutuluyordu. GK-144

Göz atmak

Yalnız ilk birkaç satır doğru cevaplar yazıyormuş ki, öğretmen kâğıdına ilk göz atışta yaptığı saçmalıkları anlamasın. ŞÇH-63(Z-223; TY-388)

Gözdağı vermek

Ama Sait'e gözdağı vermek istediğinden, özellikle, büsbütün kaba davranıyordu. GK-57 (ES-32; TB-163; SN-21; TY-135)

Gözden düşmek

Çok dedikodu mu olmuş, gazetelerin diline mi düşmüşler, yoksa Betül Hanım'ı himaye eden zat gözden mi düşmüş, her ne olmuşsa...TB-8 (SN-16)

Gözden düşürmek

Sait'in evlenmesine zorluk çıkarmalı, evleneceği kızı kötüleyerek gözünden düşürmeliydi. GK-67 (TY-278)

Gözden geçirmek

Her üç partinin tüzüklerini bir gözden geçireyim. ES-99 (ŞÇH-17; TY-353)

Gözden kaybolmak

O arada Şair Ahmet Kemal'le Cimşit bey de gözden kayboldular. ES-95 (DM-113; GK-187; ŞÇH-87)

Gözden nihan olmak

O dahi haritada yerini gösterip ayrıca da bir kâğıda sizin bu kasabanızın adresini yazıp bıraktı ve gözden nihan oldu. TY-240

Göze almak

Herşeyi göze alarak, geceyarısına doğru Sevim'e bir daha telefon etmeyi denedi. GK-47 (DM-85; ŞÇH-57; S-84; SN-61; YNYNY-181; TY-17)

Göze batmak

Üstünde çok ağır süsler, mücevherler göze batıyordu. KOEH-89 (GK-8; S-142; TY-45)

Göze çarpmak

Onca kadın var salonda, ilk göze çarpan hangisi biliyor musun, Roza Raziye. TB-291(TY-358)

Göze girmek

Neşe, yine öyle, hep göze girmeye çalışıyor. ŞÇH-69 (Z-169; YNYNY-105; TY-189)

Göze görünmek

Çünkü insanın üstünde ilk göze görünen şapkaıyla ayakkabıdır. TY-46 (ES-76)

Göz gezdirmek

Aradabir elime İstanbul gazeteleri geçtikçe, okumuyorsam da, haberlerin başlıklarına şöyle bir göz gezdiriyorum. TY-144 (SN-89)

Göz göre göre

Göz göre göre, beni işe alan inşaat müteahhidini kazıklayacaklardı. TY-68 (ŞÇH-91; Z-9)

Göz göze gelmek

Sait'le göz göze gelmek, alay edip etmediğini anlamak istiyordu. GK-152 (TY-252)

Göz gözü görmemek

Yarı karanlık, göz gözü görmüyor. TB-93

Göz kararı

Merak buyurmayın beyfendi, biz göz kararı alırız, bir adamı tartacak kadar olsun, yeter... SN-131

Göz koymak

Ulan senin paraya pula ihtiyacın mı var da, bizim kızlara göz koyuyorsun...TB-281 (Z-45; TY-130)

Göz kulak olmak

Yaşlı başlı hükümlü, bu olayı anımsatınca başgardıyan,-Bu gecelik karantina koğuşuna koyun da iyi göz kulak olun, yarın bişey düşünürüz... dedi. SN-17

Göz (gözünün) kuyruğuyla bakmak

Gözkuyruğuyla da, çaktırmadan, aradabir arkama bakıyorum. TY-26

Gözleri buğulanmak

Gözleri buğulandı. Kerkenez Sevim'e mi, yoksa kendine mi acıyordu? GK-267 (DM-82; Z-265; ŞÇH-47; TB-174; SN-34; YNYNY-51; TY-37)

Gözleri çakmak çakmak olmak

Bir gece vakti Muhalif Kadir Efendi, İğri Nuri'nin anasının evine gidiyor. Gözleri çakmak çakmakmış. Z-44

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak)

Öyle içli, duygulu anlattı ki benim de gözlerim doldu. TB-225 (S-94; Z-245; ŞÇH-135; SN-62; TY-166)

Gözleri dönmek

Erol İpkıran,-Galiba basıldık! diye sırtarak şaka edecekti ki, gözleri dönmüş insanların,-Namussuzlar! Alçaklar! diyerek saldırdıklarını görünce gerçekten basıldıklarını anladı. GK-252 (TB-47)

Gözleri fıldır fıldır dönmek

Bakışları, baktığı yerde hiç durmuyor, gözleri boyuna fıldır fıldır dönüyor. TY-50 (GK-143; SN-37)

Gözleri kamaşmak

Bi kere güneşten gözlerim kamaşmış, topu mopu gördüğüm yok, o yana bu yana fir fir dolanmaktan başım dönmüş, sersem olmuşum. GK-150 (Z-107; TB-284)

Gözleri kan çanağına dönmek

Yüzü sırsıklam, gözleri kan çanağına dönmüş ağlıyor... Z-178

Gözleri (gözü) kararmak

O koşuşup dururken, olduğum yerde benim başım döndü, gözlerim karardı. YNYNY-160 (DM-85; TY-37)

Gözleri kapanmak

Refik'in evine girer girmez uyumaya koşullandığı için, daha kapıdan adımını atarken nerdeyse gözleri kapanacaktı. GK-168 (TY-114)

Gözlerinden okumak

Tramvayda, vapurda, otobüste dikkat ederim, herkes birbirinin saçına öyle düşmanca bakar ki, içlerinden "ah nasıl etsem de şu karşımdakinin saçlarını kessem" diye geçirdiklerini gözlerinden okurum. ES-80

Gözlerinde(gözünde) şimşekler çakmak

Muammer'in gözlerinden şimşekler çakıyormuş. TB-33 (KOEH-14; YNYNY-304)

Gözlerine (gözüne) bakmak

Ama onun gözlerine bakamayan başgardıyan, sesinden de anlıyordu bunu. SN-117

Gözlerine inanmamak

Kerkenez Sevim önce gözlerine inanmadı. GK-229

Gözlerine mil çekmek

İnsanın iki gözüne iki kızgın mil çekilince nasıl kör olur görmezse, ilk sevdiği erkeğin kendisini atlatmasından sonra sevgi pınarı, kızgın mil çekilmiş göz gibi kuruyup körelmiş. TB-257

Gözlerini(gözünü) dikmek

Oraya gözünü dikmiş çok aç kurt vardır, ben başımı belaya sokmak istemiyorum. SN-88 (TY-87)

Gözlerini(gözünü) fal taşı gibi açmak

Gözleri fal taşı gibi açılmış bana bakıyordu. ES-96 (KOEH-52)

Gözlerini kaçırmak

Ne zamandanberi masada tek başına oturan Sait'i erkek olarak hiç gözü tutmadığı için, ondan yana bile bakmıyor, gözlerini ondan kaçırıyordu. GK-45(SN-117)

Gözleri sulanmak

Müdür Bey'in gözleri sulanmıştı. ŞÇH-72(Z-137; TY-254)

Gözleri yaşarmak

Sevim'in, taş yüreklileri bile yumuşatan acıklı durumu, oradakilerin gözlerini yaşartmıştı. GK-193 (KOEH-18; ES-98; Z-87; TB-174)

Gözleri yuvalarından fırlamak(uğramak)

Matmazel Jülyet'in gri gözleri yuvalarından fırladı. ES-12 (KOEH-33; DM-38; SN-26; YNYNY-37)

Göz önünde tutmak

Mademki ıslatmaz, işteee, insanın bu hakikati her zaman göz önünde tutarak, ona göre mantıklı olarak, ş'apması gerekir. YNYNY-241

Göz (gözler) önüne sermek

Anket, bu iki grup ailedeki görgü ve eğitim ayrımını bütün çıplaklığıyla göz önüne seriyordu. ŞÇH-8(SN-149)

Göz süzmek

Biliyor, bir baygın göz süzüp kaşını kaldırsa kadın üstünde kalacak...TB-31(SN-151)

Gözü tok

İbraam Bey'in hamdolsun paraya gözü tok. Z-205

Göz ucuyla bakmak

Birara şöyle, göz ucuyla etrafta ne olup bitiyor diye baktım ki, aman, tıpkı benimki gibi her erkeğin yakasına paçasına bir kadın yapışıp asılmamış mı! TB-99 (YNYNY-240)

Gözü açık gitmek

'Gözüm açık gitmiyor; oğlana nüfuskâğıdı çıkaramadım ama, çok şükür askere aldılar, nasıl olsa eline tezkere verirler de, Yaşar'ımın da yaşadığı resmen anlaşılır,' dedi. YNYNY-55

Gözü açılmak

Bu sefer o bitli kızın gözü açılmadı mı? ES-19 (TY-381)

Gözü arkada kalmak

Ama oğlumun eli ekmek tutmuş olduğuna göre, artık gözüm arkada kalmıyacaktı. KOEH-49

Gözü bulanmak

Ben yüreği dayanıksız, gözü yaşlı bir adamım. Gözlerim bulandı. Z-179

Gözü dışarıda

Oktay'ın annesi ile babası, biricik oğullarının terbiyesi, ahlâkı, sağlığı bozulmasın, gözü dışarıda olmasın diye doğrusu çok titiz davranıyorlardı. ES-30 (KOEH-78; TB-121)

Gözü doymak

Önce gördükleriyle gözü doymalıdır. GK-275 (TB-84;YNYNY-237)

Gözü(gözleri) dönmek

Artık gözüm dönmüştü. ES-31 (Z-22; TB-101; TY-395)

Gözü dünyayı görmemek

A oğlum, sen bir matematiktir tutturmuşsun, dünyayı gözün görmüyor. GK-165 (TB-75; YNYNY-116)

Gözü gönlü açılmak

Göbek nasıl olurmuş, nasıl titretilmiş, görsünler de, dünyanın gözü, gönlü açılsın! TB-79

Gözü gönlü tok

Çoook gönlü gözü tok kadını neme lâzım... TB-136

Gözü görmemek

Adamın dayaktan pestili çıkınca, artık milyonları gözü görmemiş, Müstesna Hanımefendi'yi boşamış. TB-192 (KOEH-67; DM-82; YNYNY-58; TY-158)

Gözü ısırarak

Sizi bir yerden gözüm ısıyor...KOEH-36 (S-113; TB-207)

Gözü kalmak

Bol para kazandığı duyulursa, kazancı birse, dillerde bin olur, herkesin gözü parasında kalırdı. YNYNY-249

Gözü(gözleri)kararmak

Başım dönüyor, gözlerim kararıyordu. ES-95

Gözü (gözleri) kaymak

Gözleri kaymış, kravatı sarkmış, elleri titrek, ağızından da salyaları akıyordu. KOEH-55

Gözü kesmek

Gözümün kestiği biyerde yerleşip kalacaktım. TY-312

Gözü korkmak

Gözüm korkmuş bikez... YNYNY-181 (TY-314)

Gözüm görmesin

-Giit, git burdan... Çık gözüm görmesin... diye bağırdı. TY-422

Gözün aydın!

“Gözünüz aydın. Çok üzüldünüz ama, sonunda yanlışlık düzeldi ya çok şükür,” dedim. YNYNY-275

Gözünde büyümek

Ama, bir spor yazarı olan Erol İpkıran gözünde büyüdü. GK-126 (ŞÇH-87; SN-81; TY-120)

Gözünde tutmek

Öbür kardeşlerimi de göreceğim gelmişti ama, Ali gözümde tütüyordu. ES-32 (KOEH-67)

Gözünden kaçmak

Beni kimse aldatamaz, gözümde hiçbişey kaçmaz... dedi. GK-17 (DM-109; Z-163; TY-158)

Gözünden uzak tutmak

Kendisine bir an bile Neclâ ile İsmet Doğar'ı gözünden uzak tutmamasını sıkı sıkı tembih etmişlerdi. DM-133

Gözünden yaşlar boşanmak

Oktaya oynadığım oyunu anlatırken gülmekten gözlerinden yaşlar boşanıyordu. ES-37 (ŞÇH-40; TB-260; SN-123)

Gözüne çarpmak

Bu uzun bekleme sırasında, salonda can sıkıntısıyla gezinip dururken, büfenin, masanın üstünde, duvarlarda çerçeveli resimler olduğu ilk gözüne çarpıyordu. GK-173

Gözüne dizine dursun

Hanım kızdı; “Kız, bunca yaptığım iyilikler gözüne dizine dursun, dedi.” ES-19

Gözüne girmek

Çünkü, Sevim'in gözüne girmesinin tek yolu Tozkoparanlı olmasıydı, bunu anlamıştı. GK-91 (Z-261; TB-119; SN-16; YNYNY-51; TY-25)

Gözüne ilişmek

İmzalarırken, gözüme ilişti de baktım, yağın kilosunu ikiyüzon kuruştan verecekmişiz. TY-379

Gözüne kestirmek

Dündar Dubara, onu bir üçüncü lig takımıyla maç yaparken görmüş, gözüne kestirmişti. GK-133 (KOEH-12; S-112; Z-42; TB-24; SN-20; YNYNY-125; TY-56)

Gözüne sokmak

İnanmayan olursa, aha bu resimleri gözüne sokmalı. Z-135

Gözüne uyku girmemek

Dur durak bilmeden, gözüne uyku girmeden, gece gündüz demeden şiş yapmaya çalışırken en büyük keyfi, taşa sürte sürte ateş kesmiş, demir çubuğun üstüne birdenbire işemektir. SN-53

Gözünü açmak

En mıymıntısı bile bir gözünü açtı mı, kadını silker atar. GK-148 (Z-203; TB-149; YNYNY-318)

Gözünü almak

Çünkü, öyle mücevher takmış takıştırmış ki, ışıltısı insanın gözünü alıyor. TB-291(TY-23)

Gözünü alamamak

Gülcan dans ederken, ondan gözünü alamıyor; dünyayı gözünün gördüğü yok. TB-75(S-50)

Gözünü bağlamak

Demek bizim gözümüz bağlanmış. TY-96

Gözünü budaktan sakınmamak

Gözünü budaktan sakınmaz, boylu, gövdeli bir futbolcuydu. GK-133 (SN-45)

Gözünü dikmek

Bu adam bikere siyasete gözünü dikmiş. Z-17 (TY-158)

Gözünü dört açmak

Emicem,-Gözünü kulağımı dört aç, herbişeyi öğren... diyor. TB-200 (S-11; TY-164)

Gözünü ..hırsı bürümek

Zübükzade'nin gözünü mevki hırsı bürümüş, der. Z-211

Gözünü kan bürümek

"Etme, vurma! Kıyma yiğide!" dedimse de, gözünü kan bürümüş Deli Celil alçağına dinletemedim. Z-189

Gözünü korkutmak

Kızın gözünü korkutmak için bu yalanı uyduruyor ki, kız aklını başına toplasın da, kadın simsarlarının eline düşmesin. TB-138 (YNYNY-244)

Gözünün içine baka baka

-Nasıl da gözümün içine baka baka, utanmadan yalan söylüyor... dedi. TY-209
(Z-142)

Gözünün içine bakmak

Gözümün içine bakıyorlar ki, bir iş desem de yapsınlar diye...Z-28(KOEH-40;
DM-14; S-13; TY-330)

Gözünün önüne gelmek

Mektubunu okurken gözümün önüne geldin. ŞÇ-24 (DM-128; Z-61; TY-112)

Gözünün(göz) ucuyla bakmak

Aliye göz ucuyla baktım, güldüm. ES-38

Gözünün yaşına bakmamak

-Böylelerini, hiç gözünün yaşına bakmadan asacaksın, dedi, ulan altı yaşındaki
çocuktan ne istedin bel.. SN-32 (TY-179)

Gözünü seveyim

Ya ben kaçta doğmuşum, bir daha bakıver gözünü seveyim. YNYNY-37 (S-29)

Gözünü uyku tutmamak

Ayak seslerinden uyanan Madam Anjel,-Ka nerdesin Sait Beyim, maraktan
gözümü uyku tutmamıştır... dedi. GK-45 (ES-37; SN-25; YNYNY-156; TY-192)

Gözünü yıldırımak

Kürt Kâmil, cezaevine yeni girenlerin daha başlangıçta gözlerini yıldırıp,
sonradan onlara her istediğini yaptırtabilmek için kullandığı gözdağı yöntemlerinin
hepsini kullandı. SN- 18

Gözü olmak

Duvar Ahmet, Sevim'in akrabası mıydı, yoksa kızda gözü olan biri miydi? GK-
60 (Z-211; TB-161; SN-77)

Gözü olmamak

Pek öyle işte güçte gözü yoktu. TB-88 (SN-77; TY-149)

Gözü önünde

Bizim Surnâme'mizin konusu olan Berber Hayri'nin asılışı, herkesin seyri için
bir geniş alanda ve gözler önünde yerine getirilen asılmaların sonucusudur. SN-11

Gözü pek

Hem de gözünüz pek. ES -44 (SN-65; YNYNY-311)

Gözü tutmak

-Evet, soylu bir aile, dedi, ama gelgelelim, kızı gözüm tutmuyor. GK-35 (Z-40; SN-142; TY-295)

Gözü üstünde olmak

Bütün erkeklerin gözü üstündeydi, öyle ki, o öbekte bulunup da onun çekiciliğine kapılanlar, bitürlü gözlerini ondan ayıramıyorlardı. TB-170 (GK-260)

Gözü yılmak

Bek olarak koruduğu Tozkoparan kalesine Sait iki gol attığından, onu çalımlıya çalımlıya paçavraya çevirdiğinden beri, Sait Hopsayit'ten gözü yılmıştı.GK-267 (KOEH-11; SN-50; TY-363;)

Gözüyle bakmak (bir şeye)

Biz ona artık mahvoldu gözüyle bakıyorduk. TB-276 (TY-290)

Gözü yolda(yollarda) kalmak (olmak)

Vay efendim... Gözlerimiz yollarda kaldı. ŞÇH-170 (KOEH-94; Z-68)

Gözü yüksekte (yükseklerde) olmak

Senin gözlerin hep yükseklerde, derdi, ben, öyle şeyler istemiyorum. DM-17

Göz yummak

Maçtan sonra da, kötü oynaması ve kaleye gol girmesine göz yumması için Tozkoparan'dan para almış diye dedikodu çıktı mı...GK-133 (DM-21; Z-51; SN-72; YNYNY-259; TY-414)

Gurbete çıkmak

Bunların gençleri kadın erkek İstanbul'a, Ankara'ya gurbete çıkar, oralardaki hanlarda, apartmanlarda kapıcılık ederler. Z-229

Gurbete düşmek(gurbet ele)

“Avrat sözüyle evlâdını atana er denilmez!” deyip ağabeysine kahrederek gurbete düşmüş. TB-56

Gurur duymak

İspanyol Aysel'le içerken, bir erkek yerine konulmanın gururunu duydu. GK-216 (KOEH-82; DM-89; TY-333)

Gururunu okşamak

Hele bu güzel kadının herkesin içinde ona, nazlı nazlı, edalı edalı, sık sık “Kocacım, kocacım...” demesi kendisine yetiyor, kocalık gururunu okşuyordu. GK-206.

Gücüne gitmek

Bunu, kız olduğum için yaptığımı anlar, gücüme giderdi. ES-53 (KOEH-87; Z-51; YNYNY-313)

Gücü yetmek

Yüksek sosyetenin ahlâksızlık sınırlarını hiçbir zaman aşmamış, zaten o sınır öyle sonsuzmuş ki, aşmaya onun gücü yetmezmiş. TB-254 (SN-135)

Güç bela

Adam da öyle gidiyor ki... İskeleyi güç belâ indim. ES-51 (KOEH-18; TY-99)

Gül gibi

Gül gibi kızıma da yazık ettin. YNYNY-122 (KOEH-134; TY-218)

Gül gibi geçinmek

Bu para ile gül gibi geçindiğim için, işe paydos ettim. ES-11 (TB-20)

Gülmekten kırılmak (katılmak, yarılmak)

O konuşurken, onu dinleyenler gülmekten kırılıyordu. YNYNY-198 (TY-47)

Gül üstüne gül koklamamak

Kendisini deli gibi sevdiğimi, gül üstüne gül koklamayacağımı bilirdi. TB-123

Güme gitmek

Bir büyük tüccar olarak onu en çok düşündüren, Duvar Ahmet'in transferi için kulübün ödediği üçyüzbin liranın güme gitmesiydi. GK-11 (S-15; Z-196)

Günah çıkarmak

Günah çıkartmak istercesine Doktor Refik'e koştı. GK-264 (TB-182; SN-37; TY-333)

Günahı (günahı vebali)boynuna

Günahı onun boynuna, katiyen inanmadım. TB-42 (Z-61)

Günahını almak(günahına girmek)

Yok öyle değil, herifin günahını almayayım. Z-109(KOEH-21)

Günah işlemek

Bu cinayeti, bu günahı bilerek işliyorum. DM-114 (SN-28)

Gün doğmak

Anasının ipini satmışlardan biri, yanındakini dirseğiyle dürterek,-Oğlum, gene Kürt Kâmil'e gün doğdu, şu yavriye bak... SN-14

Gündüz gözüyle

Hayırlısı, gündüz gözüyle dememiş miydim, tamam...Z-75

Güneş doğmak

Berber Hayri'nin daha gün doğmadan, ortalık aydınlanırken asılması gerekiyordu. SN-122

Gün görmüş

Baba dostu, ne de olsa gün görmüş adam, "Aman oğlum Yaşar," dedi, "mahkemelerde birbirlerine her horozlanan avukat birbiriyle küsüşseydi, selamlaşacak iki avukat olmazdı ortada." YNYNY-121

Gün ışığına çıkmak

Şiirlerimiz, hikâyelerimiz gün ışığına çıkmalı, bizi dünyaya tanıtmalıdır. ES-108

Gününü gün etmek

...Galata'daki bekâr odaları diye anılan yerlerde yaşayarak, kiralık kadınlarla ve uygunsuz yola düşmüş oğlanlarla düşüp kalkmak gibi edepsizliklerle geçirmiş, gününü gün etmiş, genelev sermayelerinden haraç yemiş,... SN-15

Güven altına almak

Sevim'i kendi eliyle evlendirmek, bir acıma ve iyilik duygusuyla kızın yaşamını güven altına almak istiyordu. GK-48

Güvence vermek

Bu korkumu açtığımda Seydo, hiç merak etmememi, bu adamların çok namuslu olduklarını burda sözden dönülmeyeceğini, sözden dönülürse bir dahaki cinayetlerde hiçbir bedelci bulunamayacağım söyleyerek bana güvence verdi. TY-352

Güven vermek

Yarım yüzyıldanberi bu işi yapmamız size güven verecektir. TB-265 (TY-372)

Hababam

Ayol, soydan soptan kibar evladı bir insan, eski tutumbacılar gibi hababam koşar mıymış...GK-189(ES-38; S-32; TB-94; TY-35)

Ha babam de babam

Ha babam de babam, nerdeyse işi bedavadan yapıp üste para verecekler. Z-204

Haber almak

Berber Hayri, bahçede gürültüler duyup da, ne oluyor diye hamamdan çıktığında işte bu haberi almıştı. SN-58 (KOEH-46; Z-121)

Haber göndermek

Hayri araştırdı, adamın gerçekten yoksul olduğunu öğrendikten sonra, tahliye olacak bir meydancının yerine bu adamın meydancı olması için Koç Rahmi'ye haber gönderdi. SN-78 (DM-45; Z-16; YNYNY-123)

Haberi olmak

O gün, Sait Sarioğlu'nun Madlen'le kırktan çok resmi çekildi, ama bundan haberi olmadı. GK-18 (TY-90)

Haber salmak (yollamak)

Köylere haber saldık. ES-17 (KOEH-32; S-67; Z-15; YNYNY-99; TY-120)

Haber uçurmak

Hıdırlık doruğunda kaval topun başında bekleyen Memet Çavuş'a, Tabansız Şükrü oğlanla haber uçurduk. Z-62

Haber vermek

Yekdâne'yi oğluna isteyen adam, Kadir Efendi'ye haber vermiş. Z-42 (KOEH-41; DM-8; S-64; TY-310)

Ha bugün ha yarın

Ha bugün ha yarın derken, geciktik işte... YNYNY-31(Z-52)

Hacet görmek

Siz ayakyolundayken, ben de dışarda hacetimi gördüm...TY-316 (Z-20)

Haddine mi (Haddine mi düşmüş, haddi mi)

-Hükümetin haddine mi kalmış Zübükzade'ye karşı gele... Z-13

Haddini bilmek

Vay, kiracı dediğin haddini bilmeli de, o kadar yüksek öksürüp, geceleri ev sahibinin uykusunu kaçırmamalı, filan...TB-193 (Z-111)

Hafakanlar boğmak(basmak)

O herifin suratını gördüm mü, beni hafakanlar boğuyor...GK-158

Hak etmek

Gerçekten ağzına biber doldurmayı hak etmişti Fatoş. ŞÇH-117 (SN-122; YNYNY-121; TY-36)

Hak getire

Tabii, mukaveleye riayet etmedikleri için de para falan hak getire... KOEH-114

Hakkı geçmek

Hiçbir hak geçmemesiye bunlar avratlar arasında üleştirildi. Z-146

Hakkından gelmek

Okulda öğrenebildiğim kadarıyla herifin hakkından gelebileceğimi anladığımdan,-Vıy... dedim. TY-239

Hakkını aramak

Bir hakkımızı arayan mı var mesela? Z-35

Hakkını vermek

Başını çevirmeden gözlerini döndüre döndüre bakması kendisini büsbütün sevimsizleştiriyor, karşısındakine güvensizlik veren çivi başlı gözlerine, bulunduğu yerde hiç durmadan başka yere sıçrayan bakışlarına karşılık sessizliği, konuşanı saygıyla dinlemesi, seyrek konuşurken de hecelerin haklarını vere vere, tane tane ve tok sesle konuşması, ağırbaşlı davranışları da insanda saygınlık uyandırıyor. TY-50

Hakkını (hak) yemek

Acep, bu millî vazifeyi yaptım diye, “hidemat-ı vataniyye” den aileme maaş bağlarlar mı, yoksa hakkımı yerler mi? Z-23 (S-9; SN-144; YNYNY-136; TY-414)

Haklı bulmak

Sıkıyönetim bölgesinden hemen çıkmak isteşimi haklı buluyordu. TY-309

Haklı çıkmak

Her ne konuda konuşurlarsa konuşsunlar, Müdür Bey kendi dediğinde haklı çıkmak istedi mi, ordakilere, “Bu bir şişe suyu yere döksem, bu odanın döşemesini ıslatır mı, ıslatmaz mı?” diye sorar. YNYNY-245

Haklı olmak

Ağalar kendisine bir iş bulmuş olsalardı, pay istemekte elbet haklı olurlardı. YNYNY-259

Hakuran kafesi gibi

Hakkuran kafesi gibi küçük, harap, üç odalı bir gecekondumuz vardı. ES-34

Haksızlığa uğramak

Çoktanberi kimseye haksızlığa uğradığımı da söylemiyorum. TY-85 (Z-28)

Hak vermek

Ordakilere kimisi de memura hak veriyordu. YNYNY-38 (DM-92; SN-79)

Halden anlamak

Yapacak şey, Anşe’yi babasının evine göndermekse de, babası öyle bir halden anlamaz ki, gebe kızını kapısından içeri sokmaz. YNYNY-331 (KOEH-29)

Halebi orada ise arşın burada

Halep ordaysa arşın burda vatandaşlar. YNYNY-319

Hal hatır sormak

Benim hiçbir derdim yok İbraam Bey'im, diyor, hemşeriler ziyaretine gelirken gördüm, bir hal hatır sorayım diye ben de onlara katıldım. Z-29

Hâli kalmamak

Kızlar avucumuzun içinde ya, gelgelelim bizde parmak oynatacak hal kalmamış. TB-153

Hâline gelmek

Salonun neşeli, çılgın uğultusu şimdi bir fısıltı konuşma haline gelmişti. DM-142

Hâli olmamak

Ama oyuncular antrenmanlara ya hiç gelmiyorlar yada gelirlerse, değil antreman yapacak, ayakta duracak halleri olmuyordu. GK-203 (S-41)

Hâli kalmamak

“Arkadaş,” dedim, “bu kartın artık elden ele dolaştırılacak hali kalmadı. Aylardır cebime soka çıkara kimi yazıları silinip okunmaz oldu.” YNYNY-146 (TY-99)

Halka inmek

Çözümlemedi gitti şu sorun; baş tacımız halka mı inecekmışiz, halkımızı kendimize mi yüceltecekmışiz, herneyse bişeyler yapacaktık... Z-226

Hallaç pamuğu gibi atılmak

Tepeler hallaç pamuğu gibi atılıyor. G-88

Hal olmak

-Ah görmeyesin, görmeyesin Hanımefendi, dedi, Sait Beyime ne hal olmuştur. GK-124

Halt etmek

Ben dün gece Kırmızı Gül gazinosunda sarhoşlukla bir halt ettim, Millî Müsavat Partisine girmiş bulundum. ES-98 (KOEH-20; S-79; Z-72; TB-110)

Halt karıştırmak

Aman bilmeden bir halt karıştırıp bizi yine şeyhsiz bırakma da, yeniden şeyh arama telaşına düşmeyelim. TY-121 (S-52; Z-156)

Halt yemek

-Ne oldu, hayrola, yoksa bir halt mı yedi? diye müteahhide sordu. TY-68

Halvet olmak

İşte besbelli halvet olup meşverete çekilmişler. Z-92

Hapı yutmak

Bu adam kulüp genel başkanı olursa, Dünder Dubara hapı yuttu, yönetim kuruluna giremez...GK-254 (S-17; Z-119; TB-181; YNYNY-99; TY-104)

Hapis kalmak

Gece oldu. Ben odada hapis kalmıştım. TY-192

Hapis yatmak

Seydo kardaş, dedim, elbet sen de, ben de, öbürleri de, burda, birilerinin yerine hapis yatmaktayız. TY-340 (DM-45)

Haraç yemek (almak)

Ağa olmaya istekli görünmeyen İlhami, böylece ağaların bile haracını yemiş olurdu. SN-51 (Z-118; YNYNY-217; TY-135)

Harama uçkur çözmek

Aptessiz yere basmış ve de harama uçkur çözmüş değiliz... diyerek sakal sıvazlamıştım. TY-158

Harekete geçmek

Dikkatli ve müteyakkız bir gencimizin ihbarı üzerine polis derhal beyannameleri dağıtanları yakalamak üzere harekete geçmiş bulunmaktadır. S-60

Harfi harfine

İşin içinde bir gümrükçü parmağı olacak, çünkü kaçak eşyanın vapurda gizli yerlere tıklışı, tamamiyle bizim gümrük ambarlama talimatına harfi harfine uyuyor. TB-7

Hariçten gazel okumak

-Hariçten gazel okumak memnudur! diye bağırmağa başladılar. KOEH-53

Har vurup harman savurmak

Ama esen bu rüzgârın hiç dinmeyeceğini sanan Duvar Ahmet, gençliği gibi parasını da har vurup harman savurmuştu. GK-266 (TB-17; TY-220)

Hata etmek (eylemek, işlemek)

Böyle yapmakla da hata etmişti. DM-128

Hatırına gelmek

Haa bakınız, gazete haberleri dedim de, birden hatırıma geldi; Betül Hanım hakkında bilgi toplamak istiyorsanız siz Şükran Canbir'i görmelisiniz? TB-168

Hatır için

-Ne yaparsın, oğlumuzun hatırı için çekeceğiz. ES-29 (S-33; Z-25; TB-14; YNYNY-210)

Hatırı kalmak

Çağırmasan olmaz, hatırları kalır. ŞÇH-93

Hatırına gelmek

Yahu, eski günler hatırıma geliyor, tepem atıyor. YNYNY-338(TY-370)

Hatırına getirmek

Anne, günün birinde bu hale düşeceklerini böyle bir kulübede oturacaklarını hiç hatırına getirmemişti. DM-6

Hatırını sormak

Bütün kasaba eşrafı, ileri gelenleri her sabah ağabeyime selam verir, hepsi sayar, hatırını sorar. Z-17 (DM-49)

Hatır kırmamak

Hasan Köselek eski dostumdur, hatırını kıramam, madem sizi o gönderdi... TB-87(Z-204; YNYNY-209)

Hatır saymak

Biz ona evlâtlık diye o kadar baktık ettik te, nankör, insan hatır sayar, hiç olmazsa para almaz. ES-22 (YNYNY-48)

Hava almak

-Hiç, dedim, biraz hava almak istedim. TY-248 (Z-38)

Havadan sudan konuşmak

Ama havadan sudan konuşulurken Berber Hayri hiç bilinmedik şeyler öğreniyordu. SN-75

Hava kararmak

Daha hava kararmadı da... DM-6

Hava parası

Çünkü bu sınır kapısındaki gümrük memurluğu, havaparasıyla onlara altı aylığına, bir yıllığına kiralanıyormuş. TY-143

Hava yapmak

Kürt Kâmil hava yapmak için doğrudan yeni tutuklularla konuşmuyor, onlara söyleyeceklerini, meydancı aracılığıyla söylüyordu. SN-19

Havaya uçmak

Sabotaj işleriyle uğraştığını, daha çok demir köprüleri havaya uçurduğunu söylüyor. YNYNY-302

Hayal kırıklığına uğramak

Onu, o büyük hayal kırıklığına uğratan olay olmasaydı, Paris'i bırakıp İstanbul'a dönmezdi. GK-19

Hayal kurmak

Ne güzel, ne yüce hayaller kurmuştum. TB-251 (DM-106; TY-56)

Hay Allah

Hay Allah, bu denli yetenekli bir insanı, sen gel de cezaevi kâtipliğinde ziyan et! SN-133 (S-75; Z-78; YNYNY-64; TY-210)

Hayata atılmak

Öğretmenlerin haksızlığı sebebiyle liseyi bitiremeyince hayata atılmak zorunda kaldım. GK-129(ES-35)

Hayata gözlerini yummak (kapamak)

Hayata gözlerini yumduğu güne kadar cezaevlerinin sadık ve devamlı bir misafiri, adliye koridorlarının aşına bir siması ve polisin emektar bir dostu (!) olan Paşazade, yaş haddini çoktan doldurduğu halde, bitürlü kendisini emekliye ayıramamıştı. TY-392

Hayatı kaymak

Bir şambaba tatlısı yüzünden hayatım kaydı, yönüm değişti. TY-38

Hayatını kazanmak

Düşünsenize beyim, adam klark çekmekle hayatını kazanıyor...TB-26 (TY-205)

Hayran etmek (bırakmak)

Gözlüklü Beyfendi, salt eşcinsellikte değil, idam konusundaki derin bilgisine de hayran olanları daha da çok hayran bırakmak için sözü sürdürdü. SN-70

Hayranlık duymak

Ama bazı insanlar, eşeğin konuşmasına had hayranlık duyarlar. ŞÇH-161

Hayran olmak (kalmak)

-Bu sabahki yazınızı okudum, çok yararlandım, geniş bilginize de hayran oldum. GK-126 (KOEH-103; TB-171)

Hayrette(hayretler içinde)kalmak

Vücudunun gizli bölgelerinden mücevherat çıktıkça Betül Hanım da hayretler içinde kalıyor,-Çok şaştım, diyordu, bunların hiçbiri benim değil...TB-9

Hayrı dokunmak

Arkadaşlar, kendine hayrı dokunmayanın millete hiç hayrı olmaz. Z-200

Hayrını görmek

Memleket de bunlardan hayır görecek... KOEH-54

Haysiyetine dokunmak

Biliyor musun, Keklik'in bu muamelesi Zeynel Bey'in bayağı haysiyetine dokundu. TB-73

Hazır bulunmak (olmak)

Tüzüğe göre, saati, dakikası, saniyesiyle tam zamanında asılma töreni kurulunun bütün üyeleri darağacının dibinde hazır bulunmalıydılar. SN-127

Hazırdan yemek

Benden hazır yemesi hoşuna gidiyordu. KOEH-73

Hazır etmek

Hıdırlık topunu atışa hazır etsin! Z-166

Helal olsun

Helal olsun yediği dayak. GK-29 (KOEH-15; ES-90; Z-26; TB-67;YNYNY-120)

Helal süt emmiş

Salondaki onca kalabalıktan helâl süt emmiş bir Tanrı kulu da çıkıp, beni dolanıp sarmalandığım kaim perde kumaşının arasından çekip alıp kurtarmıyor. TB-97

Helal ü hoş olsun

Herifin eline, helâli hoş olsun, on lira verip defettim. ES-19 (Z-21; TB-211)

Her kafadan bir ses çıkmak

Herkes düşüncesini söylüyor, konuşuyor, bu konu üstüne her kafadan bir ses çıkıyordu. SN-66 (Z-168; TY-334)

Her nasılsa

Annemin benim yüzümden babama çıkışmasını bir de, her nasılsa gebe kalan ve çocuk doğurmayı, altın yumurtlamak gibi olağanüstü bir marifet sayan hanımların, gebeliklerini kocalarına nasıl haber verdiklerini düşünüyorum. ES-12 (TY-58)

Her ne kadar

Her ne kadar sorsak, sıkıştırsak da, üstünkörü şöyle diyorlar. Z-27

Her telden çalmak

Gazeteci her şeyden bir parmak tadacak, her telden çalacak, gazetecilikte bilmiyorum yok. S-94

Hesaba katmak

En büyük sermaye derken, ayrıca kızların analarını da hesaba katmıyorum; anaları, anamal...TB-179 (GK-279)

Hesaba kitaba gelmemek

Bize ne alicengiz oyunları oynadı ki bu namussuz, hesaba kitaba gelir işler değil. Z-225 (S-74)

Hesap etmek

Hemen orada bir hesap ettiler. ES-60 (DM-7; S-39; TY-360)

Hesap görmek

Akşamdan akşama hesap görürüz. YNYNY-163 (Z-36; TY-287)

Hesap kitap yapmak (etmek)

Kendi kendine, yaşamının o güne dek olan bölümünün hesabını yapıyordu. SN-65

Hesap tutmak

Hergün kaç işçinin çalıştığının, gündeliklerinin hesabını tutacaksın...TY-60 (Z-60)

Hesap vermek (hesabını vermek)

Yarın bunların hesabını vereceğiz. ES-87(Z-252; TY-36)

Heyecana getirmek

Sonraları nedense kendini gizleyen ve bir köşeye çekilen, bir zamanların güzelliği dillere destan kadını Tatlı Betüş'e Mısır'da ölen amcasının vasiyeti üzerine milyonların miras kaldığı haberi, mirastan hisse almak umuduna kapılan Tatlı Betüş'ün akrabaları olduklarını iddia eden ve köylüsü olan pek çok kişiyi heyecana getirmiştir. TB-134

Hey gidi (hey)

Hey gidi hey! TB-10 (S-23; Z-153; SN-38;TY-12)

Hıncını çıkarmak

Dandini, ezilmişliğinin hıncını Paşazade'den çıkarıyordu. TY-173

Hınç(hıncını) almak

Hepsinden hınç alacak... GK-93(KOEH-30; Z-74; TB-233; SN-53)

Hırgür çıkarmak

Kürt Kâmil'le hır çıkarmak için hiçbir bahane gerekmiyordu. SN-57

Hırsından çatlama

Gülter bile şaşmış da, koridorda Madam Anjel'e, Berrin Hanım nerdeyse hırsından çatlacaktı. GK-107

Hırsını çıkarmak

Hatta sonradan İtalya'yla münasebetlerimiz bozulunca, Yanbastı Fettah Paşa gazaba gelirmiş de, affedersiniz "Ben böyle dostluğun da, anlaşmanın da içine..." diye kızarak taşları İtalya'dan getirtilmiş helaya sık sık koşarak, o güzelim helada bir güzel hırsını çıkardıktan sonra ancak teskin olurmuş. TB-16

Hırsıza yol göstermek

Kırk yılın hırsızına yol mu göstereceksin Cumhuriyet çocuğu! diye bağırdı. YNYNY-25

Hızını alamamak

Cimşit bey, hızını alamadığı için konuşuyordu:-Hürriyetin, vatana, memlekete, halka, millete olan lüzumunu anlamak için...ES-94 (KOEH-92)

Hızır gibi yetişmek

Hızır gibidir vallahi, her darda kalanın imdadına yetişir. YNYNY-41

Hicap etmek (duymak)

Hicap ederim, diyemem. Z-95 (S-77)

Hiçe saymak

Bunun için de önce disiplini yok etmek, sonra da yaşlı antrenörü hiçe saymak gerekiyordu. GK-204 (DM-127; ES-10; S-37; TB-233)

Hidayete ermek

-Tamam yahu, tamam... İşte hidayete erdi... TY-233

Himayesine almak

Bu arkadaşım bigün bana,-Bu senin hastalığın zengin hastalığı, parasız tedavi olamazsın, gel seni Müstesna Hanımefendiyle tanıştırayım, seni himayesine alır, dedi. TB-188

Hizmet etmek

Abduraman Hoca'nın salt kendisine hizmet eden özel iki adamı vardı. SN-90(KOEH-47; Z-35; TY-91)

Hop oturup hop kalkmak

Zübükzade olanları duyunca hop oturup hop kalktı. Z-164

Horoz gibi

Başka bir çocuk horoz gibi atıldı:-Asıl yalancı senin gibisine derler. ŞÇH-25 (Z-37; SN-60; TY-151)

Hoşafın yağı kesilmek

Böyle söyleyince de babasında hoşafın yağı kesilip, annesinin ayaklarına kapamıp yalvarmıyor muydu! GK-117 (KOEH-10)

Hoşça kal (kalın)

Hoşça kal Zeynep. ŞÇH-100 (Z-36; SN-98; TY-289)

Hoşuna gitmek

Altla sarısı saçlar, kafatası derisi hoşuma gitti. ES-24 (KOEH-15; DM-15; S-110; Z-262; ŞÇH-59; TB-226; YNYNY-99; TY-58)

Höt demek

Biri hôt dedi mi, tutup yakasından atacaklar dışarı... TY-360

Hurdası çıkmak

Sonra hurdaya çıkmış. ES-448

Huy edinmek

Evde bir evlâtlık bulunmazsa çocuk dışarıda fena huylar edinir. ES-29 (ŞÇH-112)

Hükmü geçmek (hüküm yürütmek)

İşeseydi de karışsaydım, suratıma tükürdüğü gibi, bu kez, suratıma işedikten sonra, parama hükmüm geçer diye, yere bir elli liralık atıp savuşup gidecekti. TY-95(KOEH-94)

Hüküm giymek

Ama, Niyazi kendine general süsü vermekten hüküm giydi. TY-104

Hüküm sürmek

Kışın bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü bu mevsimde gecekonduunun içinde derin bir sessizlik vardı. DM-32

Hüner göstermek

Bir hokkabaz da akıl durdurucu hünerler göstermekteydi. SN-148 (Z-139)

İciğine cıcığına

Aralarında bulduğu bu benzerliklerden ötürü, Sait, Brahms'ın bütün yaşamını ıcığına cıcığına kadar okuyup öğrenmişti. GK-84

İrzına geçmek

Çocuğun ırzına geçmek istediğini, bağırnca da korkudan çocuğu boğduğunu söyledi. SN-36 (Z-80)

İska geçmek

Sevim, içinden, “Bu kadar pas veriyorum da hâlâ ıska geçiyor enayi pilakisi” diye geçirdi. GK-26

İslik çalmak

Ellerim cebimde, ıslık çala çala, tatlı hayaller kurarak sokaklarda gezindim durdum. TY-56 (SN- 14)

İsrar etmek

Belki bunları size anlatmak doğru değil, ne de olsa akrabasıınız, ama siz öğrenmek için ısrar ediyorsunuz da ondan anlatıyorum. TB-19 (DM-18)

İstirap çekmek

Saime Hanım yatakta bu ıztırabı çekmektense “Allahım artık canımı al!..” diye dua ediyor, ölümü özlüyordu. DM-32

İşık tutmak

İlk kez kafasını kurcalayan, sonraları da boyuna beynini oyacak olan bu soruları sorup öğreneceği, ona ışık tutup yol gösterecek birisi olsaydı; bu yeryüzünde içini dökebileceği, güvenebileceği bitek kişi olsun bulabilseydi!...SN-66

İbret almak

Bana ve babana bak, bizden ibret al. GK-21 (SN-11)

İcabına bakmak

Gözüne kestirdiğini buraya getir, icabına bakarız!..KOEH-12

İcat çıkarmak

Aman heyri, icat çıkarma durduğun yerde. Z-54

İcat etmek

Bu kelimeyi ben icat ettim. TB-252 (S-26; ŞÇH-165)

İç çekmek

Betüş derin derin içini çekip;-Ah, hiç sorma... dedi. TB-224(Z-178; SN-37)

İçeri atmak

O zaman da atıyorlar içeri...YNYNY-308 (TY-359)

İçeriye dalmak

Bu saldırış öylesine birden olmuştu ki, korkudan, şaşkınlıktan basireti bağlanan hakem, kaçış kapısına koşuyorum sanarak ters yana koşmuş, arkasında binlerce kişi, sahada iki tur attıktan sonra ancak bulabildiği açık kapıdan içeri dalmıştı. GK-214 (Z-26; TY-26)

İçeriye atmak (tıkmak, almak)

Bizimle beraber, sakallı, topal bir adamı da içeri tıkmışlardı. ES-67(YNYNY-17)

İç geçirmek

Sait inler gibi, anladım... dedi, derin derin iç geçirdi. GK-32(Z-108; YNYNY-123)

İçi cız etmek

“Mektubun var Yaşar,” deyince, bikez içim cız etti. YNYNY-150 (TY-246)

İçi dışı bir

İstedğine sor, içim dışım birdir, hiç gizlim kapaklım yok...TB-105

İçi geçmek

İçim geçmiş, açlıktan uyuya kalmışım. ES-73(KOEH-83)

İçi gitmek

Bunları yapmak için içi gidiyordu. GK-97

İçi götürmemek

Berber Hayri’yi seven, hele onun son aylardaki çelebiliğine, iyi yürekliliğine bakarak asılmasını bitürlü içi götürmeyen Başgardıyan bu bahaneyi hiç beğenmedi. SN-106

İçi içine sığmamak

Heyecandan içi içine sığmıyordu. GK-19 (Z-102; TY-190)

İçi kalkmak(kabarmak)

Bir hoş oldum, anlatamam... Benim de içim kabardı. TB-55

İçi kan ağlamak

Her yıl yaşlıtlarım askere gidip ben evde kaldıkça içim kan ağlıyor, kanım kuruyor. YNYNY-45

İçinde duymak

Beyler Koğuşundaki iri herifi Karakaplı Nizami Bey sanarak, herife hem de gönüllü kazıklanmasının acısını ta içinde duyuyordu. YNYNY-216

İçinden çıkmak(bir işin)

-Zor elbet, kimse içinden çıkamıyor... GK-58 (Z-12; TB-216; YNYNY-41; TY-308)

İçinden geçirmek

Yani, o kızla evlenmeyi içinden geçiriyorsun. GK-34 (Z-85; SN-74; YNYNY-129; TY-150)

İçinden geçmek

Sen tıpkı büyük bir adamın içinden geçenleri söylüyorsun. ES-38 (TB-259)

İçinden gelmek

Allah seni inandırısın, insanın orta yere fırlayıp fırl fırl döneceği gelirdi içinden. ES-15 (Z-162; SN-90; YNYNY-65; TY-278)

İçinden kan gitmek

Benim gibi onun da yüzü gülüyorsa da, içimizden kan gidiyor. YNYNY-138

İçinde yüzmek

Afedersin ama Selâhattin Ağabey, dedim, sen çelişmeler içinde yüzüyorsun. S-83

İçine ateş düşmek

Şurdan bir hafta ayrılısam, içime bir ateştir düşer de, bir yerlerde duramam, koşar gelirim. Z-39

İçine çekmek

Esrarlı cıgarayı ağzına alan, sanki cıgara içmiyor da, kamışla yada somrukla bir bardak meyve suyunu birden çekiyormuş gibi dumanını iyice içine çektikten sonra cıgarayı yanındakine veriyordu. YNYNY-140

İçine doğmak

-Yoksa takımınızın yenileceği içinize doğdu da Hacetbaba'ya mı transfer olacaksınız? GK-284 (YNYNY-52; TY-99)

İçine dokunmak

Sait'in çocuksu hali, o soğuk, çiğ mavi gözlerinde biriken yaşlar içine dokunmuştu, belki de kahkaha bunalımından sonra ağlamayı gereksiniyordu. GK-85 (TB-51; YNYNY-161)

İçine hüznün çökmek

İçime bir gariplik, bir hüznün çökmesin mi?..KOEH-9

İçine işlemek

O acı ta içine işledi, ama bu acıdan anlatılmaz bir tad aldı. SN-55 (TY-110)

İçine kapanmak(çekilmek)

Onun matematikteki bu üstün başarısını, dış dünyayla ilişkisini kesip içine kapanmasının sonucu olarak görüyorlardı. GK-13 (Z-257)

İçine kurt düşmek

Kadının içine kurt mu düşmüş, yoksa birisi kulağına bişey mi söylemiş, her ne olmuşsa, kadın kuşkullanmış. TB-272 (Z-17)

İçine kuşku düşmek

İnanmaya önceden kararlı olan Sait'in yine de içine bir kuşku düşmüştü. GK-20

İçini boşaltmak

-Hadi ne yapacaksan yaptın, hiç olmazsa boğma yavruyu ulan dinsiz imansız, Allahsız kitapsız! diye içini boşalttı. SN-33 (S-53; YNYNY-62)

İçini çekmek

Bana iyilik edecek öyle bir erkek bulsam... deyip içini çekti. TB-286 (KOEH-45; S-103; ŞÇH-156; TY-385;)

İçin için gülmek

Betül Hanım, alay ettiğini hiç belli etmez, yalnız gözleriyle için için gülerdi. TB-172

İçin için kaynamak

Muhalifler dersin için için kaynıyor. Z-109

İçini dökmek

Sait bütün içini dönecekti. GK-28 (Z-71; ŞÇH-48; TB-52; SN-34; YNYNY-162)

İçini karartmak

Satılmış Bey'in anlattıkları içimi kararttı. Z-109

İçini yakmak

Sait, içini yakan bu işkenceye daha çok dayanamamış, hiç olmazsa Sevim'i kuşatan havayı soluyabilmek için, elinde olmadan buralara sürüklenmişti. GK-50

İçi parçalanmak (paralanmak)

-Lütfen ağlamayın, içim parçalanıyor hanımefendi... dedim. TY-210

İçi yanmak

Çünkü, daha o saatte hava sıcak olduğuna göre, az sonra büsbütün sıcak bastırınca, onca sıkışık insan içi yanıp kavrulup önüne içilecek her ne getirilirse içmek zorunda kalacaktı. SN-148(YNYNY-96)

İçli dışlı olmak

Biz bu Riçirt Beyle çok kaynaşıp içli dışlı olduğumuzdan bigün ona, "Yahu Riçirt Bey, darılma ama, sana bişey soracağım." YNYNY-295 (TB-223; TY-329)

İdare etmek

Neyse efendim, ben dans esnasında kadını idare ettim... TB-145(KOEH-117; S-75; YNYNY-199)

İfadesini almak

Her öğretmeni ayrı ayrı sorguya çekip ifadeler aldılar. TY-329

İfade vermek

Hergün karakol karakol dolaştırılıyor, savcılığa gidiyor, ifade üstüne ifade veriyor, mahkemelere çıkıyor. TB-75 (DM-70; TY-351)

İflahı kesilmek

-Nikâha hazırlana hazırlana iflahım kesildi, ver şu kızını da, kıyma bana! dedim...TB-282 (Z-112)

İflas bayrağını çekmek

Koca müteahhit sermayeyi kediye yükleyip iflas bayrağını çekti. Z-204

İflas etmek

Belediye iflas edecek, etti bile...Z-169

İftira etmek

Cumhuriyet gazetesi de: hizmetçiyi kocasından kıskanan bir hanım, hizmetçisine hırsız diye iftira etti, diye yazdı. ES-77

İğfal etmek

Bu yaştan sonra elin zavallı garip kızını, ölünce mirasım sana kalacak diye iğfal etmeye hiç utanmadın mı? TB-21(DM-44; Z-44; TY-209)

İğne atsan yere düşmez

İğne atsan yere düşmez denildiği gibi her yer tıklım tıklımdı. SN-147(Z-150; YNYNY-85)

İğne ipliğe dönmek

Ağla, ağla ağla, öyle zayıfladım, iğne ipliğe döndüm... TB-122

İğne iplik kalmak

Benim oğlan, kara sevdaya düştüğündenberi iğne iplik. Z-73

İhanete uğramak

Her evliliğinden sonra da, sürekli ihanete uğramış ve her seferinde kadınlar onu bırakmışlardı. GK-76 (Z-106)

İhraç etmek

-Kalk anlat bakalım hamz-ı kibrit nasıl ihraç edilirmiş? diye sormaz mı? TY-20 (S-126; Z-118)

İki ayağı bir pabuca girmek

Hay Allah, herkesin iki ayağı bir pabuca girdi, önce darağacı ayağı olarak uygun kiriş, hayır kiriş olmaz, kalas, yok canım kalas da değil, kadron yada lata, onlar da değil, en iyisi direk almalı, kalınca üç direk... SN-129

İki büklüm olmak

Zaten kum, sandığının içinde iki büklüm yattığım için her tarafım uyuşmuştu. ES-54 (TB-163; TY-266)

İki çift laf (lakırtı veya söz)etmek

Benim de iki çift lafım var ya, herif mebus, başımıza bir iş miş açar da...Z-252

İkidebir

Sizin ikidebir aile aile dediğiniz, şu saçları da, dişleri de dökülmüş bisürü morukla, müzelik kocakarılar değil mi? GK-70 (KOEH-10; DM-139; YNYNY-75; TY-351;)

İki dirhem bir çekirdek

Sonra birdenbire kılığını düzeltti, iki dirhem bir çekirdek oldu, miras filân kaldı zannetmişim; o da değilmiş... TB-88 (KOEH-27; SN-31)

İki eli yakasında olmak

Eğer birine çitlatırsan, bilmiş ol, yarın öbür dünyada iki elim yakandadır...TB-

İki gözü iki çeşme ağlamak

Kız iki gözü iki çeşme durmadan ağlar, annesine yalvarırmış: “Anneciğim, benim bunda ne kabahatim var. İsteyerek mi yaptım yani...” TB-27 (Z-114; SN-23; YNYNY-35; TY-15)

İki paralık etmek

Parası çalınan, “Ulan, hırsızlığın da şerefini batırdınız, hırsızlığı iki paralık ettiniz; paraya değil, işte buna yanarım...” diye bar bar bağıyordu. YNYNY-24(KOEH-82; S-98; Z-153;TB-274)

İki paralık olmak

Ferferik ailesinin yüksek sosyetedeki itibarı iki paralık olmuştu. GK-5 (KOEH-89; Z-47; SN-61; TY-116)

İlan vermek

Bir de üstelik, gazetelere ilân verdik, elâleme de maskara olduk. KOEH-3(S-49)

İleri atılmak

Halûk, arkasından gitmek için ileriye atıldı. DM-156(TY-35)

İleri gelmek

Annem de, babam da, Metin’in bu hırçınlığının, ablamı, Zeynel Bey’in oğluna nişanlamak isteyişlerinden ileri geldiğini anlamışlardı. ŞÇH-48

İleri geri konuşmak (laf etmek,söylemek)

Bu vali olacak alçak, beni de başkaları gibi beller de ileri geri laf etmeğe kalkarsa, ben bu valiyi haklarım ya...Z-57

İleri gitmek

Ama bugün bazı denemeler yapacak, denemelerinde ileri bile gidecekti gerekirse... GK-95 (S-84; ŞÇH-209; YNYNY-169; TY-207)

İleri götürmek

Doğrusu ben de işi ileri götürdüğümü anlamıştım ama, bikez başladığım için, herifi nasıl bırakacağımı bilemiyordum. TY-93

İleri sürmek

Şantaj olarak gebeliğini ileri sürüyordu. GK-196 (S-130; Z-199; ŞÇH-10; TB-175; SN-43; YNYNY-105; TY-158)

İlgi çekmek (uyandırmak)

Gazeteci ile çocuğun, konuşmaları gittikçe ilgimi çekiyordu. ES-61(TY-42)

İlgi duymak

Evet, biz insanlar, gerçekten çok, gerçek dışına, gerçek olmayana ilgi duyuyoruz. TY-219 (KOEH-31)

İlgi görmek

Baktım ki, yalan çok ilgi görüyor, ben de bir yalan uydurmuştum. TY-220

İlgi göstermek

Artık kadın nasıl dayak düşkünü olmuş ki, o aygır neslinden gelme kocası bile, dayak atmaktan bitmiş, tükenmiş de karısına eski ilgisini gösteremez olmuş. TB-190

İlgisini kesmek

Mister Tomson'la yakın arkadaşlığı yüzünden, belki biraz da Tozkoparan kongresindeki iğrenç olaylar nedeniyle, artık Tozkoparanla bütün ilgisini kesmişti. GK-258 (TY-243)

İlgi toplamak

Bu yarışma okulda büyük ilgi topladı. ŞÇH-54

İliğini kurutmak

Yani insanın kanını iliğini kurutup deli edecek... TB-191 (Z-203)

İlişki kesmek

Onun matematikteki bu üstün başarısını, dış dünyayla ilişkisini kesip içine kapanmasının sonucu olarak görüyorlardı. GK-13

İlişki kurmak

Çünkü Sait, dış yaşamla ilişki kurmaya başlamış demektir. GK-172 (TY-175)

İltimas etmek(geçmek)

Nüfus memuru, sana iltimas etmiş. KOEH-11

İman getirmek

Hükümetin geleceğine inandım ve de iman getirdim. Z-85

İmdada (imdadına) koşmak (yetişmek)

Bereket Çimşit bey denilen, derisi kirli sarı ile esmer karışık renkte, korkunç filmlerin kahramanı Frankeştayn'a benzeyen adam imdadıma yetişti. ES-89 (YNYNY-33)

İmzayı basmak(çakmak)

Altına da ayakkabı nalçasından mühürü basıp, üstüne nazır imzasına benzeyen imzasını çaktı. S-45

İnadı tutmak

Artık Sarsak Mecdi, Lokum Betül'e iyice âşık mı olmuş, ihtiyar halinde yalnız kalmaktan mı korkmuş, yoksa inadı mı tutmuş, her nasıl olmuşsa, Cins Bekir'e "Ölüm var, ayrılık yok. Ben Betül'ümden aynlamam!" diye kafa tutmuş. TB-21

İnan olsun

İnan olsun ikiyüz Betül, iki milyon işçiden daha çok döviz getirirdi memlekete...TB-11 (TY-381)

İnce eleyip sık dokumak

Ama yüksek sosyeteye girecek insanı ince eleyip sık dokurlar. TB-265

İnceldiği yerden kopmak

"Yaşar oğlum, ne yaşayabiliyorsun, ne ölebiliyorsun... Sen de boş ver, nerden incelirse ordan kopsun!" deyip, odadaki arkadaşlardan birinden borç alıp, bir lokantaya daldım. YNYNY-225

İnci gibi

Yazılarımı inci gibi dizer. ŞÇH-60

İnim inim inlemek

Öyle ya, dergimiz çıkar çıkmaz, gazetecilerin bizim dergimizin adım bağırmasından İstanbul sokakları inim inim inliyecekti. S-48

İnsan ayağı değmemiş (basmamış)

Anadan doğma çıplağım ya, beni buralarda kim görececek, insan ayağı değmiş yerler değil. TY-110

İnsan içine çıkmak

Bizde insan arasına çıkacak surat mı kalmış... dedi. Z-232

İnsaniyet namına

Tanıyanların, hayatta olup olmadığını bilenlerin, insaniyet namına adresimize bildirmeleri rica olunur. TB-5 (KOEH-3)

İnsan sarrafı

Yılların deneyimleriyle artık insan sarrafı olduğundan, Berber Hayri'nin yüzüne öbürlerinden daha uzun baktı. SN-16

İntikam almak

Sarsak Mecdi, sözde kıymeti az olduğu için köşkü bir hayır müessesesine bağışlayacak, asıl büyük serveti olan çekmeceyi de karısına bırakacak ve aklınca Betül'den intikam alacak. TB-23 (KOEH-87; SN-30; TY-104)

İpe çekmek

Suçluyu ipten çeker alır bir avukat var tanıdığım, haydi ona gidelim, dedi.
YNYNY-116 (Z-66)

İpe sapa gelmez

Bu nasıl ipe sapa gelmez bir söz? Z-53

İpini çekmek

Biz her birimiz, bunun ipini çekmeğe gönüllüyük, öyleyken neden bu uğursuzu daha aramızda yaşatırız, neden yalanlarına inanmayız da, inanır görünürüz? Z-83

İpini koparan

Sen ipini koparıp buraya düşmüş bütün canavarları İstanbullu sanıyorsun.YNYNY-330 (KOEH-86)

İpin ucunu kaçırmak

Bu Yaşar Yaşamaz, nişangâhsız atarken, artık iyice ipin ucunu da, lafin tadını da kaçırdı... dedi. YNYNY-292 (Z-222)

İpliği pazara çıkmak

Reislik elden gitti de, Gedikli İhsan Efendi reis oldu mu, herifin ipliği pazara çıkacak. Z-111

İpsiz sapsiz

Bu ipsiz sapsiz herifle konuşmaktan ne anlıyorsun!. YNYNY-296

İpten kazıktan kurtulmuş

Patron, “İpten, kazıktan kurtulmuş,” cezaevi kaçkınları gelip buraya kapılanıyor; yapıda kalıp polisten gizleniyor, sonra benim başım polisle belaya giriyor. YNYNY-176 (TY-122)

İstifayı basmak

Vazife aşkının mükâfatı bu müdür! deyip istifayı bastıysa da, istifası kabul olunmadığı gibi, bir de başkomserliğe terfi ettirilerek gene Ankara’ya naklolundu. TB-81 (S-142; Z-124)

İstifini bozmamak

Adam, istifini bozmadan, sinirlenmeden, gene,-“İslatır!” dedi. YNYNY-242

İşaret vermek

Bayrakla işaret vermiş kaptana...TY-103 (DM-39)

İş başa düşmek

Gayri iş başa düştü, öksüz kısmı göbeğini kendi kesermiş. Z-26

İş çevirmek

O kadar büyük işler çeviriyordu ki, hiç de kırmızı kanarya diye tüyleri renk değiştirmiş kanaryaları pahalı pahalı satmaya gereksinmemeliydi. TY-307

İş çıkarmak

Bu gece burda bir iş çıkaramazsan, anla ki sende hiç iş yok, ömrün oldukça sürünmeye mahkûmsun demektir. TB-91 (Z-54)

İş düşmek

Bana da müsamere için çok iş düştü. ŞÇH-190 (Z-18)

İş edinmek

Berber Hayri, böyle bir iş edinip, cezaevinde ilk olarak para kazanmaya başladı. SN-46(KOEH-24)

İş görmek

Kıza yemek pişirmesini, iş güç görmesini öğretmek için bağırıp çağırmaktan acaba bir kere olsun piyanoya elini sürebildi mi...ES-17 (DM-23; Z-20; ŞÇH-41; YNYNY-93)

İş güç

Çıkaracağımız derginin, sevinci ile iş güç tutamıyordum. ES-112 (TB-188)

İş güç sahibi

Çocuk:-İyi ama âbi dedi, biz onlar gibi okuyamadık, iş güç sahibi olamadık. ES-61(TB-16; TY-237)

İşi Allah'a kalmak

“Eksik olma Riçirt Bey, ama bana kimse iyilik yapamaz. Benim işim de, ev sahibim Hasan Öğüt'ün işi de Allaha kalmış artık...” dedim. YNYNY-294

İşi başından aşkın olmak

Sanki bir görevi vardı ve işi başından aşkındı. GK-182

İşi düşmek

Ama benim bir işim düştü mü, sen yaşamıyorsun, şehit düşmüşsün diyorlar. YNYNY-41(S-23; Z-69; TY-420)

İşine bak!

Hekim, onun lafa karışmasına kızıp, “Sen işine bak, enjeksiyonu hazırla!” dedi. YNYNY-92

İşine gelmek

Ama bütün bunları bilmezden geliyor, işine öyle geldiği için ışıktaki gözlerinin görmediğini söylüyordu. GK-144 (KOEH-8; SN-115; YNYNY-35; TY-124)

İşini bilmek

Yaşar artık işini biliyordu. YNYNY-125

İşin iç yüzü

Bu ip, asılanın debelenmesiyle koparsa, seyredenler işin iç yüzünü bilmez, bunca yılın celladı işini beceremedi derler de ünü iki paralık olur. SN-144 (TY-267)

İşini görmek

Velakin bin lira ne işini görür. Z-117

İş işten geçmek

Çünkü, artık iş işten geçmişti. GK-21 (DM-129; Z-41; ŞÇH-132; SN-106; YNYNY-119; TY-246)

İşin içinden çıkamamak

Memur da işin içinden çıkamadı... YNYNY-38 (S-74)

İşin kurdu

Buradakilerin hepsi futbolun kurdu adamlar. GK-249(SN-132)

İşin kurdu olmak

Bizim hemşeri artık bu işlerin kurdu olmuş. YNYNY-156 (TY-354)

İşin üstesinden gelmek

Bizim memleketimizde her işin üstesinden gelir kim var? Z-201

İşi oluruna bırakmak

Kürt Kâmil ise, hiç telesmiyor, oluruna bırakmış görünerek işin tava gelmesini bekliyordu. SN-34 (TY-238)

İşi tadında bırakmak

Ünü bu kadar eskimeden, yıldızı bu kadar sönmeden, işi tadında bırakıp zamanında topa veda etmesi gerekirdi. GK-266

İşi tıklarında (yolunda) gitmek

Hem de işi tıklarındaydı. SN-46

İşi yoluna koymak

Kulübün genel başkanı Dünder Bey, bu işi yoluna koyma görevini üstlendi. GK-10(Z-20; YNYNY-165)

İş karıştırmak

Bana sormadan kendi başınıza ne işler karıştırırsınız... Z-164

İşler yolunda olmak

Neyse bizim Zübük döndü. İşler yolundaymış. Z-167

İş sarpa sarmak

İşin sarpa sardığını anlayınca, Şadan'ı aramaya başladım, Şadan mı? TB-146
(GK-220; Z-13; YNYNY-289; TY-321)

İştah açmak

Bütün bunlar, kadınların iştahını açabilirdi. TY-214

İştahı açılmak

Son günlerde iştahı o kadar açılmıştı ki, Berrin Hanım bile onun aç kurt gibi yemek yiyişine şaşıyordu. GK-197

İşten atmak

Bu yüzden müdür beni, sille tekme kovalamış, işten atmıştı. KOEH-27

İş tutmak

Sen de ondan umudunu kesersin de belki bir iş tutarsın... TB-294 (SN-104; YNYNY-143; TY-105)

İş vermek

Usul böyledir oğlum, büyük adamlar iş verin şuna diye yazmazlar, böyle yazarlar. YNYNY-136

İş yapmak

O karı o gazinodayken Ankara'daki başka hiçbir gazino iş yapamaz. TB-82(SN-75; TY-303)

İtişip kakışmak

Sahne de itişip kakışarak, perde aralığından salona bakıyorduk. ŞÇH-198

İyi gelmek

Hepsi de cıgaranın kansere iyi geldiğini söylüyorlardı. S-91

İyi gözle bakmamak

Okulda, şikâyet edenlere biz iyi gözle bakmazdık. TY-70

İyi ki

-İyi ki geldin, dedi, bugünlerde kaçacaktım evden. ES-36 (S-15; TB-276; SN-146; YNYNY-62; TY-208)

İyiliği dokunmak

Bunlara çok iyiliğim dokunmuştur... diyor. Z-239

İyilik görmek

Sarıoğlu ailesinin çok iyiliklerini görmüştü. GK-120 (DM-23; Z-37; TB-103; YNYNY-268; TY-377)

İyisi mi

İyisi mi biz bu Alamanın burda olduğunu yabancından kimseye duyurmayacağız. TY-232(Z-31)

İzin almak

Babam, yıllık izin alamayacak. ŞÇH-125 (Z-146; SN-75; TY-286)

İzini kaybetmek

Ama terfi ettiği zamanı çok iyi biliyorum, başkomser oldu, sonra izini kaybettim. TB-80

İzzetinefsiyle oynamak

Sait, kekeleyerek,-Estağfurullah, dedi, ben hiçbir zaman Sevim Hanımın izzetinefsiyle oynamadım. GK-61

Kabadayılık taslamak

Adam, kabadayılık taslamıştı. TY-351

Kabak başına patlamak

Yazar, yanlış yazar, kabak senin başına patlar. S-90

Kabak çiçeği gibi açılmak

Şu uyuntu Sait'in birdenbire kabak çiçeği gibi açılacağı hiç aklına gelir miydi? GK-225 (YNYNY-238; TY-67)

Kabak tadı vermek

Neyse, uzatmayalım abicim, artık bu iş kabak tadı verdi, millet de bıktı. GK-135

Kaç para eder

Akıl durur, hokkabazın, içinden güvercinler, tavşanlar çıkarttığı şapkası kaç para eder. TB-6 (KOEH-46; GK-209; ES-23; Z-14; YNYNY-142; TY-126)

Kadeh kaldırmak

Ben de kadehi kaldırıp, hiç ses çıkarmadan içtim. TY-118

Kadeh tokuşturmak

Ferferikler kendi aralarında kadehlerini tokuşturup rakıyı çekiyorlardı. GK-107 (KOEH-52; TY-121)

Kadrini bilmek

Memleketimizin döviz kaynağıydı ama, ne yazık ki kadrini bilemedik. TB-10(KOEH-33)

Kafadan atmak

Adam da kafadan atarmış. S-74

Kafa dengi

Bütün hayatında her nasılsa kafa dengi bir kız bulmuş, tersliğe bakın ki o da gebe kalmakta çok acele etmişti. GK-69

Kafa kafaya vermek

Baktım, bütün bu gürültü içinde Zil Kemal'le Kandil Recep bir sırada yan yana oturmuşlar, kafa kafaya vermişler, çalışıyorlar. TY-35

Kafa kalmamak

Kalaycı Kör Nuri'de akıl verecek kafa mı kalmış...Z-23

Kafa patlatmak

Tozkoparan kalesini vatan kalesi gibi savunuyor, gerekirse göz şişirip kafa patlatarak, tekme atıp adam yaralayarak takımını sahadan yenmiş olarak çıkarmayı başarıyordu. GK-10

Kafası kızmak

Kafası kızınca dünyayı gözü görmez, bir koğuş dolusu kadını önüne katar kovalar...TB-137(S-65)

Kafası almamak

Daha doğrusu, soyuttan somuta geçince, Sait'in kafası almıyordu. GK-120

Kafası işlemek (çalışmak)

O kitaplardan beğendiklerini seç de al. Oku da kafana işlesin, dedi. TY-126

Kafası karışmak

Mektubundaki soru, yalnız benim değil, sorduğum herkesin kafasını karıştırıyor. ŞÇH-85(GK-71)

Kafası kızmak

Bizim de iyice kafamız kızdı yani...Z-30

Kafasına dank etmek

İşte o zaman, kafama dank dedi. KOEH-24

Kafasına girmemek

Tembel değil, ama kafasına ders girmiyor. ŞÇH-181

Kafasına koymak

Çünkü Sait, artık iyice kafasına koymuştu, futbolcu, bir futbol takımında aranan bir futbolcu olmadan evlenmeyecekti. GK-197

Kafasından çıkarmak

Bu düşünceyi kafasından çıkardı. DM-108

Kafasında şimşek çakmak

Birden hükümlülerin kafasında şimşek çakmış olacak ki korkunç çığlıklar koparmaya başladılar. SN-141

Kafasını kullanmak

Kafanı kullanacaksın iyi bir dolandırıcı olmak için, kafanı! TY-367

Kafasını kurcalamak

Kafasını kurcalayan bir konu da, bir insanın bacağından sinirlenmesiydi. GK-86(SN-66)

Kafasını şişirmek

Ali, zengin olacağız, zengin olacağız, diye öyle kafamı şişirmişti ki, ben de ister istemez zenginlik rüyası görmeğe başladım. ES-51 (KOEH-120)

Kafası şişmek

Saatlerce anlattığı parti dedikodularından kafam şiştiği için bir şey anlayamadım. S-135

Kafası takılmak

Berber Hayri kafasına takılan bu heladaki olayı düşünmemek için, ille de kalktığı yere konan inatçı sineği kovalar gibi başını birkaç kez sallayınca, yanaklarından akan yaşlar demir çubuğa damladı. SN-54

Kafa tutmak

Sait, çok saygı duyduğu teyzesine hayatında ilk olarak kafa tuttu. GK-69 (S-110; TB-21; SN-39; YNYNY-24; TY-115)

Kafa yormak

Daha önceleri, bu gibi para sorunlarıyla kafasını hiç yormamıştı. GK-236

Kafaya koymak

Annesiyle babasının bizi anahtar deliğinden seyrettiklerini bildiğim için, oğlanı rezil etmeyi kafama koymuştum. ES-30(TB-152; TY-245)

Kafayı bulmak

Polis, orda Cellat Ali'yi "son derecede kral" bir durumda yakalamıştı; yani Çingene Ali boyalı ispirtoyu çekmiş, kafasını bulmuş, sızıp kalmıştı. SN-133 (TY-387)

Kafayı değiştirmek

"Siz gelin beni dinleyin, bu kafayı değiştirin" demiş. Z-13

Kafayı üşütmek

-Kafayı üşütmüş. YNYNY-30

Kâğıda dökmek

Henüz sınav heyecanı bilmeyen, duygularını minicik elleriyle, olduğu gibi kâğıda dökmeye çalışan bir yavrunun kurşun kalemi şu kelimeleri sıralıyordu. ŞÇH-7

Kahr (kahrını) çekmek

Siz ne olsa, eski evlilik hayatında kadın kahrını, dırdırını çekmiş bir hanımsınız. KOEH-31

Kahkaha basmak (koparmak, salıvermek)

Kıçımdan bıçaklanan o kabadayı ise, sığır gibi böğürmeye başlayınca, sinirleri gerilmiş kavgayı seyredenler bile, rezillige dayanamayıp kahkahayı basmışlardı. SN-50(S-14; YNYNY-170)

Kahkahadan kırılmak

Üyeler açış konuşması olacak diye bekleyedursun, kongre salonunun orasında burasında herkes kahkahadan kırılıyor. GK-246(KOEH-65; ŞÇH-38; YNYNY-315)

Kahrından ölmek

Oğlum, kalakala bir evlâtlık parçasına mı kaldı diye, anam Şükran'a abayı yaktığımı duyarsa, kahrından ölür. TB-55

Kalbi çarpmak

"Aman Ahmet, otuzyediy milyon yurttaşın kalbi senin için çarpıyor" filan gibilerden moral vermek için Ahmet'in başının etini yemiş; işte bunu demek istiyorum. GK-136

Kalbi dayanmamak

Baba kalbi dayanamadı. ES-111

Kalbini çalmak

Bunun için de, zengin olduğu için İsmet Beyin kalbini çalmak arzusundasınız. DM-45

Kalbini kazanmak

-Sizin kalbinizi kazanmak için herşeyi yapmaya hazırım; hatta gerekirse futbolcu olmaya bile...GK-109

Kalbini (kalp)kırmak

Böyle bir güzelliği yalnız kendine mal etmekle birçok hemcinsinin kalbini kırmış ve başkalarını bu güzellikten mahrum etmiş olacaksın. TB-19

Kalbi temiz

Güzeldir, iyidir insanlarımız, kalpleri temiz...Z-39

Kaleme almak

Kültür tarihimiz için çok önemli ve çok değerli bir belge olan bu Surname'yi kaleme alırken, gelecek kuşakların tarihten ders, bizlerden öğüt almaları için, doğrulardan kıl payı ayrılmadık. SN-11

Kaleminden kan damlamak

Dilekçeci de çok iyi bir dilekçeciymiş ki, kaleminden kan damlayan yazıcılardan. YNYNY-165

Kalibını basmak

Evet, ahan şimdik anladım; hükümetin geleceğine kalibını basarım. Z-84

Kalleşlik etmek

-Bak doktor, dedim, sonra kalleşlik eder de, beni tekrar erkek yapmazsan...
KOEH-9

Kalp (kalbini) kazanmak(fethetmek)

Kadın kalbi fethetmenin, insanları kandırmanın sırrını biliyordu. TY-390

Kalp (kalbini) kırmak

Çok kalbimi kırdın doğrusu..KOEH-116

Kamanço etmek

Bir futbolcunun tepesine kondu mu, onu ille de Tozkoparana kamanço eder. GK-133(SN-13)

Kana susamak

Öyle bir kana susamıştı ki, aldığı yirmiüç bıçak yarasıyla yere yıkılan Beyaz Nuri'yi elindeki usturayla pırasa doğrar gibi doğramaya başlamıştı. SN-77(TY-162)

Kan (kanı) başına sıçramak

Bunu duyunca kan başıma sıçrayıp bağırdım. Z-93 (GK-281)

Kan beynine sıçramak (çıkmak)

Artık bu kadarına dayanamadım. Kan beynime sıçradı. KOEH-18(S-107)

Kancayı takmak

İspanyol Aysel'in kancayı takıp da, sonradan fos çıkmış hiçbir futbolcu görülmemiştir. GK-207 (Z-46; TB-69; YNYNY-306)

Kan çanağı gibi

Ayol ağlamışsın, gözlerin kan çanağı... TB-122

Kan dökmek

Dereler dolusu kan döktüğünden dağ taş efeye düşman kesilmiş. Z-150

Kan gövdeyi götürmek

Onlar bu düzeni kurmamış olsalar, cezaevinde kan gövdeyi götürecekti. YNYNY-249 (KOEK-34; TY-359)

Kanı donmak

Kavganın eğlenceli oluşu, İlhami içindi; yoksa hasmı için ölümcüldü, seyredenler içinse kan dondurucuydu. SN-49 (YNYNY-23)

Kanı ısınmak

Yani vallayı sana kanım ısındı ha... TB-286

Kan kaybetmek

Fakat o kadar kan kaybetmişti ki, yüzü koyun yere yuvarlandı. DM-156

Kanı kaynamak

Allah inandırсын, sana kanım kaydadı arkadaşım. TB-278 (YNYNY-204; TY-178)

Kanı kurumak

Adam bunları anlatırken sanki kanım kurudu. ŞÇH-130(YNYNY-45)

Kanına dokunmak

Fakat bu sefer Paslı Pervin'in lafları kanına dokunuyor. TB-28

Kanına susamak

Baba dostuna, "Emmi, bu ne tiyatrodur yahu... Bunlar az önce kanlarına susamışlar gibi birbirlerinin üstüne sıçramıyorlar mıydı?" dedim. YNYNY-121 (DM-130)

Kanını kurutmak

Şu utanmaz Çiftverenoğlu'na bak, bir de yılış yılış sırtır da adamın kanını, iliğini kurutur. Z-203

Kan kaybetmek

“Çok da kan kaybediyor.” YNYNY-335

Kan kusturmak

Belediye reisi oldu, sonra da bize kan kusturdu. Z-141

Kan kusup kızılık şerbeti içtim demek

Çünkü, yaşamının birçok yılı cezaevlerinde geçmiş olan bu yaşlı sabıkalının, kan kusup kızılık hoşafı içtim, diyenlerin türünden soylu bir kişiliği olduğunu gösteriyordu bu küçük olay. TY-51

Kan ter içinde

Ben kadınla tepişirken kan ter içinde kalmışım. TB-102 (DM-54; Z-201; ŞÇH-151; YNYNY-33; TY-216)

Kanun çiğnemek

Efendi, kanunları çiğnemekten kim korkmaz? Z-99

Kapağı atmak

Ondan parayı alınca, İstanbul'dan savuşup, gözümün tuttuğu biyere kapağı atacaktım. TY-295

Kapı dışarı etmek(atmak)

Paralarını yiyince, emicemi kapı dışarı etmiş. TB-210(KOEH-96; YNYNY-281)

Kapı kapı dolaşmak(gezmek)

İbraam Bey'in karısı hergün kapı kapı dolaşıp anlatıyor. Z-221

Kapısını aşındırmak

Beyefendi, dedi, rica ederim şu işimi yapıverin, iki aydır kapınızı aşındırdım. KOEH-45

Kapıya dayanmak

Herif iki aydır alış verişi kesmiş, sabah akşam kapıya dayanıp, alacağını istiyordu. KOEH-24

Karadeniz'de gemilerin mi battı?

Karadeniz'de gemilerin mi battı? diyerek benimle şakalaştı. YNYNY-162

Kara kara düşünmek

İnsan düşünmeden nikâh memurunun karşısında bir imza atar, sora ömrünün sonuna kadar kara kara düşünür. KOEH-45 (YNYNY-162)

Karar almak

Biz bu kararı alınca, sıra bunu gidip Zübükzade İbraam Bey'e söylemeğe geldi.

Z-132

Karar kılmak

Eh, işime gelirse, belki olmam, kadınlıkta karar kılarım. KOEH-8

Karar vermek

Hastanede tanıdığım o akıl hastasının uyarısıyla, yuvarlandığım yerden kalkıp toparlanmaya, ayaktopu olmaktan kurtulmaya kesin karar verdiğim gün, tıbbın tekmesiyle yeniden yuvarlanmış, yere düşmüştüm. TY-89(KOEH-77; S-41)

Karga tulumba çıkmak

Duvar Ahmet'le Erol İpkıran'ın yardımıyla Sait'i apartmanın merdiveninden kargatulumba çıkarıp yatak çarşafı serdikleri bir divanın üstüne attılar. GK-156

Karga tulumba etmek

Reşiiit, Beyefendiyi yuvasına götür! diye seslenince, Reşit gelir, içkiden abuk sabuk konuşmaya başlayan Erkek Kâzım'ı karga tulumba edip sırtlar, yuvasına götürürdü. TB-229

Karı gibi

Onun deyişiyile "karı gibi gülmek" askere yakışmazdı. TY-14

Karınağrısı

Hay o Sevim olacak kız kurusunun da, hay Duvarcı Ahmet mi ne karınağrısıdır onun da, hay o vantilatör mü nedir onun da, boyunları altında kalsın inşallah...GK-189(Z-44)

Karıncayı bile incitmemek(ezmemek)

Dokuz ay burda kalmış, bir karınca incitmemiş denildiği gibi, çelevi, uysal, uslu olmuştu.SN-97

Karın doyurmak

Bu kadar salak arasında karnımızı doyuramaz mıyız? ES-38 (YNYNY-13; TY-55)

Karman çorman etmek

Ben bununla, kimi zaman Satı Beyfendi diyerekten, kimi zaman da len Satılmış diyerekten, şaşkınlıktan lafi karman çorman edip konuştum. YNYNY-132(S-93; TY-49)

Karnı zil çalmak

Karnım zil çalıyordu. Hemen Aliyi bulmalıydım. ES-52

Karşı çıkmak

Evde kalmış Zübeyde Hala, Sait'in evlenmesine şiddetle karşı çıktı. GK-76 (ŞÇH-60; YNYNY-39)

Karşı durmak

Özgür'ün her söylediğine karşı duruyordum. S-18

Karşı gelmek

Zengin kısmına karşı gelmek ayıp olur. ES-14 (DM-119; S-38; Z-261; YNYNY-105; TY-163)

Karşı karşıya gelmek

Duvar Ahmet'le karşı karşıya geldiler. GK-286 (Z-30; SN-51)

Karşı koymak

İşte bu Hasan amcası “Daha döşegine işeyen bir bebe ele verilmez!” diye ağabeyine karşı koymuş. TB-56 (DM-7; S-110; SN-68; YNYNY-292; TY-223)

Karşı olmak

Cami yaptırmamıza neden karşı olduğunu açıklasınlar. Z-193 (S-83; TY-168)

Kasıp kavurmak

Vardığı yeri, sam yeli esmiş gibi kasıp kavurur, yakarmış. Z-50

Kaskatı kesilmek

Vücudu kaskatı kesilmiş, yumrukları sıkılmış, çenesi kenetlenmişti. DM-144(GK-186; YNYNY-306)

Kaşık atmak (çalmak)

Onlar gibi, hiç yadırgamadan ortadaki yemeğe kaşık çalmama memnun oluyorlardı. TY-237

Kaşla göz arasında

Bigün birinci koğuştakilerden birinin yatağının üzerinde bıraktığı beşyüz liralık, kaşla göz arasında yitti. YNYNY-24 (KOEH-4; SN-143; TY-49)

Kaşlarını çatmak

Bu hoşhoşları iyi karşılamayan yarbay püskül kaşlarını çatıp, -Nedir? diye sordu. TY-136 (KOEH-57; S-132; Z-193)

Katıla katıla gülmek

Ali, katıla katıla gülüyordu. ES-47(TY-394)

Katır gibi

-Ama şimdi değişti diyorum size, Sanat akımlarını izlemiyorsunuz, katır gibi de direniyorsunuz. S-82

Katır tepmişe dönmek

Ona bir oyun eder ki, katır tepmişe dönderir...Z-182

Katkıda bulunmak

Biz kazançlarımızdan devlete vergi veren namuslu insanlarız; İmamların, din görevlilerinin de aylıkları, bizim kazançlarımızla katkıda bulunup beslediğimiz devlet bütçesinden verilir. TB-233

Kavanoz dipli dünya

Yaşlıca bir eski hapishaneci, belki ansımak istemediği utanılası eski anıları aklına geldiği için, Berber Hayri'nin kabarmasına bakıp bakıp; başını sallayarak, Hey gidi kavanoz dipli dünya, heey! diye iç boşalttı. SN-38

Kavga çıkarmak

Hasip Ferferik bir kavga çıkarmamak, daha doğrusu nasıl olsa çıkacak kavgayı biraz olsun geciktirmek için, içinden geçenleri söylemedi. GK-8(TB-229; SN-45; TY-360)

Kavga çıkmak

Tartışma oldukça sert geçmişti, öyle ki, sonunda bir kavga çıkacağını bile düşündü Hayri. SN-81 (YNYNY-67; TY-358)

Kaygı çekmek

Sen onun için, hiç kaygı çekme. ES-15

Kazık atmak

Kulağıma: Bu İsmail efendiye kazık atacağım, dedi. ES-81(KOEH-137; GK-23; TB-47; YNYNY-163; TY-198)

Kazık çakmak

şimdiye dek Tozkoparan yönetim kurulundan biçok kişi gelip geçmiş, ama Dünder Dubara bir demirbaş olarak yönetim kurulu üyeliğine kazık çakmıştı. GK-131

Kazık gibi

Ben kazık gibi herifi evimde besliyemem... diye kestirip atmıştı. S-18

Kazık yemek

İşte Sait Sarioğlu'nun hayatında yediği tek kazık budur, eğer buna da kazık denilirse... GK-20(KOEH-13; Z-266; TB-126; TY-168)

Keçileri kaçırmak

Suratımın ortasına herifin balgamı yapıştığından ben artık keçileri kaçırmışım.

TY-94(YNYNY-91)

Kedi ile köpek gibi

İlk günler birbirleriyle kedi köpek gibi dalaşmışlar. TB-192

Kelepçe vurmak

Hemen o gün yönetmenin odasına çağrılıp bileklerine kelepçe vurularak orda bekleyen iki candarmaya teslim edildi. SN-96

Kelleyi koltuğa almak

Sevim'in seyre geldiği maçlarda Duvar Ahmet kale önünde gerçekten bir duvar oluyor, gerektiğinde kellesini koltuğuna alarak Tozkoparan kalesini vatan kalesi gibi savunuyordu. GK-11(TB-127)

Kelli felli

Yaşlı başlı, kelli felli Sarioğlu ailesi, sokaklara dökülmüş, küçük Sait'i arıyorlardı. GK-185

Kemiklerini kırmak

Böyle desem, dünkü gibi yine döve döve kemiklerimi kıracaklardı. TY-213

Kemlik etmek

Kimden iyilik görmüşsek ona kemlik ederiz. Z-37

Kem küm etmek

Bunlar kem küm edince, niyetlerinin iyicene bozuk olduğunu anladım. Z-174(TY-20)

Kendi âlemine dalmak

Biz bu Ahmet Kemalle konuşurken, öbürleri de kendi âlemlerine dalmışlardı. ES-91

Kendi haline bırakmak

Bırakın çocuğu kendi haline... demiş. ŞÇH-164

Kendi kendine gelin güvey olmak

Sen kendi kendine gelin güvey oluyorsun desene... GK-34

Kendi kuyusunu kendi kazmak

Oysa ben kendi kuyumu kazarmışım da haberim yokmuş... TY-157

Kendinden geçmek

Hatta diyorlar ki, Betül Hanım o kadar sinirlenmiş ki, birara kendinden geçip, terbiyesini bile bozarak “Kulağımın dibinde mırıldanıp durma ulan!” diye de bağırması. TB-115 (DM-53; YNYNY-44; TY- 102)

Kendi derdine düşmek

Ben kendi derdime düştüğüm için ihtiyarın sözlerine aldırılmayıp, Eyvaaah... yollar da tılandı. YNYNY-70

Kendine gelmek

Akşama doğru, rahat döneğindeymiş gibi, gerine gerine, esneye kaşına uyandı, ama kendine gelmesi epiy uzun sürdü. GK-145 (KOEH-14; DM-39; ES-28; Z-225; ŞÇH-104; TB-83; YNYNY-175; TY-37)

Kendine yedirememek

Bilmem, demeği, kendime yediremedim. ES-96 (TB-150; YNYNY-277)

Kendini adamak (birine, bir şeye)

Kendisini büsbütün dine adanmış, din yoluna kendini kapıp koyvermişti. YNYNY-12

Kendini ağırdan satmak

Sanki ona hiç yüz vermiyormuş gibi, kendini ağır satmaya çalışıyordu. GK-27 (KOEH-66; DM-56)

Kendini alamamak

Ama o denli çok benziyordu ki, açık kapıdan odaya girip bu adamı yakından görmekten kendimi alamadım. TY-398

Kendini atmak (bir yere)

Dolanırken dolanırken kayaların arasında mağaraya benzer bir kovuk bulup içine attım kendimi. TY-110

Kendini bilmek

Sait, kendini bildi bileli gözlüğünden hiç ayrılmamış olduğu için, ilkin sanki yere gözleri düşüp kırılmış gibi şaşaladı. GK-202

Kendini bulmak

Betül, Ölümü Yaşamak oyununda kendini bulmadıysa da özlemlerini buldu. TB-249(YNYNY-141)

Kendini dinlemek

Gazinoya gitmeden evvel, biraz kendimi dinledim. KOEH-61

Kendini ele vermek

Bu sözlerle kendini ele vermiş, aşağılık duygusunu açıklamış oluyordu. GK-84

Kendini göstermek

Zeybekzade Efe, kendini göstereceğin zamandır, yürek ve bilek isterim. Z-148

Kendini kaptırmak

Kendini maçın coşkısına öylesine kaptırmıştı ki, bisüre sonra, gözlüksüz olduğunun farkına bile varmaz oldu. GK-202 (TY-324)

Kendini kaybetmek

Derken beyim, bu ağır söz üzerine, nasıl olduysa, ben kendimi kaybettim, bu sağ elim vallahi iradem haricinde birden havaya kalktı. TB-196(S-70)

Kendini (kapıp) koyuvermek

Artık, hayatın seline kendimi kapıp koyuvermiştim. KOEH-85

Kendini naza çekmek

Biraz kendini naza çekermiş. S-106

Kendini satmak

Kendini satmasını bileceksin. Ağırdan al, dirhem dirhem sat kendini... TB-91

Kendini temize çıkarmak

Herkes bütün alçaklığı Betüş'e yıkıp kendini temize çıkarıyor. TB-229

Kendini toparlamak (toplamak)

Kendini toparlayıp durabilmişse ne iyi... Ama herkes bunu başaramaz. TY-87

Kendini tutamamak

O vurdukça, ben kendimi tutamıyor, fıkır fıkır gülüyordum. ES-31 (GK-69; S-70; Z-179; ŞÇH-22; TB-230; SN-66; YNYNY-35; TY-37)

Kendini tutmak

“Öyleyse niçin evlenmiyorlar?” diye soracaktı ki, ağzından çıkan ilk heceyi yutup kendini tuttu. GK-11 (KOEH-135; DM-60; Z-179; ŞÇH-29; SN-80; YNYNY-55)

Kendini vermek

Her ne kadar Tozkoparan profesyonel bir kulüpse de, yine de işler amatörce, yani enayice kendini vererek yürütülürse, başarı sağlanabilirdi. GK-90 (SN-85; YNYNY-12)

Kepaze olmak

Sonra karşısındaki kadına kepaze olmak da var işin içinde. TB-25 (Z-21)

Kesenin ağzını açmak

Bu mirasyediler herhangi bişeye tutkuyla bağlandılar mı, onun uğrunda kesenin ağzını açarlardı. GK-90 (S-100; Z-21; TY-349)

Keseye davranmak

Emin Efendi çorbacısı, hemen keseye davranıp ellilik panginotu ortaya attı, Hamza Bey de, yüz kaymeyi ellinin yanına koydu. Z-180

Kesip atmak

Biz ölüye nüfus veremeyiz, işte o kadar!” diye kesip attı. YNYNY-38 (Z-248; TY-311)

Kesip biçmek

Heykel çamuruna biçim verir gibi, Naci'nin suratını kesip biçiyorlarmış... TB-268

Kessen bir damla kanı akmamak

Kızımışım ki, şah damarımı kesseler, bir damla kanım akmayacak; kanım, iliğim kurumuş. Z-38 (YNYNY-303)

Kestirip atmak

Duvar Ahmet kestirip attı. GK-182 (S-18; ŞÇH-82; TB-229; YNYNY-31)

Keyfimin kâhyası mısın?

Siz benim keyfimin kâhyası mısınız? S-14

Keyfine bakmak

Zübükzade “Sen artık keyfine bak!” demiş. Z-117 (TY-167)

Keyfine diyecek olmamak

Öyle sevindim, öyle kıvandım ki, keyfime hiç diyecek yoktu...YNYNY-49 (TY-100)

Keyif sürmek

Kral keyfini süren Çingene Ali dertop paket edilip yüklenerek polis arabasında götürüldü, savcılığa teslim edildi. SN-135

Kıçına bakarak (kıçına baka baka)

Bunlar kıçlarına bakarak evden çıkıyorlar. Z-29

Kıçına tekme atmak (yapıştırmak veya vurmak)

Onun için, kıçına tekme attığın herifi, sana tekme attı sanıp yuhalamaya başlar. GK-177(ES-47)

Kıkır kıkır gülmek

Sarsak Mecdi'nin ölüm döşeginde bile kıkır kıkır gülmesinin sebebi buymuş.
TB-23 (Z-139; YNYNY-111)

Kılıç çekmek

“Hangi Müslüman sana kılıç çekti de, ne zoruna Müslüman oluyorsun?” dedim.
YNYNY-294

Kılıç sallamak

Vaktiyle atalarımız dünyanın üç kıtasında nal şakırdatıp kılıç sallarken, onların torunları bugün oralarda çekiç takırdatıp sokak süpürgesi sallıyorlar. TB-11

Kılı kıpırdamamak

Muammer kıvranıyor, Betüş'ün kılının kıpırdadığı yok, üstelik alay ediyor oğlanla. TB-34 (KOEH-134; YNYNY-182; TY-363)

Kılına dokunmamak

Kongre Divanını kuranlardan her biri bikaç tokat tekme yediği halde, kılına dokunulmayan Dünder Dubaranın neden dolaba girip böyle bağırdığı az sonraki açıklamalardan anlaşıldı. GK-252(ES-97)

Kıl payı

Kültür tarihimiz için çok önemli ve çok değerli bir belge olan bu Surnâme'yi kaleme alırken, gelecek kuşakların tarihten ders, bizlerden öğüt almaları için, doğrulardan kıl payı ayrılmadık. SN-11

Kıpkırmızı kesilmek(olmak)

Bu sözü nasıl söyleyebildiğine kendisi de şaştı, kulaklarına dek kıpkırmızı kesildi. GK-51 (KOEH-45; DM-149; ES-76; S-20; Z-87; ŞÇH-20; YNYNY-302; TY-58)

Kıran girmek

Memlekette adam kıtlığına kıran mı girdi de çalıştıracak, ekmek yedirecek bundan başkasını bulamadınız...TY-68 (Z-246)

Kırıp dökmek

Kavgacılar, kırıp döküyor, ortalığı darmadağın ediyorlardı. TY-359

Kırıp geçirmek

Oğlum sende ne marifet varmış, dedi, herkesi kırdın geçirdin. ŞÇH-40

Kırk yılda bir

Üstelik kaynanamla eniştemler de geliyor. Çok üzgünüm... Kırk yılda bir...SN-137 (S-138)

Kırk yılın başı

Uçak bu, kırk yılın başı bu toprağa düşmüş. Z-167

Kısa kesmek

Zeynep, sözde mektubumu kısa kesmek istiyordum, bak, yine uzadı. ŞÇH-124 (Z-91)

Kıs kıs gülmek

Dündar Dubara, ortayı onlara bıraktı, kendisi yanda durmuş kıs kıs gülüyor...GK-249 (ES-70; ŞÇH-119; TB-296; YNYNY-16)

Kıskıvrak yakalamak

Kapana girmiş fare gibi, onu kıskıvrak yakalayacaklardı. DM-157

Kısmeti açılmak

Efendinin evine girip çıkmaya başlayınca, ne dersin, kızların bir kısmeti açılın... Z-42

Kısmeti bağlanmak

Demek, kızların kısmeti bağlıymış, Zübük'ten sonra açıldı.Z-42

Kısmeti çıkmak

Benim çok kısmetim çıktı ama, hepsini reddettim. ES-73 (KOEH-3)

Kısmetini ayağıyla tepmek

Senin yüzünden çok kısmetini tepti. Gül gibi kızıma da yazık ettin. YNYNY-122

Kıtır kıtır kesmek

Kıtır kıtır herifi kessen, derisini yüzsen ve gözlerine mil çeksen, muhaliflikten dönmezdi.Z-72

Kıvamına (kıvama)gelmek

İki üç kere böyle sigara çekip duman saldıktan sonra yavaş yavaş kadın da kıvama gelir...TB-25 (YNYNY-172)

Kıyamet kopmak

Annem, parasını aldığımı öğrenince kıyametleri kopardı birader. ES-110 (KOEH-34; S-23; Z-21; TB-166; YNYNY-22; TY-233)

Kıymetini bilmek

Fikrimi sorarsanız Mahmut Bey, Betül Hanım memleket için gayet faydalı bir insandı, maalesef bizde hiç kıymeti bilinmedi. TB-9 (KOEH-56)

Kıymet vermek

İsmet Doğar gibi, iyi kalpli, namuslu, paraya hiç kıymet vermiyen bir adam, nasıl olur da câni olabilirdi? DM-58

Kız kurusu

Ocak maşası gibi bir kız kurusu, Sait'imın aklını başından aldı... GK-189

Kibrit çakmak

Hikmet'in kibrit çakmağa uğraşan eli titremeğe başlamıştı. S-111

Kilise direği gibi

Komşular, sokak kapısını açan yaşlı kocayı kilise direği gibi karşılarında dimdik görünce pek şaştılar. SN-26

Kim bilir

Kimbilir nasıl bir çıkarı vardı ki İpkıran'ın, Sait Sarıoğlu'nu futbol kamuoyunun malı yapmaya çalışıyordu. GK-230 (KOEH-74; S-44; Z-184; ŞÇH-16; SN-69; TY-73)

Kim kime dum duma

Yargılandığım zamanlar, adliyedeki sicilimde bulunan bu rapordan iyi ki kimsenin haberi olmadı. Kim kime, dum duma...TY-90

Kim vurduya gitmek

İnsan, karanlıkta kim vurduya gidebilirdi. YNYNY-200 (TY-351)

Kiraya vermek

Saime Hanım, evin alt katını kiraya vermeyi düşündü. DM-7 (SN-18)

Kirli çıkı

Paslı Pervin demelerinin sebebi de, kadının kirli çıkıdaki altınları bile nerdeyse paslanacak da, ondan bu lâkabı takmışlar. TB-26

Koca bulmak

Futbolculara, hele Duvar Ahmet'e düşkünlüğü böyle sürerse, yaşı geçmekte olan Sevim'in koca bulmak olasılığı da azalıyordu. GK-10 (Z-41; TB-168)

Kocaya varmak

Kocaya varacağım, diye tutturdu. ES-20 (GK-13)

Kokusu çıkmak

"Eh ben bilmem, kokusu sonradan çıkar" dedi. Z-37 (TY-206)

Kolaçan etmek

Başkalarına çaktırmadan göz ucuyla Sevim'i kolaçan ediyordu. GK-86 (DM-105; TY-21)

Kolayına bakmak

Biz nasıl olsa oluruz, bir kolayına bakarız... ŞÇH-139

Kolayını bulmak

O senin Süleyman Ustan, kolayını bulmuş, dedi. YNYNY-326 (DM-109; TY-128)

Kolaylık göstermek

Demek istiyor ki, sen bu kartı her ne zaman, her nerede ve her kime verirsen sana hertürlü kolaylık gösterilecek. YNYNY-136

Kolları kopmak

Kollarım kopuyor sandım. ES-51

Kolları sıvamak

Hemen kolları sıvayıp işe giriştim. TY-324 (KOEH-112; S-23)

Koltukları kabarmak

Benim fiyat kırdığım filan yoktu, hepsini Yağcı yapıyordu ama, yine de o kadar fiyat kırmış olduğum, başkaları benim kadar fiyat kıramayacağı için, bayağı koltuklarım kabarmıştı. TY-380

Kolu kanadı kırılmak

Burda topluştık ki, seçimlerden önce muhaliflerin kolunu kanadını, kulağını boynuzunu kıralım. Z-110

Koluna girmek

Recai, dört kişilik İtalyan heyetinin başkanı olduğumu sandığım adamın koluna girmiş, tercüman da yanında, önden gidiyordu. TY-300

Konferans çekmek

Bana uzun bir konferans çekti. ŞÇH-81 (KOEH-115)

Konferans vermek

Kadıncağız, içerden hela kapısını yumruklayadursun, şişman adam, çok zeki oğlu üstüne oradakilere konferans veriyordu. ŞÇH-97 (KOEH-39; S-91)

Konsantre olmak

Fazla konsantre oldunuz galiba? dedim... KOEH-106

Konser vermek

Ama bunların hepsi de piyanocu, kemancı değildir, hepsi de ille konser vermeye kalkmazlar. SN-83 (KOEH-70)

Konuk etmek

Bu armağana bir karşılık olarak, Sait'i o gece evlerinde konuk etmeliydiler. GK-156

Konuk gelmek

Hey kaçıklar, dedim, başımızdaki hükümet nasıl bir hükümet olmalı ki, şu Zübükzade'nin evine konuk gele?..Z-81

Kopya çekmek

Ben bitürlü kopya çekemedim. ŞÇH-177

Kopya vermek

İkisi de kopya vermem için yalvardılar. ŞÇH-181 (TY-309)

Korktuğu başına gelmek

Bigün korktuğum başıma geldi. TY-204

Korku salmak

Ufak tefek adamın, neresinden çıkardığı anlaşılamayan öyle kalın, öyle görkemli, gürültülü bir sesi vardı ki, işte o savaş borusu sesiyle durmadan nağralanarak hasmının yüreğine korku salardı. SN-50(TY-134)

Korkuya kapılmak

Sait, kızın babasının içeri girdiği korkusuna kapıldı. GK-20 (ŞÇH-63; YNYNY-92; TY-131)

Koydunsa bul

Polisler iki gün arayıp taradıktan sonra sur duvarları kovuğunda buldukları Çingene Ali'yi, gelmek istemiyor diye burda bırakıp savcılığa ne yapacaklarını sormaya gitseler, Çingene Ali burdan savuşurdu; bir daha onu koydunsa bul. SN-135

Koynuna girmek

Ama bu can sıkıcı oğlanla bütün bir yaşamı birlikte nasıl geçirecek, hele koca diye onun koynuna nasıl girecekti? GK-118 (ES-36; TB-57; SN-27)

Koynunda yılan beslemek

Koynumuzda yılan besliyoruz. ES-33(TY-149)

Kök sökmek

Biz toprağı kazıp kök sökermişiz. Z-115

Kökü kazınmak

Allahıma bin şükür, bu memlekette iyi insanların dahaca kökü kazınamadı.
YNYNY-175 (Z-72; TY-128)

Kökü kurumak

Bu gider, başkası gelir. Bu heriflerin kökü kurumaz ki...TB-292

Kökünden kazımak

Benim oğlana dedim ki, biz bu Zübükzade'yi evinde bastırırsak, bize bir oyun eder, silâhlarımızı elimizden gönül rızamızla teslim aldıktan başka, oturtur bizi önüne de, nah şu bıyıklarımızı da kökünden kazıtır, bizi hamam oğlanına döndürür. Z-73

Köküne kibrit suyu dökmek (kökünü kurutmak)

Sonunda (Çok şükür! diyordu bizim eşkıyabaşı) bu Bedri Kaymakam gelmiş de, eşkıyanın köküne kibrit suyu dökmüş, kökünü kazıyıp kurutmuş. TY-128

Kökünü kazımak

Sen ya sivrisinek, ya tahtakurusu, pire gibi haşeratın kökünü kazımak için büyük meydanlarda küçük şişeler içinde çeşme suyu satmalısın. S-123

Kör kütük

Kör kütük sarhoş olan Abidin beyi bir taksiye atarak, bindirip yolcu ettik. ES-95

Körü körüne

Biz de o yalanlara aldanıp körü körüne halk dalkavuğu olmuşuz. Z-230

Köşe bucak

Evin her deliğinden, her köşe bucağından bir horultu geliyordu. ES-34

Kötek yemek

Kadın dayak oburuymuş, yedikçe iştahı açılır, köteği yedikçe "Allahaşkına daha hızlı, biraz daha vur!" diye yalvarırmış. TB-188

Kötü gözle bakmak

İşte bu sınavdan sonra, ne namuslu bir erkek olduğunu, öz nişanlısına bile kötü gözle bakmadığını öğreneceklerdi. GK-97 (TB-128)

Kötülük etmek(yapmak)

Yüksek sosyetenin sevmediği insanlarına kötülük etmesi, etmeye çalışması bundan... TB-234 (DM-106; Z-257; YNYNY-278; TY-88)

Kötü olmak

Bir insan niçin bu kadar kötü olabilir? TY-198

Kötü yola düşmek

Hayatınızda hiç görmediğiniz bir hala, kötü yola düşmüş, ailenizin namusunu kirlenmiş, sonra da bir cinayete kurban gitmiş. TB-220 (SN-15; TY-91)

Kukumav kuşu gibi

Kerkenez Sevim’le Sait Sarioğlu yarım saattir salonda, kukumav kuşu gibi hiçbirşey konuşmadan oturuyorlardı. GK-95

Kulağı delik

Eh bizim gibilerin gözü açık, kulağı delik olacak...TY-221

Kulağı kırıste olmak

Artık yapacağımızı yaptık, seçim sonucunu bekliyoruz. Kulağımız kırıste...Z-214 (DM-66)

Kulağına çalınmak

Benim bu kadar sıkılamamın sebebi, kulağıma çalınan söylentiler. Z-174(YNYNY-252)

Kulağına çarpmak

Arada bir kahkahalar, anlamını kavrayamadığı alaylı sözler, Kürt Kâmil ve kendisinin adının söylendiği kulağına çarpıyordu. SN-58 (TB-62)

Kulağına fısıldamak

Siz isterseniz, fısıldarım kulağına, yanındaki herifleri atlatır... GK-46 (KOEH-63; DM-61; ES-80; TB-34)

Kulağına gelmek

Kulağıma bir acayip fısıltılar, kahkahalar, gülümsemeler geldi. ES-56(DM-114; Z-217; TB-138)

Kulağına gitmek

Sonunda Sevim’in babası Hasip Ferferik’in kulağına kadar gitti. GK-5 (S-76; Z-112; TB-166; TY-152)

Kulağına küpe olmak (etmek)

Şimdi, dedi, buna iyi bir ders verelim ki kulağına küpe olsun. Z-31(ŞÇH-102)

Kulağını açmak

Sait kulaklarını açmış, ilgiyle dinliyordu. GK-140(YNYNY-101)

Kulağını bükmek

Mümtaz Bey, “Ahlâksız insanlar çok her halde komşulardan biri kızım kulağını bükmüş olacak” diyor. ES-21

Kulağını ınlatmak

Sözleri hala kulaklarımda ınılıyor. ŞÇH-129 (KOEH-17; Z-148; SN-58)

Kulağını doldurmak

Stadyuma giderlerken, daha yolda Erol İpkıran, İspanyol Aysel için Sait'in kulağını doldurmuştu. GK-208 (TB-176)

Kulağının zarı patlamak

Ağzımı açık tut, kulağını da tıka ki, kulak zarın patlayıp sağır olmayasın... dedi. Z-148

Kulak arkası (ardı) etmek

Ağbicim, sen Yaşar kardeşinin laflarını kulak arkası ediyorsun. YNYNY-116

Kulak asmak

İnsanların feryadımın duyulmadığı bir zamanda, pantolonun pabucun feryadına kim kulak asar...ES-8 (S-55; SN-144)

Kulak kabartmak

Yalnız buna değil, dolandırıcılık mesleğimiz gereği, biz bütün konuşmalara kulak kabartmalıyız. TY-221

Kulak kesilmek

Ben her bir laflarını anlayıp öğrenmek için kulak kesilmişim. TB-203 (ŞÇH-82; SN-42; YNYNY-37)

Kulakları ağır işitmek

Bir zamandanberi kulakları ağır işiten Abdüşşükür Bey, Berrin Hanımın, "Amca Bey, Sait kayboldu..." diye verdiği haberi, beşaltı kere tekrarlattıktan sonra duyabildi, ama son günlerde zihni iyice bulandığından, Sait'in kim olduğunu anlayamadı. GK-189

Kulak misafiri olmak

Onların sözlerine kulak misafiri oldum. KOEH-80

Kulaktan dolma

Yarım yamalak ağızdan girme, kulaktan dolma bildin mi her şeyi biliyorsun demektir. S-94

Kulaktan kulağa

Kulaktan kulağa laflar gele gide, bizim yiğit kaymakam da titremeğe başladı. Z-

Kulak tıkamak

Tabii olaylar, dedikodular da alıp yürümüştü ama, Sait bütün bunlara kulaklarını tıkamıştı. GK-80 (KOEH-57; ES-8)

Kulak vermek

Ben de uyur gibi yaparak, bu iki adamın konuşmalarına kulak verdim. ES-59 (Z-132 ; TY-114)

Kul etmek

Kasabadan giden gider, gitmeyeni de kapısına kul eder. Z-131

Kul köle olmak

Beni al götür, kulun kölen olayım, kurtar beni, ne dilersen öyle yap! TB-55 (KOEH-4; Z-148; YNYNY-162)

Kumar oynamak

Burası, kasaba seçkinlerinin toplandığı yer olduğundan, sık sık kaymakam, savcı, yargıç, belediye başkanı, belediye hekimi, kasabanın tüccarları, ileri gelenleri burda buluşur, kumar oynarlardı. TY-328

Kurban etmek

Her neyse, öküz kurban edelim de nam olsun...Z-57(S-73)

Kurban gitmek

Tatlı Betüş'ün nasıl bir cinayete kurban gittiğini yazıyor. TB-218 (DM-4; SN-24; YNYNY-288)

Kurbanı olmak

Fakat, tabancayı çekmeden, tetiğe basmadan üzerini atılamazsa, kendisini bir kurşunda yere serer, Neclâ da, Halûk da bu canavarın kurbanı olurdu. DM-153

Kurban olayım!

Sen bir daha bak şu defterine, kurban olayım...YNYNY-37 (KOEH-4; S-57)

Kurdunu (kurtlarını) dökmek (kırmak)

E zavallı, önüne gelen erkeğe de, “Bana dayak at, ne olursun!..” diyemediğinden, işte böyle dans numarasına getirip, tepişip tekmelenerek kurdunu döküyor, rahatlıyormuş. TB-102

Kurşun gibi

Gecenin karanlığını kurşun gibi dele dele dışardan düdük sesleri geliyordu. YNYNY-71

Kuru iftira

Hem de kuru iftira... YNYNY-18

Kusur etmek

Şimdiye kadar gelemedik, ziyaretinizde kusur ettik, bağışlayın. TY-136

Kuşkusu kalmamak

Göreyim seni keramete kış attır ki, ermişliğinden hiç kuşku kalmasın... deyip bir daha ellerime sarılıp sarılıp, iki elimi öperek, köylülerin duyması için yüksek sesle,- Aman Şeyh'im, biz günahkârları duadan eksik etme!., dedi. TY-127

Kuş uçmaz kervan geçmez

Çünkü kuzeyden güneye, doğudan batıya, kuş uçmaz yol geçmez köyünden taa en büyük kentlerindeki kadar, bu iki takımı tutanlar pekçoktu. GK-271

Kuvvet almak

Bu Zübük İbraam, o eşkıya resminden kuvvet alarak başımıza olmadık işler açtı. Z-156

Kuyruğa girmek

İkinci Dünya Savaşında, başlarına bomba yağarken batı uygarlığının mümessili olan Avrupalılar, opera kapılarında kuyruğa girmişlerdi. GK-272 (KOEH-18; TB-240; YN-337)

Kuyruk acısı

Aslına bakarsanız, bütün sosyete erkeklerinin kuyruk acıları olduğundan, kocalar Muammer'e kızıyorlar. TB-29

Kuyruklu yalan

Evime hükümet büyükleri konuk gelecek diye bir koca kuyruklu yalan atmış. Z-90

Kuyruk olmak

Halbuki eskiden hastaneye yattı mı, nah böyle ziyaretçisi gelirdi; ziyaretçileri dış kapıda kuyruk olurdu. TB-136 (KOEH-134; S-117)

Kuyruk sallamak

Nasıl köpekleniyor, kuyruk sallıyor, Zübük'ün önünde yatıp yuvarlanıyor. Z-212

Kuyusunu kazmak

Sizin şikayetinizde yazılı olduğu gibi, kaymakamın gizli din taşıdığını, yüzümüze gülüp arkadan partimizin kuyusunu kazdığını, muhaliflerle gizliden pazarlığa

girip onları desteklediğini, memlekette ikilik yaratıp kardeşlik havasını ve millî birliğimizi bozduğunu, hatta muhaliflerle selamlaştığını, oturup konuştuğunu yetmezmiş gibi, bir de üstelik muhalif partinin ilçe başkanıyla tavla oynarken ve gizliden rakı içtiklerinin tarafımızdan görüldüğünü hep anlattım. Z-246

Kuzu gibi

Ama, onunla yalnız kaldık mı, kuzu gibi olurdu. ES-30 (KOEH-140; S-23; TB-132)

Küçük dilini yutmak

Şaşmak da ne demek canım, sanki küçük dilimi yuttum da, soluğum kesildi. YNYNY-296 (KOEH-88)

Küçük düşmek

Görmemiştım ama, görmediğimi söylesem, pek küçük düşecektim. KOEH-102

Küçük düşmemek

Büsbütün küçük düşmemek için bir yalan attı. GK-227

Kül gibi

Hadi emice, dayan emice... diye zorladımsa da emicemde ses, soluk yok ve de rengi kül gibi olmuş...TB-210 (DM-64; Z-28; YNYNY-87; TY-246)

Külünü savurmak

En iyisi bunları yakacaksın cayır cayır ve de külünü dumanını savurup yok edeceksin. SN-42 (Z-40)

Kül yutmak(yemek)

Biz askeriye ocağında nelerini görmüşüz, kül yutmayız. Z-163

Küplere binmek

Hasip Bey küplere binmişti. GK-5(ES-108; TB-23; YNYNY-15)

Küpünü doldurmak

Nasıl olsa bugünlerde bombası patlar, elimizi çabuk tutalım da, musluk akarken küpümüzü dolduralım... diyordu. TY-204 (Z-39)

Küt diye

Bu uzun desturla birlikte, kapının kanadı küt diye arkaya çarpınca, duvarın sıvaları döküldü ve önce bir çizmeli ayak görüldü. TY-134

Laçka olmak

Müstehcen fıkra anlatmaktan, dinlemekten, herkesin, sinirleri gevşemiş, hepsi laçka olmuş. GK-247

Lafa boğmak

Kerkenez Sevim, utangaç erkekleri yüreklendirmek için onları lafa boğmasını çok iyi bilirdi, buyüzden hiç durmadan konuşuyordu. GK-51

Laf açmak

Arkadaşlar, önceden sözleştiğimiz gibi, lafı açmam için bana işmar çakıyorlar. Z-123

Lafa karışmak

Mümtaz Bey benim lafa karışmama kızdı. ES-22 (KOEH-78; GK-114; TB-113; YNYNY-92)

Laf anlatmak

Bir insan laf anlatırken “uzatmayalım” dedi mi, “Aman affedersiniz, sıkıştım, biraz müsaade, şimdi gelirim” deyip oradan hemen, sıvışmalı. ES-16

Laf atmak

Kerkenez, önce Sait'i de arkasına takılıp laf atan sokak hovardalarından biri sandığı için, yürüyüp geçecekti, ama yaya kaldırımı öyle kalabalıktı ki, sıyrılıp geçemedi. GK-24 (KOEH-14; SN-14)

Laf anlamaz

Ne laf anlamaz adammışım... TB-108

Laf atmak

Biriki laf atar. Z-30

Lafa tutmak

Çocuklardan biri hocayı bişeyler sorup lafa tutuyor, öbürü de kopya çekiyor. ŞÇH-177

Laf çıkarmak

Eğer seni sessiz sedasız sünnet ettirirsek, sünnet olmadın diye laf çıkarırlar. TY-245

Laf çıkmak

Bu ipnotizmacılık lafı da çıkınca, herkesin korkusu büsbütün arttı. TB-33

Laf dokundurmak

Benim neden, nasıl bu koğuşa geldiğimi merak ettiniz de, bana laf dokunduruyorsunuz demek...TY-286 (S-49; Z-202)

Laf etmek

Bir de şimdi kalkmış, laf edersiniz. Z-206

Lafi ağzına tıkamak

Eyvah, ben gene yandım, derken benim avukat, yerinden fırlayıp hazine avukatı denilen adamın lafını ağzına tıktı: Müsaade buyurunuz... YNYNY-119 (ES-11; S-77; Z-120)

Lafi ağzında gevelemek

“Hiç haberim olmaz mı canım, var elbette... Yani işte...” gibilerden lafi ağzımda iyicene çiğneyip geveledim. YNYNY-98

Lafi çiğnemek

Ben öyle lafi ağzımda çiğnerken, sert sert öksürmeye başladı. YNYNY-240

Lafi değiştirmek

Sorularımı, kurnazca lafi değiştirerek cevapsız bırakıyor. TB-251(ŞÇH-113)

Lafını etmek

Adam başka türlü namusunu nasıl temizlesin, hiç değilse lafını ediyor. TB-29 (S-118)

Lafını kesmek

İkidebir lafımı kesip durma... Hem ne acelen var kuzum ...GK-64 (ŞÇH-153)

Lafını yapmak

Çünkü, bir insan bir işi yapmazsa, o işin lafını yapar... GK-128

Lafınızı (lafını) balla kestim

Benim kız da öyle, maşallah bir harika... derken, büyük amcam yakaladığı fırsatı kaçırmak istemediğinden “lafınızı balla kestim” diyerek, harikasını övmeye devam etti. ŞÇH-151

Lafi uzatmak

Berrin Hanım, bu saygısız, terbiyesiz kızıdan hiç hoşlanmadığı için lafi uzatmasını engelledi. GK-170 (ES-16)

Laf yetiştirmek

Bu lafi da hemen Muammer’e yetiştiriyorlar. TB-32 (Z-176; YNYNY-74)

Lakap takmak

İşte buyüzden ona Paşam Niyazi lakabı takılmıştı. TY-96

Layık görmek

Siz bu adamı simdik mebusluğa nasıl layık görürsünüz? Z-200

Lazım gelmek (olmak)

Adamın seninle tanışmak niyeti olsa, şimdiye kadar bir şeyler yapması lâzım gelirdi. DM-15

Leb demeden leblebiyi anlamak

Paşa, çok arif bir adammış, leb demeden leblebiyi anlayanlardan. TB-48

Leke sürmek

Yabancılardan para aldığından hiç kuşku olmayan bu solcu yazar, kendi kalesine gol atan Duvar Ahmet'i kutlayarak, şerefli Türk sporcularına leke sürmek istiyordu. GK-218

Leşini sermek

Senin leşini serecekler. Z-177

Leylek gibi

Amerikalının, kuzey Avrupalının bacakları leylek gibi uzun... TY-368

Linç etmek

Linç edilmekten beni candarmalar kurtardı. TY-163

Lokum gibi

Sosyetenin kızlarına neden fıstık gibi, lokum gibi diyorlarmış? TB-181

Lügat paralamak

Yani "lügat paralamak" dedikleri şey de dolandırıcılık yollarından biridir. TY-372

Maceraya atılmak

Her yeni gönül macerasına atılırken saçlarının rengini de değiştiren Lokum Betül'ü son günlerde saçlarını koyu siyaha boyatmış olmasından sonra, lokumdan çok çukulataya benzediği söylenmektedir. TB-243

Madara etmek

Basın, bir futbolcuyla ilgilenmeye başladı mı, isterse onu yıldız yapar, isterse bir yıldız oyuncuyu da madara ederdi. GK-230

Madara olmak

Onu korkutayım, ona gözdağı vereyim derken madara olabilir, yıllarca futbol alanlarında oyuncu tekmeleyerek, seyirci döverek, hakem kovalayarak alnının teriyle elde ettiği ünü, adı sanı iki paralık olurdu. GK-267 (TB-53)

Mahkemeye düşmek

Ama böyle bir şey yapsam, iş polise, mahkemelere düşecek, aleme rezil olacağım, bütün kepezeliğimiz meydana çıkacaktı. KOEH-137

Mahkemeye vermek

Önceleri, mahkemeye verip mahkûm eder, cezaevine atarlarmış. TY-86 (KOEH-82; S-75)

Mahkûm etmek

Yalnız adalet değil, bu kez tıp da beni sahtecilikten mahkûm etmişti. TY-89(DM-111; Z-22)

Mahkûm olmak

Niyazi sahte generallikten, ben de onun yaverliğinden, yani sahte emirsubaylığından, ikimiz de mahkûm olduk. TY-104

Makaraları koyvermek

Kerkenez'in hiç güleceği yoktu, ama birden makaraları koyverdi. GK-149

Makbule geçmek

Bunun üzerine Prenses Feşafeş de "Ben herif başvekil olsun diye bu kadar fedakârlığa katlanayım da makbule geçmesin ha?" TB-50 (TY-242)

Makine gibi

İçimden "Müfettiş, ah, beni kaldırıp sorsa da makine gibi cevaplar versem," diyordum. ŞÇH-21

Mal etmek

Böyle bir güzelliği yalnız kendine mal etmekle birçok hemcinsinin kalbini kırmış ve başkalarını bu güzellikten mahrum etmiş olacaksın. TB-19(Z-167)

Mahın gözü

Kızın ne malın gözü olduğunu çok iyi biliyordu. GK-144(TB-41)

Malum olmak

Ama size herşey malum olduğundan, adımlı bildiniz... TY-142

Mana vermek

Hâlâ ne münasebetle kendini çağırdıklarına bir mana verememişti. DM-75

Mangal gibi yüreği olmak

Ama mangal kadar yüreği olan yiğitlerdendi. SN-49(Z-66)

Marifet göstermek

Konuklara kendini daha çok beğendirmek için bütün marifetlerini göstermeye kalktı. ŞÇH-122

Masal okumak(anlatmak)

-Ben size masal mı anlatıyorum hanımefendi? KOEH-81

Maskara etmek

İki paralık ettin erkekliğin şanını!..GK-113 (Z-186)

Maskarası olmak

Delikanlıların maskarası oldu. Z-31(KOEH-3)

Maskaraya dönmek

Hemşeriler, diyor, bu Zübükzade denen namussuz başımıza bir çorap örecektir ki, bizi maskaraya döndürüp dillere düşürecek. Z-58

Masrafı çekmek

Zeki kızmış, yalnız masrafları çekeceğini, bu şartla gelmek isteyen çok kadın olduğunu söylemiş. TB-250

Maşa gibi kullanmak

Bizi de maşa gibi kullanırlar, dedik. Z-123

Matem tutmak

Sarsak Mecdi öyle müteessir oldu ki, köpeğin cesedini gömdürdüğüünün gecesi "Bu gece Beyoğlu matem tutmalı" diyerek, Beyoğlu'ndaki bütün barları, gazinoları ve affedersiniz bütün genelevleri, o gece her ne kazanacaklarsa her birine istedikleri parayı verip kendi namına kapattırdı. TB-18

Maval atmak

Arkadaşlar, alınma n'oldu diyorlar, Arapcamisi'nde kavga ettim der falan filan diye maval atıyorum. TB-54

Maymuna benzetmek (çevirmek, döndürmek)

Ulan sizi terbiyeli maymuna döndürmezsem... Z-247

Maymun gözünü açtı

Kimseyi kandıramaz. Maymun gözünü açtı gayrı... Z-258

Maymun iştahlı

Biliyorsun, maymun iştahlıyım. TY-298

Mazur görmek

Fakat rica ederim, söylemekte beni mazur görünüz. DM-93

Mecali kalmamak

Nasıl dalgın olmasın, oğlanda mecal kalmamış, zihni çalışmaz olmuş. TB-118(GK-133)

Mecbur olmak(kalmak)

Sonra abicim, takımını Ahmet'i yüzelli bine Tozkoparana transfere mecbur oldu. GK-133 (KOEH-5; DM-7; ES-18; S-143; TB-112)

Mekik dokumak

Tam saat altıda Sevim buraya gelmezse, Sait üç Etuval pastanesi arasında arabayla mekik dokuyacaktı. GK-45 (YNYNY-82)

Melek gibi

Melek gibi bir çocuktü. GK-226

Meraka düşmek

Kocası meraka düşüyor, bunca zamandır ruhunun kabalığında hiç şikâyet etmeyen karısına birden acaba ne oldu? TB-115 (ŞÇH-180; TY-28)

Merak sarmak(duymak, salmak)

Daha önceleri birara da edebiyata merak sarmışmış. TB-168(Z-143)

Meraktan çatlamak

O gitti ama, biz orda oturan kadınlar meraktan çatlayacaktık. TB-225(GK-45; TY-143)

Mercimeği fırına vermek

İşi ilerlettik. Mercimeği verdik fırına. TB-212

Merdiven dayamak

“Senin arkadaşın kırkılık” dedi, “kırka merdiven dayadım artık.” TB-250

Merhamet duymak

Ama sünnetçide insana merhamet duyacak surat yoktu. TY-244

Merhamete gelmek

Meko oğul, ata merhametimiz geldi, yayan gitmemiz gerek. TY-116

Mesafe almak

Bu da gösteriyor ki, demokrasi yolunda uzun mesafeler almış bulunuyoruz. S-126

Mesai yapmak

O da tıpkı bir daktilo, bir sekreter bayan, bir kadın memur gibi çalışıyor, yalnız gece mesaisi yapıyor. KOEH-123

Mesele çıkarmak

“Ahmet nerede oynamalıdır?” diye, durup dururken bir mesele çıkardım ortaya.

GK-134

Mesul tutmak

Şef bu hâdiseden âdetâ kendisini mesul tutuyordu. DM-151

Meşin yuvarlak

-Yine o meşin yuvarlağın ardında mı koşacaksın? GK-169

Metelik vermemek

Dikkat ettim, Ahmet Kemâl ile, aktör Cabettin metelik vermiyorlar, yediğimizin, içtiğimizin parasını ya Yücel Üstün, ya da Metin adındaki üniversiteli veriyordu. ES-112 (S-89)

Meydana çıkarmak

Benim işim, memleketimizin kabiliyetli, işe yarar gençlerini bulup meydana çıkarmaktır. ES-98 (TB-69)

Meydana çıkmak

Kabahatin her gün biraz daha meydana çıkması babamı büsbütün çileden çıkarıyormuş. ES-13 (KOEH-79; DM-66; TB-34)

Meydan okumak

Betüş'ün, Muammer'in klarkına karşı açıktan açığa meydan okumalarından sonra birtakım haberler dolaşmaya başladı. TB-33 (ŞÇH-86; SN-48; YNYNY-24)

Meydan vermemek

Hele içerde başkaları da varsa biraz ciddi davranmağa çalışır ama, sen buna hiç meydan verme... S-113 (DM-138)

Mezhebi geniş

Yahu bu Abüzer emicemin mezhebi iyicene geniş...TB-202

Mırın kırım etmek

Madlen başka kadınlar gibi mırın kırım etmedi. GK-18(S-106; Z-41)

Mışıl mışıl uyumak

Sanki hiçbirşey olmamış da koğuştaki bütün çocuklar mışıl mışıl uyuyorlar. TY-

Mızıkçılık etmek

Evlendikten sonra Sevim’le oturacakları evin, sık sık mızıkçılık eden Mehcure Hanımın kaprislerine göre kaç kere eşyaları değiştirilmişti, oysa herşeyi hazırdı... GK-196

Miadını doldurmak

Zavallı annem miadı dolduğu halde artık angarya haline gelen hizmetlerine benimle bir son vermek istediği için, bana gebe kaldığını anlar anlamaz babamın üstüne çullanmış. ES-12 (GK-46)

Midesi bulanmak

Komisyoncu lafına benim midem bulandı. YNYNY-156(TY-388)

Mideye oturmak

İtalyan Sefirine “Hazmedemem!” diye bağırınca, karşısında elpençe duran sofracıbaşı, yediği yemekler paşa hazretlerinin midesine oturdu sanıp koşarak, böyle zamanlarda hep yaptığı gibi, bir şişe karbonatı getirip “Buyrun Paşam!” diye uzatmış...TB-14

Minnet duymak

Tedavi ettiririm, hiç olmazsa minnet duyar, benden ayrılmaz... demiş. TB-194

Mis gibi

Hem sıcaktır, hem de mis gibi pasta, yemek kokuları arasında uyuruz. ES-52 (TB-24; TY-231)

Mirasa konmak

Herhalde çok büyük bir mirasa konduğunu bilmeyen zavallı halam şimdi yoksulluk içinde yaşamaktadır. TB-13 (YNYNY-119)

Modası geçmek

Çünkü efendim, zavallı Naci para biriktirip de üst üste iki kere ameliyat oluncaya kadar çoktan Robert Taylor’un modası geçmiş. TB-270

Mola vermek

-Biraz mola versek? GK-180

Morali bozulmak

Belki de açlık büsbütün moralimi bozmuştu. TY-312(TB-214)

Moral vermek

Ne var ki, Sevim’e sık sık estetik ameliyatı gerekip de, gazeteler de Sevim’in Duvar Ahmet’e moral vermesi yüzünden bu estetik ameliyatların gerektiğini yazınca,

Mehcure Ferferik'le Hasip Ferferik baş başa verip buna karşı alınacak önlemi görüştüler. GK-10

Moralini bozmak

Dubaracı DüNDAR'ın verdiği direktife göre, her maçında Ahmet'i kötüleyip hem moralini bozacak hem halkın gözünden düşürecektik. GK-133

Mucize göstermek

“Müslümanlıkta mucize yoktur, derler, yahu biz bir karıyla başa çıkamıyoruz, Muhammet Hazretleri en büyük mucizeyi göstermiştir” derdi. GK-128

Mumla aramak

Millet iradesiyle iş başına gelmiş olan parti, iktidara geceli beri yıllar olduğu halde, vaatlerinden hiçbirini tutmadığı, hatta tamamiyle ters istikamete giderek, kuru bir kalkınma, edebiyatı arkasında antidemokratik kanunlar çıkararak eski günleri bile mumla aratacak hale getirdiği, durum böyleyken yaptığımız ikazların da hiçbirinin nazarı itibare alınmadığı, bu sebeple beslediğimiz bütün ümitlerin... Falan filan, altına “Partiden istifa ettiğimi bildirir ve keyfiyeti umumî efkâra duyurmak üzere arz ederim.” Z-124

Mum olmak

Ondan sonra mum oldu, mum...TB-133

Muradına ermek

Siz de muradınıza eremediniz ya, avucunuzu yalayın. TB-79

Musallat etmek

Demek bizim bir isyanımız olmuş ki, Cenabı Mevlam da bu belayı Başımıza musallat edip, bize ibret dersi vermiş. Z-225(DM-139)

Mühür basmak

Altına da ayakkabı nalçasından mühürü basıp, üstüne nazır imzasına benzeyen imzasını çaktı. S-45(YNYNY-56)

Müjde vermek

Sevim, annesine alınacak arabanın müjdesini vermişti. GK-156(S-55; Z-29; YNYNY-254; TY-350)

Münasip görmek

Münasip göreceğinizi umuyorum. DM-104

Mürüvvetini görmek

Kayınpedere kalsa damadının mürüvvetini görmek için sünneti gece yaptırarak, rezillik besbeter olacaktı. TY-251

Müsaade etmek (buyurmak)

Müsaade ederseniz, ben de konuşmak istiyorum... dedi. ŞÇH-145 (KOEH-36; DM-12; S-6; Z-35; YNYNY-66; TY-66)

Müslüman mahallesinde salyangoz satmak

Burhan Beeey, Burhan Beeey, diye bağırdı. Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz...Z-195

Nabız yoklamak

Özgür'le ikimiz, çalışmamız beğenilirse kadroya alınacak, seçim bölgelerinden birine halkın nabzını yoklamaya gidecektik. S-111

Nakavt etmek

Vurdu mu, Tanrı yarattı demez, bir yumrukta nakavt ederdi. TY-14

Namaza durmak

Namaz kılariken ilk safta yerini alır, İmam'ın tam arkasında namaza dururdu. YNYNY-12 (Z-187; TY-159)

Nam salmak

Benim durup dururken Paşazade diye nam salacağımı kim nerden, nasıl bilebilir? TY-96 (Z-144)

Namusu iki paralık olmak

“İyi ki tam zamanında yetişip baskın yapmışız karıcığım, yoksa namusum iki paralık olacaktı...”dedi. TB-133

Namusuna dokunmak

Prenses Feşafeş boşanınca Paşa da “Zaten namusuna dokunuyordu, onun için ben boşadım” diyerek haysiyetini korumuş. TB-50

Namusunu temizlemek

Adam başka türlü namusunu nasıl temizlesin, hiç değilse lafını ediyor. TB-29 (Z-93; TY-163)

Nam vermek

Canlak köyünün tabancası dedin mi, memlekete nam vermiş. Z-174

Nara atmak (basmak)

Geçen gece, sabaha karşı Beyoğlu'nda çok sarhoş bir delikanlı naralar atarak giderken... evet... durum aynen böyle...GK-256 (TB-274; SN-49)

Nasıl olsa

Ne lüzumu var suçluları yakalamak için arkalarından koşmaya, onlar da nasıl olsa buralara düşerler, ben ağımı kurmuşum, bekliyorum.” derdi. TB-68 (KOEH-35; S-38; Z-162; SN-73; YNYNY-25; TY-28)

Nasibini almak

Bizim gibi ilâhî aşkın iksirinden içip ebedî sermest olanlar bu fâni dünyada saadetten nasibini alamazlar. KOEH-44

Ne biçim

Estağfurullah, o ne biçim söz... YNYNY-129(S-31; SN-57; TY-114)

Ne çıkar

Sen aldırma onlara, onlar öyle bilsinler de boş yere avunsunlar... Ne çıkar... dedim. ŞÇH-25 (DM-151; S-37; Z-157; YNYNY-143)

Ne denli

Ama Ustam, ne denli yalın, kolayca anlaşılır biçimde anlatıyordu. SN-83 (Z-158; YNYNY-143; TY-84)

Ne de olsa

Ne de olsa bu evde Sait'le birlikte karıkoca olarak onlar yaşayacaklardı. GK-232 (KOEH-84; DM-75; ES-111; S-76; Z-13; ŞÇH-84; TB-15; SN-46; YNYNY-74; TY-40)

Ne dersin (denir)

Ne diye boşuna kira verelim... Hı, ne dersin? YNYNY-210 (Z-50)

Ne dese beğenirsin

Ne dese beğenirsin: “Bütün erkeklerin âşık olduğu kadına yalnız ben sahibim, göğsüm kabarıyor!” demez mi! TB-123 (KOEH-38; Z-39)

Ne diye

Ne diye delikanlıyı yıllardır insan ayağı girmemiş bu ormana saldırtmıştı... GK-189 (DM-57; S-42; Z-130; SN-134; YNYNY-65; TY-65)

Nefes çekmek

Cinayet masası şefi sönmek üzere olan piposundan bir iki nefes çekti. DM-55

Nefesi kesilmek

Nefesim kesilecek gibi oldu. DM-54

Ne gezer

-Ulan emice, namusumuz elden gidiyor... dedimse de, herifte namus ne gezer...

TB-210

Ne güne duruyor

Ne demek Betüş'cüğüm, ben ne güne duruyorum... diye bunun iki eline birden sarıldım. TB-285

Ne haddine

“Ne haddine öyle senin gibi giyinen garson beyim...” dedim. YNYNY-109 (S-91)

Ne hâli varsa görsün

Ne halleri varsa görsünler, Bizim çektiğimiz yeter oldu. Z-198

Ne kadar

Sözünün sonu olan “ki her ne kadar asılacaksan da...” bölümünü yönetmen söylemeyip içinden geçirdi yalnız. SN-73 (DM-113)

Neme Gerek(lazım)

Kaynana Ferferik, kızına, “Neme gerek, eliaçık oğlan,” diye Sait'i övüyordu. GK-147 (KOEH-4; S-76; Z-163;TB-11)

Ne mal olduğunu bilmek(anlamak)

Benim ne mal olduğumu bilmiyor mu sanki... TB-61 (Z-124; TY-166)

Ne münasebet

Ne münasebet!... Haa, bak komser Recep de âşıktı, onlar ikisi vurgundu kıza. TB-80 (KOEH-36; ES-47; S-38; ŞÇH-81; TY-399)

Ne oldum delisi olmak

Bizde öyle mi ya, biraz parası olsun ne oldum şımarığı, biraz üne kavuşan ne oldum delisi, elini kolunu sallayarak, hoooop, dalar sosyeteden içeri...TB-265

Ne olur

Ah evladım, ne olur...GK-123 (KOEH-9; DM-77; YNYNY-183; TY-373)

Ne olur ne olmaz

Oyun sırasında ortada koşup duracağına, ne olur ne olmaz diye, kaçış kapısına yakın biyerde kakılıp kalmıştı. GK-211 (KOEH-99; DM-131; ES-89; S-20; Z-71; TB-156; SN-50; YNYNY-181; TY-137)

Ne olursa olsun

Her ne olursa olsun, “Gaipten haber alıp-vermeyi” de matematik bilgisine borçlu olduğu için Sait kendisini matematikçi diye tanıtırdı. GK-14 (KOEH-44; DM-7; ŞÇH-54; TB-119; SN-46; YNYNY-73; TY-55)

Ne oluyor

Ne oluyor şekerim? diye sordu. ES-28 (YNYNY-26)

Nesi var nesi yok

Kör Nuri, dükkânından kalan nesi var, nesi yok satıp, paraları yolluk olsun diye Zübükzade'nin içerde olmadığı bir sıra, odasındaki rafa bırakmış. Z-117

Ne var ki

Ne var ki, aşk ve ona bağlı bu futbolculuk tutkusıyla Sait'i normal hale getirebileceğini umuyordu. GK-187 (S-81; TB-242; SN-23; YNYNY-183; TY-381)

Ne var ne yok

İspanyol Aysel pençesiyle bir çekişte Kerkenez Sevim'in üstünde ne var ne yok, hepsini alaşağı edip kızı çırılçıplak bırakmıştı. GK-284 (ES-33; S-113; Z-122)

Ne varsa (elde avuçta)

Küt uçlu kısa ve kaim parmaklı ellerini uzatıp “Dünyayı biz kuruyoruz, her ne varsa biz yapıp yaratıyoruz; iyilikleriyle kötülükleriyle bizim bütün bunlar...” diye övünürken Ustam sesince büyüyordu. SN-74

Nevri dönmek

Galatasaraydan Taksime gidene kadar, taksi yollarda döne döne, zavallı adamın da nevri döndü. KOEH-7(GK-136)

Neye uğradığını şaşırarak (anlamamak, bilememek)

Neye uğradığını anlayamayan delikanlı yere yıkılınca, çocukların beşini onunu silkeleyip atıyor, ama bu kez onbeşi yirmisi üstüne çullanıyordu. SN-17 (GK-186; TY-73)

Neyin nesi (kimin fesi)

Bu Zübükzade de neyin nesi, kimin fesi? Z-53

Neyse ki

Neyse ki, babamdan kalan miras yüklüce olduğundan borç bulmam kolay oldu. YNYNY-55

Nihayet vermek

Artık eski maceralı hayatına nihayet vermişti. DM-29

Nikâh düşmek

Hiçbir zaman ölüye nikâh düşmez. YNYNY-122

Nikâh kıymak

Hademe oldum nasıl olsa bir nüfuskâğıdım yada nüfuskâğıdı yerine geçecek kimliğim olacağından nikâh kıymamız kolay. YNYNY-137 (KOEH-130; TY-242)

Nişanı bozulmak

Ama o da nişanın bozulmasından, nikâhın kıyılmamasından korkuyor, onun için de maçlara gitmiyordu. GK-94

Niyeti bozuk

Benim o zaman anlayabildiğim kadar, Gedikli İhsan Efendinin de niyeti bozuktü. Z-54

Not almak

İşlerimi yaptım, gereken fotoğrafları çektim, belgeleri topladım, notlarımı aldım. TY-423(DM-61)

Not etmek

Ajan da yalan olduğunu bile bile, komünistin anlattıklarını not ediyordu. TY-83(KOEH-73; DM-22)

Not tutmak

Onun anlattıklarından tuttuğum notların bulunduğu dosyayı arayıp bulmayacak, dosyadaki yazıları hiç karıştırmayacaktım. TY-397

Nöbet tutmak

Biz o zamanlar lisede mutfak nöbeti tutardık. TY-11(Z-237)

Nuh nebi

İdman Cemiyetleri İttifakı zamanından, yani Nuh Nebi zamanından kalma bir futbol kurduydu. GK-130

Numarasını vermek

Bir bakıyor ki bizim Zeynel'e, ben işte o zaman numarasını verdim, bu kadın anasının gözü... TB-71

Numara yapmak

Anneciğim, bazı herifler aptal numarası yapıp sonradan insana göz açtırmıyorlar. GK-22 (KOEH-93; DM-12; TY-26)

Nur topu gibi

Benim nur topu gibi kızım, sizin şıfıntılarınız gibi, erkeklere eteğini açıp da para kazanmıyor, anladın mı sen? KOEH-116

Nutuk atmak(çekmek)

Çok kızan Duvar Ahmet, nutuk atar gibi konuştu. GK-160 (KOEH-10; ES-95; S-95; Z-14; TB-161; YNYNY-128; TY-365)

Nutuk vermek

Gazetelerde sık sık nutuk verirken resimleri çıkar, ismi geçer, bilmem hangi partinin ileri gelenlerindendi. ES-90 (S-50)

Nüfusunu çıkarmak

Babam gene anlamazdan gelip, “Benim nüfuskâğıdımı mı istiyorsun?” diye kendi nüfusunu çıkarmak için cebine davrandı. YNYNY-31

Ocağına düşmek

Babam umuda kapılıp, “Aman nasıl Müdür Bey, anlat, ocağına düştüm,” dedi. YNYNY-39 (Z-20; TY-204)

Of çekmek

Koğuştakiler coşkulanıp kimisi of çekti, kimi iç geçirdi, kimisi de sözle duygusunu belli etti. YNYNY-123

Oflayıp (oflamak) puflamak

Oflayıp puflayarak, sanki sıcaktan bunalmış da yelpazeleniyormuş gibi, beş parmağını açtığı sağ elini dört kez yüzüne doğru sallayıp,- Buna ne dersin? diye sordu. TY-421 (S-103)

Oh demek

Sana, bir gün bile, evlât olarak oh dedirtemedim. DM-115

Okkanın altına gitmek

Enayi gibi okkanın altına gitmek istemiyordum. TY-349 (Z-94)

Ok yaydan çıktı

Artık ok yaydan çıkmıştı. GK-28

Olacak gibi değil

Şimdiye kadar size söylemek istemedim ama, baktım olacak gibi değil. YNYNY-271

Ola ki

Ola ki aklımı kullanırsam, dedim. YNYNY-205 (Z-95; TY-140)

Olan (olup) biten

İndim pavyona, üç kadeh daha içtim ard arda, sonra salona çıktım, ta dipteki pencerelerden birinin önüne gidip durdum, olup biteni seyrediyorum ayakta. TB-97 (S-63; Z-27; SN-28; YNYNY-116; TY-34)

Olan oldu

Olan oldu, bana yapacaklarını yaptın... TY-166 (Z-65)

Oldu bittiye getirmek

Asıl kongre kalabalığını o büyük salona yönelten Dündar Dubara, onlardan gizli olarak, öteki Büyük Hanın daracık bodrum katında kendi arkadaşlarıyla sözde bir kongre yapıp işi bir oldubittiye getirecekti. GK-253

Olmayacak duaya amin demek

Olmayacak duaya, Âmiin! Bizden söylemesi. SN-8

Olsa olsa (olsun olsun)

Olsa olsa Karakaplı Nizami Bey bu adam olacaktı. YNYNY-197(Z-12; TY-81)

Oluk gibi akmak

Tophaneli İlhami'nin boynundan oluk gibi kan fişkırdı. SN-62(TY-110)

Olur olmaz

Hâlâ gözleri iyi görmediği için, bir yanlışlık yapmamaya büyük dikkat harcıyor, olur olmaz kargaşalığa kendini atmıyordu. GK-260 (Z-52)

Omuz silkmek

Ne olursa olsun der gibi, omuzumu silktim. KOEH-85 (GK-49)

On para etmemek

Ününün en doruğundaki bir futbolcu için, Aysel, "Artık on para etmez..." dedi mi, yönetmenler, o futbolcunun limon gibi sıkılıp pörsük kabuğunun kaldığını anlar, transfer piyasasında pazarı düşerdi. GK-208 (Z-170; TB-116)

On paralık etmek

Ben böyle kaç kişiyi on paralık etmişimdir. KOEH-54

On parasız

On parasız, evet, on parasız kalakalmıştım. TY-312(ES-38; TB-17)

On parmağında on hüner (marifet) olmak

Ama Sotiri de Sotiri'ydi, on parmağında on marifet. TB-223 (Z-40)

Onuruna dokunmak

Başka bir kadın, “Ayol, o daha çocuk, anlamaz!” deyince, bu söz kardeşimin onuruna dokunmuş. ŞÇH-82

Oralı olmamak

Ama ne var ki, Duvar Ahmet evlenme konusunda hiç oralı olmuyordu. GK-12 (DM-22; S-114; TB-161; YNYNY-65; TY-158)

Ortada bırakmak

Olur ama parayı peşin veremem, demişti, çünkü kadınlar parayı peşin alınca beni düdük gibi ortada bırakıp tüyüyorlar. GK-17

Ortada kalmak

Partimizin büyükleri de tirenden inince, piç gibi ortada kalıyorlar. YNYNY-103

Ortadan kaldırmak

Koç Rahmi, daha çok korkusundan, Hayri’yi ortadan kaldırmak için hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu. SN-95 (DM-137; Z-23; TY-131)

Ortadan kaybolmak

İdamlık Hadi ortadan kaybolmuştu. ES-46 (DM-26; S-99; Z-175; ŞÇH-164; SN-140)

Ortalığı birbirine katmak

Bar bar bağırması, çığlıklar atması, ortalığı birbirine katması bundanmış. TY-294

Ortalık karışmak

Daha bunlar gibi bisürü şey... Ortalık karışır. GK-132 (ES-78; ŞÇH-25; TB-210; YNYNY-298)

Ortaya atmak

Çevresindekilerin enayiliklerini iyice ortaya çıkarıp alay etmek için, konuşması sırasında, durupdururken “Büyük hukukçu Edward Seach’in de dediği gibi” yada “Pedagog Mayer Robinson der ki...” gibilerden uydurma adlar atardı ortaya. TB-172 (Z-180)

Ortaya çıkarmak

O da daha yeni yetişen futbol kabiliyetlerini arar bulur, ortaya çıkarır. GK-207 (DM-108; ES-76; S-64; ŞÇH-163; TB-17; SN-118; TY-90)

Ortaya çıkmak

Yazdığın yazılar hiç kimsenin anlamıyacağı gibi karma karışık olmalıdır ki, onda büyük, derin anlamlar bulunduğu ortaya çıksın. ES-102 (S-21; Z-38; TB-166; SN-11; YNYNY-17; TY-10)

Ortaya koymak

Abdüşşükür Bey,-Evvela meseleyi âriz ve âmik olarak ortaya koyalım... dedi. GK-74 (ES-110; ŞÇH-7; TB-286; YNYNY-169)

O taraklarda bezi olmamak

Çünkü bu taraklarda bezi olmayan bir çocuktuktu. SN-36

Oyuna gelmek

Çinli komünist bir oyuna gelmemek için, izlenip izlenmediğini kolluyor, ayrıca arkadaşlarına da gözletiyordu. TY-83 (Z-127; GK-256)

Oyuna getirmek

Gene bu Zübük namussuzu bizi bir oyuna getiriyor sanmıştım. Z-84 (TB-42)

Oyun çıkarmak

Sait bugün şahane bir oyun çıkarıyor. GK-288

Oyun etmek

Benim oğlana dedim ki, biz bu Zübükzade'yi evinde bastırırsak, bize bir oyun eder, silahlarımızı elimizden gönül rızamızla teslim aldıktan başka, oturtur bizi önüne de, nah şu bıyıklarımızı da kökünden kazıtır, bizi hamam oğlanına döndürür. Z-73

Oyun oynamak

Oktaya oynadığım oyunu anlatırken gülmekten gözlerinden yaşlar boşanıyordu. ES-37 (TY-138)

Oyun kurmak

Yanında bir insan, bir hayvan, hatta bir iskemle olsa, ondan kuvvet alıp türlü düzenler, türlü oyunlar kuruyor. Z-186

Oy vermek

Bu millet muhaliflere oy verecek, bizden bıkmış... Z-130 (TY-144)

Öbür dünya

Ben üç günlük iken, hürriyeti seçen diplomatlar gibi o da öbür dünyayı seçmişti. ES-11

Öcünü almak

Kirletilen namusunun, aşağılanan erkeklik onurunun öcünü almak için Kürt Kâmil denilen o canavarı, karşı karşıya gelip diş dişe, göz göze, pençe pençeye dövüşerek öldürmeliydi. SN-51 (TY-92)

Ödü kopmak

Ödü kopar, kimseciklere söyleyemez. GK-170 (ES-10; TB-54; YNYNY-68; TY-17)

Ödü patlamak

Yaşımı, başımı, hele kız olduğumu anlayacaklar diye ödüm patlıyordu. ES-90 (KE-28; S-147; Z-147; TB-97; YNYNY-53; TY-29)

Ölçüp biçmek

Ben senden teslim aldığım malzemeleri ölçüp biçiyor muyum? TY-67

Ölüm döşeginde olmak

Sarsak Mecdi'nin ölüm döşeginde bile kıkır kıkır gülmesinin sebebi buymuş. TB-23

Ölüm kalım meselesi (savaşı) yapmak (olmak)

Ölüm kalım savaşını kazanmak azmiyle sahaya çıkan Sait, yürek çarpıntısından yıkılacak gibi oluyor, zor ayakta duruyordu. GK-260 (SN-61; TY-17)

Ölümlük dirimlik

Ölümlük kalımlık ancak kırkbeş lirası olduğunu söyledi. YNYNY-250 (Z-25)

Ölür müsün, öldürür müsün?

Ölür müsün öldürür müsün? Elbet öldürürsün... Z-115

Ömür çürütmek

Bigün bana, ama çok rica ederim aramızda kalsın, "Niçin serbest hayata atılmıyorsunuz da gümrük ambarında ömrünüzü çürütüyorsunuz?" demişti. TB-11

Ön ayak olmak

Öğretmen sayısı çoğalınca, müdürün önyak olmasıyla bir öğretmenler birliği kurulup biyer tutulmasına karar verildi. TY-327 (S-99; Z-120)

Önüme çıkmak

İlk dergi önüme çıkınca, keyfimden uçacaktım. S-47

Önüme düşmek

Garson önüme düşmüş, boş masalardan birinde yer gösteriyordu. TY-57

Önüne geçmek

Siyah çuha elbiseli, yakası ve omuzları sırmalı kapıcı, İçeri girmek istiyen iki adamın önüne geçti. DM-9

Önüne katmak

Bir adamı önlerine katmış kovalıyorlar. TB-287 (Z-67; TY-128)

Önünü kesmek

Tophaneli İlhami o çok ünlü çevikliğiyle birden fırlayıp önünü kesti. SN-59 (Z-75; TB-287)

Öpüp başına koymak

Bu işler hep bizim kasabada olup bitse, öpüp başıma koyacağım. YNYNY-57

Örnek olmak

Durup dururken, dahası suçluyken, fedakârlık örneği olup çıktım. ŞÇH-57

Örnek vermek

Doğanın ve toplumun nasıl sonsuzca sürekli değişmekte olduğunu uzun uzun, hem de örnekler vererek anlatmıştı. SN-83 (YNYNY-199)

Örtbas etmek

Bunlar yaptıklarını ört bas etmek için işte böyle zart zurt ederler. ES-81(TB-144)

Özen göstermek

Yemek zamanları orda olmamaya özen gösterirdi. SN-81

Öyle gelmek

Ya da bana öyle geliyor. Z-156 (KOEH-4)

Özür dilemek

Afedersiniz, özür dilerim. GK-112 (DM-35; S-48; ŞÇH-72; TB-155)

Pabucu dama atılmak

Neyse oğlum, Keklik, Kordon Ruj'da dansa başlayınca, ordaki bütün öteki artistlerin, yıldızların, dansözlerin pabucu dama atıldı. TB-73(KOEH-42)

Pabucunu dama atmak

Kerkenez Sevim de, bu amansız rakibini kendine model aldığı için, Sait'le evlenip tam özgürlüğüne kavuştuktan sonra İspanyol Aysel'in pabucunu dama atmak ve futbol alanında sözü dinlenir tek dişi olmak istiyordu. GK-206

Pabuç pahalı

Adam, pabucun pahalı olduğunu anladı. ES-43 (KOEH-99; GK-212; TB-30)

Paçaları sıvamak

Paçaları sıvayıp daldık batağa, vardık bunların yanına. Z-14 (KOEH-86)

Paçavra gibi

Eskiden bu adam, el sıkışırken, elini bir paçavra gibi avucuna bırakırdı; şimdi avucunu iyice kavrayıp sıkıyordu. GK-240

Paçavraya çevirmek

Evet, şimdi bu vali, bizim kıymetli Zübük'ümüzü paçavraya çevirir. Z-67 (GK-180)

Paçayı kurtarmak(sıyırmak)

Rıza Bey akıllı, tecrübeli olduğundan bu işten paçasını sıyırdı, kurtuldu. Z-250 (ES-65; TB-50)

Pahalıya patlamak (mal olmak, oturmak)

Her ulusun kendi kaderini kendi belirlemesi, demokrasi ve halkın egemenliği için yapılan uzun ve pahalıya mal olan güç savaşta, saldırgan emperyalizmin tuzağına düşmüş olan uluslar, bu çabalarını dünya ölçüsünde birleştirmelidirler. TY-397

Palas pandıras

Sait, palas pandıras döndü. GK-97

Paldır küldür

-İmdat!.. İmdat!... diye bağıarak merdivenlerden aşağı paldır küldür kaçıyorlardı. ES-32 (TB-231; YNYNY-263)

Pamuk ipliğiyle

Tozkoparana pamuk ipliğiyle bağlı kalan Tomson'a yol görünüyor, demektir. GK-218

Pancar gibi olmak

Annem, pancar gibi kızardı. ŞÇH-83 (YNYNY-303)

Pancar kesilmek

Suratınız pancar kesilmiş. Z-174

Paniğe kapılmak

Zaman zaman paniğe kapıldığım oluyor, hele geceleri... TB-214 (ŞÇH-169)

Panik yaratmak

İslamiyeti kabul ederek Kâmil adını alan ünlü bilgin Karl'ın sünnet olması Hıristiyan dünyasında panik yarattı. TY-251

Papağan gibi tekrarlamak

Fatoş da, kimden ne duyarsa papağan gibi tekrarlıyor, ne görürse öyle yapıyor, Fatoş'un babamı taklit ederek peltek peltek "Ulan be...", "Vay anasını!" gibi sözler söylemesine bizim evde herkes bayılıyor. ŞÇH-117

Para basmak

Arkadaşlar, darphane bile Zübük İbraam gibi para basamaz. Z-206

Para bozdurmak

Zengin olmak için boyuna para biriktiren zavallı Ali, bütün parasını bozduracağı için ağlayacak gibiydi. ES-70

Para canlısı

Ahmet bunu bildiği için Tomson'un iki zayıf noktasından yararlanmıştı; para canlısı oluşu, bir de yardımseverliği...GK-183

Para dökmek

Kendisi de zamanında bu kulübe çok para dökmüştü. GK-91 (Z-36; TB-68; TY-55)

Para etmek

Sen bu imzalı kartı açık artırmaya çıkarsan, bak gör, ne para eder. YNYNY-137 (Z-203; TB-208)

Para etmemek

Bizim zübüklüğümüz orda para etmedi. Z-262 (ES-62)

Para kesmek

Karı doğru söylüyor, bi film çevirsen, darphane gibi para keseriz. KOEH-88

Para koparmak

Çocuk bizi de öylelerinden sandı, para koparmak için, herkesin içinde getirip o şeyi verdi. GK-31 (KOEH-120)

Paranın üstü

Paranın üstünü veriyordu. S-59

Parasız kalmak

O zamanlar diyorum, çünkü Betüş'ün on parasız kaldığı, uçan kuşa borçlandığı zamanlar da olurdu. TB-215

Para saçmak

Ama bakarsınız, birdenbire yine avuç avuç para saçıyor. TB-215

Para saymak

Kibar hanımefendi, paraları saydı, bileziklerini, saatini da çıkarıp verdi. KOEH-93

Parasını çekmek

Senin arkadaşların profesör çıktı, sen üniversitede okuyorum, diye, boyuna para çekiyorsun alçak! demiş. S-146

Para sızdırmak (koparmak)

Kalaycı Kör Nuri'nin dükkânını istimlakten kurtaracağım diye Zübükzade'nin ondan para sızdırdığını hep bilirdik. Z-117

Para tutmak

Bar deyince, oranın para tutan insanları, kesenin ağzını açacaklardı .TY-349

Paraya kıymak

Andon, Ali gibi cimri olmadığı için paraya kıyıyor, havalar da soğuduğu için, Kılıçalı hamamında kalıyordu. ES-54 (KOEH-140; Z-43; TB-81; SN-52)

Para yatırmak

Ama tek film değil, Recai'yle ortak yapım olarak pekçok film çevireceklermiş, bu işe büyük para yatıracaklarmış. TY-301

Para yedirmek

Oysa askerlik bile yapmamış, para yedirerek sahte bir sakat raporu uydurmuş, askerlikten yakasını sıyırmişti. GK-88 (KOEH-74; Z-20)

Para yemek

Evlâdım, insan böylesine para yer de yine parasını bitiremezse ne yapar? TB-18 (KOEH-135; GK-218; Z-117)

Parayı basmak (bastırmak)

-Parayı bastıran yengeni öpecek! dedi. TB-208

Parmağı ağzında kalmak

Hattâ meşhur bir Alman sirkinin köpek terbiyecisi geldi de parmağı ağzında kaldı. ES-74

Parmağında oynatmak

Herifte şeytanlık var ki, dünyayı parmağının ucunda oynatır. Z-71

Parmağını bile kıpırdatmamak(oynatmamak)

Bu namussuz, ucunda bir çıkarı olmazsa, serçe parmağını oynatmazken, partiden niçin istifa eder? Z-121

Parmağı olmak

Hükümetin bile bunda parmağı varmış. TB-281

Parmak ısırarak

Ben bir müzik eleştirmesi yaptım, okuyan parmağını ısırıldı. S-93 (ŞÇH-153; YNYNY-20; TY-42)

Parmak kaldırmak

Demir, parmağını kaldırıp söz istedi,-Ama öğretmenim, dedi, kitaplarımızda ne yazılıysa hep onları öğrenmiştik. ŞÇH-30

Parmakla gösterilmek

Evet okumak zordu ama o zaman iş bulmak şimdikinden kolaydı; çünkü lise mezunu parmakla gösteriliyor... TB-88

Parmaklarını yemek

“Aman bir fasulye yapıyor, bir fasulye yapıyor, parmaklarını yersin cicim..” derlermiş. TB-181

Pas tutmak

Zindan denilen bu yer öyle ıslak, öyle susaktı ki buranın havası bile küflenip pas tutmuştu. SN-64

Paşa paşa

Onun için paşa adımlarıyla paşa paşa koğuştan çıkıp koridordan ağır ağır yürüdüm. TY-25

Pat diye

Hele bigün her nedense çok kızıp da koridorda dövdüğü Zil Kemal, yumruğu yedikçe lastik top gibi koridorun bu duvarından karşı duvarına bikaç kez çarpıp sonra pat diye düştüğü yerde kalakalmıştı. TY-14

Patlak vermek

Bu çok tatlı hayallenme sırasında o büyük facia patlak verdi. GK-102 (SN-125; TY-362)

Payanda vurmak

Dediği olsun diyerek payandaları da vurdurduk. Z-54

Pay çıkarmak

Meko bu sözünden kendine bir övünme payı da çıkarmıştı; demek yalnız ona güveniyor, onu seviyordum. TY-117

Payına düşmek

Saime Hanımın payına iki bin sekiz yüz lira düştü. DM-7

Payını almak

Mecdi istemese de avukatları ona miras kalmış malı mülkü ordan burdan bulup ortaya çıkarmaya mecbur; çünkü onlar da buldukları her mal mülkün satışından yüzde pay alıyorlar. TB-17(SN-77)

Pay vermek

Başka ne diye cezaevinde her yolunu bulan, her para kazanan, ağaya kazancından pay veriyordu? YNYNY-328

Pelte gibi

Ondan sonra efendim, kadın kıvamı buldu mu, kayık tabağında pelte gibi tir tir titrer, artık olmuştur, afiyetle ye... TB-25

Pençe atmak

Derken o koca orangotan kadına bir pençe atıp, kadının üstünden mantosunu sıyırdı. TB-83

Perde arkası

Sait kulübün içyüzünden, perde arkasında oynanan oyunlardan öyle sıkılmıştı ki, Erol İpkıran'a bile haber vermeden kongreden ayrıldı. GK-258

Perhiz yapmak

-Kötü bişey yapmadım ki, boyları uzasın diye perhiz yaptırdım... dedim. TY-382

Pervane gibi dönmek

Bütün garsonlar, etrafımızda pervane gibi dönüyorlardı. KOEH-67

Pervane kesilmek

Başka zaman olsa, ağırlamak için fir döner, aman emmiler diye pervane kesilir. Z-122

Pervane olmak

Nerede koca hasretinden dâr-ı bekaya göçecek evde kalmışlar varsa, peşimde pervane olmağa başladılar. KOEH-3

Pes demek

İş saatleri gelinceye kadar figüranlarımız burda görev beklerler... deyince, artık buna içimden pes dedim. TY-302

Pes etmek

Soğuk suyla ıslattıkları yetmezmiş gibi, bana bir de palaskalarıyla giriştiler ki, ıslak bedenime kayışlar vurdukça ben artık dayanamayıp amana geldim ve dilimi tutup pes ettim. YNYNY-91

Pestil gibi

Sonra da maça pestil gibi çıkıyorlar. GK-135

Pestili çıkmak

Onun anlattığına göre Duvar Ahmet'in pestili çıkmış, şişip soluğu kesilmiş, orta yerde kalakalmıştı. GK-212 (TB-192)

Pestilini çıkarmak

Kızın yaşı küçülür küçülmez, hanım kızı aldı ayağının altına, "Ya el beğenir ya yer beğenir" diyerekten kızı bir iyice döğdü, pestilini çıkardı. ES-20 (KOEH-111; Z-151; SN-49; TY-192)

Peşinden sürüklemek

Muammer denilen alçak beni yolda görüp, hem de ayaküstü, klark çekmek suretiyle irademi elimden alıp, beni peşinden Paris'e sürükledi. TB-31

Peşine düşmek

Ne zaman bir dişicik eteğini sallasa da peşine düşsem, köşeyi dönmeğe kalmadan kısmeti çıkar. KOEH-3(ES-42)

Peşkeş çekmek

Hey kafasızlar, neyin nesini birbirinize peşkeş çekersiniz? Z-112

Pılı pırtıyı toplamak

Hadi pılını pırtını topla da çek arabanı!.. TY-74

Piç etmek

-Ne yapacaksan yap, ama şu kongreyi piç etme beeee...GK-257 (Z-12; YNYNY-91)

Piç kurusu

Okusana piçkurusu! diye bağırdı. ŞÇH-156 (SN-16)

Pike yapmak

Birden kapı açılıp da müdür içeri girince, ayağında iplik bulunan sineklerden biri, tam müdürün gözleri önünde iki tur attıktan sonra pike yapıp, müdürün çıplak başına konmuş. ŞÇH-179

Pire için yorgan yakmak

Bendeniz namus meselesinde bir pire için bir yorgan yakarım... TB-162

Pireyi deve yapmak

İcabında pireyi deve, icabında deveyi pire yapmak demek... Z-130

Pisi pisine

Çünkü teğmen İstanbul'a ayağını attığı gün, daha karısını bile görmeden, iki kavgacıdan birinin attığı kör kurşunla pisipisine ölmüş. TY-109

Pis pis düşünmek

Yaya kaldırımın üstüne oturmuş, bir kelime konuşmadan pis pis düşünüyorduk. ES-38

Pişkinliğe vurmak

Ben pişkinliğe vurup,-Tanımaz olur muyum dedim, tabii tanıyorum...TB-146

Pişmanlık duymak (getirmek)

Sonra da, nasıl olup da böyle bişeyi açıklamış olduğundan pişmanlık duyarak utandı, tohumluk hıyar sarısı yüzü domates kırmızısına döndü. GK-103 (ŞÇH-70; TB-214; SN-39)

Piyasaya çıkmak

Yarın dergi piyasaya çıkmazsa yandık. S-27

Plan kurmak

İçimden planlar kurarak ağır ağır yürüyorum; şöyle mi yapsam, böyle mi etsem...TY-26 (TB-209)

Politika yapmak

Hani karışırsam, politika yapıyor filan derler. Z-32 (S-85)

Posasını çıkarmak

Sonra, insanın posasını çıkardıktan sonra bırakırlar. KOEH-125

Posta koymak (atmak)

Başından geçenleri ağlayarak anlatıyor, itiraf ediyor, şimdi o alçaklığı yapacak kabadayı kimse karşısına çıkmasını istiyordu, topuna postasını koymuş, meydan okuyordu. SN-62

Postaya atmak(vermek)

Ona kendimi öldürüyorum, diye mektup yazmış, postaya vermişti. DM-120

Pot kırmak

Sevim, ille de bir pot kıracaktı; Sait bunu çok iyi biliyordu. GK-104 (S-13; ŞÇH-22; TB-95; TY-167)

Poz vermek

Sola çevir yüzünü! diye, gazete fotoğrafçıları için bana pozlar verdiriyorlardı. TY-211 (KOEH-19)

Prangaya vurmak

Sıyrığı pansuman yaptıktan sonra, böyle durumlarda hep yapıldığı üzere, zindana kapadıkları Berber Hayri'yi prangaya vurdular. SN-63

Pul (bir papel) etmemek

Gözünde bir pul edersek bizi dinle!.. Z-136

Punduna getirmek

Bir punduna getirip de, elimi şöyle bir kabasına çarpsam, yahu yere düşmüş lastik top gibi, elim birkaç kez sıçrar. TY-159 (TB-119)

Pusuda beklemek

O zaten çoktan kokuyu almış, pusuda bekliyor. TB-70

Pusu kurmak

Seydo cinayet suçlusuydu. Pusu kurup adam öldürmüştü. TY-341

Pusulayı şaşırmaq

Doğrusu ben de pusulayı şaşırmıştım. KOEH-53 (Z-223)

Pusuya düşmek

Dağlarda daha iki eşkıya çetesi kalmış, onları pusuya düşürecek. TY-129 (Z-218)

Püsküllü bela

Denildiğine göre, İlhami'nin bıçağından gözleri yılan ağalar, onu özellikle esrara alıştırmışlar ki, bu püsküllü belayı başlarından savuştursunlar. SN-50 (Z-141)

Rafa koymak

Aramızdaki ayrılığı gayrılığını unutup, eski defterleri dürelim, rafa koyalım. Z-110

Rahata ermek

Parayı alınca bir, "Oooh..." çekti, rahata erdi. Z-224

Rahata kavuşmak

Küçükken çok çalışmalısın ki, büyüyünce rahata kavuşasın... ŞÇH-46 (TB-239)

Rahat etmek

Ancak kendimi bilmemesiye, kendimi yitiresiye içtiğim zaman rahat ediyorum.

Z-225

Rahat yüzü görmemek

Bu mülevvesi temizlemeyince bu memlekete rahat yüzü yok. Z-26

Rahmetli

Rahmetli babam, hizmetçi alacağına evlen, daha ucuza gelir, derdi. ES-16 (S-23; Z-15; TB-18; YNYNY-30)

Rapor almak

Sabikalıların pekçoğu böyle bir rapor almak için can atar. TY-90

Rapor vermek

Her akşam, üstlerime, senin için ayrıntılı rapor vermem gerekiyor. TY-82 (DM-52; Z-100)

Rast getirmek

İsmet Doğar, bu ziyaretini Neclânın evde bulunmadığı bir zamana rast getirmişti. DM-104 (GK-210)

Razı etmek

Bizimkini razı ettim. ŞÇH-93 (S-147; SN-138)

Razı olmak(gelmek)

O dayağı ben yesem elli sene evlâtlık etmeğe razı olurum. ES-20 (KOEH-5; DM-89; GK-13; S-73; Z-41; ŞÇH-92; TB-14; SN-132; YNYNY-210; TY-19)

Reklam yapmak

O zaman gazeteler gramofonla reklâm yaparlardı. S-49 (Z-165; TB-269)

Remil dökmek

Sabahleyin yataktan kalkınca çorabını yada çorabını koyduğu yeri bulamazsa, öyle başkaları gibi yerde iki büklüm çorap aramaz, ustası Hint fakirinden öğrendiği gibi hemen remil döker, hesaplar yapar, kâğıt üstünde çorabın bulunduğu, daha doğrusu bulunması gereken yeri öğrenirdi. GK-14

Rengi atmak (uçmak, kaçmak)

Berber Hayri'nin rengi uçmuş, yüzü külrengine kesmişti korkudan. SN-21 (KOEH-90; Z-223; TY-303)

Renkten renge girmek

Yaşlı kadın bunları söylerken, elinden tutup çektiği kızcağızın yüzü renkten renge giriyor. KOEH-116

Resim çekmek

Beni görür görmez, flaşlarını patlatıp resimlerimi çekmeye başladılar. TY-211

Rezalet çıkarmak

İşte o tarihten sonra -belki de okumuşsunuzdur- gazetelerde sık sık “Yüksek sosyete mensup bir kadın sokakta soyunup rezalet çıkardı” diye haberler çıkmaya başladı. TB-276 (TY-245)

Rezil etmek

Ele güne karşı ailemizi rezil mi edeceksin? GK-158 (KOEH-108; ES-30; Z-15; ŞÇH-175; TB-30; TY-173)

Rezil olmak

Çoluğuma çocuğuma rezil olacağım. ES-47(KOEH-88; S-28; Z-6; ŞÇH-204; TB-29; YNYNY-104; TY-112)

Rezil rüsva olmak(kepaze olmak)

Benim gibi, bir yellozun uğruna rezil rüsvay, aşk yoluna kepaze olmadan, sevdanın ne olduğunu nereden bileceksiniz? KOEH-3

Rol almak

Hem bedava veriyor, hem de bedava rol alacak, üstelik ne de olsa, okumuş yazmış bir genç...KOEH-97

Rol kesmek

Baktım, iyi oynuyor, kıyak rol kesiyor. KOEH-98 (ES-97; TB-25)

Rol oynamak

Transferlerde perde arkasında çalışır, ama en önemli rolü oynardı. GK-40 (KOEH-120; ES-90)

Rolü olmak

Çünkü Merhum Sarsak Mecdi ile Lokum Betül'ün evlenmelerinde ve hatta Mecdi'nin ölümünde bu köşkün çok mühim rolü olmuştur. TB-15

Ruhu bile duymamak

Kadının ruhu bile duymadı. ES-37 (S-76; YNYNY-116; TY-249)

Ruhunu teslim etmek

Belediye doktoru bulunabildiği zaman, annem çoktan ruhunu teslim edip son taksitini de ödeyerek borcundan kurtulmuş. ES-13 (Z-220; TB-22; SN-142)

Rüzgâr gibi

Adamın gerçekten yetişilecek acele bir işi olmalı ki, rüzgâr gibi gitti. TY-94 (Z-67)

Rüya gibi

Bana da o günler şimdi inanılmaz bir rüya gibi geliyor. TY-113 (KOEH-121; DM-30)

Rüyalarına(rüyasına) girmek

Yüksek sosyete kadınlarının rüyalarına giren, hayallerini dolduran tipte, yakışıklı bir erkekti. GK-6 (TY-133)

Rüyasında görememek

Hiç boşuna yalvarma, bundan sonra beni rüyada bile göremezsin. TB-231

Sabahı bulmak(etmek)

Hemen hemen hiç uyumadan, uzandığım tahtaların üstünde sabahı ettim. TY-62

Sabahın köründe

Bir gün, bir hafta, bir ay değil ağbiler, tam iki ay her Allahın günü sabahın köründen akşamın karanlığına dek kontratsız kiralanan ev aradım. YNYNY-282

Sabahı etmek

Başmürettip Ahmet Mithat Efendiden bir başlarsa sabahı edecektik. S-29

Sabahı zor etmek

Sabahı zor etti. SN-86

Sabrı taşmak

Ne var ki, öteki salonda bekleyip saatler geçtiği halde yönetim kurulu üyelerinden hiçbirinin gelmediğini görenlerin artık sabrı taşmış, sonunda gazetecilerden biri işi çakıp, büyük salondakilere koşarak durumu anlatmıştı. GK-253

Sabrı tükenmek

Piyanonun sabrı tükendi de kendi kendine mi çalmaya başladı. ES-17 (TB-193; YNYNY-46)

Saçını başını yolmak

Kör Nuri de saçını başını yolar, dövünür dururmuş. Z-22 (KOEH-64; GK-193; S-55)

Saçıp savurmak

Onun, zengin bir karı... -affedersiniz, aynen öyle söylemişti- kocasının paralarını nereye saçıp savuracağını bilmeyen zengin bir karı...TB-168

Saçı uzun akli kısa

Kadınlara bile boşuna mı “saçı uzun, akli kısa” demişler. S-72

Saç saça baş başa dövüşmek(gelmek)

Ziyaret günü ikisi birden gelirse, saç saça baş başa dövüşüyorlar kıskançlıktan. YNYNY-308 (ES-33; TY-216)

Saç sakala karışmış

Üst baş dökülüyor. Saçı sakalına karışmış. TY-416 (ES-59)

Safra atmak

Betüş söylemişti. “Sosyete senin gibilerini safra gibi atar” demişti. TB-294

Sağ kalmak

Zavallının sağ kalacağını hiç sanmam. TB-289

Sağlam kazığa bağlamak (bir şeyi)

Yakında ben gideceğim İtalya’ya, işi sağlam kazığa bağlamak için sözleşmeyi imzalayacağız. TY-306

Sağlık olsun

Gene kazanırız. Sağlık olsun...” dedi. YNYNY-206

Sağolsun

Bizim hanım, sağolsun pek inatçıdır. ES-20 (Z-167; ŞÇH-93; SN-77; YNYNY-126; TY-333)

Sahaya çıkmak

Ama... şimdi takımlar sahaya çıkıyorlar işte... tezahurat alkışlarını duyuyorsunuzdur... GK-99

Sahip çıkmak

Bendeki ziyet eşyasından kimilerine, kendisinin diye sahip çıkabilirdi. TY-216

Sahneye çıkmak

Ünlü şarkıcılar, kadınlı erkekli sıra sıra sahneye çıkıp, salonu doldurmuş insanları coşturuyorlardı. GK-148 (KOEH-60)

Sakalı ele vermek (kaptırmak)

Biz sakalı ele vermişiz biyol, Zübükzade dilese bizi çingen ayısı gibi oynatır. Z-

Salavat getirmek

Bu bizim Akli Evvel Bedir Hoca saçından sakalından da hiç utanmaz, koca herif bir edepsiz Zübük'ün yanına varıyorum diye nerdeyse salavat getirecek. Z-85

Salık vermek

Dediğine göre, onun bana salık verdiği bu usul, eskidenberi bizde varmış. TB-124 (GK-144; S-112; YNYNY-232; TY-167)

Salla sırt etmek

Ben işi yine şeyhliğe vurup celallenmek istedimse de, beni donpaça yakalayıp sallasırt ederek avluya attılar...TY-161

Salta durmak

Kimler onu burda aşağılamışsa, kimler onun erkeklik onurunu kırmışsa, hepsini karşısında salta durduracaktı. SN-47

Saltanat sürmek

Beni güzel köylerden birine yerleştirmek için çok üsteledilerse de, saltanatımın biraz daha uzun sürmesi için, evlialık numarasına vurup, buradan ayrılmayacağımı, böyle buyruk verildiğini söyledim. TY-113

Saplanıp kalmak

Yıllarca önce görülmüş bir rüya, gerçekten bin kez daha gerçek olarak insanın belleğine saplanıp kalır. TY-76

Sapsarı olmak(kesilmek)

Müdürün rengi sapsarı oldu. KOEH-46 (S-36)

Sararıp solmak

Pek zorlukla işe gidebiliyor, günden güne sararıp soluyordu. DM-7

Sarmaş dolaş olmak

Bunun üzerine sevinç içinde üçü birbirine sarmaş dolaş oluyordular. TB-21 (KOEH-112; S-113)

Satıp savmak

Tarlaları satıp savıp deneceğim Anşe'yle ve bir iş tutup geçineceğiz. YNYNY-117

Savuşup gitmek

Cebimde para varken, bir otobüse atlayıp ordan savuşup gidebilirdim. TY-326

Saygı göstermek

En büyük adamlar, en sayılı insanlar, kendisine gelir, müracaat ederek işleri bitene kadar saygı gösterirler, sonra da herifin arkasından “Pezevenk İbrahim!..” diye küçümserlermiş. KOEH-87(GK-197)

Sayıp dökmek

Ben copu yedikçe canımın acısından her kime ve her nereye sövülmesi gerekirse, hiçbirini eksik bırakmadan hepsini sayıp dökerek sövüyorum. YNYNY-89

Secdeye varmak (kapanmak)

Bir daha secdeye varıyorlar. YNYNY-17 (Z-219)

Selam almak

Zübükzade İbraam Bey, kasabada adı geçen adam bırakmadı, hepsinin selamını aldı, kabul etti. Z-10

Selam çakmak

Topuk kütletmesiyle selamı çakıp, “Buyur komutanım, beni istetmişsin!” dedim. YNYNY-52

Selam durmak

Demek bizim kasabanın ileri gelenleri, her sabah bu Zübükzade'nin kapısı önünden asker bölüğü gibi geçer, tekmil verip selam durur. Z-10

Selam etmek

Memet Çavuş emmim selam etti, bende beş parelikten başka atacak barut yok, diyor. Z-62

Selamı sabahı kesmek

Şart olsun, selamı sabahı keseriz... diye parayı almıyor. Z-21

Selam söylemek

İstedğin yere git, bir de benden selam söyle! YNYNY-38(Z-43; TB-12)

Selam vermek

Dümbelekçi de bir selâm verdi. KOEH-51 (Z-9; SN-75; YNYNY-87; TY-45)

Sel gibi akmak

İnsanlar sokaklardan sel gibi asılma alanına akıyordu. SN-146 (YNYNY-281)

Sen ben davası (kavgası)

Biz şimdi partice sen ben kavgasına düştük mü, muhaliflerin ekmeğine yağ sürülecek. Z-110

Senli benli olmak

Cezayirli kısa zamanda Sait'le senli benli oldu. GK-17 (DM-56; TB-99; TY-166)

Ser verip sır vermemek

Ama, ser verir sır vermez takımından, ağzı sıkı bir yiğit kişi gerekti. TY-641

Ses çıkarmamak(etmemek)

Hiç ses çıkarmıyorduk, ama çok bozulduk. ŞÇH-30 (KOEH-56; DM-44; ES-85; Z-31; YNYNY-155; TY-118)

Sesi çıkmamak (kesilmek)

İçerde, kardeşimin sesi kesilince annem döndü. ŞÇH-83(DM-149; S-52; Z-227; SN-93; YNYNY-139)

Sesini çıkarmamak

Polis ona sesini çıkarmaz, birşey demez. TB-295 (KOEH-49; DM-44; S-57; ŞÇH-28; SN-43; YNYNY-25; TY-85;)

Sesi soluğu çıkmamak (kesilmek)

Ama ne oldu da sesi, soluğu çıkmaz oldu yıllardan beri, hiç anlayamadım. TB-215 (DM-144; S-33; Z-12; YNYNY-22)

Ses kesilmek

Saz sesinin duyulmasıyla, bütün öteki sesler kesildi birden; yürüyenler durdu, dikilenler çömeldi, yatanlar doğruldu. YNYNY-50

Sessizliğe gömülmek

Bisüre sonra koğuş iyice sessizliğe gömüldü. YNYNY-139 (KOEH-64)

Sevinçten uçmak

Dışarı çıktığımız zaman sevincimden uçuyordum. TY-59 (GK-61)

Sevaba girmek

Sevaba gireceğini söyledim. Bir garibi sevindirmesini söyledim. TY-223

Sevinçten uçmak

Sevinçten uçuyorduk. Sabah erkenden bütün arkadaşlar matbaaya dolduk. S-22

Sevk etmek

Bu kadar acele sevk edecek ne vardı sanki... YNYNY-188

Sıfırı tüketmek

Tam konsantire olacak kadın geldi, ben sıfırı tükettim. KOEH-106 (Z-57)

Sıkboğaz etmek

Beni sıkboğaz etmelerinden büsbütün işkillendim. TY-66

Sıkı durmak

Sıkı duracağım, ne söylese söylesin ağlamayacağım... ŞÇH-138(Z-177)

Sıkı fıkı

Efendim, bu kadın, bizim vekil beyle çok sıkı fıkı ahbap, aralarından su sızıyor. TB-82 (Z-42; YNYNY-16)

Sıkıntı basmak

Hepsini sıkıntı bastı, bunalıyorlar. S-104

Sıkıntı çekmek

Son yıllardaki transfer paralarımın yüksekliği ve daha başka giderler yüzünden, Tozkoparan biraz para sıkıntısı çekmekteydi. GK-139 (KOEH-92; S-118; Z-231; ŞÇH-137; TY-242)

Sıkıntıya düşmek

Yaşar Yaşamaz, cezaevinde düştüğü sıkıntı sonunda, havadan ekmeğini çıkarmaya başlamıştı. YNYNY-232 (SN-81)

Sıkı tutmak

Onun için, işi sıkı tutup, baştan bağirtmayacaksın. S-70

Sıkıya almak

Çünkü, anababası onu olmadık sıkıya almışlardı. GK-93

Sıkıya gelememek

Ben bu kadar sıkıya gelemem. GK-158

Sıkıya gelmek

Sıkıya gelince, gider doktora bir ameliyatla erkek olurum. KOEH-50

Sırası gelmek

-Sıran geldi, sıran geldi! ŞÇH-37 (S-96)

Sıraya koymak

Sabahtanberi bu kâğıtları sıraya koyacağım diye canım çıkmıştı benim... YNYNY-191

Sırılıklam âşık

Keklik'e âşık olan kendisiydi, sırılıklam âşıktı. TB-80

Sırım gibi

Yalnız, Sait'in cansızlığına, şapşallığına karşılık Tomson, sıırım gibi bir adamdı.
GK-183

Sırtından geçinmek

Çünkü bu fahişeler yaşlanıp da çalışamaz olunca, yanlarına böyle bir kız alır, onu çalıştırıp körpe kızın sırtından geçinirler. TB-138 (Z-229)

Sırtını sıvazlamak

Zübükzade, Gedikli İhsan Efendi'nin sırtını sıvazladı da,-O iş kolay, dedi, sen o işi oldu bil... Z-35 (GK-22)

Sırtı yere gelmemek

-Bundan sonra sırtımız yere gelmez, geçimin yolunu buldum... dedi. TB-143
(KOEH-49; S-112; YNYNY-135)

Sızıp kalmak

Ben oracıkta sızıp kalmışım. ES-51 (TB-163; SN-133)

Sicim gibi

Sicim gibi yaş akıyor gözlerinden... TB-55(SN-37; TY-130)

Silinip gitmek

Artık onun için Kerkenez Sevim silinip gitmiş, yalnız ortada bir futbol bağlılığı kalmıştı. GK-258 (Z-12)

Silip süpürmek

Hergün camiyi silip süpürüyordu. YNYNY-12

Siniri tutmak

Yine sinirin mi tuttu şekerim? ES-25 (TB-189)

Sinirleri bozulmak

Ama daha önceki perdelerde, bir kere sinirleri bozulmuş olan seyirciler, her ne yapsak, ne söylesek, kahkahalarla gülüyorlardı. ŞÇH -201 (DM-117; GK-169; Z-162; YNYNY-267; TY-422)

Sinirlerini bozmak

Gazetelerde okuduklarım fena halde sinirlerimi bozmuştu. KOEH-24 (DM-40; SN-49; TY-85)

Sinirleri gevşemek

Müstehcen fıkra anlatmaktan, dinlemekten, herkesin, sinirleri gevşemiş, hepsi laçka olmuş. GK-247

Sinilerine hâkim olmak

Çocuğunuzun idealindeki annenini yerini almak istiyorsanız, anketin sonuçlarına göre yapacağınız ilk hareket, sinirlerinize hâkim olmaya çalışmaktır. ŞÇH-11

Sinirleri yatışmak

Gecelerdenberi kendini futbolculuk dalgasına kaptırıp yastıklarla boğuşan, miderlerle şut çekmekten yorgun düşmüş, bunalımlı rüyalar içinde çırpınmış, sabahlara dek uykusuz kıvranmış olan Sait'in burda sinirleri yatışmıştı. GK-143

Siper almak

Koridorların köşebaşlarında, merdiven altlarında siper alıp, yanımı yöremi kolaçan ediyor, görünürlerde kimse yoksa, bir kıpırtı, bir soluk duyulmuyorsa, ayaklarımın ucuna basarak yürüyordum. TY-21 (DM-3)

Siper etmek

Sokağın köşesini siper eden adam bir müddet daha burada bekledi. DM-4

Siper olmak

Bunun arkasına siper olun, hiç kıpırdamadan olup biteni seyredin. ES-46(Z-8; ŞÇH-128)

Sipsivri kalmak

Bir babam kalmıştı dünyada; o da ölünce sipsivri kaldım ortada... YNYNY-55

Sizden iyi olmasın

Sizden iyi olmasın çok iyi bir yüzbaşımız vardı ki, iyi yüzbaşı olursa bu kadar olsun. YNYNY-52 (KOEH-99; ES-20; Z-34; TB-103; TY-137)

Size (sizlere) ömür

-Sizlere ömür efendim, üç sene evvel öldü, dedi. DM-48(YNYNY-87)

Soğuk kaçmak(düşmek)

Ünlü hovarda bu fıkrayı anlatınca, önce bir kahkaha koşturdu ama, az sonra ordakiler topluluk arasında bulunan Sait'e başlarını çevirince, fikranın çok tatsız ve soğuk kaçtığını anladılar. GK-81

Sokağa atmak

Hacer, kocası ölünce üvey oğlunu sokağa atacak değil ya, alır oğlunu da yanına... YNYNY-40

Sokağa düşmek

Yırtık Leylâ da eskiden bir evde evlatlıkken, daha küçük yaşta onu da bir herif işgal etmiş, ondan sonra da sokağa düşmüş. TB-138

Sokağa dökülmek

Otellerde, hanlarda onca adama yatacak yer kalmamış da millet sokaklara dökülmüş. TB-78(Z-96; ŞÇH-45)

Soluğu almak

Bak gör o zaman, Anadolu'da, şehirde, kasabada ne kadar bağ bahçe, çift çubuk sahibi varsa, hepsi ipini koparır, İstanbul'da, bizim evde soluğu alır. KOEH-86

Soluğu kesilmek

Fakat benim oğlanın koştuktan soluğu kesilmiş, ağzı açılıyor, sesi çıkmıyor. Z-76 (GK-180; YNYNY-296)

Soluğunu kesmek

Evet, kadının güzeli olur ama, böyle soluk kesici güzel de mi olur... TY-221

Soluk almak

Sait Sarıoğlu rahat bir soluk aldı. GK-52 (S-17; Z-175; SN-12; YNYNY-99; TY-305)

Soluk aldirmamak

- İster misin yani, bir belalı herife çatasın da, sana soluk aldirmasın, gık diyeme...GK-118

Soluk soluğa

Öyle koşmuş, merdiveni öyle hızlı çıkmış ki, soluk soluğaydı. YNYNY-275 (TY-132)

Sona ermek

İşte benim şeyhlik serüvenim de böyle sona erdi. TY-170

Son nefesini vermek

Telgrafım elinize geçtiği zaman belki de sevgili, oğlunuz son nefesini vermiş, kara topraklara gömülmüş bulunacaktır. ES-109(DM-150)

Sonradan görme

Çünkü, kitap raflarına, içi boş, kitaba benzer renkli ciltler koyan, sonradan görme zenginlere benzemiş olursunuz. ES-18

Sonuç almak

Ama bir sonuç alamadığı için buraya gelme kararını vermek zorunda kalmıştır. TY-325

Sonuç çıkarmak

Çünkü, anlattığı fedakârlık hikâyelerinden, ben tam onun istediği sonuçları çıkarıyorum. ŞÇH-50 (S-64)

Sonuç vermek

Ama hiçbirini bir sonuç vermedi. GK-229(DM-108)

Sonu gelmek

Evet beyim, Muammer'in de böylece sonu geldi, o gün bu gün kimseye klark çekemez oldu. TB-34 (TY-329)

Son vermek

Herhalde beni öldü sanmış olacaklar ki, tedaviye son verdiler. YNYNY-91

Sopa atmak (çekmek)

Az kaldı ki, bir de sopa çekeceklerdi. YNYNY-111(TY-131)

Sopa yemek

Bir de üstelik bir araba sopa yersin. ES-70 (S-77)

Sorguya çekmek

Ertesi sabah sorguya çektiler. TY-102 (DM-57; S-62)

Sormak ayıp olmasın

Sormak ayıp olmasın, siz de Kars tarafından mı göçlünüz? Z-143

Sorumlu tutmak

Bizim müdür, teğmenin ölümünden hep kendini sorumlu tutar, “Mutluluk diye felaketine koşmuş fukara,” derdi. TY-109

Soyup soğana çevirmek

O kadın için sonradan çok şeyler öğrendiğini, refakat bayanı olarak birlikte geziye çıktığı zengin işadamlarını soyup soğana çevirdiğini, kaç kişiyi iflas ettirdiğini, kaç aileyi dağıtıp, ev ocak yıktığını söyledi. TB-250

Söküp atmak

Hükümet kuvvetleri, bu dağlardan eşkiyayı bitürlü söküp atamıyormuş. TY-128(ŞÇH-202)

Sövüp saymak

Ne ağlıyor, ne yalvarıyor, ne meydan okuyor, ne çırpınıp bağıyor, ne sövüp sayıyordu. SN-161 (Z-26; TB-96; YNYNY-310; TY-64)

Söylemesi ayıp

Muayene salonunda bir kadın memurumuz Betül Hanım'ın koynundan, söylemesi ayıp, daha başka yerlerinden, bir kuyumcu dükkanını dolduracak kadar, mücevherat, incik boncuk ve kadın süs eşyası çıkardı. TB-9

Söz anlayan beri gelsin

Anlayan beri gelsin, anlayana yok para! SN-8

Söz düşmemek

Ben kasap olduğumdan bana söz düşmez ya, bir koyun kesmek ayıp olur, dedi, bildik bileli kasabamıza hükümetten bir büyük gelmemiş. Z-56

Söz etmek

Duvar Ahmet'ten söz açılınca, arkadan belki Sevim'den de söz edilirdi. GK-138(TY-280)

Söze başlamak

Usta bir anlatıcı yeteneği olan Yaşar, dinleyenlerinin ilgisini artırmak için söze başlamıyordu. YNYNY-202 (S-21; Z-178; TY-36)

Söze karışmak

Madam Anjel bu bilgisizliğe şaşırıp söze karıştı. GK-166 (KOEH-132; ES-90; S-22; ŞÇH-43; YNYNY-91)

Söz kesmek

Daha doğrusu nişan olmadı, nişan için söz kesildi. ŞÇH-43

Sözü açılmak

Sait Sarıoğlu, Duvar Ahmet'ten söz açıldığı için sevindi. GK-138 (YNYNY-270)

Sözü ağızına tıkamak

Satılmış, sözümü ağızıma tıkıp sekreterine,“Bizi yalnız bırakın, bizi yalnız bırakın...” dedi. YNYNY-133 (TY-65)

Sözü ağızında kalmak

Efendimi tam söyleyemedi. Söz, ağızında yarım kaldı. ŞÇH-131

Sözü ağızından almak

Ne yaptılarsa, Yaşar'ın ağızından başka söz alamadılar. YNYNY-15(TY-232)

Sözü ağızından kaçırmak

Yine ağızımdan sanatçılığa aykırı bir söz kaçırdığımı anlamıştım. S-41

Sözü geçmek

Oysa daha önce konuşmalarında Almanların sözü bile geçmiş değildi. ŞÇH-127 (Z-207; TB-186; SN-18; TY-157)

Sözünde durmak

Bu başarılı maçlardan sonra Kerkenez Sevim de sözünde duruyordu. GK-10 (S-125; ŞÇH-15; YNYNY-207; TY-259)

Sözünden çıkmamak

O seni dinler, senin sözünden çıkmaz. GK-121 (DM-110; S-143; ŞÇH-93; SN-143; TY-139)

Sözünden dönmek

Evet, ben sözümden dönmüş değilim. Z-46 (TY-352)

Sözünü kesmek

Neşe, Yaşar'ın sözünü keserek, hiç ilişkisi olmayan bişey söyledi. ŞÇH-84 (DM-101; GK-241; S-21; SN-43; YNYNY-82; TY-87)

Sözünü sakınmamak(esirgememek)

Çünkü o, sözünü hiç sakınmaz, okur yazarlığı da hepimizden üstün... Z-153

Sözünü tutmak

Ben de verdiğim sözü tutuyorum. ŞÇH-17 (SN-49)

Sözüm meclisten dışarı

Adamın bazı huyları varmış sözüm meclisten dışarı, şeymiş yani, o biçim...TB-28

Sözü uzatmak

Bu bayrak olayından coşkuya kapılan Sait Sarıoğlu, Erol İpkıran sözü uzatınca merakla sordu. GK-250

Sudan bahane (cevap)

İkinci günü ise, asılacağından gerek Berber Hayri'nin ve gerekse öbür tutukluların haberleri olmaması için, yine sudan bir ceza bahanesi uydurularak Berber Hayri kapalıya, yani kapalı denilen tek başına kalınan bir hücreye konulmuştur. SN-12

Sudan ucuz

Bu şenlik alanında sevap işlemekten ucuza hiçbir şey yoktu; bir sevap bir şişe sudan bile ucuzdu. SN-151

Su gibi ezberlemek

Demindenberi beni olmadık sözlerle aşağılayan, her marka ve her model arabanın kapısının nasıl açılacağını su gibi ezbere söyleyen genç yolcu, “Ben burda ineyim...” dedi. YNYNY-69

Su katılmamış

Evet avanağız ki, hem de hiç su katılmamış... Z-167 (GK-25; SN-121)

Su koyuvermek

-Bu herif su koyveriyor, n'olur, al şunu başımdan... dedi. GK-153 (TB-61; YNYNY-96; TY-256)

Surat asmak

O benim odasında kaldığım hemşerim bana surat asmaya başladı. YNYNY-162 (KOEH-42; DM-12; Z-16; ŞÇH-45; TB-159)

Suratı değiştirmek

Sıçan Bedri'nin birden suratı değişti, sertleşti. TY-169

Suratından düşen bin parça olmak

Adam, telefonda asık yüzle dönmüş, suratından düşen bin parça... ŞÇH-77

Suratını ekşitmek(buruşturmak)

Suratını ekşitti. GK-117 (KOEH-57; ES-105; S-128; Z-33; ŞÇH-21; TB-41; SN-24; TY-16)

Surat kalmamak

Gedikli İhsan'da adam içine çıkacak surat kalmadığından, başını eğip yürüdü gitti. Z-212

Sus pus durmak

Şiir aklımdan çıkmış. Öyle de suspus durulmaz. ŞÇH-37(GK-160)

Suya götürüp susuz getirmek

En baş İngiliz siyasetçisini suya götürür de, susuz getirir. Z-128

Suyu ısınmak

Böylece Tomson'un yavaş yavaş suyu ısınıyordu. GK-218

Suyu mu çıktı?

Ulan, o koca İstanbul'un suyu mu çıktı? Z-88 (GK-28; S-34)

Suyuna gitmek

Az önce Sait'ten borç diye beşyüz lirayı koparan arkadaşı, Sait'in suyuna gitmek için,-Bravo Sait, diyordu, sen bu numarayı iyi becerirsin... GK-23

Suyunu çekmek

Sarıoğlu ailesinde para suyunu çekti...GK-268 (TB-22; YNYNY-198; TY-172)

Su yüzü görmemiş

Doğdu doğalı suratı su yüzü görmemiş. ES-24

Sülük gibi

Öyle ya, kovsan gitmeyip sülük gibi yapışan herif, şimdi boşuna istifa eder mi?

Z-121(KOEH-111; GK-133)

Sülün gibi

Ben Arif Paşazadeydim. Sülün gibi bir delikanlıydım. TY-219

Süklüm püklüm

Avukat Burhan'ın kuyruğu, kulağı düştü, süklüm püklüm indi aşağı... Z-196
(KOEH-90; GK-101; ŞÇH-187; YNYNY-241; TY-15)

Süngüsü düşmek

Ama süngüsü düşmüş, eski afur tafuru kalmamıştı. SN-45

Sürgüne göndermek

Böyle durumlarda, azılı sabıkalıları, ağaları, uzak taşra cezaevlerine sürgüne gönderirlerdi. SN-58

Sürpriz yapmak

Kazanırsak evdekilere sürpriz yapmış oluruz. ŞÇH-207

Sürüm sürüm sürünmek

Evde kaç oğul varsa, hepsinden bir kaç yara ala ala, elden ele dolaşır, sürüm sürüm sürünür. ES-9

Sürüp gitmek

Daha başlayışında yarım sayfa uzunluğunda küfürle, işte böyle sürüp gidiyor mektup. TB-15 (KOEH-70; DM-29; ŞÇH-128; YNYNY-17; TY-336)

Süsleyip püslemek

Beni niçin süsleyip püslemeğe çalıştıklarını, entari giydirmeye uğraştıklarını şimdi anlıyorum. ES-30

Süsü vermek

Hatta ben bilirim, çok kişi kendisine şair süsü vermek için makyaj yapar da öyle giderdi Bayan Entelektüel'in Çarşamba Salonu'na... TB-119 (KOEH-94; TY-43)

Sütçü beygiri gibi ayakta uyumak

Ahmet sanki bir hafta uykusuz kalmış gibi ortada sallanıp duruyor, nerdeyse kendiliğinden yıkılıp çayırın üstüne devrilecek; sütçü beygiri gibi ayakta uyuyor. GK-135

Süt dökmüş kedi gibi

Üçümüz de süt dökmüş kedi gibi sustuk. TB-79

Sütliman

Dedim ya âbicim, bu herif hani süt limanken ortalığı allak bullak eder de, sonra arabulucu rolüne girip yine eski duruma getirir ya... GK-248

Sütü bozuk

Satılmış denilen bu sütü bozuktan bizim orda yaka silkmeyen kalmamıştı. YNYNY-127(SN-29)

Şafak atmak

Bende şafak atmış tir tir titriyorum. TY-102

Şafak sökmek

Hıdırlık cindoruğundan şafak sökmeğe başlamış. Z-99

Şaka etmek

Bir şaka etmişiz söz gelişi, hemen inanmak mı gerek? Z-81 (YNYNY-271)

Şakası yok!

Herifin hiç şakası yoktur yani... GK-182 (Z-63; YNYNY-271)

Şakaya gelmemek

Şiir işi şakaya gelmez kardeşim. S-65

Şakaya getirmek

Üstelik şakaya getirilip de tekme tokat giriştiklerinden, siz karşılık da veremezsiniz. TY-12

Şaka yapmak

Hadi, arkadaşlarıma bir şaka yapayım diye, işlediğim bir yanlış yüzünden okuldan kovulmuştum. TY-275(S-114)

Şakaya vurmak

Sertelsem hiç olmayacak, onun için işi şakaya vurup sırtımdan kaldım. TB-208

Şanına yakışmak

Şanımıza yakışmaz sizin gibi gariplerden masarif almak. Z-21

Şansı dönmek

Şansım dönmüştü. Tam kafa dengim bir arkadaş da bulmuştum. TY-190

Şansı yaver gitmek

Şansı yaver olduğundan şimdiyedek hep kısmet kapılarını açıp içeri girdi. Z-258

Şamar patlatmak

Adamına sövüp şamarı patlatır, şamarın sesi duvarlarda yankılanırken de, hapisaneye yeni gelen adamın önüne çay tepsisini uzatıp “Allah kurtarsın” derler. TY-135

Şamata etmek(koparmak)

Kaşıklarla, çatallarla, tabaklarla, elleriyle, masalarla şamata ediyorlardı. KOEH-65

Şapır Şupur

Evllerinde, radyo başında maçı dinledikleri gün, Sait annesine sarılıp da şapur şupur öpmemiş miydi... GK-152

Şart koşmak

78 çocuk, annesinin çok sinirli olmasından dert yanmış, 73'ü ise ideal annenin sinirli olmamasını şart koşmuştur. ŞÇH-10

Şaşırıp kalmak

Bütün bu gürültü arasında şaşırıp kalmıştım. S-132 (DM-141; TY-329)

Şaşkına dönmek

Kapıya yığılanlar, içerde gördüklerinden şaşkına döndüler. TB-277 (KOEH-27; DM-78; S-130; ŞÇH-172)

Şehit düşmek(olmak)

Cengkte beş yiğitim şehit düştü. Z-149(YNYNY-36)

Şeref vermek

Böyle bir namlı efenin kasabamıza şeref vermesi ne demek...Z-147 (TB-47; TY-98)

Şeytan aldatmak

Uykusunda şeytan aldatmaya gelse, şeytanın ırzına geçip “Gözünün yaşını sil!” diye, donunu da eline verir. Z-80

Şeytana uymak

Kendi kendime “Uyma kör şeytana” diyorum. TB-102 (Z-137; YNYNY-11; TY-25)

Şeytan diyor ki

Şeytan diyor ki, yaradana sığın “Ya Allah!” diyerek kadına bir tokat çarp, feleğini şaşırırsın. TB-102 (S-125; TY-24)

Şeytan gibi

Herif şeytan gibi bir şey olmuş. Z-114

Şıp diye

Aslında Sait, gözle kaş arasında şıp diye nasıl baba oluverdiğini de anlayamamıştı. GK-79 (ES-38; S-24; Z-140; ŞÇH-18; TB-142; SN-70; YNYNY-41; TY-249)

Şimşek çakmak

Hâlâ yağmur bütün hızıyla yağıyor, gök gürliyor, şimşek çakıyordu. TY-79

Şüphe etmek

Ben zaten onun erkekliğinden şüphe ediyordum. KOEH-18(DM-19; TB-219)

Şüpheye düşmek

Başka başka kadınlar diye, şüpheye mi düşürüyorsunuz? TB-43

Tabanları yağlamak

“Oh kurtuldum!” diye soluk alıp da arkasına bakmasıyla, kovalayanların kızgın solumalarını hâlâ ensesinde duyunca, tabanları yağlayarak, don paça yokuşa ver etti kendini. GK-215 (Z-75; TB-159; YNYNY-13; TY-25)

Taburcu etmek

“Biliyorsanız, neden beni taburcu etmiyorsunuz?” diye sordum. YNYNY-94

Taburcu olmak

Böyle dedi ama, beni hastaneden taburcu olarak çıkardı. TY-89

Tadı damağında kalmak

Yediğim pastırmalı kurufasulyenin tadı damağımda kalmıştır. TB-181

Tadına varmak

İşte o zaman Tatlı Betüş’ün tadına vardım. TB-226

Tadında bırakmak

Kerkenez Sevim’in yine de barışacağı yoktu ama, Sait her iki dargınlıkta da nişanlısına, birinde üç bin liralık bir kol saati, birinde de on bin liralık bir broş almıştı

da, Kerkenez Sevim de artık dargınlığı uzatmamış, nazlanmayı tadında bırakıp yüzüğü tekrar parmağına takmıştı. GK-113

Tadını almak

O acı ta içine işledi, ama bu acıdan anlatılmaz bir tad aldı. SN-55

Tadını çıkarmak

Bu yüzden hayatın tadını çıkaramadık. ES-18 (KOEH-86; DM-31; GK-64; SN-49; YNYNY-173; TY-303)

Tadı tuzu kalmamak (bozulmak)

Metin'in bu hırçınlıkları yüzünden evimizin tadı tuzu kalmadı. ŞÇH-45

Tahsil görmek

Kendisi ciddî bir tahsil görmediği halde, kimyaya son derecede meraklıdır. DM-26

Tahtalıköyü boylamak

Anlaşılan, körpe kızın koynunda moruk zora gelince zıbarıp tahtalıköyü boylamış. TB-57 (YNYNY-334)

Takati kalmamak (kesilmek)

Konuşmağa takati kalmamıştı. KOEH-29 (DM-157; TB-190)

Takla atmak

Emekli elçiler şaklabanlık ediyor, bunak yaşlılar takla atıyor, kimisi de göbekatıp el çırıyor; Hanımış yavruma hanımış... GK-163 (Z-17)

Talimat vermek

Haluk gittikten sonra, şef komiser Kemal Beyi çağırdı, ona şu talimatı verdi. DM-125(KOEH-41)

Tarihe geçmek

Elli yıl konuşulacak da, sonra da unutulmasın diye tarihlere geçecek. Z-11 (GK-130; TB-43; YNYNY-16)

Tarihe karışmak

Beyler koğuşunun en aydını olan Gözlüklü Beyfendi, ne diyecek diye ağzının içine bakarak her sözünü ilgiyle, merakla dinleyen koğuş arkadaşlarına, idam cezasının insanlık dışı ve çağdışı bir ceza olduğunu, günün birinde bu cezanın kalkıp tarihe karışacağını söylüyor ve bu savını kanıtlamak için, elindeki kitaptan parçalar okuyordu. SN-67

Tartışmaya girmek

Bizim arkadaşlar, Paris'ten yeni gelen Aydın'la sıkı bir tartışmaya girmişlerdi.

S-81

Tası tarağı toplamak

-Yahu n'etsek, n'eylesek, bilmem ki... dedi, bu vali belâsından kurtulmak için taşı tarağı toplayıp muhacir mi olsak, gurbetlere mi düşsek? Z-51

Taş atıp da kolu yorulmak

-Ahmetçim, taş atıp da kolun mu yoruluyor? GK-181

Taş çıkartmak

Yapmasına yaparım ama; hem o sizin artiz dediklerinize taş çıkarırım. KOEH-118(SN-154; TY-225)

Taşı gediğine koymak

Rıza Bey taşı gediğine koydu. Z-142

Taş yürekli

Sevim'in, taş yüreklileri bile yumuşatan acıklı durumu, oradakilerin gözlerini yaşartmıştı. GK-193(SN-47; TY-160)

Tatlı canından olmak

Tüh, şapkayı yakalayacağım diye bir arabanın altında kalıp canımdan olacağım...YNYNY-180

Tatlı dilli

Ama ağzının laf yaptığına, insanları inandırdığına, dilinin tatlılığına güveniyordu. YNYNY-233 (TY-136)

Tatlıya bağlamak

Ziyafette biriki kadeh içtikten sonra, gerekirse, bu konuyu açar, sonunu tatlıya bağlardı. GK-139 (Z-237; TB-144; SN-82)

Tatmin etmek

Çok memnun kalacakmışım, beni her bakımdan tatmin edecekmiş...TB-107 (KOEH-36)

Tatmin olmak

Efendim, bu kadın, benim anladığıma göre, manen tatmin olmak istiyor. TB-117 (DM-29)

Tava gelmek

Kürt Kâmil ise, hiç telesmiyor, oluruna bırakmış görünerek işin tava gelmesini bekliyordu. SN-34 (KOEH-99)

Tavır almak(takınmak)

Cavidan kısa kısa cevaplar veriyor, İsmet Doğar da ister istemez ciddi bir tavır takınmağa mecbur oluyordu. DM-56 (ES-32)

Tav olmak

Enayi kadınlar da bilmezler, o şiirleri sahi zanneder, tav olurlar. TB-117

Tebelleş olmak

Bir de o hastalıktan sonra bana bir hapşırma tebelleş oldu ki, görülmüş şey değil... YNYNY-175 (GK-92; SN-35; TY-212)

Tedavi olmak (görmek)

Akıl hastanesinde tedavi oldum, yani artık kendi kendime konuşmaktan vazgeçtim. TY-86

Tedbir almak

Neden daha önce tedbir almamışlardı? DM-63

Teessüf etmek

“Çok teessüf ederim; bu gibi sözler hissiyat-ı vatanperveranemi rendice eder, kat’iyyen hazmedemem!...” diye bağırarak sefiri iyice bozmuş. TB-14

Tefe koymak

Avukat Burhan duyarsa, bizi tefe kor da dünyaya tellal eder... dedi. Z-220

Tefe koyup çalmak

Adamı tefe kor, çalarlar... TB-25

Tekbir getirmek

Bir yandan, da Akı Evvel Bedir Hoca ile birlikte tekbir getiriyorlar. Z-58

Tekme atmak

Birinci kuralda herife tekme atacaktın. GK-180 (S-55; SN-161; TY-88)

Tekme tokat girişmek

Üstelik şakaya getirilip de tekme tokat giriştiklerinden, siz karşılık da veremezsiniz. TY-12

Tekmil vermek

Ayol ben sana teknil mi vereceğim? Şuna da bak! TB-121 (Z-10; TY-16)

Telakki olunmak

Tarihe Safranzadeler olarak geçmiş olan Sarıoğlu ailesinin son ve tek ümidi Sait Sarıoğlu'nun, aile büyüklerine danışmadan müstakbel zevcesini seçmiş olması, aile geleneklerine uymamakla birlikte, yaşadığımız asrın modern icabatı ve medeni şeraiti nazar-ı itibara alarak ve ayrıca yapılan tahkikat sonunda müstakbel gelinimiz Sevim Hanımın seviyesi ve fazilet sahibi bulunuşuyla ailemize katılması muvafık görülerek, oğlumuz Sait'in bu hanımla evlenmesi, bizce de mesut bir hadise olarak telakki olunmaktadır. GK-77

Telaşa düşmek

Halûk'un da olmadığını öğrenince büsbütün telaşa düştü. DM-144

Telaş almak

Dündar Dubara'yı da telaş almıştı. GK-252 (S-22)

Telleyip pullamak

Sonra abicim, ben olimpiyatlardan haber veriyorum, diye başka gazetelerdeki arkadaşlardan arakladığım haberleri, telleyip pullayıp bizim gazeteye yazmaya başladım. GK-130

Temas etmek

Bütün duygularımın parmaklarımın ucunda toplandığını, ilk defa Mary'nin çıplak vücuduna temas ettiğim zaman anladım. DM-61

Temin etmek

Bendeniz, övünmek gibi olmasın, sizin gibi kaç hanımefendinin saadetini temin etmişimdir, yuvalarını yapmışımdır. TB-128

Temize çıkarmak

Bizim dairedeki rüşvet rezaletlerini duymayan kalmayınca, içimizden birini feda ederek, dairenin ve öteki memurların namusunu temize çıkarmak gerekiyordu. TY-164

Tempo tutmak

Artık tempo tuttuğum mendili bırakmış, ellerimi birbirine çırpıyordum. KOEH-65

Tepeden bakmak

Memur, iyice tepeden bakıp, "Ağa, sen bana baksana!" dedi. YNYNY-34

Tepeden inme

Ben bu senin işini tepeden inme yaptırırım. Z-25

Tepeden tırnağa süzmek

Kiralık ev için geldiğimi söyleyince, beni tepeden tırnağıma süzdü. YNYNY-283

Tepesi atmak

Kızın babası elli lira isteyince tepem attı. ES-18 (KOEH-59; S-141; Z-221; TB-40; YNYNY-36; TY-101)

Tepesine binmek (çıkmaq)

Nerdeyse, kanat yerine kollarını çırpıp ötecek, sonra sıçrayıp tepeme binecek. TB-159(Z-151; YNYNY-18; TY-35)

Tepesinin tası atmak

“Alırsın inşallah!” deyince memur, kafamın tası attı. YNYNY-58

Tepki göstermek

Eskiden geçmiş olaylar ve deneyimler göstermiştir ki, insanlar kendi topluluklarında yaşayan birinin aralarından alınıp asılmasına dayanamıyor, türlü tepkiler gösteriyor, karşı davranışlara geçiyor, hatta başkaldırıyorlardı. SN-106

Terbiyesini bozmak

Öyle anneler var ki, çocuğunu her gittiği yere götürüp çocuğun terbiyesini bozar... TB-227 (KOEH-4; ES-30; ŞÇH-122)

Terbiyesini vermek

Terbiyesini vermesen adam olmaz. KOEH-36

Ter dökmek

Gece vardiyası işçileri ter döküyorlardı. SN-140 (GK-250; YNYNY-225)

Tereyağından kıl çeker gibi

İğri Nuri, Kadir Efendiden paraları kapınca, akli sıra hem Zübükzade’yi başkasına geberttirecek, hem de kendi tereyağından kıl çeker gibi pislikten sıyrılacak. Z-73

Ters düşmek

Rahibeyle orospuluk birbirine çok karşıt da ondan; birbirlerine çok ters düşüyor. TY-91

Ters ters bakmak

Ters ters yüzüne baktım. ES-71 (KOEH-75)

Ters yüz etmek(yapmak)

Giyilecek yeri kalmayınca ters yüz edilir. ES-8 (Z-39; ŞÇH-113; YNYNY-148; TY-25)

Ters yüzüne dönmek

Herifin kafasına yirmi beş kuruşu fırlattım, ters yüzü döndüm. ES-51 (Z-55)

Teselli etmek(vermek)

Sende bu kabiliyet olduktan sonra, sana müdür mü yok? diye beni teselli etti. KOEH-43

Tesirini göstermek

Nutkum öyle bir tesirini göstermişti ki, bir çeyrek saatte bütün serçeler hürriyetlerine kavuşmuşlardı. ES-85

Teşebbüse geçmek

Bazılarını vermek için teşebbüse geçti. DM-12

Tetikte durmak (olmak, bulunmak, beklemek)

“Tetik ol Ulan Kürt Kâmil!” diye nağralanacaktı. SN-57 (DM-130; TB-244; TY-26)

Teveccüh göstermek

Gösterdiğiniz teveccühe teşekkür ederim, sağolun. Z-193

Tezgâhı kurmak

Koğuşa girip köşeye yatağını serince hiç zaman yitirmeden tezgâhını kurup çalışmaya başladı. YNYNY-279

Tezkere almak

Askerden tezkere alıp dönen yaşlıtlarım bile var. YNYNY-45(Z-228)

Tığ gibi

Eskiden tığ gibi delikanlıyken şimdi etlenmiş, butlanmıştı. GK-169(KOEH-133; TB-52; YNYNY-108)

Tıka basa dolmak

Çünkü, cumartesi, pazar günleri yapılan maçlarda, nasıl olsa stadyum tıka basa doluyordu. GK-278 (YNYNY-236)

Tıka basa yemek

Kimisi tıka basa yedi, kimisi de kahvaltıyla, çayla yetindi. GK-192 (ES-23; TY-114)

Tırnağı bile olmamak

Dünyanın bütün rezilliklerini toplasan, bizim Zübük'ün tırnağı olmaz; anla gayrı... Z-163

Tıs yok

İçerde tıs yok. Ne bağırın var, ne çağırın... Z-27

Tilki uykusuna yatmak

Horultusuna aldanmamalı, herif tilki uykusundaymış. Z-91

Tir tir titremek

On lirayı tutan elimin tir tir titremesinden büsbütün kuşkulandılar. TY-94 (KOEH-110; DM-142; S-63; Z-52)

Tiryakisi olmak

Allah vermeye, cıgara gibi, kahve gibi muhalefete tiryaki olmuş. Z-40

Tokat atmak (patlatmak)

Elpençe duran adama sövüp tokat atarak, beni korkutmaya çalışıyordu. TY-136 (Z-32)

Toprağa vermek

Rahmetliyi toprağa verdikten sonra, bir daha da buradan ayrılmadık işte. Z-15

Topu topu

Topu topu iki, üç lira ya kazanırsın, ya kazanamazsın... ES-77(Z-158; SN-133; TY-239)

Top yuvarlaktır

Çeyrekfinalde, bizim gruba giden takımları da yenerse -ki, top yuvarlaktır, hiç belli olmaz - Tozkoparan yarıfinalde katılmayı hakedecektir. GK-125

Torpili patlamak

Telgrafi çekip yola çıkacağı gün de, torpili patlamış, o ileri gelen onun büyük kentteki okullardan birine atanmasını sağlamıştır. TY-325

Tortop olmak

Namaz vakti gelince, cüppesinin eteklerini arkasında toplar, iki elini de tortop olmuş cüppe eteğinin altında bağlar, cezaevi camisine gelirdi. YNYNY-11

Tosun gibi

Kadına acıyan başhemşire de, adam telefon edince,-Müjde, tosun gibi bir oğlunuz oldu!... demiş. ŞÇH-77

Toz kondurmamak

Bu tarihi, soylu ailenin şerefine toz konduracaklar mıydı ? GK-72 (KOEH-18; S-76; TB-212; TY-121)

Tuhafına gitmek

Bu sorum, ikisinin de pek tuhaflarına gitti. KOEH-102

Tur atmak

Yıllar var ki, bahçenin bu yanına gitmez, bahçede daha dar bir tur atardı. GK-187 (TY-29)

Turp gibi

Vilayetteki hastanede muayene oldum, hiçbir hastalık bulamadılar, turp gibiymişim. Z-231

Turşusunu kurmak

Bu Deniz'i de elden kaçırdın mı, artık ondan sonraki erkekliğin turşusunu kur. TB-279

Tutkuya kapılmak

Yaşı geçmiş ve artık eski yetiştiriciliği kalmamış olan Tomson, Türkiye'den başka biyerde antrenörlük bulacağından umudu kestiği için de, son aylarda hem hayal kırıklığına hem de son gücüyle bir başarı göstermek tutkusuna kapılmıştı. GK-184

Tuttuğunu koparmak

Öyleyimdir, tuttuğumu koparırım. KOEH-99

Tuzağa düşmek

Meğer ki, tuzağına düşesin de anlayasın...Z-128 (KOEH-100; DM-45; TY-158)

Tuzak kurmak

Ben öyle kötü düşmezdim ama, sanki bana tuzak kurmuşlar gibi, sendeleyince ayağımın arkasında duran koca bir keseğe takılıp tökezlemiştim. TY-314

Tuzu kuru

Bizim de sanki tuzumuz kuru, keyfimiz gıcırılmış gibi, girdik Gülhane Parkı'na. YNYNY-314

Tükürdüğünü yalamak

Hakemin dediği dedik, öttürdüğü düdükse de, pabucu pahalı gören hakem, üfürdüğünü sünmek, tükürdüğünü yalamak yoluyla hem kanlı bir çarpışmayı önledi hem de kellesini kurtardı. GK-212

Türkü yakmak

Kimseyi gözü görmediğine göre, gene türkü yakıyor besbelli... YNYNY-219(Z-88)

Tüyleri ürpermek

Hatırladıkça hâlâ tüylerim ürperiyor... TB-136

Ucu (herhangi birine)dokunmak

Nutuk vermesin diye elektriği keserler, ucu yine bize dokunur. S-51

Ucuz atlatmak (kurtulmak)

Neyse galiba ucuz atlattık. ŞÇH-132(S-63)

Ucuz pahalı

Hiç olmazsa valizdekileri, ucuz pahalı demeden burda satarım da, İstanbul' a dönüş parası yaparım diye düşünüyorum. TY-314

Uçkuruna gevşek

Herif, uçkuru gevşeğin biri. Z-184

Uçup gitmek

Durmadan yakılan ocağın dumanları açık pencereden uçup gidiyordu. TY-62 (SN-143;YNYNY-165)

Uğur getirmek

Yalnız, tutulduğum kadınlara uğur getiririm. KOEH-3

Umuda kapılmak

Zaman zaman bu günahlı kullardan kimileri için umutlara kapıldığı olmuştur. YNYNY-11 (GK-55; TB-214)

Umudunu kesmek

Sait'ten umudunu kesmeye başladığı için, başka bir uygun koca aramaya başlamıştı. GK-48 (Z-237; TB-294; YNYNY-60; TY-192)

Umudunu kırmak

Yalnız, umudunu kırmış olmayayım ama, kazanma şansımız pekaz. ŞÇH-208 (TY-210)

Umudu sönmek

Her ne olursa olsun, ayaktopu olmaktan kurtulacağım umudu içimde hiçbir zaman sönmeydi. TY-90

Umut dünyası

Ama ne yapayım, benimki umut dünyası: Benim gibiler, ebemkuşağını görse, ona sarılıp bulutlara çıkmayı umar... TY-376

Umutsuzluğa düşmek (kapılmak)

Ablamın gizli kabiliyetini bulmak için uğraşmaktan annemle babam o kadar yorulmuş, umutsuzluğa düşmüşlerdi ki, bizimle uğraşmaya güçleri kalmamıştı. ŞÇH-164

Un ufak etmek

İyi ki İbrahim Mertelek yaşlıyken Betüş'ün yatak odasına giriyor, ya bir de kırk yaşındayken girseymiş, Betüş onu küçülte küçülte ufalayıp un ufak edecek, yok edecekmiş. TB-276

Uslu durmak (oturmak)

-Uslu durursan seni kollarım. SN-72(S-13)

Uygun bulmak

Arkadaşlarla uzun uzun konuştuk İbraam Bey, hepimiz seni reisliğe uygun bulduk ve de oybirliğiyle kabul ettik. Z-133

Uygun düşmek

Bu şarkı, Sait'in son günlerdeki yaşantısına çok uygun düşüyordu. GK-155 (S-142; TY-120)

Uygun olmak

Ben biricik kızımı, ailemizin şerefiyle uygun olmayan bir eve gelin gönderir miyim? GK-158

Uyku basmak (bastırmak)

Yağmurlar, sandığın üstündeki çinkoda tıp tıp tıp, bazan hızlı hızlı, bazan yavaş sesler çıkardıkça insana büsbütün uyku bastırıyordu. ES-53 (YNYNY-220)

Uyku kestirmek

Zaten, bu Tünel mazgallarında, hiç bir zaman insan iyi bir sabah uykusu kestiremez. ES-51

Uykusu gelmek

Bir türlü bırakıp gidemiyorum. Uykum da geldi. S-107

Uykusu kaçmak

Ne etsem eylesem de herife oyları toplasam diye düşünmekten uykularım kaçıyor. TY-144

Uykuya dalmak

Başını koltuğun arkalığına rahatça, bir güzel dayadı, bu sefer derin uykuya daldı.ŞÇH-133 (YNYNY-22)

Uzak durmak

Buyüzden biriki gün Paşazadeyle ilgilenmedim, ona uzak durdum. TY-84 (GK-82)

Uzatmayalım

Uzatmayalım kardeşim, biz yıldırım nikahıyla çünkü onun acelesi vardı evlendik. TB-194 (ES-3; Z-17; YNYNY-129)

Uzun etmek

-Hadi hadi, uzun etme, dedi, ambara kaç metreküp girmiş diye gösterilirse, ben o kadar teslim aldım diye imza veririm. TY-69

Uzun lafın (söz)kısası

Yani uzun lafın kısası, diyeceğim şu ki, bir ordu asker üstüne yürüse, bu Zübükzade:-Aman aslanlar, sizin kumandan paşanız benim can ciğer ahabım, söyleyeyim de hepinizi onbaşı yapısın... diyerek askerlerin ellerindeki silâhları, hem de kendisi istemeden rüşvet diye bıraktırır. Z-30 (TB-116)

Üç aşağı beş yukarı

Üç aşağı beş yukarı aynı olayları onlar da yaşamışlardı. YNYNY-141(TY-368)

Ümidini kesmek

Kocasından ümidini kesince, bu altı katlı apartmanın en üst katına taşınmış. TB-190 (KOEH-27; DM-84)

Ümidini kırmak

Daha fazla Halûk'a ıstırap çektirmemek için onun bu ümidini kırmalı, hattâ kendisinden soğutmalıydı. DM-107

Ün yapmak

Sonunda gazete battı ama, ben de spor yazarı diye ün yaptım... GK-130

Ün kazanmak

Psikanalizin çok ileri olduğu Amerika'da Refik genç yaşında ün kazanmıştı. GK-140

Üste çıkmak

Hangi dolabı döndürsek, herif bizden üste çıkıyor. Z-133

Üstü başı dökülmek

Daireye ilk geldiği zaman üstü başı dökülüyordu! TB-88 (TY-175)

Üstü kalsın

Üstü kalsın... dedim. S-59

Üstüme iyilik sağlık

Üstüme iyilik sağlık... Şuna bak!.. Maymun!.. GK-281 (KOEH-11)

Üstünde durmak

Neden bu kadar üstünde duruyorsunuz. GK-32 (DM-28; S-21; ŞÇH-50; TY-208)

Üstünde kalmak

Bu iş senin üstünde kalacak. TY-379 (Z-34; TB-208)

Üstünden atmak

Böylece belayı üstümden attım. Z-113

Üstüne alınmak

Hiç öbürünü, üst başından giyimli kuşamlı girip de alt başından donsuz çıkmayı üstüne alınmak isteyen yoktu. S-21

Üstüne almak

-Daha iyi ya, dedim, yoksulsan ne diye elin suçunu üstüne alırsın? TY-342 (S-16; Z-22)

Üstüne atmak

Ben öyle bir kabahat imişim ki, annem babamın, babam annemin üstüne atıyormuş. ES-13 (Z-119; TB-259)

Üstüne basa basa

İspanyol Aysel, hecelerini üstüne basa basa,-Sen, dedi, bir kadını öpecek olsan, kendini onunla evlenmeye mecbur hissedersin. GK-217

Üstüne basmak

Tamam, üstüne bastın... Ne meselesine dair? TB-51

Üstüne çullanmak

Adam kendini kurtarmak için, Sait'in üstüne çullandı. GK-20(ES-12)

Üstüne(üzerine) düşmek

O savsakladıkça Sevim üstüne düşüyordu. GK-196 (TB-230; SN-135)

Üstüne geçirmek

Kimi kadının çiftliğinin, geniş arazilerinin, kimisinin de evinin, apartmanlarının tapusunu üstüme geçirmiştım. TY-214

Üstüne gelmek

Duvar Ahmet, o gün Sevim'le annesinin kavgaları üstüne gelmişti. GK-157 (SN-58; TY-315)

Üstüne gül koklamamak

Kırk yıllık karının üstüne gül koklarsın... KOEH-35

Üstüne kapanmak

Mine ölünce, Demir de üstüne kapanıp ağlayacak. ŞÇH-201

Üstüne oturmak

Evlenirse, eve gelecek babalığı, Sülüman'a babasından kalan tarlanın üstüne oturur idi. SN-28

Üstüne üstüne gitmek

Dolandırıcılığımı yüzüme vurmak istediğini anladığım için özellikle üstüne üstüne gidiyordum. TY-299

Üstüne varmak

Doğrudan üstüne varacaktı. SN-57 (Z-62)

Üstüne vazife olmamak

Senin üstüne vazife mi benim ağlamam. TB-302(S-79)

Üstüne yıkılmak

Dinleyen adam, aman kendi üstüne yıkılmasın da nerde yıkılırsa yıkılsın diye, daha şiddetli bir tekme indirir, iyilik umarken kötülük gören, büsbütün şaşırır. TY-88

Üstüne yıkmak

Kocalarını uyutmak için suçu Muammer'in üstüne yıkıyorlar. TB-32 (Z-67; TY-105)

Üstüne yok

Kadın reklamı dedin mi, bu adamın üstüne yok... TB-286 (Z-130)

Üstüne yürümek

Halbuki babam, bu uğursuz haberi duyunca, deliye dönmüş, annemin üstüne yürümüş. ES-13 (S-55; Z-30; TB-21; TY-35)

Üstün olmak (gelmek)

Bütün insanlara üstün olduğuna inanmak istiyordu. TY-198 (Z-111)

Üzerinde durmak

Gözlüklü Beyfendi, yatağının önünde toplanmış olanlara elindeki kitaptan, son günlerde üzerinde çok durduğu insan hakları konusuna ilişkin şu satırları okumaktaydı. SN-63

Üzerinden atmak

-Hem Neclâ'yı kolayca elde edemiyor, hem de şüpheleri üzerinden atmak istiyor. DM-112

Üzerine almak

Necla ailenin geçim yükünü üzerine almağa mecbur olduğunu hissetti. DM-7 (ES-11)

Üzerine çekmek

Bir sabıkalı dolandırıcıyla görünmek, kuşkuları üzerine çekebilirdi. TY-309 (DM-131; TB-217)

Üzerine yürümek

Baktım olacak gibi değil, mürettibin masasından kumpas denen demiri kaptığım gibi, üzerlerine yürüdüm. S-56

Vakit geçirmek

Ruhlarını açacak yerlere gidiyorlar, ruhlarını açacak erkek arkadaşlarla vakit geçiriyorlar, sıkıntıdan, üzüntüden kaçıyorlar. TB-239

Var gücüyle

Sahteciliğim anlaşılmasın diye de, çok iyi bir öğretmen olmak için var gücümle çalışıyordum. TY-327

Varı yoğu

Buyüzden de hiç kuşkulanmadan, bütün varını yoğunu sahte subaya vermişti. TY-217 (Z-47)

Var olmak

Kendisi olamayan, varolmayan başkaları olarak yaşayan bir insan... TY-9

Vartayı atlatmak

Para kefaleti vererek bu vartayı da atlattım. TY-95 (YNYYN-19)

Veda etmek

Düğüne birlikte geldiği gruptakilere veda etti. TB-248 (KOEH-101; DM-7; GK-266; TY-148)

Ver elini

Ve sonradan prenses olanların akıllısı, Arabistan'a gidip de prenses oldu mu bir kere, artık orda durmuyor, ver elini doğru Öropa'ya...T B-46

Verip veriştirmek

Hiç durmadan namus üstüne nutuk çekiyor, evli kadınlarda gözü olan hergelelere verip veriştiriyordu. TB-161 (S-97)

Veryansın etmek

Rakılara veryansın ediyorduk. KOEH-67

Vesile bulmak

Yolda gidip gelirken, bir vesile bulup arkadaşlık yapamamalarına sebep, Neclâ'nın ciddiyeti kadar, Halûk'un da beceriksizliğıydi. DM-12

Vicdan azabı çekmek (duymak)

Belki de, Sevim'in bu duruma düşmesinden kendini sorumlu bularak vicdan azabı çekiyordu. GK-231 (ŞÇH-69; TY-334)

Yabancı gelmek

Bu konuşmaların bana yabancı gelmemesi ondanmış. Z-160 (DM-95; S-10)

Yağlı kuyruk

Böyle bir yağlı kuyruğı, düşeş kocayı bulmuşsun, daha Allaha tan belanı mı istiyorsun? GK-118

Yağma yok

Yağma yook... Elimize düşen kolay kolay kurtulabilir mi? ES-8 (SN-142)

Yaka paça (etmek, götürmek)

İçeri dolan polisler, kavgacıları yakapaça edip karakola götürdüler. TY-362

Yakası açılmadık

Onda ne yakası açılmadık küfürler vardı. TB-177

Yakasına yapışmak

Ali, sol eliyle herifin yakasına yapıştı. ES-43 (KOEH-139; S-38; Z-21; SN-37; YNYNY-312)

Yakasını sıyırmak (kurtarmak)

Ben de bu, bunalmış arkadaştan yakamı kurtardım. S-107 (GK-88)

Yaka silkmek

Ah evladım, ondan yaka silkmeyen mi var...Z-15(SN-21; YNYNY-127)

Yakasını kaptırmak

“Vallahi, karakola yakanızı bir kaptırdınız mı, bir daha kurtarmak zordur.”

YNYNY-226

Yakayı kurtarmak (sıyırmak)

Yakamı kurtarırım, paçama yapışır. TB-102 (Z-200; SN-9; TY-307)

Yakından tanımak (bilmek)

Onu daha yakından tanımak istiyordum. TY-45

Yakınlık duymak

Daha önce konuşukluğumuz olduğundan yakınlık duyarak, ardına düştüğümüz adamın kim olduğunu sordum. YNYNY-100

Yakınlık göstermek

Seydo, o konuşmamızdan sonra, bir zaman bana eski yakınlığını göstermedi. TY-340 (GK-95; YNYNY-129)

Yakışık almamak

Pezevenk desem, hiç yakışık almaz, muhabbet tellâllığı da münasip değil... TB-68 (Z-79)

Yalan atmak (kıvırmak)

Kardeşim de azardan kurtulmak için yalan kıvırmak zorunda kalıyor. ŞÇH-190 (GK-227; Z-80)

Yalancı çıkarmak

Devleti yalancı çıkarmak sana mı düştü hey akılsız Yaşar? YNYNY-122 (Z-255)

Yalanı çıkmak

Polis müdürü kızı elinden kaçırmamak için yalanımızı çıkarmağa kalkmış. ES-20 (ŞÇH-191)

Yalanını yakalamak

Babam, yalanını yakalayınca, Metin’e çok kızıyor. ŞÇH-190

Yalayıp yutmak

Ordaki delikanlılar artistik bir öpüş sahnesi görecekları umuduyula boşuna yalanıp yutkunmuşlardı. GK-5

Yallah etmek

Elime geçen kolonya şişesini yallah ettim Mümtaz beye. ES-31 (TB-92)

Yalpa vurmak

Yolda yalpa vura vura, düşe kalka yürüyor, bir yandan da nutuk çekiyordu. ES-95

Yan bakmak

Üstünlük gösterisi olarak kafasını hep sola eğik tutar, karşısındakine de eğik kafasını doğrultmadan aşağıdan doğru yan yan bakardı. YNYNY-26 (TB-161; TY-169)

Yan basmak

İşte şimdi yan basmıştım. ES-102

Yandım Allah

Eskir, iki defa, üç defa, beş defa eskir, yırtılır, delinir, paramparça olur “yandım Allah!...” diye bar bar bağırır da yine bir ucunu fakirin elinden kurtaramaz. ES-8

Yan gelip yatmak(oturmak)

Evde yiyip içip yan gelmiş yatıyorum. TB-200 (S-125; TY-343)

Yan gözle bakmak

Yeni elbisesini giymiş olan Fatoş'u yine almıştı önüne, ona her zamanki sözlerini tekrarlarlarken, dinliyor muyum, diye, yan gözle de bana bakıyordu. ŞÇH-170

Yanına bırakmamak(koymamak)

Takunyayı da kafaya yedikten sonra, ben bunu o kızın yanına koymam diye ahdettim. TB-54

Yanıp tutuşmak

Anşe'yle birbirimize yanıp tutuşuyoruz. YNYNY-45 (GK-219; SN-37)

Yan tutmak

Maçı iptal ettirir, filan oyuncu lisanssızdı der, hakemin yan tuttuğunu ispat eder, golün ofsayt olduğunu ortaya çıkarır, daha da neler... GK-130 (SN-10)

Yan yan bakmak

Büyükhanımefendi, aklımdan zorum mu var diye, Anşe'nin ellerinin altından bana yan yan bakıyordu. YNYNY-272

Yararı dokunmak

Neye yarar, kasabamıza on paralık yararı dokunmamış. Z-233

Yardan mı geçersin serden mi

Yardan mı geçersin, serden mi? GK-273

Yarım ağızla (ağız)

Yarım ağızla şöyle,-Hoş geldiniz... Z-16

Yarım yamalak

Ayrıca, Avrupa görmüş, batı eğitimiyle yetişmiş Sait'te bir yakınlık, incelik de bulmuştu, İstanbul'da yarımıyamalak öğrendiği çetrefil Türkçesiyle anlaşmaları kolay değildi. GK-184 (S-130)

Yarışa girmek

Bütün partiler, Bülbül Hafız'ı kendilerine çekip almak için birbirleriyle yarışa girmişlerdi. S-127

Yar olmak

Senden başkasına yar olmaktansa tatlı canıma kıyarım Yaşar'ım. YNYNY-123

Yatağa düşmek

Benim dünyaya gelişimin üçüncü günü annem, yine çamaşır yıkarken birdenbire kırk derece ateşle yatağa düşmüş ve biraz sonra ölmüş. ES-13

Yatağa serilmek

Hastalığa daha fazla karşı koyamadı. Yatağa serildi. DM-7

Yaya bırakmak

Anlaşılan partiden çıkıp bizi yaya bırakacak. Z-123

Yayan yapıldak

Hanımfendinin köşküne gene yayan yapıldak iki saatte gittim. YNYNY-164(Z-94)

Yaygara koparmak

Sahte subay yakalandı, kendine teğmen süsü veren bir sahteci yakalandı diye gazeteler öyle yaygara kopardılar ki, bire bin katarak beni öyle dillerine ve kalemlerine doladılar ki, birden günün adamı oldum. TY-196

Yaygarayı basmak

Ben artık iyice yaygarayı basıp, "Babaaa, ben ölmüşüm..." diye zırıl zırıl ağlıyorum. YNYNY-35

Yazık etmek

Bigün kendisine neden böyle yaptığını, niçin kendisine yazık ettiğini sormuştum. TY-87 (TB-89; YNYNY-122)

Yazıklar olsun

Kadın,-Tuuu, yazıklar olsun... TY-213 (KOEH-137; GK-94)

Yazık olmak

Yazık olurdu bir kurşunla onun canını almak. SN-52 (KOEH-97; Z-51; YNYNY-41; TY-179)

Yazıya gelmemek

Cellat Çingene Ali'ye yazıya gelmez daha başka ikramlarda da bulunmuştu. SN-139

Yediden yetmişe

Evet, dedikleri gibi, yediden yetmişe herkes Duvar Ahmet'i biliyordu da hükümette kimler var bilmiyordu; kendisi de böyleydi. GK-168 (Z-51)

Yedi düvel

Bizim buranın eşkıyası zorlu olur ki, yedi düvel bilir bunu...TY-107 (KOEH-19; Z-12)

Yedirip içirmek

İster istemez yedirip içireceksin, yatırıp ağırlayacaksın... TY-150

Yel gibi

Kapıyı açınca kız yel gibi geçip gitti. TY-235 (Z-11)

Yelkenleri suya indirmek

Gülüşmelerden memur yelkenleri suya indirmişti. YNYNY-38 (TB-280)

Yemeden içmeden

Hey akılsızlar, uçak başka bir memleket toprağına düşse, siz şehidi kapıp buraya getireceğiniz, “Şehit toprağımıza indi” diye ilan edeceğiniz yerde, yemeden içmeden vilâyete bildirmişsiniz... Z-165

Yemeden içmeden kesilmek

Yemeden içmeden kesildim, işten güçten oldum. KOEH-4

Yeme de yanında yat

Yeme de yanında yat! TB-182

Yemin içmek

Büyük yemin içti. Z-217

Yenik düşmek

Vilâyet merkezinde bizim parti yenik düştü. Z-214 (GK-130; TB-270)

Yenilgiye uğramak

Ama Kerkenez'siz kalan Duvar Ahmet'te moral çöküntü başlamış, belkemiği olduğu Tozkoparan takımı da ağır yenilgilere uğramıştı. GK-10

Yerden göğe kadar

Kızmakta, sövmekte yerden göğe haklısın arkadaş... YNYNY-146 (Z-138)

Yerden yere vurmak

Ne demeğe Zübükzade'yi yerden yere vururuz? Z-130

Yere göğe koymamak

Bizi bir karşılama, bir karşılama, yere göğe koyamıyor. Z-238

Yere sermek

Vurdukları aslanın yada kaplanın yada filin cesedi yere serilmiştir. TY-52 (DM-153; Z-214; SN-77)

Yere yığılmak

Delikanlı olduğu yere yığıldı. DM-154

Yere yıkılmak

Dürtünce yere yıkıldı. Nabzına baktım, nabızı atmıyor...TY-418 (ŞÇH-40; SN-20; YNYNY-306)

Yerinde duramamak

O anlatırken, ben yerimde duramaz oldum. Z-147 (ŞÇH-69)

Yerin dibine geçmek

Aman ayıp vallahi, yerin dibine geçtim. KOEH-116 (S-76; SN-34)

Yerine getirmek

Patronun kendisine, arsa bulmak için verdiği emri yerine getirmişti. DM-40 (KOEH-8; GK-15; SN-18; TY-292)

Yerine koymak

Sevgili Hûri Beyin yerine koyabileceğim tek erkek ancak Recep'ti. KOEH-71 (DM-92; Z-38; SN-74; YNYNY-314)

Yerini almak

Kalantor bir herif onun yerini aldı. KOEH-15 (ŞÇH-11)

Yerini doldurmak

Bu Yusuf Hâdi her kimse onun “yeri doldurulmaz büyük bir kayıp” olduğunda en ufak bir kuşku yoktu. S-89

Yerini tutmak

Çünkü, hayatında bikez erkeği çıplak olarak tanıdığı, o tanıdığı erkek olmasam bile, onun yerini tutacak olan beni elinden kaçırmamak için canını dişine takıp hasmını dövmüştü. TY-216

Yer kapmak

Anlaşılan, bunca insanın paltolar giyinişinden, üstlerine battaniyeler alışından, stadyum kapılarında yer kapmak için geceyi geçirenler gibi, bunlar da darağacının yakınında yer bulabilmek için geceden gelmişlerdi. SN-146

Yerle bir etmek

Muhalifleri seçimde yerle bir edecek demektir. Z-140

Yer öpmek

Herif nerdeyse Zübükzade'nin eline eteğine varıp yer öpecek. Z-88

Yer vermek

Özellikle kız çocukları, annelerinin giyimine çok geniş yer vermişler, fizik tariflerini uzun uzun yapmışlardır. ŞÇH-10 (TY-144)

Yer yarılp içine girmek

Yer yarılsa da yerin dibine girsem... TB-110 (GK-194; SN-133)

Yer yerinden oynamak

Yer yerinden oynuyor. KOEH-68 (TY-363)

Yeter de artar

Onun peşin verdiği bize yeter de artar bile... TY-151 (Z-148)

Yeter ki

Çalışmak isteyene iş çok beyim, yeter ki iste sen! SN-131 (KOEH-97; DM-29; Z-47; YNYNY-213; TY-129)

Yığılıp kalmak

Halıyı, keçeyi, döşeme tahtalarını kemirmişse de, sonunda mecalden düşüp, mübarek hayvan mihrap önüne yığılı kalmış. Z-220

Yıldırımla vurulmuşa dönmek

Aşk gözlerde başlar emin olun, sizin o sehhar gözlerinizle karşılaşınca yıldırımla vurulmuşa döndüm. KOEH-51

Yıldızı parlamak

İki, üç yıl içinde Ahmet'in yıldızı parladı. GK-133 (S-113; TB-73)

Yıldızı sönmek

Ünü bu kadar eskimeden, yıldızı bu kadar sönmekten, işi tadında bırakıp zamanında topa veda etmesi gerekirdi. GK-266

Yıldızları saymak

Ben o camusu çalanı bulmazsam, bulunca da yere yıkıp yıldızları saydırmazsam, bana da adam demesinler... diyor. Z-217

Yırtık pırtık

Fotoğrafım çekilirken sol ayağımdaki pabuç çok eski, yırtık pırtık olduğu için, sağ ayağımın arkasına gizlemeğe çalıştım. ES-76

Yiyip bitirmek

Annesinin ölümünden sonra, İsmet Doğar, kendisine miras kalan malları kısa bir zaman içinde yiyip bitirmiş, uzun zaman ortadan kaybolmuştur. DM-26

Yiyip içmek

İki gün, M.D.B. Partisi hesabına yedim içtim. S-124 (GK-202; TB-37; TY-360)

Yok etmek

En iyisi bunları yakacaksın cayır cayır ve de külünü dumanını savurup yok edeceksin. SN-42 (KOEH-9; DM-109; Z-52; YNYNY-292)

Yok olmak

Dandini Fikret'le fısıldaşmalarının birinden sonra, Paşazade'nin altın kaplama çakmağı yok olmuştu. TY-172

Yok pahasına

Muhelif Kadr'efendi, tarlalarını yok pahasına, dörtbin liraya sattı. Z-48 (GK-236)

Yoksun bırakmak(etmek, kılmak)

Parisli Madlen bile, onu bu tatminden yoksun bırakmıştı. GK-80 (TY-244)

Yoksun kalmak

Kadınlara antipatik gelmenin aşağılık duygusuyla cinsel değiniden yoksun kalmıştı. GK-80 (TB-172)

Yoksun olmak

Hiçbir zaman çocuğu olmayacağını, birçok kadınlık niteliklerinden yoksun olduğunu açıkladı. TB-225 (GK-145; ŞÇH-76)

Yokuşa sürmek (ya da koşmak) (işi)

Avcı,-Oğlum Yaşar, sen eşeği yokuşa sürüyorsun! dedi. YNYNY-278

Yola çıkmak

Demek, ben yola çıktıktan sonra mektubu gelmiş ki, elime geçmedi. YNYNY-55 (Z-37; TY-123)

Yol açmak

Bu çayın parası epiy tartışmalara yol açtı. S-10 (Z-198; ŞÇH-11; YNYNY-86)

Yola(yollara) düşmek

Bir sabah erkenden düştüm yollara, yayan yapıldak git ha git...YNYNY-158 (Z-22; TY-130)

Yola gelmek

Babam, güzellikle yola gelmediğimi görünce, bir tokatta beni yere yuvarladı. ES-14 (S-23; TY-225)

Yola getirmek

Gayri birleşip biz onu yola getiririz. Z-131 (SN-101)

Yol almak

Otobüsümüz bütün bigün yol aldıktan sonra gece de yolculuğumuz sürdü. TY-105 (DM-4)

Yol aramak

Sonra kendisine yeni yeni yollar aramağa, kendini aşmağa çalışır da o zaman bunalım duyar, anlarım. S-107 (TY-15)

Yola vurmak

Keramet ehliyiz deyip keseden yola vursam mı? TY-148

Yol bulmak

Sonunda, kendine göre bir intikam yolu bulmuştu. SN-36 (Z-158)

Yolcu etmek

Birer bahaneyle onları yönetmenliğe çağırır, orda tutar, sonra arkadan eşyalarını da toplayıp kendilerine vererek otobüse tıkar, yolcu ederlerdi. SN-58 (Z-24; YNYNY-342; TY-116)

Yoldan çevirmek

Ev işlerine bakan madamla, yoldan çevirdiği adam, niçin havaalanına geldiğimizi bile bilmiyorlardı. TY-300

Yol görünmek

Tozkoparana pamuk ipliğiyle bağlı kalan Tomson'a yol görünüyor, demekti. GK-218(YNYNY-281)

Yol göstermek

Hayri, yazdığı şiirleri okusun da kendisine yol göstereyin diye gazeteciye veriyordu. SN-82 (Z-23; YNYNY-297)

Yol kesmek

Yolun önünü arkasını, yüzleri kara çoraptan peçeli, elleri tüfekli iki adam kesmişti. TY-107 (Z-147)

Yollara dökülmek

Oysa, başka zamanlar kasabaya geldi mi, yediden yetmişe yoluna dökülürlermiş... TY-153 (GK-64; Z-219)

Yollara (yola) düşmek

Sabahın köründe, smokinli bir adam yalpalaya yalpalaya yollara düşmüş... TB-107

Yol tutmak

Doktor Refik, Sait'in Kerkenez Sevim'den ayrılıp, tedavi için bile olsa Amerika'ya gitmeyeceğini bildiği için, bu konuyu ona alıştıra alıştıra benimsetme yolunu tutmuştu. GK-163

Yoluna can(canını) vermek

Biz, bu parti yoluna canımızı veririz. S-132

Yoluna koymak

Ona başvursaydın, senin her bir zor işini kolaylaştırır, yoluna koyardı. YNYNY-170 (Z-180; TB-14)

Yolunda gitmek

Yahu, kendisi ortaya çıkmasa herşey yolunda gidecek. GK-245

Yolunu beklemek (gözlemek)

Bir gece kocamın yolunu beklerken pencere önünde uyuyakalmışım. TB-122 (KOEH-42; DM-16; Z-187; ŞÇH-86; SN-140; TY-316)

Yolunu bilmek

Polis gelip, toplantı yasağı olduğunu söyliyerek, hepimizi çil yavrusu gibi dağıtmamış olsaydı, ben daha orada epey zaman konuşup, belki de kazancın yolunu bilen açık göz vatandaşlarımızdan Teleçatpromisk makineleri siparişi alacaktım. S-123

Yolunu bulmak

Yani Berber Hayri yolunu bulmuştu, cebi para doluydu. SN-46 (KOEH-31; GK-244; S-45; Z-93; TB-143; YNYNY-236; TY-139)

Yolunu kesmek

Herifler otobüsün yolunu kesmiş. SN-68 (DM-137; YNYNY-46)

Yolunu şaşırmaq

Senin gibi evin yolunu şaşardım besbelli...Z-91

Yolunu tutmaq

İçimde birdenbire doğan sanat ateşini söndürmek için, meyhanenin yolunu tuttum. ES-101 (SN-139; TY-134)

Yol vermek

Sözde barı korusunlar diye parayla tuttuğum o kabadayıyla takımına da yolvermişim. TY-363 (KOEH-27; S-36)

Yol yordam

Kürsünün altına takoz konulur mu a yol yordam bilmezler! Z-69

Yorgun düşmek

Futbolcuların kollarında durmadan dans etmekten Kerkenez Sevim çok yorgun düşmüştü. GK-92 (SN-25; YNYNY-22; TY-12)

Yufka yürekli

Yufka yürekli insanımdır. Gerçekten de kadına acıyordum. TY-210 (Z-43; GK-231)

Yuha çekmek

“Hararetli alkışlar” demek, “yuha çektiler” demek. S-85

Yumruk atmak (indirmek)

Meğer, benim çenesine yumruğu indirdiğim adam, bekleyip durduğum Sean Corney’miş. TB-287

Yumurta kapıya gelmek

Yumurta kapıya gelmeden çalışmayız. GK-204

Yumuşak başlı

Anşe yumuşak başlı olduğundan ses etmiyor. YNYNY-167

Yuva kurmak

Sizinle mutlu bir yuva kurmak istiyorum. GK-42 (KOEH-23; TB-150; TY-210)

Yuvasını dağıtmak

Bütün bu başıma gelenler, yuvamı dağıtmamak için yaptığım fedakârlıktan olmuştu. KOEH-24

Yuvasını yapmak

Bu da senin elinde, yuva yapmak sevaptır... TB-105

Yuva yıkmak

“Bunca yıllık mutlu aile yuvamızı yıkma karıcığım,” diye ağlamıyor muydu!
GK-117 (TB-84; YNYNY-287; TY-395)

Yük olmak

-Size fazla yük olmuyor muyuz? DM-83

Yüksekten atmak

Hep böyle yüksekte atar. KOEH-88

Yüreği ağzına gelmek

Az daha vuruşacaklar diye yüreğim ağzıma gelmişti ya...YNYNY-121 (KOEH-77; SN-153; TY-292)

Yüreği burkulmak

Evet, şu dinlediklerimden yüreğim burkuldu, içime bir kor düştü ama ne denir?
Z-207

Yüreği çarpmak

Bu ülkede yüzbinlerce insan Tozkoparanlıydı, yüzbinlerce yürek Tozkoparan için çarpıyordu. GK-139

Yüreği dayanmamak (kaldıramamak)

Daha çok coşkuya Sait'in yüreği dayanamazdı. GK-41(Z-178; TB-141)

Yüreği götürmemek

Böyle şeyleri yüreğim götürmez, içim kabardı, dedi. KOEH-97 (YNYNY-33)

Yüreği hop etmek (hoplamak veya oynamak)

Yüreğim hop etti bikez. YNYNY-52 (KOEH-35)

Yüreğine inmek

Babam, oğlunu Harp Okulu öğrencisi beklerken beni karşısında muhafızla gelmiş görür de, okuldan kovulduğumu öğrenirse, adamın yüreğine inerdi. TY-55

Yüreğine su serpmek

Üstelik gelmeli, ilgilenmeli, yakınlık göstermeli; diyelim elini tutmaya, öpmeye filan kalkmalıydı ki, Kerkenez Sevim de onu bir güzel tersleyip yüreğine soğuk sular serpilsin... GK-95

Yüreğini serinletmek

Yüreğini serinletir, biraz olsun erinir. YNYNY-312

Yüreği parçalanmak

Fakir çocuk gördüm mü yüreğim parçalanır, diyordu. ES-42 (Z-177; TY-189)

Yüreği parça parça olmak

Aç insan gördüm mü yüreğim parça parça olur. ES-39

Yüz bulmak

Maltızci'ya, çırak olmak istemiş, ondan da yüz bulamamıştı. YNYNY-232 (KOEH-14)

Yüz çevirmek

Ama hepsi de Tomson'a yüz çevirmiş görünüyor, Duvar Ahmet'i tutuyordu. GK-203 (Z-123)

Yüze çıkmak

Bilinçaltında sıkışıp kalmış bütün çocukluk anıları yüze çıkıyordu. GK-143 (TY-245)

Yüze gelmek

Evet, yüze gelen yok, lakin alttan alta milleti kandırmadalar. Z-109

Yüz göz olmak

Yüzgöz olmamak için onlarla pek az ve seyrek konuşuyordum. TY-114 (S-113)

Yüzsuyu dökmek

Aman Zübükzademiz, n'olursa senden olur... diye yüzsuyu döker miydik...Z-79 (TY-109)

Yüz tutmak

Günden güne yıkılmaya yüz tutan köşk büyük bir onarımı gereksiniyordu. GK-236 (YNYNY-154)

Yüzü ağarmak

Yüzü, ağı yutmuş gibi ağaracaktı. SN-57

Yüzü görmemek(bir şey)

Okul yüzü görmediğinden bu işleri bilemezsin. YNYNY-297

Yüzü gülmek

Başvekil hazretlerinin mübarek yüzü güldü. Z-253

Yüzü kalmamak

"Diyecek yüzüm mü kaldı Anşe?" dedim. YNYNY-313

Yüzü kızarmak

Oktayın pembe yüzü kızardı. ES-30 (DM-44; ŞÇH-110; TB-58)

Yüzük takmak

Halûkların evinde, kendi aralarında yüzükler takılmış, gülüp eğlenmişlerdi.

DM-14

Yüzüne bakamaz olmak

Üst üste beş kız babası olmak, adama çok ayıp geliyormuş, “Artık kimselerin yüzüne bakamam!” diye, alıp başını gitmiş uzaklara. ŞÇH-76

Yüzüne bakmamak

Bu adam, bikez bile yüzüme bakmadan konuştuğu halde, nasıl olmuştu da beni tanımıştı. TY-61 (Z-254)

Yüzüne gözüne bulaştırmak

-Bilirim ben seni, halledeyim derken yüzüne gözüne bulaştırırsın. GK-222 (Z-12)

Yüzüne karşı

İşte yüzüne karşı dobra dobra bir laf sana... Z-35 (TY-191)

Yüzüne vurmak

Alay ettiğini yüzüne vurdum. TB-251 (KOEH-18; SN-26; TY-286)

Yüzünü ağartmak

Öğretmenimizin yüzünü ağartmak istiyordum. ŞÇH-21 (TY-43)

Yüzünü buruşturmak (ekşitmek)

Yüzünü buruşturarak saçlarımı okşadıktan sonra, yanındaki genç kadına:- Kolonya var mı Betül? dedi. ES-72 (ŞÇH-167; TB-252; SN-123; YNYNY-11; TY-386)

Yüzünü görmemek

Bazı, bir hafta yüzünü görmediğim olurdu. ES-88 (YNYNY-19)

Yüzünü kızartmak

Yüzümü kızartıp sordum. KOEH-127 (Z-235)

Yüzünün akıyla

En sonunda Sait, soylu ailesini kurumaktan kurtarmış, yüzünün akıyla bu işi de başarmıştı. GK-62

Yüzü olmamak

Ama benim, artık babamdan para istemeye yüzüm yok. TB-148 (YNYNY-157)

Yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek

Görüyorsun işte, yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. YNYNY-167 (GK-110; S-112)

Yüzü sararmak

Huri'nin yüzü sarardı. KOEH-135

Yüzüstü bırakmak

Paralar suyunu çektiğini bilse Lokum Betül Mecdi'yi yüzüstü bırakıp gidecek.
TB-22 (DM-100; GK-49; Z-145; YNYNY-284)

Yüzüstü kalmak

Siz, dairenin içinde aşağı yukarı gezdikçe, işler yüzüstü kalıyor. KOEH-40

Yüzü tutmamak

-İnsanın yüzü tutmuyor kızım, dedi, söz verdim, söyleyeceğim ya... ŞÇH-133 (YNYNY-312)

Yüzü suyu hürmetine

Çok şükür dünya yüzünde merhametli insanlar hâlâ var da, onların yüzü suyu hürmetine geçinip gidiyoruz. ES-83 (Z-179)

Yüz vermek

Bu herife fazla yüz vermek işime gelmeydi. KOEH-58

Yüz vermemek

Sanki ona hiç yüz vermiyormuş gibi, kendini ağır satmaya çalışıyordu. GK-27 (S-86; Z-17; TB-65; YNYNY-11 TY-376)

Yüzü yere gelmek (geçmek)

Hiç mi değil, mebus diye Ankara'ya gönderilince yüzümüz yere gelmez. Z-199

Yüz yüze gelmek

Halûk'un mektubunu aldığı günden sonra, İsmet Beyle hiç yüz yüze gelmemişti.
DM-107 (S-97; SN-116)

Zahmete girmek(katlanmak)

Ama bundan sonra böyle zahmete girmemesini diledi. SN-94 (KOEH-49)

Zamanı geçirmek

İmam, genellikle namaz saatine dek boş zamanını bu kahvede oturarak geçirirdi.
YNYNY-11(TY-41)

Zamanı geçmek

Bugün yarın, bugün yarın derken, mektep zamanı da geçti. Z-25

Zaman öldürmek

Bilinçsiz, bilgisiz bir ülkücülükle boşa giden bu iki yıl sonunda, düşünmemek için ben de içmekten, öğretmenler Derneği'nde prafa, otuzbir, kaptıkaçtı, poker oynayarak zamanımı öldürmekten başka bir yol bulamadım. Z-226

Zaman vermek

Böyle bir adama cezaevinde bile olsa, zamanımı verdiğim için kendi kendime kızmıştım. TY-388

Zam gelmek

Yaşam pahalılanmış, herşeyin fiyatı artmış, zam üstüne zam gelmiş, hatta gardiyanların, yönetmenin, savcının aylıkları bile iki kez yükselmişken, o hâlâ beş yıl öncesinin fiyatıyla adam asamazdı. SN-138

Zangır zangır titremek

Heyecandan elim ayağım zangır zangır titriyor. TB-127(S-73; Z-50; SN-24; TY-76)

Zar gibi

Öyle zayıf, öyle kuru ki, adamın salt zarı kalmış, zar gibi bir adam. YNYNY-32

Zart zurt etmek

Böyle zart zurt etmesine bakılırsa, herif rüşvetçinin biri. Z-247 (ES-81)

Zar zor

Bu Zeynel Bey öyle kalın kafalı biriymiş ki, ilkokulu bile zar zor bitirebilmiş. ŞÇH-42 (GK-188; SN-27; YNYNY-274)

Zehir saçmak

Kitabın her kelimesi zehir saçıyor ve her cümlesi dünyayı yangına verecek ateş... TY-144

Zevk almak

Erkek olarak benden, dışıca zevk almıyor. TB-259 (KOEH-68; DM-53; SN-83; TY-309)

Zılgıt yemek

Sait, nişanlısıyla Ahmet'in konuşmalarına karışıp da Sevim'den zılgıt yediği gündenberi, hiç onların sözlerine karışmıyor, elinden geldiğince de onları baş başa bırakıp uzaklarda oturuyordu. GK-159

Zınk diye durmak

Arabayı zınk diye durdurup, "Hadi düş bakalım!" dedi. YNYNY-67

Zıvanadan çıkarmak

Ama bana arkadaşlar “Sen hiç merak etme, o ne yapar eder, seni zıvanadan çıkartır, kendini dövürtür” demişlerdi. TB-195(SN-49)

Zıvanadan çıkmak

Baha Serter Bey içtikçe zıvanadan çıkıyordu. KOEH-53

Zihni açılmak

Biraz rakının sarhoşluğuyla, biraz da bugün Refik’in muayenehanesinde uyuyup dinlenmişliğinden, zihni iyice açılmış, ama daha çok da Sevim’i güldürmenin coşkusuyla iyice atmaya başlamıştı. GK-150 (TY-17)

Zihni bulanmak(karışmak)

Ortaya, içinden çıkılmaz bir laf atıp temelli zihnimizi karıştıracak. Z-59 (GK-189; TB-23; TY-122)

Zihnini dağıtmak

Dur yahu, tam usturuplu bir şey bulmuştuk, zihnimizi dağıttın, diye bana kızdı. S-49

Zil takıp oynamak

Avukat Burhan bunları duydukça sevincinden zil takıp oynayacak. Z-224

Zil zurna olmak

Derken eğlence koyulaştı, çalgılar coştı, oyunlar kızıştı, biz de hepimiz zilzurna olduk. TB-274 (GK-147)

Zindan olmak

Ya bir de reddederse, dünya Sait’e zindan olacaktı, kendini öldürebilirdi. GK-40

Ziyafet çekmek (vermek)

Ve de hatta, bu işi yapacak olan adama, bir de cebimizden ziyafet çektik. Z-264 (ŞÇH-108; TY-187)

Ziyan etmek

Her gün böyle bir yaprak ziyan etsen, yılda koca bir defter olur. ŞÇ-101(SN-133; YNYNY-328)

Ziyan olmak

Ziyan olan onca güzel kız arasından ancak şöyle böyle güzel olan biri sivriliyor. TB-285 (DM-154; ŞÇH-101; YNYNY-155)

Ziyaret etmek

Büyükadada bir dostunu ziyaret etmiş. DM-69 (KOEH-22)

Zor gelmek

Demek, o tabelayı iyice benimsemişim ki, ayrılması bana zor geliyor. TY-381

Zor kullanmak

İdamlık Hadi, cebinden bir düdük çıkarda, öttürecek gibi yaptı;-Beni zor kullanmağa mecbur etme... ES-47

Zorunda bırakmak

Hep istemediği şeyleri yapmak zorunda bırakılmıştı. SN-66 (TY-50)

Zorunda kalmak (olmak)

Buyüzden savcı, yazıların müsvettelerini bile kendisi yapmak zorunda kalmıştı. S-127 (S-10; Z-103; YNYNY-25; TY-129)

Zoru olmak

Bir zoru olan, başı sıkışan akıl danışmağa ona gider. Z-164

2.1.4.3. Dualar (Alkışlar)

Dua, insanın içinde bulunduğu toplumun maddi ve manevi huzuruna, saadetine dair, Allah'tan yardım dilemek üzere yaptığı bir sesleniştir. Kişinin doğumdan ölümüne kadar iyi ve doğru olduğuna inandığı dileklerin ruhî ve aklî yansıması dualarda hayat bulur. (Elçin 2005: 662)

Alkışlar, insanın kötülüklerden korunma, tedbir alma, zorda kaldığında Tanrı'dan yardım isteme ve Tanrı'ya sığınma arzularını içeren dileklere denir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde alkışlar, hikâyelerin başında, ortasında özellikle sonunda geniş bir yer tutar. “*Karlı Kara dağların yıkılmasın. Gölgeyi büyük ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasin. Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin.*” (Ergin 2013: 56)

Saime Hanım yatakta bu ızdırabı çekmektense “**Allahım** artık canımı al!..” diye dua ediyor, ölümü özlüyordu. DM-32

Siz harp görmediniz, **Allah** da **göstermesin**... GK-88 (TB-67; YNYNY-145)

Sonradan öğrendiğime göre, bizim başyazara, “Bu Ahmet işini ortaya attı da, bizi büyük sıkıntıdan kurtardı **Allah razı olsun**” demiş. GK-134 (KOEH-6; ES-16; S-93; Z-21; TB-99; YNYNY-129)

-**Allah bacaklarına kuvvet versin** Ahmet'çim, dedi. GK-160

Allah korusun, herif fırtına olmuş, yanma sokulunmaz. GK-177

-Ben on yıldır bu işteyim. **Allah bin bereket versin.** ES-62 (YNYNY-317)

Her sefer ellerini havaya kaldırır: **Allahım, sen günah yazma!** derdi. ES-86

Doğrusu çok takdir ettim. **Allah nazardan saklasın!..** ES-87(ŞÇH-156; TB-78)

Ne yapalım, **Allah mesut etsin...**Z-15 (TB-146)

Herkesin yanında “**Allah** bu hükümeti **başımızdan eksik etmesin**” derse de, yalnız kalınca kolunun yenine “Yıkılasılar, Allah alsın başımızdan böyle hükümeti” der. Z-39 (TY-129)

Bey, **Allah kimseyi şaşırmasın...** Biz, bu vali hazretlerinin kendinden değil, namından şaşırılmışız. Z-66

Cenabı Allah bir çene vermiş. **Allah kem gözlerden saklıya.** Z-196

Aman Hoca, **Allah gecinden versin.** Z-244

Bu İbraam gece gündüz “**Allahım, bana yanlış kapı açtırma!**” diye dua eder. Z-260

Velâkin **Allah bağışlasın,** böyle bir kadın cihana kırk yılda bir gelir, hani resmî arabanın rıhtımında beklediği kadar var. TB-6 (ŞÇH-94)

Ben tanıyamadım, velâkin çok vatanperver bir zat imiş. **Allah gani gani rahmet eylesin.** TB-16 (ŞÇH-177; Z-142)

Allah kimsenin başına vermesin, çok kötü bir hastalıktır: insanın canı hep aynı kadınla evlenmek ister. TB-19

Allah hiçbir kocanın başına vermesin... TB-29

Halbuki O’nun bize sonradan söylediğine göre, Pervin’in kocası içinden “**Allahım kaçsa da, beni cinayet işlemek zorunda bırakmasa...**”diye dua edermiş. TB-30

Hay **Allah iyiliğini versin...** Deminden beri söylesene oğlum... TB-121 (YNYNY-262)

İkidebir Jale’ye sarılıp sarılıp “**Allah bahtiyar etsin yavrum**” diye şapur şapur öpüyor. TB-146

Beni de kolumdan çekip,-Sen bir dolan şuralarda, dedi, haydi **Allah hayırlı kısmet versin...**TB-204

Allah vermesin, bunda öyle bir hastalık varmış, milyonda bir kişide ancak olurmuş... TB-297

İyi be, vicdanlı delikanlıymışsın. **Allah tuttuğunu altın etsin.** TB-298 (Z-21; YNYNY-12)

Askılı tepsiyi uzatıp, **-Allah kurtarsın!** dedi. SN-22

İmam efendi, Berber Hayri'ye, -**Allah günahlarım affetsin!** dedi. SN-160

Cuma namazı kılıyordum cemaatle... **Allah kabul etsin...** YNYNY-15

“**Allah ne muradın varsa versin...**” YNYNY-59

Nerdeyse tiren gelecek. **Allah kolaylık versin...** YNYNY-107 (S-24)

Haydi **Allah** sana **sabırlar versin** arkadaş... YNYNY-144

“**Allah gönlüne göre versin...**” diye arka arkaya hayır dualarını dizdi. YNYNY-268

Büyük hırsızlar, korudukları küçük hırsızların ne kadar çalabileceklerini kendileri belirleyecekler ki, onlar da kendilerine “**Allah ömürler versin efendim**” desinler. TY-75

Ben hemen, “**Allahım, ettiğin yeter**, elverdi... Beni dağ başlarında donsuz bırakma!” diye duaya başlayıp, iki elimi dizlerimden geçirip yere çöktüm ve hiç olmazsa yolbağcılarını görmeyeyim de ne olursa olsun diye başımı apışımın arasına sokup beklemeye başladım. TY-111

Müftü,-**Allah hidayet nasip eylesin...** dedi. TY-236

Allah taksiratlarını affetsin, üçünün de adı kötüye çıkmıştı, ama hiç de fena adam değillerdi. TY-389

Dua ederken kullandığımız birtakım sözlü kalıp ve davranışlar vardır. Özellikle el açıp yalvarma eylemi dua etme de en çok kullanılan davranıştır. İslam inancına göre insan aciz bir varlıktır ve her şey Allah'ın önünde secde eder. İnsan dua ederken her şeye kadir olan Allah'ın önünde diz çökerek veya avuç açarak aciziyetini vücut diliyle anlatır. Nesin, Türk toplumunun dua ediş biçimlerini ve sözlerini kahramanları aracılığıyla yansıtmaktadır.

“Amman bir gol daha... **Allahım, ne olursun**, bir gol daha...” GK-100

Neyse uzatmayalım abicim, okumuyorum diye kızar, **nur içinde yatsın**, bana, “Ulan sapa, sen adam olmayacaksın,” derdi. GK-128 (TB-16)

Zübükzade'mizin... Her **iki dünyada yüzü ak ola!** Günden güne namı yücele... Allah eksikliğini göstermeye... Z-81

Adam, çocuğu sıska olsun diye **dua ediyormuş**. Çünkü, dahilerin büyük çoğunluğu, hastalıklı, zayıf çocuklardan yetişirmiş. ŞÇH-99

Göz değmesin, maşallah çok terbiyeli kızımız var. ŞÇH-122

Sabaha karşı Sarsak Mecdi yine coşar, Sulukuleli çingene oyuncuların arasına katılıp “Dedem Yanbastı Fettah Paşa’nın **ruhu şadolsun!**” diye göbek atardı. TB-18

-O ne büyük ben, **kırkbirbuçuk maşallah...** Hiç o kadar büyük ben görmemiştim. Allah nazardan saklasın... dedi. TB-128

Dayağı yedikten sonra “Hay Allah sizden razı olsun, **elleriniz dert yüzü görmesin...**” diye keyfinden ağlar, kirayı da almadan gidermiş. TB-193 (S-93)

Sultan Palamut Han! **Ömrü uzuuun olsun efendimizin.** SN-8 (Z-27)

Yönetmen içinden, ah şu Hayri’nin Sultanahmet’e gidiş buyruğu çıksa bir, diye **dua ediyordu.** SN-89

Berber Hayri’nin bir zamanlar zindanda zincirlendiğini anımsayıp, **-Öyle bir kötü günü bir daha yeryüzü görmesin!** diyordu. SN-100

Hay **sen çok yaşa** Yaşar Yaşamaz! YNYNY-29

Koğuştaki hükümlülerden, **-Nurol! Ağzın dert görmesin** Yaşar! YNYNY-142

Aziz Nesin, duaların çoğunda Allah kelimesini kullanırken bazı yerlerde ise Tanrı kelimesini tercih etmiştir. Yazarın Türkçe sevgisiyle ilgili olarak bu kelimeyi kullandığı düşünülmektedir.

Tanrı Zübükzade’yi yaramaz işlerden esirgiye, kötü kişilerden koruya... Z-80

Çocuk buna o kadar çok üzülüyor ki, her gece yatağında onu öldürme **Tanrım,** kardeşimin yerine beni öldür! diye dua ediyor. ŞÇH-55

Kimisi, -Sen kötü gözlerden koru **Tanrım** yiğitler yiğitini! diye çalınıp dönüyor, kimisi Berber Babam ağlayarak bana sarılacak, -Ben affettim, **Tanrı** da affetsin!.. deyip yere düşecek, ölecek. ŞÇH-203

Neyse, bizim yüzbaşı **-Tanrı,** yolunu açık etsin- “Haaa, oğlum Yaşar, arkadaşların hep terhis oldu çoktan, seni terhis edemiyoruz,” dedi. YNYNY-53

İnsanlar dua ederek manevi doyuma ulaştığından kendini güçlü hisseder. Dua Türk toplumunca yaygın kullanılan söyleyişlerdir. Aziz Nesin romanlarında da duanın ya da alkışların pek çoğunun Allah’tan yardım beklenmesi şeklinde olduğu görülmüştür. Romanlarda kullanılan dualar, yazarın kahramanlarını gerçekçi kılmakla birlikte onları bizden biri olarak algılamamızı sağlamaktadır. Ayrıca yazar, bazı dualarda zıt unsurları yan yana getirerek mizah yapmaya çalışmıştır. Genellikle dünyalık isteklerin dualarda yer aldığı görülmüş olup yaşayan veya ölen kişinin her iki âlemde de muktedir olması için yapılan dualara da rastlanmıştır. Roman kahramanlarının bazen kurtuluş yolu

olarak ölümü görmesinden dolayı kişinin kendi kendine yaptığı bedduayı yazar dua olarak nitelelendirmiştir.

Dilekler, bir kimsenin taleplerini, temennilerini, muradını içeren isteklerdir. Nesin'in romanlarında tespit edilen dilekler, dua mahiyetinde olmayıp kişinin refahı, huzuru, mutluluğu için söylenen temennileri içermektedir.

Saime Hanıma tekrar **şifalar diledikten** sonra evden ayrıldı. DM-51

Elveda sevgilim. **Mesut olmanı** dilerim. DM-113

-Seni rahatsız etmek istemediler. Sen Sevimle dans ederken gittiler. Bana söylediler. Sana da **mutluluk dilediler...** GK-87 (Z-109)

Aferin Sait kardeşim, **eline sağlık**, çok iyi, tam kitaplık yazmışsın. GK-179 (YNYNY-142)

-Allah lillâh rızası için, şurdan biyerden bir bayrak getirin yahu, **ne olur...** GK-250

-Aman hep birden, "**Yaşasın** vali babamız, yaşasın vali" diye bağırılım... dedim. Z-75

Haydi **sağlıcakla kalın...**Z-100

Gazanız mübarek ola yiğitler, dedim, yalnız bu Zübük namussuzu ile tüm memleket baş edemedi, siz bir başınıza n'ışlersiniz oğlum? Z-187

Yeni yılın bütün ailenize **uğurlu olmasını dilerim.** ŞÇH-108

Güzel günler, **başarılar dilerim.** ŞÇH-175

İstanbul'da görüşmek üzere, **iyilik ve esenlikler dilerim.** ŞÇH-205

İnşallah kavuşursunuz. Pekçok insana iyilik etmiştir, bu memlekette kaç kişiyi zengin etti. TB-11

İkinize de büyük **geçmiş olsun.** Selâmlar, sevgiler...TB-155 (ŞÇH-96)

Halk için imparatorlardan af istiyorum; yoksa imparator için **Tanrı'dan af dilerim.** SN-68

Adını değiştirdiğini hemşeriler söylemişti de inanmamıştım, demek Satı oldun... **Hayırlı olsun...** Daha bir kibar ne de olsa... YNYNY-133 (DM-49; S-19; TY-317)

"Adını bağışla şeyhim," dedim. "**Berhudar ol** evladım." TY-112

-Neyse, **hayırlı uğurlu olsun...** Şimdi biz buna nasıl bir Müslüman adı vereceğiz? TY-242

Cezaevine meteliksiz girmiş olan köylü delikanlının, itile kakıla tahliye olduğu gün, yoluna dizilmiş olan ve kendisine her “**Yolun açık olsun** arkadaşım...” diyen Adembabaya, bir eli pantolonunda, öbür eliyle para dağıtışı herkesi şaşırtmıştı. TY-268 (S-117)

“Bilmeden, istemeden, büyüklerime, üstlerime karşı herhangi bir kusurda ve saygısızlıkta bulduysam ve görevim dolayısıyla elimde olmadan arkadaşlarımı incittiysem, huzurlarınızda hepsinden beni **bağışlamalarını dilerim.**” TY-333

“Siz de çok **yaşayın, varolun** evlatlarım... Eskiden de yaptığımız gibi, biliyorsunuz...” dedi. YNYNY-101 (Z-255)

Roman kahramanlarının birbirlerinin mutluluklarını dilekler yoluyla vurguladığı görülür. Romanda tespit edilen bazı dilekler kişinin duygularını yansıtmayan kalıplaşmış ifadelerdir. Kullanılan kalıplaşmış dilekler, toplumdaki birçok geleneksel davranışın veya olayın neticesinde gerçekleşmektedir. Toplumun geleneklerinden pek çok örneğe romanlarında yer veren yazarın, kahramanlarının kalıplaşmış yapılardan yararlanması okurun, romanlarda kendinden bir şey bulmasını sağlamaktadır.

2.1.4.4. Beddualar (Kargışlar)

Çaresiz, acı çeken bir kişinin teselli bulmak amacıyla söylediği, kötü dilekleri, duyguları kapsayan kalıplaşmış sözlere denir. (Kaya 2010: 150) Kargış, insanın kendisine, yakınlarına içinde bulunduğu toplumun bireylerine ve din gibi müesseselerine zarar verecek kişilere karşı tepkisi olarak görülür. İnsanın zorlu yaşam süresinde kendisine yapılan haksızlıklara karşı isyanını ve öfkesini susturma çaresi olarak ortaya çıkan sözlü gelenek ürünleridir. (Elçin 2005: 663)

Beddualar, insanların yaşadığı haksızlık ve acı karşısında hisselerinin dışavurumudur. Dede Korkut Hikâyeleri’nde “ *Ağzın kurusun çoban, dilin çürüsün çoban, Kadir mevlâ benim alınına belâ yazsın çoban dedi.* (Ergin 2013: 45) şeklinde beddua örneklerine rastlanmaktadır.

-**Soyha çıksın** senin kibi gariya. Hele bi dur, seni şincik pulise virem de gor. KOEH-59

Muallâ olacak **boyu bosu devrilesi**, bir tüccarın yanında daktiloluk ediyordu. KOEH-117

-Bu sol ayağımı **Allah kahretsin**, derdi, n'apayım, elimde değil işte sol ayağımı tutamıyorum... GK-62 (YNYNY-64; TY-57)

Şu Dünder Dubara bir de ünlü takım idarecisi diye geçinir, **yazıklar olsun**, işte bir Kazık Özer'i Tozkoparana transfer ettirememişti. GK-94 (ŞÇH-23; TB-21)

Çünkü bunlar mektuplarında, "Ulan **Allah belanı versin**, millet işsizlikten, açlıktan kırılıyor, siz Ahmet nerde oynasın? diye tutturmuşsunuz..."GK-134 (ES-17; TB-110; YNYNY-43; TY-16)

Hay o Sevim olacak kız kurusunun da, hay Duvarcı Ahmet mi ne karınağrısıdır onun da, hay o vantilatör mü nedir onun da, **boyunları altında kalsın inşallah...** GK-189

Onu bu futbol denen icada her kim alıştırırdıysa, her kim sebep olduysa, **sebepsiz kalsın inşallah.** GK-226

Hay **gözün kör olsun** karı inşallah! diye kızına ilenerek yerden kalkmıştı. GK-281 (Z-19; TB-128; YNYNY-106; TY-181)

-Avuç dolusu para verdik, **haram olsun!** der. ES-9

Hanım kızdı; "Kız, bunca yaptığım **iyilikler gözüne dizine dursun**, dedi." ES-19

A gözü körolası, patlamadın ya, daha otuz beşini bile doldurmamış. ES-20 (TB-132; YNYNY-256; TY-341)

Bir daha benden para isteme. **Ne halin varsa gör.** ES-111

Bizi içimizden yıkmaya çalışanları mükedder, dıştan yıkmaya çalışanları **heder eylee!... Bal yeseler büber eylee!...** S-129

Ocağın batsın heyri, onu sağır sultan bile duydu. Z-12

Bize gelmeden önce vali durduğu vilayetin halkı, beş vakte beş daha katıp, gece ve gündüz "**Allahım ya bu herifin canını al yada bizim canımızı al da kurtulalım**" diye dua ederlermiş. Z-50

Evi barkı yıkılası "Evime hükümet konacak" diye bir ay söylendi durdu. Z-80

"Oy **elim kırılıydı** da benim..." dedi... "Oy kırılası elim..." TB-54

Ne dedi biliyor musun: "**Allahından bulsun**, beni zorla alıyor yatağına... Allahım bildiğini kuldan ne saklayayım?" dedi... TB-55 (TY-254)

Yeter ulan namussuz, beni serseme çevirdin. Sus, **çenen tutulsun!** diye bağırarak oğlanın kafasına, içinde dondurma dolu bardağı indirmiş. TB-117

Başkalarının karılarına yan gözle bakanların **Allah gözünü kör etsin de sürüm sürüm sürünsünler** inşallah... TB-162

Ben hani laf olsun diye, “Köylü kendi parasını harcıyor, candarmaya da ne oluyormuş!” diyecek olmuşum ya, vay vay vay.. Hay **diyemez olaydım, hay dilim tutulaydı**.... Açtı ağzını, yumdu gözünü... TB-204

-Hay dilini eşşek arısı soksun, dedi, Made in deme şuna, meyd in de! diye fısıldadı. TB-204

Ben o yumruğu indirir indirmez, oradaki kadınlar.**-Hay elin, kırılardı...-Allah cezanı versin...- Ellerin kırılısın!**... diye bedduaaya başlamadılar mı! TB-287

İyilik de istemiyorum, sen kendine yap iyiliğini... **İyiliğin başında paralansın**... TB-302

O geberesice, o yağlı iplere gelesice, o kaynar katran kazanlarında haşlanasica, o kırk katır kuyruğunda sürüklenesice, o derisi yüzülesice, o etleri çimdik çimdik koparılasicca, o tulumu çıkarılarak derisine saman doldurulasicca, işte o herife benziyordu. SN-19

Zaman olsa hay **lanet olsun** arabasına deyip yayan giderdim ama, koşsam bile yetişemem ki...YNYNY-69

Ulan felek, **Allah sana uyuz versin de kaşınacak tırnak vermesin.** YNYNY-309

Namussuz felek, **sürüm sürüm sürün** de bizden bin **beter ol!** YNYNY-309
“Olmaz olası, ağzı gözü toprak dolası... Dert bulup da derman bulamayası!..” İşte böyle ilenirdi. YNYNY-311

Ben anlatırken Süleyman Usta boyuna feleğe ileniyordu: “Ulan alçak, ulan rezil felek! **Tuz yalayası, yüreği yanası da su bulamayası!** İt dölü, bozuk mayası!” YNYNY-311

Adı batsın İstanbul’un. YNYNY-336

Allah cezanı versin, dedi, ben sana onu mu soruyorum. TY-36 (Z-62)

Bir daha bu dağ başlarına gelirim, **ayağım kırılısın**... TY-150 (KOEH-10)

Beddua, kötülüğe maruz kalan kişinin içsel bir rahatlama olup zamana mekâna, kişinin ruhsal durumuna göre değişiklik gösterir. Türk kültüründe fazla yer almayan bedduaların sadece insanın haksızlık karşısındaki tepkisi olarak görülür. Aziz Nesin romanlarında daha çok kişiye Allah’tan zarar gelmesi şeklinde istenen beddualar yaygın olarak kullanılırken, kişinin çeşitli uzuvlarına zarar gelmesi için yapılan kötü dileklerin

de sıkça geçtiği tespit edilmiştir. Romanlarda, Allah'ın kahredici sıfatını kullanarak ilahi adaleti bedduaları kabul ederek tesis ettiği, örnekler aracılığıyla sunulmaktadır. Bazı bedduaların kalıplaşarak romanda deyim olarak kullanıldığı görülmüştür. Kahramanlar, yaşadıkları adaletsizlikleri beddualar yoluyla dillendirmişlerdir.

2.1.4.5. Ölçülü Sözler

Bir düşünceyi veya olguyu pekiştirmek için söylenen, içinde iletisi olan vecizli sözlere denir. Ölçü sözler atasözleri, deyimler gibi belli birikimler ve tecrübeler ışığında elde edilmiştir.

Kocanın iyisi, âşıkların en beceriksizidir. GK-21

Kızı Hacetbabanın santroforu Kıvrır Kadri'yle yakalayınca boşamaya bile kalkmış da iyi ki takımın idarecileri araya girmişler, olağandır, her kocanın başından geçer bu işler, “ayağı ilk sürçen kısırağın başı kesilmez” diyerek herifi zor yatıştırmışlar. GK-22

Aile sağlam temellere oturmalı, karıkoca tam anlaşmalıdır. GK-22

“Devenin çanı bile, dengi dengine, dengi dengine...” diye çalardı. GK-34

Asıl bu yere bakanlardan korkmalı... Böyleleri bir kazık atarlar ki kızım, ölsen de acısını unutamazsın... GK-149

“Rakı şişede durduğu gibi durmaz” demişler, boşuna mı? GK-154

“Kaçan kovalayandan hızlı koşar” dedikleri ne doğru söz. GK-215

Bu büyük maça halkın gösterdiği bu aşırı ilgi karşısında, spor işlerini çeviren bakan, bir basın toplantısı yaparak verdiği demeçte, halkımızın sporseverliğinden büyük memnunluk duyduğunu, sağlam kafanın sağlam bedende bulunduğunu söylemiş ve kentin gereksindiği yüzerbin kişilik iki stadyum daha yapılacağı müjdesini vermişti. GK-272

Hanım hemen; “Utanmaz, arlanmaz, Allah'tan korkmaz, kuldan sıkılmaz”, diyerekten açtı ağzını yumdu gözünü, sana her bayram beyin eski pijamalarını vermiyor muyum? ES-19

Kızın yaşı küçülür küçülmez, hanım kızı aldı ayağının altına, “Ya el beğenir ya yer beğenir” diyerekten kızı bir iyice döğdü, pestilini çıkardı. ES-20

“Ben terbiyeyi terbiyesizlerden öğrendim.”Ebu'l- Alâ el Maarî. ŞÇH-5

Charlie Chaplin, “Dinle beni Walt, Çocukları akıllı uslu büyükleri de çocuk olarak al,” derdi. ŞÇH-5

İnsan ancak, kadın ve erkek olarak bütünlenir. ŞÇH-81

Çünkü, dünyada ençok doğuran şey yalandır. ŞÇH-190

Benim için önemli olan beden değil, ruhtur. Beden fâni, ruh bakidir. TB-31

Demek ki Türkçesi, dünya varlıklarına hiç inan olmaz, bugün var, yarın yok...
TB-50

“Avrat sözüyle evlâdını atana er denilmez!” deyip ağabeysine kahrederek gurbete düşmüş. TB-56

Hani ne demişler: Görmek istemeyenden daha kör, duymak istemeyenden daha sağır, öğrenmek istemeyenden daha mankafa olamaz! TB-126

Neydi o günler, “Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer!” demişler... TB-165

Çirkef heryerde çirkeftir. Çirkefi kulenin tepesine yükseltince misk olmaz. TB-216

Kirlenen namuslar hep namusu kirletenin kanıyla temizlenir; yani pislikle yine o pislik temizleniyor. TB-220

Niçin “Cesaret de bekâret gibidir, bikez yırtılmaya görsün... “ demişlerdir...SN-122

Büyük bir tarihçi şöyle demiş : “Tarihten alınan en büyük ders, insanların tarihten ders almadıklarının anlaşılmasıdır.” SN-125

“Kaçan, kovalayandan yeğîn koşar!” denilirse de, bu kez öyle olmamıştı.
YNYNY-14

-Eee, boşuna dememişler, mapus damı mekteptir diye... O da dersini aldı.
YNYNY-238

Her yalan içinde bir gizli gerçek taşıyor, her uydurma da doğruyu gizliyordu.
TY-84

Köroğlu'nun dediği gibi, “Delikli demir icat oldu, mertlik bozuldu.”TY-121

-İnsan insana benzer... “İnsan çift yaratılmış” derler... İyice bakın bana! diyerek kadına yüzümü uzattım. TY-209

“Bütün gerçekler, gerçek olmadan önce birer hayaldir.”TY-409

Gerçekte her yaşam, bitirilmemiş bir işle, tamamlanmamış bir sözle son bulur.
TY-425

Aziz Nesin'in romanlarında tespit edilen ölçülü sözlerin bazılarının anonim bazılarının ise sözün sahibine gönderme yapılarak kullanıldığı görülmüştür. Yazarın bu sözleri az sözle çok şey anlatmak veya okuru düşündürmek amacıyla kullanmıştır. Roman kahramanlarının konuya ilişkin kullandığı ölçülü sözler, anlatımı güçlendirmekle birlikte anlatılmak istenen düşünceyi pekiştirmektedir.

2.1.4.6. Yeminler

Türkçe Sözlük'e göre ant, “ 1. Tanrı'yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olay doğrulama, yemin 2. Kendi kendine söz verme.” olarak tanımlanmaktadır.(Türkçe sözlük 1998: 115) Anonim halk edebiyatının ilk örneklerinden olan antlar, toplumun gelenekleriyle, inançlarıyla, tarihiyle ilişki içerisinde olduğundan başlangıç dönemlerinde daha çok kutsal sayılan yer ve gök üzerine yapılmıştır. (Alptekin 2009: 24)

Romanlarda İslam inancının etkisiyle Allah üzerine yapılan yeminlere rastlanmıştır. Roman kahramanlarının yemin etmesinin sebebi karşıdaki kişiye kendini inandırmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bazen yazarın yeminleri eleştiri unsuru olarak kullandığı da görülmüştür. Roman kahramanlarının yemin ederken Kur'an'a, tabancaya, ekmeğe el basma gibi pratiklerinden yararlanması Türk toplumunun yemin geleneğine ilişkin bilgi vermektedir.

Muhelif Kadir Efendi, şoför İğri Nuri'ye kızlarının serencamını anlatmaya başlamadan, ortaya bir somun, bir kuran, bir tabanca, bir de tahta çubuğa takılı kâğıt bayrak getirmiş. Bu dördünün üstüne el bastırarak, anlattıklarını kimseye söylemeyeceğine, İğri Nuri'ye yemin ettirmiş. Z-45

Yeminler, inançlarla birebir ilişkilidir ve bu inanç sistemine bağlı olarak özellikle İslam dairesinde *vallah billah* şeklinde Allah adına yapılan bu söz kalıpları dinî olarak pek çok anlam ifade etmektedir. Nesin'in romanlarında özellikle *vallahi billahi* şeklinde yapılan yeminlerin sıklık teşkil ettiği görülmüştür.

Vallahi öyle özledim ki... GK-110 (ŞÇH-182; TB-5; SN-143; YNYNY-15)

Zübükzade İbraam Bey'in her yalanına “Gördük, duyduk, **vallah billah** doğru” diye yemin edeceğiz. Z-131

Aman çavuşum, diyor, elini kana bulayan **vallaha da, billaha da**, tallaha da Deli Celil... Z-189 (GK-31; Z-88; YNYNY-16; TY-314)

Ben bu adama **vallahi de billahi** de klark mlark çekmedim. TB-30 (YNYNY-91)

Fakat bişey söyleyeyim mi, işte sana **yemin, hem vallahi hem billahi**, hani o soyunduktan sonra ışık göbeğinde toplanıyordu da, göbeğini döndürüyordu ya, ben daha o göbeği ilk görüşümde “Yahu bu kadın imkânı yok yabancı olamaz, bu göbek bizim yerli göbek...” dedim ve tanıdım. TB-86

Yavrum, oğlum, **allaşkına bırak**...Cellecelalüh... TY-314

Aziz Nesin romanlarında bulunan yeminler, Allah üzerine edilenlerin dışında canlı, cansız ve soyut varlıklar üzerine de yapılabilmektedir. Yazarın roman kahramanlarını kalıplaşmış yemin örnekleriyle konuşturması onların halktan biri olarak algılanmasını sağlamaktadır.

Vallahi billaâhi, şuradan şuraya **sağ salim gitmeğe kısmet olmasın**, sizi tanıyamadım. KOEH-46

Bundan sonra **anam avladım olsun**, bu eve adım atarsam!..KOEH-50

-**Bütün varlığım üzerine yemin ederim**... Seni elinden tutup meşhur bir sanatkâr yapmazsam, bana Baha demesinler... KOEH-55

Çok affedersiniz, **yemin ederim** ki gizli bişey konuştuğunuzu bilmiyordum. GK-112

Adam **yeminler etti**. ES-44

Namusun üzerine doğru söyle, kaç yaşındasın? S-41

Çoluğunun çocuğunun başına söyle, böylece demedi mi, sen de bizimle duymadın mı? Z-93

Vallaha olamaz, billaha da olamaz, tallaha da olamaz, **üçten yediye şart olsun olamaz**...Z-212

-Söyle İsmail Efendi, **Allahına, Peygamberine doğru** söyle, aha böylece dedim mi, demedim mi? Z-254

Dinine **imanına doğru** söyle, **ırzına namusuna doğruyu** konuş. Allahına, **kitabına söyle!** Z-255

Yemin billahi ettim kimseye söylemeyeceğime. TB-123

Bu kez bizim muhtar, **şart olsun diyerek karısının üstüne yemin bastı**; paralar tırnk ödenecekmiş. YNYNY-100

Yaşar,-Param **varsa ciğerime yapışsın!** diyerek parası olmadığına **yeminler etti.** YNYYN-250

Yeminler, Tanrı veya kutsal bilinen bir şeyin üzerine söylenen kalıplaşmış sözlerdir. Yeminlerin eski kültür, inanç ve geleneklerin etkisiyle günümüze gelen birtakım uygulamaları romanlardaki örnekler aracılığıyla saptanmış olup kutsal sayılan pek çok şeyin üzerine yemin edildiği görülmüştür.

2.1.4.7. Selamlaşma ve Vedalaşma

Selam, binlerce yıl önce yaşamış ilkel toplumların oba-kabile içinde kullandıkları ulusal bir paroladır. Selamlaşmada, “Sizi gördüğüme memnun oldum, benden size kötülük gelmez, dostluğumuz sürüyor gibi...” anlamlar yüküdür. Türk İslam geleneğinde yürüyen oturana, bir yere giren içeridekilere, atlı yayaya, küçük büyüğe selam verir. (Akalin 1990: 47)

Şöminede biçimli yığılmış odunları başıyla selamlayarak, Hoşgeldiniz efendim... dedi. GK-73 (ES-101; Z-29)

“Bırak düzüyü ana, selâmını almayacağım ya, selam Allahındır. Ondan kabul ediyorum” dedi. Z-17

Zübükzade İbraam geldi; selamı bastı:-Selâmünaleyküm...Herkes yüzünü eğdi, yarım ağızla fisladı:-Ve aleykümselam...Z-32

Beni eve götüren akrabamın kızı, bir çocukla tanıştırdı; zayıf, şaşı, gözlüklü bir çocuk. El sıkıştık. Adını sordum. ŞÇH-98

Vay efendim... Gözlerimiz yollarda kaldı. Buyrun, buyursunlar efendim... Hoş geldiniz, safa geldiniz, safalar getirdiniz... ŞÇH-170 (TY-112)

Bulursanız benden de selam söyleyin, doğrusu çok iyiliğini görmüşümdür, anlatın kendisine, olmaz mı? TB-12

Hasan Bey'i görecek misiniz? Çok iyi. Lütfen selâmlarımı ve hürmetlerimi söyleyin. TB-111

Uzaktan gülümseyerek selam verince, beni hatırladığına sevindim. TB-248

Beni görünce, “Hoşgeldin Yaşar oğlum,” dedi ama, bir buruk dedi. Eline varıp öptükten sonra,-“Hoşbulduk,” dedim. YNYYN-54

-Esselamünaleyküm... dedi. Yine aldırmadım. Bu kez,-Duymuyor musun selam veriyorum, Allahın selamı... dedikten sonra “esselamünaleyküm” diye çok daha yüksek sesle bağırdı. TY-226

Yanındaki adam, -Selamünaleyküm...dedi. -Azkalsın “aleykümselam...” diyiverecektim de her iş bozulacaktı. TY-231 (Z-127)

Beni görünce, ilkin ne yapacağını, ne söyleyeceğini şaşırıldı. Sanki, utanılası bir durumda suçüstü yakalanmış gibiydi.-Merhaba efendim... dedi. TY-270

Selam, insan ilişkilerinde, konuşmayı başlatan karşılama sözüdür. Selam, iyi niyetin bir göstergesidir. Her toplumda farklı selamlaşma usulleri bulunmakla birlikte geçmiş kültür ve inanç esasları bu usulleri etkileyip şekillendirmektedir. İnsanlar arasında ilişkiyi başlatan selamlaşma, Aziz Nesin romanlarında, “hoşgeldiniz”, “merhaba” ve “selamünaleyküm” şeklinde tespit edilmiştir. Türk toplumunda ve İslam dininde selamlaşmanın önemi büyüktür. Toplumsal birliğin ve bağın güçlenmesinde yetkin bir yere sahip selamlaşma farklı toplumlarda farklı davranışlarla icra edilmektedir. Romanlarda selamlaşmaya ilişkin çeşitli örneklere rastlanmakla birlikte yazarın Türk kültür dairesinde değerlendirilen selamlaşma biçimlerini kullandığı görülmektedir. Nesin’in Türk selamlaşma geleneğini iyi bildiği örneklerle sabit olup kullandığı selam biçimleri, kahramanlarını yakın çevremizde görebileceğimiz kişiler olarak algılamamızı sağlamaktadır.

Vedalaşma, bir yerden ayrılırken karşılıklı esenlik ve selam dileme eylemine denir. Nesin’in romanlarında İslam kültürünün etkisiyle oluşan vedalaşma biçimlerinin sayıca fazlalığı görülmektedir.

Haydi, bize müsaade... **Allaha emanet olun...** Sabri Bey, Sıdika Hanımı, merdivenlere kadar uğurladı. KOEH-120

-**Allasmarladık...-Gülegüle...** GK-44 (DM-47; Z-27; ŞÇH-131; TB-12; YNYNY-244; TY-185)

Alacağın cevaba göre hareket edersin... Benden iyilik bu kadar... **Hadi eyvallah...** GK-61 (TB-190; YNYNY-244)

Ama giderken **allasmarladık** bile dememişti. GK-86 (DM-47; TY-260)

-Uyudum ama, kendiliğimden uyuyakalmışım... Yoksa senin hünerin yok bunda... **Görüşmek üzere...** GK-146 (ŞÇH-29)

Hepinize candan **selamlar**... Sana da üstün başarılar dilerim. ŞÇH-49

Hoşça kal sevgili kardeşim Ahmet. Beni mektupsuz bırakma, olur mu? ŞÇH-67
Büyükbabamla babam, onu geçirmek için kapıya geldiler. El sıkıştılar. Sana ve bütün arkadaşlarıma **selamlar eder**, hepinize başarılar dilerim. ŞÇH-133

Bütün arkadaşlara özlemle **selamlarımı yollarım**. ŞÇH-209

Selâmetle aslanım... Yerimizi öğrendin artık, gene gel, beklerim. TB-66

Mümtaz Bey'e, **hürmetlerimi söylersiniz lütfen...** Arzı hürmet ederim. TB-140

Hadi **bay bay** deyip gitti. TB-225

İkinci namazını da kıldıran İmam'ın elini öperek onu **uğurlardı**. YNYNY-12

- Otobüs kalkmak üzere... Savcı Beyle vedalaşamayacağız. Kendisine **gözlerinden öptüğümü söyleyin...** dedim. TY-335

Nesin'in romanlarında Allahısmarladık, güle güle, görüşmek üzere, selamette, selamlar, hoşça kal, bay bay, eyvallah ayrılma kalıplarının yanında vedalaşırken gerçekleşen davranışlar da tespit edilmiştir. Bazı vedalaşma kalıplarında İslami bazılarında Batı'nın etkisiyle dilimize gelen yeni biçimlerin romanlarda yer alması, toplumun kültürel değişimine ilişkin bilgi sunmaktadır. Ayrıca roman kahramanlarının eski ve yeni vedalaşma usullerini birlikte kullanması eleştiri ve mizah amacıyla yapılmıştır.

2.1.4.8. Argolar

Aktunç göre argo, genel ve alan argosu olmak üzere ikiye ayrılır ve alan argosunu; insanın kendi sosyal çevresinde genel olarak toplumun özel olarak yaşadığı topluluğun içinden ayrılmak veya korunmak arzusundan yola çıkarak yaratılmış ve özümsemiş deyimler bütünü şeklinde tanımlarken; genel argoyu ise sözcük hazinesinin zamanla oluşturduğu toplam sözcük ve deyim dağarcığı ile bu birikime dayalı konuşma biçimi olarak nitelendirir. (Aktunç 1998: 16) "*Toplumda belli bir gruba veya sosyal bir sınıfa mahsus olan ve genel dilin koynunda asalak bir kelime hazinesi bulunan konuşma sistemlerine argo adı verilir, hırsız argosu, talebe argosu, asker argosu, artist argosu, umumhane argosu vb. gibi.*"(Develioğlu 1980: 9)

Betül, Şerife Hanım'la çok ağırdan konuşuyor, hanım hanımcık... Benimle konuştuğu gibi argo üstüne değil... TB-64

-Hani ne demişler: “Bir avuçluk çanağın, bilmezsin ne yapacağın... “ işte o hesap... Bundan sonra cezaevi argosu üzerine uydurulmuş özgün deyimlerle sözlerini süsleyerek konuşmalarını sürdürdüler. SN-31

Hani ne demişler: “Mal kısmetten çıkınca, uçkur dokuz yerden koparmış... “ SN-32

Abanmak

Akşam iş paydosunda Topkapı tramvayına asılan yolcular gibi, sırtıma abanmıştı. KOEH- 53 (DM-150; GK-27; ES-68; TB-103; YNYNY-131; TY-265)

Abayı yakmak

Oğlum, kalakala bir evlâtlık parçasına mı kaldı diye, anam Şükran’a abayı yaktığımı duyarsa, kahrından ölür. TB-55

Abazan

Efendi giyinişli, kibar görünüşlü hovardalardan başka işi azitan abazanlar kadınlara salt söz atmakla ve dil sarkıntılığıyla yetinmeyip, dillerinden başka elleriyle de sarkıntılıkta bulunmakta, saldırmakta, kadınların butlarını çimdiklemekte ve kadınları parmaklamaktaydılar. SN-151

Âdem baba

“*Hayatta hiçbir şeyi olmayan, kimsesiz sersem.*” (Aktunç 1998: 30)

Gardıyanlar, ellerinden geldiğince Berber Hayri’yle yüz yüze gelmekten çekiniyor, kendileri kapalının dış kapısında bekleyip, Âdem babalardan biriyle yemeğini içeri gönderiyorlardı. SN-116 (TY-269)

Ananın örekesi

İstersen bir dene... Dene de gör ananın örekesini... TB-196 (YNYNY-184)

Anasının gözü

“*Çok kurnaz, çok açığöz, dalavereci, hinoğluhin.*”(www.tdk.gov.tr)

Anasının gözü denilen tiplerden olan Cezayirli bigün,-Sana sevabına bir iyilik yapmak istiyorum Sait, demişti, bin frank verirsen sana bu iyiliği yaparım. GK-17 (TB-59)

Andaval

“*Saf, kolayca kanan kimse.*” (Aktunç 1998: 40)

Parası çok ama, andavallının biri. KOEH-89 (ES-111)

Askıntı olup

Ne zamandır bana askıntı olup duruyordu, ama son zamanlarda beni atlatmaya başladı. GK-43

Aşırmak

-Aşıramaz. Yabancı dil bilmez ki, aşırısm. S-99

Atlatmak

Ne zamandır bana askıntı olup duruyordu, ama son zamanlarda beni atlatmaya başladı. GK-43

Avanak

Biz avanak değiliz de neyiz? Z-167 (YNYNY-97)

Aynasız

Aynasızlarla hamallar görmesinler. ES-49

Balta olmak

Yani Betül Hanım'a iyice balta olmuş...TB-115 (GK-262)

Basmak

Bas git ulan, cehennem dibine kadar...TB-301

Bitmek

Hepsine boş verir, ille bu izbandud gibi herife biterdi. KOEH-74

Bombası patlamak

Nasıl olsa bugünlerde bombası patlar, elimizi çabuk tutalım da, musluk akarken küpümüzü dolduralım... diyordu. TY-204

Boylamak

Camgöz herifi öldürmesi gerekirken, günahsız çocuğunu, istemeden boğmuştu; buyüzden de cezaevini boylamıştı. SN-48

Boynunu kırmak

Yıkıl ulan! Kır boynunu...TB-301

Bozum olmak

Ne yalan söyleyeyim, Osman'ın bozum oluşuna içimden sevindim. ŞÇH-66 (TB-113; YNYNY-240)

Cartayı çekmek

Neyse aslanım, bu anlattığım işlerin olmasından sonra, ayına kalmadı, o moruk doktor cartayı çekti. TB-57 (SN-27; YNYNY-221)

Cavlak

Sinirlerini yatıştırmak isteyen Hasip Ferferik denize dalıp kafasını çıkarınca, cavlak başı pırıl pırıl parladı güneşte. GK-8

Çakmak

Sen bu sanat dalgasından çakmazsın. S-37 (GK-18; TY-135)

Çaktırmak

Bu sözlerinden belli ki, polis benim demindenberi söylediklerime inanmamış, belki de çaktırmadan kendisiyle dalga geçtiğimi sanmıştı. YNYNY-260

Çarık

Yalnız yankesiciler şimdilik çalışmıyor, soyacakları adamları, yani çarıklarını yürütecekleri enayileri kollayıp gözleyip, kestirip siperde duruyorlardı. SN-152

Çivilemek

Bu vali, beni de başkaları gibi bilir de haşlamaya kalkarsa, ben bu herifi çivilerim. Z-52

Dalga

Oradan uzaklaşırken:-Bu ne dalgadır Andon? dedim. ES-57 (S-48; YNYNY-103)

Dalga geçmek

-Canım Emin Efendi, dedim, sen de inandın mı, dalga geçiyorum Zübük'le anlamadın mı? Z-155(YNYNY-116;. TY-34)

Dalmak

Atlet fanelası, don ve postallarla da bir yarım tur attıktan sonra bizim koğuşa daldım. TY-29(YNYNY-106)

Dam

“*Tutukevi, hapishane.*” (Aktunç 1998: 84)

Zübük'e değil, şu iki garibe acırım... dedi, damda çürür fukaralar... Z-175(SN-47; YNYNY-140;TY-120)

Dam Ağası

Eskiden Tophaneli İlhami'nin, dam ağalarının buyruğuyla bikaç kuruş karşılığında cezaevlerinde adam vurduğu biliniyor. SN-50

Damlamak

Devrisi gün, sabahtan eve damladık.Z-237 (YNYNY-72)

Dehlemek

İşte nah şuraya yazıyorum, bu namussuz tüm kasabanın tapusunu üstüne geçirir de bizi burdan dehler. Z-131 (TY-69)

Delğe tıkmak

Kaç kere yakaladılar bunu. Tıktılar delğe, sonra attılar tımarhaneye... TB-296

Dellenmek

Deli Celil essahtan dellenmiş ki, daha önünde durulmaz herifin. Z-113

Demlenmek

Denize karşı hafiften demleniyoruz. TY-96

Dikizlemek

Göz ucuyla da Sait'i dikizliyor, ne yapacak diye merak ediyordu. GK-95 (ES-57;TB-57; SN-23; YNYNY-27)

Duman etmek

Bağırıp çağırrsa, hatta toplu tabancayı çekip ortalığı duman etse, karşısına bizden de bir başka yiğit belki çıkar. Z-144

Düzmek

Duyduğumuza göre karı takımıyla arayı düzmüşsün...TY-158

Enayi pilakisi

-Ulan enayi, pilâkisi, dedi, dilencilik fena şey mi? ES-64 (GK-39)

Enselemek

Sabikalı olduğundan, hakaret yazılı mektupları postaya verirken enseliyorlar. TY-86

Eşek cennetine yollamak

Kör Nuri ile Deli Celil, seni eşek cennetine yollayacaklardı... Z-177

Gamatoyu basmak

Öyle sunturlu söver ki, öyle bir gamatoyu basar ki, ne yakası açılmadık küfürler abicim, hiç duyulmamış... TB-296

Hacamat etmek

Atatürk büstüne onun saldırdığını söyleyerek, anasından emdiği sütü burnundan getirtmiş, herifin kabadayılık damarını polislere hacamat ettirmiştim. TY-363

Hamam oğlanı

Aman hoca, seni hamam oğlanına döndürmüşler; yoksa dahası da yar mı? Z-245

Hanım evladı

Ne zırlayıp duruyorsun hanım evlâdı? ES-32

Hava almak

“Ama geçenki karşılama töreninde, biz büyüklerimizi omuzlarımızda taşırken, burda kurban etleri kapışılmış, biz de hava aldık...” dedi. YNYNY-102 (TY-157)

Haydut

Bu öyle bir telaştı ki, Sait’i haydutlar kaçırsalar da, parça parça edip her bir parçasını aileden birine verseler, yine de normal insanlar bu telaşın onda birini bile aşırı bulurlardı. GK-186

Herif

Allah’tan, şu çıyan sarısı herif bir futbolcu olsaydı da karşımda oynasaydı, namussuzum, kuyruk sokumuna bir şutta herifi malul gazi etmezdiysem, bana da Duvar Ahmet demesinler. GK-54

Herkese şapır şupur, bize gelince yarabbi şükür

Herkese şapır şupur, bize gelince yarabbi şükür... SN-37

Hımbıl

Telefonu kapadıktan sonra, akli başına gelen Mehçure Hanım, telefonda konuşan hımbılın, kızının koca adayı diye bulduğu enayi olabileceğini anladı. GK-47

Hırbo

Duvar Ahmet,-Vay hırbo, dedi, ulan ben bu herifi bulurum... GK-55

Hır çıkarmak

Bu umursamazlığa canı sıkılan Sevim’in yeni bir hır çıkaracağını anlayınca da, yanlarından gitti.GK-159

Hır çıkmak

Maç öncesi bir hır çıkmaması için kimse onlara bişey demiyordu. GK-282

Hıyarağası

-Kız, sen hiç merak etme, dedi, ben o hıyarağasını bulurum, genç bir kızı sinema locasında kandırmak nasıl olurmuş, ben ona gösteririm. GK-56

Hop dedik

-Hop dedik ağbiii... diye Yaşar’ın cevabı duyulunca, koğuşun sis düdüğü sesli eski sabıkalısı,-Yahu bu Yaşar amma da açıldı... dedi. YNYNY-238 (TY-25)

İrzi kırık

Deryalar mürekkep, ormanlar kalem olsa, bu ırzı kırığın vafına yetmez, Bey. Z-11

İç etmek

Ancak ipi eline alınca, çamaşır ipinden az daha kalınca ve ancak bir keçi bağlamaya yeter uzunlukta olduğunu görüp, “Bre godoş namertler, hadi zeytinyağını iç ettiniz, ulan asılacak adamın ip hakkı da yenir mi!” diye içinden geçirip ne yapacağını bilemedi. SN-144

İlik

Anasının ipini satmışlardan biri, yanındakini dirseğiyle dürterek,-Oğlum, gene Kürt Kâmil’e gün doğdu, şu yavriye bak... ilik, ilik namussuzum... dedi. SN-14

İrişi kırmak

Bundan önceleri kaçtı denedik bunu; paraları peşin dersek, parayı alan karşılamaya gitmeden tüyüyor, parayı alan irişi kırıyor, parayı alan arabasını çekiyor, parayı alan savuşup gidiyor. YNYNY-103

İşini bitirmek

Haydi doğruluk uğruna katlandım, kırkar santim, kırkar santim istimlâk ede ede, matbaayı dümdüz eder, işini bitirirler. S-84 (TB-29; SN-57)

Kafayı çekmek

Kaymakam da çekmiş kafayı, çekmiş kafayı, az önce düşmüş döşeğe. Z-96 (TB-281; SN-155; TY-99)

Kafayı tütsülemek

Öyleyse oğlum, var git surdan iki şişe rakı al da o herif namazı bitirmeğe gayret verirken, biz de kafaları tütsüyelim. Z-188

Kafese koymak

Karım da beni böyle kafese koymuştu. KOEH-44 (YNYNY-23)

Kafeslemek

Bir kaç sene sonra zengin bir herifin kızını kafesler, onunla evlenirim. ES-47 (Z-169)

Kalayı basmak

Kime olsa basar kalayı, afedersin, annadın mı... TB-295

Kalleşlik

Ulan Kürt Kâmil, bizde kalleşlik yok, hasmını derin uykuda bastırmak yok, düşmanını arkadan vurmak yok, on kişi birden çullanmak yok... SN-57

Kamış

Cezaevinde sahte evrak düzenleyerek devleti izrar suçundan hükümlü olarak bulunan 192. doğumlu S...B... adındaki şahıs, kamışının kökünden kesilmesinden şikâyetçi olarak cezaevi revirine gelmiş ve yapılan muayenesinde penisin kökünden tam olarak ampüte olduğu görülmüştür. SN-107

Kantarlıyı basmak

Diye kantarlıyı basıyordu. KOEH-73(GK-279; Z-245; YNYNY-88)

Kart hovarda

İyi ki Sevim orda değildi, yoksa böyle bir geceyi rezil edecek bir çingar çıkarır, bu kart hovardanın başına bişey fırlatırdı. GK-81

Kasnaklamak

Hani nerdeyse kızı arkasından kasnaklayacak. YNYNY-131

Kaşarlanmak

Paris'in kaşarlanmış sokak kızı, birara iki erkeğin arasından kalkmış olduğu için, Sait Sarıoğlu'nun eline öbür erkeğin bıyıkları gelmişti. GK-20 (TY-352)

Katakulli

Şu Selâhattin Ağabey'in ne katakullici olduğunu bilmesem, dediklerine inanıvereceğim. S-109

Kayıntı kıyak

Beyimin yemekleri de lokantadan geliyor haa... Kayıntı kıyak... SN-32

Kazıklamak

Siz beni kazıklıyor musunuz? ES-14 (GK-14; TY-68)

Kertici

Böylesine sıkışık kalabalığı fırsat bilen kerticiler büyük bir çabayla önlerine geçirdiklerini, sözde belli etmemeye çalışarak ve önlerindekiyle ilgilenmiyorlarmış gibi başlarını başka yana çevirerek, kertip şenliğin tadını çıkarıyorlardı. SN-151

Kestaneyi çizmek

"Çizdim kestaneni kaleci!" YNYNY-324

Keyfi gıcır olmak

Bizim de sanki tuzumuz kuru, keyfimiz gıcırmiş gibi, girdik Gülhane Parkı'na.
YNYNY-314

Kıtıpiyoz

Herkesin beş duygusu vardır, en kıtıpiyoz şairin bile en az yirmi beş duygusu vardır.S-79 (TY-413)

Kıyak

İki heriflen bir de kıyak karı vardı içerde. KOEH-71 (TY-99)

Kız kurusu

Otuzunu geçmiş kıza genç kız değil, evde kalmış kız kurusu derler... GK-8

Kitap gibi

Kerkenez Sevim'in vücudu göz doyurmazken, İspanyol Aysel'in "Kitap gibi kadın, çevir çevir oku!" dedikleri einsten, el avuç doldurur, göz doyurur bir vücudu vardı. GK-275

Kocakarı

Sizin ikidebir aile aile dediğiniz, şu saçları da, dişleri de dökülmüş bisürü morukla, müzelik kocakarılar değil mi? GK-70

Kodes

Kodesten daha yeni çıktım. KOEH-71 (YNYNY-253; TY-119)

Kuzum

Sait'in yanında oturan yaşlı adam,-Kuzum, bu bizim belediye başkanı kimdir? diye sordu. GK-167 (ŞÇH-41)

Leşini sermek

Kürt Kâmil'in leşini sermek için gerekli aracı kendi elleriyle yapacaktı; nasıl yapılacağını da çok iyi öğrenmişti, hem de Kürt Kâmil için yapa yapa... SN-52

Lolo

-İç ulan şeyoğluşey, bize de mi lolo! demez mi... TY-117

Madik atmak

İçinden "Ben bu kadına öyle bir madik atayım ki, ölümünden sonra beni hiç unutmasın!"TB-22 (TY-344)

Madik oynamak

-Sen düzenbazın birisin, dedim, bize madik oynarsın. ES-43

Mangır

Yoksa moruğun mangırlarını mı yürüttün? TB-121

Mano

İkinci kısım koğuşlarında oynanan kumarın manosunu o toplar. SN-15

Mapus damı

Kaç kez mapus damına girip çıkmıştı. SN-35

Mayna etmek

Sonra, amana geldi de, Dünder Dubara da ortalığı mayna etti. GK-251

Maytap geçmek

-Ka, beniyle maytap geçoorsun? KOEH-76

Metelik

Ceplerimi karıştırdım, metelik yok. KOEH-24

Moloz

“Senin gibi ne molozlar, ne kozalaklar elimizden geçti, çıkar parayı!” dediler.

Z-244

Mortayı çekmek

Genç kadının çılgınlığını duyup tatlı uykularından fırlayan komşular, merak etmişler, kurdun kuşun bile uyduğu gecenin bu saatinde, yaşlı kocanın şeytan aldatmacasına kapılıp zora gelerek mortayı çektiğini, genç kadının da koynunda yaşlı herif cesedi görüp korkudan çılgık attığını sanmışlardı. SN-26

Moruk

Oradan ayrılırken kız; “Beni tanıdın mı moruk?” dedi. ES-21 (GK-7; Z-244;TB-21; YNYNY-65)

Moruklamak

Bak, mesela moruklamış adamlar vardır, boyuna zamparalıklarını anlatırlar. GK-128

Mostra

Bu zenaatta ustalık, mostra çıkarmak bir, tatlı dil iki, malı süsleyip düzgünlemek üç... YNYNY-162 (ES-68)

Mostralık

-Sen onun vitrinine bakma, dedi, mostralık malları üste çıkarmış...KOEH-14

Nah

-İşte benimle evlenmek isteyen çocuk bu, nah karşıdaki... dedi. GK-39 (TB-54; YNYNY-38)

Nalları dikmek

İmdadına yetişmesek nalları diktiydin. Z-177

Numarasını göstermek

İdamlık Hadi: Göster numaranı, dedi, bak bu iki delikanlı da bizim işte çalışacak. ES-46

Orostopolluk

Bunda bir orostopolluk var ya, bakalım ne? Z-38

Otlakçılık

Artık otlakçılıktan vazgeçtiği gibi, koğuş arkadaşlarına çay kahve bile ismarlıyordu. YNYNY-13

Palavra atmak

Eşref durmadan palavra atıyor kızlara. TB-152

Pangınot

Alucan'lı Sabri Ağa pangınotları çıkarıyor. Z-21(TY-254)

Papel

Bana elli papel ver de gideyim artık!..KOEH-50 (YNYNY-96; TY-70)

Pas vermek

Kerkenez, Sait'e pas vermek için, içini çekerek, -Evet... dedi. GK-26 (TB-84)

Patakoz

Haniya, lobyaya verelim, lobyaya... Tabağı beş patakoz...YNYNY-50

Piliç

Böyle piliç gibi, keklik gibi kız bırakılır mı? GK-115

Pineklemek

Evde pineklemekten usanmıştı. ŞÇH-48

Pişkin

Bu işlerde çok pişkin olan hekim, bozuk saate bakan bir saat tamircisi gibi,- Kolay, dedi, hiç üzülmeysin, tamir ederiz... GK-9

Piyastos olmak

Yoksa subay elbisesiyle mi piyastos olmuş? TY-45

Posta

O da, kasabalarındayken amcasının yengesini hergün üç posta sopaladığını, engel olmak isteyenlere “Benim nikâhlı karımdır, ister döverim, ister severim, ister asarım, ister keserim, size bok yemek düşer!” diye bağırdığını anımsadığını söyledi. SN-71

Postalamak

Berber Hayri bahçeye çıktığında, çoktan Kürt Kâmil’i postalamışlardı. SN-58

Rampa etmek

Daha otomobilde rampa etti. Elini omuzuma attı. KOEH-50

Sallamak

Ama o yine beni sallıyor. GK-43

Sarı kız

-Kelleyi çekmişim, sarı kıza da yumulmuşum. KOEH-72

Sepetlemek

Hele, bir hır çıkartmadan onu burdan sepetlesin, gerisi kolay... SN-89 (YNYNY-25; TY-121)

Sınıftan çakmak

Çoğu da sınıfta çakmış. S-107

Sotaya getirmek

Düzenler kurularak, izlenceler yapılarak, sotaya getirerek, dar yerde kısıtarak, amansız yakalayarak, arkadan vurarak, derin kan uykularındayken adam öldürülürdü. SN-51

Sövüşçülük

Çünkü, eski bir eroineydi. Eroin bulabilmek için “söğüşçülük” yapardı. TY-416

Şapşal

Sevim’in bu şapşal zengin oğlanla istemeye istemeye nişanlandığını anlamışlardı. GK-82

Şeytanı bol olmak

Erkeksi bir davranışla rüzgâr gibi içeri girip,-Şeytanınız bol olsun çocuklar... dedi. GK-282

Taş kafa

İşte böyle beyinsiz, taş kafa bir oğlandı. ŞÇH-42

Tava getirmek

Satılmış, kızını tava getiremeyince, içtihat filan gibi bir laf söyleyip kızdan o kitabı istedi. YNYNY-132

Temizlemek

Ben bu Zübükzade denen alçağı bugün temizleyeceğim. Z-22

Tezgâhı kurmak

Ama Sabri Bey, siz zaten maşallah, tezgâhı kurmuşsunuz. KOEH-115

Toka etmek

Eline toka ederler birkaç lira. “Hadi Yampiri Karı, şuna söv!” derler, söver. TB-295

Tongaya düşmek

Maksadın kadın oldum diye aldatıp, beni tongaya düşürmek. KOEH-21

Topu atmak

Baktın bir gazete, bir dergi topu atıyor. S-67

Tornistan etmek

Adam şaşırđı: -Tornistan mı idirsen?..KOEH-16

Toslamak

Öyle biçimsiz yerlere toslamam...KOEH-72 (YNYNY-180)

Toz

“Biz de çok denedik, paraları sonradan vereceğiz diyorlar; işleri görüldükten sonra, hepsi toz, ortada kimse yok ki paramızı ondan alalım.” YNYNY-103

Toz etmek

Ali herife bir küfür savurdu,-Ulan biz onu toz ederiz, dedi. ES-46 (S-99; Z-189; YNYNY-304)

Tozutmak

Şöyle bir ustanın suratına baktım; ya benimle alay ediyor, ya da herif tozutmuştu. S-51 (Z-154; YNYNY-30)

Trink

Filmi yapar yapmaz, trink paramı avucuna saymazsam o zaman söyle... KOEH-118 (SN-138)

Tünemek

Bahçede hepimize yetecek sayıda ağaç olmadığı için ben birinci kat pencere demirinden duvara, oradan da su borusuna tırmanarak bir kirişin üstüne tünedim. ŞÇH-53

Tüy

Baksanıza cıvıl Yaşar nasıl tüyü düzdü... YNYNY-17

Tüymek

Olur ama parayı peşin veremem, demişti, çünkü kadınlar parayı peşin alınca beni düdük gibi ortada bırakıp tüyüyorlar. GK-17

Uçlanmak

“Hadi bakalım on lira daha uçlan!” diyor. TB-297

Ufalamak

Ben de ondan cesaret aldım:-Ufalarız ulan onu biz, dedim. ES-46

Üç buçuk atmak

O zamanlar sıkıyönetim gazinoları sık sık kapattığı için, paşa deyince, patron nah üçbuçuk atıyor... TY-98

Vidası gevşemek

Kraliçe olmak ümidiyle Feşafeş’in vidaları gevşemiş. TB-48

Voliyi vurmak

Ne olduğunu sordum.-Vurduk voliyi... dedi. TY-199

Volta almak

Alın voltanızı!..ES-57 (S-124; TB-301)

Volta atmak

Kürt Kâmil yatağında olmadığı, koridorda volta atmadığı, kumar oynamadığı ve oynatmadığı zamanlar burada oturur, konuklarını da burada ağırlardı. SN-18 (YNYNY-26; TY-51)

Volta vurmak

Önünü kapayan iki çiçek tarhi arasında, hızlı adımlarla volta vuruyordu. DM-105 (SN-38)

Yandan çarklı

Yürürken, arkası basık, yüksek ökçeli yemenilerinin topuklarını tıkırdatır olmuştu ve durmadan omuzlarının birini ileri, birini geri oynatarak sanki yandan çarklı olmuştu. SN-38

Yelloz

Benim gibi, bir yellozun uğruna rezil rüsvay, aşk yoluna kepaze olmadan, sevdanın ne olduğunu nereden bileceksiniz? KOEH-3

Yestehlenmek

Yatır üstüne töbe, yestehlemiş namussuz. Z-215

Yolmak

Erkekleri ayrı yolar, kadınları ayrı yolar. KOEH-94 (GK-171; TY-98)

Yumulmak

Birinci koğuşun hükümlüleri öbek öbek toplanmışlar, sarı kız dedikleri esrara yumulmuşlardı. YNYNY-343

Yutmak

Onların da söylemek istedikleri şey var ama ne yapsınlar, bu resimleri koyup yutturuyorlar. S-58 (YNYNY-48)

Yuvarlamak

Üst üste üç kadeh rakıyı yuvarladım. KOEH-74

Yükünü tutmak

Herif yükünü tuttuktan sonra, karısını boşayıvermiş, yani yıkayıp elinin kirini akıtmış. TY-347

Yürütmek

Karılar bulduklarını almışlar, aramışlar taramışlar, astara dikili keseyi bulamadıklarından onu yürütememişler. Z-243

Zagon

Üçlü zagonu hiçbir zaman bozmayacağım. TY-122

Zamazingo

Kolunu uzatıp açtı: "İşte böyle... Tık diye açılır bu amazingo." YNYNY-66

Zarına bakmak

Arasıra zarlarına bakarım. KOEH-114 (YNYNY-125)

Zımbalamak

Benim kaleye gol atanlar sevinç içinde bağırıp çağırıyorlar:"Nasıl zımbaladım, öf bee!" YNYNY-324

Zırtapoz

Ulan bu zırtapozu kim koydu buraya?.. TY-66

Zilliği kırmak

-Ama sen zilliği kırdın, dedim. ES-52

Zom etmek

Ertesi gece tekrar herif bara gelsin istiyorsan, herifi otelde tekrar içkiye oturtur, zom edersin. KOEH-128 (TB-58)

Zula

Kapı gardiyanı,-Zulanda başka paran var mı? diye sordu. TY-48

Zulacı

O güne dek, Kürt Kâmil'in zulacısı olarak onun bıçaklarını, şişlerini, muştalarını saklamış yada taşımıştı. SN-52

Zula etmek

Sıvayı kazıyıp altına tabanca zula edeceği, sonra da yeniden sıvayı bellisizce sıvayacağı kimsenin aklına gelmemişti. SN-85

Argolar, toplumda belirli bir grubun konuştuğu özel sözcük dağarcığını içeren bir dili ifade eder. Aziz Nesin'in romanlarında argo kelimelerin sık kullanılışı ilk bakışta göze çarpar. Çalışmamızda romanlarda geçen aynı argo kelimeler sadece bir kez yazılmış olup 164 farklı argo kelimeye rastlanmıştır. Nesin'in romanlarında argoyu örneklendirmekle kalmayıp terim olarak da eserlerine yansıttığı ve cümle bazında da kullandığı görülmüştür.

2.1.4.9. Küfürler

Küfür kelimesinin kökeni Arapça olmakla birlikte Develioğlu'na göre "1.*Allah'a ve dine ait şeylere inanmama, Cenâb-ı Hakk'a ortak koşma. 2. dinsizlik, îmansızlık. 3. İslâm dinine uymayan inanışlarda bulunma. 4. Nankörlük. 5. Sövüp sayma, fenâ, kaba söz söyleme. 6.örtme ve gizleme.*" anlamına gelmektedir. (Develioğlu 2004: 533)

Sevim'in bu sözü üzerine Mehcure Hanım, içinden, "Yazık kızım hiç bana çekmemiş... Bir **aptal** koca bulmak için üç gün uğraşılır mı?" diye geçirdi. GK-22

Paris'in kaşarlanmış **kaldırım yosması** Madlen bile ona kazık atamadıktan sonra, Kerkenez Sevim mi Sait'i kazıklayacak? GK-21

Evinin penceresinden sokağa baktığı bir sabah karşı kaldırımında Sait'i **salak** salak dolaşırken gördü. GK-50 (ES-83)

Kerkenez, bu sarı oğlanın aranıp da bulunmayacak bir **budala** olduğuna kesinlikle inandı. GK-51

Hakem de, arasına katıldığı insanlarla birlikte, “**Namussuz** hakem! Yakalayın, tutun, kaçmasın ahmak!” diye bağırarak kendine sövüyor, kendi kendini kovalıyordu. GK-215 (KOEH-139; ES-42; Z-22; TB-116; YNYNY-24; TY-142)

Erol İpkıran,-Vay **köpoğlu** herif! diye bağırdı, yahu, bu hiç aklıma gelmezdi... GK-255(ES-111; TY-47)

Piçler mi? ES-12

Nolacak, **sürtük**. ES-20

-Hadi ulan **sersem**, dedim, ben büyük bir adam olacağım, zengin olacağım. ES-37

Kız şirretleştİ:-**Piç kurusu**, çekil oradan! diye bağırdı. ES-41

Ali:-Ulan **eşek oğlu eşek!**.. Ben senin çalışmanın da, paranın da, milyonerliğinde... ES-52 (TB-58; YNYNY-109)

Andon:-Ulan **zibidi**, dedi, surlarda öyle kovuklar var ki, aileler bile oturuyor. ES-57

Sen bu teşrifatsızlığı baban olacak katmerli **gavattan** mı tahsil eyledin? Z-11

-Yürü **dangalak**, çok konuşma!... dedi. TB-40 (ŞÇH-42; YNYNY-200)

Şoför,-Karıda hiçbir suç yok, kocası olacak **dürzüde** kabahat... TB-42

Paşa, Prenses Feşafeş'e -mil pardon- “Sen **orospuymuşsun**, benim karım olamazsın! diyor. TB-49 (SN-22)

Mil pardon monşer, iskarpinini eline alıp “Ulan **pezevenk**, bu senin yaptığın pezevenkliğin kanununa bile sığmaz.” TB-49 (YNYNY-216; TY-119)

Oğlu olacak **puşt** da, kızını öz babasından kıskanıyor. TB-54

Vay **zilli** vay... Nerdeyse herifi dövecek. TB-58

Ulan Keriz, rakı nerde **deyyus**? TB-66 (Z-208; TY-118)

Hiç unutmam şöyle başlıyor: “Ulan **cibilyetsiz** hergele dölü! Ulan namussuz alçak! Ulan kime çektiği bellisiz soysuz!”TB-150

Abuş, benim emicem olacak **dümbük**, affedersiniz böyle dediğimden ötürü, emicem emme, n'eydelim, herif dümbük... TB-198 (YNYNY-143; TY-147)

Açgözlü, pis... **boksoyu... bokoğlu bok**... TB-302

Hele o komunaya hiç para vermeyenlerin önerisine karşı “**Hastir** len, beş para mı veriyorsun da, herkesin içtiği cıgaraya karışyorsun... “ denilmemesi Hayri’yi büsbütün şaşırtmıştı. SN-82 (KOEH-60)

Şoför, “**Odun oğlu odunlar! Yarmalar! Dağdan inmeler!**” diye sövüp sayıyordu. YN-66

“Höst, **ayı oğlu ayı!**” YNYNY-85

“Çekil önümden ulan, ne müdürü **sıgırcık!**” diye beni itti. YNYNY-86

Önlerinden geçtiğim seyirciler; “**Taş arabası!**”, “**Hödüüüük!**” filan diye söverek nereme gelirse vuruyorlardı. YNYNY-86

Ama keçileri kaçırdığımdan kendimi tutamayıp kızgınlıktan ağzım köpürerek, “Hay ben o Ayten Hanımın **anasını avradını, yedi gelmişini geleceğini, geçmişini geçeceğini... eşikteğini, beşiktekini... Yedi kat soyunu sopunu...**” diye durmadan kalayladıkça beni gerçekten deli sandılar. YNYNY-91

Şimdi deliğinden meliğinden başlayıp **ana avrat düz** gideceğim ya, zor tutuyorum kendimi. YNYNY-184

Ama bu duygusunu hiç belli etmeden, Avcı’nın her sözüne, “Eksik olma ağbi...”, “Beni sevdiğini bilirim ağbi...”, “Sağol ağbi...” diye yağcılık ederken içinden de Avcı’nın **yedi geçmişine** sövmekteydi. YNYNY-278

Sami ağbicim... diye söze başlarken, ondan, **-S’ittir len!** karşılığını aldı. YNYNY-329

- Ulan **godoş**, ulan **kartoloş...** Gene mi geldin ulan düz! dedi. TY-47

Küfür, günlük konuşma içinde yer alan onur kırıcı kalıplaşmış kaba sözlere denir. Toplumcu gerçekçi yazarlardan olan Aziz Nesin, günlük konuşma dilini eserlerinde bire bir kullanmış ve bu doğal dilin akışını engelleyecek her türlü anlayışın karşısında olup küfürleri çekinmeden romanlarına yansıtmıştır. Romanlarda kelime olarak kullanılan küfürlerin dışında sövgü cümlelerine ve kalıplarına rastlanmıştır. Yazarın kahramanları sıradan kişilerdir ve bu sıradan insanların her türlü söyleminin ve etkinliğinin romanlarda yer alması yazarın halk sanatçısı olduğunu göstermektedir.

2.1.4.10. Ünlemler

Ünlemler, *söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşıdakilere seslenmeye,*

çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde ve tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan söz türüdür.” (Korkmaz 2003: 1140)

Ayol tanımıyor musun? Daha da neler... Tozkoparanın beki Duvar Ahmet. GK-7 (KOEH-4; ES-20; Z-17; TB-21; ŞÇH-115)

-**Tuh** ulan! Erkekliği de maskara ettin be! GK-113

İspanyol Aysel,-**Eyvah!** dedi, birini dövüyorlar. GK-213 (ES-27; S-31; TB-28)

- **Ay** bi de gol mü atmış!...GK-222 (TB-116)

Aman Allahım!... Yarı kurulanmış, yarı ıslak, yarıdan çokaz giyimli, çok çıplak,-**Saiiit!** diye yapmacık bir coşkuyla bağırarak banyodan fırladı. GK-238 (ES-21)

Ne şaşılası! GK-239

Başka zaman olsa, Kerkenez Sevim daha sözün başında, “**Of aman** sıkıldım yeter!...” diye bağırıp sözünü keserdi Sait’in. GK-241 (YNYNY-263)

Polisler yetişip herkesi bodrumdan çıkardığı halde, hâlâ içerden bir ses duyulmaktaydı:-**Yetişin! Yandım...** Öldürüyorlar... **İmdat...** GK-252 (ES-32)

Tüh, Haydar bitti, yarı oyun bitmedi... GK-260

Aman Yarabbi... Bit kaşınması ne tatlı şey. ES-19 (TY-77)

-**Aaaa!**... diye ağzını bir karış açtı. Çok ayıp bir şey sorduğumu anlamıştım. ES-92

-**Vah vah...** Ne de iyi kalpli oğlandı. ES-100

Ah evladım, ondan yaka silkmeyen mi var...Z-15

Çok yazık, çok... Hiç iyi yetişmemişsiniz! dedi. ŞÇH-29

Demir,-**Vah evladım...** diye boynuma sarıldı. ŞÇH-203

Hay Allah, ben ne etsem? İçimden “Bunca zaman bir iş görmeden yiyip içip yan geldim, yattım, nasılsa hanım bir iş buyuracak, ona da yetişmenin imkânı yok...” diyorum. TB-37 (S-75; Z-78; SN-137; YNYNY-64; TY-210)

-**Heeyt,** yeter be!... diye bağırıp kadının üstüne yürüdüm. TB-100

Vah vah vah... Vah vah vah... Vay Betüş’cüm vah! TB-121 (KOEH-7; DM-48; ŞÇH-29)

“**Heey!**” diye bağırıp bağırıp herkesi başına toplayacak “Kendini kolla Kürt Kâmil, varıyorum **haaa!**” diye korkutarak alay edecekti onunla. SN-57

Ooof! of! diye öyle bir of çekti ki, başkaları da oflayarak ona cevap verdiler.
YNYNY-43

Oh oh... Elbet anlaşılır. YNYNY-269

Ünlem, sevinç, hüznün, korku, heyecan, acıma, şaşma, öfke gibi pek çok duyguyu coşkulu bir şekilde anlatan seslenmelere denir. Ünlemler, duyguların etkili bir şekilde anlatılmasını sağlar. Kişinin yoğun duygu durumuyla bir anda ağızdan çıkan ünlemler, tek başına anlam ifade ederler. Nesin'in romanlarında ayol, eyvah, aman Allah, of aman, ay, tüh, aaa, vah vah gibi pek çok duygu içeren kelimelere rastlanmıştır. Yazar kahramanlarının duygulanım durumlarını ünlemler aracılığıyla vermektedir. Ünlemler, roman kahramanlarının duygularını betimleyerek gözümüzün önünde canlandırmaktadır.

2.1.4.11. Hitaplar

Hitap, toplumda bir kişinin sözünü birine veya birilerine yöneltmesine, seslenmesine denir. Yazılı ve sözlü kültürde önemli bir yere sahip olan hitaplar, konuşmacının dinleyiciye bakış açısını gösteren dil birimleridir. Hitaplar toplumun değer yargılarına ışık tutmakla beraber kültüre ilişkin pek çok bilgi sunar. Konuşmacı, dinleyicide uyandırmak istediği duyguyu hitaplarla sağlar. (Şen 2008: 627)

-Dayılar, emiceler, hemşeriler, arkadaşlar, duyduk duymadık demeyin haaa!
diye tellal gibi çığırma başladı. Z-11

Ah **evladım**, ondan yaka silkmeyen mi var...Z-15

Bre efendi, şimdi padişah var mı, bunu da nerden çıkardın?Z-59

Muhterem vatandaşlar, aziz hemşerilerim!Z-193

İyi ya **emmi**, bu iş para ister, lafla olmaz. Z-259

Sevgili kardeşim Zeynep, Mektubunu alınca çok sevindim. ŞÇH-17

Babam,-Öpsene oğlum **beyamcanın** elini... dedi. ŞÇH-171

Bre oğlum, senin bir Anadolu çocuğu olduğun yüzünden belli. TB-35

Böyle bir asalet görülmemiş dünyada **be oğlum**...TB-41

Neyse **aslanım**, bu anlattığım işlerin olmasından sonra, ayına kalmadı, o moruk doktor cartayı çekti. TB-57

-Affedersiniz **hanım abla**, dedim, muhabbetinize karışmak, dalganıza taş atmak gibi olmasın ama, “Eşşoğlu eşşek” in, “Pezevenk” in Fransızcası yok da ondan mı Türkçe sallıyorsun? TB-59

Bir görsen kardeşim, bir âfet-i cihan bu **karı**...TB-82

Anlaşıldı, sen kaşınıyorsun **tosunum!** Hadi be, git işine! TB-120

Sayın bayanlar, baylar! Bu gece sizlere büyük bir sürprizimiz var. TB-207

Gel benimle Hayri **oğlum!** diyerek onu hamama doğru götürdü. SN-111

İmam, Yaşar’ı öyle sevmişt ki, ona hep “**Evladım, Yaşar oğlum!**” diye seslenirdi. YNYNY-12

-Eee Yaşarım, anlat bakalım şu senin dalgayı **arlanım**... dedi. YNYNY-72

Heey Davut Bey **kardaşım**, bölükleri seçerken dikkat et aman, sıskaları, zayıfları omuza kaldırmaya verme sakın; taşıyamıyorlar da sonra rezil oluyoruz. YNYNY-104

“Oh oh... Elbet anlaşılır. Boşuna beni eziyete soktular. Neymiş **evladım?**” dedi. YNYNY-269

“Doğrusunu istersen **beybaba**, bu dünyada bize göre olanı da yok ya...” dedim. YNYNY-283

Hitaplar, ünlemler gibi duyguları yansıtır. Nesin’in romanlarındaki hitaplar daha çok çağırma göreviyle karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumundaki samimi ilişkiler Nesin’in romanlarında kendini hitaplarda açıkça gösterir. Oğul, aslan, abla, amca, beyamca, emmi, kardeşim, sevgili, bayanlar, baylar, efendi gibi hitap örneklerine rastlanmıştır. Yazarın kullandığı hitap kelimelerinden toplumsal ilişkileri iyi derecede bildiği anlaşılabilir. Birlikte hitapları doğal bir anlatımı sağlamak amacıyla kullandığı düşünülmektedir.

2.1.4.12. Lakaplar

Lakaplar, kişiye öz adının dışında sonradan verilen, kişinin herhangi belirgin bir özelliğini yansıtan isimlerdir. Bu isimler, kişinin belli bir özelliğini tanıtıldığı gibi toplumda da sosyal mevkisini belirtebilir. Türk ansiklopedisine göre, lakaplar üç yolla ortaya çıkar. “1. Medih yolu. 2. Tarif ve tanıtma. 3. Tanıtma ve hafife alma.” (Türk Ansiklopedisi 1975: 455-456)

Üstad Hayrettin bunlara: “Benim sizin gibi sesim olsa, değil şarkı söylemek, ağzımı açıp konuşmam bile!” demişti. KOEH-58

Yaz kış demeden her zaman denize giren Suat’ın derisi berberlerin ustura biledikleri yağlı kayış renginde, koyu ve yanık esmer olduğu için, ona “**Abanoz**” lakabı takılmıştı. GK-6

İşte bu köşkler arasında tek katlı, duvarları teneke kaplı, küçücük bir evde de Mehcure’nin anneanesi Emine otururdu. Bu kadın kendisini ilgilendiren, ilgilendirmeyen herşeye karıştığı, her işe burnunu soktuğu için, ona da, çevresinde oturanların adlarına uygun olarak “**Haltyedibaşı Emine**” lakabını takmışlardı. GK-35

Yaşlı **Çerkez’in** dediği dedikti. GK-69

Sait’in hangi nedenle Sevim’le evlenmek istediği anlaşılmış olduğundan ona “**kadın budalası**” diye bir de lakap takılmıştı. GK-80

Soyadı Duraner olduğu halde, sahada yenik bir takımı bile türlü mızıkçılıklar, şikâyetler, dümenler, dolaplarla masa başında galip çıkararak becerikli bir takım idarecisi olduğu için ona **Dubaracı** lakabını takmışlar ve “Dubara” onun soyadı yerine geçmişti. GK-90

Çok terbiyeli, hatta utangaç bir çocuk olduğu halde, futbol sahalarında çok kırıcı oynadığı, ayıcılık ettiği için “**Temiz aile kasabı**” lakabı takılan Turan’ı bigün sinemada görmüş, Hacetbabalı Kazık Özer’in Tozkoparana transfer edilmediğini bile ondan öğrenmişti. GK-94

Ünü öylesine yaygınlaşıyordu ki, artık onun yanında **Duvar** Ahmet’lerin, **Yeonu** Atilla’ların, **Biber** Osman’ların filan borusu ötmüyordu. GK-119

Türkiye’den kimse maçı görmedi ya sizden başka, aman Ahmet gayetle iyi oynadı diye yazın dedi. İşte “**Duvar**” lakabını ona ben o zaman yakıştırdım. GK-137

Duvar Ahmet’e, “**Futbol profesörü**” adını da ben taktım... GK-138

Berrin Hanımla **Madam** Anjel bu konuda yeni bir tartışmaya girmişler, Sait de şaşkınlıkla onları dinliyordu, apışıp kalmıştı. GK-166

İspanyol Aysel’i çileden çıkararak da buydu. GK-206

Sait gidince, **Kerkenez** Sevim onun getirdiği hediye paketini büfeden alıp hırsıyla yere attı. GK-243

Mister Tomson’la yakın arkadaşlığı yüzünden, belki biraz da Tozkoparan kongresindeki iğrenç olaylar nedeniyle, artık Tozkoparanla bütün ilgisini kesmişti. GK-258

Çünkü Sait ciddi bir maçta hayatının ilk golünü atınca, karşı takımın seyircileri, “**Hopsayit**” (ofsayt) diye karşı koymuşlardı. Bu arada Hopsayit lakabı da Sait’e pek uymuş, çabucak tutulmuş, yayılmıştı. GK-264

Matmazel Jülyet’in gri gözleri yuvalarından fırladı. ES-12

Kör Andon açıkladı. ES-44

İdamlık Hadi ortadan kaybolmuştu. ES-46

Kalaycı Kör Nuri’de akıl verecek kafa mı kalmış...Z-23

İğri Nuri’nin dili çözüldü, herif bülbül kesildi, baştan sona anlattı. Z-78

Bu **Zübük** İbraam, o eşkiya resminden kuvvet alarak başımıza olmadık işler açtı. Z-156

Aklı Evvel Hoca da böyle deyince, tamam, akan sular durur... Z-182

Bu **Deli** Celil, benim bildiğim deli domuzsa zaptolmaz, dedi, aklına koyduysa yapar. Z-176

O Zübük’se ben de **Gedikli** İhsanım, diyor, bildiğinden kalmasın, ettiğinden geri durmasın. Z-207

Ya rüzgâr bir sağdan, bir soldan değişik esseydi de, sen **Kel** Hüseyin’in aklına uysaydın, yol gidiyoruz diye topuğunuzun üstünde fir dönseydiniz nasıl olurdu? Z-229

Bana kalırsa akıllılıktan yana **Tüccardan** Emin Efendi, Bedir **Hoca’dan** hiç de aşağı kalmıyor. Z-231

Hiç olmazsa, mektuplarımızın altına **takma ad** koyalım. Ben takma ad olarak Zeynep’i seçiyorum. Sen de kendine bir takma ad uydur. ŞÇH-208

Evet, **Lokum** Betül de derlerdi, Tatlı Betüş de denirdi. Ama biz gümrükçüler O’na “**Bayan Döviz**” adını takmıştık. TB-5

Sarsak Mecdi Bey’in dostu olan yabancılar ve Amerikalılar **Törkiş dilayt** yani Türk Lokumu derlermiş de, ondan adı **Lokum** Betül kalmış. TB-13

İtalyan kralı da **Yanbastı** Fettah Paşa’ya İtalyanın en yüksek nişanını göndermiş. TB-14

Sefir de gülümseyerek tercümanına “Sorunuz bakalım; yüzde on hakları bakî kalmak şartıyla, **Paşa** hazretleri arsalarından hangisi üzerine bir köşk kurulursa memnun kalırlar?” demiş. TB-15

Artık Sarsak Mecdi, Lokum Betül’e iyice âşık mı olmuş, ihtiyar halinde yalnız kalmaktan mı korkmuş, yoksa inadı mı tutmuş, her nasıl olmuşsa, **Cins** Bekir’e “Ölüm var, ayrılık yok. Ben Betül’ümden aynlamam!” diye kafa tutmuş. TB-21

Fakat bu sefer **Paslı** Pervin'in lâfları kanına dokunuyor. TB-28

Madmazel Döviz bir Arap paşasıyla evlenip prenses unvanını almış ya, işte bu paşayla ilk karşılaştıklarında, halanızın üstünde taftadan bir tuvalet varmış. Salonda salına salına yürüdükçe, tafta tuvaletin yere sürünen, bacaklarına dolanan etekleri fişır fişır eder, fişırtılı bir ses çıkarırmış. Arap paşası da bu fişırtıya hayran olup, “Aman ne feşafeş, aman ne feşafeş!...” demiş. Ondan sonra da o kadınla evlenince karısının adını Feşafeş koymuş, böylece halanız **Prensese Feşafeş** olmuş... TB-45

Adamın dayaktan pestili çıkınca, artık milyonları gözü görmemiş, **Müstesna** Hanımefendi'yi boşamış. TB-192

Reşiiit, Beyefendiyi yuvasına götür! diye seslenince, Reşit gelir, içkiden abuk sabuk konuşmaya başlayan **Erkek** Kâzım'ı karga tulumba edip sırtlar, yuvasına götürürdü. TB-229

Hakiki mücevherleriyle salonlarda bir süre dolanıp boy gösterdikten sonra **Roza** Raziye, bir yere kapanıp hakiki mücevherlerini çıkarıyor, yerlerine aynen benzerleri olan sahtelerini takıyor. TB-284

Cıgara dumanıyla, burda adı “**sarı kız**” olan esrar dumanı, yılanmış ıslaklık kokusu, bir de ordaki içleri çürümüş insanların soluklarının buğusu birbirine karışıp, tepedeki kör lambanın ışığında küf mavisini bir tül gibi dolana dolana tavana doğru gittikçe yoğunlaşıyordu. SN-13

Anasının ipini satmışlardan biri, yanındakini dirseğiyle dürterek,-Oğlum, gene **Kürt** Kâmil'e gün doğdu, şu yavriye bak... SN-14

Kara İbo denilen dalyan gibi adamı, onbeş yıllık cezasını bitirip çıkmasına on gün kala, ziyaret sırasında, ziyaretçisi kadınla iki örgüt el arkasından çullanıp sırtından bıçaklayarak öldürmüşlerdi. SN-51

Koç Rahmi, cinayeti planlamış, altı omuzdaşım berberhaneye yerleştirmiş ve berberhaneden ziyaret yerine serbestçe geçildiğinden, tam **Beyaz** Nuri'nin ziyaret saatinde altı omuzdaşım Beyaz Nuri'nin üstüne üşüştürüp arkadan vurdurmuştu. SN-77

Ama bu durumları düzenleyen ve kışkırtan ağaların bu kez, **Berber** Hayri için, hiç de başlarını derde sokmaya niyetleri yoktu. SN-115

Polis, orda **Cellat** Ali'yi “son derecede kral” bir durumda yakalamıştı; yani **Çingene** Ali boyalı ispirotoy çekmiş, kafasını bulmuş, sızıp kalmıştı. SN-133

Örneğin ünlü kadın avcısı **Eyüplü** Halit'in kadınları nasıl kandırıp kafese koyduğunu, daha bunun gibi ne usta dolandırıcıların akla durgunluk veren, ne

soyguncuların dudak uçuklatan, ne kabadayların kan donduran serüvenlerini, görmüş, yaşamış, onlarla birlikte bulunmuşçasına anlatırdı. YNYNY-23

Beyler Koğuşundaki iri herifi **Karakaplı** Nizami Bey sanarak, herife hem de gönüllü kazıklanmasının acısını ta içinde duyuyordu. YNYNY-216

Yumruğu balyoz gücünde olduğundan ona **Balyoz** Hakkı derdik. TY-13

Hele bigün her nedense çok kızıp da koridorda dövdüğü **Zil** Kemal, yumruğu yedikçe lastik top gibi koridorun bu duvarından karşı duvarına bikaç kez çarpıp sonra pat diye düştüğü yerde kalakalmıştı. TY-14

Güğüm Beşir, çantadan yetiştirme dedikleri, yani okuldan diplomalı olmayan bir subaydı. Kıta çavuşuymuş. TY-18

İçimden “Uyma **kör** şeytana!” deyip yürüdüm. TY-25

Yanıma sokulup,-Bir emirleriniz mi var **paşa hazretleri?** diye bana sordu. TY-27

Şeyh Efendi hazretleri bizi kabul buyuracaklar mı? TY-134

Paşazade'nin elinden düşürmediği iri taneli kehribar tesbihiyle, yine kehribardan kocaman ağızlığı, gelişinden beşon gün sonra elinde görünmez olmuştu. TY-257

Lakap, herhangi bir kimsenin dikkat çekici bir niteliğinden dolayı isminin dışında kişiye verilen takma ada denir. Bu adlar ailenin belirli bir özelliğinden dolayı da verilebilir. İncelenen romanlarda kişinin ve ailenin belirli niteliklerinden, mesleklerinden ötürü lakapların verildiği görülmüştür. Roman kahramanlarına takılan lakapların bazılarında tarihsel bağ gözetilirken bazılarının ise kişisel kusurlarla ilişkili olarak verildiği saptanmıştır. Roman kahramanlarına verilen lakapların sıradan olmayıp düşündürücü ve alaylı bir anlam taşıdığı ilk bakışta göze çarpmaktadır. Nesin'in kişisel yergi yapmak için lakaplardan yararlandığı da örneklerde vurgulanmıştır.

2.1.4.13. Tebrikler /Kutlamalar

İnsanların birbirlerinin mutluluğuna ortak olma yollarından biri de kutlamalardır. Günlük yaşantı içinde dar zaman dilimlerinde insanlar, ufak tefek her türlü olayı kutlamayı çoğaltmıştır. (Akalin 1990: 48) Halk arasında zamanla yaygınlaşan bu kutlamalar birtakım kalıplaşmış yapıları meydana getirmiştir.

Özel olarak beni huzuruna çağırıp, gazetenin sahibi ve öbür gazeteci arkadaşlar yanında,

“-Sizi **tebrik ederim**, siz hükümeti destekleyen büyük bir gazetecisiniz,” diyerek alınımdan öptü. GK-134 (KOEH-31; ES-95)

-Hiç şüphesiz, memleketini seven bir insan, iktidara geçecek bir partiye girmelidir, dedim.-**Bravo**, diye bağıldılar. ES-97 (GK-135; TB-44)

Fatoş'u bu kadar terbiyeli yetiştirdiği için annemi **kutladılar**. ŞÇH-122 (GK-171)

Yengem, emicemin böğrüne bir dirsek atıp;-**Aferin** Betüş'e, çok iyi yapıyor. TB-207

Kutlamalar, insanların mutluluğunu paylaşmanın yanı sıra kişisel doyum sağlamaktadır. Tebrik ya da kutlamalar da kalıplaşmış belirli sözler kullanılmaktadır. Aziz Nesin'in romanlarında geçen bravo, aferin, tebrik etme ve kutlama eylemleri tebrik bildiren ifadelerdir. Kullanılan bu kutlama kalıplarında yazarın toplumda değer gören davranışlara dikkat çektiği görülür. Ayrıca kişilerin birbirlerinin sevincine ortak olması toplumsal duyarlılığa işaret etmektedir. Yalnız yazarın toplum içinde süregelen bazı yanlış davranışları eleştirmek amacıyla tebriklerden yararlandığı da düşünülmektedir.

2.1.4.14. Değiş

Saz, söz ve ses üçlüsünün uyumu sonucunda ortaya çıkan deyişler, Alevi kültürünün, kimliklerini ifade etmede kullandıkları edebî ürünlerdir. Alevi kültürünün önemli ritüellerinden olan Cem Ayinleri'nde saz eşliğinde deyişler söylenmesi, Anadolu Aleviliğinde sözlü kültüre verilen önemi ortaya koymaktadır. (Yazıcı 2011:153)

Bey, biz o zamanacak böyle bir deyiş duymamışız. Z-149

Aziz Nesin'in sadece Zübük romanında rastlanan deyişin dini ve edebî bir kisvesi olmayıp söyleyiş anlamında kullanılmıştır.

2.2. Âşık Edebiyatı

Âşık edebiyatı, halk edebiyatının en canlı bölümünü oluşturur. Belli bir geleneğe göre icra edilen bu edebiyat Anadolu sahasında geniş yayılma imkânı bulmuştur. Sakaoğlu'na göre gelenek kelimesi içinde sürekliliği barındırır ve bu yüzden Âşık Edebiyatının bütün olarak değerlendirilmesini söyler. İçine girilen kültür daireleriyle

değişime uğrayan bu edebiyatın değişiminin en büyük göstergesi İslamiyet öncesi ve sonrasında meydana gelen adlandırma farklılığıdır. Âşık Edebiyatının temsilcileri 16. yüzyıla kadar “ozan” adını kullanırken 17. yüzyılda bu kelime olumsuz anlamda kullanılır olmuş ve tasavvufun da etkisiyle bu edebiyatın temsilcileri arasında “âşık” adı yaygınlaşmıştır. (Sakaoğlu 1998: 369) “*Âşık edebiyatında çırak yetiştirme geleneği yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerden biridir. Usta âşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edinir, yanında gezdirir, saz ve söz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Yıllar boyu ustasına hizmet eden ve bu arada âşıklığın vecibelerini öğrenen çırak da zamanı gelince ustasının izniyle şiirlerini söylemeye başlar.*” (Kaya 2000: 13-14)

17. yüzyılda Âşık Tarzı şiir geleneği oluşumunu tamamlamış olgunluk dönemini yaşamıştır. (Düzgün 2006: 176) 18. yüzyılda sayıca birçok âşık yetişmesine rağmen geleneği temsil edecek güçlü bir âşığın varlığından söz etmek mümkün değildir. (Sakaoğlu 1998: 383)

Alışılmış, duyulmuş şey değildi; buyüzden saz sesi bir güzellik şaşkınlığı yaratmıştı. Derken saz, bir türküyü eşlik etmeye başladı:

Bir kara talih kovaladı beni

Umutlar saldı oyaladı beni

Onulmaz yerden yaraladı beni

Sarsın yarımı çağırın Anşe'mi

Sazı çalan da, türküyü söyleyen de Yaşar Yaşamaz'dı. YNYNY -51

Yaşar'ın serüvenini bilmeseler belki de türkü o denli dokunaklı gelmezdi.

Cezaevi akşamının üzücüyle türkü daha bir etkili olmuştu. YNYNY-51

Yaşlı hükümlü,-Vur şu saza be Yaşar! dedi. Yaşar, sazını aldı, çalıp söyledi...

Bir karâ talih kovaladı beni

Umutlar saldı oyaladı beni

Onulmaz yerden yaraladı beni

Sarsın yarımı çağırın Anşe'mi YNYNY-61

Yaşar saz çalıp kendi yaktığı türkülerini çığırıldığından, koğuştaki arkadaşları da onun türkülerini dinleye dinleye ezberlemişler, arasıra söylemeye başlamışlardı. “Yirmiye yoğurt!” diye of çeken hükümlü, Yaşar'ın türküsünü söylemeye başladı:

*Bir kara talih kovaladı beni
Umutlar verdi oyaladı beni
Onulmaz yerimden yaraladı beni
Sarsın yarımı çağırın annemi!*

Yaşar'ın "Anşe'mi" dediği yerde o "annemi" diyerek türküyü kendine uyduruyordu. YNYNY-114

Çök sazına aslanım, koyver sazı söylesin Yaşar'ım! diye bağırdı. Yaşar, yavaştan başlayıp bir türkü tutturdu:

*Bir döksem derdimi denizler taşar
Anlatsam yargıca, yargıç da şaşar
Hakkımı istesem ölmüşsün derler
Vergiye salgiya bu ölü yaşar*

*İsterse bulunur kitapta yeri
Hazret-i İsa'yı gösterir diri
Bu sözü söyleyen sorulsa dersin
Yaşarken yaşamaz garibin biri YNYNY-115*

-Haydi Yaşar'ım, konuşur şu sazımı... dedi: Yaşar, sazının üstüne kapanıp türküsünü söyledi:

*Bir döksem derdimi denizler taşar
Anlatsam yargıca, yargıç da şaşar
Hakkımı istesem ölmüşsün derler
Vergiye salgiya bu ölü yaşar*

*İsterse bulunur kitapta yeri
Hazret-i İsa'yı gösterir diri
Bu sözü söyleyen kimdir denirse
Yaşarken yaşamaz garibin biri YNYNY-124*

Yaşar derdini dökmek için başından geçenleri anlatamadığı zamanlar, sazını söyletir, saz çalarak, türkü çığırarak avunurdu. Onun türkülerinin çoğu bilinen türkülerden değildi. Çünkü türkülerinin sözlerini kendi düzer, ezgisini de kendi bağlardı. YNYNY-125

Sözlerini koğuşun dumanlı havasında saptamak için, bir resmi çiviyle duvara çakar gibi, sazının tellerini titretti. Sonra sazına sözleriyle de katılıp içini döktü:

İstanbul dedik de özendik geldik

Kaldırım taşına uzandık kaldık

Çakımızı verdik harçlık kazandık

Onu, da elimden aldın İstanbul YNYNY-141

Yaşar Yaşamaz, bu dünyada nazının ve sözünün tek geçtiği sazının üstüne kapanıp çalıp söylemeye başladı:

İstanbul dedik de özendik geldik

Kaldırım taşına uzandık kaldık

Canımızı verdik harçlık kazandık

Onu da elimden aldın İstanbul

İstanbul dediğin zenginin tahtı

Hükümet halkasın boynuma taktı

Nedir bu zavallı Yaşarın bahtı

Beni özlemlere saldın İstanbul

Kaldırım taşları dizime zarar

Su kurşundan akar özüme zarar

Güzelleri çoktur gözüme zarar

Gözümde gönlümde kaldın İstanbul

Hey Anşem yavuklun uzattı sözü

Ağlamaktan görmez Yaşarın gözü

Yakar tüm dünyayı içimin közü

Dert olup gönlüme daldın İstanbul YNYNY-151

Bu işi yaparken de, Karakaplı Nizami için düzdüğü türküyü söylerdi.

Köprüünün önü cami

Nana nina ninami

Hızır gibi yetişir

Karakaplı Nizami

İkinci dizedeki “Nana nina ninami” ile, dördüncü dizedeki “Karakaplı Nizami” sözlerini iki kez söylerdi. YNYNY-193

Dünyada yürür nami

Nana nina ninami

Olmazı olur yapar

Karakaplı Nizami

Vardır hanı hamami

Nana nina ninami

Sayende yaşıyoruz

Karakaplı Nizami

İpten çeker adami

Nana nina ninami

Avukata ders verir

Karakaplı Nizami YNYNY-194

Kral Sami son dörtlüğü söylerken, bütün koğuştakiler de ona katılır, türkü bir marş gibi söylenirdi:

Hırsız uğursuz Sami

Nana nina ninami

Vatan sana minnettar

Karakaplı Nizami

Yaşar Yaşamaz da bu Karakaplı Nizami Beyin türküsüne, hem sesi, hem sazıyla katılırdı. YNYNY-194

Derken bütün koğuştakiler de türküyü çığırmaya başlamışlardı.

Köprüünün önü cami

Nana nina ninami

Hızır gibi yetişir

Karakaplı Nizami

Dünyada yürür nami

Nana nina ninami

Olmazı olur yapar

Karakaplı Nizami

Vardır hanı hamami

Nana nina ninami

Sayende yaşıyoruz

Karakaplı Nizami

Hırsız uğursuz Sami

Nana nina ninami

Vatan sana minnettar

Karakaplı Nizami YNYNY-202

Köprüünün öni cami

Nana nina ninami

Hızır gibi yetişir

Karakaplı Nizami

Dünyada yürür nami

Nana nina ninami

Olmazı olur yapar

Karakaplı Nizami

Vardır hanı hamami

Nana nina ninami

Sayende yaşıyoruz

Karakaplı Nizami

Hırsız uğursuz Sami

Nana nina ninami

Vatan sana minnettar

Karakaplı Nizami YNYNY-214

Bağırıp çağırıp içlerini boşaltmışlardı hükümlüler. Yaşar, sazını durdurunca, koğuştakiler de artık onu dinlemeye hazırıldılar. YNYNY-215

Sazının üstüne yumulup yeni türküsünü söyledi:

Kala kala gölgem tek can yoldaş

Yoruldum kendimden taşı ha taşı

Bağrıma taş bastım bağrımda taşı

Yaktı da kül etti gönül ataşı

Ağlasan ağlanmaz gülsen gülünmez

Yaşasan yaşanmaz ölsen ölülmeyiz

Bize yaşamak da ölmek de yasak

Resmi kayda kuyda olmuşuz tutsak

Bırakın ölelim ölüm de bir hak

Ölülmeyiz yaşanmaz bilmem ne yapsak

Ağlasan ağlanmaz gülsen gülünmez

Yaşasan yaşanmaz ölsen ölülmeyiz YNYNY-231

Yaşar, son ikiliği söylerken, koğuş arkadaşları da kendisine katıldılar. YNYNY-231

Her akşam koğuş arkadaşlarına başından geçenleri anlatarak, saz çalarak, ozanlık ederek, onların toplayıp kendisine verdikleri üç beş kuruşla, bu taş duvarlar arasında, taş yüreği çarpmayan bu cezaevinde, ancak karnını doyurabiliyor, bir de cıgara parasını sağlayabiliyordu. YNYNY-232

Âşık edebiyatı geleneğinin kökeni İslâmiyet öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz adlı romanda, roman kahramanı Yaşar'ın eline sazını alıp irticalen şiirlerini söylemesi bu geleneğin bire bir örneğini yansıtır. Yaşar, yaşadığı olayları 11'li hece ölçüsüne dayalı şiirle ifade etmesi ve bu şiirlerin sonunda mahlas kullanması bu şiirlerin sıradan bir şiir olmadığını âşık edebiyatının yaygın olarak kullanılan koşma nazım şekli olduğunu işaret eder. Nesin'in halk edebiyatının önemli bir kolunu oluşturan Âşık Edebiyatına vakıf olduğu görülmekle

birlikte roman kahramanının bu şiirler vasıtasıyla duygularını yalın bir biçimde anlatması okurda büyük bir etki yaratmaktadır. Kahramanın nesirle veremediği hisselerini şiirleriyle ve sazıyla dile getirmesi yoğun ve karışık durumunu açıklamak için en iyi anlatım üslubu olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.AZİZ NESİN ROMANLARINDAKİ HALK BİLİMİ UNSURLARI

Halk bilimi, toplumun her türlü davranışını, değerlerini, geleneklerini, inançlarını sistemli bir şekilde derleyen, tasnifleyen bunları bilimsel bir kürsüye taşıyan bilimdir.

İlk defa 1846'da William j. Thoms tarafından "popüler antikler" ve "popüler edebiyat" kavramları için kullanılan folklore terimi (Tan: 2003: 25) 19. yüzyılda ortaya çıkmış, folk(halk) ve lore(bilim) kavramıyla isimlendirilerek Türkçe'de halkiyat kelimesiyle karşılanmıştır.(Oy 1997: 367)

Coğrafi keşifler, rönesans ve reform hareketleri, romantizm akımı, milliyetçilik ve sömürgecilik faaliyetleri ile Avrupa'da halka yönelik başlamış ve ulus olmanın verdiği birlik duygusu ile milletler kendi kültürünü tanımak ve korumak istemişlerdir. Tarihi çok eskilere dayanan Türk milletinin maddi ve manevi unsurlarını halk bilimi zemininde toplamak da dünyadaki gelişmelerden epeyce geç başlamıştır.

Türkiye'de folklordan ilk olarak Ziya Gökalp bahsetmiş ve halkiyat terimini kullanmıştır. Ziya Gökalp'in 1912'de Türk Ocağı'na bağlı süreli yayın olarak kurduğu 65 sayı yayımlanan Halka Doğru dergisinde "Halk Medeniyeti –I Başlangıç" adlı yazısında folklorun bir disiplin olarak tanınmasını sağlamıştır. (Artun 2005: 13)

Halk bilgisi adı verilen ürünler gelişigüzel oluşmazlar. Bu ürünlerin yaratılma ve devamlılığını sağlayan ise "öğrenme", "öğretme", "benimseme" ve "benimsetme" kaygısıdır.Öğrenme ve benimseme aracılığıyla elde edilen bilgiler belli bir düzen ihtiva etmeyebilir; fakat benimsenen bu bilgileri yeniden üretme estetik kaygı ve sanat değeri taşımak durumundadır. Halk ürünlerine farklı bir nitelik kazandıran bireysel tarzların halkın bütün üyeleri tarafından bilinmesi ve içselleşmesinden kaynaklanır. Gelişigüzel bir yürüyüş halk oyunu değildir veya birkaç iplik parçasını düzensiz bir şekilde birleştirmek rengarenk halı dokumak değildir. (Ekici 2007: 7-8) Yıldırım'a göre halk bilgisi ürünleri; sözlü, geleneğe bağlı, çeşitlenme, anonim ve kalıplaşma özelliğine sahip olmalıdır. (Yıldırım 1998: 68-69) Başlangıçta halk biliminin konularını anonim halk edebiyatı ürünleriyle türküler, gelenekler ve inançlar oluştururken günümüzde halkı ilgilendiren her şey onun kültürünü oluşturmakta ve halk biliminin konularının içinde yer almaktadır. (Tan 2003: 11)

Paul Sebolot'un 1904-1907 yılları arasında yayımladığı 4 ciltlik Fransa Folklorunun ana konuları şu şekilde belirlenmiştir.

- I.Cilt: Gök ve Yer
- II. Cilt: Deniz ve Tatlı Sular
- III. Cilt: Hayvanlar ve Bitkiler
- IV. Cilt: Halk ve Tarih (Tan 2003: 11)

1927-1928 yıllarında Türk Halk Bilgisi Derneğinin yayımladığı Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber kitabının folklor sınıflandırılması aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir. (Tan 2003: 12)

- I. Muhite(çevreye dair halk bilgisi
- II. Eve dair halk bilgisi
- III.Ev eşyasına dair halk bilgisi
- IV.Sanatlara ve mesleklere dair halk bilgisi
- V. Elbiseye dair halk bilgisi
- VI. Gıdaya dair halk bilgisi
- VII.Âdetlere dair halk bilgisi
- VIII. İtikatlara(inançlara) dair halk bilgisi
- IX.Bilgiye dair halk bilgisi
- X.Şiire dair halk bilgisi
- XI. Temaşaya(tiyatroya) dair halk bilgisi
- XII. Hikâyeye dair halk bilgisi
- XIII.Musikiye dair halk bilgisi
- XIV. Raksa (halk oyununa) dair halk bilgisi
- XV. Hukuka dair halk bilgisi (Tan 2003: 14)

1976'da uygulanmaya başlayan Türk Folklor Arşiv Kılavuzu'na göre 100'lük kodlama sistemiyle konular şu şekilde tespit edilmiştir.

A.Genel Konular:

- A 100 Milli Folklor Araştırma Dairesi (HAGEM)yazışmaları
- A 200 Türkiye'deki folklor kuruluşları
- A 300 Yurt dışındaki folklor kuruluşları
- A 400 Folklorcuların biyografileri (hayat hikâyeleri, özgeçmişleri)
- A 500 Yerleşme yerleri ile ilgili bilgiler
- A 600 Kaynak kişilerle ilgili bilgiler

A 700 Folklor atlasları

B. Dil-Anlatım:

B 100 Halk etimolojisi

B 200 Ad verme (onomastik)

B 300 Ağızlar

B 400 Kelime hazinesi (vocabulary)

B 500 Bedeni hareketler dışında anlatım, haberleşme

B 700 Değişik konuşmalar, çağırımlar

D. Âşık- Tekke Edebiyatı:

D 100 Âşık- Tekke Edebiyatı'nın özellikleri

D 200 Türler

D 300 Âşık- Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri

E. Anlatmalar:

E 100 Destanlar

E 200 Efsaneler

E 300 Evliya menkabeleri

E 400 Halk hikâyeleri

E 500 Masallar

E 600 Fıkralar

F. Anonim Şiirler:

F 100 Destanlar

F 200 Türküler

F 300 Maniler

F 400 Tekerlemeler

G. Kalıplaşmış Sözler:

G 100 Atasözleri

G 200 Deyimler

G 300 Ölçülü Sözler

G 400 Bilmeceleler

G 500 Dualar (dilekler)

G 600 Beddualar (ilenmeler, ilençler)

G 700 Yeminler

G 800 Selamlar

G 900 Küfürler, argo sözler

G 1000 Tekerlemeler

G 1100 Okşamalıklar

G 1200 Nasihatlar

G 1300 Satıcı sözleri

G 1400 Hitaplar, çağrılmalar

H. Dayanışma Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları:

H 100 Ahilik

H 200 Efe, Seymen kuruluşları

H 300 Dini Kuruluşlar(tarikatlar)

H 400 İmece

H 500 Komşuluk, misafirperverlik

H 600 Zekât, hayır işleri

H 700 Vakıflar

I.Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler:

I 100 Doğum

I 200 Çocukluk çağı

I 300 Sünnet

I 400 Evlenme

I 500 Askere, gurbete uğurlama ve karşılama

I 600 Hacı uğurlama ve karşılama

I 700 Ölüm

I 800 Günlük hayatla ilgili gelenek ve görenekler

İ. Halk Bilgisi:

İ 100 Halk Hekimliği(tıbbı)

İ 200 Halk veterinerliği(baytarlığı)

İ 300 Halk meteorolojisi

İ 400 Halk takvimi

İ 500 Halk hukuku

İ 600 Halk matematiği

İ 700 Halk botaniği (bitki bilimi)

İ 800 Halk zoolojisi (hayvan bilim)

İ 900 Halk ekonomisi

İ 1000 Halk taşıtları, taşıma teknikleri

J. Bayramlar, Törenler, Kutlamalar:

J 100 Dinî Bayramlar

J 200 Millî Bayramlar

J 300 Kandiller

J 400 Kutsal aylar, günler

J 500 Hıdrellez

J 600 Nevruz

K. İnanışlar:

K 100 Tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar

K 200 Canlı varlıklarla ilgili inanışlar

K 300 Cansız varlıklarla ilgili inanışlar

K 400 Dinî inanışlar

K 500 Nazar-nazarlık

K 600 Yatırırlarla, ziyaret yerleriyle ilgili inanışlar

K 700 Rüya fal

K 800 Büyü

K 900 Yağmur duası

K 1000 Kurban, adak

K 1100 Uğur, bereket

L. Halk Tiyatrosu:

L 100 Gölge oyunu

L 200 Orta oyunu

L 300 Meddahlık

L 400 Kukla

L 500 Köy seyirlik oyunları

O. Oyun-Eğlence-Spor:

O 100 Çocuk oyunları

O 200 Büyüklerin oyunları, eğlenceleri

O 300 Geleneksel sporlar

O 400 Oyuncaklar, eğlence ve spor araç ve gereçleri

P. Halk Oyunları (Dansları):

P 100 Oyunların doğuş hikâyeleri

P 200 Oyunların çeşitleri

P 300 Oyunlarda giyim-kuşam, süslenme

P 400 Oyunlarda çalgılar, müzik

P 500 Oyunların figürlerle anlatımı

R. Halk Müziği

R 100 Halk müziğinin özellikleri

R 200 Türler

R 300 Halk çalgıları

S. Giyim-Kuşam, Süslenme:

S 100 Çocuk giyimi

S 200 Erkek giyimi

S 300 Kadın giyimi

S 400 Günlük giyim

S 500 Törenlerle ilgili giyim

S 600 Mesleklerle ve yaş gruplarına göre giyim

S 700 Süslenme

T. Halk Sanatları ve Zanaatları:

T 100 Yapım tekniklerine göre el sanatları

T 200 Hammaddelerine göre el sanatları

T 300 Meslekler

T 400 Halk resmi

U. Halk Mimarîsi:

U 100 Konut çeşitleri

U 200 Hayata yardımcı yapılar

U 300 Yapı teknikleri

U 400 Halk mimarları, yapı ustaları

U 500 Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler, süsleme

U 600 Konutlarda ve yardımcı yapılarda aydınlanma, ısınma

U 700 Konutların döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları

V. Halk Mutfağı:

V 100 Yiyecek türleri ve yapıları

V 200 İçecek türleri ve yapıları

V 300 Belirli gün ve törenlerde yenilip içilenler ve yapıları

V 400 Yiyecek ve içeceklerin korunması

V 500 Mutfak araç ve gereçleri, kullanılışları

V 600 Sofra gelenek ve görenekleri (Tan 2003: 15-19)

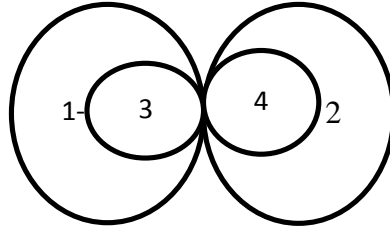
Sakaoğlu'na göre Halk edebiyatı folklorun/halk bilgisinin alt grubu olarak yer almaktadır. Yani;

1.Folklor/Halk bilimi

2. Edebiyat

3. Halk Edebiyatı

4.Âşık Edebiyatı (Sakaoğlu 1985:68) şeklinde tasniflenir.

Örnek'e göre halk biliminin kesin bir çerçevesini çizmek mümkün olmamakla birlikte; köy, kasaba ve kent yaşamı, yerleşim-yerleşim türleri, barınak-konut(halk mimarisi), aydınlanma-ısınma, taşıma, taşıma teknikleri, ekonomi türleri, halk ekonomisi, beslenme, mutfak, kiler, ölçme, tartma, hesaplama birimleri, zaman ve mesafe kavramları, halk sanatları ve zanaatları, giyim-kuşam, süs, halk bilgisi, halk inançları, töreler, âdetler, gelenekler, görenekler, geçiş dönemleri, bayramlar, karşılamar, uğurlamalar, kalıp hareketler (jestler, mimikler, tavırlar), dernekler, kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma, dinsel-büyüsel nitelikli inançlar, işlemler, halk edebiyatı, halk tiyatrosu(geleneksel tiyatro), halk oyunları(dansları), halk müziği ve müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, halk eğlenceleri, sporlar, adlar halk biliminin konusunu oluşturmaktadır. (Örnek 1995: 17-20)

3.1. Geçiş Dönemleri

3.1.1. Doğum

Geleneksel Türk toplumunda soyun devamlılığı, ailenin varlığı için en temel öge olarak görülen ve önemli bir olay olarak nitelendirilen doğum, geçiş dönemlerinin ilk aşamasını oluşturur. Doğum süreci, dünyaya yeni can getirme, insan neslinin devamını sağlayan, toplumsal pek çok âdet, gelenek ve görenekleri içinde ihtiva eden bir dönemdir.

3.1.1.1 Doğum Öncesi

Türkiye'nin hemen hemen bütün bölgelerinde kültürel kimliğin bir parçası olarak nitelendirilen çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme süreci çeşitli gelenek, görenek ve inançları da beraberinde getirmektedir (Taş 2002: 574).

Kısır kadını, gebe bırakacağım diye, göbeğine dua yazdığın da mı yalan? TY-165

Kendisine Peygamber sülalesinden şeyh süsü vererek saf köylüleri cumhuriyet ve inkılâplarımıza karşı kışkırtmaya yeltenen sabıkalı sahteci Paşazade, kısır bir köylü kadının göbeğine döl duası yazarken yakalanınca halk linç edecekken candarma tarafından kurtarıldı. TY-170

Tıpkı ihtisası olan doktorlar gibi, Paşazade'nin üfürükçülükte ihtisası da kısır kadınları gebe bırakmış. TY-392

Hoca efendi okuyup üflüyor, kısır kadın da gebe kalıyormuş. TY-392

Doğum öncesi dönem sadece bebek sahibi olma sürecini değil, istenmeyen gebelik durumlarında, gebelikten kurtulma sürecini de içerir. Romanda halk arasında bebeği düşürmek için yapılan uygulamaların yanında modern tıbbın olanaklarına da değinilmiştir.

Sevim, karnındaki çocuğu bir jinekologa aldırarak, ondan sonra da düğün olacaktı. GK-78

Annem beni düşürmek için yapmadık kocakarı ilâcı bırakmamış. Konu komşu kadınlar anneme:-Bu ne biçim çocuk, demişler, bu kadar ilâca çocuk düşürmek değil, insanın içi dışına çıkardı. ES-13

Doğum, berekettir, bolluktur. Nitekim Türk halkı da hayata gelecek canlının rızkını da getireceğine inanmaktadır. Yazarın bu konudaki bilgisi örnekler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

-Varsın doğsun, Allah onun rızkını verir, demiş. ES-13

Türk halkı için büyük bir önem arz eden doğumun, öncesinde bebeğin ve annenin korunması, sağlıklı olması için birçok pratik yapılmış ve zamanla bu pratikler dini yaptırımlarla birleşmiş ve toplumun vazgeçilmez davranışları haline gelerek doğum âdetleri ortaya çıkmıştır. Aziz Nesin romanlarında bebek sahibi olmak için modern tıbbın dışında çare arayan anne adayının muskalardan, türbelerden ve hocalardan yardım talebini görmekteyiz. Yazar, çocuk sahibi olmak isteyen annenin çaresizliğini

toplumdaki uygulamalardan yola çıkarak anlatmıştır. Yazar burada insanların duygularını istismar eden kişileri ve birimleri eleştirmek amacıyla doğum kültürüne ilişkin toplumun bir fotoğrafını çekmiştir.

3.1.1.2. Doğum sırası

Eski Türk topluluklarından günümüze kadar doğumun öncesinde ve sonrasında çok çeşitli uygulamalara rastlamak mümkündür. Altay Türkleri, doğum olacağı zaman; kiler, ev ve sandıkları açarlar. Ateşle yağ atarak, doğum Tanrısı Ayısı'ta "Yolun açık olsun." derler. Çocuk doğduğunda yağlı yemek yiyip bir hayvanı kurban eder, hayvanın kafasını kırmadan pişirirler. Kemiklerini de bir kaba doldurup ormanda bir ağaca asarlar. Altaylılar ve Kırgızlarda doğum anı yaklaşınca kadar kadınlar loğusanın evinde toplanırlar. Tecrübeli kadın ebe (ineci) görevini yaparken çadırın orta yerine bir direk dikilir. Ona bağlanan organ kadının koltukları altından geçirilir. Doğum sancısı gelen kadın acı çekmeye başladığında, ona musallat olduğuna inanılan kötü ruhu korkutmak için erkekler bağırmağa başlar, havaya ateş ederler. Bu gürültü kadın doğuruncaya kadar devam eder. (İnan 1995: 168)

Bu İbraam Bey doğduğunda babası, Şehzadem doğdu, diye sevinerek, yalnız o zaman onbeş köyü, köylüye bırakmış. Z-153

Yine bir erkek adı koymuş doğacak çocuğuna. Bununla da yetinmemiş, karısı doğumevine gidince, o gece doğacak oğlu için dostlarına büyük bir ziyafet vermiş. Ziyafetin ortasında doğumevine telefon edip de, bir kızı daha olduğunu öğrenince deliye dönmüş. Üçüncü çocuğunun da kız olmasından öyle utanmış ki, ziyafet sofrasındaki konuklarına, oğlu olduğu yalanını söylemiş. ŞÇH-75

Zavallı kadın doğum sırasında, "İnşallah oğlan doğururum!" diye dua edip durmuş ama boşuna... Yine kız doğurmuş. ŞÇH-77

Üçüncü kızıdan sonra, artık karısının oğlan doğurma yeteneğinden yoksun olduğunu anlamış; karısından umudunu kesince onu boşamış, başka bir kadınla evlenmiş. ŞÇH-76

Adam bıyıklarını burarak,-Erkek adamın erkek çocuğu olur! diye böbürlenmiş ama, öfkeden de bıyıkları titriyormuş. ŞÇH-77

Ama benden sonra Metin doğunca, oğlu oldu diye çok sevinmiştir, değil mi?

-Evet, çok sevinmişti de arkadaşlarına bir büyük ziyafet bile vermişti. ŞÇH-80

Kadına acıyan başhemşire de, adam telefon edince,-Müjde, tosun gibi bir oğlunuz oldu!... demiş. ŞÇH-77

Bilindiği üzere doğum zor ve kutsal bir olaydır. Bu bilinçle doğumu kolaylaştırmak için halk kendi pratiklerini oluşturmuş, anneyi ve bebeği en sağlıklı şekilde kurtarmayı amaçlamışlardır. Özellikle toplumda erkek çocuğunun doğumuyla verilen ziyafetler, birtakım pratikler erkek çocuğuna verilen önemi göstermekte olup Aziz Nesin romanlarına da yansımıştır.

3.1.1.3. Doğum Sonrası

Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyüebilmesi için İslamiyet öncesi Türk toplumlarından günümüze kadar gelen çeşitli uygulamalar mevcuttur. Yakut Türklerinde, ailenin üstündeki kötü güçlerin etkisini yok etmek için, çocuk komşulardan birine satılır. Bu uygulamaya Anadolu'nun pek çok yerinde rastlanmaktadır. (Boratav 1999: 89)

Meşakkatli ve uzun bir sürecin sonunda gerçekleşen doğumun sonrasında anne ve bebeğin sağlığı için yapılması gereken işlemler vardır. Bu pratikler yapılmadığında anne ve bebeğin zarar göreceği inancı bu uygulamaların âdet haline gelmesine yol açmıştır.

3.1.1.3.1. Bebeğin Sağlıklı Olması İçin Yapılan İşlemler

Yeni doğan çocuğun hem fiziki hem de psikolojik sürecinin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için halk tarafından bazı işlemler yapılır.

Hiç anne sütü emmemiştii, Sait'e meme vermesi için eve bir sütanne alınmıştı ama, bu kadının ne çocuğu vardı ne de memesinde süt. GK-162

Sarioğlu köşkünde, kimin konuk kimin ev sahibi, kimin kim olduğu bilinmeyen kalabalığın en büyük eğlencesi, Sait'in biberondan süt içmesi yada mama yemesiydi. GK-162

Daha anasından yeni doğmuş bir çocuğu görsün, ilerde namlı bir futbolcu olacak mı, olmayacak mı, şıp diye anlar... GK-208

Kundağa girmiş bebe gibi orda perdeye sarınıp sarmalandık. TB-97

Göstermişler çocuğu ama, kundaklı göstermişler. ŞÇH-77

Annem, babam evde yokken Suat'ın altını değiştiriyor, bezlerini çıkartıyordu. ŞÇH-78

Aziz Nesin, geçmişten süregelen doğumla ilgili pek çok uygulamayı eleştirmek amaçlı abartarak romanlarına yansıtmıştır.

3.1.1.3.2. Ad Koyma

Çocuğa ad verme olayı sıradan bir olay olarak görülmez, küçük çapta da olsa kutsanarak ve kutlu bir olay olarak algılanır ve yerine getirilir. Önceden belirlenen isim, ad koymak için yapılan törenle çocuğa verilir. Bir hoca veya dini kimliği olan biri çağrılır çocuğun kulağına ezan okur ve ismini üç kez kulağına söyleyerek hayırlar. Törende yemekler yenir, gelen misafirlere de havlu, para, şeker gibi hediyeler verilir. (Örnek 1995: 149)

Efendinin hiç oğlu olmadı, üç kızı var. İlk kızının adını Yekdâne koymuş. Arkadan oğlan olacak diye bir daha... O da kız. Onun adı da Dürdâne... Gene oğlan olur diye ardından bir daha... O da kız değil mi? üçüncünün adı da Güldâne...Z-40

Babası, oğlan çocuğu olmasını çok istemiş. İlk çocuğu kız olunca, çok bozulmuş. Bütün umudunu, ikinci çocuğunun oğlan olmasına bağlamış. Dahası, çocuk doğmadan, ona bir oğlan adı bile koymuş. Sanki, doğmadan oğlan adı konursa, çocuk da adına uymak için oğlan olacakmış gibi... ŞÇH-75

Bundan önce doğan çocuklarımız öldü de, yaşasın diye bunun adını Yaşar koyduk. Allah ömür verdi, Yaşar'ımız yaşadı.YNYNY-34

Aman... Beni anam kadir gecesi mi doğurdu... Bu ne kısmet! TY-153

Ad koyma, Türklerde çok eski bir geleneğe dayanmakla birlikte bir törenle gerçekleşmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri' nde de bu geleneğin özel uygulamasını görmek mümkündür. *Dedem Korkut geldi oğlana ad koydu der:.... Sen oğlunu Bamsı Beyrek diye okşarsın, bunun adı Bamsı Beyrek olsun, Adını ben verdim yaşını Allah versin dedi.* (Ergin 2013: 62) Nesin romanlarına da yansıyan ad koyma geleneği özel bir olay olarak görülmüştür. Çocuğun adı ve geleceği arasındaki kader birliği olacağı inancı ad koyma geleneğini önemli bir noktaya taşımaktadır. Nesin'in romanlarında yer verdiği bu uygulamalar bu konuya vakıf olduğunu göstermektedir.

3.1.2. Sünnet

Sünnet kelimesi Arapça kökenli olup “işlek yol” anlamına gelmektedir. Geniş bir ifadeyle Allah’ın yolunu veya insanın âdet durumuna getirdiği iyi ya da kötü davranışları anlatır. Sünnet geleneğinin köklü oluşu Hz. Peygamber’in sünnetli doğuşuna bağlıdır. Sünnet pratiği çeşitli toplumlarca farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Sünnet yaşı kesin olmamakla birlikte çocuğun 14-15 yaşını geçmemiş olmasına dikkat edilir. Çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile öncelikli olarak sünnet düğünün gününü belirler ve bunu duyurmak için köylerde okuyucu çıkartılarak etrafa haber verir; bugün şehirlerde bu uygulama davetiye bastırma şeklinde görülür. (Baraz 1998: 54)

Sevim bu kez yapmacık değil, gerçekten kahkahayı patlattı. Sünnet düğününü de nerden çıkarmıştı? GK-51

Tepinmekten her yanım hamlamış, iğnelerden, sünnet çocukları gibi apışımı aç aça yürüyorum. TB-107

Nasıl hani çok usta fenni sünnetçiler vardır da eli çabuk olduklarından, sünnet edilen çocuk pipisinin kesildiğinin ayırımına bile varmaz; hani nasıl eli hafif dişçiler vardır da, dişi çekilenler, dişlerinin çekildiğini bile duymazlar; işte bu Cellat Ali de öyledir savcı bey, öyle eli hafiftir ve öyle eli çabuktur ki, hani nerdeyse asılan adam bile asıldığına inanmaz da şaka filan sanır...SN-130

Aradan bir zaman daha geçti. Bir akşam gene beni evine çağırdı. “Yarın sünnet oluyorum,” dedi. YNYNY-294

Bu sünnet yüzünden başıma yeni bir bela çıkacağını sezindiğim için bisürü bahanelerle sünneti geri bıraktırmaktaydım. TY-244

Ama sünnetçide insana merhamet duyacak surat yoktu. Bu adam hem berber, hem hacamatçı, hem dişçi, hem de sünnetçiydi. TY-244

Sünnet gününe karar verilmişti. Müftü Efendi buna “Cemiyet-i hitan” diyor ve kayınpederim Ömer Efendi, sünnet düğününün pek parlak olmasını, büyük bir ziyafet verilmesini, yalnız kasabanın değil, il eşrafının da davet edilmesini ısrarla istiyordu. TY-245

Basbayağı büyük bir sünnet düğünü oluyordu. Kuzular çevriliyor, pilavlar pişiriliyor, zerdeler kaynatılıyordu. Bahçe ve ev adamlarla dolmuştu. TY-247

Asıl felaket sünnet edileceğim odaya girince oldu. Yatacağım karyola hazırlanmış, süslenmişti. TY-248

Anadan doğma sünnetli olur derlerdi de inanmazdım. Demek olurmuş... Onu da gördük... dedi. TY-249

Sünnet, İslam dininin kabulüyle birlikte uygulanmaya başlayan ve toplumun kültürel öğeleriyle birleşerek yeni şekiller kazanan bir gelenektir. Her toplumda farklı etkinlik ve törenler eşliğinde yapılan sünnet törenleri ya da düğünlerinde yakın akrabalar, eş-dost törene çağrılır, sünnet edilecek çocuğa sünnet elbisesi giydirilip sünnetçi tarafından sünnet eylemi gerçekleştirilir. Nesin'in romanlarında sünnet geleneğinde mevcut olan sünnet elbisesi, sünnetçi ve sünnet kültürüne ilişkin örnekler tespit edilmiştir. İslam dininden beri süregelen sünnet geleneği toplumda özel bir törenle icra edilmektedir. Nesin'in toplumdaki sünnet geleneğine ilişkin örnekler sunması okurun romanı daha da benimsemesini sağlamaktadır.

3.1.3. Evlenme

Hayatın ikinci geçiş evresi olarak görülen evlenme, kız ve erkeğin sosyalleşme sürecinde önemli bir aşamadır. Hem aileler arasında kurulan dayanışma hem toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirleme işleviyle her daim önemli bir olay olarak görülmüştür. (Baraz 1998: 56)

Aile kurmak amacıyla kadın ve erkeğin yasal yollarla hayatını birleştirmesine evlenme denir. Aile birliği sürekliliğini evlilik kurumuyla sağlar.

3.1.3.1. Evlenme Öncesi

Aile toplumsal yapının temelini atar. Aile kurma süreci, Anadolu'da çeşitli hazırlık ve aşamalarından sonra gerçekleşebilmektedir. Bu süreç, geçmişten günümüze kadar çeşitli kültürlerin, coğrafyanın, ekonominin etkisiyle çeşitlenerek yeniden biçimlenmiş ve çevresinde pek çok geleneği meydana getirmiştir.

3.1.3.1.1. Kız İsteme/Görücülük

Kız isteme, Anadolu'da evlenecek gence kız bakmak amacıyla başvuru olan bir âdettir. Görücülük ise birbirlerini tanımayan ailelerin, kız istemedenden önce erkeğin annesi ve akrabalarının isteme öncesi kızın evini ziyareti olarak gerçekleşen bir gelenektir. Kadınlar görücülük geleneğinde, gelin adayının terbiyesini, güzelliğini ve görgüsünü değerlendirirler. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kız isteme geleneğine ilişkin örnekler rastlanmaktadır. Toplumun bilgisi Dede Korkut, Kam Püre'nin oğlu Bamsı

Beyreğe kız istemeğe Deli Karçar'a gider. *“Tanrının buyruğu ile Peygamberin kavli ile aydan arı, güneşten güzel kız kardeşin Banu Çiçeği Bamsı Beyreğe istemeğe gelmişim dedi.”* (Ergin 2013: 66)

-Mademki sen istiyorsun, ben de gider kızı annesinden isterim! dedi. DM-13

-Neclâ Hanımla evlenmeyi düşünüyorum. Münasip göreceğinizi umuyorum. Biliyorsunuz, izdivaçta saadet, her şeyden evvel... bu dünyada para ile, servetle mümkündür. DM-104

Bir eve kız beğenmeye görücü gitti miydi, âdettir, kahveyi evin kızı getirir. Ne kadar zengin, görmüş aile olsa, evde on hizmetçi de olsa, yine bu böyledir. GK-64

-Âdettir oğlum... Biz de büyüklerimizden böyle görmüşüz... Bir eve kız istemeye gidildi miydi, görücü kadın bir yolunu bulup ayakyolunu görecek ki, evin kızının hanımlığını, hamaratlığını anlatsın... Ayakyolu temiz paksa, artık evin öbür yanları da temizdir. Ayakyolu temiz olan evin kızını, hiç korkma, hemen al... Yook, ayakyolu kirliyse, artık başka hiçbirşeye bakmadan, ağzını da açmadan, dön gel... Bu eski İstanbul göreneğidir oğlum... GK-65

Âdet böyle, görücü eve baskın yapar ki, evin günlük durumunu görsün... GK-65

Âdettir, görücülüğe eli boş gidilmez. Ben de bir kutu kestane şekeri götürdüm. Şekerciye, “Paketi sıkı bağla, ipe de bir kördüğüm at!” dedim.-Niçin?-Usul böyledir oğlum. Bir kızın, tutumlu olup olmadığı, paketi açarken belli olur. Eğer, paketin ipini kesmeden, düğümünü çözer, sonra ipi yumak yapıp biyana saklarsa, işte o kız tutumlu bir ev hanımı olacak demektir. Yook, ipi keser de atarsa, o kızla evlenecek erkeğin vay haline... GK-65

-Ben götürdüğüm şeker kutusunu, mahsustan, salondaki masanın üstüne koydum. “Kuzum evladım, size zahmet, şu paketi çözüver de, altında benim bir başka paketim var,” dedim.-Neden teyzeciğim, ayıp olmadı mı?-Adet böyledir oğlum... Kızın tutumluluğunu imtihan ediyorum. GK-66

Duvar Ahmet'le kızının evlenmesini en başta kendisi istemezdi. Çünkü Duvar Ahmet'in ne bir sosyal mevkii, ne mesleği ne de parası vardı. GK-11

İşte bu kararla anababa FerFerikler, kızlarına uygun, yumuşak başlı bir koca kolaçanına başladılar. GK-12

-Yanisi manisi bu işte, dedi, kız tarafı, âdettir biraz nazlanır, kız demek naz demek... Biz ister istemez, “Aman kıza müşteri çıktı...” diye etekleri zil çalarak “Alın

götürün başımızdan” diyecek değillerdi ya... Bir de kızın babasına danışacaklarmış...

GK-68

-Evet, ondan sonra ben gider, kızı annesinden isterim. Sonra, bu işe ben tek başıma karar veremem, biliyorsun; usul yerini bulsun diye ailemizin başka büyüklerine de danışıp düşüncelerini almamız gerekiyor. GK-36

Teyzesini görücü olarak göndereceğini Sevim elbet anlamıştı. Ama anlamazdan gelip,-Buyursunlar, tabii, dedi, annemle tanışmak için mi? GK-32

-Kadın bana, “Ne diyelim... Alnında yazılıysa, kısmetse olur, dedi. Biz ne desek boş... dedi. Mademki kendileri anlaşmışlar, hayırlısı olsun” dedi. GK-68

Gidip babasından isteyecektim ama, iyi bir elbise yaptırmadan babasının yanına gitmeğe cesaret edemiyordum. ES-10

Muhelif Kadir Efendi'nin, Şoför Nuri'ye dediğine göre, Zübükzade İbraam Bey, anasını Kadri Efendilerin evine göndertip, büyük kızı Yekdâne'yi “Allah'ın emri peygamberin kavliyle” istemiş. Z-45

Betüş'ün babası sandıkları kocasından, evlenmek için Betüş'ü istemeye giderlermiş. Adamın evde kalmış bir kızı varmış. Gelenler, “Kızınızı oğlumıza istiyoruz” deyince, adam sevinir, o sevinçle “Hay hay, peki, olur, evet...”dermiş. TB-222

Babam başladı söze: “Oğlumu bir bilmeyen mi var; övsem, övgüsüne söz yetmez... Yürek dersin yürekli, bilek dersin bilekli... Ben yüzümü eğdim, kızımı istedim. Verirsen başımıza taçtır, evimiz kızına muhtaçtır. Vermezsen de gönlün hoş ola!”

Anşe'nin akrabaları, babamın bu sözlerine alaylı alaylı gülüştüler.

Bu kez Anşe'nin babası aldı sözü: “Kızım biri bin eder, aza az demez, yoka yok demez; yoku çok eder, aç tok eder...”

Babam aldı sözü: “Kızdır nazdır, biliriz, ne versek azdır... İşte bütün bunlar o sümsük kızın için. Söyle daha başka ne istersin?”

Bu kez bizim akrabalar alaylı alaylı gülüştüler. Aldı sözü Anşe'nin babası: “Senin hayta gezen oğlunu çekip çevirir kızım... Ne verdin hele bir görelim...”

Babam sayıp döktü, sonra da, “Onbin kayme...” dedi.

“İyidir. Ya avradın has kızıma neler verecek?..”

“İki Reşat altınıyla bir beşibirlik...”

“He demelik, üç de öküz isterim...”

“Gelinimize az bile, verdim gitti...”

“Ya Olukludaki tarlayı?..”

Bir sıkı pazarlık başladı.Ben de töre gereği, Anşe'nin babasının elini öptüm.
YNYNY-47

Kasabanın ileri gelenleri oraya toplanmış. Ortada bir masa, masanın bir başında babam, öbür başında Anşe'nin babası. Bütün akrabalar da orada. Masanın üstünde Anşe için aldıklarımız duruyor: Çalar saat, dikiş makinesi, çerçevesiz ayna, nakışlı terlikler, radyo, daha da neler neler... İncir ağacının dallarına da gene Anşe için alınan kumaşlar, halılar, kilimler, havlular asılı... Bizim ora töresine göre, kızın babası damadını yerin dibine batırırken kızını öve öve göklere çıkarır; buna karşılık oğlanın babası da gelini yerip oğlunu över. YNYNY-46

“Ah! Vara kılıcını çekip bir Müslüman kellemi almaya kalkaydı. Ondan da kötüsü ben âşık oldum bir Türk kadınına. Ailesi, Müslüman olmazsam kızlarını bana vermiyor. Anladın mı neden Müslüman olmak zorunda kaldığımı...” dedi. YNYNY-294

Sırmalı, apoletli gemi süvarisi elbisesi giyip Fuat Beyin evine gitmişim, kendimi Gülcemal gemisinin süvarisi diye tanıtıp, Allahın emri ve peygamberin kavliyle, kızı Seher Hanımla evlenmek istediğimi söylemişim. TY-220

Dünya güzeli bir kız olduğundan, görücüler kapısının eşiğini aşındırıyormuş ama, Seher Hanım denizci isterim diyor, başka demiyormuş. TY-220

Aziz Nesin, isteme ve görücülük geleneklerine Gol Kralı ve Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz romanında ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Romanlarda gelin adayında olması gereken özellikleri ve gelin adayının davranışları üzerinden yapılan yorumlar, geleneğe ilişkin bilgiler vermektedir. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz romanında karşılıklı söz alışverişleriyle yapılan bir kız isteme törenine rastlamaktayız. Yazarın yaşadığı zaman dilimi, görücü usulü evliliklerin fazlaca olduğu bir dönemdir. Günümüzde bu uygulamalara daha çok kırsal kesimlerde rastlamaktadır. Nesin'in kahramanlarının yaşadığı ortama ve konuma göre kız isteme geleneğine romanlarda yer verdiği görülmektedir.

3.1.3.1.2. Söz ve Nişan

Söz kesme, kız isteme olayından sonra ailelerin anlaşmalarını söz ile pekiştirmelerine denir. Söz kesiminde kıza verilecek hediyeler varsa başlık parası konuşulur.

Altı senedir nişanlıyız. Bir türlü kısmet olmuyor. Ne yapalım? KOEH-91

Bu olaydan bir ay sonra, Neclâ ile Halûk nişanlanmışlardı. Nişan töreni pek basit olmuştu. İki sevgili, yaşlarından çok daha büyük olgunluk göstererek, salonlarda nişan törenlerine masrafı lüzumsuz bulmuşlardı. Halûkların evinde, kendi aralarında yüzükler takılmış, gülüp eğlenmişlerdi. DM-14

Beyefendi, yanılıyorsunuz, dedi, bir anlaşmazlık var, nişanlım o sözleri bana söylüyordu, eşiniz kendi üzerine alındı. GK-29

Ferferiklerle Sarıoğlular, nişan törenine karar verdiler, yer ve tarih saptandı. Dalton Otelinde büyük bir nişan yapılacak ve bütün yüksek sosyetenin kalburüstü kişileri ve kaymak tabakası çağrılacaktı. GK-78

Nişandan sonra Sait Sarıoğlu, Ferferiklerin evine rahatça gidip gelebiliyordu. GK-93

Sait, Ferferiklere evinde verdiği ziyafetten yüreklenerек, ertesi gün, çok pahalı kırmızı gül koncalarından bir demetle nişanlısının evine gitti. GK-107

Birden parmağındaki nişan yüzüğünü çıkarıp,-Al başına çal! diye bağırarak Sait'in suratına fırlattı. GK-113

Ablam nişanlanmak üzereydi, sonra nişandan cayıldı. Son günlerde bizim evde en önemli konu işte bu. Nişanın bozulması kardeşim Metin'in bir sözü üzerine oldu. ŞÇH-40

Ablam işte bu Zeynel Bey'in oğluyla nişanlandı. Daha doğrusu nişan olmadı, nişan için söz kesildi. ŞÇH-43

Kocanızı sıkmayınız, çünkü kocanız artık nişanlınız değildir. TB-172

Kralın elini sıktığı, iki kelime konuştuğu kız, kralın sözlüsü sayılıp günlerce gazetelere konu oldu. TB-281

Aziz Nesin, evlilik sürecinin hukuksal ilk aşaması olan nişan üzerinde durmuş nişanlılık, nişan töreni ve icra şekillerini içeren örneklere romanlarında yer vermiştir. Romanlarda nişanın, kahramanların birbirlerine olan ilişkilerini samimileştiren ve olayları okura daha da benimseten bir unsur olarak yer aldığı görülmektedir.

3.1.3.1.3. Başlık ve Çeyiz

Söz kesiminden sonra, kız tarafı alınacak eşyalar listesini oğlan tarafına verirken bir miktar para talep edebilir. Buna başlık parası denir. Bugün görücü usulü evliliklerin yaygınlığını kaybetmesiyle azalan bu uygulama kırsal kesimlerde canlılığını korumaktadır. Çeyiz, gelin olacak kişi için hazırlanan sandık eşyasına denir. Çeyiz geleneği, kız çocuğunun doğumundan itibaren başlar ve evleninceye kadar sürer.

Dürdâne'yi istedik vermedi, Güldâne'yi versin. Ağırılık isterse ağırılık, başlık isterse başlık, paraysa para, malsa mal...Z-43

Üstüne kızlarının çeyizlik parası ikibini ekleyip, İğri Nuri'ye vermiş. Z-48

Lokum Betül bizim Sarsak Mecdiyle evlenince daha ilk geceden bu Cins Bekir de Betül'le birlikte köşke giriyor. Betül çok esprili kadın. Köşke girdikleri akşam kocasına, “Sakin beni çeyizsiz evlendi sanma, işte benim çeyizim” diye Cins Bekir'i takdim ediyor. TB-20

Kolayca anlaşılmaktadır ki, bu düğünler, başlık parası veremeyip yavuklusunu kaçırdığı için dama düşenlerin değil, sultanların, şehzadelerin düğünleridir. SN-10

Çünkü, verdiği ürünle kendilerini bile zar zor geçindirebilen üç-beş dönümlük tarlasını, Sülüman alacağı kızın babasına başlık olarak verince, kadın ortada aç-açık kalacaktı. SN-27

Başlık parasını dayamışlar Anşe'nin babasının önüne. Anşe'nin anababası da babama haber gönderiyor: “Anşe'yi oğluna alacaksan al, almayacaksan kızımın başını bağlama!” YNYNY-45

Bizim oraların töresi gereği, babamla Anşe'nin babası, hani laf olsun gibilerden başlık parası pazarlığına oturdular. YNYNY-46

Belli ki Anşe'm, bunca yıl düzdüğü çeyizini de alıp kaçmış, baba evinden. YNYNY-157

Kimisinde yaşlı ve hastalıklı olduğunu yazıyor, kimisinde başlık parası yüzünden evlenmek niyetiyle kız kaçırmak zorunda kalmış bir köy delikanlısı olarak kendini tanıtıyordu. TY-290

Aziz Nesin'in romanlarında başlık parası ve çeyiz geleneğine ilişkin örneklere rastlanmış olup yazarın özellikle başlık parası konusunda eleştiri yaptığı görülmektedir.

3.1.3.1.4. Beşik kertmesi

Ailelerin dostluk bağlarını akrabalık ilişkisiyle güçlendirmek amacıyla çocuklarını küçük yaşta evlendirmek amacıyla sözleşmelerine denir.

Bizim oralarda, dedi, beşik kertiği dedikleri bir töre vardır. Oğlan çocuğuyla kız çocuğuna daha beşikte bebelerken söz keserler. Artık onlar nişanlı sayılır. Ben üç yaşımdayken Anşe doğmuş. Bizi o zamandan beşik kertmesiyle nişanlamışlar. YNYNY-45

Zaten beşik kertmesi nişanlı olduğumuzdan onlar razı. YNYNY-46

Dede korkut Hikâyeleri'nde "*Pay Piçen Bey der: Beyler Allah Teâla bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun benim kızım Pay Püre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olsun dedi.*" (Ergin 2013: 59) şeklinde yer alan bu uygulama Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne yaşamaz romanından töre olarak isimlendirilmiş ve uygulanış biçimi de anlatılmıştır. Yazarın roman kahramanlarının çevresiyle ilişkili olarak beşik kertmesi âdetine yer verdiği görülmektedir. Yazar romanını bu şekilde geleneksel öğelerle besleyerek gerçekçi kılmaktadır.

3.1.3.2. Düğün

Her toplumun inanç, gelenek ve yaşam biçimleriyle yoğrularak biçimlenmiş düğün törenleri mevcuttur. Düğün merasimi, beraber yaşamaya karar veren çiftlerin beraberliklerini toplum önünde ilan etmek için düzenledikleri eğlenceli etkinliğe denir. Dede Korkut'ta Bamsı Beyrek ve Banu Çiçeğin düğününe ilişkin örneklerin dışında Kanglı Koca Oğlu Kanturalı Destanı'nda "*Yeşil alaca güzel çimene çadır dikti. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirdi. Düğün etti, Kudretli Oğuz beylerini ağırladı.*" (Ergin 2013: 142) örneğine rastlanır.

Halbuki, bu gece düğünü olacaktı. O hâlâ, Halûk'a davetiye göndermemişti. DM-128

Neclâ, üzerinde Paris'ten gelmiş beyaz ipekli düğün elbisesiyle, dizlerinin üstüne halıya düştü. DM-128

Ondan sonra da düğün yapıp hemen evleneceğiz... GK-111

Bunun üzerine sürünerek Kör Nuri sağdıçımın yanına vardım,-Aman sağdıç, bak şu halime...Z-186

Hamama gidip yıkanmış, temiz giyinmişim, sinekkaydı güveyi traşı olmuşum... TB-63 (KOEH-26)

Hangisini beğenirsek, hangisini gönlümüz çekerse, her gece en lüks düğün salonunda, en zengin düğüne dalacağız. TB-144

-Kim, nerden anlayacak kardeşim... Kız tarafı zanneder ki, biz damat tarafından, damat tarafı zanneder ki gelinin akrabasıyız... Bunlar daha düğün gecesi, birbirlerinin akrabalarını tanımazlar ki... Yiyip içip eğlenmene, gülmene bak... dedi. Hakikaten o gece öyle yaptık. Damatla gelin ilk dansı yaptıktan sonra, sırayla ordakilerin ellerini sıkmaya başladılar. Gelin davetlileri öpüyordu da... Bizim yanımıza gelince, biz de damatla gelinin ellerini sıkıp tebrik ettik, saadetler diledik. TB-144

Cumartesi gecesi, amcamın kızının düğününe gitmişim. TB-248

Bana kalsa hemen evleneceğim ya, babam, “Askerliğini yapmamış evlenemez!” diyor. YNYNY-45

Yoksul kızların çeyizini düzer, düğünlerini yaparım. TY-130

Türk toplumu için evlilik yuva kurma, ailenin genişlemesi, büyümesi ve güç kazanması olarak anlaşıldığından önemli bir hadise olarak nitelendirilmiştir. Romanlarda düğün günü, damat tıraşı, sağdıç ve düğünün öncesinde askerlik konusuna değinilerek, düğün törenleri anlatılmıştır. Düğün törenlerinin ailenin maddi durumuyla ilgili olarak çeşitlilik gösterdiği romanlardaki örneklerden saptanmıştır. Toplumda askerlik yapmayan kişinin evlenmesi uygun görülmemektedir. Çünkü askerlik pek çok yönden bir erkeği eğitmekte, olgunlaştırmakta ve sorumluluk sahibi yapmaktadır. Toplumun vatana karşı vazifeyi birinci sorumluluk olarak görmesinden dolayı askere gitmeyen kişi toplum tarafından dışlanmaktadır. Toplumun bireyi soyutlamaya yönelik tepkilerden biri de kişinin aile kurmasını engellemektir. Daha pek çok yönden baskıya maruz kalan bireyin bu vazifeyi ifa etmeden evlenemeyeceği daha küçük yaşlarda bireye anlatılmakta ve yaşatılmaktadır. Günümüzde hayat şartlarının değişmesiyle bu bağlayıcı davranıştan küçük çapta kopmalar olsa da bu davranışın hâlâ devam ettiğini görmek mümkündür.

3.1.3.2. Nikâh

Evlilik maksadıyla bir araya gelen çiftin birlikteliklerini yasal ve dinî yönden güvence ve kayıt altına almak amacıyla yaptıkları sözleşmeye nikâh denir. Toplum önünde çiftin birlikteliği nikâh ile meşruluk kazanır.

İşte nikâh cüzdanımız!.. KOEH-92

Kenan, “Üst salona gidelim biraz...” dedikçe, kız şarabı dayar, “Kalabalıkta ne yapacağız, mutluluğumuz bozulmasın... Sabah olunca burdan doğru gider, yıldırım nikâhı kıydırırız...” dermiş. TB-93

Bu Abüzer emicemin, köyde biri hükümet nikâhlı, biri de imam nikâhlı iki karısı var. TB-199

Kocalar, eskiden, boşandıkları karılarıyla bir daha evlenmek isterlerse, namuslarını temizlemek için, karılarına parayla kiralık koca tutarlarmış. Kiralık koca, bir gece için, kocasından boşanan kadınla evlenirmiş. Ertesi günü sabahı, kiralık koca kadını boşar, asıl koca da eski karısını, tertemiz olarak geri almış. Bunun adına hülle denilirmiş. TB-125

“Hükümet nikâhı da istemez, imam nikâhı kıydırırız,” diye Anşe’ye hem haber yollamış, hem de para göndermiş. YNYNY-336

Nikâhtan önce ben buna sözde: “Sana hiç olmazsa birkaç tane mücevher hediye alayım”. TY-212

O zamanlar evlilik, imam nikâhıyla olduğundan, karı üstüne karı alıyormuşum. TY-220

Aziz Nesin’in romanlarında resmi ve dinî nikâh örneklerine rastlanmış olup yazar özellikle yasal açıdan bir anlam ifade etmeyen dinî nikâhı, kadınları mağdur etmesi nedeniyle eleştirmiştir.

3.1.3.3. Evlenme Sonrası

Düğün ve nikâhın gerçekleşmesinden sonraki süreç evlenme sonrası olarak adlandırılır. Anadolu’da düğün sonrası çok çeşitli adetlerin olduğu bilinmektedir.

Biliyorsun, bana otomobil alacak. “Evlenelim de, düğün hediyem olsun” diyor. GK-159

“Düğün hediyesi diyerekten bisürü ıvır zıvıra, incik boncuğa ne diye boşu boşuna dünyanın parasını verelim. O parayla evimize gerekli şeyleri alırız. Ne dersin?”
YNYNY-208

Her alanda etkisini hissettiren Batı kültürünün etkisine evlenme döneminde de rastlanmaktadır. Türk geleneğinde yer almayan evlenme sonrası gezi(balayı), toplumun belli kesimlerinde uygulanmakta olup kırsal kesimlerinde ise bilinmektedir. Yazar, kahramanlarının girdiği ortama göre anlatımını şekillendirmiş ve balayı olgusunu kasıtlı bir şekilde kullanmıştır.

Belki nikâhlarını dışarda kıydırırlar, sonra balayı gezisine çıkarlardı. GK-223

Anşe balayının ne demek olduğunu anlattı. Güher Hanımefendinin köşkünde çok şeyler öğrenmiş dedim ya, bu balayı da orda öğrendiklerinden... YNYNY-206

Aziz Nesin romanlarında düğün sonrası gelene verilen düğün hediyesine dikkat çekerek Batı kültürünün etkisiyle toplumda yaygınlaşan balayı gezisinden eleştirel bir yaklaşımla bahsetmiştir.

3.1.4. Ölüm

Bir canlının bedensel işlevlerini kaybetmesi olarak tanımlanabilen ölüm insanlar için ürkütücü, korkunç ve istenmeyen bir olayı ifade eder. Geçiş dönemlerinin üçüncü evresi ve doğal yaşam sürecinin bir getirisi olan ölüm olayının çevresinde pek çok geleneğin oluştuğunu görmek mümkündür.

Yakınıni kaybeden insanın ölüm karşısındaki tepkisi şaşkınlık, isyan ve acıdır. Ölen kişinin ardından “yas tutma” süresi başlar ve bu süre kesin olmamakla birlikte üç gün ile yedi-sekiz yıl arasında değişmektedir. (Örnek 1971: 81)

Ülkemizde ölen kişiye, ölüm sonrası pek çok uygulama yapılır. Mezarlık kültürü, gömme âdetleri ve vasiyet ölüm sonrası yapılan işlemlerden birkaçı olarak sayılabilir. Köy ve kentlerde küçük nüanslarla da olsa farklı gömme âdetlerine rastlamak mümkündür. Özellikle kişinin maddi imkânları doğrultusunda mezar kültürü çeşitlenmektedir.

Köy ve kent mezarlıkları arasındaki fark, mezarların tipleri, yapımı ve süslemesidir. Köylerde megalit kültür geleneğine karşılık büyük kentlerde kubbeli, pahalı taşlı, mimar elinde çıkma ve hiçbir üslup özellik göstermeyen mezarlar hızla çoğalmaktadır. (Örnek 1971: 65) Aziz Nesin’in romanlarında ölmek üzere olan bir

kişiden helallik alınması, vasiyet, ölüyü yıkama ve gömme, taziye geleneklerine ilişkin örnekler tespit edilmiştir.

3.1.4.1. Helallik Alma

İslam kültürü dairesinde değerlendirilen helallik alma, ahirete göçeceğine inanılan kişinin üzerindeki kul hakkını kaldırarak rahat kolayca can vermesini sağlar.

Zavallı anneciğim, belki de bir daha oğlunu göremeyeceksin. Hakkını helâl et sevgili anneciğim. TB-148

Yoldaşlar, ben sabaha çıkmam, artık eksik hakkınızı helal edin... demez mi? Z-243

Tatlı Betüş ve Zübük romanında bu inancın örneklerine rastlanmıştır. Roman kahramanlarının son sözlerini helallik isteyerek söylemesi anlatıma duygusal bir anlam kazandırmıştır.

3.1.4.2. Vasiyet

Bir kişinin ölümünün ardından gerçekleşecek mal paylaşımına ilişkin ölen kişinin tasarrufuna vasiyet denir.

Onun için, Betül'le Cins Bekir'in kendisini boğmak için üstüne yürüdükleri gecenin sabahı, noteri çağırıp vasiyetini yazdırmış. Bu vasiyete göre, banka kasasında saklı duran sedef kakmalı çekmece ve içindeki serveti Betül'e, köşkü de bir hayır kurumuna bağışlamış. TB-22

Çocuğu ve kimsesi olmayan Hasan'ın birkaç ay önce ölümünden sonra açılan vasiyetnamesinden, bütün servetini, köyündeki ağabeyinin kızı Güllü'ye bıraktığı anlaşılmıştır. TB-86

3.1.4.3. Ölü Gömme ve Taziye

Ölüm, ruhun bedene bağlılığının sona ermesidir. Aslında bu bir son değil insan için bir başlangıçtır. Türk toplumunda çeşitli ölü gömme merasimleri ve işlemleri yapılmaktadır. Orhun Abideleri'nde "*Kül Tigün koyun yılında on yedinci günde uçtu. Dokuz ay yirmi yedinci günde yas töreni düzenledik.*" (Ergin 2004:28) ifadesinin yer

alması cenaze ve defin arasında belli bir sürenin geçtiğine ve yas törenine ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Bu durumda, değil damarlarında kan dolaşan bir canlı, mezartaşı olsa canlanır, ayaklanırdı. GK-27 (Z-123)

Kerkenez Sevim, olağanüstü duygusallık gösterisinin çevresinde beğenilmesinden çok mutlu, sahnedeki numarası beğenilmiş bir artistin, seyircilerin “bis, bis...” diye bağırımları karşısında numarasını tekrarlaması gibi, o da gittikçe daha abartarak yas çılgınlıklarını tekrarlıyordu. GK-193

Sevim, onları, sanki Sait ölmüş de ondan dul kalmış gibi bir havaya sokmuştu. GK-194

Bir duaya başladım ki, bir duyan olsa ben ölü evinde cenaze duacısı sanır. Z-81

De ki, şehidin defin merasimi kasabamızda icra kılınacak ve türbesi de kasabamıza yapılacaktır. Z-166

Halkımız, şehidimize misli görülmedik bir merasim yapacaktır. Z-166

-Ne olsun, hep bildiğiniz, ölüm Allahın emri ya, insanın yüreği dayanmıyor. Z-178

-Başın sağ olsun... Z-178

Adam mektubunu şöyle bitiriyor: “Bundan sonra, öldüm, leşim yollarda kaldı, aman cenaze parası gönderin, diye yazsan yine benden on para yok!..” TB-143

Son arzum şudur: Mezarıma çiçek dikmeyin, ben buna lâyük değilim... TB-148

Kaç kere Betüş’ü, Coşkun’un mezarına çiçek koyarken görmüşler. TB-236

Karakoldaki polis sorgusunda taşıdığı tabutun içinde anasının ölüsü bulunduğunu, kimsesiz ve yoksul olduğundan cenaze töreni giderlerinden kurtulmak için anasını kendisi tabutlayıp mezara gömeceğini söylemiş idiyse de, açılan tabuttan kadın ölüsü değil, genç bir erkek ölüsü çıkmıştı. SN-29

Ama Berber Hayri’nin mirasçıları ya olmadığından yada varsa da bulunamadıklarından, yada mirasçılıklarını reddettiklerinden, Hayri’nin cesedi Belediyece kaldırılıp mezarlığa gömülecekti. SN-162

“Baban rahat öldü. Öürken yanındaydım. ‘Gözüm açık gitmiyor; oğlana nüfuskâğıdı çıkaramadım ama, çok şükür askere aldılar, nasıl olsa eline tezkere verirler de, Yaşar’ımın da yaşadığı resmen anlaşılır,’ dedi. Son sözü bu oldu.” YNYNY-55

“Başın sağolsun Yaşar oğlum,” dedi. Durup yüzüne baktım. YNYNY-55

Paşazade'nin toprağa gömüldüğünü görmek istiyordum. Ama olmadı. Ertesi gün morga gittiğimde, Paşazade'nin cenazesinin kaldırılmış olduğunu söylediler. TY-418

Yaşlı kadın, "Beni bırakıp nerelere gidiyorsun Hasan!" diye ağlayarak başını dövüyor, saçlarını yoluyor, düğmelerini koparıyor, giysisini paralıyordu. Öyle bağırıp ağlıyordu ki, orda bulunanlar da gözyaşlarını tutamadılar. Kadıncağız, kocası gömülürken, "Beni de yanına al!" diye bağırarak mezara atladı. YNYNY-306

Göktürk'lerden günümüze değin pek çok pratik ve inanç unsurlarıyla donanarak zamanımıza ulaşan ölüm sonrası gelenekler, kültürden, yaşanan coğrafyadan ve en çok da inanç sistemlerinden etkilenir. Aziz Nesin'in romanlarında ölüm sonrası ölü yıkama, mezarlık kültürü, defin merasimi ve taziye geleneklerine rastlanmıştır. Yazarın ölüm sonrasında gerçekleşen uygulamaları bazen mizah malzemesi yapmak bazen de romanın doğal akışını korumak amacıyla kullandığı görülmüştür.

3.2. Halk Bilgisi

3.2.1. Halk Astrolojisi

Astronomi, gök cisimlerini, yıldızları, bunların gökyüzündeki hareketlerini, durumlarını fizikî ve kimyevî yapılarını inceleyen bir bilimdir. (Yeni Türk Ansiklopedisi 1985: 197) Astroloji ise, yıldızlara bakarak geleceği tahmin etme bilgisi; yıldızların hareketinden, istifinden bir işaret sistemi oluşturarak geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında bilgi edinmenin mümkün olduğuna inanılmasıdır. (Fehd 2000: 24)

Yahu kardeşim, sen bu dünyaya Merih yıldızından mı geldin? GK-160

Hava da kötü karanlık, gökte tek yıldız yok. Z-227

İstasyon memuru,-"Sen bu memlekete Merih'ten mi geldin yahu..." diye çıkıştı. YNYNY-223

Halk astrolojisi, halkın geçmiş birikimleri ve gözlemlerini içeren yıldız, gökyüzü ve inanç unsurlarıyla şekillenen bir bilimdir. İncelenen romanların üçünde astrolojiyle ilgili örneklere rastlanmıştır. Kullanılan astroloji terimleri bilimsel bir anlam ifade etmemekle birlikte yazarın kahramanlarının saflığını ve şaşkınlığını vurgulamak amacıyla bu örneklerden yararlandığı düşünülmektedir.

3.2.2. Halk Botaniği

Halkın ilişkili olduğu her tür bitkiyle ilgili bilgi ve uygulamalarını derleyip yorumlayan bilim dalına, halk botaniği (halk bitki bilimi) adı verilir. Halkın bitkilere verdiği isimler, bitkileri sınıflamada izlediği ölçütler, bitkilerden yararlanma yollarına dair bilgiler, inanışlar ve uygulamalar, halk botaniği araştırmaları içinde yer alır. Halk botaniği araştırmalarında gerek evlerde gerekse kırlarda yetişen çiçekler, meyveler ve sebzelerle kısaca bütün bitkiler, bu alanın çalışma kapmasında bulunmaktadır. (www.kulturelbellek.com)

Efendim zaten bizde hiç bir zaman bir ziraat politikası takip edilmemiştir. Bu memleket her şeyden evvel bir **buğday** memleketidir. KOEH-39

Burnuma keskin bir **anason** kokusu geldi. KOEH-48

Geçen sene Maslak'tan geçerken arabayı bir **kavak ağacının** tepesine çıkardım. KOEH-71 (Z-50; ŞÇH-51; TY-223)

Bostan kuyusunun yanında, **İncir ağacının** altında oturuyorlardı. DM-13 (YNYNY-46)

Krizantem çiçeğinin yaprakları gibi, uzun, yumuşacık tüyleri, hayvanın yüzünü, gözlerini kapardı. DM-54

Bir **manolya** kadar saf, bir **nilüfer** kadar lekесiz aşkımızı, haberim olmadan incittim mi?..DM-106

Başında **limon çiçekleri** ile süslü duvak altındaki güzel yüzünden kendisi de iğrendi. DM-127

Yirmi otuz adım ileride, bir **çam fıstığı ağacının** tepesinde de bir kıpırdanış var. DM-130

Zekeriya adındaki, Ilgaz ormanlarından yürüyüp, insanlar arasına katılarak her nasılsa konuşmasını da öğrenmiş olan, **çam yarması** cinsinden insan azmanı, polise,-Bu herif karıma sarkıntılık etti, davacıyım... dedi. GK-29

Müsvedde defteri kâğıdı rengindeki yanağında, dağdan inmenin beş parmağının izi **çınar** yaprağı gibi duran Sait Sarioğlu, sevgilisi uğruna düellodan çıkmış şövalye davranışıyla,-Sizin için ölsem bile değer... dedi. GK-30

Çiçekçiden bir demet **glayölu** kapmış, verdiği yüz liranın üstünü almayı bile aceleden unutmuştu da, çiçekçi arkasından koşup paranın üstünü vermişti. GK-173

“Kök sökmeğe, **gövem** yolmağa gelenden ceza keseceksin,” demiş. Z-117

Biçilmiş buğday tarlasının içine daldım, dik saplar ve **kesekler** arasında kendime yer açarken köyün köpekleri başıma üşüştü. Z-229 (TY-315)

Saydım, bütün köyde dört **ahlat ağacından** başka ağaç yoktu. Z-230

Hükümet malı ne kadar toprak, bahçe, eskiden kalma **fidanlık** yeri varsa hepsini dağıttı. Z-248 (TY-364)

Benim önümdeki **akasya ağacının** tepesinde Cengiz'le Hüseyin, "Sen gözcülük edeceksin, ben edeceğim" diye kavga edip duruyorlardı. ŞÇH-53

Musulukların önünde **atkestanesi ağacı** var ya, işte o ağacın önüne, yere, çiviyle bir çizgi çizdik. ŞÇH-87

Okul dönüşü de, mezarlıktaki **servilerden** birisinin tepesine çıktı. ŞÇH-87

Bizim tekkenin arkasındaki boş arsada koca bir **çitlembik ağacı** vardı. TB-52

Pencerelerin önünde **sardunya** saksıları, çiçek, **karanfil** var, **ıtır** var, **fesleğen** var... Ayağımın dibine bir kırmızı **karanfil** düşünce, ben pencerenin dibine yanladım. TB-54

Yaşlı bir **meşe ağacı** gibi sağlam duruyordu. SN-74

Lâle kokuşlu, keklik sekişli, maral duruşlu kızların kimisinin elinde **gül**, kimisinin belinde **sümbül**, kimisinin yakasında **menekşe** yada karanfil vardı. Kimi afilli delikanlılar da kasketleriyle kulakları arasına bir tutam **fesleğen**, yada bir kızıl **karanfil** sıkıştırmışlardı. SN-151

Çocukken, **söğüt** dalından fiskiye yapar da onunla da su fişkırtırdık. YNYNY-92

Yanımdan bir **kır çiçeği** koparıp onunla oynamaya başladı. YNYNY-206

Oturduğumuz tümseğin alt yanı çukurda bir **fundalık** olduğundan, biz yavaş yavaş o fundalığa kaymaktayız. YNYNY-208

Sol yanı kayalık sarp ve ilerde seyrek **bodur** ağaçlar var... TY-109

Elbisemi, çamaşırlarımı iyice sıkıp kurusun diye çalılıarın üstüne serdim. TY-110

Bilirsiniz, hani bitkilerin gelişimini anlatan öğretici filmler vardır; o filmlerde bikaç saniyenin içinde bir goncanın büyüdüğü, çiçeklerin yaprak yaprak renklenip açıldığı, koca bir **gülün** ortaya çıktığı görülür. TY-195

Ömer Efendinin evi de **meyve ağaçlarıyla** dolu bir büyük bahçe içindeydi. TY-235

Çimen çiçek ekdim. TY-364

Halkın, içinde bulunduğu coğrafyayla bire bir ilişkili olan botanik, bölgenin iklimi, toprak yapısı hakkında pek çok bilgiyi de içinde barındırır. Nesin'in

romanlarında coğrafya Anadolu'dur ve ülkenin bitki çeşitliliğini, zenginliğini romanlara yansıyan bitki türlerinden anlamak mümkündür. Roman kahramanlarının bazen glayölu gibi ithal çiçek isimlerini kullanması kahramanların ekonomik durumu gösteren ifadelerdir. Çok çeşitli bitki türlerinin romanda yer alması yazarın bu konudaki geniş bilgisini ortaya koymaktadır.

3.2.3.Halk Ekonomisi

Halkın yaşamını sürdürmek için giriştiği tüm çabalar halk ekonomisi kapsamında incelenir. Halk ekonomisi, halk mimarisinden, inançlara kadar hayatın belirleyici ögesidir. Çobanlık, arıcılık, yaylacılık, gurbetçilik, avcılık, el sanatları ve zanaatları halk ekonomisi olarak değerlendirilir. (Artun 2005:222) İnsanlar yaşamını sürdürmek için bazı faaliyetlerde bulunmak zorundadırlar. İnsanların ihtiyaçları ile bu ihtiyaçları giderecek sınırlı mallar ve vasıtalar arasındaki uygunluğun sağlanması için yapılan bütün işlemlere ekonomik faaliyet denir. (Sunguroğlu 1973:17)

Aziz Nesin romanlarında, para, panginot, papel, gayme, gümüş lira, sikke gibi devrin para birimini ortaya koyan, ekonomik anlam ifade eden kelimelere rastlanmıştır.

Mutlaka ödenecek **bono** vardır. KOEH-119

Hemen **vizite ücretini** peşin peşin masasının üstüne bıraktım. KOEH-5

Gündeliklerini arttırması için işçiler, ya da işçi mümessilleri, ustabaşları, fabrika sahibine-**Haftalığını** alınca, yün bir eldiven alacağım! dedi. DM-6

Hasip Bey düşünmeliydi ki, Duvar Ahmet Tozkoparana üç yüzbin **liraya** transfer edilmişti. GK-10 (DM-41; ES-19; Z-210; TB-242)

Sana sevabına bir iyilik yapmak istiyorum Sait, demişti, **bin firank** verirsen sana bu iyiliği yaparım.GK-17 (ES-11)

Cezayirinin aracılık ücreti olarak istediği **parayı** verdi. GK-18 (ES-57; TB-107; TY-30)

Çağırıldığı garsona bol **bahşiş** verdikten sonra,-Buraya Sevim adında bir hanım gelecek, dedi, zayıf, siyah saçlı, kaşları da ince... GK-46(Z-34)

Tozkoparanın kamp **masrafları** incelenmelidir. GK-132

Biriki yerden aldığı kirayla köşkü yönetmek zor olduğundan, köşkteki, bazı eski **antika değerindeki eşyaları** satmak, rehine koymak zorunda kalıyordu. GK-234

-Görmeye dayanamam, içim elvermez... diyerek, köşkte kalan eski, **tarihi eşyanın açık artırmayla** satışında da bulunmadı. GK-277

Bir de bakarsın bize banka **ikramiyelerinden** bir apartıman çıkmış... ES-48

Ali:-Bak Andona, günde üç dört **papelini** yolunu buluyormuş, diyordu, biz ikimiz günde altı kâğıt kazansak, iki papelini yeriz, dört papelini biriktiririz. ES-48 (TB-59)

Cebinden dört tane **gümüş lira** ile bozuk paralar çıkardı. ES-52

-Götürü olusa, yıllığına beş yüz **gayme** virir. Sen daha ecemisin... Yoooh, eğerlim, gündeliğnen çalışırsan yüzde on alırsın...ES-63 (Z-115; TY-254)

İş **sermayeye** kalmıştı. Sermaye de, şair Yücel Üstün'ün babasından gelecekti. ES-109 (Z-205; YNYNY-163)

Bağı bahçesi mi var, çifti çubuğu mu var, malı mülkü mü var, bir memurluğu, **maaşı** mı var? Z-20

Allah sizi inandırсын, köylüye benim açtığım **krediyi** banka açmaz. Z-181

Babam,-Şirketten **avans** alırım, dedi. ŞÇH-104 (SN-132)

“Geçim sıkıntısı çekiyoruz, **gündeliklerimizi** arttırm,” diye rica ederlermiş. ŞÇH-137 (YNYNY-173)

Gümrük **rüsümünü** ödeyip mallarını aldı. TB-10 (TY-364)

Sonradan aldığımız bir habere göre, mirasımızın değeri yirmi milyon Türk lirası değil, yirmi milyon **dolar** tutarındadır ki, o zaman üçyüz milyon Türk lirasını bulur. TB-13 (KOEH-39; TY-344)

Onun bir adamı var, avukatmış, herif desteyle **pangınotu** getirir. TB-39

Meğersem, sonradan Kenan'ın söylediğine göre, kadın benim **bonservisimi** sorarmış. TB-97

Biri de, bir eski evi ve emekli **aylığı** var diye yoksul çevresinde zengince sayıldığından, kendinden kırk yaş küçük olan çok yoksul bir kızla evlendirilmişti. SN-25 (TY-336)

İdama hükümlüler istanbul'da asılmadan önce Sultanahmet cezaevine getirilirdi, işte bu nedenle, uzak bir cezaevine gönderilirse **yolluk** olarak gidiş geliş çok para gideceğinden, devleti boşu boşuna zarara sokmak istemeyen cezaevi yöneticileri, Berber Hayri'yi yakındaki bir cezaevine, Üsküdar'da Paşakapısı cezaevine göndermeyi uygun görmüşlerdi. SN-71 (TY-319)

Bütün müzeyi mi gezip göreceksiniz, yoksa eski **sikkeleri** mi? YNYNY-149

Babamın olduğu yere götürülmem için askerlik şubesinde **ödenek** bekleniyordu.

TY-55

Yabancı **Sermaye** Teşvik Kanununu anlattım ya sana... TY-304

Cezaevinden çıkınca, **bedel parasıyla** davar alır, inek alır, öküz alır, belini doğrultur. TY-344

Şoför, bin lira **kapora** vermeli ki, işe alınsın. TY-391

Değerli süs eşyalarının bir kısmı halk ekonomisi grubuna girer. Süs eşyalarında kullanılan maddî değeri yüksek madenler veya maddeler, halkın alım gücünü gösterir. Türk toplumu takı eşyalarına ayrı bir önem verir. Düğünlerde, nişanda ve bazı özel günlerde gelenek haline gelmiş takı kültürü, ailenin maddi gelirini ve toplumdaki gücünü göstermesi açısından ayrı bir önem arz ederken; ayrıca toplumun geleneksel ritüellerinde vazgeçilmez aksesuar olarak yerini alır. Nesin'in romanlarında ekonomik gücü simgeleyen mücevher, beşi birlik, altın, inci, zümrüt, elmas küpe, platin yüzük, yakut taşlı kolye, bilezik, gerdanlık gibi değerli eşyaların dikkat çekici olarak kullanıldığı görülmüştür.

-Önden iki dişin, biri gayet kıymetli biri **inci**, biri de **zümrüt**... KOEH-76

-Bu bir şey değil, dedi, Müberra hanım, köpeğinin bütün dişlerini **platin** yaptırdı. KOEH-77

Dün gece saat onda pencere camını **elmasla** kesip içeri girdim. DM-53

-Eller yukarı ...Diye emir verecek, sonra tabancaların namluları üzerlerine çevrilmiş iken, azılı birkaç gangaster üzerlerine hücum edecek, ceplerini arayacak, cüzdanlarını alacak kadınların da boyunlarından kıymetli **incileri**, **gerdanlıkları**, kulaklarından **elmas küpeleri**, parmaklarından **platin yüzükleri** alıp gideceklerdi. DM-143

Yaşlı teyze, değerli **mücevherlerinden** birkaçını rehine koymuş, ama borcu zamanında ödeyemediği için bu değerli mücevherler çok ucuza satılmış gitmişti. GK-236 (ES-20; TB-9; TY-210)

Kasadaki çekmecede milyonlar, **mücevherler**, **altınlar** var; yani herkes böyle zannediyor. TB-22 (KOEH-52)

Neresinde mücevher yok ki, **ırlanta**, **platin**, **inci**, **altın**, **yakut**, **zebercet**, **zümrüt**, daha adları bilinmedik şeyler... TB-284

Uzatmıyalım efendim, İtalyanlar evvelâ arsayı Yanbastı Fettah Paşa'nın ikinci hareminden Berber dükkânını açmak için gerekli sermayeyi, anacığının **altın** bileziklerini, küpelerini satarak sağladığını düşündü. SN-119 (S-76; Z-149; TB-15; YNYNY-182; TY-168)

Hayri arkadaş, salt insan cevheridir ki, her insanda ayrı, bambaşka, değişik bir cevherdir; o cevher ne **altın**, ne **platin**, ne **elmas** gibi her yerde aynıdır. SN-156

“**İki Reşat altınıyla bir beşibirlik...**” YNYNY-47

Dolandırdığım o kızdaki aldığım **bilezikleri, yüzükleri, küpeleri, kolyeleri** ne yapmıştım? TY-211

Değeri biçilmez **tarihi ziynetler, elmaslar, gerçek inciler, altın kemerler, pırlanta taşlı yüzükler, platin gerdanlıklar, yakut taşlı kolyeler...** TY-214

Yıllardanberi hizmetçilikten kazandıklarını **altın, gümüş takılarına** yatırmıştı. TY-217

Halk ekonomisi olarak nitelendirebileceğimiz bir grup da taşınmaz mallardır. Aziz Nesin romanlarında, arsa, tarla, bina, çiftlik, han, toprak ifadeleri halkın maddi birikimini ve ekonomisini ifade eden bir başka örnektir. Özellikle kırsal kesimden seçilen köy kahramanlarının tasarrufu olarak tarlaya şehirde yaşayan kahramanların ise arsa, apartman gibi taşınmaz mallara sahip olduğu görülmektedir.

Tüyübozuk Yusuf Paşanın yalnız biriki ay süren valiliği sırasında elde ettiği, yani eline geçirdiği **arazi, bina, çiftlikler, mülk** ne varsa hepsi devlet hazinesine geçtiyse de, arada unutulup kalmış olanlar, Tüyübozuk ailesine miras kalarak, bu ailenin iki yüz elli yıl boyunca har vurup harman savurarak yaşamasına bol bol yetti de arttı bile. GK-15

Hiç umulmadığı, beklenmediği bir zamanda avukatı, dedelerinden birinden miras kalıp biyanda unutulmuş bir **hanın, apartmanın, bir çiftliğin** yada çok geniş bir **arazinin** bulunduğunu müjdesini getirir, bu müjdelerin arkası hiç kesilmezdi. GK-16

Heriflere hem en güzel yerdeki pahalı **arsayı** kendi namına satın aldırtıyor, hem de üstüne köşk kurdurtuyor. TB-15

Şundan bundan duymuş ki, bikaç dönümlük **tarla** mirası yüzünden Hasan amcasıyla babasının arası açılmış. TB-56 (YNYNY-117)

Sülüman, babasından kalan, kendilerini bile zor besleyen kır kıraç **toprağını** elin heriflerine kaptırmaktan kurtarmıştı. SN-28 (TY-144)

Kimi kadının çiftliğinin, geniş **arazilerinin**, kimisinin de evinin, apartmanlarının tapusunu üstüme geçirmiştım. TY-214 (Z-153)

Ekonomik anlam içeren başka bir ifade de romanlarda, arıcılık, tavukçuluk, inekçilik, ihraç, endüstri şeklinde yer alır.

-Bana kalırsa yapılacak iş, **balıkçılığa** ehemmiyet vermektir. Marmaranın balıkları bir servettir. KOEH-39

Türkiye'nin **tarımsal ürün ihracıyla** kalkınacağını söylüyordu. ŞÇH-128

Müdür Bey, adamın sözünü kesip,-Efendim, azönce söyledim, dedi, biz kendiliğimizden okulda **arıcılık, tavukçuluk, inekçilik** yapamayız. ŞÇH-148

İçlerinden biri, **bacasız ve dumansız endüstriye** önem vereceklerini söyledi. Yani turizm için para yatıracaklardı. TY-304

3.2.4. Halk Hekimliği

Halk hekimliği, bilimsel tıptan ayrı geleneksel ve büyüsel iyileştirme yöntemlerinden oluşan uygulamalar bütünüdür. Bu uygulamaların bir kısmı tedavi amacı güderken bir kısmı da bu amacın dışında kalmaktadır. Tedavi amaçlı yapılan işlemler hayvanlardan, bitkilerden elde edilen ilaçları ve yöntemleri içerirken; tedavi amaçlı olmayan işlemler ise nazara karşı koruma, savaşta ve ikili ilişkilerde saadet sağlama gibi pek çok konuyu içerir. (Murad 2014: 296)Halk hekimliğinin temel dayanağını "Halkın sağlığı, Tanrı'nın insanlara verdiği en büyük armağandır." inancı oluşturmaktadır. (Acıpayamlı 1998:1)

Halk hekimliği, halkın sağlığını korumak için, halkın maddi ve manevi sağaltma yöntemlerini içine alan işlemlerdir. İncelenen romanlarda halkı tehdit eden hastalıklar ve buna karşı halkın uyguladığı geleneksel yöntemlere değinilmiştir.

3.2.4.1. Hastalıklar

Canlı organizmasının, herhangi bir yerinde oluşan işlevsel bozukluktan ötürü meydana gelen her türlü ruhsal, bedensel ve sosyal dengesizliklere hastalık denir.

Yalnız üzerinize âfiyet **emeroitten** biraz ıstırabım var, onun da katiyyen işime zararı yok... KOEH-47

Saime Hanım, **böbreklerinden hastalanmıştı**. Pek zorlukla İşe gidebiliyor, gündün güne sararıp soluyordu. DM-7

-Yoksa **soğuk** mu aldınız?..-Evet, üzerinize afiyet biraz **nevazilim** var... GK-43

Sait'in **pankreasaltı bezesi** gibi, daha bazı bezeleri yetersiz çalışıyor, yada hiç çalışmıyordu. GK-161

Birinci Cihan Harbinde, bütün İstanbul hastalıktan, **tifo** salgınından kırıldı da, buraya bir tek mikrop giremedi. ES-59

Doktor, uzaktan bir bakışta anladı da,-Bırakın herifi, **apandisit** olmuş, bırakın! Herifin apandisitini patlatacaksınız be!.. Z-216

Sık sık ağlıyorum, ama güldüğüm hemen hiç olmuyor. Geçen gün, büyük bir **sinir bunalımı** geçirdim. Z-232

Hastalanmıştım, o yüzden mektuplarını çabuk cevaplandıramadım. Önemli değildi hastalığım, **soğuk algınlığı**. ŞÇH-91

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, bir de hasta oldum, çok zayıf düştüm. **Verem** olduğumu sanıyordum. TB-112 (KOEH-97)

Ama ne yapacaksın ki, **kızamık** gibi, **suçiçeği** gibi, **boğmaca** filan gibi, bu şairlik hastalığı da her gencin başına gelir. TB-115

Ben böyle çıplak üşüdüm, **zatürre** olacağım. TB-129

Birkaç sene evvel **menenjit** geçirdim de, ondan bitürlü zihnimi toparlayamıyorum. TB-141 (DM-7)

Paşa **şeker hastasıymış**, onun için midesine düşkün... TY-37

Bu raporda yazıldığı gibi, tedavisi olanaksız **zengin olma ve sahtecilik hastası** olduğum anlaşılırsa, beni akıl hastanesine kaparlar, bir daha da ordan hiç çıkarmazlardı. TY-90

Bendeki gazetenin birinci sayfasında, öldürücü ve çok bulaşıcı bir hastalık olan **Paçavra hastalığının** yaygınlığından söz ediliyordu, Sağlık bakanı hastalığa karşı yurttaşları uyarıyordu. TY-199

Bunlardan da vazgeçtik, Paşazade **ülserdi**. Perhiz yemekleri yemesi gerekirdi. İlaç gerekirdi. TY-277

Romatizmaya, siyatige, diz ağrısına birebirdir bu don... TY-278

Aziz Nesin romanlarında, soğuk algınlığı, nevazil, tifo, verem, kızamık, boğmaca, suçiçeği, zatüre, menenjit, apandisit, romatizma, hemoroid, ruhsal ve sinirsel hastalıklara rastlanmıştır. Yazar, kahramanlarının zayıflıklarını anlatmak için

hastalıklardan yararlandığı gibi dönemin yaygın olan hastalıkları ve halkın buna karşı aldığı önlemlere değinmiştir.

3.2.4.2. Tedavi Yöntemleri

Halk hekimliğinin önemli bir bölümünü teşkil eden sağıaltma yöntemleri, halkın kendi olanakları ve geleneksel yöntemleriyle yaptıkları işlemleri içerir.

-**Eşek sütü banyosu**... Cildinizi yumuşacık yapacak...KOEH-83

Madam Anjel, limon kolonyasıyla bir zaman Berrin Hanımın kollarını, göğsünü ovdu, sonra da ona, **naneruhu** damlatılmış bir bardak soğuk su içirdi. GK-70

Çocuğu kapıp köşke getirmişler, **kolonyalarla ovarak, masaj yaparak** ayıltmaya çalışmışlar, ama gözünü açar açmaz da bu kez sevinç çığlıklarıyla çocuğu daha da korkutmuşlardı. GK-186 (YNYNY-267)

Sevinç gözyaşları döken Berrin Hanımı, Madam Anjel, **kâfurularla** ovarak, **nane ruhu** damlatılmış su içirerek kendine getirebildi. GK-235

Annem beni düşürmek için yapmadık **kocakarı ilâcı** bırakmamış. ES-13

Isırgan otu suyunu, kısırlıktan, romatizmaya kadar her derde deva kekik yağı diye satar. ES-98

Kadının getirdiği bir **bardak suyla bir kaşık karbonatı** içince üst üste birkaç kere geyirdim. ES-101

Aklı Evvel Bedir Hoca'yı dana tulumunun içine doldurup döşegine yerleştirdik Hocayı, dana tulumundan sıyrdık, aldık. Bir güzelce **hamamda terletip yıkatıp içinin** zehirini aldık. Z-245

Bu Paslı Pervin'in de, **Lokman Hekim'in** ye dediği cinsten, affedersiniz bir kız var, ilik ilik... Lüp diye yut kızını. TB-26

Paslı Pervin de bağıırıp çağırıldığından çok sinirlenmiş, koltuğa çökmüş, başına toplananlar **limon çiçeği kolonyasıyla** Pervin'in boynunu, bileklerini ovuşturuyorlar. TB-28

Sosyetemizin Gönül Kırmaz kadını olarak tanınan bir hanım, doktorunun Yalova **Kaplıcalarının** güzelliği artırdığını söylemesi üzerine, eşini İstanbul'daki evinde bırakıp Yalova otelinde kalmaya başlamıştır. TB-242

Oteldekilerden bir iyi yürekli arkadaş, **başına ilaçlar yapıp** saçımın dökülmesini, önleyemediyse de, azalttı. YNYNY-175

Saçımın dökülmesini, başıma sürdüğü ilaçlarla azaltan arkadaş, “Sen bu **hapşırığı kesmek** için şapka giyeceksin, **başını sıcak tutacaksın...** Hem saçımın dökülmesi de azalır,”dedi. YNYNY-175

Ulan kara sakalına tükürdüğümün gavatı, senin pis ayağını bastığın murdar toprağı bu köylü alıp yarasına **merhem**, çürük ciğerine ilaç, kısır karısına **şurup** yapıyorsa, bir boka yaramadığını bilmediğinden mi sanıyorsun? TY-125

Nesin’in romanlarında Lokman Hekime yer vermesi, halkın kolayca ulaşabileceği çeşitli bitkisel ve fiziksel tedavi yöntemlerine değinmesi geleneksel tedavi yöntemlerinin romana yansıyan örnekleridir.

3.2.5. Halk Meteorolojisi

Meteoroloji, atmosferde oluşacak yağış, sıcaklık, rüzgâr ve buharlaşma gibi pek çok hava olayını, değişimini ve gelişimini konu edinen bir bilim dalıdır. Halk meteorolojisi, içerisinde bulunduğu toplumun kültürüne ve inanç sistemlerine ışık tuttuğu için halk edebiyatı unsuru taşır. (Sümbüllü 2008: 782)

Şubat ayının sonları, bir akşamüstü. Hava erkenden kararmış, etrafta mavimsi bir beyazlık var. DM-3

Kış ortasında güneş açmıştı. Sokaklarda karlar erimiş, kahverengi karlı çamurlarla yer örtülmüştü. DM-46

Mayısın son günleriydi.**Bahar** bütün canlılığı ile topraktan fişkırıyordu. DM-105

Güneş doğuyordu, gün ağarmıştı. GK-93

Sabahın **serinliğini** buzlu şurup gibi içine çekiyordu... GK-93

Yaz sıcağında doğmuş olması da, tabiatın yada annesiyle babasının ona attığı bir kazıktı. GK-162 (SN-27)

Karlı bir kış günüydü. Heryer karla örtülüydü, ama güneş açmış, karlar pırıl pırıl çiçeklenmişti. GK-185 (DM-62; Z-5; ŞÇH-189; TB-37; TY-265)

Akşam karanlığı da basmak üzere olduğundan, çalılar arasında koskoca antrenörün yok oluşu, korku yaratmıştı. GK-195

Hoş, gök bulutluydu, güneş de pek parlak değildi. GK-202

Bir güzel yağmur sonu akşamıydı. Bulutlar çok iyi yıkanmış ak pak çamaşırlar gibi gökte. GK-216

Gece **ayazını**, sabahleyin de polis, candarına copunu yiyen futbolseverler, şimdi de itfaiye hortumlarından fişkırtılan basınçlı suyla ıslatılıyordu. GK-280 (ES-49)

Kışı geçirdik, bahar geçti. Yazın ilk günleri idi. ES-42 (DM-62; TB-195; YNYNY-195; TY-178)

Muhakkak başına bir kaza gelmiştir, diye üzülür, esmer akşamların ılık sessizliğinde hep onu düşünürdüm. Z-13

-Yahu, dedi, siz belediye meclisinin azaları olaraktan, ağustosun ortasında Kamışlık çayı taşıdı, ortalığı sel aldı diyerekten zabıt tutmadınız mı, o zaptın altında imzanız, mührünüz yok mu? Z-202

Son prova günü, çok yağmur yağdı. Bilirsin ya, sürekli **yağmur** yağınca, çatıdan sular içeri akar, o gün de sanki yağmur sahneye yağıyordu. ŞÇH-196 (Z-228; YNYNY-195; TY-110)

İstanbul'da çok güzel bir ilkyaz başladı. ŞÇH-205

Bak meselâ, bu İstanbul'un zengini yaz geldi miydi, Boğaziçi, Büyükkada gibi yazlık yerlere taşınır, değil mi? Bu bizim Betül Hanımefendi, yazın sıcağında Nişantaşı'ndaki apartmanında oturur, kışın da Boğaziçi'nin Anadolu yakasındaki yalısına taşınır. TB-36

Serin bir rüzgâr yüzüme çarpınca ayıldım biraz. Durduğum kayalığın altı kumsal, mehtapta ortalık gündüz, gibi... TB-96

Sanki bunlar göz değildi de üstlerine yaz güneşi vurmuş sert ve parlak kabuklu iki kara böcek göz çukuruna sokulup yerleştirilmişti; pırıl pırıl yanan iki böcek sırtı... SN-19

Hele hele **akşamüstlerinin alaca gölgesinde** cezaevlerinde insanın içine öyle bir üzümlü ağırlık çöker ki, anlatılır bir duygu değildir. SN-36 (TY-110)

Sabahın arı-duru toz mavisi, hapishanenin kirlili duvarlarında, pis pencerelerinin paslı demirlerinde kirlenerek, lekelenerek mapus damının öksürüklü koğuşlarına sızarken Berber Hayri de o heladan çıktı. SN-55

Kuluçka serçelerin yumurta üstünden kalktığı mevsimdi. SN-104

Açık, yıldızlı, serin, esintili bir geceydi. Bir güzel kadının tül başörtüsünün uçları, yüzünü bir örtüp bir açar gibi, bulutlar dolunayı bir kapayıp bir açıyorlardı. SN-140

Tanyeri ağarırken tüm alan insanla dolmuştu. SN-146

Yavaş yavaş havanın laciverdi mavileşmeye, mavisi açılıp pembeleşmeye, sonra tanyeri ağarmaya başlamıştı. Ak karadan seçilir olmuştu. SN-157

Erkenden kızgın bir güneş çıkmıştı. SN-163

Boğaz'dan da bir hafif **esinti** başladı ki, insanın terden nemli derisini sanki güvercin tüyüyle okşar gibi. Gökyüzü, sanki gökyüzü değil de lacivert kadifeden bir kubbe, altın pırıltılı yıldızları da bu kubbeye bizim için çakmışlar. YNYNY-204 (TY-96)

Tatlı bir nisan günüydü. Ağaç dallarında, baharın ucu tomurcuklanmıştı. TY-56

Fırtınalı bir geceydi. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. TY-76 (DM-33)

Kulenin balkonundan geniş kente, sonra daha yaklaştığımı sandığım gökyüzüne, bulutların arasından sızan ışık demetlerine bakınca, içime serin, ışıklı umutlar doldu...TY-80

Güzel bir **bahar** havasıydı. TY-93 (S-5)

Niyazi, kıllı göğsünü Boğaz'ın sert poyraz yeline verdi. TY-101

Sabahın maviliği, odama doluyor, yavaş yavaş sabah oluyordu. TY-192

Halkın kendi gözlem ve deneyimleri sonucunda, geleneksel yöntemlerle yaptığı hava tahminlerine halk meteorolojisi denir. Geçimini, tarımla, hayvancılıkla sağlayan toplumlar hava olayları karşısında tedbir alabilmek için hava değişimlerini yıllarca incelemiş ve bu deneyimler doğrultusunda halk meteorolojisi doğmuştur.

Aziz Nesin romanlarında, yaz, kış, bahar gibi mevsimsel ifadelerin dışında ayaz, esinti, sıcak, poyraz gibi hava durumunu ifade eden terimlere rastlanmış; ayrıca bazı yerlerde hava değişimleri karşısında tabiatta meydana gelen değişikliklerden bahsedilmiştir.

3.2.6. Halk Matematiği ve Ölçüsü

Halkın günlük yaşantısındaki işlerinde, alışverişlerinde, her türlü değiştirme işlemlerinde, hesaplamayı gerektiren durumlarda kendi geliştirdikleri ölçü birimlerini kullanmalarına halk matematiği denir. Halk matematiğinde esas; halkın elinde bulunan kap kakak türünden objeleri ölçü birimi olarak kullanmasıdır. (Artun 2005: 221)

Belirli bir toplum içinde yaşayan bireyin alışveriş ilişkilerinde kullandığı hesaplama ve nicelik gerektiren her türlü işlemine halk matematiği denir. Aziz Nesin romanlarında, Batı kültüründen gelen metre, santim, kilo, milim, ton, kilometre gibi

uluslararası ölçülere ve Osmanlı döneminde kullanılan karış, okka, dönüm, kile ölçü birimlerine rastlanmıştır. Bunların dışında miktar anlamı taşıyan ifadeler de tespit edilmiştir.

3.2.6.1. Modern Ölçü Birimleri

Fiziksel olarak bir ölçüye sahip nesnelerin uluslararası ölçü birimlerinde ifade ettiği niceliğe modern ölçü birimleri denir.

Boyu, bir metre seksen dört **santimse** de ancak elli yedi kilo geldiğinden, boyu olduğundan daha uzun görünür. GK-13

Milim milim elini uzattı. GK-28

Herifte para **tonlaymış**...GK-111 (YNYNY-109)

Kamışlık çayı yatağının kırk **kilometre** boyunca kumunu toptan kiraladı. Z-203

Oysa insan hayatı, üç boyutlu olduğundan ihtimaller **küp** olarak artar. TY-38

Elbisesiyle, çizmesinin çamuruyla tartsan, elli **kilo** ya gelir ya gelmez... TY-135

Nesin'in romanlarında, kilo, ton, küp, dönüm, kilometre, milim gibi modern ölçü birimlerini içeren örnekler görülmüştür.

3.2.6.2. Osmanlı Dönemi Ölçü Birimleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılan ölçü birimleri bu grupta yer alır. Karış(uzunluk), okka(ağırlık), kulaç(uzunluk), kile(hacim), dönüm (alan) gibi dönemin ölçü birimlerinin romanlarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Bakımsızlıktan, yaban domuzunun bile söküp geçemeyeceği cangıl halindeki köşkün on **dönümlük** bahçesinde Tomson, "Sait!" diye bağıra bağıra dönüp duruyor, biyandan da iki kadının ilençleri karşısında vicdan azabına benzer bir sorum duyuyordu. GK-188 (DM-11; Z-210; TY-145)

Bir kile tohum ekip, toprağı alın terleriyle sulayarak iki **kile** tahıl alacaklar. Z-230

İlhami elinde bıçağıyla, çevresinde cıva gibi yerinde durmadan dönerek iriyarı hasmım öyle yormuştu ki, adamın artık bıçak nerden geliyor diye bakmaya başını çevirecek gücü bile kalmadığından, dili soluyan it dili gibi bir **karış** dışarıya sarkarak,

göğsü demirci körüğü gibi inip kalkarak solumaya başlamıştı. SN-49 (Z-143; YNYNY-315)

Büyükleri omuzlarında taşıyacak olanlar, işlerinin zorluğunu, büyüklerimizin çok ağır çektiklerini, en küçüğünün bile yetmiş seksen sağ **okka** geldiğini, bir taşıyıcının büyüklerden birini kaldırdığını ileri sürüp, onlar da elli lira istediler. YNYNY-105 (Z-144)

Benim avukat, bir öksürüp gırtlak temizledi, cüppesinin bir **kulaçlık** kol yenini havada savurduktan sonra başladı konuşmaya. YNYNY-119

3.2.6.3. Nicelik Bildiren Kelimeler

Halkın geçmişten gelen yaşantıları ve birikimleri sonucunda oluşan ölçümü yapılamayan; fakat kişinin aklında nicelik düşüncesi oluşturan ifadeler bu grupta değerlendirilmiş olup Nesin'in romanlarında etek dolusu, yudum, lokma, avuç dolusu, tomar, bir araba, damlacık, gıdım, düzine, demet, deste, gırla, gani, nebze, mezür, kangal, katar gibi nicelik bildiren örneklere rastlanmıştır.

Sesli, herife **etek dolusu** para yedirirdi. KOEH-74

Sait'e bir **yudum** süt içirmek, bir **lokma** mama yedirmek için hepsi ayağa kalkıyordu. GK-162

Niçin bu ünlü antrenöre **avuç dolusu** para veriliyordu. GK-204 (ES-9; TB-40; YNYNY-55)

Matmazel Jülyet'in ayda bizim paramızla aldığı dokuz yüz lirayı babanın, alabilmesi için, annemin yüz seksen çocuk doğurması, yahut da babamın annem gibi sekiz çocuk doğuran iki **düzine** kadın alması lâzımdı. ES-12 (YNYNY-235)

Pantolonunun arka cebinden bir **tomar** gazete çıkardı. ES-60

Kimden arayıp kime soracaksın. Bir de üstelik **bir araba** sopa yersin. ES-70 (YNYNY-328)

Şu kafeste gördüğünüz **bir damlacık** kuş, yarın seni sırtına alıp Sırat köprüsünden pırr diye uçuracak!.. ES-87

Alucan Muhtarı Sabri Ağa, Zübükzade İbraam'ın namını duymuş, adamının sırtına iki tulum peynirle, **bir desti** pekmez, bir **bakraç** da yağ yükleyip, Zübükzade'nin hacet kapısına varmış. Z-20

Şu soysuza **ağız dolusu** sövüp, içimin ateşini söndüreyim, öyle bir doğru adam çıkar karşıma hey Allah...Z-81

Her yıl bu şehri beş **katar** deve yükü vergiye bağladım. Z-149

Bir hesaba vursan, adam başına beş **kangal** telefon teli düşer, öte yandan hükümet, tel hırsızlığı önlensin diye sıkılayıp duruyor. Z-183

Oysa bardağın dibinde ancak iki **parmak** su kalmıştır. ŞÇH-107

Tersyüz edilmiş ceketinin sağa geçmiş üst cebinden bir **masura** iplik çıkardı. ŞÇH-114

Adam, şöminenin mermeri üstüne para **destelerini** koyar, gider. TB-39

Onun yüzünden Zeynel Bey **dünyanın parasını** kazanıyor her gece...TB-73

Öyle bir kadın ki, beş **posta** daha dövsen “Hay ellerin dört görmesin!” diyecek. TB-102 (TY-31)

Şimdiki işimle bir münasebeti yok ama, maalesef o zamanlar **bir nebze** şairliğimiz de vardı... TB-111

Arada tek tük Türkçe konuşanlar da var... İçkiler **gırla**, mezeler **gani**... TB-119

Beş dakika dolup da kocaları, nişanlıları, arkadaşları, herkim olursa, bunları öpüp de ağızlarını kapamazsa, iki satır operadan, üç cümle Sartre'den, iki **mezür** de müzikten konuşur, daldan dala atırlarmış. TB-183

Tek tek, ikişer üçer topladığım saç telleri, elimde karışık bir **demet** oldu. TB-256

Hemşerim, benim sağalmaz bir avanak olduğumu, bende kele sürülecek **bir gıdımlık** akıl olsa, hemen Anşe'yi İstanbul'a getirip, kendisinin karısına yaptırdığı gibi, benim de Anşe'yi bir zengin evinde hizmetçi olarak çalıştırmam gerektiğini söyledi. YNYNY-155

Ağızına **iki tüküm** ekmek sokup da on dakika çiğnedi mi, herifin tükürüğü kuruyor be...YNYNY-216

Aziz Nesin'in ölçüm aracı olarak kantarı Kadın Olan Erkeğin Hatıraları romanında kullandığı görülmüştür.

Çık şu **kantara** bakalım... KOEH-9

Romanlardaki nicelik bildiren ifadeler yazarın sayısal verileri kullanmak istemediğinde başvurduğu bir anlatım ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar toplumda kullanılan nicelik kelimelerini romanlarına yansıtarak günlük dilin olanaklarından yararlanmıştır.

3.2.7. Halk Zoolojisi

Anadolu halkı, geçimini hayvandan sağlaması, karnını hayvansal ürünlerle doyurması nedeniyle, hayvanına evindeki insan kadar değer vermektedir. (Artun 2005: 206)

Suda yiyecek bir şey arayan **kaz** gibi boynunu uzattı. KOEH-48

Onlara hayatım anlattın mı, hemen **denizanası** gibi gevşer, yumuşar, pelteleşirler... KOEH-131

Joli adında çok güzel, tüylü bir **fino köpeğimiz** vardı. DM-54

Kıyıda kiler, kotra direğinde, rüzgârdan ikiz balon gibi şişip uçuşan sütyeni, mavi gök fonunda pır pır eden bir pembe **kelebek** kanadı gibi küçülünceye kadar seyretmişlerdi. GK-5

Profesyonel kiralık kadınlar bile para karşılığında bir odada onunla kalıp da onun halat gibi incecik, kıvrım kıvrım çıplak vücudunu, çok iri bir **örümceğinkine** benzeyen eklemlerini görünce, korkudan çığlık atarak kaçıyorlardı. GK-17 (TB-245)

Bana anlatılanlara göre, yarışa hazır **Arap kısrağı** gibi bişeymiş bu kız, hiç tek durmaz, boyuna tepişirmiş. GK-35 (TB-179)

Köşkün kulesinden atlasa, yere düşmez, kollarını sallaya sallaya, **leylekler** gibi bulutlar arasında uçardı. GK-44

Sait, teyzesini gönderdikten sonra, yumurtası gelmiş de folluk bulamadığından durmadan gıdaklayan **tavuklar** gibi, evin içinde fır dönerek, sözlerini de, ezgisini de kendisinin uydurduğu şarkılar söylüyordu. GK-55(SN-40)

Pudralı gerdanı **kaplumbağa** boynu gibi kırış kırış buruşmuş olan ve elli beş yaşına geldiği halde daha dünya evine girmemiş bulunan Sait'in halalarından Zübeyde Hanımefendi, Sait Bey oğlumuza bir sual tevcih edilmelidir. GK-75

Kısa bir sessizlik oldu. Sait'in müsvedde defteri sarısı yüzü haşlanmış **istakoz** kırmızısını aldı. GK-81

Kerkenez Sevim'le Sait Sarioğlu yarım saattir salonda, **kukumav kuşu** gibi hiçbişey konuşmadan oturuyorlardı. GK-95

Anababa Ferferikler, Sevim'le Sait'i aralarına almışlar, çok şişman da olduklarından, iki nişanlıyı iyice sıkıştırmışlardı. Sevim, yarı kanadıyla Sait'in kucağında oturuyor, göğsünü (Ne kadar varsa olanını) Sait'in dirseğine iyice dayayarak, evet tıpkı şanına uygun **Kerkenez kuşu** gibi, hiç durmadan cır cır ötüyordu. GK-148

Kıştan daha yeni çıkmış olduğu için yılanlar uykularından uyanmamışlardı; yani **yılan, çıyan** sokmuş olamazdı. GK-189 (TY-78)

Çaylak gibi havalanıp da gümbedek kaleye giren mi? GK-212

Nitekim Hacetbabalılar huylu yarış **atları** gibi sahayı tepip eşelemişler, topu bırakıp ayaklarıyla kopardıkları çamur topaklarını kaleye atmışlardı. GK-218(ES-10; ŞÇH-7; TY-126)

Duydum ki, genç **koç** ile **boğanın**, erkek **maymunun** yumurtasıdır, yoksam yumurtalığdır nedir, şırınga edoolar... GK-226

Böyle bir saldırıyı beklemekte olan Aysel de boş bulunmadı, bir **atmaca** çevikliğiyle Kerkenez Sevim'e atıldı. GK-284

Hasta atları, uyuz **eşekleri**, ihtiyar **katırları** keserek fakir halkın ucuz et yemesini sağlamadın. ES-10 (Z-127)

-**Maltız keçisi** misin, mübarek? diye bağırır. ES-13

Gelgelelim, piyanonun içinden **fare** çıkacağı kimin aklına gelir. ES-17 (Z-63; SN-40)

Evin içini, hep **bit** sardı. ES-19

Bana lâzım yok böyle serçe, bana lâzım **hindi** uçuracak...ES-86 (KOEH-7)

Sen ya **sivrisinek**, ya **tahtakurusu**, **pire** gibi haşeratın kökünü kazımak için büyük meydanlarda küçük şişeler içinde çeşme suyu satmalısın. S-123

Balta girmemiş ormanlarda aslan avına çıkan uygar ulusların heyecan arayan gezginleri, nasıl içten içe bir **boğa yılanına** kovalanmak, nasıl yamyamların eline düşmek, yurtlarına dönünce heyecanla anlatacakları türlü serüvenler yaşadıkdan sonra kurtulmak isterlerse, bizim de içimizde, daha yola çıkarken, işte böyle bir gizli duygu var. Z-101

Bu kamyonlarda ne var bilir misiniz? **Sığır, camus, düve** ve **davar**... Z-168

Etini **kurt çakal** yemiş, iskeleti kalmış. Z-181

Eski öğretmenimiz bize bir derste, **koyunun** çok yararlı bir hayvan olduğunu anlatmıştı: “Sütü sağılır, kuyruğundan yağ yapılır, eti yenir, tüylerinden iplik yapılır, derisi çok işe yarar, kemikleri kullanılır, dışkısı bile gübre olur.” demişti. ŞÇH-33

Biriki kez **Salyangoz** diye tekrarladi, sonra sesi yavaşlayıp uyudu yine. ŞÇH-128

-**Arı**, bir küçükcük hayvandır ve kanatlıdır, uçar... Bal yapar. Bal, insana çok yararlıdır, çok değerlidir. ŞÇH-147 (TY-206)

Türkiye ancak arıcılıkla kalkınabilir. Çünkü, arı, koyuna, ineğe benzemez. **İnek** süt verir ama, ot ister, saman ister. ŞÇH-148(TY-269)

Demiştım ya, pis bir **kedisi** var boncuk adında... TB-40 (SN-40)

Bir herif, bu barlara dadanıp da, konsomatris karırlarla bol para yemeye başladı mı, Komser Recep'in kulakları, av kokusu almış **tazı** gibi dikilirdi. TB-68 (TY-369)

Ördek yavruları yumurtadan çıkar çıkmaz, suya girer yüzerler. TB-72

Kadın kaçar çığlık çığlık, **orangotan** homurdana homurdana kadını kovalar. TB-83

Namuuus, namuuus!.. diye tıslarken yanakları şişip şişip iniyor, bıyıkları da kocaman **akrep** kiskaçları gibi durmadan oynayıp kımıldayıp duruyordu. TB-162

Serçe yuvalarında bir uçuş cümbüşüdür gidiyordu. SN-109 (ES-86)

Battaniyelerin altında **teşbih böcekleri** gibi kıvrılıp kalsınlar. TY-24

Öyle ya, vurulmuş bir **aslanın** cesedi üstüne bir ayağını basıp resim çektirmek isteyen, yalnız aslanı vuran avcı değildir ki, orda bulunan daha başkaları da bu pozda resim çektirirler. TY-53 (Z-101)

Karşımda açılmış onbinlerce ağız, hepsinin küçük dilleri **solucan** gibi oynayıp kıvraniyor. TY-78

Şimdi karşıma bir **ayı** çıkıp beni paralamalı ki tamam olsun...TY-109

Her davar sürüsünün bir sahibi vardır, bir çobanı vardır, bir de **çoban köpeği** vardır. TY-131

Çok zorlu kış günlerinde **kurt** sürüsü bir av bulmak için, o yana dolanır, bu yana dolanır, bişey bulamazsa, kasabalara, köylere dalar...TY-164

-Bu mu, bu mu temizlik! diyerek, biri rafta, biri de ak fayansın üstünde yürüyen iki **hamamböceğini** gösterdi. TY-184(S-13)

Tıpkı, bir **kuşun** ötmesi, bir kedinin miyavlaması, arının sokması, nasıl doğalarının gereğiye Recai için de kötülük yapmak doğası gereği idi. TY-206

Anadan doğma yatağında titriyor **zağar iti** gibi...TY-269

Benim de **kanaryaları** sevdiğimi, ama tutarlı bir hayat kuramadığım için kanarya besleyemediğimi söyledim. TY-298

Bak, **tazının** bacakları inceciştir ve art bacakları, ön bacaklarından uzundur. Neden, çünkü koşucu hayvan... TY-369

Halkın içinde bulunduğu coğrafya ve iklimle bağlı olarak yetişen hayvanların yüzyıllardan beri insanın besin, giyim ve geçim ihtiyaçlarını karşıladığı görülmüştür.

Aziz Nesin romanlarında hayvanları bazen bir geçim kaynağı bazen eğlence aracı olarak bazen de süs unsuru olarak kullanılmıştır.

3.2.8. Halk Taşımacılığı

Halkın taşıma ihtiyacını giderebilmek için kullandığı her türlü geleneksel taşıma teknik ve yöntemlerine halk taşımacılığı denir. Türk kültüründe halk taşımacılığını uzun mesafeli ve kısa mesafeli taşımacılık olarak ikiye ayırmak gerekirse, hamallık, bavul ve sırt çanta taşımacılığı gibi doğrudan insanın fizik kuvvetiyle yapılan taşımacılık kısa mesafeli taşımacılık gurubunda yer alırken; at, eşek, öküz ve deveyle yapılanlar ile, nehir ve deniz yoluyla taka, kalyon, karamürsel, kayık, sal, kelek gibi araç gereçlerle yapılanlar uzun mesafeli taşımacılık sınıfına girer. Uzun mesafeli taşımacılığa toplu taşıma da denebilir. Posta arabası, deve kervanı, katırcılık gibi belirli organizasyonları eski, traktör, kamyon, otobüs, dolmuş ve benzeri motorlu araçlarla yapılanları yeni toplu taşıma araçları olarak saymak mümkündür. (www.kulturbellek.com)

Türkiyede bu **Rols Roys arabalarından** yalnız on altı tane vardır. KOEH-52

Bir hafta böyle çalıştıktan sonra bir de **Kadillak** aldım. KOEH-70 (DM-4)

Eski bir, **Fort** vardı. Arabanın fireni tutmazsa n'aparsm? KOEH-71

Hani şu Kerkenez Sevim, geçen yılki kotra yarışlarında “Birinci gelecek **tekneyi** kullanana sürprizim var!” diyen kız. GK-5

Sait nereye gideceklerini sormadan Kerkenez’le **taksiye** binmişti. Yarı baygın, yarı sarhoş gibiydi. GK-32 (DM-117; YNYNY-63; TY-181)

Sen **otobüse** binsen, ayakta duramaz, devrilirsin a oğlum... GK-35(KOEH-4; DM-819; ŞÇH-125; TY-105)

-En sonunda güçbela bir **dolmuşta** yer bulabildim de... GK-64 (DM-81; YNYNY-63)

Rasim’i seyyar hastaneye götürmek için **sıhhiye arabası** aradım yok, **katır** aradım yok... **Tezkere** bile yok... GK-88

Ötedenberi söylediklerini bir daha özetledi: Niçin Sevim’in karşısında, bir **kamyonun** far ışıklarına tutulmuş bir tavşan gibi uyuşup bocalıyordu? GK-200 (ES-55; Z-168)

Sait, **araba vapuruyla** Anadolu yakasına geçti. GK-293 (TB-40)

İçerisi horultudan büyük bir **geminin** makine dairesine benziyordu. Kadının ruhu bile duymadı. ES-37 (TB-6; TY-102)

Andon bütün gemilerin, **vapurların** kaçta kalktıklarını, kaçta rıhtıma yanaştıklarını, Denizyolları memurlarından çok daha iyi biliyordu. ES-48 (DM-15; S-52; YNYNY-207; TY-46)

Boğazdan anlaşılmaz balıkçı sesleri, demir gürültüleri, **vinç** sesleri, zincir şakırtıları geliyordu. ES-49

İlk **tramvaylar** yeni çıkmıştı sefere... Tek tük yolcular vardı. ES-51; (KOEH-4; DM-4)

Karakolda **otomobile** nasıl kaçırıldıklarını anlatırlar. ES-57

Ulan Deniz Bankın **şilebi** olsa, bu kadar tamirata dayanmaz, şimdiye kadar çürüğe çıkardı. ES-111 (TB-7)

Zübük namussuzu, geçenlerde birgün, **kaptıkaçtıya** binip vilâyete gitmiş. Z-37

Kalaycı Kör Nuri ile Kasap Osman yoldarmış. Önlerinden giden **kağının** tekeri, öküzün saldığı yerdeki taze fişkının üstünden geçince, fişkıyı ikiye bölmüş. Z-40

Makam arabasını savıp bir taksiye bindik. Z-223

O kadar çok kaçak eşya çıkardık ki, kaptan şaşıp dehşet içinde kaldı, Hatta bir keresinde piyanoyu da **faytona** yükletmişti de meşhur piyanist Aleksiyef Efendi yol boyunca piyano çalmıştı. TB-18 (TY-219)

Bugün vazgeçtik gitmekten, yarın **uçakla** gideceğiz, dedi. TB-62 (YNYNY-207)

Teftişe hazır **uçaksavar** topu gibi pırıl pırıl parlamışım. TB-90

Her akşam aynı saatte Taşbebek otele son model kırmızı bir **Buick arabayla** Şişli yönünden, Dişi Panter de, bej bir Mercedes'le Taksim yönünden geliyorlar. TB-238

Polis **cipiyle** götürülürken, Refakat Bayanı kocasıyla tartışmaya tutuşmuş, kocası, en çok bir zenciyle aldatmış olduğu için karısına kızdığını, ırkçı olmadığını, ama yine de karısının zenciyle ihanetinin haysiyetine dokunduğunu söylemiştir. TB-244

O basın toplantısı biraz zor başlar, dedim sende eğer Betüş bir parçacık acıma varsa, bir **cankurtaran** çağırır, şu zavallı adamı ilkyardım hastanesine götürürsün. TB-289 (KOEH-35; SN-65)

Akşam olunca, kapı altında toplanan tutukluları ve hükümlüleri birbirlerine bileklerinden zincirleyip, kelepçeleyip kırmızı boyalı **cezaevi arabasına** tıktırıp cezaevine getirmişler, içeriye sokmuşlardı. SN-16 (TY-41)

Nabi, Hadice Sultan'ın, özel olarak yaptırılan **gümüşt en arabaya binerek**, Muhasip Mustafa Paşa sarayına nasıl gittiğini anlatmıştır. SN-114

Ceset darağacında sürgit sallanıp durmayacağına göre, halk alacağı kadar ibret dersini aldıktan sonra bu cesedi ordan alıp mezarlığa götürmek için bir **cenaze arabası** gerekiyordu. SN-126

Baba dostunun olduğu yerden tiren istasyonuna otobüsle, dolmuşla gidiliyor. İstasyona gidip tirene bineceğim de, ordan da **tirenle** kente geleceğim. YNYNY-96 (DM-116; Z-12; TY-193)

Duyulmasıyla bir **arazi arabası** avluya girdi. TY-134

Ağıma düşen kadınlar pekçoktur, hepsi de soylu aile kızlarıdır: Behçet Paşanın kızı Muazzez, onunla Küçükusu'da **kayıkla** gezerken tanışırım. TY-220 (DM-116)

Halkın her türlü nakliye ihtiyacını karşılayan vasıtalara halk taşıtları denir. İncelenen romanlarda toplu taşıma araçlarının sıkça yer aldığı tespit edilmiş ve taşıma vasıtalarının çeşitliliği romanların genelinde görülmüştür. Yazar, roman kahramanlarının toplumdaki ekonomik gücünü anlatmak için taşıtlardan yararlandığı gibi toplu taşıma birimlerinde meydana gelen çarpıklığı eleştirmek için halk vasıtalarını kullanmıştır.

3.3. Halk Hukuku

Halk hukuku, belirli bir bölgede yaşayan halkın, bir sorun karşısında, mahkemeye gidemediği durumlarda veya modern hukuk kurallarının olmadığı durumlarda sorunun, örf, âdet, teamül ve törelere bağlı olarak çözümlenmesi esasına dayanır.

3.3.1. Âdetler

Arapça kökenli olan âdet kelimesi, “*alışkı, kural, töre, huy, görenek, usul, tabiat, alışkanlık*” anlamına gelmektedir. (Türkçe Sözlük 1998: 25)Tanyol'a göre bireyin içinde yaşadığı toplumun önerdiği birtakım kaideler, usuller olarak tanımlanmaktadır.(Tanyol 1970: 38)

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi âdet, toplumda alışıl gelmiş davranış biçimleri, uyulması gereken kurallar bütünüdür. Âdetler, örf gibi katı beklentilere sahip olmamakla birlikte yapılmadığında birey toplum tarafından sert bir yaptırıma çarptırılmaz.

3.3.1.1. Alışveriş Âdetleri

Halkın alışveriş yaparken, uymak zorunda olduğu veya kendini yapmak zorunda hissettiği belirli davranışları vardır, zamanla kemikleşen bu davranışlar toplum tarafından âdet haline getirilir. Nesin'in Gol Kralı romanında alışveriş âdetlerine; satış kuralları ve pazarlık şeklinde rastlanır.

Tozkoparan futbol takımının beki Duvar Ahmet, her önemli maçtan önce Kerkenez Sevim'le pazarlığa giriyordu. GK-10

Ticarette, dedi, bütün dünyanın kabul ettiği bir kural vardır: Satılan mal geri alınmaz...GK-222

3.3.1.2. Çocuk Eğitime Âdetleri

Çocuk eğitime âdetleri, ebeveynlerin atalarından görüp çocuklarına uyguladığı birtakım pratikleri içeren davranışlardır. Günümüzde çocuk eğitiminde uzman bilgisinden yararlanmanın yanında geleneksel yöntemlerin kullanıldığı da görülmektedir.

Annesi üvey olan bir kız çocuğu “Gezmeye götürmem”, bir sütçünün oğlu “Eşeklerin yanında yem yesin”; şiddetli baskı altında tutulan bir çocuk, “Olmaz, çocuk da olsa babaya el kalkmaz” diye cevap veriyordu. ŞÇH-7

Büyükler konuşurken küçükler susar. ŞÇH-28

Türk çocuğu ayağını vurdu mu, yerler sarsılacak! dedi. ŞÇH-36

Annem,-Büyükler konuşurken çocuklar söze karışmaz! diye Metin'i susturdu. ŞÇH-43

Bunları annem duymasın Metin, dedim, büyükler bizden daha iyi düşünürler. ŞÇH-45

Büyüklerimize saygı, küçüklerimize sevgi göstermeliyiz. ŞÇH-70

Annem, dikişten başını kaldırıp,-Hem de büyük fark var, dedi. Mesela erkekler bütün gece dışarda gezebilirler, oysa kadınlar tek başlarına gece yarısından sonra sokağa çıksalar, ayıp...ŞÇH-85

Annenin Metin'e sık sık “Ağzına biber doldururum,” dediğini yazmıştın. Bütün annelerin sözü bu...ŞÇH-117

Aman kızım, aman benim cici kızım, sakın misafirin yanında terbiyesizlik yapma, emi? Misafirin yanında el ağza sokulmaz. Misafirin yanında yere düşen bişey yerden alınıp yenmez. Unutma bunları sakın... Misafirin yanında, öksürürken, elinle ağzını kapatacaksın. Sakın misafirin yanında ekmeği ağzıyla koparma, çok ayıptır. Ekmek dilimini elinle koparırsın... Olur mu canım? Sonra, misafirin yanında “ha” denilmez, çok ayıptır. Birimiz sana seslenirsek, sakın ha, “Ha?” deme!.. ŞÇH-170

Oğlum, misafirin yanında her söze “efendim”le başla, sözünü yine “efendim”le bitir, dedi. ŞÇH-170

Annem,-Sus, misafirin yanında ağlanmaz... diye Fatoş’a fısıldadı ama, bunu hepimiz duyduk. ŞÇH-172

Fatoş hemen,-Baba, misafirin yanında el ağza kapanmadan öksürülmez ki! dedi. ŞÇH-175

-Vurma! Vurma!.. Anneye el kalkmaz, hain evlat, vurma!... ŞÇH-200

Aziz Nesin’in Şimdiki Çocuklar Harika romanında çocuk eğitiminde kullanılan yöntemlere ilişkin örneklerin varlığı mevcut olup anne-baba ve çocuk ilişkisine, çocuğun sosyal yaşamdaki davranış biçimlerini belirleyen birçok âdetlerin örneklerine de rastlanmıştır.

3.3.1.3. Çalışma Hayatındaki Âdetler

Türk toplumunda, işyeri bireyin geçimini sağladığı yerdir, buradaki bereketi artırmak veya iş hayatında başarılı olmak için halkın uyguladığı birtakım âdetler vardır.

“Benim sözüm sözdür, bizde söz namustur, Sana güvenir, sözüne inanırım. Ayrıca sözleşme hiç gerekmez...” dedim. YNYNY-165

“Hayırlı olsun” diyerek birbirimizle el sıkıştık. Hemen de işe başladık. YNYNY-166

İşler böylece güzel güzel yürüyüp giderken, her sabahki gibi o sabah da erkenden dükkânımıza gelip, açarı kilide sokup açtım. “Ya Allah ya bismillah... Dükkân kapısı hak kapısı...” diyerek kepengi kaldırdım ki, aman Allah, ne görsem iyi, görecek hiçbişey yok, dükkânın içi tamtakır... YNYNY-167

Ne olacağı var mı hemşeriler, sabah erkenden dükkâna geldim. Besmeleyi çekip kepengi açarken bir de karşıya baktım, işte bu Alaman, caminin musluğunda aptes alıyor. TY-228

Bu kez kapısını açtığı yer bir terzi salonuydu. Onlara da selam verdi, pişkinlikle, kolay gelsin, dedi. TY-301

Aziz Nesin toplumun çalışma yaşamındaki kalıplaşmış davranışlarına dikkat çekerek romanlarında kullanmıştır. İş yerinin besmeleyle ve erkenden açılması, yeni bir işe girişirken “hayırlı olsun” dileklerinin söylenmesi, ayrıca esnafılıkta sözün öneminin vurgulanması zamanla toplumun kültürüyle özümsemiş ve âdet haline gelmiştir.

3.3.1.4. Sosyal İlişkilerde Görülen Âdetler

Âdetler, toplumdaki bireylerin ilişkilerini düzenleyen ve denetleyen sosyal normlardır. Bu kurallar, toplumundaki her bireyi içine alan ve ilişkilerde birebir rol oynayan davranışlardır.

Bir derginin ilk sayısı çıkarken, mürettibe, makiniste, matbaada çalışanlara bahşiş vermek âdettir. S-23

İşte o gün bugün usûl oldu, gazetecilerin kellelerini kesmek gerekince kelle yerine, yalnız saçların sıfır numara tıraş makinesiyle kesilmesi âdeti bizde böyle başladı. S-72

Bendeniz her nerede mevlid olursa en başta hatıra gelen ve en yüksek ücret mukabilinde mevlide davet edilen mevlidhân meşhur Bülbül Hafız namı ile yad edilen Hafız Behlülüm. S-128

Bir büyük kazanıza geldi mi, eline çiçek verilir. Okulun kız çocukları arabadan inen büyüklerin eline çiçekleri tutuşturacak... Z-64

Aklı Evvel Bedir Hoca “Destur Bismillah... “ çekip kapıyı açtı, önden girdi; biz de ardından...Z-86

Kör Nuri de okuması yazması olmadığından imza yerine dilekçenin altına parmak basmış. Z-117

-El öpenlerin çok olsun, el öpenlerin çok olsun... diyerek elini çekiyor. Z-211

Bunlar bizim göreneği, geleneği toptan unutmuşlar... “Buyur içeri, bir kahvemizi için de soluklanın!” demek yok. Z-237

Sosyeteden bir kadının elini ilk öpüşüm olduğundan öyle şaşladım ki, elini tutup dudaklarıma götürdükten sonra, az kalsın bir yaşlı kadının elini öper gibi, onun elini de başıma götürecektim, ama Betül Hanım gülümseyerek buna engel oldu. TB-170

“El öpenlerin çok olsun... Herkes de böyle senin gibi, tanıyoruz, biliyoruz diyor da, sonra gene de asker kaçağısın, hadi askere, diyorlar.” YNYNY-266

Müftü,-Bu Alamanlar, dedi, böyle bizim gibi hepsi bir çanaktan yemeğe alışkın değildir. Bunlar her biri ayrı ayrı tabaktan yer... TY-237

Müftü kollarını sıvayıp kaşığı eline aldı, -Bismillah... deyip tahta kaşığı ortadaki kaseye daldırdı, çorbaya girişti. TY-237

-Odanız hazır, yorgunsunuzdur, isterseniz yatın!-Allah rahatlık versin... deyip bana hazırladıkları odaya girdim. TY-317

Nesin'in romanlarında sosyal yaşamda geçen pek çok âdet tespit edilmiştir. Romanlarda, Mevlid okuma, törenlerde yapılması gereken davranışlar, büyüklerin ellerinin öpülmesi gibi sosyal ilişkilerde etkili olan âdetlere rastlamak mümkündür.

3.3.2. Töre

Toplumda bireylerin uymak zorunda olduğu davranış kalıplarıdır. Töreler daha çok, geleneksel ve kırsal kesimde varlığını idame ettirmektedir. Töreyle çığneyen çoğu zaman bağışlanmaz cezalara çarptırılır. (Örnek 200:128)

3.3.2.1. Cezaevi Töreleri

Töreler, toplumun uymakla yükümlü olduğu davranışlardır. Eski Türk kültüründe töre yasayla eş değerdir ve çiğnenmesi halinde büyük yaptırımlar uygulanır. Günümüzde de törelerin tavize yer vermeyen müeyyideleri mevcuttur.

Cezaevinin başağası değildir ama, cezaevini sömürü bölgelerine ayırıp bölüşmüş olan üç ağadan biridir. SN-15

-Bu çocuğu karantina koğuşuna koymayın, sübyan koğuşuna alın! dedi.

Oysa cezaevine yeni gelenler onbeş gün karantina koğuşunda bekletilirdi. SN-16

Bu gösterilerle yeni gelenlere burda yüz liradan aşağı bir geçmiş olsun çayı içilemeyeceğini öğretmiş oluyordı. SN-22

Çünkü, idam cezasını yediği günden sonra, yine cezaevi töresi olarak, hükümlü ve tutukluların ona karşı davranışları birdenbire değişmişti; Berber Hayri birdenbire saygınlamış, değerlenmişti. SN-47.

Burda “Düzde ağalık vermekle, damda ağalık vurmakla” diye bir söz vardı. SN-

Berber Hayri de, cezaevinin geleneksel ağalık yollarını deneyecekti; elini kana bulayacaktı, idam edilecekse bile, ölüm ölüm bir ölüm, yiğitliğini kanıtlayıp öyle aşılmalıydı. SN-47

Şişin sivri ucuna, cebi delmesin diye mantar geçirmek töreydi. SN-61

Cezaevlerinin kavga geleneğinde, Berber Hayri'nin yaralı avının üstüne atılıp şişini batıra çıkara hasmını soluksuz bırakması gerekirdi. SN-62

Ama başgardıyan hem acıdığı, hem de idam cezası yemiş olanlara dayak atmak töreden olmadığı için, Berber Hayri'ye ilişmedi. SN-63

Cezaevinin yirmi otuz kişi yatan öteki koğuşlarında, bütün bu temizlik, gelgit hizmetlerini, ayak işlerini bir meydancıyla iki yada üç yardımcısı yapardı. SN-76

Töre gereği, idamlıkların üstüne pek gidilmezdi. Berber Hayri'yi de buyüzden pek zorlamamışlardı. SN-89

Delikanlı, cezaevi töresi öyle olduğundan,-Allah kurtarsın! deyip çıktı. SN-120

Her akşam yoklamasından sonra olduğu gibi Yarımporsiyon,-Allah kurtarsın arkadaşlar! dedi. YNYNY-153

Mapusluk raconunda ağanın izni olmadan, kimse kimsenin kısmetini elinden almaya kalkamazdı. YNYNY-217

Karantina Koğuşuna girdik birlikte. Kapının karşısında çayocağının bulunduğu küçük yere girildi önce. Hep böyle yapılır, yeni gelenlerden, ikram edilen bir çaya karşılık bir "ayakbastı" parası alınırdı. TY-49

Hapishanelerin bir yasası vardır: Hırsız hırsızdan çalmaz...TY-108

Nesin'in romanlarında görülen töre anlayışı daha çok cezaevlerinde uygulanan kurallar zincirini kapsamaktadır. Yazarın töre olarak isimlendirmesi nedeniyle bu başlık altında incelenmiştir. Yazarın çeşitli sebeplerden ötürü cezaevinde kalması buradaki yaşam koşullarını ve kurallarını iyi tanımasına yol açmıştır. Nesin'in hapishanedeki gözlemleri sonucunda tespit ettiği sorunlar ve çarpıklıklar roman kahramanları vasıtasıyla okura iletilmektedir.

3.3.3. Moda

Moda, göreneklere göre, geçici yeniliklere sahip toplumun, farklı birimlerinde çeşitlilik göstermektedir. Moda mevcut olana başkaldırır daha sonra taklitle de yaygınlaşır. (Artun 2005: 132)

Oğlum, demokrasi şimdi moda, modaya uymaya mecbursun. Sen moda nedir, bilir misin? Diyelim İngilterenin Kasımpaşasında kadınlar entarilerine kuyruk, erkekler boynuz takacak, diye söz gelişi bir moda çıksa, bizim Kasımpaşa da da kuyruk, boynuz modası çıkar. S-51

Amerikada saralı bir herif çıkıyor, zıplaya zıplaya, ağzından burnundan köpükler geliyor. Haydi bakalım sallan-yuvarlan modası oluyor. Bizim Aksaraydakiler de sallan - yuvarlana başlar. S-51

Toplumun zamana, teknolojiye, değişime uyum sağlamak için ortak zevklerini yansıtan davranış biçimleri olarak nitelendirebileceğimiz moda, uzun vadeli değerlere sahip değildir. Nesin'in Saçkıran adlı eserinde rastlanan moda anlayışı bazen terim olarak bazen de örneğiyle verilmiştir. Yazarın modayı alaylı kullanımı dikkat çekmektedir. Moda anlayışını sert bir şekilde eleştiren yazarın aslında modaya karşı olmayıp toplumda önemsenmesi gereken daha önemli konuların olduğunu vurgulamak isteyişinden bu konuda sert bir tutum takındığı düşünülmektedir.

3.4. Halk Tiyatrosu

Geleneksel Türk Halk Tiyatrosu ozan-baksı geleneğine dayanan, kuşaktan kuşağa aktarılarak değişim ve gelişim gösteren tiyatroya denir. Türk halk tiyatrosunda dekor, senaryo ve belirli bir mekân yoktur. Doğaçlama, dil yanlışlarına ve müziğe dayanan genellikle köy meydanlarında oynanan bu oyunlar halkı eğlendirmeyi ve eğitmeyi esas alır. Geleneksel halk tiyatrosu türleri deyince akla Karagöz, Köy seyirlik oyunları, Orta Oyunu, Meddah ve Kukla gelmektedir.

3.4.1. Karagöz ve Kukla

Türk Gölge Oyunu'na eskiden "gölge hayaletler" anlamına gelen "Zill-i Hayal" yahut "Hayal-i Zill" adları verilmiştir. "Perde Oyunu", "Çadır Hayal" gibi adlar da verilmekle birlikte, bugün bu sanat "Karagöz Oyunu" olarak bilinmektedir (İvgin 2000: 5) Karagöz, İstanbul'u merkeze alarak XVII.-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı halklarının yaşamını yansıtır. Oyunda bütün tipler iç ve dış dünyaları ile soyutlaştırılıp simgeleştirilerek perdeye çıkarılırlar. Simgeleştirilmiş tipler, mensubu oldukları sosyal çevrelerin sesidir. Onların genel tutum ve tavırlarıyla birlikte sorunlarını, isteklerini, hayallerini, ihtiyaçlarını, toplumsal olaylara tepkilerini dile getirirler. Toplum hayatını doğrudan/dolaylı; olumlu/ olumsuz etkileyen her olay ve durum, ustalıkla düzenlenmiş

oyunda mizahi bir dil ile ele alınır, hicvedilir. Katı gerçeklerin mizah ile yumuşatıldığı Karagöz oyunu, toplum için “emniyet supabı”(And 1977: 327) olma görevini üstlenmiştir.

Kuklanın kökeni çok gerilere, ilk çağlara dayanmaktadır. Doğadaki cansız varlıkların da ruhları olduğu, dolayısıyla canlı oldukları inancına dayanan Animizm’in izindeki insanlar, kutsal olduğuna inandıkları nesnelere tören figürleri olarak kullanmışlardır. Bu figürlerin ritüele katılanlar sayesinde hayatla dolacağına inanılmıştı. Bu anlamda figürler idol olmuştur. Sonraki basamakta, idollerin canlanması (hareket etmesi) onların kuklaya dönüşmeleriyle sonuçlanmıştır. (Temuçin 2007: 8)

Yaşar, iki elini ensesinin altına geçirip sırtüstü uzandığı yatağında, insan değilmiş de sanki insan biçiminde bir makineymiş yada kuklamış gibi çalışmakta olan Kolonyacı’ya dikkatle bakıyordu. YNANY-308

Bundan başka öyle değişik taklitler yapardı ki, Hüseyin Rahmi’nin bütün romanlarını, romandaki her kişinin ayrı ayrı taklitlerini çıkarıp onlar gibi konuşarak anlatırdı. Kimi geceler meddahlık yapar, kanto söyler, Karagöz konuştururdu. YNANY-23

Müdür olduğundan, Karagöz’ün eliyle beli nasıl oynaksa, bunun eli de hep şapkasında... Hangi büyüğü görse, ”Vay efendim, Allah ömürler versin...” deyip şapkayı çıkaracak, belini kırıp yerlere kadar eğilecek. TY-46

Aziz Nesin’in halk tiyatrosu olarak romanlarında kullandığı Kukla ve Karagöz örneklerinden yola çıkarak geleneksel Türk tiyatrosu konusundaki bilgisine ulaşabilmekteyiz. Yazarın anlatımında dile getirdiği kukla kelimesi oyun anlamında değildir. Roman kahramanının irade konusundaki eksikliğini vurgulamak için yazar kukla benzetmesinden yararlanmıştır. Karagöz oynatmak özel bir yetenek işidir. Roman kahramanı Yaşar’ın bu özel yeteneğe sahip olduğunu Karagöz konuşturmasından anlamaktayız. Yaşar’ın taklit yeteneğine sahip olması ve başından geçen olayları usta bir anlatıcı edasıyla çevresindekilere anlatması romanın akıcılığını sağlamaktadır.

3.4.2. Meddah

Bir elinde sopa, omzunda bir mendil bulunan, kahvelerde hikâye anlatan ve hikâyenin ilgili ve lüzumlu yerlerinde tüm taklitleri yapan kimselere meddah adı verilir. Meddahların hikâye anlatması ve gerekli taklitleri yapması biçiminde oynanan

geleneksel Türk seyirlik oyunun adıdır. (Şen 2012: 18) Meddah kelimesi, Arapça “methetmek” kökünden gelmekte olup “öväücü” anlamından kullanılır. Meddahlar, halkın bulunduğu yerlerde Türk kahramanlarından, Oğuz Destanları’ndan, Dede Korkut Hikâyeleri’ni anlatabildiği gibi İslâm tarihinin ve İran edebiyatının kahramanlarına ait hikâyeleri ve şiirleri okurlar.(Nutku 1979: 13-20)

Mimus oyuncularını, meddahlar bile vardı. Yalnız meddahlar eski meddahlar olmayıp şimdiki zamanın meddahları olarak, leke sabunu, cam kesici, patates soyma aygıtını, sinek öldürücü gibi şeyler satarken laf ebeliği yapmakta ve eski meddahlara taş çıkartmaktaydılar. SN-154

Bundan başka öyle değişik taklitler yapardı ki, Hüseyin Rahmi’nin bütün romanlarını, romandaki her kişinin ayrı ayrı taklitlerini çıkarıp onlar gibi konuşarak anlatırdı. Kimi geceler meddahlık yapar, kanto söyler, Karagöz konuştururdu. YNYNY-23

Bir bu yana geçip kendi avukatı gibi konuşuyor, bir karşı yana geçip hazine avukatı gibi konuşuyordu. Yaşar, bu taklitleri çıkarırken, koğuştakiler de gözlerinden yaş gelesiye gülmekte, kahkahadan kırılmaktaydılar. YNYNY-118

Yaşar, anlatırken bu kez yargıç rolünü almış, yargıç gibi kararı okuyor, biyandan da kibrit kutusunda daktilo makinesi sesi çıkartarak, mahkeme kâtibi görevi yapıyordu. YNYNY-120

Tıpkı bir meddah gibi, sanki telefonda konuşuyormuşcasına türlü biçimde, türlü anlamda “Ha” diyordu. TY-403

Aziz Nesin romanlarında meddah kelimesinin yanında meddahın özelliklerini içeren cümle örneklerine de rastlanmıştır. Özellikle Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz romanında Yaşar’ın bir meddah gibi davranması dikkat çekicidir. Yazar, kahramanını bilerek bir meddah gibi konuşturmuştur. Çünkü köyden gelmiş ve hiç okula gitmemiş bir gencin yaşadıklarını iyi bir şekilde ifade etmesi ancak böyle bir yeteneğe sahip olmasıyla mümkündür. Yazar bilinçli bir şekilde romanını gerçekçi kılmak amacıyla kahramanını meddah olarak nitelendirmiştir. Surname ve Tek Yol romanında betimlemelerini ve anlatımını güçlendirmek amacıyla meddah kelimesinden yararlanmıştır.

3.5. Oyunlar/Eğlenceler

Türkçede oyun kelimesi pek çok anlam taşımaktadır. Çocukların oyunu, dansı, dramatik gösteri, kâğıt, zar gibi baht oyunları, sporla ilgili eylemler oyun sözcüğüyle ifade edilir. (And 1974: 24) Oyunun kökeninde dinsel büyüsel nedenler bulunmaktadır. Türkiye’de oynanan oyunlar soy(Orta Asya), yer(Anadolu kültürü) ve din(İslam kültürü) olmak üzere üç kaynaktan beslenir. (And 1974: 85)

Oyunlar, hoş vakit geçirmek, ruhsal ve maddi bir şeyler elde etmek amacıyla yapılan eylemler bütünüdür. Kişi oyunla birlikte psikolojik olarak tatmin olur. Oyunları oynamak da izlemek de kişinin mutlu olmasını, sosyal olarak gelişmesini sağlar. Aziz Nesin romanlarında, büyüklerin oyunu olarak prafa, bezik, briç, poker, iskambil, barbut, domino, tavla ve kaptıkaçtıya; çocuk oyunları olarak ise kartopu, evcilik, birdir bir, çattımatı, ayaktopu, körebe oyunlarına yer vermiştir. Romanlarda oyunlar kahramanların içsel rahatlamasını sağlamaktadır.

3.5.1. Büyüklerin Oyunları /Eğlenceleri

Oyunlarda temel amaç eğlenmektir; eğlenceyi katmerlemek, heyecanı sürekli tutmak için yetişkinler oyunlarına para veya maddi değeri olan herhangi bir şeyi ileri sürerler. Yetişkinlerin oynadığı kâğıt ve zar oyunlarında maddî unsurların ön planda olduğunu görmek mümkündür.

Bezikte mi sabahlamadım, **pokerde** yirmi bin lira mı vermedim, ne yaptımsa adama yaranamadım. KOEH-82

Bir de arada sırada **kumar oynasa**, dans etse... GK-172 (SN-18)

Yanlarında **tavla**, **aznif**, **zar**, **iskambil** kâğıdı getirmek akıllılığını gösterenler, maç başlayıncaya kadar geçecek boş zamanlarını değerlendiriyorlar, tribün basamaklarında **tavla**, **poker** gibi oyunlar oynuyor, barbut atıyorlardı. GK-280

Salondakilerden kimi **prafa**, **kimi bezik**, **kimi briç**, **poker** oynuyordu. GK-282 (TY-328)

Barbut oynuyorlardı. **Barbut** oynayanlardan başka, büyük, belirli bir gürültü yoktu. ES-59 (TY-30)

Partimizin yüksek kademesine bendenizi, muhaliflerle **tavla** oynuyor diye yazarak sicilimi göndermişler. S-137

Okuldan çıkınca öğretmenler Derneği'nde toplanıp **prafa, kaptıkaçtı** oynuyoruz, arada bir de **poker...Z-157**

Tombala oynadık. Biz **tombala** numaralarını çekerken büyükannem uyukladığı için, tombalada hiç kazanamadı. ŞÇH-102

“Karı parasıyla kahvede akşama dek **iskambil** kâğıdı mı oynayacağım” diyeceğim ama, nasıl derim? YNYNY-155

Ordakiler, **iskambil kâğıdı, tavla, domino** filan oynuyorlardı. TY-302

Nesin'in romanlarında büyüklerin tavla, zar, aznif, iskambil, poker, prafa, bezik, biriç gibi kâğıt ve zar oyunu örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Yazar, kahramanlarının eğlence araçlarını ortaya koymak; ayrıca cezaevinde boş zamanları değerlendirme etkinliği olarak yapıldığını göstermek amacıyla eserlerinde oyunlara yer vermiştir.

3.5.2. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları, çocuğun tutuculuğu, oyuna yenilik getirmesini önlemesiyle eski çağlardan beri çeşitli ritüellerin, uygulamaların bozulmadan günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Bugün çocuk oyunları arasında yer alan ok, yay, kargı, taş atan sapanlar, esir almaca eski çağlardaki büyüklerin araçları, uğraş ve ritüellerinin kalıntıları olduğu düşünülmektedir. (And 1974: 324)

Sonra arkadaş olduğu çocuklarla birlikte **kartopu oynadılar** ve kardan adam yaptılar. Sait, kendini oyuna, arkadaşlarına kaptırmış, herşeyi unutmuştu. GK-185

Haydi şimdi **evcilik** oynayalım, dedim, annen babana neler söylüyorsa, sen de bana öyle söyle. Onun gibi yap. ES-31

Hava güzel olsa eğlenecektik. Isınmak için **birdirbir** oynadık. ES-56

Arkadaşlar birbirlerinin enselerine, ince lastikten **sapanlarla** kâğıtlar atıyorlardı. Bugünlerde bizim okulda hemen her oğlan çocuğun elinde bu sapanlardan var. Bu, kâğıttan yapılmış küçücük fişekler nasıl da insanın ensesini acıtıyor... ŞÇH-55

Acemioğlan, yine bizim sınıfta Rıza'dır. Çünkü bitürlü **çattımattı** oyununu öğrenemediği için her oyunda dayak yer. ŞÇH-63

Okulda çocuklara **ayaktopu** oynatılmamasını istiyordu. Oğlunun, top oynamaktan derslerine çalışmadığını söylüyordu. ŞÇH-146

Ama, Demir sahnede bitürlü bizi bulamıyor, **körebe** oynar gibi ellerini ileriye uzatmış, kapıya sesleniyor. ŞÇH-200

Uygunsuzun biri **çatapat** sattığı için, yaramaz çocuklar çatapat patlatarak kadınların yüreğini ağzına getiriyordu. SN-153

Uçak yapmaya vakit bulamayanlar, kâğıtları avuçlarında sıkıp sıkıp yaptıkları topağı kafama fırlatıyorlardı. Bu, bir arkadaşımızı kızdırıp **kaşalotlaştırmak**-yani aptallaştırmak- istediğimiz zamanki bir oyunumuzdu. O gün de arkadaşlar beni kaşalot etmek istiyorlardı. Kimi arkadaşlar alay edildikçe kızarlar, kızdıkça da daha gülünç olurlardı. Ben bu durumlarda sözde kızıyormuş gibi yapar, alaya alayla karşılık verirdim. TY-35

Hani çocukların bir **yakar top** oyunu vardır ya, işte öyle bir yakar ayaktopu olursun. TY-89

Oyuna bireysel olarak iştirak edebildiğimiz gibi izleme yoluyla da katılabiliriz. Özellikle oyunbaz olarak nitelendirilen, işin erbabı kişiler birtakım gösterilerle halkın eğlence ihtiyacını giderirler. Sihirbaz, hokkabaz, ateşbaz, cambaz gibi çeşitli isimlerle anılan bu kişiler, oyun ve gösterilerle insanların ilgisini çekip hoşça vakit geçirmelerini sağlar. Aziz Nesin, halkı eğlendirmekle görevli oyunbazlara çeşitli adlarla romanlarında yer vermiştir. Roman kahramanlarının yaşadığı bunalımlardan çıkıp biraz nefes almasını sağlayan oyunlar aynı zamanda kahramanları eğlendirmektedir.

Daha önceki müsamerelerde de görmüştüm takma bıyıklı çocuklar, sahnede, **sirk** cüceleri gibi duruyorlar. ŞÇH-195

Akıl durur, **hokkabazın**, içinden güvercinler, tavşanlar çıkardığı şapkası kaç para eder. TB-6 (ES-17; SN-148)

Sihirbaz maliyeci denilenlerden olduğu, aylığının üç katı ev kirası vermesinden de belliydi. SN-132 (YNYNY-280)

Bu yabancıları en çok şaşırtan şey, anababa ve iki çocuktan kurulu bir **cambaz** ailesinin, kendilerine açabildikleri küçücük bir yerde büyük sirk cambazlarına taş çıkartır biçimde cambazlık gösterileri yapmalarıydı. SN-148 (ES-50; TB-186)

Bu arada bir **ateşbaz**, ağzından alevler çıkarmaktaydı. SN-154

Bu olağanüstü şenlik olayını incelemeye gelmiş ve yüzleri boyalı bir soytarı takımını seyreden iki bilimciden biri öbürüne, soytarılığın taa Altaylar etkisini taşıdığını, **soytarılığın** kaynağının Altay ve Çin olduğunu, İsa'dan önce 900-600 yıllarında soytarılardan bulunduğunu, bunlara sonradan maskara denildiğini, maskara kelimesinin etimolojik kökeninde bu kelimenin aslının **masharabaz** olduğunu, eskiden

bizde de yüzlerini una bulayıp ve kömüre boyayıp oyun çıkaranlara masharabaz denildiğini uzun uzun ve bilimsel olarak anlatmaktaydı ki,.....SN-154

Sergide binbir türlü kıvrır zıvır şey var, bunların hepsi de iplerle asılmış. Beş lirayı veren, iplerden birine asılıyor. Kimisine bir paket cıgara çıkıyor, kimisine bitek çiklet, kimisine de bir tıraşbıçağı... Anşe sırtarak,-“Biz de deneyelim şansımızı!” demez mi! “Bre Anşe, bizde şans mı var, yürü!” dedimse de, “Bende para var, hadi çekelim biz de...” dedi. Anşe, herife beş lirayı verdi, iplerden birine asıldı. YNYNY-314

Gerçekten de Paşazade bana bir dolandırıcılık mucizesi, bir sahtecilik **akrobasisi** göstermişti; tıpkı bir ip cambazının yüreğimizi ağzımıza getiren olağanüstü bir gösterisini seyreder gibi, Paşazade de bu gösterisiyle beni çok şaşırtmıştı. TY-292

Çocukların dünyasını, düşünüşüne ilişkin pek çok ögenin yer aldığı bu oyunlarda daha çok eğlence amacı güdülür. Çocukların sosyal ve psikolojik gelişiminde önemli bir yere sahip oyunlar, özellikle çocuğun enerjisini atması, çocuğu rahatlatması nedeniyle çocuklar için vazgeçilmez bir eğlence aracıdır. Aziz Nesin’in karpotu, evcilik, sapan, birdirbir, çattımattı, ayaktopu, körebe, çatapat, kaşalot ve yakar top gibi çocuk oyunlarına romanlarında yer verdiği görülmüştür. Yazarın çocukluğunda fazla oyun kültürü olmamasına rağmen çeşitli çocuk oyunlarını romanlarında yansıtması kültürel birikiminin ürünü olarak düşünülmektedir. Her çocuğun dünyasında az ya da çok yer alan oyunlar, küçük roman kahramanlarının mutlu olmasını sağlayan okuyucuyu çocukluk anılarına götüren esintiler olarak romanlarda yer almıştır.

3.6. Halk Müziği

Halk müziği, sözlü olarak nesilden nesile aktararak, yüz yüze iletişim ve etkileşimle uygulanan, bölgelere ve etnik kökene bağlı olarak ortaya çıkan müzik tarzlarından oluşur. Halk müziğindeki sözlü ileti, taklit ve örnek alma yoluyla kişi tarafından öğrenilir. Toplumun duygularına ulaşma ve onları etkileme gücüne sahiptir. Halk müziği belli bir prensiple icra edilir; bu kuralları dinleyici ve uygulayan kişiler belirler. (Oğuz vd. 2006: 395-397)

Halk müziği, yıllar öncesinden günümüze kadar ulaşmış doğrudan halkın beğenisini, hayata ilişkin algılayışını yansıtan, toplumun iç dinamiği ve kültürüyle şekillenmiş toplumun müşterek duygularında hayat bulan musikidir.

Aziz Nesin romanlarında Türk musiki geleneğine ait Mevlâna Peşrevi, Yeniçeri Marşı ve Milli Marş gibi belirli örneklerin dışında daha çok şarkılara rastlanmıştır.

3.6.1. Müzik Türleri

Sesin anlamlı titreşimler kazanmasıyla ortaya çıkan melodilerin farklılaşmasıyla müzik türleri oluşur. Aziz Nesin'in romanlarında alaturka şarkıların ve marşların konuyla ilgili olarak yansıtıldığını görmekteyiz. Kahramanların konumlarına ve olayların akışına göre çeşitli müzik türlerine romanlarda yer verilmiştir.

Bizim hanım kızlığında gayet iyi piyano çalardı, hem alaturkasını, hem, alafrangasını, Piyanoda bir **Mevlâne peşrevi** çalardı. ES-15

Benim çırak da coşmuş, bir eline geçirdiği sopayı, mehter davuluna vurur gibi sağa sola güm güm indirip **Yeniçeri marşına** başladı :

Anam beni ayran ile yoğurdu,

Doğurduysa bugün için doğurdu.

Arş yiğitler, marş yiğitler ileri!

Eksik etmen soframızdan pilâv ile yoğurdu...S-71

Askeriye mızıkası vurmaya başladı, **ağırdan bir makam...**Z-170

Perde açıldı. **İstiklal Marşını** söyledik. ŞÇH-198

Sanırsın ki, yeniçeriler Viyana kapılarına dayanmışlar da, mehter takımı da **marş** vuruyor. TB-99

Türk kahvehanesinde tarihî **Türk musikisi** konseri verilir diye de ilan ediyor. TB-269 (KOEH-63)

Aziz Nesin'in Kadın Olan Erkeğin Hatıraları romanında Türk şarkılarından pek çok seçme örneği görmek mümkündür. Yazarın müzik bilgisi çocukluğundan beri gelmektedir. Yazar çocukluğundan beri annesinden ve çevresinden şarkılar öğrendiğinden şarkı repertuarı oldukça geniştir. Yazar, kahramanlarının şarkılar vasıtasıyla hem duygusal durumunu anlatmakta hem de içsel rahatlamasını sağlamaktadır.

Hani bir şarkı vardır ya: “Ne talihsiz başım var, kimi sevsem el alır” diye...KOEH-3

Cevriyemin bakışları üç açar

Rüzgâr da eteğini ah açar,

O kadar açma aman Cevriyem,

Sonra da yavrum toz kaçar...

Aman da Cevriyem...

Sonra da yavrum toz kaçır... KOEH-57

-Yeter, yeter, kesin! dedi, halk müziğinden bildiğiniz varsa söyleyin. KOEH-57

Var, dedim, söylemeğe başladım;

Zurnası var gümüştēn

Ben vaz geçtim bu işten,

Beni de baştan çıkaran,

Ablam ile eniştem. KOEH-57

Sesimi titrete titrete okumağa başladım:

Her yeeer karanlıu - uu – ukkk...

Pür nuu - uuu - uuur o mevkiii...

Maşrık mı yoksaaa, makbeeeee - er mi ya raaa -aaab! KOEH-64

Hayatında hiç alaturka şarkı söylememiş olan Sait de, şarkıcıya uyararak, onunla birlikte şarkıyı söylüyordu:

Gönül sana tapalı

Kapın bana kapalı

Şaşırılmışım yolumu

Bu sevgiye tapalı

Geceme güneş olsan

Kalbimi görmüş olsan

Unuturdum cihanı

Bana bir gün eş olsam GK-154

Önceleri “Çıkmam Allah etmesin meyhaneden” şarkısı gibi, klâsik musikimizin güzel örneklerinden şarkılar okuyan Bülbül Hafız, sonra sonra “Arabaya taş koydum imanım” ve “Zurnası var gümüştēn” gibi oyun havaları söylemeye başlamıştı. S-12

Hani “Yaslı gittim, şen geldim” diye bir şarkı var ya, onun nasıl söyleneceğini öğretti bize. ŞÇH-135

Beyoğlu'nun kızları, imanım...

Beyoğlu'nun kızları

İşmar eder, göz süzer, imanım...

Şarkı bitince yeğenim alkışlandı. ŞÇH-155

Birinci ve ikinci sınıftan bir grup kaldı sahnede. “*Bugün 23 nisan, neşe doluyor insan*” şarkısını söylediler. ŞÇH-198

3.6.2. Çalgı Aletleri

Çalgılar, müziğin etkisini artırmak ve müzikal olarak doyum noktasına ulaşmak için, kültür ve yaşanan coğrafyaya bağlı olarak icra edilirler. Türk çalgılarının her biri benzer ve farklı özellikler barındırmakla beraber belli amaç doğrultusunda bir araya gelmiştir. (Kınık 2011: 212)

Kanunî Recep de masaya çöktü. Dizlerinin üzerine **kanununu** koydu. KOEH-62 Müzikle de uğraştığı, **piyano** çaldığı için, kulakları çok duyarlıdır. GK-43 (ES-15; ŞÇH-155; TB-18; SN-82)

Bir gece, müttefikimiz olan Bulgarların bir alayı eğlence yapıyor, bizi de çağırdılar. Bulgarlar **gayda** çalmaya başladılar. GK-89

Boş gaz tenekelerini **davul** gibi çalıyorlardı. GK-285

Bu gürültüye “**Kaynana zırlıtısı**” denilen tahta çıkırıkların çıkardığı kulak tırmalayıcı sesler de karıştı. GK-285

Yengem,-Bizim çocukların müziğe istidatları var, dedi, ikisi de piyano çalar. Burda piyano olsaydı, oğlum size **darbuka** çalardı. ŞÇH-155 (SN-153)

Amcam hemen düzeltti: -Darbuka değil hanım, darbuka değil!..
Mazurka....ŞÇH-155

Arkadaşının bu sözleri üzerine babam, ablamın ruhunda gizli kabiliyet tohumunu filizlendirmek için, ona **keman** dersi aldirtmaya başladı. ŞÇH-163 (KOEH-64; TB-274; SN-82; TY-156)

Ermeni **tef** çalarmış. TB-269 (ŞÇH-155; SN-153; YNYNY-128)

Karısı da **ut** çalıyormuş. TB-269 (TY-156)

Klarnetler, utlar, kemanlar getirildi. TB-274 (SN-153)

Her yandan ayrı ayrı çalgı takımlarının sesleri duyulmaktaydı. Çalgı takımlarında zurna, çifte nara, darbuka, çığırta, maşalı **zil**, **def**, **klarnet** vb. gibi çalgılar vardı. SN-153 (YNYNY-128)

Kimi çalgı takımından **zurnaya** davul eşlik ediyordu. SN-153 (KE-3; YNYNY-99; TY-153)

Bu torbanın içinde **sazı** vardı. YNYNY-42

Kadın memurun biri, “Ay aman, başımda **trampet** çalıp durma! Burası resmi devlet dairesi...” diye bağırdı. YNYNY-74

Mehter takımı kılığına girmiş ilkokul çocukları, cüce yeniçeriler gibi **zil, davul, def, dümbelek** çalarak Satılmış’ın üstüne vardılar. YNYNY-128

Davul zurna sesleri geliyor, öte yandan **mızıka** çalıyor. YNYNY-314

Kandil Recep’in çok şaşılması bir numarası vardı; sağ yanağını şişirir, elinin birini ağzına dayar, tıpkı **trompet** gibi “barrtt, barrtt...” diye sesler çıkarırdı. TY-15

Neden bu **davulla zurna** millî çalgı olmuşlar? Bir nedeni olmak gerek... Niçin **ut** değil, **keman** değil, **flüt** değil de davulla zurna? TY-156

Çalgılar, toplu icra bilinciyle toplumun duygularına tercüman olmuştur. Nesin romanlarında, piyano, gayda, keman, ut, trampet, kaynana zırlıtısı, darbuka, tef, maşalı zil, çifte nara, dümbelek, mızıka, mazurka, trompet, flüt, kanun gibi çok çeşitli çalgılara yer vermiş olup davul ve zurnayı ise milli çalgı olarak nitelendirmiştir. Yazarın çalgı aletlerini zaman zaman mizahi unsur olarak kullandığına rastlamak da mümkündür.

3.7. Halk Sporları

Bireysel veya topluca oyun şeklinde icra edilen ve genellikle yarışmaya dayanan, kuralları keskin sınırlarla belirlenmiş, el, kol, vücut kısacası bedensel faaliyetlerin tümüne verilen isimdir. Halk sporları, halkın hareket etme ve eğlence ihtiyacından doğan ve bulunulan coğrafya, inanç ve geleneklerle gelişen etkinliklerdir.

Güreşle **boksa**, bayılırım. KOEH-20 (YNYNY-115)

Vaktiyle uzun zaman güreşe, boksa çalışmış olan Halûk’un yumrukları tesirli olamıyordu. DM-155

Sporla, özellikle futbolla biraz ilginiz varsa, Kerkenez Sevim’i bilirsiniz. GK-5

Demek nişanlısı su sporları da yapıyordu. GK-174

Tozkoparan Spor Kulübünden Suat, deniz sporlarıyla uğraşır. GK-6

Önceki yıl da, yüz metre kurbağalama yüzme yarışlarında Domuz Murat’ı birinci getiren Sevim’dir yani... GK-59

İşte bugün Tozkoparanla Hacetbaba’nın, bu iki ezeli rakibin **maçı** vardı. Kerkenez Sevim maça gidemiyordu. GK-94 (YNYNY-85)

Olimpiyat yarışları sırasıydı. Her gazete olimpiyata birkaç muhabir gönderdiği halde, onun gazetesi muhabir gönderememişti. GK-129

Demek Sevim **kayak** da yapıyordu. GK-173 (KOEH-23)

Fotoğrafın üstündeki yazıyı okudu: “Sevim’i aletsiz cimnastiğe başlattığım günün hatırası.” Demek nişanlısı aletsiz cimnastik de yapıyordu. GK-174

Spor doktoru Tomson’un gözetimi altında ip atlıyor, lobut çeviriyor, köşkün bahçesinde koşuyor, atlayıp zıplıyordu. GK-185

Göğüs kasları, haltercilerinki gibi gerilmişti. GK-205

Kuzum sen memleketimizin adını dünyaya tanıtan **güreş** şampiyonu değilsin. ES-10 (KOEH-20; TB-269; TY-10)

Birader, rahmetli Ahmet Mithat Efendi, o Koca Âdem **pehlivanı** bir çayıra salar, Âdem pehlivan, kismetle donanıp, yağa bulanıp şöyle bir sıvanıp, fir fir dolanıp da çayır görünce kendini tutamaz, bir nâra patlatır. S-67 (Z-145; TY-369)

Ertesi günü öğretmenimiz, okul bahçesinde bizimle voleybol oynamış, sonra hep birlikte çayıra oturmuştuk. ŞÇH-180

Şu koca salon Kırkpınar çayırına dönmüş. Kadın erkek birbirine girmiş. TB-99

Betül Hanım, mantığının kuvvetine güvendiğinden, kocasını, aşkın da otomobil sürmek, ata **binmek, kayak yapmak, avlanmak** gibi bir spor olduğuna inandırabilirse, ondan sonra artık sporcu bir kadın olarak rahata kavuşacak. TB-174 (KOEH-23)

Ucu sivri bastonu, sanki av tüfeğiymiş yada oltaymış gibi kullanır, kuş vurur, balık avlar gibi, bastonuyla yerden izmariti kaldırır alırdı. YNYNY-277

Ben o gün koşu antrenmanı yaptığımdan çok yorgun düşmüşüm, öyle kolay kolay uyanacak gibi değilmişim. TY-12

Öğrencilerimizle birlikte spor çalışmalarımız oluyordu. Voleybol ve futbol takımları kurmuştuk. TY-328

Aziz Nesin’in romanlarında futbol, koşu, kayak, jimnastik, yüzme, binicilik, halter, lobut çevirme, güreş, avlanma, voleybol, boks gibi çeşitli sporlardan bahsedilmiştir. Geleneksel Türk sporlarından güreş, romanlarda en sık tekrar edilen spordur. Yazar, kahramanlarının sosyal çevresini tanıtmak için spor kültüründen yararlandığı gibi bazen de sporu kahramanı istenilen sonuca götüren araç olarak kullanmıştır.

3.8. Halk Sanat ve Zanaatları

Meslek, kişinin hayatını idame ettirebilmesi için belli bir eğitim, bilgi ve becerisinin mahsulü olarak kişinin kazandığı ünvanın adıdır. Meslekler geliştirilmeye açıktır. İnsanın geçinme ihtiyacını karşılamak amacıyla icra ettiği bu faaliyetler, toplumun kültüründen pek çok unsuru üzerinde taşır. Hatta bazı meslekler toplumla özdeşleşmiş ve sadece o topluma ait bir özellik gösterir.

Bir **vatmanın** aklına geldi. KOEH-5

Muhasebeciye, bir aylık avans vermeleri için emir verdi. KOEH-30 (S-44)

Kerkenez Sevim, Tozkoparan Kulübünün **denizcisi** Abanoz Suat'tan umudunu kesince, yine eskisi gibi Tozkoparanlı **futbolcularla** ilgilenmeye başladı. GK-7 (ES-10; TB-237)

Bu tartışmanın üzerinden çok geçmemiştii ki, Mehçure Hanım kızını tanıdıkları bir ünlü **hekime** götürmek zorunda kalmıştı. GK-9 (DM-5; ES-18; Z-10; TB-53; YNYNY-92; TY-45)

Bir büyük **tüccar** olarak onu ençok düşündüren, Duvar Ahmet'in transferi için kulübün ödediği üçyüzbin liranın güme gitmesiydi. GK-10 (ES-67; TY-377)

Kafasını kullanacak futbolculardan da olmadığı için, futbol oynayamayacak yaşa gelince **antrenörlük** filan gibi bir geçim yolu da bulamazdı. GK-11(ES-80)

Çünkü görevine çok düşkün olan **cellatbaşı**, padişah fermanını yerine getirmek için iki yardımcısıyla birlikte zindana girer girmez, zavallı Tüyübozuk Yusuf Paşa korkusundan altına pisleyerek canvermişti. GK-15

Büyük bir **astronom** olacağı umuduyla gönderildiği Paris'te üniversiteyi bitirmeden yurda dönüşünden birkaç ay sonra Sait Sarıoğlu, gökte değil, ama istanbul'da bir yıldız bulmuştu: Kerkenez Sevim... GK-16

Polis gelip şikâyetçiyle şikâyet edilenleri locadan çıkardıktan sonra, yine sinemada filim başlamıştı. GK-29 (KOEH-15; DM-4; ES-19; ŞÇH-121; YNYNY-86; TY-43)

Apartmanın karşısındaki büyük bakkal dükkânına girdi, **bakkala** yavaşça,- Affedersiniz, dedi, Sevim Hanımın evi hangisidir? Biliyor musunuz? GK-38

Tezgâhtarlardan biri,-Futbolcuysa Kerkenez Sevim'in evini soruyordur usta... dedi. GK-38 (TY-180)

Günde biriki erkek onu telefonda arar, buyüzden de **fabrika müdürü** ona kızardı. GK-41

Ben doktor, **mühendis** yahut **astsubay** gibi şerefli biri eşim olsun istiyordum ama, ne yapalım, karşıma sen çıktın...GK-43 (ŞÇH-43; TY-63)

Kerkenez Sevim'i çok iyi tanıyan, **profesör** kılıklı, şişman, ak saçlı garson, onun burda sık sık değişik erkeklerle çok ciddi şeyler konuştuğunu bildiği için, onlara gerilerde bir masa gösterdi. GK-52 (ŞÇH-179; TB-119)

Son maçında karşı takımdan üç oyuncuyu sakatladığı, orta **hakemini** dövdüğü, ayırmaya çalışan yan hakemini de kovaladığı için, Ceza Heyeti, Duvar Ahmet'i cezalandırmak istiyordu. GK-58

Eskiden, **bahçıvan, arabacı, aşçı** ve daha birçok kişinin çalıştığı bu koca köşkte, yıllardır bunların hepsi savulmuş, yalnız köşkün gediklisi ve sanki aileden biri olmuş olan Madam Anjel kalmıştı, Berrin Hanımefendiyle Sait ve Madam Anjel, koca köşkün yalnız bir bölümünde otururlar ve bütün işlere Madam Anjel koşardı. GK-70 (DM-125; TB-21)

Abdüşşükür Beyle eski **maslahatgüzar** Kısmeti Bey, Sait'in evlenmesini istemeyenlerdendi. Kısmeti Bey, oturumun konusunu şöyle özetledi. GK-74 Demindenberi, **yargıçlar** karşısındaymış gibi süklüm püklüm duran Sait de kızmaya başlamıştı. GK-75 (TB-23; YNYNY-120; TY-45)

Dündar Dubara'nın kuyruğundan bir **gazeteci** hiç ayrılmıyordu. GK-91 (KOEH-22; ES-60; S-112; ŞÇH-8; TB-113; TY-130)

Sert bir **öğretmenin** karşısındaki uslu çocuklar gibi, iki elini dizlerinin üstüne koymuş, ayakları yan yana bitişik, başı öne eğik, böylece duruyordu. GK-95 (S-72; Z-157; ŞÇH-14; TB-259; SN-75; TY-10)

Radyoda müzik bitti, **spikerin** sesi duyuldu. GK-98 (TB-42)

Bikaç ay önce muayenehane açmış olan **psikiyatr** Refik, Sait'in çocukluk arkadaşığıydı. GK-119

Emekli **elçiler** şaklabanlık ediyor, bunak yaşlılar takla atıyor, kimisi de göbek atıp el çırpıyor; "Hanımış yavruma hanımış..."GK-163 (ŞÇH-177; TB-14; YNYNY-135; TY-133)

Doktoru, **masajcıydı** gelip de, oranı buranı elledi mi, şöyle yavaş yavaş, zorlanarak, belini tutarak, inleyerek ayağa kalkar, yeniden doğmuş gibi bir silkinir, biraz da topallayarak topa koşarsın; hani takımın uğruna canını dişine takıp da fedakârlık etmişsin gibilerden... GK-177

Hani çok çalışmaktan işçinin eli nasırlanır, **çiftçinin** tabanı nasırlanır ya, benim de, affedersin, kırım nasırlandı... GK-179 (TB-147)

İşleri **hizmetçiye** de bırakmamıştı. GK-216 (DM-5; ES-16; TB-21)

Usta mühendislerin, tecrübeli **mimarların** yapılarıdır. GK-241 (DM-126; S-111; ŞÇH-43)

-Şimdi **divan kâtibi** arkadaşımız bu telgrafları okuyacak... GK-257

Dedeleri Tüyübozuklardan yada Safranzadelerden kalmış koca köşk yıktırılacak, pazarlıkta uyuştuğu **müteahhit**, köşkün yerine dörder katlı blok apartıman yapacaktı. GK-276

Kapıdan çıkarken annesi Mehçure Ferferik, **menejerliğini** yapıyor, kızına son dersini veriyordu. GK-281

Ne dar gelirlili bir küçük **memurun**, ne belediye memurlarının kovaladığı işportacının, ne de ayaklarından tutup başaşağı sarkıtılarak götürülen tavuğun hayatı, bir fakirin, eline düşmüş zavallı eşyanın hayatı kadar acıklıdır. ES-7 (KOEH-28; DM-5; Z-10; TB-5; YNYNY-33; TY-93)

Ya da, elbise **eskiciye** verilir, yerine eskiciden, çanta, leğen, eltası alınır. ES-9 (YNYNY-250)

Ben üç günlük iken, hürriyeti seçen **diplomatlar** gibi o da öbür dünyayı seçmişti. ES-11

Bizim hanım o gün, **simitçi** tablası kadar geniş, soba borusu kadar da uzun yeni bir şapkayla gitmiş tiyatroya. ES-26

-Eh, sen bilirsin, dedim. Eğer ben de gidip **ahlâk zabıtasına** haber vermezsem, bana da erkek demesinler. ES-41

-Senin mademki paran var, ne diye **aşçıya**, berbere para vermeden kaçyorsun? ES-46 (YNYNY-232)

Andon:-**Hamal** var, hamal!..diye bağıırıyordu. ES-50

Baytarlar baktı hayvanlara, anlamadı. Sonra, bir **veteriner** heyeti geldi. ES-66 (YNYNY-102)

Aklı fikri para biriktirmekte olan Ali:-Ben o ıslahhane mi, abdesthane mi, ne ise oraya gitmem, dedi. Ben Büyükadaya gidip **çöpçü** olacağım. ES-67 (TB-109)

Manav bile meyvanın iyisinden mostra yapar. ES-68 (KOEH-25; S-82; YNYNY-167)

-Şimdi, dedi, yavrularımıza hediye dağıtmak üzere gelen hayırsever vatandaşlarımızı size takdim ediyorum. Bay Osman, kendisi **balıkçıdır**. ES-75

Yeni gelen **türbedar** da bizim Elekli Baba'nın koynuna girmemize müsaade etmedi. ES-84

Kendileri senelerce vapurlarda, tirenlerde **reklâmcılık** denen zanaatı yapmıştır. ES-98 Yirmi dokuz senelik **mürettibim**. S-22

Bizim gazetede çıkan bir haber üzerine, İlyas adında bir **fırıncıyı**, partiden ihraç etmişler. S-126

Kötü, geri, ilkel bişey gördük mü, sanki içimizde, batmış bir kent yıkıntılarında, İsa öncesi bir kral mezarı bulmuş **arkeologun** sevincini duyuyoruz. Z-101

Elvanlı köyünden bir **çoban**, davarı otarırken susanın kıyısında, kırdada bir iskelet görüyor, iskeleti ellemeden, koşup candarmaya haber veriyor. Z-163

Bunların gençleri kadın erkek İstanbul'a, Ankara'ya gurbete çıkar, oralardaki hanlarda, apartmanlarda **kapıcılık** ederler. Z-229

İbraam Bey, ben Cumhurbaşkanlığı **başyaveriyim**. Z-236

Albay emeklisi olan büyükbabam çok sert adamdır. ŞÇH-111 (YNYNY-265)

Büyük **yazarı**, uzandığı yerden kaldırıp koluna girerek arabaya bindirdi. ŞÇH-132

Bir gezgin **sokak satıcısı** var, akşamüzeri bizim sokaktan geçer. Mevsimine göre, bağıra bağıra zerzevat satar. ŞÇH-135 (TB-202)

Benim kız da şimdiden, **ressam**, dedi. ŞÇH-153 (S-8)

Bunlar, hergün gidip sabahtan akşama kadar oturdukları kahvelerde, **garsonlara** Türkçe öğretmişlerdi. ŞÇH-163 (DM-11; YNYNY-108; TY-57)

Efendim, ben O'nu İstanbul gümrüğünde **muayene şefi** bulunduğum zaman tanımıştım. TB-6

Geminin **süvarisinden dümencisine** kadar, ne personel, ne yolcular eşyaya sahip çıkıyor. TB-8

Müfettiş, -Dış yardım gizli mi gelir? deyince, -Asıl yardım gizli olur, dedi, iyilik kimin tarafından yapıldığı belli olmayandır. TB-9 (KOEH-41; ŞÇH-17; TY-188)

Yanbastı Fettah Paşa namıyla maruf bir **başmabeyincisi** varmış. TB-13

Dur bakayım, seni bana **şoför** Muzaffer mi gönderdi? TB-35 (DM-4; GK-166; TY-108)

Onun yanına **vale** durduğumun haftasına mı, ayma mı, geçmiş gün aklımda kalmadı, kış bastırıldığından Boğaziçi'ndeki yalıya taşınıldı. TB-37

Ben bunları, birgün yine Hanımefendi'nin odasında, **avukatının** getirdiği bir adamdan öğrendim. TB-41 (DM-8; Z-137; ŞÇH-43; SN-30; YNYNY-118; TY-204)

Ben bir ay kadar daha o yalıya **bekçilik** ettim. TB-41 (SN-29)

Doktor, kızı orda burda sıkıştırırken, karısı bir kaç kere yakaladığından, kız çirkinleşsin de-Haaa, unuttum söylemeyi, **Komser** Recep Bey, gayetle vatanperver ve son derecede vazifesine bağlı bir arkadaştı, neme lazım... TB-67 (DM-68; ŞÇH-121; TY-41)

Ben bu Komser Recep Bey'e "Yahu böyle yerlerde namuslu insanlar para yiyemezler mi?" diye sorardım da, "Yerler ama onlar ya büyük tüccardır, büyük **müteahhit, fabrikatör, toprak, çiftlik sahibi**, ya da yüksek **politikacı** filandır. Yalnız onların hakkıdır böyle yerlerde eğlenmek!" derdi. TB-68 (TY-60)

Bizim Keklik, **çalıcılara**, -Oynak bir hava vurun! demesiyle, çıkmış şanoya, başlamış oynamaya... TB-77

Dekoratörlük diye bir meslek varmış ki, bu mesleğin esası, göz boyama, inşan gözüne yutturmakmış. TB-94

Biz böyle boğulurken, **saksafoncu** da tepemize dikilmez mi! TB-99

Mesela şimdi ben, **otomobil acentalığı, yedek parçacılık** yapıyorum, değil mi, işin piyasasının içine girmezsem, bu işi yürütemem. TB-112

Kocası da **iş adamı**, manevî dalgalara vakti yok ki, ne yapsın... TB-117

Benim bulunduğum gece salonda birkaç profesör, **başyazar, politikacı, tiyatroc**u falan da vardı. TB-119

Hastabakıcılara, hademelere filan bol bahşiş verirdi doğrusu... TB-136 (YNYNY-92,135; TY-33)

Karakolun önünde toplanan halkı polis zorla dağıtmak isterken, Beşiktaş Karakolu'nun karşısındaki parkta olayın resmini çekmek isteyen gazetemiz **foto muhabirinin** görevini yapmasına engel olmak isteyen polis, muhabirimizi tartaklamıştır. TB-137

Adam mektubunda, oğlu üniversitede okuyacak diye yıllardır mallarını satıp savıp ona nasıl para yetiştirdiğini, oğlunun arkadaşlarının çoktan hâkim, doktor, **kaymakam** olduklarını yana yakıla yazıyordu. TB-151 (Z-52; YNYNY-108)

Bir derginin **sorumlu yönetmeni**, yani **yazı işleri müdürü** olmak için, kanuna göre, lise bitirmiş olmak gerekiyormuş. TB-167

“Psikolog Bernard Jodbon...” Ben size bişey söyleyeyim mi, belki de bu adda **psikolog** filan da yoktur, evet, evet, yoktur... TB-172 (ŞÇH-13)

Çevresindekilerin enayiliklerini iyice ortaya çıkarıp alay etmek için, konuşması sırasında, durup dururken “Büyük hukukçu Edward Seach’in de dediği gibi” yada “**Pedagog** Mayer Robinson der ki...” gibilerden uydurma adlar atardı ortaya. TB-172 (ŞÇH-163)

Ama **sekreter** kız kim olduğumu sorup öğrenince, beyefendinin muhasebeye gitmemi rica ettiğini söyledi. TB-175 (ŞÇH-43)

Eski **mollalar** pilav kaşıklamaktan pilav tenceresine dönerlermiş, yusyuvarlak, tostoparлак. TB-181

Bu yüksek sosyete, İstanbul’un en uzak yerlerindeki kaç yoksul aşçıyı, **turşucuyu, dondurmacıyı, leblebiciyi, börekçiyi** ünlendirip zengin etmiş... TB-181

Kulübün sahibi gelince, **barmen** “Vallahi benim suçum yok” diye patronuna yalvarmaya başladı. TB-231

Coşkun mu? Bir mühendis, makine **mühendisi**... TB-232 (TY-232)

Genelev kadınlarının sendika kurmak istediklerini, bunun için kurucuların **valiye** dilekçe verdiğini, eyleme geçtiklerini, o zamanki gazeteler yazmışlardı. TB-233 (Z-50; YNYNY-135; TY-45)

Hemşireyi çağırıp, kaza sırasında arabasında bulunup hastaneye getirilen el çantasını getirmesini rica etti. TB-235 (DM-60; YNYNY-335)

Gönül Kırmaz’ın güzelliğini Yalova Kaplıcalarının mı, yoksa oteldeki orkestra **kemancısının** mı arttırdığı son günlerin en çok konuşulan konusu olmuştur. TB-242

Zeki, yabancı bir firmanın burdaki yer döşeme **malzemesi temsilcisi** olduğuna göre, bu kadınlar müşterisi olamazdı. TB-245

Oralarda bir uzman **kadın hastalıkları hekimine tedavi** ettirirdi kendini. TB-262 (KOEH-89)

Bir yaz bizim Klüp’teyim, bir **hurdacıyla** bir de neci olduğunu kimsenin bilmediği yaşlı bir adam girdi aramıza. TB-266

Onun için de, **estetik operasyonu uzmanları** insanın suratını Robert Taylor’a benzetmek için çok para alıyorlarmış. TB-267

Dişçilerin hani makineli fir fir burguları vardır ya, işte ona benzer bir aygıtla Naci'nin suratını yontmaya, düzeltmeye başlamışlar. TB-268

Başgardiyan bir bir onların yüzlerine baktı. SN-16 (YNYNY-25; TY-40)

Kendisine sorulan,-**Veznedarım**... deyince,-Ulan onu sormuyorum, neden düştün buraya? diye serteldi. SN-23 (YNYNY-81)

Buraya gelişinin ayı olmadan Berber Hayri **Cezaevi yönetmeninin** karşısına çıktı, bir dileği olduğunu, siyasi koğuştakilerin yanına gidip gelmesine izin verilmesini diledi. SN-73 (DM-109)

İnfaz **savcısı**, asılacak kişinin göğsüne konulacak bu ibret dersi reklamını da yazdıracaktı. SN-102 (DM-126; S-74; YNYNY-173; TY-40)

Koskoca İstanbul'un bitek **celladı** vardı. SN-103

Hayri, **koro şefi** gibi önlerinde duruyor, hep birden inip kalkıp yaylanıp sığıyor, hep birden tempoyla bağırıyorlardı. SN-110

Nabi'nin Surnâmesi'nden, düğünde 200 **tablekâr** (yemek tablaları taşıyıcıları), 150 **saka** (su taşıyıcıları), binden artık **meşaleci** (yanarcacı) kullanılmış ve 3700 tavuk, 5000 kaz, 6000 ördek kesilmiş olduğunu öğreniyoruz. SN-114

Hatta efendim, acele olsun diye havaleyle bile göndermedikti de **mübaşir** elden götürmüştü. SN-130

Sonunda Cezaevinin sihirbaz **maliyecisi** elini göğsüne vurarak “Paran bende! Paramı bende bil!, işini bitir, gel paranı benden al!” diyerek Çingene Ali'yi razı etti. SN-139

Yıllardır cezaevi camisinde **imamlık** yapmaktan bıkmıştı. YNYNY-11

Dilekçeci, babamı dinledikten sonra, çöktü yazı makinesinin başına, tıkr da tıkr yazdı dilekçeyi. YNYNY-32

O da **ayniyat müdürünün** yanındaymış... YNYNY-82

Kapısında dikilmiş olan **odacı** beni içeri salmadı. YNYNY-129

Geçen gün adliyede bir **kâtiplik** için dörtüüz lise mezunu sınava girdi de, üniversiteyi yarıda bırakmış bir tanıdığım oğlunu, sınavı zorla kazandırıp işe aldık. YNYNY-135(TY-34; Z-11; S-8)

Ben bu şaşkınlık içindeyken **postacı** geldi. YNYNY-167 (DM-105; Z-33)

Ekmek içini ağzında çiğneyip hamur yaptığı için ona **Hamurkâr** denirdi. Hamurkâr'ın çeneleri çok kuvvetliydi. Çünkü yemek zamanları dışında, sabah

uyandığından gece uyuyana dek, hiç durmadan ağzında ekmek çiğneyip hamur yapardı.
YNYNY-171

Hergün o saatte **sütçü** geldiğinden, süt kabını alıp açtım kapıyı. YNYNY-258
(KOEH-25)

Eşim de **general**di. Merhum Halim Paşa'nın eşiyim. YNYNY-265 (TY-18)

Titiz bir **kimyager** gibi çalışıyordu. YNYNY-279

Kolonyacı, bütün bu uğultulu konuşmalara ilgisiz, kendi işiyle uğraşıyordu.
Limon kabuklarını, tenekeden yapılma bıçağının sırtıyla kazıyor, önündeki ispirto
ocağında bişey kaynatıyordu. YNYNY-307

Yüzbaşı Balyoz Hakkı, bizim sınıf subayımızdı. Demir gibi sağlam bir adamdı.
TY-12

Güğüm Beşir, çantadan yetiştirme dedikleri, yani okuldan diplomalı olmayan bir
subaydı. Kıta avuşuymuş. TY-18

Bir gün önce okulumuza, Askerî Okullar Müfettişi olan bir **paşa** teftiş için
gelmişti. TY-19

Bunu Hasan Kalfaya götür, bir **puvantör** istiyordu, sor bakalım işine yarar
mıymış... TY-59

Gelen malzemeleri ben teslim alıyor, okuryazar olmayan **ambarcıya** teslim
ediyordum. TY-63

Cebinde yüz liran oldu mu, baş **esnaf** sen olursun. TY-107

Burda yaşayan insanların doktoru yok, **ebesi** yok, ilacı yok, yolu yok, işi yok,
parası yok... TY-125

Her köyün **muhtarı**, onları ite kaka sıraya sokuyor. TY-146

Bu durumda ben ancak **müstahdem** olabilirdim. TY-186

Nişanlısı bunları ondan, **kuyumcuya** ölçüsünü aldırtmak için almıştı. TY-217

Alamanın sivil kısmı, askeriyeden Alamanla konuşmak için yanında **tercüman**
gezdirebilir. TY-228 (S-112)

Sıcağı sıcağına hemen **müftüye** haber salalım. TY-232

Şimdiye kadar biçok memlekette, metodumuzu tatbik ve tavsiye eden pekçok
doktor, profesör, **ortopedist** ve enstitüler vardır. TY-371

Tellak keselerken, bana sanki, üstümden sabıkalılık akıp gidiyormuş gibi
gelmişti. TY-377

Belli bir birikim, tecrübe ve emeğe dayalı işlere zanaat denmektedir. Nesin'in romanlarında, tornacı, tamirci, fotoğrafçı, ibrikçi başı (padişahın ibriğini tutan), yorgancı başı (yorgan yapanların başı), hamlacı başı (kürek çekenlerin başı), berber, marangoz, tesviyecilik, ustabaşı, dokumacılık, terzi, hallaç gibi pek çok zanaate rastlanmıştır.

Etrafta iki, üç en fazlası yedi sekiz tezgâhlı dokuma atelyeleri var. Belki burada **dokumacılık** yapılabilir. DM-40

Yaz kış demeden her zaman denize giren Suat'ın derisi **berberlerin** ustura biledikleri yağlı kayış renginde, koyu ve yanık esmer olduğu için, ona "Abanoz" lakabı takılmıştı. GK-6 (DM-126; ÇH-191; TB-223; SN-14; YNYNY-167)

Bu işlerde çok pişkin olan hekim, bozuk saate bakan bir saat **tamircisi** gibi,- Kolay, dedi, hiç üzülmeysin, tamir ederiz... GK-9 (Z-213)

Sait Sarıoğlu'yla Madlen istenilen pozları aldıkları zaman, **fotoğrafçı** pencereyi kapayan tabloyu kaldırıyor, oraya yerleştirilmiş fotoğraf makinesiyle resimler çekiyordu. GK-18

Mehcure Hanımın ailesi, Erenköy'de öyle biyerde otururdu ki, bu yerde Padişahın hizmetinde bulunan biçoklarının köşkleri vardı: Padişahın **ibrikçi başısının** köşkü, **yorgancı başısının** köşkü, **hamlacı başısının** köşkü, daha bilmem neci başısının köşkü... GK-35

Kadın **berberi kalfası** Sülüman da, Şoför Nuri de, şef garson Hamdi de böyle söylemişlerdi. GK-43

Çorap fabrikasının **işçisi** Sevim, çok ileri gittiğini anladı. GK-43 (ES-43; ŞÇH-137)

Kaç **marangoz**, kaç **demirci**, kaç **çilingir** geldi, açamadı. ES-17

Kalaycı Kör Nuri, elliliği geri almış ama, Zübükzade hanesinin kırksekiz parça bakır kap-kacağını kalaylamış ki, elli değil, yüzelli liraya yapılmaz. Z-26

Oğlan beş yıl çiraklıktan sonra **kalfa** oldu da zenaati kaptı. Z-138

Vakit olsa bir **terziye** düzelttirirdik bunu da...TB-89 (KOEH-10; DM-126; ŞÇH-113; TY-244)

Ragıp Usta'nın bir halat fabrikasında **ustabaşı** olduğunu da bir konuşma sırasında öğrenmişti. SN-75

Maltızıcı, zenaatı **tenekecilik** olan bir hükümlüyü yanında çalıştırdığı için Yaşar'a iş veremedi. YNYNY-218

Yandaki koğuştta bir hükümlü, **boncuk işleri yaparak** geçimini sağlıyordu. Ama o çırak kullanmıyor, kendi el hüneriyle, boncuklardan çantalar, cüzdanlar, tespihler, hatta boncuk işli kadın terlikleri yapıp, hapisane andacı olarak ziyaretçilere satıyordu. YNYNY-218

Tufacılığı, **tesviyecilik, tornacılık** gibi bir iş sanan Yaşar,-Bu tufacılık dediğin nasıl bir zenaat? diye sordu. YNYNY-309 (KOEH-31)

İyi bir **ayakkabıcı ustasıymış**. Bir atelyesi varmış. İyi para kazanıyormuş. TY-416

Hallaç da çok işi olduğundan ancak ertesi günü gidebileceğini söylüyordu. TY-221

Aziz Nesin'in romanlarında berberden, denizciye, futbolcuya, polise, doktora, tüccara, bakkala, tezgâhtara, askere ve zanaatla ilgili çok çeşitli meslek ve meslek gruplarına rastlanmıştır. Yazar her alandan meslek gruplarına romanlarında yer vermiştir. Yalnız yazar, meslekleri değil meslek ahlakını mizahi unsurlarla bezeyerek eleştirmektedir. İnsanların hak etmediği konumunu, işbilmez ve isyancı tavırlarını Nesin'in büyük bir ustalıkla işlediği görülmektedir.

3.9. Halk Mutfağı

Halk mutfağı, halkın hayvansal ve bitkisel gıdaları bir araya getirerek yüzyıllarca süregelen tecrübeler doğrultusunda meydana çıkan yiyecek ve içecek kültürüdür. Mutfak bir kültürdür ve bu kültür toplumun inancına, zevkine, ülkenin coğrafi yapısına ilişkin pek çok öğeyi içinde barındırır. Toplumun yemek anlayışını, beslenme kültürünü, ekonomik yapısını yemek kültürüne bakarak saptayabilmek mümkündür. Türk mutfağı, Anadolu'nun geçiş güzergâhında olması sebebiyle birçok kültürden unsur taşımakla birlikte zengin ve çeşitli kültürlerin sentezidir. Türk mutfağının zengin olmasının sebeplerinden biri de Anadolu'nun verimli toprakları ve kültür etkileşimine açık olmasıdır. Farklı toplumların kültüründen beslenen Türk mutfağı, milli unsurları kaybetmeden bu kültürü potasında eritmiş ve kendi mutfağına damgasını vurmuştur.

Türk Mutfağı, dünyanın sayılı mutfaklarından olup özellikle Osmanlılar döneminde saray ve konaklarda gelişme göstererek dünyanın nadide mutfakları arasında

girmiştir. Türk mutfağında her türde yiyecek, pişirme yöntemi ve servis düzeni mevcuttur.(Halıcı 1981: 105) Aziz Nesin romanlarında zengin Türk mutfağının yemek, tatlı, içecek, hamur işleriyle ilgili örneklerine yer vermiştir. Yazarın Türk yemek kültürünü ilişkin engin bilgisi romanlarına aksettirdiği çeşitlerden anlaşılmaktadır. Türk mutfağında yer alan yiyeceklerin yanı sıra Batı kültüründen gelen yiyeceklerin romanda yer alması kahramanların ekonomik durumunu vermektedir. Yazarın güçlü mizahi yönü yemek kültüründe de kendisini göstermektedir.

3.9.1. İçecekler

İnsanın susama veya katı gıda alımını kolaylaştıran sıvı besinlere içecek denir. Aziz Nesin'in romanlarındaki tespit edilen içecekler alkollü ve alkolsüz olarak iki grupta değerlendirilmiştir.

3.9.1.1. Alkolsüz İçecekler

İçinde alkol bulunmayan içecek grubuna, alkolsüz içecek denir. Nesin'in romanlarında kahve, çay, gazoz, süt, maden suyu, ayran, limonata, şerbet, kuş sütü olmak üzere alkolsüz içecek adlarına rastlanmıştır. Kahve ve çay en çok adı geçen içeceklerdir.

Berrin Hanımefendi, anlata anlata, ancak Ferferiklerin evinde **kahveyi** nasıl içtiğine gelebilmişti. GK-64 (KOEH-50; DM-17; Z-8; ŞÇH-126; SN-90; YNYNY-95; TY-31)

Sait onların gelişinden çok memnun olacağını söyledi. İki gün sonra, ikindi **çayı** içmeye geleceklerdi. GK-116 (KOEH-116; DM-11; TB-238; SN-100; YNYNY-16; TY-40)

İnek sütüyle beslenen Sait **sütten** çok su olan, karışık, hileli bir sıvı içiyordu. GK-162 (TY-231)

Ülkenin bu en eski iki takımının maçı oldu mu, **gazoz** şişesi tüketimi artar, pazarlarda da ayva ve mısır kalmaz, hepsi stadyuma satılırdı. GK-209 (YNYNY-198)

Bizim içtiğimiz sudan içmiyor, **maden suyu** içiyordu ES-39

Toplantının sonunda, çay, **limonata**, bisküvi dağıtacaktk. ŞÇH-141 (KOEH-116)

Bal, insana çok yararlıdır, çok değerlidir. Kahvaltıda yenildiği gibi, yemeklerden sonra da yenilir. Ayrıca **şerbeti** de yapılır. İki türlü bal olur... ŞÇH-147

Bu bir yemek şöleniydi: Tavuk kızartması, içli pilav, bol salata ve hamur tatlısı ve de bol bol **ayran**... SN-90

Ona öyle yemek tablası gönderirlerdi ki, içinde bir **kuş sütü** eksik olur; Hayri isteyecek olsa sağacak kuş bulup kuş sütü de gönderirlerdi. SN-114 (KOEH-49)

Akşamdan kalmalar **turşu suyuyla** yada **buzlu şerbetler**, şuruplarla içlerinin yangınına söndürmeye çalışıyordu. SN-149

3.9.1.2. Alkollü İçecekler

İçinde alkol bulunan içecekler bu gruba dâhil olup romanlarda viski, konyak, cin, rakı, likör, şarap, şampanya, votka, bira gibi alkol içeren içeceklere rastlanmıştır. Rakı ve viski en çok örneğine rastlanan alkollü içeceklerdir.

İkisi de **viski** içiyor ve konuşmuyorlardı. GK-85 (DM-138; Z-240; TB-121)

Sait kadehine konan **rakıyı** içer gibi yaptı, ama içmedi. GK-107 (ES-90; Z-71 ; TB-231)

Sait, son zamanlarda öğle yemeklerinde **şarap**, bazı akşam yemeklerinde de rakı içiyordu. GK-172 (KOEH-26; Z-71 ; TB-70; TY-183)

Mantarı birden açılan şişeden fişkırان **şampanya** gibi, insan seli sahaya boşanıyordu. GK-214(KOEH-124; DM-34)

Benim önüme de **votkayla bira** geldi, ikisini birbirine karıştırıp içiyorduk. ES-101(TB-231

Garsona **cin** soda söyledi. TB-104 (DM-138)

Ne içersin? Viski içer misin? **Konyak**? TB-121

Rakı, votka, cin, **likör**, hepsi birbirine karışmış. TB-231(DM-101)

3.9.2. Tatlılar

Türk mutfağının önemli bir yerinde yer alan tatlılar, içinde şeker bulunan, besin değeri yüksek, lezzetli besin grubuna denir. İncelenen romanlarda kestane şekeri, pasta, bisküvi, fundan, muhallebi, salep, tahin helvası, baklava, kek, kurabiye, lokma, tulumba tatlısı, koz helvası, keten helva, susam helvası, kâğıt helvası, kuş lokumu, aşure, pişmaniye gibi pek çok tatlı örnekleri tespit edilmiştir.

O sırada sokaktan, **horoz şekeri** satan bir adam geçiyordu. KOEH-17

Onlar bu tartışma üzerindeyken, Sait, Sevim'in çok sevdiği bir kutu **kestane şekeriyle** gelince, Kutsal Üçlü tamamlanmış oldu. GK-159 (ŞÇH-129)

O herifin bir oğlu var, her gün **pastalar, çukulatalar** yiyor. ES-23

Buzdolabında, büfede bir sürü **bisküitler, pastalar, fundanlar, çukulatalar** vardı. ES-32 (TB-143)

Artık patlıyacaktım.-Bir de **komposto** getir. -Çilek var, kaysı var, elma var, karışık var...Karışık olsun. ES-39

Muhallebiciye girdik, sinemaya girdik, birer tane frigo aldık, paramız bitti. ES-45

Dörtte bir sıcak ekmeğin arasına yüzer gram **tahin helvası** koyduk. ES-56

İhtiyar:-Paran varsa **baklava**, börek yersin, dedi. ES-69 (TB-181; SN-115)

Durup durup, içlerini çekiyorlar, buğusu çok gelmiş **kazan dibi** gibi, puf puf ediyorlar. S-103

Alucan Muhtarı Sabri Ağa, Zübükzade İbraam'ın namını duymuş, adamının sırtına iki tulum peynirle, bir desti **pekmez**, bir bakraç da yağ yükleyip, Zübükzade'nin hacet kapısına varmış. Z-20

Zübükzade şekerleri dağıttı. Belli ki hükümet canibinden gönderilmiş, **kaymaklı şeker...** Z-34

Bulamaçlar, yalamaçlar, gülemeçler yapılmış. Z-84

Bana **şeker**, pasta alırlar. Onlarsız bir yerde kalamam. ŞÇH-14

Yalnız mutfağa girip **pasta, kek** gibi şeyler yapmaya bayılır. ŞÇH-41

Uzatmayalım oğlum, sonunda bir muhallebiciden bu **kremşantiyeyi** bulduk. TB-40

Bu bir yemek şöleniydi: Tavuk kızartması, içli pilav, bol salata ve **hamur tatlısı** ve de bol bol ayran... SN-90

Salep güğümleri kaynıyor, gezginci çay ocakları yakılıyordu. SN-148

Koyun başı söğüşü satanlar, camlı tablada nohutlu pilav satanlar, **aşureciler**, piyazcılar, sumuhallebicileri gibi yiyinti satan esnaf, limon ve şeker sandıkları üzerine müşterileri için portatif sofralar kurmuşlardı. SN-148

Lahmacuncular, börekçiler, çörekçiler, **kurabiyeciler, lokmacılar, tulumba tatlıcıları** ve her türlü tatlıcı benzeri esnaf da burada halkın hizmetindeydi. SN-150

Çocuklar için renkli **macun**, yaşlılar için de **kuvvet macunu** satanlar görülyordu. SN-150

Daha şimdiden kuzu söğüşlerini, zeytinyağlı yaprak sarmalarını, dolmaları, cıgara böreklerini, lop yumurtaları, **sütlü irmik helvalarını** atıştırmaya başlamışlardı bile. SN-150(YNANY-234)

Koz helvası, keten helva, susam helvası, kâğıt helvası, kuş lokumu, pişmaniye satıcıları başlarında tablaları, ellerinde camekânlarıyla dolaşp duruyorlardı. SN-151

Küçük çocuklar “Ferahlık veriyor, havayı değıştiriyor” diye bağırarak **nane şekeri, limon şekeri** satıyorlardı. SN-152

Elbet bu işler gizli kapaklı yapıldığından, herkes koğuşlara çekilip uyuduktan sonra, en iyi yemekler, tatlılar karavana karavana, **üzüm hoşafı** bakır güğümlerle koğuşa taşınırdı; arkadaşlar alıştırdık. TY-11

Mutfaktan tatlıları ençok benim kaldırdığımı bildiklerinden, arkadaşlar **şambaba tatlısının** verileceğı o gün, ille de benim mutfak nöbetini almamı istiyorlardı. TY-17

Onun nöbetçi olduğı günler, sabah kahvaltısında reçel dağıtılırken, gözünün önünde bikaç tabak **reçeli** çocuklar kaçırdı. TY-18

Çorba, köfte, bir de **revani** yiyip karnımı iyice doyurdum. TY-57

Geri kalan taksidi de çift katlı **ekmek kadayının** üstüne kaymağı...TY-151

Kuzular çevriliyor, pilavlar pişiriliyor, **zerdeler** kaynatılıyordu. TY-247

3.9.3. Yemekler

Türk mutfağının esas bölümünü oluşturan yemekler, insanın hayati fonksiyonlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu her türlü gıdaya verilen genel addır. Zengin bir yemek arşivine sahip Türk mutfağından pek çok örnek, Nesin’in romanlarında da yerini almıştır. Ciğer, kavurma, külbastı, pırzola, kebab, börek, işkembe, mercimek çorbası, pilav, döner, kuru fasulye ve pek çok meze çeşidini bütün romanlarda görmek mümkündür.

Salamından, **midye dolmasından**, meyvasından, etinden, şarabına kadar. KOEH-26

Bütün rakılar, **cacık**, mezeler üstüme başıma dökülmüştü. KOEH-53(TB-274)

Dün gece, paraya kıydım, ne olursa olsun dedim, eve bir kilo et aldım. Birazına **külbastı** yaptık, birazını köfte... KOEH-140

O akşam da **mercimek çorbası** yaptı. DM-32

O fabrikada çalışırken, iki gözlü küçük kulübelerini, tencerelerinde etsiz **kuru fasulye** kaynarken, geceleri kardeşiyle bir yatakta koyun koyuna yatarlarken daha mesuttu. DM-128 (KOEH-20)

Rakılar geldi, **mezelerle** sofraya donandı, kral sofrası gibi... GK-148 (KOEH-53; DM-131; TB-145)

Hiç **et** yemezdi, **yumurta** yemezdi. GK-162 (ES-10)

Kesilmiş koyunun **ciğeri, budu, pizolalık, kavurmalığı** gibi eski elbise de parça parça edilir ve her parçasından ayrı ayrı yararlanır. ES-9

Öğleyin **patates salatası, akşama patates püresi** yiyoruz. Ertesi gün **patates kızartması**, daha ertesi gün **patates yemeği**... ES-15 (SN-81)

Hiç unutmam sofrada beş çeşit patates vardı; **patatesin ezmesi, salatası, kızartması, böreği, yemeği**... ES-16

Garsona: **Pilav** getir, dedik. ES-39 (KOEH-20; TB-176; SN-81; TY-247)

Halbuki dün akşam **işkembecide içtiğimiz çorbadan** başka ağzımıza lokma koymamıştık. ES-56

Kapatıldığımız taş odada **balık salamurası** gibi üstüste yığılıp kalmıştık. ES-67

Bizim serseriler yemeğe, kayıntı derlerdi. İhtiyar, Kızılayın günde bir defa bir **tayınla bir tas çorba** verdiğini söyledi. ES-69 (YNYNY-63)

Bir tanesinin de ülseri varmış, ben **haşlama etle patates püresi** isterim, diyor. ES-73

Cimşit bey, kadehi yuvarladı, üstüne aldığı bir çatal **rus salatası** ile bir tutam **francalayı** avurdunda dolaştırırken Önce hürriyet beyler! dedi, her şeyden önce bu memlekete hürriyet lâzım. ES-94

Ne sevda, ne **yoğurtlu patlıcan kızartması**, ne ayrılık ne yalnızlık... S-148

Alucan Muhtarı Sabri Ağa, Zübükzade İbraam'ın namını duymuş, adamının sırtına iki **tulum peynirle**, bir desti pekmez, bir bakraç da yağ yükleyip, Zübükzade'nin hacet kapısına varmış. Z-20

Ev sahibinin uşakları bulamaç, yalamaç, **gölemeç, tuzlama**, bazlama, gözleme getirdi. Z-145

Bu kadar et dünyada yenmez, diyor, yazık canım etleri kokutacağız. Hiç mi değil **sucuk** ney yapılsa da ziyanlık olmasa...Z-168

Ah, çok affedersiniz, üstünüze mi döküldü? diye patrona sorarken, Fatoş her zamanki gibi, tabağındaki **çorbayı** döktü. ŞÇH-171

Ceplerinden yağlı kâğıtlara sarılmış paketler çıkardı. Her paketten pastalar, bisküviler, küçük **sandviçler** çıkıyor; cepleri tıklım tıklım fındık, fıstık dolu... TB-143 (KOEH-112; YNYNY-212)

Her “Vurdum” dedikçe, elindeki bıçağı, çatalı, tıpkı kılıç gibi kullanıp tabağındaki bütün **piliç kızartmasının** karnına daldırıyordu. TB-162

Tabağını kapan, döner ocağına yanlayıp tabağına **döner** doldurtuyor. TB-176

Kız endüstrisinin malları, herşeyden önce, **nohut, mercimek, kuru börülce, kuru bakla, kuru fasulye** gibi kuru şeyler yemeyecek. TB-180

Pastırmalı yumurta, cacık, menemen, çoban salatası... Bayıldılar. TB-274 (YNYNY-225)

Ben sana yarın akşam **kaynamış ciğer** getireyim canım. TB-301

Bu bir yemek şoleniydi: **Tavuk kızartması, içli pilav**, bol salata ve hamur tatlısı ve de bol bol ayran... SN-90

Yoksullara verilen Kızılay yemeği bigün **fasulye**, bigün **nohuttu**; salça yerine geçen kırmızı boyası bol, tanesi az, sıcak, renkli su çorbasıydı. Bu suyun üstünde yağ yuvarlan göz göz dolanırdı. SN-116

Koyun başı **söğüşü** satanlar, camlı tablada **nohutlu pilav** satanlar, aşureciler, **piyazcılar**, sumuhallebicileri gibi yiyinti satan esnaf, limon ve şeker sandıkları üzerine müşterileri için portatif sofralar kurmuşlardı. SN-148

Tükürük köftelerini, ızgarada ve tavada balık pişirenler mangallarını, maltızlarını yakmışlardı. **Izgara köftelerin** iştah açıcı kokulu dumanları ortalığı sarmıştı. SN-148 (KOEH-140; YNYNY-178; TY-57)

Bir yanda **mısır kaynatmak** için kazanlar kurulmuş bir yanda da **mısır kebabı, patlatılmış cin mısırı** satılıyordu. **Kestane kebabçıları** da mangallarını yelliyorlardı. SN-148

Kimisi sabahın o saatinde biberli turşu suyu içerken, kimisi de **hiyar turşusunu** kemiriyor, kimisi patlıcan turşusunu ısıırıyordu. SN-149 (Z-242)

Lahmacuncular, börekçiler, çörekçiler, kurabiyeciler, lokmacılar, tulumba tatlıcıları ve her türlü tatlıcı benzeri esnaf da burada halkın hizmetindeydi. SN-150

Hatta gezginci kebaçılar da bulunuyor, el camekanlarında kebaplar satıyor ve bunlardan başka arabalı fırınlarda taze taze **yoğurtlu kebab**, Adana işi kebab, **iskender kebabı** yapıyordu. SN-150 (Z-7)

Ayrancılar da, **biberli soğanlı kebab** yiyenlerin çevrelerinde dolanıyorlardı bardaklarını birbirine vura vura şingirdatarak. SN-150

Daha şimdiden **kuzu söğüşlerini, zeytinyağlı yaprak sarmalarını, dolmaları, cıgara böreklerini, lop yumurtaları**, sütlü irmik helvalarını atıştırmaya başlamışlardı bile. SN-150

Kokoreççiler, sandeviççiler, taze ekmek içinde sıcak sucuk satanlar, müşteri çağırıyorlardı. SN-153(YNYNY-225)

Lobyacılar, lobyacılaaar! Haniya lobyacılar! Öğle yemeğine **lobya** pişiriyoruz arkadaşlar! Hem de kıymalı... Bir tabak lobyaya iki teklik... YNYNY-233

Mutfak nöbetçisi olan, **koyun böbreklerini, yüreklerini, pizzolaları** kendisine ve arkadaşlarına ayırırdı. Bir karavana dolusu **böbrek kızartması**, ye de ye... TY-11

-**Çorba, şiş köfte, piyaz, salata, pilav**, tatlılardan: İrmik helvası, revani... TY-57

-Börek sızak sızak... **Midyanının tavası... Patlızan kızartması**... deyip duruyor hâlâ... TY-97

Kos vire, paşam için **arnavud ciyer**... Kos vire, paşam için mayanolu levrek... Yoksam kalkan pasamu? TY-97

-Kos vire, paşam için **böbrek sote**... Göbekli Rum patron bize servisi kendisi yapıyor.- Istakoz pasamu? TY-98

-Ben **karides** yemem... deyince, Paşam Niyazi de bana,-Amma da Paşazadesin be... diyerek, benim sözde herşeyi beğenip yemeyen, kibarlık taslayan biri olduğumu anlatmak istedi. Bu kez gazinonun sahibi,- **Koç yumurtası**? diye sordu. TY-98(KOEH-87)

Bakkaldan **zeytin** aldirtmiş. TY-271

Kuzular çevriliyor, pilavlar pişiriliyor, zerdeler kaynatılıyordu. TY-247

Çökelek, yağ, bal, daha başka yiyecekler getirmişti. TY-348

Ben gelmeden, masayı **mezelerle** donattırmıştı. Kadehlerimizi şerefe kaldırdık. TY-402

Kebaplar hani? **Toklu çevirmesi** nerde? Z-7

3.9.4. Hamur İşleri

Tarım toplumunda yaşayan Türk insanının yaşamında buğday hem ekonomik hem de yiyecek olarak önemli bir konumda bulunmaktadır.

Karısı **yufka** yapacakmış. Z-114

Ev sahibinin uşakları bulamaç, **yalamaç**, gölemeç, tuzlama, **bazlama**, **gözleme** getirdi. Z-145

Çünkü, bir insanın yaşamının son biriki gününde fındık-fıstıkla, baklava-**börekle** beslendikten sonra asılmasıyla, kuru ekme kemirerek karnını doyurup asılması, hatta aç karnına asılması arasında hiçbir ayırım yoktu. SN-115 (Z-46; TY-97)

Ençok **simitçiler**, **poğaçacılar** satış yapıyor ve ençok onların mallarını öven bağırıtları duyuluyordu. SN-148 (KE-18; YNYNY-97)

Gocuğa sarınıp çıkını açtım: **Saç ekmeği**, peynir, kavurma, sovan, **bazlama...** TY-111

Karnım çok acıktığı için, otobüs yolcularının etrafında dönen bir çocuktan, sattığı **çöreğe** benzer şeylerden bir tane almak için, elimi cebime attığım zaman cebimde para olmadığını dehşetle gördüm. TY-312

Türk mutfağında ana maddesi buğday olan hamurdan çok çeşitli besinlerin yapıldığı görülmektedir. Aziz Nesin'de bu kültürü yansıtan; simit, poğaç, börek, bazlama, gözleme, yalamaç, saç ekmeği, çörek ve yufka gibi hamurlu gıdalara romanlarında yer vermiştir.

3.9.5. Mutfak Gereçleri

Mutfakta kullanılan eşyalar, toplumun mutfak kültürü hakkında birçok bilgiyi içerirken aynı zamanda yemeklerin lezzeti ve yemek yapımında emek sahibine büyük kolaylıklar sağlar.

Basri Beye **kahve fincanını** uzatırken, elinin titrediğinin farkına vardı. DM-60 (GK-58)

Bu sırada Madam Anjel, elinde kahve **tepsisiyle** girmişti. GK-58

Güngörmüş saraylı Çerkez Berrin Hanım, saygıdeğer konuklarını iyi ağırlayabilmek için, **gümüş işli peçeteleri**, artık antika olmuş **sofra takımını**, **gümüş**

şamdanları çıkarmış, büyük masanın üstündeki çok değerli **yıldız porselenli vazoya** çiçekler yerleştirmişti. GK-106

Gökboncuğunun çiğ maviliğinde iki küçük nokta; sanki **kalaylı bakır sahana** iki damla süt düşmüş gibi... GK-152

Bizim hanım dikkati şapkasına çekip, seyircileri sahnedeki artistlerden çok, kendisiyle meşgul ettiğine memnun, kasılıp dururken, arkadan herifin biri bizim hanımın şapkasını kaptığı gibi, “Şu zerzevatları lütfen **küfenizin**, yanına koyun hanımefendi” demiş. ES-26 (Z-95; YNYNY-235)

Saffet hanım, sandalyenin üstüne **çay takımlarını** koymuş, onlar da, taşların üzerine düşüp paramparça olmuşlardı. ES-33

Hele şişman bir adam vardı, bir radyo, bir **düdüklü tencere** falan sattığı zaman, rastlarsam, beş lira verip bir merhamet kuşu azat ederdi. ES-86 (YNYNY-159)

Bir defa **buzdolabı** sattıktan sonra idi. ES-86

Biz nasıl can derdine düşmüşüz ki, kürsüyü sırtlandık da bize boş **heybe** kadar ağır gelmedi. Z-77

Koca koca iki **bakır** sini kuruldu. Z-145 (TY-231)

Koskoca **tencereler** ortadan kayboluyor, günler sonra en olmayacak biyerden çıkıveriyordu. ŞÇH-164 (SN-150)

Annem, **tuzluk** diye babama, hardal kabını uzattı. ŞÇH-172

İstanbul’da bir **tahta kaşık** koleksiyonuyla bir hamam kesesi koleksiyonu, bir de tespih koleksiyonu satın almış. TB-271

Kız belli cam bardaklara demli çayları doldurdu, bardakları askılı tepsiye koydu. SN-20(YNYNY-72)

Salep **güğümleri** kaynıyor, gezginci çay ocakları yakılıyordu. SN-148 (TY-11)

Bunlar yemeklerini yanlarında sepetlerle, paketlerle, naylon yada bez yada file torbalarla, **sefertaslarıyla**, tencerelerle getirmişlerdi. SN-150

Artık bundan sonra aşçı uğraşsın dursun **ocağı** yakacağım, soğanı doğrayacağım, fasulyeyi pişireceğim diye... YNYNY-233

Yemek üstüne çifttekâğıtlı cigaralar sarılır, çay ocağındaki teneke **semaver** fokurdarken, Yaşar da anlatmaya başlamıştı. YNYNY-281 (TY-364)

Aradabir bu işin sonu nereye varacak diye düşünüyor, ama kendimi unutmak için hemen şarap **destisine** uzanıyordum. TY-127

Siniyi açılır kapanır bir **dört ayaklı** üstüne koydular. TY-231

İncelenen romanlardan bakır sini, güğüm, kız belli bardak gibi kültüre has özellik gösteren mutfak gereçleri tespit edilmiştir. Yazarın mutfak gereçlerini kahramanlarının sosyo-ekonomik çevresine göre düzenlendiği saptanmış olmakla birlikte Nesin'in romanlarında kullandığı her nesneyi kahramanının durumuna uygun titizlikle seçip kullandığı görülmektedir.

3.10. Halk Mimarisi

Mimari, güzel sanatların plastik koluna dâhil olan bir yapı sanatıdır. (Ünsal 1973: 1) Halk mimarisi, ortaya çıktığı çağın ve çevrenin sunduğu malzeme, teknik ve bilgi birikimi ile her dönem halkın yaşam koşullarına göre yeniden şekillenen, toplumun inanç, gelenek, hayat tarzını yansıtan kültürel bir olgudur. (Davulcu 2013: 1021)

Halk mimarisi, halkın barınma ihtiyacını gidermek için imar ettiği her türlü faaliyeti içine alır. Mağaradan günümüze dek uzanan mimarlık tarihinin bugün gelinen koşullar itibariyle epeyce yol aldığı görülmektedir. Değişen coğrafya, ekonomi, yaşam koşulları ve sanatsal akımlar mimarinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır.

Aziz Nesin'in romanlarında farklı konut çeşitleri, hayata yardımcı yapılar, konutlarda süsleme, ısınma ve aydınlatma, kullanılan malzeme romanın olay kurgusunda, kahramanların maddi durumunu açıklayan öğeler olarak yer almaktadır.

3.10.1. Konut Çeşitleri

Halk mimarisi içinde yer alan konut, insanın yaşam ve davranış şeklini, kişisel tercihlerini belirleyen hayatla iç içe geçmiş bir olgudur. İklimsel olaylar, konut çeşidini belirleyen baş faktördür.

Ferferikler **yazlıkta** oturuyorlardı. GK-7

Yalnız küçük bir yanlışlık yapmışım abicim, Yeşilköy Havaalanı diye verdiğimiz resimde, uzaktan Newyork'un **gökdelenlerinden** biri görünüyormuş. GK-129

Bunlar, eski **köşkü** yıkıp yerine dört blokluk büyük apartıman yapmak isteyen yapı şirketinin ortaklarıydı. GK-236

Teyze, dedi, ailemizin büyükleri dediğin bu yozlaşmış bunakların bu köşkte küçücük bir miras hakları olsaydı, çoktan **köşkü** kapışır, paylaşırlardı, tuğlalarını, kiremitlerini, çivilerini bile alıp götürürlerdi. GK-237

Burası bir ticaret yazıhanesinden çok, lüks bir **garsoniyere** benziyordu. GK-251
Dedeleri Tüyübozuklardan yada Safranzadelerden kalmış koca köşk yıktırılacak,
pazarlıkta uyduğu müteahhit, köşkün yerine dörder katlı blok **apartman** yapacaktı.
GK-276 (TB-37)

Zülkif Amca beni yakalar yakalamaz bizim **gecekond**u evimize soktu. ES-14
Andon:-Ulan zibidi, dedi, **surlarda** öyle kovuklar var ki, aileler bile oturuyor.
ES-58

Bir eski **Ermeni evi** olan üç katlı postane önünde kasabanın anayolu genişler. Z-
5

Evet, doğru, dedi, Başbakan hazretleri, Cumhurbaşkanı hazretleri bizi **Sarayda**
kabul eder. Z-234

Gayet geniş lebiderya bir arsa üzerindedir ama, denizin kıyısında olmadığından
yalı sayılmaz. TB-15

Bu kitabın içinde kırktan fazla **çiftliğin**, tapu kaydına göre, yerleri ve hudutları
tarif ediliyordu ki, o çiftliklerden herbiri sonradan onbeş-yirmi çiftlik haline getirildi.
TB-17

Sanki burası, bir İngiliz lordunun **malikânesi...** TB-109

Bey'in **konağına** girdik, beni şaşılacak kadar lüks ve görkemli döşenmiş bir
salona aldı. TY-117

Kâğıthane'deki **kasra** girip çıkan sultan hanımlar beni çekiyorlardı. TY-219

Aziz Nesin romanlarında yazlık, gökdelen, apartman, köşk, yalı, konak, kasr,
malikâne, saray gibi konut çeşitlerinden bahsedilmektedir. Roman kahramanlarının
barınma ihtiyacını karşılayan konutlar daha çok kahramanların sosyo-ekonomik
düzeyini belirlemek için kullanılmıştır.

3.10.2. Hayata Yardımcı Yapılar

Hayata yardımcı yapılar, barınma ihtiyacının lüks olan kısmını temsil eden,
hayatı kolaylaştıran, asıl mekânları süsleyen yapılardır.

Yerde yanyana on tane geniş **gömme banyo** vardı. KOEH-83

Beyoğlunda İstiklâl caddesindeki İsmet Beyin malı olan büyük binanın birinci
katı yine İsmet Beyin **moda salonuydu**. Birinci katta, çok geniş dört salon, beş oda, iki
de terzi **atölyesi** vardı. DM-9

Villâda sekiz büyük oda var... Ayrıca çatı arasında, oldukça güzel iki **oda** var.
DM-125

Onlar **localarına** dönerken, Sait'le Kerkenez Sevim **fuayede** kalmışlardı. GK-30
Köşkün **tavan arasındaki** büyük bir sandık odası, eskiden **ahır** olarak kullanılan bahçedeki yer hep bunlarla doluydu. GK-66

Şimdi böyle geniş evler nerde... Salon **salamanje** dedikleri yer, bizim sandık odamız kadar bile yok... GK-107

Köşkte aranmadık **tavanarası, mahzen, bodrum** deliği, ahır kovuğu bırakmadıktan sonra sokağa fırlayan bu insanların haykırmalarına, mahallenin öbür insanları da evlerinden fırlamışlar, fellik fellik Sait'i arıyorlardı. GK-185

Belki onlar görmeden köşke girmiştir diye içerisini aradılar. Tavanarasına, bodruma, **helalara** baktılar, yok, yok... GK-188

Bahçede dolanırken Madam Anjel, çoktanberi kullanılmayan **kameryede** Sait'in eşofmanını asılı görünce, sanki bu büyük bir felaketin işaretiymiş gibi çığlığı attı. GK-188

Çünkü, o da, Sait ve Tomson gibi, köşk bahçesinin büyük bostan kuyusuna düşmüştü. Yıllardanberi kullanılmaya kullanılmaya, geniş ağzını taze ve kuru otlardan kalın bir örtünün kapladığı bostan kuyusu, Hindistan ormanlarında aslan avlamak için kurulan tuzaklara dönmüştü. GK-195

Tünele gelince, epeyce yorulmuştuk. Yaya **kaldırımın** üstüne oturmuş, bir kelime konuşmadan pis pis düşünüyorduk. ES-38

Erkenden gelenler **kurnaları** kapmışlardı. Hamamın orasından burasından sesler geliyordu. ES-59

Andona:- Nereye? dedi, **merdivenlere** mi, **külhana mı, soğukluğa** ma, yoksa **göbek taşına** mı? ES-59

Yer boşaltmak için, bizi bahçeden **medresenin odalarına** tıkıyorlardı. ES-67

O geceyi daracık taş odada geçirdik. Ertesi gün de orada kaldık. Üçüncü günü kapıyı açıp, hepimizi **avluya** çıkardılar. ES-71

Bunların evine gittik. Beni **odunluğa** soktu. Z-6

Bağdadiye tahtalarını söküp, iki evin ara duvarına bir delik açmış. Zübükzade'lerin **mutfağı** tabak gibi görünüyor. Z-6

Ortasından bıçak gibi keserek geçtiğimiz kasabayı ikiye bölen yoldan, tozu, toprağı havalandırarak durmadan gelen geçen özel otomobiller, kasabanın toprak **damlı** evlerini kat kat toz tabakası altında bırakıyorlar. Z-102

Evet, şimdi de zamanın ileri gelenleri gayet muazzam ve saraylar misali binalar, **iş hanları** inşa ettiriyorlar, velâkin bunları kendi paralarıyla yaptırıyorlar. TB-16

Sabah olunca da bir hamamı kapatırdı. Hep birlikte hamama gider, **hamamın göbek taşında** sızar kalırdık. TB-18

Yalının arkası, **fundalıkli** dik bir sırt; bu sırtta bir ev var, biz uşak, hizmetçi, aşçı, şoför filân bu sırttaki evde kalıyoruz. TB-37

Hanımefendi'nin Beyoğlu'nun en işlek yerinde bir hanı varmış, hanın altı gepgeniş bir **bodrummuş** ve de hiç kullanılmıyor. TB-41

O bizim zamanımızdaki **bostanı** parselleyip satmışlar, sıra sıra takma dişler gibi apartmanlar sarmış her tarafı... TB-51

Bu Yüksek Kulüp denilen yer, koskoca bir **bahçe** içinde, deniz kıyısında büyük bir köşk... Bahçedeki **kapıcı yeri**, benim o zaman anamla, kardeşlerimle oturduğum Şehremini'ndeki evden daha büyük. TB-90

En üst kattaki geniş **balkon** hemen deniz üstünde gibi, sanki bir gemi güvertesinin burnundayım. Garsonlar, ellerinde içki bardakları dizili tepsi, **terastaki** beyaz boyalı demir masalarda oturanlar arasında gidip geliyorlar. TB-92

Pavyona indik, **localardan** birine girdik. Loca dediğim yer, kafes çitalarıyla bölünmüş, çitalar arasında da yapma sarmaşık dallar dolanıyor. Duvarı da ağaç kabuklarıyla, yongalarıyla küfe gibi örmüşler. Alçak tavandan hasırlar ve kuru ot sapları sarkıyor. TB-103

Çocuklar, Müfettiş Bey **dersanemize** gelirse, ben size bu problemle bu şiiri yazdıracağım... dedi. ŞÇH-18

Küçük ev, bir odayla bir de **ahırdan** oluşurdu. SN-27

Kapalı denilen yer, zindanlarla bir düzeyde, toprağın altında, tavana yakın yerde bir karış eninde penceresi olan, ama bu pencere de ışısız koridora baktığından, karanlık, küf ve sidik kokulu, yaş-ıslak bir küçük odaydı. SN-112

Ertesi sabah hemşeri, beni aldı bir parka götürdü. **Park**, belediyenin parkı, içinde çocuk bahçesi var. YNYNY-156

O sırada, dört arkadaşla birlikte bir **han odasında** kalmaktayım. Hanın odabaşısının odasında havagazı musluğu var. YNYNY-223

Evet ama, türlü türlü köprü var biliyorsunuz. **Ahşap köprüler** mi, beton köprüler mi? Taş köprüler mi? Demir köprüler mi? Asma köprüler mi? Ayaklı köprüler mi? Yoksa demiryolu köprüleri mi? YNYNY-301

Cezaevinin Karantina **Koğuşundaydım**. Bu koğuş, uzun bir koridora kapıları açılan odalardı. Bu odalara hükümlüler, loca diyorlardı. TY-40

İstanbul Emniyet Müdürlüğünün **müteferrika** denilen o pis yerine attılar beni. TY-208

Bir cami önüne gelmiştim. Cami avlusuna girdim, muslukta yüzümü yıkadıktan sonra **avlu** duvarının dibine oturdum. TY-226

İkinci katta geniş bir **odaya** girdik. Odanın üç duvar boyu, üstü halılarla örtülü sedirdi. TY-231

Recai, asansörün olduğu yana değil, ters yana **koridora** yöneldi. Koridordaki kapılardan ilk kapıyı açtı. Burası, han içindeki bir lokantanın **yemek salonuydu**. TY-301

Sur duvarlarından geçip deniz kıyısına indik. Sur duvarlarının içinde bir kovuk gösterdi. **Kovuğun** ağzı, çuvaldan bir perdeyle örtülmüştü. TY-417

Aziz Nesin romanlarında barınılan mekânın, çeşitli bölmelere ayrıldığı ve yaşamsal alanları daha kullanışlı hale getirdiği görülür. Romanlarda, devrin sanatsal ve moda anlayışını yansıtan yardımcı yapılara rastlanmıştır. Nesin'in fuaye (sinema, tiyatro gibi gösteri mekânlarının yanı sıra, toplantı yapılan binalardaki dinlenme yerleri), tavan arası, sandık odası, salamanje(yemek odası), bodrum, kamelya, külhan (hamamların altında bulunan ayrı bir bölme, bu bölmede hamamı ısıtmak için büyükçe bir kazan vardır), soğukluk (hamamların rüzgârlık denilen bölümünün bitişiğinde yer alan genişçe meydana denilmektedir), oda, avlu, fundalık, loca, dersane, koridor, park, han, cami, köprü, kovuk, odunluk, mutfak, dam ve gömme banyo gibi pek çok hayata yardımcı yapıya romanlarında yer verdiği tespit edilmiştir. Yazarın bu yardımcı yapılar aracılığıyla kahramanlarının hareket alanını genişletmekte ve dönemin mimari anlayışına ışık tuttuğunu söylemek mümkündür.

3.10.3. Konut ve Hayata Yardımcı Yapılarda Süsleme

Dekor, herhangi bir oturma ya da barınma alanında döşemede kullanılan eşyaların bütününe içine alan yapıya denir. Mimarinin gelişmesiyle birlikte dekorasyon ayrı bir önem kazanmıştır.

Pancurları vişne çürüğü, dış yüzü tahini boyalı bu villânın içinde bu gece neler olduğunu öğrenmek için, ardıç kadar büyük, yüksek kanatları açık kapıdan İçeri girelim.DM-130

Burası geniş, büyük bir salonda. Duvarlarda, tavandan dösemeye kadar sarkan, kıvrım kıvrım vişneçürüğü kadifeler vardı. Tavanda, kristal menşurların ışıkları aksettirdiği büyük bir avize vardı. İçerisi cennetten bir köşe gibi idi. Büyük avize, koyu renkli salonu nura boğmuştu. Ayrıca köşede, yine büyük meşale biçiminde lâmbalar vardı. Demek ki bu karanlık mağarada yeraltındaki bu, saray salonuna geçiliyordu. DM-145

Önce romantik bir dekor olmalıydı, yarı karanlık, loş ve sessiz biyer... GK-49

Şimdi iki erkek, köşkün geniş salonunda, yaldızlı ve atlas kaplaması aşınmış koltuklarda karşılıklı oturmuşlar, birbirlerini süzüyorlardı. GK-57

Balkonun penceresinden, çamlıklı, ama çok bakımsız geniş bahçeye baktı... GK-57

“Kovuk” yerin dibindeydi. Altı basamak inerek “Kovuk”a giriliyordu. Ancak dikine üç, enine on karış gelebilen tek pencere, tavana bitişikti. Sokak tepemizde kalıyordu. Toprağın dibine gömülü bir denizaltı içindeymiş gibiydik. S-11

Duvardaki hasırlarla ağaç kabuğu örgüleri açık sarıya cilâlanmıştı. Duvarlara, yerden bir metre yüksekliğince çepeçevre odunlar yığılmıştı. Dekor. Buraya rüstik bir atmosfer veriyor. S-11

Her salon ayrı bir stilde döşenmiş. Salonun biri şark salonu. Yerde halılar, duvarda Arapça levhalar, ortada büyük bir bakır, göbekli mangal. Bir de büyük kalaylı sini. Bu salonlar içinde ben en ilginç kilimli salonu buldum. Burada heybeler, kilimler vardı. Duvarlara da palan, yem torbaları, nal, atların boynuna takılan iri mavi boncuktan yapılmış gerdanlıklar asmışlar. Salonun şurasına burasına tahta kaşıklar serpiştirmişler. Hepsini beğendim ama, karşı duvara asılmış, renkli bir yün çorabı hiç beğenmedim. S-101

Kasabamıza bir cami yaptıracağız ki, beri benzer bir cami değil, vilayette bile eşi olmayacak... İki minareli ve her minaresinde üçer şerefeli ve sekiz kubbeli ve ramazanda mahyalı ve kubbe içi altın yaldız bezeli ve içi mermer döşeli ve kapıları ince iş oymalı ve sedef kakmalı ve mihrabı halis somaki taşı ve minberi nakışlı ve Kabe örtülü ve ayrıca, “Sakal-ı Şerif”li ve kürsüleri cevizden... Z-190

Tavanları ve duvarları kâmilten yağlı boya nakış, resim ve altın yaldızlı tezyinattır ve bunlar da İtalya'dan getirtilen nakkaşlarla ressamlar yapmışlar. TB-16

İki yandan geniş basamaklı mermer merdivenle çıkılıyor köşke. Sonra beyaz boyalı, işlemeli demir kapı... O kapıyı geçince bu sefer, yine işlemeli, oymalı, gayetle süslü bir tahta kapı... Daha sonra camlı bir koca kapı daha... Ordan salona giriliyor. Salon dersem, ova gibi bir yer, içinde at koştur...TB-90

Karşılıklı kapılar açılıyor. Bu kapılar oymalı, işli, yaldızlı ve boyalı... Duvarlar tırşe yağlı boya, yaldızlı kabartma yapraklarla duvarlar bölüm bölüm çerçevelenmiş. Bizim bildiğimiz üç katlı ev yüksekliğindeki tavan da boydan boya renkli, yaldızlı süslerle bezeli. Kocaman, salkım salkım avizelerin merceklerinden yansıyan ışıklar, fiskiyeden fişkirircasına salona dağılıyor. TB-91

Çay ocağının sağ yanında üstüste konulmuş dört yün döşek üstüne has seccade serilmiş, seccadenin üstüne de posteki yayılmıştı. Arkadaki duvarda ipek halı asılıydı. Burası Kürt Kâmilin özel yeriydi. Kürt Kâmil yatağında olmadığı, koridorda volta atmadığı, kumar oynamadığı ve oynatmadığı zamanlar burada oturur, konuklarını da burada ağırlardı. SN-18

O aydınlıkta, arenayı çeviren duvarların üstündeki koyu kırmızı kadife döşeli, yaldızlı oymalı localarda binlerce, onbinlerce seyirciyi görüyorum. TY-77

Çok ışık veren bir ışıldak, arenayı çeviren yüksek duvarlarda dolaştıkça, duvarlara açılmış süslü kapılar görünüyor. Kapıların kanadı yok, yalnız çok süslü, altın yaldızlı oymalı, işlemeli kapı çerçeveleri var, saray kapılarına benziyor. TY-77

Bana yasakladıkları o yere, benim barın duvarının bir metre kadar ilerisine tahtadan bir yükselti yaptırdım. Bu yükseltiyi güzelce boyattım. Yükseltinin üstüne, bendeki Atatürk büstlerinden birini koydum. Koyu kırmızı kadifeden güzel bir kordon yaptırdım. Bütün çevresini bu kordonla çevirip, demir çubuklarla da sınırladım. TY-364

İncelediğimiz romanlarda asıl mekânları süsleme ve daha hoş bir görüntü sağlayan unsurların kullanıldığı tespit edilmiştir. Yazarın maddi imkânları yüksek kahramanlarının konutlarının süslü olduğuna, ekonomik düzeyi düşük kahramanların konutlarının sadeliğine dikkat çekerek romanlarını her yönden gerçekçi kılmak için bu konuda da itinalı davrandığını görmek mümkündür.

3.10.4. Konutlarda Isınma ve Aydınlanma

Her toplumda aydınlanma ülkenin matematiksel ve coğrafi konumuna göre farklı şekilde sağlanmaktadır. İnsanlar bazen yapay bazen doğal bazen de dekoratif aydınlatıcı malzemelerden yararlanmakla birlikte güneş ışığının yönüne uygun konutlar inşa ederek hem ısınma hem de aydınlanma sorununu ortadan kaldırmaktadır.

Yalnız tavadaki âvize benim tahminime göre, beş on bin lira değerindeydi. KOEH-90 (GK-57)

Annesi, pencere önündeki beş numara gaz lâmbasını yaktı. DM-6 (Z-107)

Bu yapı, zamanımızdaki villâlardan çok, küçük saray yavrusuna benziyor. Tavanlar, yaldızlı ve renkli nakışlarla, oymalarla süslü... Salonun ortasından sarkan büyük bir billûr avizeden salon ışıl ışıl aydınlanıyor. DM-131

Bu oda, bir muayene odasından çok, eşyası, dekoru, renkleri, ısısı, herşeyiyle, zengin bir adamın garsoniyerine benziyordu. GK-142

Zindan denilen bu yer penceresiz olduğundan gündüz ışığı almaz, lambasız olduğundan geceleyin elektrik ışığı bulunmaz ve koyu karanlığı yıllanıp et-kemik bağlamış, kaskatı katılaşmış bir yerdi. SN- 64

“Ama bak Yaşar, evi iyi bir yerde isterim. Güzel bir apartman dairesi olsun. Hem de kaloriferli olsun. Hem de sıcak sulu olsun. Hem de şopenli olsun.” YNYNY-210

Yıllar önce, bir polis karakolunun nezarethanesine atmışlar. O yer, karakolun bodrumundaymış. Pencere sayılan avuç kadarlık bir delikten girip yapının içinden dolana dolana gelen ışık orasını iyice aydınlatamıyormuş. TY-271

Toplumun güneş dışında ısınma için yapay ısıtıcı olarak şofben ve kaloriferden faydalandığı romanlarda tespit edilmiş olup güneş dışında aydınlanma aracı olarak avize ve yaldızlı dekordan yararlanılmıştır. Yazarın, sosyo-ekonomik düzeyi düşük kahramanlarının evlerinde güneş ışığından yararlanmayı öne çıkaran örnekleri verdiği göze çarparken, kalorifer ve avize gibi yapay ısıtıcılardan parasal yönden zengin roman kahramanlarının yararlandığını görmekteyiz. Nesin’in buradaki amacı çevremizde görebileceğimiz bir toplum topoğrafyası çizmektir.

3.10.5. Konutlarda Kullanılan Malzeme

Malzemeler, bir konutun sağlamlığı açısından büyük bir önem taşımakla birlikte onu bir sanatçı özeniyle bir araya getirip işlemek ayrı bir kültürel etkinliği ortaya çıkarmaktadır. Konutlarda kullanılan malzeme, coğrafi konumdan, iklimden, toprak yapısından, kültür ve sanat anlayışından etkilenmektedir. İşlenen malzeme halkın ekonomik ve iklimine ilişkin pek çok ögeyi içine alır.

Beni geniş banyo odasına benzeyen bir yere aldı. Duvarlar fayans ve aynalarla kaplıydı. KOEH-83

Genç kız, etrafı alçak taş duvarla çevrili bir bahçenin, yıkık, tahta kapısını ayağı ile itip, bahçeye girdi. Bahçenin içinde, sur duvarlarına sırtını vermiş bir kulübe vardı. DM-3

Evin etrafı hep yüksek apartımanlarla dolmuştu. Burada bahçeli küçük ahşap ev yalnız kendilerinininkiydi. DM-7

Ben taş evde oturamam, beton cenderesine giremem. GK-276

Tünelin, üst başına kadar koştum. Tünel kapısında bir de ızgaralı demir vardı. Bu demirlerden, geceleri ve sabahları çok erkenden, sıcak sıcak dumanlar, buğular çıkar. ES-51

Hatta bizde o zamanlar alafranga kiremit imâl edilmediğinden, köşkün kiremitleri bile İtalya'dan getirtilmiştir, derler. TB-16

Kürt Kâmil, arkasında Berber Hayri'yle, ikinci kısmın mermer kaplı sahanlığına çıkmıştı. SN-31

Yumruğunu duvara çarpmasıyla, beyaz badanalı duvarın sıvası döküldü, alttaki bağdadi tahtaları ortaya çıktı. SN-85

Kurulmakta olan büyük bir yapının önünde durdum. Burası dört katı çıkmış çok büyük bir yapıydı, işçiler el arabalarıyla kum, çimento taşıyorlar, makaralarla üst katlara harç çekiyorlar, iskelelerde uğraşıyorlardı. TY-58

Ortaokul olarak üç odalı, basık tavanlı, kerpiç duvarlı bir ev, bir kendisi, bir de elinde (T.C. Maarif Vekâleti) yazılı resmî yuvarlak mühürden başka bişey yoktu. TY-317

Aziz Nesin'in romanlarında taş, beton, kiremit, mermer, bağdadi tahtalar, kum, çimento, kerpiç, fayans, ahşap konut malzemelerinin kullanıldığı görülmüştür. Farklı iklimlerin yaşandığı Türkiye'de konutlarda kullanılan malzeme de çeşitlenmektedir.

Yazarın bu konuyu göz ardı etmediğini romanlarında verdiği örneklerden anlamaktayız. Bütün ayrıntıları düşünerek ilgili unsurları biraraya getiren yazarın sıradan bir roman kurgulamadığını görmekteyiz.

3.11. Giyim-Kuşam

Giyim kültürü ve moda bir uygarlık olayı olarak nitelendirilir. Eski çağlar içinde, bugün de giyim kültürü toplumun kültürel değerlerinden unsurlar taşır. Daha açık bir ifadeyle giyim kültürü aslında milli bir olaydır. İlk çağlarda kıyafetler kabile ve kişiler için basitken toplumlar geliştikçe millet olma olgusu da ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak milletlerin kıyafetleri kendilerine has bir şekil, renk, doku almaya başlamıştır. (Gürsoy 2015: 10)

Giysi, insanın örtünme ihtiyacını karşılamak için çeşitli kumaşların bir araya getirilmesiyle oluşturulan kıyafet ve aksesuar bütününe denir. Giyinme ihtiyacı tıpkı barınma gibi, kişiyi doğa şartlarına ve tehlikeli etkinliklere karşı korur. Bir ihtiyaç olarak başlayan giyim toplumların milli ve dinî inançlarıyla ilişkili olarak değişim ve gelişim göstermiştir. Toplumun bulunduğu coğrafyaya, kültüre, iklime ve inanç sistemine bağlı olarak değişen giyim-kuşam bugün modayla da ilişkili olarak şekillenmektedir. Nesin'in romanlarında dönemin moda ve inanç anlayışını yansıtan giysi örneklerine rastlanmakla birlikte yazarın bazı giysileri ekonomik gücü simgeleyen bir araç olarak kullandığını görmekteyiz.

3.11.1. Kadın Giysileri

Giyim eski toplumlarda bir ihtiyaç olarak görülürken, günümüzde ahlaki değeri ve anlayışı temsil eden bir olgu konumundadır. Özellikle kadın giysilerinde inanç sistemlerinin yaptırımları yüksek oranda göze çarparken, bazı kıyafetlerde ise bunun tersine bütün değerleri, inançları reddeden bir tarz söz konusudur.

Sen sarı papam, bahar dalı desenli **emprimeyi** giy! Emi canım?.. Sen, güzelim, beyaz garniili gri seteni giy... Sen de şekerim bej reyye **jüp** var ya, üstüne yakası siyah grogren kordelâ çevrili tüvit **sveteri** giyersin! KOEH-12

Derken, bir terziye girdiğimizi, o gün aldığım bütün maaşımı verip, kıza bir **tayyör** ısmarladığımı gayet iyi hatırlıyorum. KOEH-13 (DM-66)

İğreti bir de **iskarpin** verdiler. KOEH-14

Genç kız evvelâ **damalı muşambasını** çıkarıp kapının arkasındaki çiviye astı.

DM-6

Sait Sarioğlu, Sevim'in **kadife elbisesi** diye, iki locayı birbirinden ayıran bölmenin kadife kaplamasını bisüre okşadıktan sonra, hiçbir karşı koymayla karşılaşmayınca yüreklenip elini daha da ileriye uzatmış, yan locadaki kadına, bilmeden el sarkıntılığına başlamıştı. GK-28

Krem renkli ince **ipekli yeldirmesini** çıkardı. GK-63

Sonra, **ipekli açıksarı renkli başörtüsünün**, ince başlı toplu iğnelerini çıkardı. GK-63

Sait ayağa kalktı, görülmesi yasak bişeyden başını çevirir gibi kafasını sola yukarı döndürdükten sonra, ellerini **bluzun** ensedeki kopçasına uzattı. GK-95

Haydi sen giyin **entariyi** bakalım, nasıl olacaksın, dedim, gardropta annenin entarileri var. ES-30

Annesinin **japone kollu bir emprimesini de** üstüne giydirdim. ES-31

Yeni **urbalarını** giyinmiş, kolunun altına da kâtipler gibi bir çanta almış. Z-132

Bunun üzerine hamamdaki karılar, **bürük** bürünmüş bıyıklı herifi takunyelerle döve döve dışarı atıyorlar. Z-151

Metin, elinde bir çift kadın **çorabıyla** geldi. ŞÇH-115

-Karına üç yılda bir **manto** da yaptıramazsın... ŞÇH-138

Sıra, bizim Çin dansına gelmişti. **Renkli parlak kumaşlardan eteklikler üstüne bluzlar** giyinmiş kızların ellerinde tepsiler vardı. ŞÇH-198

Üstünde o zamanın parasıyla beşbin liralık bir **tuvalet...** TB-33 (KOEH-19)

Salonda salına salına yürüdükçe, **tafta tuvaletin** yere sürünen, bacaklarına dolanan etekleri fişır fişır eder, fişırtılı bir ses çıkarırmış. TB-45

Tamamıyla tersine, her yanı kapalı, **çarşaf** gibi, aynen çarşaf, kapkara bir elbiseyle çıkmadı mı piste... TB-75

Anadolu'da bir şehre gitmiş, neresiydi unuttum, orda bir sahnede **tüllü, boncuklu bir elbiseyle** yarı çıplak dans ederken, nasıl etmişse sutyeni fora etmez mi? TB-76

Şimdi nerdeyse, yıldızlarla, nişanlarla süslü kaskatı bir **mareşal elbisesi** içinde, rugan çekmesinin altından geçen **sübyesiyle**, pantolonunun ütüsü kalıp gibi görünen Avusturya İmparatoru merdivenden ağır ağır salona inecek, tafta tuvaletinin içinde

taşbebek gibi duran ve elindeki **ipek dantel mendilini** ovuşturarak kadının sol elinin parmaklarının ucundan yavaşca tutup, dansa başlayacak. TB-91

Bekir, başını önüne eğince ordakilerin neye güldüklerini anlayıp, kombinezonu hamam **peştemali** gibi önüne doladı. TB-277

“Yani Nihal o **kürkü** taksitle mi almış sanki.” YNYNY-73

Anşe, başını benden öteye çevirip, başındaki **yazmasının** ucuyla gözlerini sildi ki, ağladığını bana belli etmesin. YNYNY-158

Anşe, kılığını değiştirmiş, has İstanbul kızı olmuş çıkmış. **Şalvarı** atıp entari giyinmiş. YNYNY-159

Otelin restoranında, barında, gece kulübünde hep rahibeler hizmet edermiş; bildiğimiz **rahibe giyimli**, rahibe kılığında kadınlar. TY-91

Sırmalı işli bindallısı içinde kıvrım kıvrım kıvrır, döküm döküm dökülür... TY-159

Bindallının **sırma kuşağını** sıkımsa da, göğsü bir fırlamış ki... TY-159

Birara Asiye ile göz göze geldik, ağlıyor, başına bağladığı **oyalı yazmasının** ucuyla gözlerini siliyordu. TY-252

Nesin’in romanlarında geçen kadın giysilerinde inanç, kültür ve geleneksel unsurlardan pek çok esinti görmek mümkündür. Romanlarda, elbise, yeldirme, çarşaf, başörtüsü, oyalı yazma, ipek dantelli mendil, entari, sırma işli bindallı, peştemal, urba, şalvar gibi toplumun giyim tarzını yansıtan giysilerin yanında Batı’dan gelen tuvalet, japone kollu emprime, kürk, bluz, sveter misali elbiselerin varlığı tespit edilmiştir. Geleneksel giysilerin dışında Batı’dan alınan giysiler, yazar tarafından eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

3.11.2. Erkek Giysileri

Erkek giysileri, toplumun kültür, coğrafya, ekonomisine ve iklimine bağlı olarak değişkenlik göstermekle birlikte kadın kıyafetleri kadar büyük değişim ve farklılıkları içermemektedir.

Zaloğlu Rüstem rolündeki adam, bir **zeybek elbisesi** giymiş, bacakları cami kemeri gibi kavisli, boyu benim omuzumda, goril ile insan arası acaip bir mahlûktu. KOEH-113

Kenarları kıvrık siyah **fötr şapkanın** altında yumuşak çizgili, sempatik bir çehre var. DM-3 (YNYNY-178)

Ellerinde gri, **mufionlu eldivenler** var. DM-3

Solgun sarı yüzlü adam sol elindeki gazeteyi okuyor, bir yandan da sağ elinde tuttuğu **keten mendili**, sinirli parmakları arasında buruşturup duruyordu. DM-4

Binanın kapısında, **yakası kapalı, siyah çuhadan sırmalı elbiseli** adam yerlere kadar eğilerek büyük cam kapıyı açtı. DM-9

Çünkü, bugün, açılış törenine girebilmek için, bütün davetli erkeklerin **smokin, frak**; kadınların da tuvalet giymeleri mecburîydi. DM-9

Kerkenez Sevim masaya geçerken, Sait de vestiyere **pardösüsünü** bırakıyordu. GK-52

Göğsü nişanlarla dolu, **fesli**, sakallı adam resimleri, eski paşa resimleri... GK-57

Aralarında, feslerini kulaklarına kadar geçirmiş yada yana eğmiş, sakallı sakalsız, **redingotlu**, pala bıyıklı, posbıyıklı, Prusya bıyıklı, **kolalı yakalı**, papyonlu, **kıravath** biçok siviller de vardı. GK-72

Tomson, Sait'i denetlemek için bir sabah erkenden köşke gelmiş, onu **eşofmanlı** olarak bahçede bulmuştu. GK-187

-Ka, **esbabları** bundadır Berrin Hanımcığım, eyvah... Sait Beyime, eyvah!..GK-188

Sevinç içinde coşan Tozkoparanlılar, seyirciler, **paltolarını, ceketlerini, şapkalarını** çıkarıp havalara fırlatıyorlardı. GK-287

Saffet hanım kocasının bir **boyunbağını kuşak** gibi sararak entarinin eteklerini belime doladı. ES-29

Aba elbiseli, bekçi kılıklı bir adam:-Ne bağıriyorsunuz be!... diye bağırdı, patlamadınız ya... ES-69

Bu yokuşun üst başından papyon kravat, **melon şapkayla** gelen alt başından donsuz çıkarmış, diyordum. S-33

Terzi Cemal, Ankara'ya yolcu etmeden Zübükzade'ye bir de palto dikiyor ki, halis mebus **paltosu**, tam Ankaralık. Z-24

Ayağına abadan bir külot pantol giymiş, bacağına dolak dolamış. Sirtında bir eski askeriye ceket, başında sivri bir **keçe külah**... Göğsü çaprazlama fişeklik, omuzunda bir filinta... Z-114

Aman İhsan Efendi, dedi, düzü sizi kandırır da ayağınızdan **şalvarınızı** söker alır. Z-176

Kadife, bir kasketi var, kasketin güneşliğini hep sol yana arkaya doğru çevrik giyer. Kasketinin altında da kirli, yağlı bir **takkesi** vardır. Z-231

Allah Selamet Versin Murtaza Efendi'yi sorarsan, kışında **potur**, ayağında çedik. Z-234

Çakmağım, her zaman **yeleşimin** sol alt cebinde durur... İşte bakın! ŞÇH-113

Maçka'da küçük bir apartmanda tek başına oturuyor. Fazla bir **smokini** varmış, çıkardı. TB-89

Bize kapıyı açan çok iyi giyimli, **kolalı** beyaz **gömleğinde** siyah **papyonu** olan adamı, Betül Hanım'ın kocası yada aileden biri sanarak sanki çok acelem varmış gibi, hemen elimi uzatarak adamın elini sıktım. TB-170

Kravat ney takındım. TB-200

Vücudunun yandan çok yanı çıplakken, bir de **eldiven** giyinmemiş mi, hem de eldivenleri dirseklerinden yukarıya kadar. TB-291

Sırtında koyu lacivert çuhadan **gocuğu** vardı. SN-31

Lacivert giysisinin ortasında, göğsüne dek kuşanılmış **kuşağın** kırmızısı bağırıyordu. SN-31

Adamı, zorlayarak, iterek darağacına sürüklerlerken, asılma töreni için özel olarak dinsel giysisini giyinmiş ve sarığını dolanmış bulunan imam **cüppesinin** eteklerini savurarak, kendi yelinden uçmasın diye sarığım bir eliyle tutarak yel yeperek koşarak gelmiş ve soluk soluğa "Amanın... Aman! Asılmayacak, aşilamaz!" diye feryat etmiş. SN-123

Elifi biçim denilen, şalvarımsı, ağı çok bol pantolon giyerdi. YNYNY-11

Bahçeyi ikinci dolanışında, nasıl olduysa İmam'ın çözülen **sarığı** da bir ak kuyruk gibi sallandı. YNYNY-14

Ben de kalın kumaştan yapılmış bir **kasket** alıp başıma geçirdim. YNYNY-175

Koca paşa, üstünde **pijaması**, dalmış şambaba dolu karavanaya... TY-27

Sırmalı, apoletli gemi **süvarisi elbisesi** giyip Fuat Beyin evine gitmişim, kendimi Gülcemal gemisinin süvarisi diye tanıtip, Allahın emri ve peygamberin kavliyle, kızı Seher Hanımla evlenmek istediğimi söylemişim. TY-220

Öbür ikisi, pijamalıydı ve üstlerinde **ropdöşambr** denilen uzun hırka vardı. TY-285

Romanlarda özellikle Batı'dan gelen erkek kıyafetlerinin önemli bir yer teşkil ettiği görülmüştür. Papyon, redingot, kıravat, smokin, frak, ropdöşambr, fotr şapka gibi pek çok Batı'dan alınan kıyafetlerin yanında fes, gömlek, gocuk, cübbe, sarık, aba, yelek gibi toplumun giysi kültürünü ortaya koyan elbiseler de yer almaktadır. Yüksek sosyete mensup roman kahramanlarının Batı'dan gelen giysileri kullandıkları, köyden gelen kahramanların ise daha çok geleneksel kültürü yansıtan giysileri tercih ettiği görülmüştür.

3.11.3. Ayak Giysileri/Ayakkabı

İnsanın, en önemli giysilerinden biri de ayakkabıdır. Ayakkabı, ayakların yer ile temasını doğrudan keserek ayakları yabancı ve tehlikeli maddelerden koruyan ve şıklığı tamamlayan her türlü ayak giysisine verilen addır.

Adamın ayağındaki iskarpinler bu sokaklarda, yaz kış görünmeyen çeşitten pahalı, güzel ve şık...İnce tabanlı, yumuşak **glase iskarpinlerden** başımızı biraz yukarıya doğru kaldıralım. DM-3

Neclâ, ayaklarını tuttu, **ipek çorapları** ıslanmıştı. DM-6

Neclâ'nın ayaklarından beyaz **lâme iskarpinlerini** çıkardı. DM-148

-Bir de ayağıma **lâstik** geçirdiler. ES-29

Mümtaz beyin kışın **kundura** dışına giydiği eski lâstiklerdi. ES-29

Yavrularımıza birer mendil ile yirmiyedi çift de **fotin**, bağı bağışlamıştır. ES-76

O çoraplara iyice bak. Halk sanatımızın şaheseridir. Şimdi bu türlü **çorapları** kimse yapamıyor. Şu nakışlara bak... S-102

Vilayetten gelmiş **lastik çizmeli** adamlar, kurbanları sırtlayıp sırtlayıp kamyonlara atıyorlar. Z-171

Akşam iş dönüşü kapıdan girince, çocuk koşup **terliklerini** getirmiştir, ya da bu türlü bişey yapmıştır. ŞÇH-150

Prenses Feşafeş'in **iskarpınle** kocasını dövdüğü sırada, ihtilâlciler de paşanın konağına dalmışlar ki, ne görsünler, paşa yerde "İmdaaat! Yaaa Medeeet!" diye feryad edip, kendisini öldürmeye gelen ihtilâlcilerden yardım istiyor. TB-49

Uzatmamla şak diye **takunyanın** kafama indiğini biliyorum. TB-54

Bunun üzerinde, özel olarak külhanbeyler için **yumurta topuk denilen yüksek ökçeli yemeniler** moda oldu. TB-185

Yürürken, arkası basık, **yüksek ökçeli yemenilerinin** topuklarını tıkırdatır olmuştu ve durmadan omuzlarının birini ileri, birini geri oynatarak sanki yandan çarklı olmuştu. SN-38

Yalnız koridorda gidip gelenlerin takunyalarının, **şıpidıklarının** tıkırtılı sesi duyuluyordu. YNYNY-50

Ayakkabımın tabanı delinmiş, aman sermayemiz biriksin diye ayağıma ucuzundan bir **lastik çedik** bile almıyorum. YNYNY-167

Çünkü bunlar, Balyoz Hakkı'nın **körüklü rugan çizmelerinin** gıcırıtısı... TY-21

Yan çizgileri kırmızı zırlı paşa pantolonunun düğmelerini çözünce, pantolon sıyrılıp ayaklarıma düştü ama, ayaklarımda kocaman kendi **postallarım** olduğundan, bitürlü pantolonu çıkarıp atamıyorum. TY-29

Önce postu, sonra abamın eteğini, sonra da **mesli** ayağımı öptü. TY-141

Aman komutanım, canımı kurtar!.. deyince, **mahmuzlu çizmelerden** biri yerdeki başımı dürtüp itti. TY-165

Çıplak ayakları, yine mavi **ipekten ponponlu terlik** içinde... TY-221

Paşazade'nin de arkasında hırka vardı; hırkanın yakası ve cep kapakları kadifeydi. Altında yine ipekli pijama, ayaklarında da “**mabeyn terliği**” denilen yüksek konçlu rugan terlikler vardı. TY-285

Aziz Nesin'in romanlarında ayak giysilerinin pek çoğu yerel unsurları taşımakla birlikte kültürün birebir yansıtıcı örnekleridir. Romanlarda, lastik, takunya, yemeni, şıpidik, çedik, lastik çizme, kundura, rugan çizme, iskarpin, postal, mabeyn terliği, lâme iskarpin, glase iskarpin gibi çeşitli ayak giysilerine rastlanmıştır. Yazar, roman kahramanlarının sosyal çevresini yansıtan ayak giysilerinden örnekler vermiştir. Köyden gelen bir kahramana rugan ayakkabı giydirmemiş kahramanın sosyo-kültürel konumunu destekleyici ayak giysilerinden yararlanmıştır. Yazarın kahramanlarıyla ilgili her nesneyi düşünerek kullandığı görülmektedir.

3.11.4. Giysilerde Kullanılan Kumaşlar

Kumaş, ipliklerin, türlü yöntemlerle bir araya getirilerek oluşturduğu kaplayıcı yüzeylerdir. İpek, keten, keçe, yün gibi çeşitli maddelerden elde edilir.

Sen bana **basmadan, pazenden** başka entari yaptırдың mı? KOEH-139

Yanında da, Necla'nın elinde tuttuğu ipek **şifon** mendil vardı. DM-135

Krem renkli ince **ipekli** yeldirmesini çıkardı. GK-63

O sırada, **allı pullu, renk renk boncuklu, parlak kumaştan** giysisi içinde, erkek mi, kadın mı olduğu belirsiz biri, sahnede şarkı söylemekteydi. GK-154

Benim en son giydiğim bir pantolon vardı. Sağ paçasının bir parçası çizgili lâcivert kumaştan, bir parçası mavi **yünlü**, arkası beyaz **keten**, sol paçasının yarısı yeşil **tüit**, yarısı da **gabardindi**. ES-9

Banyodan çıktıktan sonra Saffet hanım bana zorla, kendisinin, eski bir **basma** entarisini giydirdi. ES-29 (DM-88)

Ulan ben bu herifi, şu makasımla **kaput bezi** gibi doğramaz mıyım? Z-24

Kıyıya çarpan dalga fişirtirleriyle ipek, atlas, **dantel, tafta** fistanların uzun etekleri yerden kesilecek. TB-91

İkisi de çok şık. **Vizonları, astraganları** son moda. TB-238

Sırtında koyu lacivert **çuhadan** gocuğu vardı. SN-31

Dışardan, çoban kepenegi yapılan türden çok kalın **keçe** aldirtti. SN-56

Romatizması olanlara uzun fanela don da var, halis **tiftik yününden**...TY-44

Siyah fötr şapkasıyla şakaklarında yarıdan çok ağarmış saçları, ciddiliğini daha da artırıyordu. Üstünde Devetüyü renginde, yumuşak **tüylü** bir palto vardı.TY-48

Bir de baktım, kapı ağzında bir çıkınla içi **koyun postundan** bir gocuk...TY-111

Başımdaki kolonyel şapkaıyla, diz yerlerine meşin yama vurduğum eski **kadife** pantolondan beni bir yabancıya benzetmişlerdi. TY-227 (GK-28)

Damatlık pijamadır bu, halis **Bursa ipeğinden**... Yumuşacıktır ve de kızıoğlan kız baldırı gibi parlak ve de kaygandır. TY-269

Ben pardösümün düğmelerini düğmeciye özel olarak yaptırmıştım. Düğmeler **deridendi**. TY-284

Aziz Nesin'in romanlarında, ipek, yün, keten, tüit, gabardin, dantel, basma, vizon, astragan, çuha, keçe, post, kadife, deri, pazen, şifon gibi pek çok kumaşın yer aldığı tespit edilmiştir. Roman kahramanlarının kullandıkları kumaşlar ekonomik gücü göstermekle birlikte dönemin modasını yansıtmaktadır.

3.12. İnanışlar

Halk inanışları, ilahi bir dinin bilinen hükümleri ve öğretileri dışında kalan, toplum tarafından benimsenen ve halk arasında yaygın bir şekilde yaşayan, rağbet gören, nesilden nesile (sözlü gelenek yoluyla) aktarılan uygulamalar ve inanmalardır.

(Şişman 2000: 472) İnanç, sözlük anlamı ile “*kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi*” demektir. (Boratav 1999: 7) Anadolu’da anlatılan pek çok anlatıda, yatır ziyaretlerinde, mevsimlik törenlerde, geçiş dönemlerinde birçok eski inanın yaşatıldığını görmek mümkündür. (Artun 2005: 83)

Halk inanışları, bir toplumun tarihi süreç içinde inanç, kültür ve yaşayışının sonucu olarak elde ettiği olguların bütünüdür. Toplumun inanışlarında etkili olan coğrafya ve geleneklerdir. Toplumda görülen inanç sistemlerinde, eski kültürün izlerini yeni gelen dinin yasaklarının bir sentezini görmek mümkündür. Aziz Nesin’in romanlarında soyut varlıklarla, canlı varlıklarla, uğur-uğursuzlukla ilgili inanış, fal inancı, türbe çevresinde gelişen inanışlar, dinî nitelikli inanışlar, nazar, sayı, büyü ve muska ile ilgili pek çok inanış tespit edilmiştir.

3.12.1. Soyut Varlıklarla İlgili İnanışlar

Varlığı duyu organlarıyla algınamayan soyut varlıklarla ilgili inanışlar bu grupta yer almaktadır.

Zalim baba, otobos altında can veriyο, **ilâhî adalet** yerini buluyo...KOEH-97

Sait, **şeytanın** özbeöz kardeşi değil de ta kendisi olsa, ona nasıl bir kazık atabilirdi? GK-151

Kadir **Mevlândan** başka kimsecikler bilmez onları... GK-167

Sonra, günün birinde namussuz **Azrail**, yetmişindeki on sekizlik tazeyi kapıp gidiyor. TB-94 (Z-30)

Çünkü dayak kadının ilacı, dayak yemedi mi krizi tutuyor, kim gelirse önüne saldırıyor; dayak yeyince de dünyanın en iyi insanı, **melek**.... TB-188

Ben o zaman günün birinde randevuevi işleteceğimi nerden bileyim? **Alın yazısı** işte... TB-125

Kıskançlık, çekememezlik... Her güzel kadının **alın yazısı** bu... TB-251

“Hadi gidelim. Anlaşılan, benim **alın yazım** bu, casusluğa devam etmek zorundayım,” dedi. YNYNY-303

Cezaevlerinin benim gibi bahtsız gediklileri, çıkış ve kurtuluş yolu bulamamalarının gereği olarak, **alın yazısına**, yazgıya inanırlar. TY-10

Yok yok, iyice anlatamadım sanıyorum; sakın sabıkalı sahteci Paşazade'nin “**kaderci**” olduğunu sanmayın...TY-39

Sanki onun yazgısıydı sahtecilik. Ama kendisi, yazgıya, **alinyazısına** inanmıyordu. TY-348

Romanlarda ulaşılan şeytan, melek, Mevla, kader inancı bu gruba giren inanışları içerir. Bu grupta yer alan kader inancı romanlarda en çok kullanılan soyut varlıklarla ilgili inanıştır. Yazarın kader konusundaki düşüncesi romanlarda mizahi unsur olarak yer almaktadır. Ayrıca Nesin'in İslam dininde yer alan soyut varlıkları da eleştiri unsuru yaptığı görülmektedir.

3.12.2. Canlı Varlıklarla İlgili İnanışlar

Kadınlar, erkekler, çocuklarla ilgili birtakım inanışlar bu grup kapsamında değerlendirilir.

Kız devam etti:-Sabahleyin evden çıkarken sol gözüm pır pır ediyordu. Çok denemişimdir, ne zaman sol gözüm seğirirse, mutlaka önüme bir kısmet çıkar. GK-43

Hani nasıl dünya öküzün boynuzunda duruyor derlerse, işte matematik de öyle. GK-153

Dünya öküzün boynuzunda durur, derler. Yalan... Dünya öküzün boynuzunda değil, Bülbül Hafız gibi mübarek adamların boynunda duruyor, dedi. S-127

Öyle çok bağıyor ki rüyasında, annesi uyanıyor, “Yavrum, rüyada korktun mu? Üstün açık kalmış da korkulu rüya görmüşsün. Haydi uyan yavrum...” diyerek çocuğu susturuyor. ŞÇH-55

Adam da, dahi olması için çocuğunu bir aylıkken memeden kestirmiş. ŞÇH-99

Ama az sonra yine yanını yönünü şaşırıp seyircilere,-Vurma!.. Anneye kalkan eller taş kesilir... diyor. ŞÇH-200

Anadolu'nun pek çok yerinde görülen canlı varlıklarla ilgili inanış, Türk toplum yapısını iyi sentezleyen Nesin'in romanlarında da yerini almıştır. Halkın belli deneyimleri sonucunda elde edilen canlı varlıklarla ilgili inanış, toplumun inanmayla ilgili kültürünü ortaya koymaktadır. Yazar bu inanışlardan örnekler sunarak okuru metin içine çekmekte ve mizahi öğelerle destekleyerek de düşünmesini sağlamaktadır.

3.12.3. Sayı İle İlgili İnanışlar

Müslüman Türk topluluklarında sayıların sembol olarak en yaygın olduğu alan mezhepler, tarikatlar ve tasavvuftur. Tasavvufta ruhun üç derece olarak sınıflandırılması (kötülüğe teşvik eden, suçlayan, huzurlu ruh) ; Şiilikteki üçleme (Allah, Muhammed, Ali), bu sayının kutsallığını gösteren birkaç örnekten biridir. Dört sayısına verilebilecek kutsallık ifadeleri; cennetteki dört ırmak, dört halife, Allah'a ulaşmanın dört yolu (şeriat, tarikat, hakikat ve marifet) örneklerinde yer almaktadır. (Çoruhlu 2012: 224-225)

İğri Nuri de yemininde durdu. Kefaretini ödemeyince anlatmadı. **Dört kere** yemin ettiğinden, dört somunu başının üstünde döndürdükten sonra itlere atıp yemini bozdu da öyle anlattı. Z-45

Darağacı ipi aynı adamın boynunda üç kez koparsa töreye göre artık o insan asılmaktan kurtulur diye bilinirse de bunun doğruluğu olmayıp **üç kez** değil otuz kez kopan ipi bağlar düğümler yine de hükümlüyü asarlardı. SN-144

“**Üç vakitte** Künt dağında bir mağarada zahir olacağım!” dedi. “Varıp ehaliye tiz tebşir eyle,” dedi. “Bilesiz ki selamet pek yakındır,” dedi ve de rüyamda gördüğüm bu zattır. TY-112

Aziz Nesin'in romanlarında sayılarla ilgili inanışların üç defa, üç vakit ve dört kez şeklinde teşekkül ettiği görülür. Yazarın, sayılar üzerinden toplumun bu inanışa yönelik eleştirisini yapmaktadır. Roman kahramanlarının bu sayılar aracılığıyla kurtuluşa eremediğini gösteren yazar toplumda yer edinmiş batıllaşmış bu inanışları sert bir şekilde yermektedir.

3.12.4. Uğur-Uğursuzluk İnanışları

Uğur bir kişinin, bir nesnenin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın bir yerin içindeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği olarak tanımlanabilir. (Artun 2005: 283) Uğur, insanın deneyimler sonucunda kendisine iyi şans, talih, bereket ve mutluluk getirdiğine inanılan varlıkların üzerine dayalı olarak gerçekleştirilen inanışlardır.

Yalnız, tutulduğum kadınlara uğur getiririm. KOEH-3

-Yalnız dikkat edin, arşiv dairesindeki beş senelik örümceğin yuvasını katiyyen bozmayın, biliyorsunuz, uğurlu hayvandır. KOEH-41

Gerçekteyse Pervin Yenge, o kara gözlüklü, ipince, upuzun, sapsarı adamdan korkmuştu da ondan çılgık atmıştı. Onu eve girmiş hırsız uğursuz biri sanmıştı. GK-175

Şehit bizim mübarek toprağımıza düşmüş. Bu bir keramet, bu bir uğur... ya bir başka kasabaya, ya vilayete düşeydi... Z-165

Ben giyinip de dışarı çıkınca, ev sahibi kadın bana,-Ayağınız maşallah çok uğurluymuş, bizim eve hiç bugünkü kadar müşteri gelmezdi... dedi. TB-132

Sen bendeki dalgınlığa bak yahu, ben o kovalanıp kısırılmış adamı, bir otel faresi, hırsız uğursuzun biri sandım. TB-287

Boru Burhanın ayağı uğurlu mu geldi nedir, şehirden kopan adaylar doğru bana el öpmeye, hayırduamı almak için gelmeye başladılar. TY-151

Romanlarda tespit edilen uğur- uğursuzluk kavramı bazen insana bazen davranış biçimine bazen de hayvana atfedilmiştir. Yazar, toplumda geniş yayılma imkânı bulmuş uğur-uğursuzluk inanışlarına ilişkin pratikleri roman kahramanları aracılığıyla yansıtarak aslında bireylerin düşünme iradesini elinden aldığını vurgulamaktadır. Ayrıca yazar, insanın her türlü akliselim hareket etmesini engelleyen değerleri eleştirmektedir.

3.12.5. Dini Nitelikli İnanışlar

Din kelimesi, ceza, mükâfat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, âdet, hâl, şeriat, kanun, yol, mezhep ve millet gibi anlamları içermektedir. Din kelimesinin başka bir anlamı da itaat, taat, teslimiyet, hizmet ve ibadettir. (Küçük vd. 2012: 26) *Her dinin, müntesibi olan insana ve topluma bir yön verdiği ve onlara belli bir düşünce ve davranış şekli sunduğu muhakkaktır. Evrensel bir din olan İslam dini de kendi mensuplarına yeni bir kültür ve hayat tarzı getirmiştir. Nitekim Türk milletinin yazılı ve sözlü kültüründe İslam'ın etkisi açık bir şekilde görülmektedir.* (Yılmaz 2007: 1078)

Ben haram para istemem, mademki paranı alıyorum, hakketmeliyim. GK-179

Fakir takımı, ellerine her nasılsa geçirdikleri, şu zavallı eşyalara çektirdiklerinden ötürü cehennem en, dibinde cayır cayır yansalar yine azdır. ES-8

Bir evlâtlık alırsınız, hem; istediğiniz gibi yetiştirirsiniz, çalışır, hem de bir insanın, hayatını kurtarır, iyilik edersiniz, sevaba girersiniz. Bu sevaba girmek işine aklım yattı. Bizim hanım da çok iyilikseverdir. ES-16

“Ey dini bütün Müslümanlar! bu küçük kuşçuklar, yarın öbür dünyada size cennet kapılarını açacak. Ey iman, sahibi müslümanlar! Bir kuş alın âzât edin. Yarın hepimiz öleceğiz. İşte o zaman, kıldan ince kılıçtan keskin Sırat Köprüsünü, bu kuşların sırtında, pır diye uçarak geçeceksiniz!”. ES-83

Bir lira, iki buçuk lira, verenler oluyor, adamakıllı sevaba girmek için paranın üstünü bile almıyorlardı. ES-85

-Yine o Çimşit bey, bir iskeletin çeneleri birbirine çarpar gibi takırdayarak, güldü:

-Harama helâl katma!... dedi... ES-89

Zübükzade denilen bu pisliği ortadan kaldırıp yok edelim. Erkeklik böyle zamanda...-Ne demek, hac'dan büyük sevabı var... Z-49

Cenab-ı Mevlâm, hikmetinden sual olunmaz, bizim sabrımızı sınamak için, Zübükzade'yi başımıza bela etmiş. Z-49

İçimizden Zübük adlı böyle bir soysuz çıkardık, çıkardıktan başka bu namussuzu boynunacak toprağa gömüp, kadınlı erkekli yediden yetmişe taşa tutmadık diye, kurban olduğum Allahımın gücüne gitti. Ben şunlara bir ceza vereyim ki, dünya durdukça insanoğluna ibret olsun, dedi. Z-51

Bu Zübükzade'yi yok etmek; yüz kızıl kâfiri kılıçtan geçirmekle birdir. Z-52

Deve, mübarek bir hayvan. Sevabı da onca büyük olur. Z-57

Kurban olduğum Allah'ın bir hikmeti işte, her kulunun rızkını bir başka yoldan yaratmış. Z-146

“Bir Müslüman memleketine varayım da, orada çoluğu çocuğu koyup hacca gidip tövbe edeyim,” demiş. Z-150

Aman emmi kurbana biz de girişelim, sevaptır. Bıçağını ver hele!.. Z-171

Ve de bu avukat Burhan denilen zındığın yenilip yutulması caizdir. Z-182

Belki nafîle namazı kılıyordur. Z-187

Arkadaşlar, bu cami yaptırma işi, hayır işidir, parti işi, politika işi değil. Ondan ötürü bütün memleketin Müslümanı bu işe katılmalı. Z-191

İbadet yerine gitmek için zahmete girmek sevaptır. Z-196

Kim bilir ne kusur, ne günah işledik ki, ders olsun, ceza olsun diye Rabbim bu ahlaksızı başımıza bela etti. Z-213

Eskiden cumadan cumaya camiye gider, cuma namazı kılarlardı. Cuma namazı farz bile değil... Bildiklerinden mi! Onlar farzı sünneti ne bilir...Z-217

Namaz kılacak Müslüman, beş vakit kılar. Z-217

Ulan çarpılacaksınız. Bir de utanmadan yalan yere yemin ettin he mi?Z-256

Müslümanlıkta cumhura uymak gerek. Biz de uyduk. Z-259

Dedem beni eskiden bir camiye götürmüştü. Namazdan sonra imam, Arapça dualar okudu. İmam okurken dedem, öyle ağladı, öyle ağladı ki... ŞÇH-135

Cennetteki huriler de olursa böyle olur işte... TB-38

Bu da senin elinde, yuva yapmak sevaptır... Bu yuvayı yıkılmaktan sen kurtarabilirsin... TB-105

Eğer birine çıtlatırsan, bilmiş ol, yarın öbür dünyada iki elim yakandadır... TB-123

Hem bu kadını dövmenin büyük sevabı var, Allah yanında makbule geçer. Çünkü dayak kadının ilacı, dayak yemedi mi krizi tutuyor, kim gelirse önüne saldırıyor; dayak yeyince de dünyanın en iyi insanı, melek... Sopayı çekip zavallı kadının duasını aldıkça, vallahi cennetlik olursun. TB-188

-Kendi kendime lahavle çekip susuyorum. TB-196

Hayır işidir, desteklemek sevaptır.- Buyrun anımefendi. Buyrun, destekleyalım... dedim. TB-212

-“Küllü nefsin zaikat-ül-mevt” yazılı... Yani “Her kişi, ölümü tadacak” diye buyrulmuş... dedi. SN-39

Bunların kimisi katildi, kimisi öksüz hakkı yemişti, kimisi devlet malı çalmış, kimisi halk malı uğrulamıştı; şuydular, buydular, ama ne olurlarsa olsunlar, her ne denli ağır günahları olursa olsun, cenabet gezmenin günahını taşıyamazlar, -gusül abdesti almayı bilsinler bilmesinler- hamamcı oldukları gecenin sabahı hamamda yıkanıp, su dökünüp gınahtan arınırlardı. SN-46

Bu Abduraman Hoca, bir tarikat ehli kişi olup gayetle dindar, abdestsiz yere basmaz, beş vakit namazım kıldıktan başka, boş zaman bulunca da nafîle namazları kıları. SN-84

Bir oğlan çocuğu elindeki büyücek bir kafes içindeki saka kuşlarından herbirini, kim bir lira verirse onun adına havaya uçurup böylece parayı vereni sevaba sokuyordu. “Duhuliye” si bir liradan cennete girmek isteyenler tekliğı bastırıp kafesten aldığı kuşu “Azat, buzat. Tanrım, yarın ahirette beni gözet!” diyerek, saka kuşunun aracılığıyla cennetteki yerini güvenceye aldıktan sonra kuşu havaya fırlatıyordu. SN-151

İnsanların Allah'tan korkup, az sonra burda asılacak olan adam gibi yüz kızartıcı suçlar işlememesi için Kur'an cüzleri, dua kitapları, âyet levhaları, namaz duaları, esnafın işi açılması için karınca duası, evinden kaçan kocaları mutlu yuvalarına döndürmek için döngel duaları, gençler için aşk mektupları örneği ve halk hikâyeleri kitapları ve bütün bunların arasında seksolojiyi uygulamalı olarak öğreten kitap satanlar, kaldırım duvarı üzerine sergiler açmışlardı. SN-152

Allahüekber... Semiallahü limen hamide... Kapanıyorlar secdeye... Herkes Allahın huzurunda secdeye varmış, başları yerde... YNYNY-17

Cami hocasının, namazdan sonra okuduğu Arapça duayı dinleyenler ağlardı. YNYNY-101

Neyse, ben, ya Allah bismillah diyerek, bunun bacaklarının arasından dalmamla, o koca herifi ensemin üzerinde oturttum. YNYNY-108

Arkadaşlarının gelmiş geçmiş en büyük sabıkalı hırsız saydıkları hükümlü,
-Yaşar oğlum aldırmaaaa... Cenabı Allah bir kapıyı kaparsa, bir kapıyı açar... dedi. YNYNY-174

Allah her bir kulunun rızkını ayrı bir yoldan yaratmış... TY-106

“Ya Allah, bismillah” deyip doğruldum, sırtımı kayaya verip yaslandım. TY-112

Namaz zamanları “namaz niyaz vaktidir” deyip odama çekilir, perdeleri örter uyurdum. TY-114

Zikir bitince tesbih çekip istihareye yatar daim... Az sonra kendi çıkar... TY-114

Bey kendi eliyle kadehleri doldurmaz mı? Aman bu ne iş... Ben hemen sofuluğa vurup,-Bize haramdır, içmek gerekmez, siz buyrun Bey, afiyet olsun... dedim. TY-117
Peygamber Efendimiz dörde kadar buyurmamış mı? Demek sen şimdi Peygamber Efendimizin buyruğuna karşı gelip kıyım kıyım kıyılacak kâfir oluyorsun... TY-160

O yatak odasının kokusuyla azkaldı bayılacaktım, cennetin de kokusu işte böyle olur ancak... TY-222

Daha kuşluk vakti. Cami kapısı kapalı olduğundan, aha şurada çayırın üstünde namazını kıldı... TY-228

-Allah neye kaadir değil ki... Ne ister de yapamaz?-Amenna... Orası öyle... TY-233

Müftü,-Kalbine hidayet erişince, yüzünde nur tecelli eder... dedi. Bu arada ertesi günü benim Müftülükte İslamlığı kabul işlemimin törenle yapılmasına karar verildi. TY-236

Büyük bir kalabalık önünde ve Müftünün huzurunda onun dediklerini tekrarlayarak kelime-i şehadet getirdim. Elimden geldiği kadar Alman gibi şehadet getirmiştım. Müftü dualar okudu, Müslüman olmuşum, ikinci Müslümanlık...TY-239

Bu dediklerim yazılırsa ve gazetelerde benim için yazılar çıkarsa, bu, alçakgönüllülüğe aykırı olurdu. Müslümanlık alçakgönüllülük demektir, gurur ve kibir doğru değildir. TY-247

Tanrı katında suçlu olduğumuzu biliriz. Buyüzden de Tanrı günahlarımızı bağışlasın diye iyilik ederiz. TY-292

Karınca duamız. Bu ikisi olmazsa, bu dükkân işlemez arkadaş... Gereğinde bir tekeri bile olmadan araba gene iyi-kötü, azçok sürtünerek filan gider de, Atatürk'süz ve karınca duasız burası bir gece bile işlemez. TY-357

Dinin getirdiği kurallar ve yasaklar silsilesine dayalı inançları içine alan bu grupta yapılması ve yapılmaması istenen davranışlar söz konusudur. Romanlardan saptadığımız dini nitelikli olarak sayabileceğimiz davranışlar, İslamiyetle ilgili ibadet, helal, haram kavramları üzerinden değerlendirilmiştir. Yazarın aldığı dini eğitim ve hafız olması hasebiyle bu konuya vakıflığı aşikârdır. Tespit ettiğimiz dua, ibadet, İslam diniyle ilgili terimler, helal ve haram kavramları İslami inanç sistemiyle örtüşmektedir; fakat kullanılan bu ögeler yazarın anlatmak istediğine vasıtaadır. Yazarın asıl amacı toplumun din algılayışındaki sorunlara dikkat çekmektir. Nesin'in eleştirisi, dine değil toplumun din konusundaki cahil tutumuna karşıdır. Roman kahramanlarının kendi çıkarları için dini istismar ettikleri görülür. Hatta bazen İslam dininde mevcut olmayan helal ve haram uydurdıkları göze çarpar. Aslında romandaki kahramanlar toplumdaki bireyleri temsil etmektedir. Bireylerin inanış konusundaki yanlış tavrını yazar romanları aracılığıyla anlatmak istemiştir.

3.12.6. Türbe Ziyaretleri ve Tarikat Çevresinde Gelişen İnanışlar

Halkın inancında ve gözünde kutsallaştırılan türbe ve benzeri mekânlar, belli-belirsiz gün ve saatlerde halk tarafından belirlenmiş usûl ve kaideler doğrultusunda ziyaret edilir. Bu yerlerden kişinin niyetlerinin gerçekleşmesi, hastalığının tedavisi, taleplerin kabul görmesi, dertlerine çözüm bulması beklenir. Buraya gelmedeki amaç türbede yatan ulu zatın ruhu ile temas kurup onun şahsıyla bütünleşerek dilek sahibi, Tanrı'dan sıkıntılarının bitmesini, hastalıklarına şifa bulmasını dua ve yakarışlarda bulunarak talep eder. (Araz 1995:180) Halk arasında veli, eren, ermiş, evliya gibi adlar

verilen kişilerin, Allah'ın sevgili kulu olduğuna inanılmakta ve bu kişilerin olağanüstü davranışlarda bulunduğu düşünülmektedir. Velinin yaşarken gösterdiği keramet ya da üstün vasıflar, onun ölümünden sonra daha da kuvvetlenerek adı etrafında oluşturulan çeşitli efsanelerle inandırıcılık özelliğini artırmış, bunun sonucunda velinin mezar ya da türbesi de kutsiyet kazanmıştır. (Coşkun 2013: 1206)

Türbe ve ziyaret kültürü topluma tasavvufuyla birlikte girmiş, halk arasında keramet gösterdiğine inanılan bir velinin veya menkıbevi bir kişinin ölümünden sonra da güçlerinden yararlanmak amacıyla geliştirilen inanışları içine alır. Ziyaret yerlerinde yatırların çoğunun veli olduğuna inanılır. Aziz Nesin, toplumun türbe ve ziyaret konusundaki hassasiyetini iyi tanımakla birlikte bu yerlerden ve kişilerden medet umma geleneğini, toplumdaki bireylerin bir şeyi kolay etme konusundaki tavrını bu inanış üzerinden romanlarında eleştirmiştir. Yazar romanlarında, Eyüp Sultan'dan, Elekli Baba'dan, Kısmet açan Dede'den, tarikat şeyhlerlerinden, şihlardan, evliyalardan bahsetmiştir.

Artık, “Kısmet açan” dedeye döndüm. KOEH-3

Ordan Eyüp Aleyhisselâm türbesini görüyoruz... İhtiyar kadınlar türbenin önünde dua ediyorlar...KOEH-95

Onlar da yeşil yüzlü oda takımı almışlar, ama koyu yeşilmiş. Annem, ev türbeye döner diye beğenmedi. GK-111

Ne zaman maçtan önce Eyüpsultan hazretlerinin türbesini ziyaret ederlerse hep böyle olur... Tozkoparan kalesini Eyüpsultan koruyor... Yoksa çoktan kaç gol girerdi. GK-214

Başlarında Dubaracı Dünder olduğu halde Tozkoparan takımı oyuncuları, moral takviyesi için Eyüpsultan hazretlerinin türbesini ziyaret etmişlerdi. GK-278

Gündüzleri Elekli Babanın türbesi hususî arabalarla dolardı. Ziyaretçilerinin çoğu, şık kadınlardı. Çocuğu olmayan kadınlar, türbeye elek asarlar, bu elek kıpırdarsa, ziyarete gelen kadınların, çocuğu olacağına alâmetti. ES-84

Bir şerbetçi, bir muhallebici dükkânlarım olup kendim de Nakşibendî tarikatına mensup olduğumdan tesir ve nüfuz sahamın vüsati dolayısı ile, mâruzâtım oldur ki, hangi partinin listesine girersem o liste biiznillâh-ı teâlâ, külliye muzaffer olur. S-129

Bu Zübükzade evliya olmuş, gözleri duvar ötesindekileri, yorgan altındakileri görür. Z-9

Kürsünün üstüne yeşil örtüsünü de örtünce, Yunus Baba yatırının sandukasına benzerdi. Z-56

Efenin suskunluğunda yedi evliya kuvveti var. Z-144

Yahu, bizim buranın dertlileri, üç günlük yoldaki Arap Hoca yatırına ziyarete gitmezler mi?..Z-173

Gelenek, türbe demek, ziyaretgâh demek, eski işfer demek, bildiniz mi? Yahu, bu kasabanın hani türbesi? Siz memleketi iyice gezmediğinizden bilmezsiniz; başka yerlerde türbeden geçilmez. Z-173

Türbe gene yapıldı. Hıdırlık yolundaki “Yunus Baba Türbesi” işte odur, ziyaretgâh...Kısır karılar gider, saralılar, deliler gider, birebir...Z-181

“Ulan it, yoksam Yunus Baba’ya kem gözle mi baktın?” dedim. Kem gözle baksa, kem söz etse, iyi...Yatır üstüne töbe, yestehlemiş namussuz. Yatır bu, adamı çarpar ki nasıl...Z-215

Doktorlar da tarikattan ha... Her çarşamba bizim tekkeye zikre gelirdi doktor, tabii İstanbul’da oldukları zamanlar... TB-52

Ben Akbaş Tekkesinin şeyhi Rüstem Efendi’nin oğluyum. Bizim tekkenin arkasındaki boş arsada koca bir çitlembik ağacı vardı. TB-52

Sevdiği delikanlı, oturdukları eve komşu bir tekke şeyhinin oğluymuş. TB-256

“Uryani”, “Şih, Şih Hazretleri” gibi sözler duyuyordum. TY-112

Ünlü Şeyh Ahmet Said-i Uryani olmuştum. Dolaylardaki bütün köylerden hastalar, dertliler bana gelip hayırdıamı alıp gidiyorlardı. TY-112

Herşeyi bilir ve gaipten haber alır geçindiğim için, “Bey de kimdir?” diye sormadım. TY-113

-Gördün mü işte, dedi, şeyh hazretleri keramet sahibi olduğundan Bey’in geldiğini bildi. Kale duvarının arkasından dünyanın ötebaşında olan biten işleri görür ve de duyar bizim şihimiz. TY-115

Şeyh olduğumdanberi koyverdiğim sakalımı sıvazlayıp bekledim. TY-115

-Bizim şeyhliğimiz ocaktandır... deyince Bey,-Ulan zibidi, dedi, bizim haberimiz olmadan buralardan kuş uçabilir mi ki, sen bu şeyhliği kendi kerametini biliyorsun...TY-119

Kır atın üstünde bizim Şeyh Said-i Uryani Hazretleri belirdi. Şeyh Hazretleri atın üstünde uçmaktaydı,” diyor. TY-124

“Hey büyük Allahım...” diyorum içimden. “Sen bana gerçekten bir şeyh kerameti ver ki, ben bu Bedri Kaymakam denilen herifi, üstüne bir üfürmeyle taştan heykele çevireyim ve amana gelmeyince herifi çözüp yumuşatmayayım...” TY-135

Kendilerini peygamberlerin vekili sayan, peygamber soyundan geldiklerini uydurup kendilerine seyyit dedirten şeyhler, köylüye toprak dağıtılmasını hiç istemezlermiş. TY-145

Bir cuma günü Eyüp Sultan Türbesi önüne Naciye ve Emine Sultanlar gelmişti. İki sultan da avludaki sebilin kısmet musluklarını açmışlardı. Kendilerine uygun koca arıyorlar, demekti. TY-219

Ben bir keramet sahibi Şeyh Uryani olup da hangi kadın benim isteğime boyun eğmeye gönüllü olmaz. Sevabı var ki, bütün günahlarını karşılar. Böyle olunca, hizmetime girmek için yarışan kadınlar, sevaba girmek için de kollarına atılıyorlardı. TY-158

-Dur oğlum Meko, dur... Şeyhe kalkan el taş kesilir... TY-161

İslami dönem Türk edebiyatında tarikat ehli kişilerce oluşturulan edebiyata tekke veya tasavvuf edebiyatı denir. Bu edebiyatın temeli İslam tasavvufuna dayanmaktadır. Türk milleti, İslam tasavvufunu Türk’ün inanma üslubuyla birleştirip İslami Türk edebiyatını oluşturmuştur. (Banarlı 1998:216)

Tasavvuf, tek yaratıcı olan Allah’ın niteliğini ve evrenin yaratılışını varlık birliği ile açıklayan dinî-felsefî bir düşünce sistemidir. Kâinatta tek varlık Allah’tır, diğer varlıklar ise onun görüntüsüdür. Allah’ın yaratma gücüyle meydana gelen varlıkların, ilahi bir düzenle varlıklarını sürdürdüğünü inanılır. (Akarpınar vd. 2004: 221-222)

Bizim gibi **ilâhî aşkın** iksirinden içip ebedî sermest olanlar bu fâni dünyada saadetten nasibini alamazlar. KOEH-44

Ben de Ustam’dan aldığım dersimi söylerim sizlere: insanın kötüsü olmaz, yeter ki onun pas-pis tutmayan **gizlideki özünü** bul! İyilerden iyilik, yiğitlerden yiğitlik öğrenelim... Aymazlıktan uyanıp artık ayalım ki, başımıza bunca gelen, neden geldi bilelim...SN-101

Tasavvufî düşünceye göre tek bir varlık vardır o da Allah’tır ve bütün evren her şey onun bir parçası, yansımasıdır. Tasavvufa göre Allah’a ulaşmak için insanın nefsinden arınması ve insan-ı kâmil olması gerekir. Aziz Nesin bire bir tasavvuf kelimesini kullanmamış; fakat tasavvufî düşünceyi gösteren ibarelere yer vermiştir.

İnsan Allah'tan gelmiştir ve özünde iyidir. Tasavvufta kişi kendi benliğini ancak nefsinden arındırarak temizler ve özündeki iyiye ulaşır. Yazarın roman kahramanına özünü bulmasını söyleyerek tasavvufi düşünceye vurgu yaptığı düşünülmektedir. Ayrıca ilahi aşk iksiri, tekkeye mensup bir müridin müridine Allah'a ulaşması için sunduğu bir içkidir. Allah aşkıyla sarhoş olan mürid insan-i kâmil olma yolunda iksirle ilk adımı atar.

3.12.7. Fal İnanıcı

Fal, gelecekte olabilecek olaylar hakkında bilgi edinmek ve kişinin kaderini istekleri doğrultusunda değiştirmek, tedbir almak, teselli olmak ya da vakit geçirmek, eğlenmek amacıyla insanların başvurduğu bir halk pratiğidir.(Duvarcı 1993: 1)

Cins Bekir'in içtiği kahve fincanından falına bakan sosyetenin ünlü falcısı, "Sen gönlünü siyah saçlı bir kadına kaptırmışsın" demesine gülmüşse de, saçlarım siyaha boyattığından haberi olmadığından, biraz sonra Lokum Betül'ü simsiyah saçlı olarak karşınızda görünce falın çıkmasına çok şaşmıştır. TB-243

Fal, türüne göre değişen birtakım özel araç ve yöntemlerle, gelecek ve içinde bulunulan zamanla ilgili tahminleri, geçmişte olan olayları yorumlama işidir. Pek çok kişi için hoş vakit geçirme ve eğlence vasıtası olarak görülmektedir. Nesin'in Tatlı Betüş romanında kahve falından söz edilmiştir. Kahve kültürüne bağlı Türk insanı bu yaşam tarzına bağlı olarak bir inanış geliştirmiştir. İnsanların gelecekle ilgili bilgi edinme arzusu fal inancını doğurmuştur. Toplumcu-gerçekçi yazar olan Aziz Nesin fal inancına ilişkin örneği romanında yansıtarak toplumun inanç geleneğinden bir kesit sunmak istemiştir.

3.12.8. Nazar İnanıcı

Türk toplumunda geniş bir yayılma alanı bulan nazarın kökeni çok eskilere dayanmakla birlikte halk arasında yaygın bir inanıştır. Halk nazara karşı korunmak için mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu, hocalara muska yazdırma, kurşun dökme gibi işlemlerden faydalanır. İslâm inancında nazar olmasına rağmen halk arasında yapılan bu uygulamalar batıl olarak nitelendirilmiş ve haram sayılmıştır. (Çıblak 2004: 103)

-Tuh tuh, kırk bir buçuk maşallah... Yaradanım yaratmış. KOEH-84

Yeni İstanbul gazetesi, çalınanların milyonlar değerinde mücevherat olmayıp, hanımın üç aylık çocuğunun nazarlık boncuğu olduğunu açıkladı. ES-78

Dedim, nazar değmesin diye fırsattan istifade kızları öpmek isterken, terzi Sabriye:-Dur bakalım, onlar senin bildiğin kızlardan değil, dedi. Z-12

Göz değmesin, maşallah çok terbiyeli kızınız var. ŞÇH-122

-O ne büyük ben, kırkbirbuçuk maşallah... Hiç o kadar büyük ben görmemiştim. Allah nazardan saklasın... dedi. TB-128

Senin tükürüğün gür maşallah, diyordu, her gece, gece yarısına dek onca laf anlatıyorsun da, gene de maşallah dilin damağın kurumuyor. YNYNY-216

Toplumda canlı veya cansız bir varlığın başına bir musibet gelmesine neden olduğuna inanılan bakışa nazar denir. Türk kültüründe nazar inancı yaygın olmakla birlikte buna karşı insanların nazar boncuğu veya mavi renkle ilgili birtakım nesnelere yardım umduğu görülmektedir. İslamiyet'te de varlığına inanılan bu kötü bakıştan korunmak için "maşallah" kelimesinden yararlanılmaktadır. Aziz Nesin romanlarında toplumda yaşayan bu inancın izlerini görmek mümkündür. Roman kahramanları nazardan korunmak için nazar boncuğundan ve kalıplaşmış ifadelerden yararlanmaktadır. Yazar, bu ifadelerle eserlerine toplumcu bir nitelik kazandırmaktadır.

3.12.9. Büyü/Muska Çevresinde Gelişen İnanışlar

Büyü, doğaüstü güçlerin yardımıyla, belli bir amaca yönelik işlem ve eylemlerdir. Temelinde "dinamist" dünya görüşüyle, çaresizlik, istek çağrışım gibi daha çok psikolojik sebeplerin yattığı, belli teknik ve kuralları gerektiren, "büyücü" denilen kişiler tarafından uygulanan pratik bir sanattır. Büyüde doğaüstü güçleri zorlayıcı, kişileri ve çevreyi kendi amacı doğrultusunda kullanma, bir şeyi elde etme hedeflenir. (Barlas 1974: 25)

Eşek dili mi yedirdi, büyü mü yaptı, her ne yaptı, ne ettiyse, beni bu kadın kendine kul köle etti. Bir saniye görmesem deli divane olacağım, çıldıracağım yahu... KOEH-4

Bu Zübük denen ırzı kırık, yedi vilâyet dolaşıp da, en dehşetli hocalara büyü yaptırmıyor mu? Bu namussuz, aracı karı eliyle, Yekdâne kızıma eşek dili yedirmemiş

mi?..Vay ondan sonra kızın şurasına bir ateş düştü. Gece gündüz “Zübük, Zübük, vay Zübük!” diye sayıklar oldu. Z-45

Lakin bu Zübük kızlara büyü yaptırmış; o büyüye erkek tutulsa, namusunu muhafaza edemez, anladın mı? Burdan İstanbul’a gitmiş de papazlara büyü yaptırmış; Yekdâne kıza eşek dili yedirmiş. Z-49

Dürdâne kız için tahta kaşığa “çevirgel duası” yazdırtıp ocağa atmış. Kaşık yandıkça Dürdâne kız yanmış. Bir kalıp sabunu iğnelemiş iğnelemiş kuyuya atmış. Sabun kuyuda eridikçe, Güldane kız da, Zübükzade uğruna erimiş. Z-49

Sana bu mektubumuzu getiren habercinin başı ağrıyormuş. Bu mektubumuzu haberciye muska olarak vereceksin. Kendi elinle işbu muskayı yakacaksın ve başı ağrıyan haberci de yanan kâğıdın dumanının zerresini ziyan etmeden içine çekecek. Allahın izniyle baş ağrısı kalmayacaktır. TY-132

Muskanın tütsüsüyle baş ağrımız geçecekmiş. TY-132

-Bir üflemeyle senin kısırlığın tedavi olmaz. Öbür gelişinde alırsın ve inşallah gebe kalırsın... der, kadını başından savarmış. TY-394

Büyü, insanların doğaüstü ve mistik yöntemlerle çeşitli varlıkları etkilediğine inanılan güçtür. Büyüdeki amaç dünya ile ilgili isteklerin karşılanmasıdır. Muska ise, yapılan büyülerin işlendiği nesnelere denmekle birlikte kişiyi belalardan ve kötü olaylardan korumak amacıyla Kur’an’daki ayetlerin kâğıtlara işlenerek belli ve küçük şekle getirilmiş biçimini de ifade eder. Aziz Nesin, toplumdaki muska, büyü ve üfürme yoluyla çare arayan insanın istismarını romanlarında dile getirir. Yazar, insanların aciziyetini kullanarak bunlardan çıkar elde eden kişileri komik duruma düşürerek kahramanları üzerinden sert bir şekilde eleştirmektedir.

3.13. Yardım ve Dayanışma Kurumları

Sosyal dayanışma, toplumdaki her bireyin topluma karşı olan birtakım vicdani ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi, çevresindeki ihtiyaç sahiplerine gerekli yardım yapılması konusundaki çabalarını ve duyarlılığını ortaya koyan bir kavramdır.

Olağanüstü zeki bir genç olduğundan bir zaman sonra lonca ileri gelenlerinden, daha sonra da yönetmen olmuş ve yüксеle yüксеle, bir uzak ile valiliğe kadar yükselmişti. GK-15(SN-113)

Açık kamyon, kapısının üstünde “Sahipsiz yavrucukları kurtarma derneği” yazılı eski bir bina önünde durdu. Bizi içeriye bahçeye aldılar. ES-72

Derneğimiz kurulalı altı sene oldu. Bu dernek memleketimizin hayırsever münevver kadınları tarafından kurulmuştur. Her sene sahipsiz çocuklar menfaatine tertip ettiğimiz baloların hasılâta, bir de hayırsever halkımızın yardımlarıyla, sokaklardan topladığımız sahipsiz çocukları adam etmeğe, cemiyete faydalı unsurlar haline getirmeğe çalışıyoruz. ES-73

Günlerden bir gün, öğretmenler derneği’nde oturuyoruz. Bizim burada öteki kazalarda olduğu gibi şehir kulübü, tüccar kulübü, avcılar kulübü ne yoktur. Z-11

Bak, bu unutmak neler açtı başıma. Okul Aile Birliği’nin ilk toplantısı için küçük bir müsamere verecektik. ŞÇH-33

Yaşar,-Evet ama öğretmenim, dedi, “Kadın Haklarını Koruma Derneği” var, oysa erkekler böyle bir dernek kurmamışlar. ŞÇH-84

Emekli maaşım var, biraz da mülküm vardı; hepsini Darülaceze’ye bıraktım...TB-67

Sanki burası iş bulma kurumumuş gibi konuşuyor. TB-92

Hani Ticaret Odasında kaydı olmayan bir tüccar, nasıl muteber bir tüccar olamaz, bankalarca imzası tanınmaz, ticari kredisi olmazsa, şairler için de Betül Hanımın Çarşamba Salonu öyle... TB-113

Böylece, Cömert Taze’nin onbeş gün önce ikinci kez ayrıldığı İstanbul Barosu’nun şık ve yakışıklı avukatlarından olan sabık eşinin neden yeniden Cömert Taze’nin arkasından koştuğu anlaşılmaktadır. TB-243

Türk toplumu için bir değer olarak görülen sosyal ilişkiler ve yardımlaşma, Nesin romanlarına da yansımıştır. Özellikle hayırseverlik, yardımlaşma çevresinde birçok kurumun oluştuğunu romanlarda görmek mümkündür. Romanlarda yer alan esnafı korumak için Lonca Teşkilatı, Darülaceze, kimsesiz çocuklar ve kadınlar için çeşitli dernekler, Ticaret Odası ve Barolar, Öğretmen Derneği sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyen birimler olarak karşımıza çıkar. Yazar, bu dayanışma kurumları aracılığıyla Türk insanının sosyal ilişkilerdeki tutumunu yansıtmaktadır.

3.13.1. Yardımlaşma

İnsan sosyal bir varlık ve her bireyin bulunduğu sosyal statü birbirinden farklıdır. Gündelik hayatta zorluk içinde olan kişilere maddi ve manevi yardımlarda

bulunma kişinin insani ve dini vazifesidir. Dede korkut Hikâyeleri'nde de yardımlaşma konusu üzerinde itinayla durulmuştur. *Kırk tane kul, kırk carîyeoğlu Uruz'un başına âzât eyledi. Kahraman koç yiğitlere çok ülke verdi, şalvar ,cübbe, çuha verdi.* (Ergin 2013: 55)

Hayır cemiyetlerine sık sık büyük miktarlarda bağışlarda bulunur. Merhametli bir insandır. Fakirlere yardımdan hoşlanır. DM-26

Bibakıma Refik, gösterdiği bu yakın ilgiyle Sarıoğlu ailesinin vaktiyle kendisine yaptığı iyiliği ödemeye çalışıyordu. GK-161

Aman Emin emmi, bizi kınama, dedi, biz tuz ekmek hakkı bilir yiğitleriz. Senin çok iyiliğini görmüşüz. Z-184

Okulumuzdaki yardıma muhtaç yoksul çocuklar için ne düşünüyoruz? Bir piyango mu düzenleyeceğiz, yoksa geçen yılki gibi yine balo mu vereceğiz? Sonra salondaki ana babalardan yardım paraları toplanmaya başlandı. ŞÇH-149

Rahmetli çok iyi kalpliydi ve sevap işlemekten, hayır yapmaktan, fakir fukaranın gönlünü almaktan hiç geri kalmazdı. TB-19

İçlerinde zengin olanlar, bir teneke ılınmış suya bir lira verdikten başka, üçbeş lira da bağış bırakırlardı. SN-46

Bunca şey yenilip içilmekle tüketilemeyeceği için, toplanan öteberiyi arada yoksul köylülere dağıttıkça, sanki bu dağıttıklarım bana gökten geliyormuş gibi, kerametime büsbütün şaşıyorlar yada Bey'in düşüncesine göre şaşmış gibi görünüyorlar. TY-141

Ertesi sabah erkenden köylülere haber salarım: Burhan Bey seçilirse toprak dağıtacak, tarla bağışlayacak, arazi verecek! TY-145

Çünkü, cezaevinin en Adembabası bile, mahkemesi var da duruşmaya gidecekse, biyerden bulur buluşturur, bir iyice elbise giyerdi sırtına. Hükümlülerin aralarında böyle bir dayanışması vardı. TY-281

Çünkü, dedi, zenginler, eski elbiselerini, giyilemeyecek çamaşırlarını bir yoksul ve namuslu olduğunu sandığı cezaevindeki bir zavallıya bağışlayarak sosyal adaleti sağlamış olduklarına inanıyor, içleri rahatlıyor. TY-292

İslamiyet'le birlikte Kuran ve Hz. Peygamber yardımlaşmanın önemini din, millet ayırımı olmaksızın vurgulamış ve yardımlaşmaya teşvik etmiştir. Allah bir ayet-i kerimede: *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yararına ne hazırladığına*

baksın. Allah'tan korkun çünkü, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” buyurur. (Kuran-ı Kerim Haşr 59/18) Aziz Nesin toplum için büyük değer taşıyan iyilikte bulunma, yardım ve hayır hadiselerine romanlarında yer vermiştir. İyilik toplumdaki birliği ve ilişkileri güçlendirmektedir. Samimi Türk insanının yardım konusunda hassasiyeti olup bu konuda çevresini de teşvik etmektedir. Aziz Nesin, samimi yapılan yardımların dışında gösteriş amacıyla yapılan hayırları sert bir şekilde eleştirmektedir. Roman kahramanlarının bazen vefa bazen de iyilik konusunda istismar edildiklerini romanlarda görmekteyiz.

3.13.2. Hediyeleşme

Hediyeleşme, kültürü oluşturan bir gelenek, sosyal yaşamı meydana getiren bir sistemdir. Geleneksel Türk kültüründe, hediyeleşme sosyal bağ yaratan, kültürü yaşatan bir ara sistem işlevine sahiptir. (Özdemir 2008: 468- 469)

Olmaz olur mu? dedi, ben arkadaşların doğum yıldönümlerinde her sene hediyeler alır götürürüm. KOEH-56

Sait, ayrıca eli kolu hediyelerle dolu geldi. Ferferiklerin her birine ayrı hediye almıştı. GK-147

Çerkez, hanımefendiliğinin gereği, ziyaret edeceğini önce telefonla bildirmiş, her ziyaretinde olduğu gibi, bir güzel hediye paketiyle gelmişti Ferferiklerin evine. GK-232

Sait gidince, Kerkenez Sevim onun getirdiği hediye paketini büfeden alıp hırsla yere attı. GK-243

Kurbağa kadın gazetecilere:-Şimdi, dedi, yavrularımıza hediye dağıtmak üzere gelen hayırsever vatandaşlarımızı size takdim ediyorum. ES-74

Kurbağa kadın ikinci hayırsever vatandaşı tanıttı:-Memleketimizin maruf tüccarlarından bay Nurullah... Kendileri, birer çift çorap hediye ederek yavrularımızı sevindirmiştir. ES-75

Yaş günü armağanı olarak ben bir kitap aldım. Metin dolmakalem aldı Ataman'a. ŞÇH-92

Bana yeni yıl armağanı olarak büyük bir suluboya takımı aldı. ŞÇH-108

İtalyan kralı da Yanbastı Fettah Paşa'ya İtalyanın en yüksek nişanını göndermiş. TB-14

Köylerin muhtarları, ileri gelenleri, yaşlıları geldiler. Benim büyük oda doldu, taşı. Gelenlerin hiçbiri de hediyesiz gelmiyor. TY-141

Gideceğim yerde mektuplarını beklediğimi söyleyince, hepsi ağlamaya başladı. Benim için aldıkları hediye verdi: O kasabada yapılan bir küçük kilim... TY-332

Pazartesi günü de, evde kalmış bikaç parça eşyayı derleyip topladım, öğrencilerimin anmalık olarak verdiği kilime bunları sardım. TY-334

İnsan ilişkilerinde önemli bir işleve sahip hediye, toplumun ve hayatın belirli dönemlerinde etrafında birçok kültürel unsurun oluşmasını sağlayan bir gelenek haline gelmiştir. İncelenen romanlarda hediye özellikle nişan, düğün ev ziyaretlerinde vazgeçilmez bir gelenek olarak yerini alırken bazı yerlerde kişiyi mutlu kılmak, sevindirmek amacıyla kullanılmıştır. Roman kahramanlarının hediyeleşmeleri genellikle geleneği yansıtıcı öğeler içermektedir.

3.13.3. Misafirperverlik

Türk kültüründe önemli bir yere sahip misafir ağırlama geleneği, İslamiyet öncesi Türk kültüründe de görülmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda "*Hanlar hanı Bayındır yılda bir kerre ziyafet verip Oğuz Beylerini misafir ederdi.*" (Ergin 2013: 21) şeklinde geçen ifade bu kültürün çok eskilere dayandığını göstermektedir. Türk tarihinin ilk devrelerinden itibaren misafirlerin ağırlandığı "Konuk Evleri"ni görmek mümkündür. (Ögel 1988: 315) Toplumsal dayanışmanın ve kaynaşmanın en önemli göstergelerinden biri olan misafir ağırlamayı ve ona ikramda bulunmayı Peygamberimiz (s.a.s.), müminlerin vazgeçilmez görevlerinden biri saymıştır. Nitekim konuyla ilgili olarak bir hadiste de: "*Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikramda bulunsun.*" buyrulmaktadır. (www.diyaret.gov.tr)

Üç senedir takma saç kullanıyor, Geçenlerde Müşerref Hanımın kabul gününe gitmişti. ES-26

Kardeşim Numan Bey, geçen günü bir greddo işi için vilâyete gelmişsin, parti merkezine uğrayıp bir acı gayfemizi içmeden gerisin geriye avdet etmişsin. S-141

Hükümet, ağanın evinde konaklayacak diyorum sana. Hahları, kilimleri sil süpür. Misafir odasını derle topla. Yorganı, döşeği hep elden geçir. Z-7

Göreneklerimizi hep unuttuk mu? Konuk geldi mi ağırlanacak... Konukseverlik bize vergi... Z-57

Burda ilk günü kiminle görüştümse, cebinden Amerikan çıgarası çıkarıp ikram etti. Z-103

Yaşınıza saygım var, dedi, haneme gelmiş, misafirler olmasanız, ben bildirim size yapacağımı.. Z-126

Konağımızda konuklayın, bizi burda garip koyup gitmen. Şerefimize şölen kurduk. Z-149

Kusura kalmayın, dedi, bugün misafir kabul günüm de... İçerde kadın misafirlerim var. Bakan makan karıları. Z-235

Kırk yılın başı gelmişsiniz, gitmek olur mu? Bu gece misafirmsiniz. Dünyada bırakmam. Olmaz töbe... Yahu, ele güne karşı... Z-239

Yalnız büyük tatilde bir yaz günü annemle, bir akrabamızın evine üç gün için konuk gitmiştik. ŞÇH-96

Geçenlerde bir gece bize bir komşu konuk gelmişti. Erkek, çok komik bir adam... Ne anlatsa kahkahalarla güldürüyor. ŞÇH-117

Konuk, elindeki kordelalı büyük bir kutuyu bana verdi. Onlar salona geçti. ŞÇH-129

Ayrılmak için izin isteyecekken, "Buyurmaz mısınız, bir çay içelim... dedi." Kapıyı orta yaşlı bir kadın açtı. TB-248

Ama ben adama karşılıklıta bulunmak, geleneksel misafirperverliğimizi göstermek istiyorum.-İyi olur... dedim. Amerikalı karı kocayı bu gece yedirip içirip eğlendirecekmiş. TB-273

Sulukule'nin çingeneleri de, önceden kendilerine haber verdiğimizden, o saatte müşterileri misafir etmek için bekliyor. TB-274

-Ankara'dan misafirimiz gelecekmiş. Yarbayım dedi ki; yani rica etti ki: Gelecek misafiri ne kadar çok kalabalık önünde karşılırsanız o kadar iyi olurmuş...- Peki, dedim, ben de Yarbaya selamlar ederim... TY-141

-Bunun sevabı da bana yeter gayrı, dedi, bir Hıristiyanı Müslüman yapmak ve Müslüman olduktan sonra da misafir etmek yedi hacca bedeldir. TY-230

Bu kasabada günlerim çok mutlu geçmekteydi, beni misafir etmek, ağırlamak ve memnun bırakmak için birbirleriyle adeta yarışa girmiş gibiydiler. TY-242

Konuğa saygı göstermek için kalkar gibi yaptı, ama kalkmadı. TY-278

Bizim buranın otelleri pek iyi olmadığından sizi şimdilik bizim fakirhanede misafir edeceğiz. Kusurumuza bakmayın! TY-317

Belediye Başkanı,-Eşyalarınız gelinceye kadar lütfen benim misafirim olunuz. Size uygun bir ev tutarız. Eşyalarınız gelince evinize taşınırsınız... dedi. TY-319

Misafirperverlik, tarihi çok eskilere dayanan Türk toplumunun ayırıcı değerlerinden biridir. Misafir kültürü, mimaride, el sanatlarında, yemek de dahi kendini gösterir. Gelen misafiri ağırlamak için misafir odası kullanılması, misafirin havlusunun, tabağının, kaşığının bile ayrı olarak ev eşyaları içinde yer alması, misafire yapılan yemekler bu toplumun misafir anlayışını ortaya koyan örneklerdir. Nesin, Türk toplumunun asli değerlerinden olan bu değeri bütün romanlarında itinayla işlemiştir. Misafir ağırlama, Türk toplumunun belirleyici değerlerinden olup romanlarda bu kültürün yansımalarını görmek mümkündür. Yazar romanının sosyal niteliğini artırmak için bu değeri ayrıntılı bir şekilde örneklendirmiştir.

3.13.4. Hemşehrilik

Aynı şehirden olan kişileri belirtmek için kullanılan bir kavramdır. (Türkçe Sözlük 1998: 978) Hemşehrilik sözcüğü aynı çevrede, kültürde yetişmiş ortak bir coğrafyayı ifade eder.

Babamın sınıf arkadaşlarından biri, Zeynel Bey'in hemşehrisi. ŞÇH-42

Orası bana ait. Karışmayın siz. Bu kadarlık hemşerilik yapmayacak mıyız? Z-21

Tek, bir hemşerimize iyilik edelim de, birkaç kuruşumuz da rüşvet yolunda gitsin... Z-35

Senin yüzünden, hemşerin diye cesimleri parasını almadan yaptım. Z-138

Hangi bir köylü, hangi bir hemşeri gelip borç para, ödünç bişey, veresiye mal istese, bizde “Olmaz!” yok; “Buyur hemşerim, al götür!” Z-182

Kız gelin, bu nasıl yeni huylar, memleketten hemşeriler gelince, buyrun diye içeri almak, ağırlamak yok mu? dedim. Z-235

Bu kadar yakın arkadaş ve de hemşeri ve de bunca yıl sonra beni onca kalabalık insanın arasında görüp boynuma sarıldı. YNYNY-131

Otel pis mis, herneyse, hemşerim benim otel paramı da vermekte. YNYNY-142

Gene insana hemşerisinden yarar var. Yapı işlerinde çalışan bir hemşerimizi buldum. YNYNY-176

Köyünden para kazanmak için İstanbul'a gelmiş, hemşerilerinin bulunduğu bir hana yerleşmiş, onların yardımıyla sokak satıcılığına başlamıştı. TY-264

İnsanlar arasındaki ilişkiye duygusal bir anlam yükleyerek, toplumsal bir kimlik belirleyen hemşerilik olgusu, Aziz Nesin romanlarında yardım ilişkisiyle bağdaştırılarak anlatılır. Köyden gelen roman kahramanlarının ilk buldukları ve güvendikleri kişi hemşerileridir. Toplumun her tabakasındaki insanı tanıyan Nesin'in bu olguyu da ustalıkla işlediği görülmektedir.

3.13.5. Arkadaşlık

İnsanların birbirine karşı sevgi, anlayış ve yakınlık duygularını ifade eden insani ilişkilere arkadaşlık denir.

İnsanoğlunun yiğitliğini yol arkadaşlığında sınyacaksınız, bir, kumar âleminde sınyacaksınız iki, içkili muhabbet âleminde sınyacaksınız üç... Z-111

Bana da "İbraamcığım, bu iyiliğini hiçbir vakit unutamayacağım, can yoldaşı ve yiğit arkadaş olduğumu gösterdin. Yarın sabah öderim." dedi. Ben de "Ne demek, arkadaşlık arasında paranın sözü mü olur, ha senin ha benim" dedim. Z-224

Başı derde girmiş bir insanın dostundan yardım ister haliyle koluma girip beni odasına soktu. TB-245

Esprili bir insanla yol arkadaşlığı güzel geçer diye düşündüm. TB-247

Cezaevindeyken beni hiç sorup aramamıştı. Onda zaten bağlılık, arkadaşlık, dostluk gibi duygular yoktu. TY-197

Arkadaşlık bütün toplumlarda önemli bir yere sahiptir. Türk toplumu için ayrı bir önem teşkil eden arkadaşlık ilişkisi bazen akraba ilişkilerinden de öteye geçmektedir. Nesin'in romanlarındaki arkadaşlık anlayışı, vefakâr, fedakâr ve sevgili bir yapıya sahiptir.

3.14. Bayramlar, Ziyafetler, Özel Günler

3.14.1. Bayramlar

Bayramlar, kaynağını hayatın içinden alan birlik olgusu teması etrafında, yılın belirli günlerinde, topluluk tarafından paylaşılan, işlevsel ve çok yönlü özelliklere sahip kültürel etkinliklerdir. Bir toplumun milli kültürünü şekillendirme ve pekiştirme işlevselliğine sahiptir. Bayramlar, milli ve dinî duyguları tek bir çatı altında toplayarak

canlı tutmakta, toplumdaki bireylerin hafızasında birlik ve beraberlik duygusunu aşılıyarak yer etmesini sağlamaktadır. (Artun 2005: 225) İslamiyet'ten önce Türklerin nasıl kendilerine has bir yaşam ve inanç sistemi varsa kendilerine özgü bayramları ve festivalleri de mevcuttur. Bu bayramların temeli eski Türk inanç sistemlerine ve toplumun eğlence kültürüne dayanmaktadır. (Koca 2002: 52)

Bu eve geleli üç bayram geçmişti. Her bayram ille de kız elbisesi giydirmek için beni zorlardı. ES-34

Bütün bayramlarda, bayramdan iki üç gün önceden serseri çocukları başı boş köpekleri toplar, götürürler. ES-55

Ne enayisin ulan, dedi, bayramlarda nutuklar verilir, yollar temizlenir süslenir, geçit resimleri yapılır. ES-55

Bendeniz, fakir çocuklara da çok yardım etmişimdir, dedi. Her bayram öteberi dağıtırım fakir çocuklara... ŞÇH-94

Pantolonu sıyırıp bütün iğneleri çıkardım. İğneleri çıkarınca, koca pantolon içinde, bayramda eski elbise giydirilmiş yetim çocuklara döndüm. TB-107

Hani bayramlarda çocukların patlattıkları çatapatlar var ya... Çocuklar yola koyar, üstlerinden taşıtların tekerleği geçip ezince, ordan oraya sıçrayıp, zıplayarak patlayan şeyler... TB-263

Bayram, bir ulusta millet olma bilincini ve ortak kader, sevinç paylaşma duygularını güçlendirir. Bayramların en önemli işlevlerinden biri toplumdaki bireyleri birbirine yakınlaştırması, birlik duygusunu aşılması olarak görülebilir. Aziz Nesin, romanlarında milli ve dinî bayramlarından örnekler sunmuş ve bayram günü yapılan pratiklerden âdetlerden, bayram şenliklerinden söz ederek bayramın toplumdaki anlamını ve değerini ifade etmeye çalışmıştır.

3.14.1.1. Dini Bayramlar

Ramazan ve Kurban bayramları dini bayramlar bölümünde yer almaktadır. Bu bayramlarda dost ve akrabaların birbirlerini ziyaret etmeleri ve bayramlaşmaları esas olmakla birlikte, buna ilaveten Ramazan Bayramında şeker ikramı da yapılmaktadır. Kaynakların verdiği bilgiye göre 10. yüzyılda Harezmi bilgin Birunî'nin bayramlarda şeker ikramını, Cem'in, şeker kamışındaki tatlı özsuğu nevruz günü bulması ve bundan şeker yapmayı yaymış olmasına dayandırmaktadır. İlk zamanlar bu şeker ikramı

Nevruz'da yapılırken zamanla yaygınlaşarak bütün bayramlarda kendini göstermiştir.(Artun 2005: 228)

Dini bayramlar, din birliği esasına dayanan işlemleri içeren bayramlardır. Türk toplumu Ramazan ve Kurban olmak üzere iki dini bayram kutlamaktadır. Ramazan bayramında akraba ve eş-dost ziyaretleri yapılırken kurban bayramında buna ilave olarak inancın gereği kurban kesilir ve dağıtılır.

Ramazanda, bayramda o top atılır. Topu Mehmet Çavuş atar. Z-56

Bu Memet Çavuş, Sultan Reşat zamanında topçu çavuşluğu etmiş bir garip ihtiyar olduğundan; ramazanda, bayramda top atсын da fukaraya: bir iş çıksın dedik. Z-60

Bayramı bekliyorlar ki, bayramdan bayrama namaz kılalar... Bunlar hangi Müslüman, bayram Müslümanı... Bayram gelecek de, namaza durup, sümme hâşâ, Allah'ı kandıracaklar. Z-218

Bugüne dek hangi ramazanda bir davulcudan para alırdık. Zübük'teki akla bak sen, ramazan davulculuğunu arttırmaya çıkardı da, milleti birbirine düşürüp, ramazan davulculuğunu, beşyüz pangınota kiraladı, belediye gelir sağladı. Z-206

Ramazan Bayramı, Ramazan ayında tutulan bir aylık orucun ardından, müslüman âleminde sevinçle karşılanan, akraba ve dost ziyaretlerinin yapıldığı, insanların hediyeleştikleri, fakirleri sevindirdikleri bir bayramdır. Aziz Nesin'in sadece Zübük romanında bu bayramla ilgili olarak bayram namazı, top atma ve ramazan davulcusundan bahseden örneklere rastlanmıştır. Yazar, insanların dini bayramlardaki davranışlarını ve samimiyetsiz ilişkilerini eleştirmektedir.

3.14.1.2. Milli Bayramlar

Milli bayramlar, bir ülkede kutlanan ulusal içerikli bayramlardır. Bu bayramlarda birçok yerde resmi tören düzenlenir ve bayram yeri olarak belirlenen kır ve çayırlarda çeşitli etkinlikler ve yarışmalar yapılır. Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan milli bayramlarda askeri geçitler, fener alayları, milli kültürü yansıtacak oyunlar ve sosyo-kültürel değere ait pek çok unsurun icra edilmesi onun milli karakterini yansıtan etkinliklerdir.

Aziz Nesin, Milli Bayram olarak Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı ve Nevruz'dan söz etmektedir. Yazar, romanlarında toplumsal birlik uğruna

yapılan bu etkinlikleri gösteriştten uzak, amacına hizmet edecek şekilde olması gerektiğini mizahi yönünü kullanarak anlatmaktadır. İnsanların tek bir günde millet olma olgusunu hatırlaması Nesin'e göre aldatıcı bir davranış biçimidir.

Cumhuriyet Bayramı töreni gibi bir tören hazırlayacaksınız. Z-52

Bayram mayram, tören mören oldu muydu, hemen Belediyenin ambarından eskiden kalma hazırlıklarımızı çıkarır, alana kurarız. Gene öyle yaptık. Ambardan direkleri, boyalı tahtaları, kontrplakları, bayrakları, Cumhuriyetin Onuncu Yılından kalma yazılı bezleri, her bişeyi çıkardık. Z-53

Belediye ambarında, Cumhuriyetin Onuncu Yıl bayramından kalma yazılı bezlerimiz var. Z-56

Geçmiş gün, iyice aklımda kalmadı ama, gene bir Cumhuriyet Bayramı mı, Zafer Bayramı mı, işte böyle bir bayram. Gündüz bayramın töreni olmuş, gece de şöleni oluyor. Z-141

23 Nisan 1967 "Çocuk Bayramı" günü, "Cumhuriyet" gazetesinin birinci sayfasında şu yazı çıkmıştı. ŞÇH-8

Hani geçen yıl, Cumhuriyet Bayramı'ndan önce bir gazeteci gelmişti de, okulda bizlere cumhuriyeti anlatmıştı. ŞÇH-129

23 Nisan müsamesesine hazırlanıyoruz. Bana da müsamere için çok iş düştü. ŞÇH-190

Milletvekili, dışarda davul zurna çalarak oynayanları gösterip,-Cumhuriyetin onuncu yıldönümü şenliği gibi... dedi. TY-154

Çünkü, dedi, onuncu yılında cumhuriyet taze olduğundan şenliği de yamandı, içtendi. Onuncu yıldönümünden sonra cumhuriyeti her yıl daha çok eskittiklerinden, artık cumhuriyet bayramlarının eski tadı kalmadı, angaryaya döndü... Bayramlar yıprandı. TY-154

Cumhuriyet bayramında, Zafer bayramında, bütün bayramlarda biz Türk bayrağı asarız. TY-223

Cumhuriyet bayramında, Zafer bayramında, bütün bayramlarda biz Türk bayrağı asarız. TY-223

Nevruz, toplumların kendi kültürünü kaynak göstererek bir olayı geçmiş kültür bağlarıyla özdeşirip milli unsurları yansıtan bir bayramdır. Bu yüzden çeşitli kültürlerde farklı muhtevaya sahiptir. (Tezcan 1997: 37)Eski İran'da bahar bayramına

ilişkin bilgiye Firdevsî'nin Şehnâme'sinde ulaşmak mümkündür. İranlılarda Nevruzun ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden birisi efsanevi İran hükümdarlarından Cemşid'in Azerbaycan'a geldiği gün Nevruz olarak kabul edilir. Diğer bir İran rivayeti ise ateşin Cemşid tarafından bulunmasıyla ilgilidir. Buna göre; ateşi ilk defa gören İranlılar korku ile ateşe secde etmişler ve onu mukaddes addetmişlerdir. İşte ateşin bulunduğu bugün İranlılarda Nevruz olarak kabul edilmiştir (Çay 1999: 1-6)

Bahar Bayramı varmış. Herkesler gezip eğlenmeye gelmiş. Bizim de sanki tuzumuz kuru, keyfimiz gıcırılmış gibi, girdik Gülhane Parkı'na. YNYNY-314

Nevruz, mevsimlik bir tören olmakla birlikte zamanla Türk dünyasında bayram niteliği kazanmış, doğanın canlanması, baharın gelişini şenliklerle karşılayan bahar kutlamasına verilen addır. Aziz Nesin'in Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz romanında bu bayramla ilgili bir örneğe rastlanmıştır. Yazar, yerel olan her şeyi romanlarında kullanmaya özen göstererek Nevruz bayramını da unutmamıştır.

3.14.2. Ziyafetler

Ziyafet, eğlenmek veya herhangi bir olayı kutlamak amacıyla birçok kişinin bir araya gelerek yediği yemeğe denir. Ziyafetlerde, asıl amaç birlikte olup eğlenmektir. Aziz Nesin romanlarındaki ziyafetler, karşılama/uğurlama, doğum günü ve yemek şeklinde tespit edilmiştir.

Bizi ille de oğlunun yaş günü toplantısına çağırılmış. ŞÇH-91

Bizimkine söyledim; gelecek yıl oğlanın yaş gününü büyük bir otel salonunda kutlayacağım. ŞÇH-93

Annem, komşularımızdan bardak, tabak, sofraya örtüsü gibi şeyler aldı. Bigün önceden mutfağa girip ziyafet yemekleri yapmaya başladı. ŞÇH-169

Geldiği günden beri, onuruna verilen ziyafetlerden sıkıldığını belli eden çelik kralına verilen şölenler sonsuzdu. Valinin ziyafetinden sonra bir ünlü işadamımızın Küçükçamlıca'daki köşkünde verilen ziyafette, Alfred Krupp İstanbul'da ilk olarak ençok ilgiyi, daveti veren işadamımızın eşi Türk Lokumu'na göstermişse de, Krupp hakkındaki düşüncesini yazdığımız Türk Lokumu, geçen hafta şehrimizden ayrılan prensi hâlâ unutmadığını belli etmiştir. TB-241

Kasabanın durgun yaşantısını canlandırmak için, memurlar, bitakım bahaneler uydurarak sık sık ziyafetler verirlerdi. Kasabaya yeni bir memurun gelişi yada kasabadan bir memurun ayrılışı, “hoş geldin” yada “güle güle” ziyafetlerinin bahanesiydi. Uğurlama zi Kralın şerefine öyle bir ziyafet verildi ki, ziyafetin verildiği otelin salonu, renk renk, biçim biçim kız tarlasına döndü. TB-281

Ziyafetleri özellikle çok görkemli olurdu. TY-331

Nesin, Surname adlı romanında asılma şenliğinden bahsetmiştir; fakat buradaki şenlik, eğlence amaçlı yapılan etkinlikler olmayıp ironi amacıyla söylenen, toplumsal duyarlılığın bir eleştirisidir.

Asılma şenliği töresine ve cezaevi geleneklerine göre asılacak kişi, asılmasından iki üç gün önce tek başına kapalıya konulurdu. Biriki gün kapalıda tutulur, bu sırada asılma işlemleri de yerine getirilirdi. SN-102

3.14.3. Özel Günler

Özel günler, genellikle bir topluluk tarafından belirlenen gün ve tarihlerde gerçekleştirilen davranışlardır. Özel günler toplumun geleneği, kültürü ve inancı doğrultusunda belirlenip uygulanır.

Bugün gazete günü mü?-Günlerden Perşembe değil mi? Evet, gazete günü... Z-5 Sorduklarında o gün mübarek kandil günü olduğunu, kutsal kandil gününde adam asmanın “katiyyen caiz” olmayıp “günah-ı kebairden”, yani çok büyük günah olduğunu söyleyerek idamın yapılmasını durdurmuş; her ne denli durdurmaya durdurmuşsa da, yere kapanmış ve bütün salgı bezlerinden her türlü salgılarını salmış bulunan mahkûm, bir değil, bin kez asılmaktan beter olmuş. SN-123

İmam,“Yarın cemaziyülahir’in otuzu olup mübarek Regaip Kandili’dir. Katiyyen idam infaz edilemez.” diyormuş. SN-123

İnfaz savcısı, asılmanın dinsel bayram, kandil, arefe gibi kutsal günlere rastlamaması için de epeyce çalışmış, takvimleri karıştırmıştı. SN-124

Bir cuma öğlesiydi. Cami, cuma namazına gelenlerle doluydu. Namaza gitmeyenlerin çoğu da bahçede idi. YNYNY-13

Her ziyaret günü sabahı saat onda, ziyaretçileri gelenlerin adları okunurdu. Ziyaret günleri hükümlülerle tutuklular koğuşlarına kapatılmazdı ama, geçen haftaki

ziyaret gününde, hem de ziyaretçisiyle görüşürken bir hükümlü, baskın verilerek şişlene şişlene öldürüldüğü için, bir önlem olmak üzere bu ziyaret günü hükümlü ve tutuklular koşullarına kapatılmıştı. YNYNY-113

Ben de ona, Ziyaret günü akşamıydı. Ziyaretçileri gelen hükümlülerin yüzleri gülüyor, boşuna bekleyip de ziyaretçileri gelmeyenlerse çok üzünçlü görünüyordular. YNYNY-307

Ziyaret günleri dışardan çok yiyecek getirildiğinden, hükümlü aşçıların yaptıkları yemekler, başka günlerdeki kadar çok satılmazdı. Ziyaretçilerin getirdikleri yiyeceklerden, ziyaretçisi olmayanlara da düşerdi. YNYNY-307

Mektuplar toplanıyordu. Haftada iki gün posta günüydü. O gün mektuplarımızı verirdik, okul da postaya verirdi. TY-34

Ziyaret günleri, biri öğleden önce, öbürü de öğleden sonra gelirdi. Nasılsa bigün cezaevi kapısı önünde bunlar karşılaşır, kapı açılıncaya kadar gevezelik ederlerken, aynı adamı ziyaret ettiklerini anlayınca, beni paylaşmamışlar. TY-216

Belki de davavekili haklıydı ama, ertesi akşam barı açacaktım. İl'in valisini, kentin emniyet müdürünü, komutanlarını, bütün ileri gelenlerini, eşrafını filan çağırıştım açılış gecesine onur vermeleri için. Yıldızlı davetiyeler bastırıp hepsine göndermiştim. TY-356

Aziz Nesin'in romanlarında tespit edilen, posta, gazete günü, kandiller, cezaevi ziyaret günleri ve açılış geceleri bu grupta yer alan örneklerdir. Yazarın yaşadığı dönem itibarıyla posta ve gazete gününden bahsedilmiştir. Günümüzde yer almayan bu özel günlerin sadece romanlarda adı kalmıştır. Kandiller, ziyaret günleri ve açılış günleri kültürümüzde varlığını devam ettirerek gelişmektedir.

SONUÇ

Aziz Nesin, Türk mizahına yeni bir soluk getiren, günlük olayları, toplumdaki çürümüşlükleri halk kültürünün ekseninden ayrılmayarak anlatan, halk mizahının usta kalemlerindedir. Aziz Nesin, halktan gelen ve geçimini yazılarıyla kazanan bir yazar olması dolayısıyla toplumun değerlerini çok iyi tanımaktadır. Amacı gerçek hayatta karşılaşılabilecek tipler üzerinden toplumdaki bozuklukları gözler önüne sermektedir. Toplumdaki sorunları mizahi bir dille aktarırken halk anlatı geleneğinden büyük bir oranda yararlandığı açık bir şekilde görülmüştür. Özellikle, halk masalları ve halk hikâyeleri anlatım tekniklerinden sentezlediği anlatım yönteminden yola çıkarak kendi çizgisini oluşturmuş ve Aziz Nesin mizahını yaratmıştır. Usta yazar bazen bir masal anlatıcısı bazen bir meddah bazen de âşık olarak kahramanlarına hayat vermekte ve halk kültürünün unsurlarını romanlarında büyük bir ustalıkla işlemektedir.

Halk kültürüne ilişkin pek çok ögenin Nesin'in romanlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Anonim halk edebiyatının manzum ürünlerinden olan türkü, mani, ninni, tekerleme ve bilmece türlerinden türkü örneklerinin yoğunlukla; masal, efsane, destan, halk fıkrası, peygamber kıssalarına kadar çeşitli nesir örneklerine rastlanan romanlarda yazarın masal motiflerini, formellerini ve diyarlarını yetkin bir şekilde kullandığı saptanmıştır. Ayrıca yazarın aldığı eğitim nedeniyle peygamber kıssaları konusundaki derin bilgisi romanlardaki örneklerde hissedilmiştir. Halk hikâyesiyle ilgili örneklere rastlanmış olup bu örnekler roman kahramanlarının hem duygu durumlarını hem de içinde buldukları durumu tanımlamak için kullanılmış olmakla birlikte yazarın kahramanlarını halk hikâyesi kahramanlarıyla özdeşleştirerek romanını güçlendirmek amacıyla halk hikâyelerinden yararlandığı tespit edilmiştir. Kalıplaşmış yapılardan atasözleri, deyimler, alkışlar, kargışlar, ölçülü sözler, yeminler, selamlaşma ve vedalaşma, argolar, küfürler, ünlemler, hitaplar, lakaplar, tebrikler ve deyiş olmak üzere on dört tür bulunmuştur. Bu türler içinde 2645 adet deyim çeşitliliğine rastlanması dikkat çekici olarak görülmüştür. Bu sayının dışında on üç deyim yalnız kullanıldığı da tespit edilmiştir. Deyimleri 165 argo kelime ve 107 atasözü kullanımı izler. Yazarın deyim ve atasözü konusundaki kullanımına bakarak Türk diline hâkim olduğu yargısına varılmıştır. Âşık edebiyatı kısmında ise roman kahramanının bir âşık gibi saz eşliğinde şiirler söylemesi yazarın bu konuya vâkıf olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın halkbilimini kapsayan bölümünde geçiş dönemlerinden; doğum, evlenme, sünnet ve ölüm içerisinden özellik doğum ve evlenme etrafında şekillenen paratiklere ilişkin örneklerin genişçe yer aldığı tespit edilmiştir.

Halk bilgisi bölümünde halkın kendi ölçü birimlerini, hava tahminlerini, ekonomi anlayışını, sağaltma yöntemlerini, yıldızlara ilişkin bilgilerini, bitkilerini içeren örneklerin varlığı saptanmış, halkın kendi aralarındaki sorunları çözmede kullandığı âdetler, töre ve moda halk hukuku başlığı altında incelenmiş ve örnekleri sunulmuştur. Romanlarda geleneksel Türk Tiyatrosundan Karagöz, Kukla ve Meddah örneklerine rastlanması yazarın geleneksel Türk tiyatrosu türlerinden haberdar olduğunu bildirmektedir. Eğlence ve oyun kültürüyle ilgili olarak yetişkinlerin oynadığı kâğıt, zar oyunları; çocukların oynadığı kartopu, evcilik, birdir bir, çattımattı, ayaktopu, körebe oyunlarına rastlanması yazarın eğlence kültürünü tanıdığını göstermektedir. Türk müziğinden ve çalgı aletlerinden pek çok örneğin romanlarda yer alması Nesin'in müzik sevgisini ve ilgisini işaret etmekle birlikte toplum tarafından rağbet gören güreş ve halterin sıkça kullanılması toplumun spor eğilimini yansıtmaktadır.

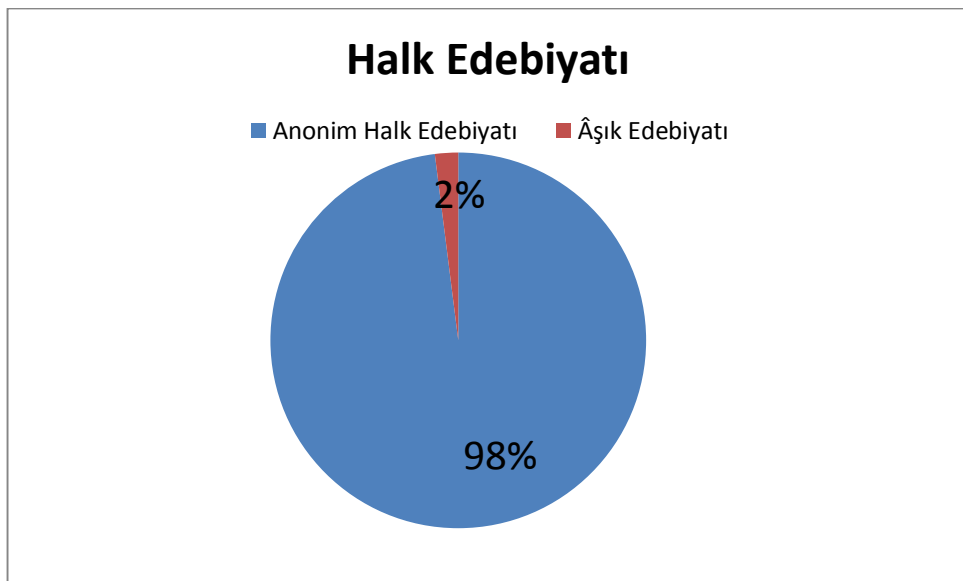
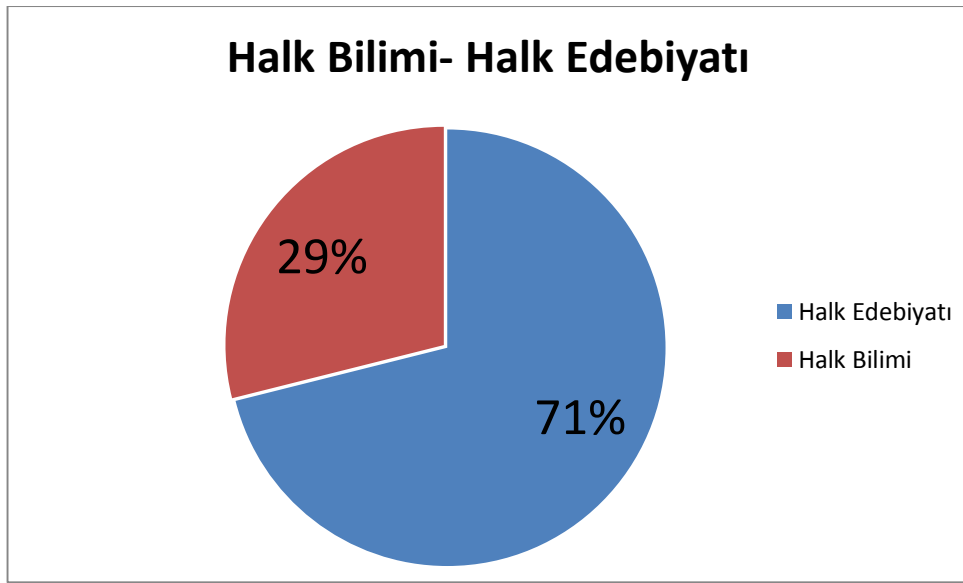
Romanlarda çok çeşitli meslek gruplarına geniş yer verilmiş olup Türk kültürüyle özdeşleşen zanaatlar romanlarda yer almıştır. Yazar, her meslek grubunda yer alan çarpıklıkları eleştirmek ve meslek ahlakını ortaya koymak için farklı meslek kollarına değinmiştir. Romanlarda Türk mutfak kültürünün kimliğini yansıtan yemek, hamur işleri, tatlı ve içecek örneklerine yer verilmiştir. Halkın yaşam alanlarını anlatan halk mimarisi yazar tarafından dönemin sanat ve zevkini ortaya çıkaran örneklerle sunulmuştur. Türk kültürünün ve inancının bir yansıması olan giyim-kuşam konusunda geleneklere, inanç sistemlerine ve sosyal tabakalara göre değişen giysi kültürünü yazarın bazen eleştiri bazen de düşüncesini anlatmakta bir araç olarak kullandığı tespit edilmiştir.

Aziz Nesin içinde önemli bir bölüm arz eden inanışlar kısmında halkın batıl inanışlarından, İslam dininin yasaklarından, kahve falından, türbe kültürü etrafında gelişen inanışlardan uğur inancına kadar toplumda yaşayan pek çok inanmanın esintilerine romanlarda rastlanmış olup yazarın toplumun bu konudaki tutumunu eleştirdiği görülmüştür.

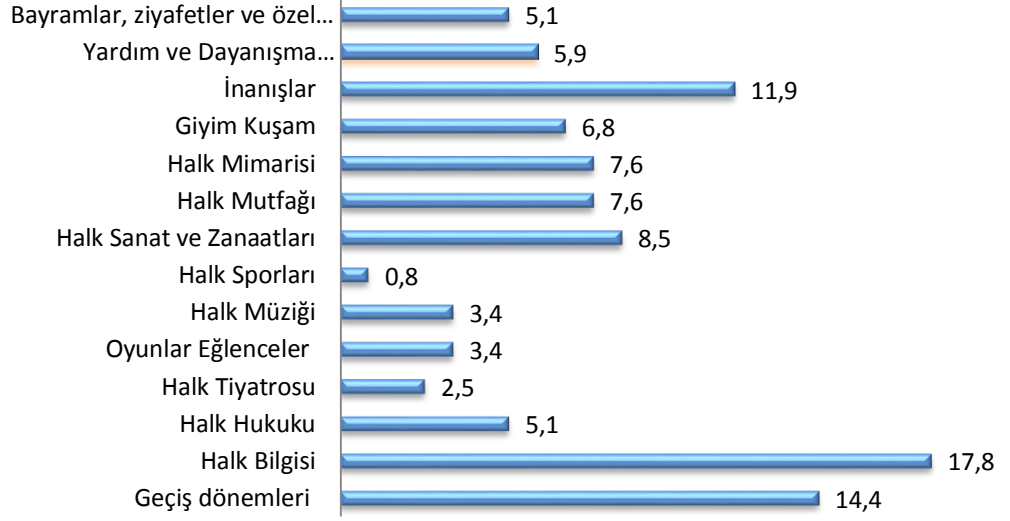
Sosyal dayanışma toplum içinde pek çok geleneği doğurmuş ve şekillendirmiştir. Türk toplumunda önemli bir değer olan yardımlaşma, misafirperverlik, arkadaşlık, hediyeleşme ve hemşehrilik olgusu üzerinde titizlikle

duran Nesin'in kültürün değerlerini yakından tanıdığı romanlarda sunduğu örnekler ışığında tespit edilmiştir. Türk kültürünün birçok ögesini üzerinde taşıyan romanlarda bayramlar ve kültürün vazgeçilmez ziyafet geleneklerine dikkat çekilmiş, toplum için önemli görülen kandiller, posta ve gazete günü gibi dönemin koşullarını yansıtan özel günlere romanlarda yer verilmiştir.

Sonuç olarak Aziz Nesin'in toplumsal, ekonomik, kültürel olaylardan yola çıkarak oluşturduğu romanlarında Türk kültürüne ilişkin değerleri, inançları, sözlü geleneği, halkın davranışlarını, gelenekleri çarpıcı ve eleştirici bir şekilde ele alıp incelediği kanaatine ulaşılmıştır.

Halk Bilimi Unsurları

EKLER

Ek 1. Orjinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Eda MANYILOZ
Öğrenci Numarası	131213109
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	Türk Halk Bilimi
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Biral AZAR
Tez Başlığı (Türkçe)	Aste Nesin Romanlarındaki Folklorik Unsurlar

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 469... sayfalık kısmına ilişkin, 09.10.2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezim benzerlik oranı % 14,5...'dir.

Uygulanan Filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksi takdirde tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Biral AZAR
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1988); “Türk Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Kasım 1988, Ankara.
- AKALIN, Sami (1990); *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- AKARPINAR, R. Bahar- Mustafa Arslan (2004); *Tekke-Tasavvuf Edebiyatı*, M. Öcal Oğuz (Editör) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- AKSOY Ömer Âsım(1984); *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1- Atasözleri Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKTUNÇ, Hulki (1998); *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü(Tanıklarıyla)*, İstanbul, YKY Yayınları.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2009); “Osmaniye Örneğinden Hareketle Batı Türkleri(Azerbaycan-Türkiye) Destan ve Hikâyelerinde Ant(Yemin)lar”, *Milli folklor*(21), S. 84, s. 23-33.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2013); *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- AND, Metin (1977); *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, Ankara, İş Bankası Yayınları.
- AND, Metin (1974); *Oyun ve Bügü*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- AND, Metin (1985); *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, İstanbul ,İnkılap Kitabevi.
- ARAZ, Fırat(1995); *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- ARTUN, Erman (2005); *Türk Halkbilimi*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- ARTUN, Erman (2006); *Dinî- Tasavvufî Halk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları
- BANARLI, Nihad Sami(1998); *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, C.1, Milli Eğitim Basımevi.
- BARAZ, Nesrin (1998); *Halkbilimine Genel Bakış*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BARLAS, Uğuroğlu (1974); *Anadolu Dügünlerinde Büyüsel İnanmalar*, Karabük, Halk Eğitimi Yayını.
- BAŞGÖZ, İlhan (2008); *Türküler*, İstanbul, Pan Yayıncılık.

- BORATAV, Pertev Naili (1992); *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, Pertev Naili (1999); *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (1986); C.17: İstanbul, Milliyet Gazetecilik.
- Meydan Larousse* (1973); C.12: İstanbul, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat.
- ÇAY, Abdulhalûk M. (1999), *Nevrûz Türk Ergenekon Bayramı*, Ankara, İleri Yayınları.
- ÇIBLAK, Nilgün (2013); “Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğdat Dede Türbsinin İncelenmesi”, *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter s. 1205-1219.
- ÇIBLAK, Nilgün (2004); “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S.15, s.103-125.
- ÇORUHLU, Yaşar (2012); *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul, Kabalcı Yayıncılık.
- DAVULCU, Mahmut (2013); “Makedonya Yörüklerinde Halk Mimarisi Geleneği Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer s.1019-1044.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1980); *Türk Argosu*, Ankara, Aydın kitabevi.
- DEVELİOĞLU, Ferit (2004); *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi.
- DUMAN, Mustafa (2008); *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*, İstanbul, Heyamola Yayınları.
- DUVARCI, Ayşe (1993); *Türkiye’de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser*, Ankara, Ersa Matbaası.
- DÜZGÜN, Dilaver (2006); *Aşık Edebiyatı, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2007); *Halk Bilgisi(Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara, Geleneksel Yayıncılık.
- ELÇİN, Şükrü (1977); *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara, Kültür bakanlığı Milli folklor Araştırma Dairesi.
- ELÇİN, Şükrü (2005); *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2013); *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- ERGİN, Muharrem(2004); *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- FEHD, Tevfik (2000); *İlm-i Ahkâm-ı Nücûm*, İstanbul, C.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- FROMM, Erich (1995); *Rüyalar, Masallar, Mitoslar*(Çev. Aydın Arıtan-H. Kaan Ökten), İstanbul, Arıtan Yayınevi.
- GÜRGÜN, Abdullah (2009); *Aziz Nesin ve İsveç Serüveni*, İstanbul, Berfin Basın Yayın.
- GÜRSOY, A. Tahir (2015); *Giyim Kültürü ve Moda*, İstanbul, Seçil Ofset.
- GÜZEL Abdurrahman, TORUN Ali (2008); *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- HALICI, Nevin (1981); “Anadolu Mutfağı, Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri”, 31 Ekim-1 Kasım 1981, Ankara.
- IŞIK, İhsan (2007); *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Ankara, C.6, Elvan Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir (1995); *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, TTK Yayınları.
- İVGİN, Hayrettin (2000); *Karagöz ve Kukla Sanatımız*, Ankara, Ekip Grafik Matbaası.
- KARTOPU Saffet-ÖZBOLAT, Abdullah (2012) “İsyan İle Teslimiyet Arasında: Ağıtlarda Kader İnancı”, *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer, s. 1959-1972.
- KAYA, Doğan (2000); *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- KAYA, Doğan (2010); *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- KAYA, Muharrem (2006); “Ergenekon Destanı’ndan Yararlanan Eserler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, MSGSÜ yayını, S.5, s. 105-123.
- KINIK, Mehmet(2011); “Türk Halk Müziği Çalgı Topluluklarının Yapılanması ve Bağlama”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(1), S. 30, s.211-234.
- KOCA, Salim (2002); *“Eski Türklerde Bayram ve Festivaller”*, Ankara, Türkler Ansiklopedisi, C:3, Yeni Türkiye Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan-Hülya Argunşah vd. (2006); *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003); *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, Türk Dil Kurumu yayınları.
- KUDRET, Cevdet (1999); *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III*, İstanbul, İnkılap Yayınevi.
- KUR’AN-I KERİM, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- KÜÇÜK, Abdurrahman- Günay Tümer vd. (2012); *Dinler Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- MURAD, Sibel (2014); “Terceme-i Aynü’l Hayat’ta Halk Hekimliğine Dair Bulgular”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(2), S.4, s. 296-307.
- MUTLUAY, Rauf (1990); *105 Soruda Türk Edebiyatı*, İstanbul, Sabah Yayınları.
- NESİN, Aziz (1955); *Düğümlü Mendil*, İstanbul, Aydıbir Polisiye Roman Yayıncılık.
- NESİN, Aziz (1955); *Kadın Olan Erkeğin Hatıraları*, İstanbul, Akbaba Mizah.
- NESİN, Aziz (1957); *Erkek Sebahat*, İstanbul, Düşün Yayınevi.
- NESİN, Aziz (1959); *Saçkıran*, İstanbul, Karikatür Yayınları.
- NESİN, Aziz (1967); *Şimdiki Çocuklar Harika*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2009); *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2013); *Tek Yol*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2013); *Yol (Böyle Gelmiş Böyle Gitmez-I)*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2014); *Gol Kralı*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2014); *Surnâme*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2014); *Tatlı Betüş*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NESİN, Aziz (2014); *Zübük*, İstanbul, Nesin Yayınevi.
- NUTKU, Özdemir (1979); *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OĞUZ, M. Öcal (2004); *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınevi.
- OĞUZ, M. Öcal-Metin Ekici vd.(2006); *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara, Geleneksel Yayıncılık.
- Oy, Aydın (1997); “*Halkiyat*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul, TDV Yayınları.
- ÖGEL Bahaeddin (1988); *Dünden Bugüne, Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995) *Türk Halkbilimi*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971); *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- ÖZDEMİR, Nebi (2008); “Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/4 Summer.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1987); *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul, C.3, Cem Yayınevi.

- PAR, Arif Hikmet (1980); *Atasözleri*, İstanbul, Serhat Dağıtım Yayınevi.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Al, (1998); *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara, Arkadaş Yayınevi, Ankara
- SAKAOĞLU, Saim (1984); *Fıkra Tiplerinin Değişmesi*, Ankara, Folklor ve Etnografya Araştırmaları.
- SAKAOĞLU, Saim(1985); “Halk Edebiyatı Kavramı Üzerine”, II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri(7-9 Mayıs Eskişehir).
- SAKAOĞLU, Saim (1998); Türk Saz Şairi, *Türk Dünyası El Kitabı*, C.3, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (1999); *Masal Araştırmaları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (2002); *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (2013); *Efsane Araştırmaları*, Konya, Kömen Yayınları.
- SUNGUROĞLU, Kerim (1973); *Ekonomi ve İş hukuku*, Elazığ, Ders notları.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya (2008); “Halk Meteorolojisi Ekseninde Bir Melheme Örneği”, *Turkish Studies*, Volume 3/7 Fall .
- ŞEN, Hüseyin (2012); *Leyla İle Mecnun Adlı Halk Hikâyesinin Meddah Formunda Oyunlaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- ŞEN, Serkan (2008); “Dede Korkut Kitabı’nda Kadına Yönelik Hitaplar”, *Turkish Studies*, Volume 3/2 spring.
- ŞENOCAK, Ebru (2001); “Göktürk Yazıtlarında Türk Halk Edebiyatı Unsurları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, Sayı: 2, s. 165-176.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2001); *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırmaları*, Ankara, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ŞİMŞEK, Esmâ(1993); *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya, Tesfa Yayıncılık.
- ŞİŞMAN, Bekir (2000); *Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma*, Sayı 448, Türk Kültürü.
- TAN, Nail (2003); *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul, Kitap Matbaacılık.
- TAŞ, H. Yunus (2002); “Bursa İli ve Çevresinde Doğum ve Çocukla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar”. Bursa Halk Kültürü, I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu (4-6 Nisan 2002) Bildiri Kitabı. C.2, s. 573-580.
- TEMUÇİN, Elif (2007); *Çocuk Tiyatrosunda Sanatsal Bir Anlatım Aracı Olarak Kukla* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

- TEZCAN, Mahmut (1997); *Türk Coşkununun Simgesi Nevruz*, Ankara, Türk Dünyası.
- TOLKIEN, J.R.R. (1999); *Peri Masalları Üzerine*, (Çev. Serap Erincin), İstanbul, Altı Kırkbeş Yayınları.
- TUĞLACI, Pars (1972); *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, C.5, İstanbul, Pars Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi* (1975);C.13: Ankara, Meb Yayınları.
- Türk Atasözleri ve Deyimleri I*(1971); C.1: İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Türkçe Sözlük* (1998); C.1:Ankara, TDK Yayınları.
- ÜNSAL, Behçet (1973); *Mimari Tarihi*, İstanbul, Kutulmuş Matbaası.
- YARDIMCI, Mehmet (2013); *Türk Halk Edebiyatında Nesir ve Nazım Nesir Karışık Türler*, İzmir, Kanyılmaz Matbaacılık.
- YAZICI, Mehmet (2011); *Aleviliği Anlamanın İmkânı: Alevi Deyişlerinin ve Gülbanglarının Kavalcık Köyü Örneğinde Sosyolojik Analizi*, (Basılmamış doktora tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yeni Türk Ansiklopedisi* (1985), C.1: İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- YILDIRIM, Dursun (1998); *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Nuran (2007); “Kültürümüzden Atasözlerimize Yansıyan İslam Dininin İnanç Esasları: “Âmentü”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007.
- YİĞİT, İsmail (2008); *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, İstanbul, Kayıhan Yayınları.
- <http://diyanet.gov.tr/tr/icerik/kulturumuzde-misafirlik/6657www.izafet.net> (24.04.2015 12: 33)
- <http://www.efsaneler.net/yedi-uyuyanlar-efsanesi> (25.05.2015 14:50)
- <http://www.kulturelbellek.com/halk-bilgisi/> (15.03.2015 16:10)
- <http://www.nasrettinhoca.info/ye-kurkum-ye-fikrasi> (27. 05.2015 15:34)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri (21.01.2015 12:33)

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Adana'da doğdum. İlköğretimimi taşınmamız nedeniyle ilin çeşitli okullarında liseyi ise Özel Başkent Lisesi Gönen okullarında bitirdim. 2004 yılında Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne başladım. 2009 yılında Fırat üniversitesinde tezsiz yüksek lisans yaptım ve 2010 yılında Kovancılar lisesine edebiyatı öğretmeni olarak atandım. 2013 yılında Fırat Üniversitesi tezli yüksek lisans programına kabul edildim. Çalışma hayatım 2012 yılında atandığım Çubuk Bey Anadolu Lisesi'nde devam etmektedir.